ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1
SAMEDI
1er OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱԶ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·427 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.427

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

Հայաստրիս Մնալ Անոր Յիշատակին

Հաւանաբար Հայց. Եկեղեցւոյ ոչ մէկ պատրիկոս ապրած է պատմական այնքան բախտորոշ եւ եղակի ժամանակաշրջան մը որքան Վազգէն Ա.։ Եւ մխայն զահակալութեան երկարամեայ շրջանը չէ պատճառը, քանի որ ամէնէն ճակատագրական յեղաշրջումները տեղի ունեցան վերջին 5 - 6 տարիներու ընթացքին։

Վազգէն Եպիսկ. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս կ'ընտրուէր 1955-ին, երբ Հայաստան եւ համայն Սորհ. Միութիւնը կը գտնուէին բռնատիրական վարչակարգի մը լուծին տակ, եթէ նոյնիսկ Ստալին մեռած էր եւ Խրուշչով որոշ յոյսեր կը ներշնչէր։ Երիտասարդ կաթողիկոսը, իր զահակալութենէն անմիջապէս ետք, դէմ յանդիման պիտի գտնուէր Հայց. Եկեղեցւոյ ծանր տագնապի մը եւ քաղաքական պայմաններն ու իր անփորձութիւնը գինք պիտի մատնէին նեղ կացութեան մը։ 1956-ի առաջին օրերուն իսկ, արտասահմանի, ի մասնաւորի Փարիզի եւ Պէյրութի Հայութիւնը պիտի ապրէր նախ խանդավառութեան, ապա յուսախաբութեան պահեր։ Աննախընթաց դիպք մը կը նկատուէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին արտասահման ճամբորդութիւնը։ Փարիզէն անցնելով Վազգէն Ա. Վերին Պէյրութ, անձնապէս մասնակցելու Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի ընտրութեան, 1956 Փետրուարին։ Ոգեւորութեան վաղորդայնին խոր պիտի ըլլար դառնութիւնը, երբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, վերջին պահուն պիտի մեկնէր Պէյրութէն նախքան Զարեհ Եպիսկ.ի ընտրութիւնը։ Եւ երկու Աթոռներու միջեւ ծագում պիտի առնէր չինծու տպաւորութիւն մը որ տարիներու երկայնքին աւելի սուր հանգամանք պիտի առնար «չնորհիւ» Մոսկուայի ճնշումներուն՝ ներսը եւ Ափիւռքի քաղաքական հոսանքներուն՝ դուրսը։

Անկախ այս փշոտ հարցէն, սակայն, տարուէ տարի Վազգէն Ա. որպէս հովիւ, քալ եւ չինարար պիտի կարենար դրական հսկայ աշխատանք մը տանիլ որուն մասին հանգամանօրէն արտայայտուած է պրն. «Ցառաջ»ի սիւնակներէն, փրոֆ. Վարդգես Ցարութիւնեան։

Ինչ որ կ'ուզենք ըսել, յիշատակի այս պրուան առթիւ կը վերաբերի առաւելապար Վազգէն Կաթողիկոսի կատարած եզակի դերին Հայց. Եկեղեցւոյ միասնականութեան համար եւ անոր յաջորդին լսանձնելիք ժառանգութեան։

Դժուար է յաջորդել մեծերու որեւէ պարզի մէջ -Ֆրանսայի պարզած քաղաքական պատկերը տը կոչէն ի վեր ցայտուն վաստն է- եւ այդ իսկ պատճառով, վաղուան «Ամենայն Հայոց»ը պարտի ամէն բանէ առաջ ըլլալ արժանաւոր յաջորդ մը։ Ան պիտի ընտրուի բոլորովին նոր պայմաններով անկախ Հայաստանի մը մէջ։ կարեւոր դեր մը կ'իյնայ իր ուսերուն՝ օժանդակել Պետութեան, ի մաի ունենալով միայն ու միայն Հայց. Եկեղեցւոյ եւ ժողովուրդին շահերը։ Ներսը թէ դուրսը։ Պիտի ըլլայ ծառան Եկեղեցւոյ եւ ազգին եւ ոչ՝ իշխանաւորը եւ տարուած այս հեռանկարով, կարեւոր է որ պիտի չզործածուին, մէկդի դրուին անտեղի մրցակցութիւններ, անձնական փառամոլութիւններ, դեր չխաղայ մտածնան եւ ամէն ոք խորհի մէկ ուղղութեամբ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին Աթոռին ընտրել ճիշդ մարդը։ այսինքն՝ The right man in the right place.

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին գահակալութիւնը, իր սկիզբով ու վախճանով

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕՒԱՆի (Ալժերիա) կեդրոնը, իր քնակարանին առջեւ սպաննուած է ալժերացի 26-ամեայ երգիչը՝ Շէպ Հասնի որ խոստմնալից աստղերէն էր ռայ երաժշտութեան։ Կը թուի որ խլամապաշտները մամուլէն անցած են արուեստի մարզին պատկանողներուն։ Զորս օր ետք ոչ մէկ լուր կար, Սեպ. 30-ին, քսանվեց երգիչէն որ առեւանդուած էր եւ այս անգամ ալ ծանօթ երիտասարդ երգիչ մըն է որ կը սպաննուի։ Մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէր եւ կարեւորութիւն չէր տար սպառնալիքներուն զորս կը ստանար։

ԵՒՐՈՊԱՑի ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆը առկախած է Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները։ Ատոր պատճառ է ՏԵՓ կուսակցութեան անդամ վեց երեսփոխանի բանտարկութիւնը։ Յարաբերութիւնները առկախուած պիտի մնան մինչեւ քիւրտ երեսփոխաններու դատավարութեան աւարտը։ Եւրոպայի Խորհրդարանին կողմէ թելադրուած է նաեւ որ խնդրոյ առարկայ դատը արդարօրէն տեղի ունենայ ու Եւրոպայի Միութիւնը դէտեր ղրկէ տեղւոյն վրայ։ Թուրք մամուլը կը դրէ թէ 1980 Սեպտեմբեր 12-ի պետական հարուածին չրջանէն ի վեր Թուրքիոյ դէմ արուած ամէնէն ծանր որոշումը եղած է այս մէկը։

ՍՂԵՐԴի (Թուրքիա) չրջանը 11 Թուրք գինուորներ սպաննուած են քրտական յարձակումի մը ընթացքին։

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏի նախարարը՝ Ժեբար Լոնկէ ի վերջոյ պիտի ստիպուի հրաժարիլ, քանի որ այլեւս կառկած չէր վերցներ (Սեպ. 30) որ քննութեան տակ պիտի առնուի։ Ֆիկարօ-ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ, Լոնկէ կ'րսէ թէ այս ձեւով պիտի կարենայ իր պարկեշտութիւնը ապացուցանել։

ՎԱՐԱԿՈՒԱ ԱՐԵԱՆ հարցին կապակցութեամբ, Ժորժինա Տիւֆուայէն ետք, Առողջապահութեան նախկին ենթանախարարն է իմոն Հերվէ որ քննութեան տակ առնուեցաւ, լինը ժամուան հարցաքննութենէ ետք, «Թունաւորման մեղսակցութեան» համար, կարգը Լօրան Ֆապիուսին եկած էր, Սեպ. 30-ին։ Ապա, պիտի ունկնդրուին գոհերու ընտանիքները որպէս վկայ միայն եւ ոչ՝ բողոքող։

ՄԵՔՍԻԿԱՑի իշխանութեան գլուխ գտնուող կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը՝ Խոսէ Ֆրանսիսքօ Ռուիս Մասիէօյի սպանութիւնը կը վերագրուի մաֆիային։ Թմրեցուցիչի վաճառորդներ ուղած են, կ'ըսուի, «յատուկ ուղերձ» մը ղրկել քաղաքական դասուն, ի մասնաւորի գոհին եղբօր, որու պաշտօնն է հակաթմրեցուցիչ պայքարը։

ՄԱՄՈՒԼ

COURRIER INTERNATIONAL

(29 Septembre / 5 Octobre)

POST POSTOUP — Lvov (Ukraine)

ARMENIE :

Un pays au bord de la dictature

LE MINISTRE DE L'INTERIEUR ARMENIEN EST L'HOMME FORT DU PAYS

Այս խորագրին տակ է որ Փուրիէ Եվ. թէրնապհոնալ հրատարակած է Վիքէն Սարգիսեանի մէկ թղթակցութիւնը՝ լոյս տեսած Ուկրանիոյ Փոսթ Փոսթում թերթին մէջ։

Լրագրողը կը նկարագրէ Հայաստանի վիճակը, ահաբեկչական յաջորդական արարքները եւ ընդհանուր մթնոլորտը որ այն վախը կը պատճառէ թէ երկիրը կրնայ ոստիկանական Պետութեան մը վերածուիլ։

Սարգիսեան կը խօսի կարգ մը սպանութիւններու մասին, ինչպէս երկաթուղիի պատասխանատուին կամ ՔԱ - ԿԷ - Պէ-ի նախկին պետին, նկատելով որ այս ոճիրներու հեղինակներն ալ, ցարդ, անյայտ կը մնան։ Անդրադառնալով Ցունիսին կատարուած մահափորձի մը Գրիգորեանի դէմ որ դատախազութեան չրջանակին պատկանող անձ մըն էր, կ'ըսէ թէ այս անգամ ճշդուած էր ոճրագործներու ինքնութիւնը, անոնցմէ երկուքը միայն երկու ամիս յետոյ ձերբակալուած են, միւս երկուքը դեռ չեն գտնուած եւ ամէնէն զարմանալին այն է որ չորս անձերը իրականին մէջ Ներքին նախարարութեան պաշտօնեաներ են...։

Հայաստանի մէջ, կը դրէ, չատ կը խօսուի այն իրողութեան վրայ որ երկիրը ոստիկանական Պետութեան մը կը վերածուի։ Մոսկուայի մեծահարուստ Ջիլաւեանի դէմ ալ փորձուած ահաբեկչական արարքին արձագանգած է ռուսական հեռատեսիլը, մինչ ենթական յայտարարած է թէ վստահ է որ այդ ձախողած արարքը հրահանգուած է Հայաստանի Ներքին նախարարութեան կողմէ։

Լրագրողը կը չանայ բացատրել թէ ինչու մեղմօրէն հաստատուած անկախութենէ մը եւ այլախոհ դեմոկրատներու իշխանութեան գլուխ գալէն ետք, երկիրը ահաճ է ոստիկանական Պետութեան գահրիվարին վրայ, գլխաւորաբար մատնանշելով Ղարաբաղի պատերազմին պարտադրած սկզբնական կառոյցները, որովհետեւ կառավարութիւնը չէր կրնար ամէն բան կազմակերպել առանց յատուկ իրաւասութիւններ տալու Ներքին նախարարութեան եւ այդպէս ալ պատահեցաւ երկու տարի առաջ, կառավարութիւնն ալ այդ նախարարութեան գլուխը դրաւ ՀՀՇ-ի մէկ պարագլուխը՝ Վանօ Սիրադեղեան, բայց, այս վերջինը, վեց ամիս ետք իր հրամանին կ'ենթարկէր երկրին դործադիր բոլոր ուժերը, այդ ձեւով լեցնելով իշխանութեան պարապը։ Ցորչափ պատերազմ կար, չատեր աչք կը գոցէին, բայց երբ գէնքերը լռեցին, ընդդիմութիւնը եւ անկախ մամուլը սեսան որ կարելի չէր այդպէս չարունակել։

Ու Սարգիսեան կ'անցնի Մանուչարեան - Սիրադեղեան վոխադարձ ամբաստանութեանց, որոնց հետեւանքը եղաւ յանձնախումբ մը ստեղծել Խորհրդարանը, որու պաշտօնն էր քննել կաշառակերութիւնը եւ բարձր դիրքերու վրայ գտնուղ անձերու կողմէ իշխանութեան չահադործումը։ Երբ այս յանձնախումբը հաղորդեց իր արդիւնքները, կը դրէ լրագրողը, պարզուեցաւ որ Սիրադեղեան չատ հեռու էր յատակ ըլլալէ եւ ամբող-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐը ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

«Մուլիյէթ»ի քաղաքական մեկնաբան Սամի Քոհէն, թերթին Սեպտեմբեր 30-ի թիւին մէջ «Ռուսաստանի դէմ յանդիման մնացինք» խորագիրով կ'անդրադառնայ Ելցին - Գլինթըն հանդիպումին, երկու մեծ Պետութիւններուն սակարկութեան ու Թուրքիոյ կացութեան։ Գրութեան մէջ երեք գլխաւոր կէտ նկատի կ'առնուին. առաջինը նախկին խորհ. չրջանակի երկիրները որպէս Ռուսաստանի ազդեցութեան գօտին դիտելու ամերիկեան յօժարութիւնն է, երկրորդը Կովկասի կացութիւնը եւ երրորդը քարիւղի հարցը։

Կովկասի մասին ըսուածը այն է որ ԱՄՆ յատուկ չահագրգռութիւն ցոյց կու տայ Ադրբեջանի հանդէպ, անչուչտ քարիւղի հարստութեան պատճառով։ Նաեւ Ուաչինկթընի կողմնակից չէ որ Մոսկուա առանձին միջամտութ ըլլայ հայեւադրբեջանական հարցին։ Պայման կը դնէ որ ամէն ձեռնարկ ՄԱԿ-ի կամ ԱՁ - ԷՍ - ԱՁ - Ը-ի չրջանակին մէջ կատարուի, ինչ որ տեսակէտն է նաեւ Թուրքիոյ։

Ա. Քոհէն կը դրէ թէ երկու նախագահները համաձայնութեան չանգած չեն Ղարաբաղի հարցին մասին. հակառակ անոր որ Ելցին ըսած է թէ սկզբունքի համաձայնութիւն մը գոյացած է, այնպէս կը թուի թէ յատուկ չանճնախումբ մը պիտի զբաղի հարցին կարդադրութեամբ։

Հայեւադրբեջանական խնդրին լուծումը որուն մէջ երկար ժամանակի վրայ Թուրքիա եւս իր չահերը ունի, երկու կողմերէն զատ Մոսկուայի ու Ուաչինկթընի համաձայնութիւնը անհրաժեչտ կը դարձնէ։

*
**

Ս. Քոհէն ներկայի տուեալներէն մեկնելով կը դրէ թէ Անդարա պարտի անյապաղ նախաձեռնութիւններու դիմելու, քարիւղի համաձայնութեան կռդմ երկիրներր ժողովի մը հրաւիրելու, լոպիի դործունէութիւն կազմակերպելու դլխաւորաբար ԱՄՆ-ու եւ Անդլիոյ մէջ ու սիրաչահելու քարիւղատէր երկիրները, ինչպէս՝ Ղազախստան ու Թիւրքմէնիստան։

Կարեւոր կը նկատուի որ այս դործունէութիւնը տարուի առանց ասպարէզ կարդալու Ռուսաստանի, որովհետեւ նրա-ման պարագայ կը բարդացնէ հարցերը։ Թուրք լրագրողը Ուաչինկթընի վեհաժողովէն կը հետեւցնէ թէ նոյնիսկ ԱՄՆ կը նախընտրէն հակադիր դիրքերու վրայ չդտնուիլ Ռուսաստանի հետ ու խնդիրները միասնաբար լուծել, ժամանակի ընթացքին։

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Ցառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (197) թիւը, հետեւեալ բովանդակութեամբ. -

Երեք բանաստեղծ
ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ

Փալէիտոսմոփ
Արուեստասէրի մը օրագրէն
ԳՐ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»Ի Ն ԾՆՈՒՆԴԸ

Հ. ՍԱՀԱԿ ՃԵՄՃԵՄԵԱՆ

ԱԼԻՇԱՆ ԵՒ «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»Ը

Վանական աւանդութեամբ պիտենք թէ 23-ամեայ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան եղած է առաջին աշակիւրը «Բազմավէպ»ի խմբագիր Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկիի, թէեւ մեծ էր տարիքի տարբերութիւնը երկուքին միջեւ: Յունինք դրաւոր բազմաթիւ աղբիւրներ՝ դիտնալու համար թէ Ալիշան ի՛նչ ասոիճանով նպաստած է Թերթին, եւ միայն պարագայական մանրամասնութիւններ կու գան լեցնելու այս թերին: 1843-ի Սեպտեմբեր ամսուն, Ռափայէլեան վարժարանի տարեկան պարզեւաբաշխութեան հանդէսին «Պ. Հ. Ղեւոնդ ընթերցաւ ճառ ընտիր, ի ցուցանել թէ թիւր կարծիք են՝ եթէ հայք լեալ լցեն անմիաբան եւ աղտատեաց: Զայս ամենայն հրատարակեսցէ եւ Բազմավէպն մեր» կը գրէ վարժարանին տեսուչը, Հ. Ռափայէլ Թրնանց, 1843 Սեպ. 16-ին, Հ. Գէորգ Հիւրմիւզեանի:

Եւ իրապէս Հոկտեմբերին կը հրատարակուի յօդուածին առաջին մասը՝ «Եղծ կարծեաց անմիաբանութեան Հայոց» վերնագիրով, ստեղծելով ահագին խանդավառութիւն: Ժմիւռնիոյ աղջայիններ կարդալով առաջին մասը՝ անհամբեր կը սպասեն երկրորդին: Նոյն տարուան աւարտին, Հ. Ներսէս Սարգիսեան Վենետիկէն կ'ուղղուի Հայաստան, հաւաքելու եւ ընդօրինակելու ձեռագիրներ, ու Դեկտեմբեր ամսուն անցնելով Ժմիւռնիայէն՝ կը գտնէ Ջմիւռնիայէն աղջայիններու կողմէ: Հ. Ներսէս իր տպաւորութիւնները կը յանձնէ 1843 Դեկ. 26 թուակիր նամակին, որ սերտօրէն կապուած ըլլալով նաեւ «Բազմավէպ»ի եւ Ալիշանի անունին, կու տանք բնագիրը մեր ընթերցողներուն. «Նոյն ընկերութիւն Սիւնեաց, միաբան խորհրդով, կամեցեալ պատուել զմեզ, ի վեչտասաներորդ օր ամսոյս, ի տան միում, ի փառաւորագունից քաղաքիս, ետ մեզ հացկերոյթ փառաւոր, քան զոր առաւել չմարթի լինել թէ չսխալեմ: Ամենայն ինչ սիրելի էր անդ, մանաւանդ սէրտ ընտանութիւն իշխանացն. զոռոզն ոք չկայր անդ, քանզի եւ յողջոյն իսկ քաղաքիս չերեւի ոք այնպիսի ի հայս, թէպէտեւ կարի մեծատուն ոք էր անդ եւ գանձի տէր՝ իրրեւ ընդ հինաւուրց բարեկրօնն վարբէր: Անդ յիշատակեցան մաղթողական բանիւք կարդ ըստ կարդէ ամենայն երեւելի բարերարքն ազգիս, ընդ որս ոչ միայն նորընտիրն Ներսէս, այլ եւ "կեցցէ Աբրահայրն Վենետկեան եւ Սիւնեաց ընկերութիւնս ընդ հովանեաւ նորա մինչեւ ի սպառ": "կեցցէ կեցցէ" աղաղակեաց ամենայն բազմութիւնն: Եւ դարձեալ "կեցցէ հեղինակն ճառին եղծման անմիաբանութեան Հայոց՝ Հ. Ղեւոնդ". եւ աղաղակեցին զ"կեցցէ"ն, քանզի յայնմ աւուր ժամանեալ էր Բազմավէպն՝ յորում կայր վերջին մասն նոյն ճառին, ընդ որ կարի յոյժ ուրախացան, քանզի կասկածէին թէ առաջին մասամբն եւեթ սահմանիցէք ըզճառն. եւ ի նոյն կարծիս հեղինակին հաստատեալ են այդ ամենեքեան, նաեւ ասել ոմանց՝ "Ոսկի գրչի արժանաւոր է Հ. Ղեւոնդ"»:

ՀՈԳԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Տպարանապետ Հ. Յովհաննէս Սարգսեան, յետ տպագրելու «Բազմավէպ»ի առաջին թիւերը, Մուրատեան վարժարանի հարցով կը ստիպուի երթալ Վիէննա, ուսկից լսելով թէ «Բազմավէպ»ը սկսած է ընդունելութիւն գտնել ազգին մէջ, 1843 Հոկ. 18-ին կը գրէ Սոմալեան Աբրահօր քանի մը տող, որ պէտք է դրոշմել հոս ոսկեատառ. «Ոչինչ յերկուանամ զի Բազմավէպն ամենայնիւ հաճոյասցի ազգիս, եւ ոչ միայն յընթացս տարւոյն հատուածոցն ամենայն ծախք ի դրամոցն հաւաքելոց յընկերագրութենէ, այլ եւ չահք լիցին արծաթոյ, թո՛ղ զօսդուան բարոյական, ՉԻ ՍՈՎԱՒ ՀՐԱՀԱՆԳԵՍՑԻ ԱԶԳՍ ԵՒ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒ ՄԵԶ ԵՂԻՑԻ, ԱՑՆՊԷՍ՝ ՉԻ ՈՒՐ ՄԵՔՍ ԶԺԱՄԱՆԻՑԵՄՔ ԱՆՁԱՄԲ, ԽՐ-ԱՏՔ ՄԵՐ ԵՒ ՑՈՐԴՈՐ ԺԱՄԱՆԵԱՒ՝ ՍԹԱՓԵՑՈՒԻՍՑԷ ՁԱԶԳԻՍ Ի ԽՈՐԻՆ ՏԳԻՏՈՒԹԵՆԷՆ»:

Նոյն զգացումներով է նաեւ Սուքիաս Աբրահամ՝ երբ կը գրէ. «Մեզ չատ է զծախսն եւեթ հանել յընկերութենէն, օգուտն որ անտի ընթերցողացն լինիցի՝ լիցի մեզ լիուլի հատուցումն մերոց վաստակոց, որ առաւել են բազմօք քան զծախսն» (1):

Խանդավառութեամբ եւ յաջողութիւններով է որ «Բազմավէպ» կը բոլորէ իր առաջին տարին: Յաջողութեան արձադանգի ձայները կը կրկնապատկեն եռանդը խմբագրութեան մէջ աշխատող միաբաններուն, որոնք նուիրուած ազգին մտաւոր վերելքին՝ կ'աշխատին «Բազմավէպ»ին տալ յօդուածներ, առանց փնտռելու անուն կամ պատիւ, որու ապացոյցը թող նկատուի՝ անխափան բոլոր յօդուածներուն տորթեւ անունի թացակայութիւնը, հակառակ որ դիւանական նամակներէն կարող ենք տուգել անոնցմէ չատերուն հեղինակները (2):

Դժուարութիւններէն մէկը՝ պոլսոյ մեր ազգայիններուն մէջ մտաւորական դասին նօսր թիւն էր, եւ խմբագրութիւնը այդ մակարդակը աչքի դիմաց ունենալով՝ չէր կրնար սուրալ եւրոպական չափանիշով: «Բազմավէպ»ի խմբագրութիւնը դիտէ թէ թերթը «չէ վասն պօլսեցւոյ միայն, որ չունին տակաւին կիրթ ճաշակելիս յուսումնականս, այլ վասն հասմօրէն աշխարհիս՝ ուր կանն ի մերազնէից եւ հմուտք դիտութեանց եւ ցանկացողք այնպիսեաց» (3):

Ասով հանդերձ նոյն շրջանին դրուած նամակներուն մէջ, յատկապէս Սոմալեան Աբրահօր եւ խմբագիր Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկիի, կը տեսնենք խոր մտահոգութիւնը՝ սկսած գործը կատարելագործելու, որպէսզի թերթը լիով հասնի այն նպատակին՝ որու համար հիմնուած է: Հ. Գաբրիէլ ուզելով դիտնալ Պոլսոյ արձագանգը, 1843 Նոյ. 7-ին կը գրէ Հ. Գէորգ Հիւրմիւզի. «Քանզի մերձ է բոլորումն առաջնոյ ամի Բազմավիպին, ազաչեմ զվերապատուութիւնդ, ծանուցանել ինձ եթէ ընդհանրապէս ո՞ր նիւթք եւ ո՞ր ոճ բանից նորին հաճոյագոյն թըւիցի պօլսեցւոցդ, զի եւ ըստ այնմ յառաջ վարեսցուք յառաջիկայսն»: Իսկ Սուքիաս Աբրայ 1843 Յուլիս 14-ին կը գրէ Հ. Մովսէսի. «Լաւ առնէք զի զոր ինչ դատիք կամ լսէք այդր զԲազմավիպէն, հաղորդէք առ մեզ, զի գիտասցուք ի սկզբանն՝ ըստ այնմ յարմարել զընթացս նորին, զի հաճոյասցին ամենեցուն» (4):

1843-ի «Բազմավէպ»ի Յունուարի առաջին թիւը կը տպագրուի Մայիս ամսուն, եւ այնուհետեւ կը շտապեն՝ որպէսզի Դեկտեմբերին կարենան աւարտել տարւոյն 24 թիւերու տպագրութիւնը: Հ. Գաբրիէլ գիտակից է որ այս չտապը պատճառ է թերթին կարգ մը թերութիւններուն: Բայց անդամ մը որ գործը ստանար իր բնականոն ընթացքը, Հ. Գաբրիէլ յոյսով էր որ կարենար թերթը ներկայացնել աւելի կոկիկ, խնամուած եւ օգտակար յօդուածներով: Հ. Գաբրիէլ 1843 Սեպ. 14-ին կը գրէ Հ. Գէորգ Հիւրմիւզի. «Այժմէն յուշ առնեմ զի ոչ ոք սակաւք ի թերութեանցն՝ որ եւ մեզ չեն ինչ անծանօթ, ի չտապոյ տպագրութեան եկին յառաջ, եւ չար այն է՝ զի հարկ է վերայ կայր չտապ այդպէս՝ առ ի կատարելոյ պիտոյտն լրացուցանելոյ եւ զայսր ամի զթիւս, որպէս եւ լրացուցաքն իսկ: Եւ ահա յանդորր ժամանակի գիւղաղնացութեանս պարապով եւ ուշի ուշով պատրաստեմք եւ կոկեմք ըզնիւթս մնացեալ թերթիցն վեցից եւ զայլոց, չանալով դամ քան զդամ օգտակարագոյն գործել զԲազմավէպն եւ դիւրիմաց եւ զուարճալի»: Ուրիշ առիթով Հ. Գաբրիէլ գրած էր. «Ցոյս մեծ է իմ, զի թէ ընդ առաջին թերթսն հաճեցայք, եւս առաւել ընդ մնացեալսն հաճեսջիք, զի եւ չանք մեր եւ ճգունք առաւելուն օր քան զօր ի կատարելութիւն տաժանական գործոյս. իսկ՛ թէ ծանիցի այս եւ ի մերոցն եւ յօտարաց» (5):

Կրնանք ըսել որ տարուէ տարի «Բազմավէպ»ը նորածին մանուկի մը նման կ'աճի, կ'ուռճանայ եւ կը բարգաւաճի, լաւագոյն կերպով կատարելով իր գերը ազգին մէջ, եւ եթէ անցնինք քննելու այս երկրորդ կէսը, թէ ի՛նչ օգուտներ բերած է «Բազմավէպ»ը ազգին՝ չեղած պիտի ըլլանք մեր սկզբնական նիւթէն,

1843-ի «Բազմավէպ»ի առաջին «Յառաջաբան»ին մէջ, խմբագրութիւնը համեստ կերպով ծրագիր դրած է թերթը հրատարակել միայն երեք տարուան համար: Երկրորդ տարւոյն «Յառաջաբան»ին մէջ կը գրէ. «Ազգին լուսաւորութեանն եւ յառաջդիմութեանը համար աշխատելէն աւելի գեղեցիկ ու վսեմ ի՞նչ պիտաւորութիւն կրնայ ըլլալ...: Ահա կը սկսինք երկրորդ տարւոյս Բազմավէպն ալ, եւ յուսանք որ Աստուծով երրորդ տարուանը եռապատիկ չնորհակալութեամբ կ'ընծայենք մեր ազգին եւ հայրենեաց»:

Եւ այսպէս ահա, տարուէ տարի լոյս կը տեսնէ «Բազմավէպ»ը, քալելով իր ազգին զաւակներուն հետ, հօր մը նման իր թեւերուն տակ հաւաքելով իր որդիները, բացատրելով անոնց ինչ որ ազգային է, ինչ որ մեր պապերը աւանդած են մեզի, ինչ որ կ'օգնէ Հայրենիքին վերելքին, ինչ որ կը նպաստէ պահելու Հայը իր մտային, մշակութային եւ հոգեկան բարձրութեան վրայ:

(Շար. 3 եւ վերջ)

(1) Առ Հ. Միքայէլ Չէմպէրլէկեան, Պոլիս, Օգոստոս 1843-ին: Նոյն նամակին մէջ Աբրահայրը կը գրէ. «Թիւ ստորագրողաց յընկերութիւն Բազմավիպին ակն ունիմք թէ մինչեւ ցաւարտ առաջնոյ այսր ամին եւ եւս աճեսցէ, զի յայնորդ ամիսսն առաւել հետաքննիմք եւ ընտանիք, յորս բանք լինին ի վերայ օգապարիկ գնտոյ, եւ ի վերայ կազիւ զբաղաքն լուսաւորելոյ, պատմութիւն երկաթի ճանապարհի, պատմութիւն դարձեալ տարեկան ուսումնականաց ժողովոց եւ զարմանահրաշ ճանապարհին ընդ Թամիզ գետով Լոնտրայի, որ առհասարակ են նոր եւ զուարճացուցիչք, թո՛ղ զայլ կենցաղօգուտ յօդուածս որ ի նոսա՝ հրահանգիչս ամենից ցուն ի պիտանիս»:

(2) Բացառութիւն կը կազմէ «Բազմավէպ»ի 1843-ի թիւին մէջ հրատարակուած «Խաղի վրայ» յօդուածը (էջ 172), որ ստորեւ կը կարդանք սա ծանօթութիւնը. «Ահ սիրուն, քնական եւ ազգու հատուածը, մեր բարեյիշատակ Հ. Միքայել Զմմըչեան վարդապետին գրուածքներէն առիթ, որ ճամակի ձեւով շարադրեր է 1804-ին Նոյեմբեր 20-ին»:

(3) Սուքիաս Աբրայ Սոմալեան, վենետիկեն, առ Հ. Միքայէլ Չէմպէրէկեան, Պոլիս, 1843 Օգոս. 11:

(4) Հ. Գաբրիէլ Այվազովսկի ճամակով մը կը խնդրէ Հ. Եդուարդ Հիւրմիւզէ (Հռոմ) որ հաճի փութով հասցնել գոնէ հատուած մը Ռասինի թարգմանութենէն, «Բազմավէպ»ը ճոխացնելու համար: Հ. Գէորգ Հիւրմիւզի կատարած թարգմանութիւններէն Հ. Գաբրիէլ հատուած մը հրատարակած է 1843-ին (էջ 360-363), գրելով հեղինակին. «Զի՝ էր քէ երբեմ երբեմ գարդարէր եւ մեծարէր գործս՝ իմաստուն եւ օգտաւէտ հատուածովք/Հարց մերոց՝ ճամանեաց Ձերոց» (1843, Նոյ. 16): Նոյն ճամակով շնորհակալ կ'ըլլայ Հ. Ղեւոնդեան Պէշիկթաշլեանի, որ Ծովու մահն գրկած էր յօդուած մը եւ հրատարակուած «Բազմավէպ»ի մէջ (1843, էջ 289-292):

(5) Առ Հ. Գէորգ Հիւրմիւզ, Պոլիս, 1843 Յուլիս 20-ին: Որքան Հ. Գաբրիէլ հետամուտ է «Բազմավէպ»ի բովանդակութեան ճոխութեան, նոյնքան եւ աւելի՝ Հ. Յովհաննէս Սարգսեան, իբր տպարանի տեսուչ, կը ջանայ կատարելագործել թերթին արտաքին վայելչութիւնը: 1843 տարւոյն վերջին ամիսներուն, երբ Մուրատեան վարժարանի հարցով Հ. Յովհաննէս կը գտնուի Վիէննա եւ փարիզ, կը գտնէ ճարտար արհեստաւոր մը, որու փոխադրել կու տայ հայկական զարդագրեր, նոյնիսկ մեծատառ «Բազմավէպ» բառը, որու ճմոյշները դրկած է Ս. Ղազար. հուսկ մտածած է արուեստագէտը հետը բերել Ս. Ղազար, ֆանի մը տարուան դիւրինքով:

բուն նմանը տակաւին չէ կերտուած ոչ մէկ գրականութեան մէջ։

Հոս, այլեւս սպասումը կը կորնչի իր իմաստը՝ կարօտի ու տառապանքի. ան կը դառնայ հաւատք, կը դիմենու խոլան, ընձիւղելու վերջ եկեղեցի մը հայկական, ուր լո՛կ Թէքէեան մը ծնրադիր պիտի փորձէր մերձենալ՝ «Շարականի դեմին մօտ» (Եկեղեցին Հայկական)։

«կիրակմո՛ւտ... եկեալս ի մտացեղ
Արեգականց, տեսաք զլոյս երեկոյիս...»։

Հակապատկեր անօրինակ... սակայն միակը՝ որ կարող է ամոքել բանաստեղծին սպասումը, ու չնորհել՝ իր այդքան ցանկացած

«Հոգւոյս պայծառ կիրակին»։

Ահա ա՛յս է ամբողջ Մեծարենցը, որ կը պատկանի մարդկային տարողութեան այն ծիրին՝ որ լոյսի ծարաւ իր յաւիտենական փնտռտուքին մէջ, կը հայի օր մը այդ միւս տարողութեան՝ որ կը կոչուի Աստուածութիւն։

«Կիրակմուտք»ը՝ որուն համար կը ճենճերի Մեծարենցի հոգին, ճիշդ այն ճառագարնն է անվրէպ՝ որ կը տանի բանաստեղծը դէպի լոյսի եթերային սահմանները, ինչպէս Վարուժանի այդքան պատկած՝

Հէպի աղբիւրը լոյսին» (Լոյսը)։

Հո՛ս, Մեծարենցի բանաստեղծութիւնը կը դադրի ըլլալէ զուտ նկարչութիւն։ Ըղձանուէր մը գողտր գլուխգործները բառարար չեն, այլեւս, սիրելու իր տեսիլները։

«Ճառագայթի եմ ծարաւի...» պիտի ըլլայ սրտակեղեք հառաչանքը երկրորդ «Այգերդ»ին մէջ։

Ու Մեծարենցինը՝ ծարաւ մը չէ՛ սովորական, այլ հոգիի կեղերջ ու ցաւագին աղաղակ՝ հանդէպ կեանքին իրեն վերապահած բոլոր տարաբախտութիւնները... պատրանք, դրաքննութիւն, դերապայքար...« որոնց թանձր իրականութեան տակ ընկճուած՝ պիտի մորմոքէր օր մը,

«Ուզեմ որ դադրին ձայներն այս պատիր,
Ուզեմ որ մեռնի՛ր տիւ ու ժամանակ»
(Զմրան պարզ դիշեր)։

Եւ այժմ, սպասումի ապարդիւն երազանքներէն հառաչ, բանաստեղծը դեռ աւելի դիտակից թէ՝

«Հոգւոյս մէջէն մերթ Աշունի,
կանցնի յանկարծ ուրուն տարտամ»
(Աշնանային հեծութիւնները),

պիտի վերցնէ քօղը իր վէրքերուն, խոսովանելով տրտմագին՝

«Ճառագայթի եմ ծարաւի...
...Հոգւոյս համար որ հիւանդ է»
(Այգերդ)։

Ու Մեծարենց հիւանդ է իսկապէս. հազիւ 16 տարեկան ու անդարմանելի ցաւ մը՝ թոքախտը սկսած է քայքայել իր հոլթինը։

«Մութը կ'իջնէ հոգւոյս՝ ուր վաղուց
գիշեր է արդէն.
Անձրեւ կ'իջնէ հոգւոյս մէջ, կը զգամ
մահուան սրսրփուռ,
Ջեռուս է պարապ մընացեր դատարկին մէջ
սրգագործ»
(Մթնշաղներ)։

Դատարկութիւնը՝ փշրուած երազներուն...

Գիշերները՝ խորտակուած թռիչքներուն,

իր մենաւոր յափշտակումներուն մէջ, զերազանց ցաւի սլացքով զարնուած, Սիլիանի հոգին երկնեց տեսիլք մը հրաշակերտ, գծելով հոն կեանքի վսեմ նկարը՝ իրրեւ կատակ համայն մարդկութեան։

«Զարնուած ծաղիկը նկատել՝
արդէն գարնան թարշամած
Ոլորտածիր թոչունն ալ՝ թռիչքի կէսին
զարնուած»
(Հուսկ բան առ ոգին նուագահան)։

Երբ մարդկային ամէն վերլուծում ու պատճառաբանութիւն կը հատնի ու կը թուի ունայն՝ ցաւի իրականութեան առջեւ, Սիլիանի տեսիլքը կը դառնայ այլ միւս հայեացքը՝ որ իրարու կը մօտեցնէ պատրանքներով խոցոտուած ու վշտաբեկ անթիւ էակներ, որոնք անխուսափելիօրէն կը նոյնանան իրարու՝ տառապանքի խորանին վրայ։

Այդ տեսիլքին մէջ է նաեւ նկարուած ամբողջ Մեծարենցը՝ աջօղուած փոքրիկ թռչունի մը պատկերին ներքեւ, որ թէ՛ թռչունի մը պատկերին ներքեւ, որ թէ՛ եւ զարնուած իր թռիչքի կէսին, կը շա-

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐԷՆ

Արդիականութիւնը իր պիտակին տակ յաճախ բաւական առեղծուածային բաները կը հրամցնէ զանգուածներու որոնք կ'իւրացնեն անմիջապէս ամէնէն անընդունելին ալ, ի սէր գրեթէ միշտ չատ թէկնած օգուտներու։ Այս կարգին, վերջերս կը խօսուի ամերիկեան արտադրութեան մը մասին որ Հերպալայֆ կը կոչուի։ Ճաշերը փոխանակող աննդանիւթ մըն է ան, որուն բաղադրութեան մէջ կան զանազան ուժանիւթեր, եւլն.։

Կարելի չէ չուկայէն գնել զայն. անոր վաճառքը կը կազմակերպուի փակ շրջանակներու մէջ, յաճախ աչքառու վայրեր։ Անպայման ներկայ կ'ըլլան վկաներ որոնք իրենց փորձառութենէն մեկնելով կը դըրատեն արտադրութիւնը. մէկը կ'ըսէ թէ զայն գործածելով յաջողած է դիւրութեամբ նիհարնալ, ուրիշ մը իր մորթին դեղեցկութիւնն ու թարմութիւնը կը վերագրէ անոր. բոլորն ալ նպատակ կ'ունենան նոր սպառողներ որսալու։

Հերպալայֆը հրապարակ հանուած է 1980-ին ԱՄՆ-ու մէջ. ընկերութիւնը այսօր մասնաճիւղեր ունի 17 երկիրներու մէջ, ներառեալ ասիական եւ ափրիկեաններ։ Տարեկան գործառնութեան գումարը աւելի քան երեք միլիառ Ֆր.ի կը հասնի։

Զեռնարկը չուկայի հետաքրքրական միթոռ մը կը կիրարկէ։ Ամէն մէկ տուփի վրայ որոշ չահ մը տալէ զատ վաճառողին, զայն կը մղէ նոր վաճառողներ ճարելու որպէսզի բազմապատկէ չահը։ Այսպէս, փոքր ամսական մը ունենալու համար պէտք է մարդ առնուազն 10 ուրիշ վաճառողներ ճարած ըլլայ որոնց իւրաքանչիւրը նոյն թիւով մարդ լծէ գործին, երգաձեւ կուտակումով մը հասնելու համար այնպիսի թիւերու որոնք սպառող ըլլալու կոչուած ոչ ոք պիտի ձգէն հրապարակին վրայ...։

Ինչ կը վերաբերի Հերպալայֆի բժշկական կողմին, սուտդուած է որ զայն գործածողներու 25%-ին մարմինը չի հանդուրժեր աննդեղէնը։ Բժիշկները ըսած են թէ ուժանիւթով չատ հարուստ այդ նիւթը կրնայ ջղային ծանր հարցեր ու պատճառ ըլլալ։

Նոյն մակնիշով հրապարակ հանուած ըմպելի մըն ալ բաբախում, յիշողութեան կորուստ, մոռնակի կամ ամբողջական անդամալուծութիւն կը պատճառէ։ Ու ներկայիս այս արտադրութիւնն ալ հասած է Ֆրանսա։ Հարցը հոն է որ ան դեղ մը չըլլալով, ենթակայ չէ բժշկական խիստ քննութեան կամ պատիժներու։ Կայ արդարադատութիւնը. արդարեւ, Վէրսայլի եւ Սթրազպուրկի դատական տեսանները բազմաթիւ բողոքներ կը ստանան։ Ամբաստանութիւնները կը հեղրոնանան բժշկական եւ դեղագործական ապօրինի գործունէութեան եւ կեղծ քարոզչութեան վրայ։ Մինչեւ հիմա կարելի չէ եղած վճռաբին առընչուած ապօրինութիւններ ստուգել։

Նիւթին ամէնէն փափուկ կողմը ձեռնարկին պղտոր յարաբերութիւններն են աղանղներու հետ։ Կ'ըսուի թէ չորս տարի առաջ Ֆրանսայի մասնաճիւղը հաստատուած է մունականներու Փարիզի կեդրոնը եւ մեծ ժողովները տեղի կ'ունենան նոյն աղանղին պատկանող դղեակի մը մէջ։ Հերպալայֆի ցրուիչներ են նաեւ Քրիստոնեայ աւետարանական առաքելութեան անդամներ, Գիտաբանական եկեղեցւոյ հետեւորդներ։

Արդարութեան, ոստիկանութեան եւ աղանղներու դէմ պայքարի կոչուած ընկերակցութիւններու կողմէ ճակատ բացուած է այսօր Հերպալայֆի դէմ որուն ձեռնարկողները պէտք է արդէն իրենց անձին ու չահուն համար ապահովութիւն մը դտած ըլլան։

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՀՌԱՔԵԿԻՉԸ

Թատերախաղ
Երկու Տեսարանով

Հեղինակ՝
ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

•

Սեդա.- Քոյրիկս Պայծիկ, աս նամակը աճապարանքով կը գրեմ։ Ստանալուդ պէս պատասխանէ ինծի։ Թիւլիւթը տարեկան արձակուրդը կ'առնէ դալ ամսու 15-ին եւ կ'ուզեմ որ Սիմանի զայ, ձեր մօտ մնայ։ Տո՞ւն էք Օգոստոսի կէսերէն ետք։ Կրնա՞ս քիչ մը իրմով սքաղիլ, մայրին մահը չատ ազդած է իրեն վրայ։ Հոս հոն պատցնել, ես իրեն բաւական դրամ տուած եմ որ բեր չըլլայ քովիկն վրադ։ Գիտեմ որ չատ սքաղած էք, սակայն Աւստրալիա կեանքը այնքան ալ հեւն ի հեւ չէ աստեղի պէս։

Մենք լաւ ենք։ Սադոն Հայաստան դացէր էր քանի մը ընկերներով, նոր եկաւ, իրար անցած վիճակ մը ունի, կարծեմ հայրենիքի զօրաւոր սէր մը արդնցած է մէջը։ Մարին գիտցածիդ պէս, դինով էրիկէն բաժնուած կ'ապրի։ Բարեբախտաբար զաւակ չունին։ Թիւլիւթը չատ չատ յոգնած է գործէն, փոխել կ'ուզէ։ Ըսի որ փոխենք քաղաքը, «ես իմ Համպուրգիս կէս չեմ բաժնվիր» ըսաւ...։

(Սեդա արագ մը կ'անցընէ աչքը էջին մնացեալ մասին վրայէն)։

Սեդա.- ... Եւ աս ասանկ կ'երթայ... Մի հրանը, իր գործը եւայլն... Աղբարդ՝ Աւետիս։

(Կը դառնայ Ժողովուրդին, կը ծալէ նամակը)։

Սեդա.- Նախ՝ ուղղագրական սխալները ... օխայով։

Պայծառ.- Եղբայրս հայկական դպրոց չէ տեսած, աս ալ լաւ է իրեն համար։

Սեդա.- Այո, գիտեմ, բայց մէկու մը համար իր մայրենի լեզուն սորվիլը դլխագործի հարց չէ։ Դպրոցը մտածելու դործիքները միայն կը պատրաստէ։ Իր լեզուն լաւ դիտնալը մարդ ըլլալու առաջին պայմանն է, թէեւ ոչ միակը։ Լեզուին մէջ է քու ինքնութիւնդ։ Ես ան գիտեմ որ լեզուն մարդ կարդալով կը սորվի, այսինքն մինակը կը սորվի։ Աւետիսը պարզապէս ծոյլին մէկն է, անշահեկան եւ անկարեւոր։

Պայծառ.- Դասախօսութի՞ւն է աս ի՞նչ է։

(Սեդա լուռ է, բան մը տեղ մը դպած է իրեն)։

Սեդա.- Իրաւունք ունիս, կը ներես, սակայն կ'ըսեմ որ դիտնաս թէ կիսատ մարդ է եղբայրդ։

Պայծառ.- Աւետիսին դժբախտութիւնը օտար կին առնելը եղաւ։

Սեդա.- Ինչո՞ւ։

Պայծառ.- Երկու տարբեր անձեր եղաւ-մեր ընտանիքին մէջ մէկը՝ կնկան հետ ուրիշ մէկը։ Եւ տակաւին ինքնիր մէջ ճեղքուեցաւ. յանցաւոր Աւետիս մը՝ եւ անմեղ Աւետիս մը։ Ահաւոր քոմպլէքսներ ունէր պատանութեան։ Կը յիշեմ...

Սեդա.- Պրաւօ Պայծառ, լաւ է վերլուծումդ... բայց աղբարդ չատ հասարակ մէկն է։ Վստահ եմ Թիւլիւթը առաւ-րուվհետեւ մենք Հայերս ուժը կը պաշտենք, եւ Գերմանները...։

(Սեդա կէս կը ձգէ նախադասութիւնը եւ Ժողովուրդին կը դառնայ)։

Սեդա.- «Նոյն կտաւէն պէտք է կտրել Հարսն ու Վեսան» կ'ըսէր պապաս... եւ յետոյ մարդ ընտանիք մը կ'առնէ եւ ոչ թէ միայն հարս մը...։

(Կը դառնայ հեղինակին)։

Սեդա.- Հեղինակ, անկեղծ կ'ըսեմ, աս մասը բնաւ չսիրեցի, սա քարոզը որ ըսել կու տաք ինծի։ Վարժապետական է, դաս կու տաք, յայտնի է որ ներշնչումնիդ հոս տկարացած է, կուսակցականի պէս կը մտածէք «պէտք է»ներով... կեանքը «պէտք է» չունի... մարդը ազատ է, ազատ։

Հեղինակ.- Ինծի դաս մի տար խընդրեմ։

(Արագ մը կը դառնայ Ժողովուրդին)։

Սեդա.- Տեսա՞ք, տեսա՞ք, ասիկա հայ մարդն է, իրր թէ զարգացած, մոտէրն։ Հայերուն երեք քառորդը ասանկ կը մտածէ, սեռապաշտ ու բռնատիրական։

Պայծառ.- Աւստրալիացիներէն ազդեցած են։

Սեդա.- Երանի՛ թէ... պիտի նշանակէր թէ կը խառնուին տեղացիներուն... բայց ոչ, խառնուիլ եւ ազդուիլ չկայ, Աստուած չընէ որ մեր մաքուր ազգը ազտոտի... Պէյրութն ալ Հալէպն ալ աս են։

(Ցանկարծ կը լռէ, կը զգայ թէ կը հեռանայ իր կեդրոնէն)։

Սեդա.- Չէ, կատակը մէկդի, կարծես թէ հայութեան կեանքին մէջ մոդական բան մը կայ, տեսակ մը կախարդանք, կարծէք իրականութենէն դուրս կ'ապրինք կոր, ամէն մարդ օտար է մեր շուրջը եւ միայն մենք բնական եւ իրաւ ենք։ Չմայուած աշխարհի մը բնակիչներն ենք...։

(Շար. 9)

ՍՓԻԹՈՒՔԱՀԱՑՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-62-

ԹԻՒԸ՛Ր ԱՆՎԸ՛ԴՈՎ...

Ըստ արդի դարու հոդեբաններու
հաստատումներու,
այն ինչ որ կ'ատես դիմացինիդ քով,
վաղ թէ ուշ՝ օր մը դո՛ւն ալ կ'որդեգրես։
Մօտաւորապէս սա օրինակով։

Մենք կը վրդովինք սակարկութենէն
զոր պաշտօնապէս Թուրքերը կ'ընեն,
որպէսզի մեր Մեծ Եղեռնի ատեն
զոհուած Հայերու քանակը զեղչեն։
Մեր ըսած թիւին կէսը կ'ընդունին։
Եւ արդարօրէն՝ ամբողջ մեր ազգին
արհամարհանքին առարկայ կ'ըլլան։

Այժմ՝ մեր մէջ ալ նուազուրդական
մտասեւեռման այդ ազդեցութեան
ենթարկուածներ երեւան կու գան։
Հայ նախագահին Լոս-Անճըլըսեան
հաւաքին ներկայ հասարակութեան
թիւին չուրջ ահա՛ քննադատական
խմբագրականով «կը լուսաբանեն»,
զրաւուած / պարապ աթոռ կը համրեն,
լեցուած բազմութեան թիւը կը կիսեն
(միւսներուն նման)։
Ասկէ կախուած չէ՞ Հայոց ապագան։
Իրե՛նց տուեալներն են «վաւերական»,
մի՛շտ եւ յաւիտեան։

Ե՛ս ալ ենթարկուած հոդեբանական
վերոյիշեալ այդ նոյն ազդեցութեան՝
տեսէ՛ք, կը զոհեմ իրենց խմ ոճով՝
Թիւե՛ր, թիւե՛ր, ո՛հ, թիւե՛ր անվրդով...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

(Շար. Ա. Էջէն)

Չովին չինծու էր Մանուչարեանի դէմ իր հակայարձակումը եւ ընդհակառակն, կը պարզուէր որ այս վերջինը շատ մը կէտեր վրայ իրաւունք ունէր: Արդարադատութիւնը սակայն, չհակազդեց եւ ոչ մէկ հետապնդումի ձեռնարկեց երկրին զեկավարներուն, ի մասնաւորի Սիրադեղեանի դէմ, մինչ Մանուչարեան եւ իր բարեկամները ամէն օր «յայտնութիւններու» առարկայ են ենթադրեալ հարցերու կապակցութեամբ: Վախ կայ, կ'ենթադրացնէ լրագրողը, որ Հայաստան ոստիկանական Պետութիւն դարձած ղինուորական մենատիրութեան վերածուի: Ամէնէն զարմանալին այն է որ պատասխանատուները չեն հակազդեր, սկսելով Լ. Տէր-Պետրոսեանէն, Արդէն իրենց ընտրութիւնը կատարած են:

⁂

Սարգիսեանի այս յօդուածը բաւական կողմնակալ բնոյթ ունի եւ առարկայական պատկեր մը չի տար, Ֆրանսացիք ալիսի ըսէին՝ Il y a à boire et à manger...:

ՓՈՒԹՊՈԼ

Ֆրանսական Փութպոլը խնդապէս վերելքի շրջան մը կ'ապրի: Բաժակներու բաժակի մրցաշարքին ալ Օսէռ 3 - 0 յաղթեց Զաղրէպի, որ 3 - 1 յաղթած էր երթի մրցումին,

GIA

GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN

COMMUNIQUE DE PRESSE

Davoudian Industries a offert, avec l'aide de S.O.S.-Arménie, Hewlet - Packard et le GIA (Groupement Interprofessionnel Arménien), des systèmes informatiques, multipostes, scientifiques, à l'Académie des Sciences et à l'Université d'Arménie.

La dernière phase de l'installation est intervenue il y a quelques jours. A temps, pour commémorer le 75ème anniversaire de la création de l'Université d'Etat.

Erevan, le 21 Septembre.

Ս. ՄԵՍՐՈՊ - ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1994 - 95 տարեշրջանի միօրեայ վարժարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Զորեքշաբթի Հոկ 5, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել վարժարանիս տնօրէնութեան:

Հեռ. 43 · 96 · 18 · 13 / 43 · 78 · 92 · 91

CONFERENCE

SUR LE THEME

LES SAINTS TRADUCTEURS ET MOISE DE KHORENE

par le *Prof. JEAN-PIERRE MAHE*

Directeur d'études à l'école pratique des hautes études de la Sorbonne
Membre del'Académie des Sciences de la République d'Arménie

au CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
339, ave. du Prado, Marseille 8e
le Vendredi 7 Octobre à 20 heures 45

A l'issue de la conférence, le Prof. MAHE dédicacera son livre.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

8 OCTOBRE . . . 8 OCTOBRE . . . 8 OC
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(*Section Araxe*)
et la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne
vous proposent

Un Dîner Oriental

le 8 Octobre à la M.C.A. Villeurbanne
126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Comprenant :
— Apéritif
— Salade
— Couscous
— Fromage
— Fruits
— Vin et café.
pour le prix de 75 F. / personne
50 F. / enfant

Impératif : Réservation à l'avance avec réglement au 78. 93. 57. 43 - *M.C.A.* 126, *ave. Roger Salengro*, 69100 *Villeurbanne.*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»
Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —
Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e
Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

Սուրբ Մեսրոպ Մշակ· Միութիւնը կը վերաբանայ չաբաթօրեայ իր դպրոցը՝ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան չաբաթ օրերը, ժամը 14·30-էն 17·30, *Ս· Խաչ Եկեղեցւոյ կից սենեակներուն ու սրբահին մէջ՝*

13, rue du Perche, Paris 3e

5-էն 12 *տարեկան աշակերտներու համար:*

Արձանագրելու համար ձեր փոքրիկները, հեռաձայնել 42· 78· 31· 93 *թիւին, կամ* Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1-ին ներկայանալ վարժարան:

UGAB - PARIS

L'ouverture de l'Ecole de l'U.G.A.B. au 118, rue de Courcelles, Paris 17e le Samedi 1er Octobre à partir de 14h30.

Le début des cours pour les adultes est le Lundi 3 Octobre.

Renseignements au : 42. 27. 12. 26.

Sous le haut patronnage de *M. Jacques TOUBON*
Ministre de la Culture et de la Francophonie
et *Agop MOVSES*
Ministre de la Culture de la République d'Arménie
A L'OCCASION DU 125e ANNIVERSAIRE DE SA NAISSANCE

KOMITAS et la FRANCE

L'UCFAF présente, en collaboration avec le Ministère de la Culture d'Arménie:
Hommage au compositeur et révélateur de l'esthétique authentique de la musique arménienne profane et sacrée.

CONCERT EXCEPTIONNEL

ŒUVRES DE KOMITAS

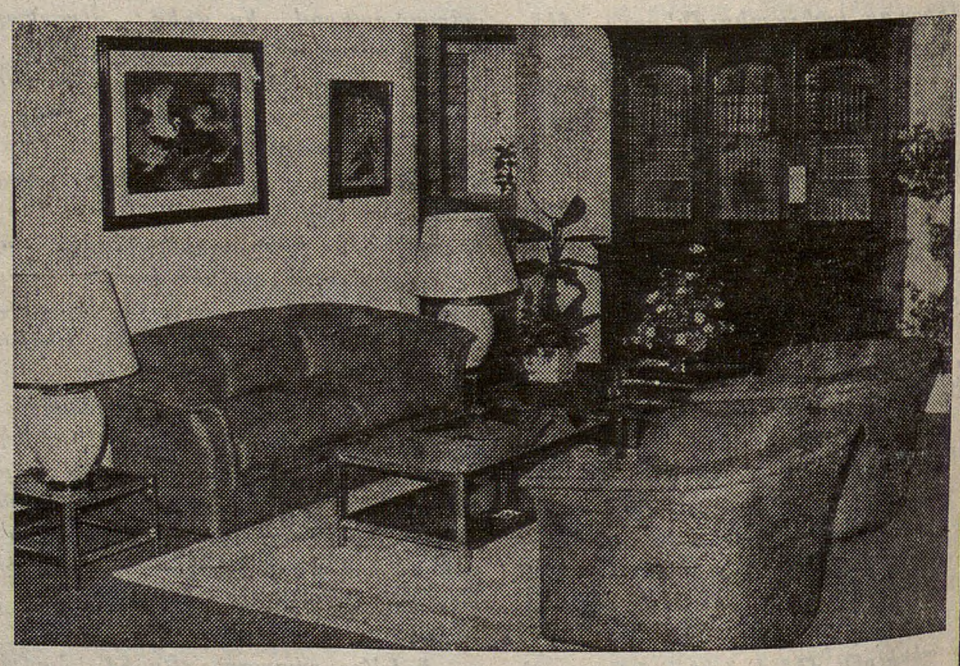
EGLISE DE LA TRINITE
Place de la Trinité — Paris 9e
VENDREDI 14 OCTOBRE
à 20 heures 45 précises
avec :
L'ORCHESTRE DE CHAMBRE LYRIQUE DE PARIS
direction Haïg DAVTIAN
solistes :

Herminé Yeritsian, *soprano*
Astrigh Dedeyan, *mezzo-soprano*
Meguerditch Meguerditchian, *baryton*
Karen Mirzoyan, *ténor*
Hasmig Surmelian, *piano*
Arthur Aharonian, *piano*
Haïg Davtian, *violon*

Prix des plavec : 120 F. (90 F. tarif réduit, étudiant et sans emploi —sur présentation de la carte— et enfants de moins de 12 ans).
Location : FNAC / UCFAF : 6, Cité du Wauxhall, Paris 10e, de 16h à 19h.
Parking : A poximité de l'Eglise de la Trinité.

—— **Dimanche 9 Octobre :**
REQUIEM
à la mémoire du Révérend-Père KOMITAS,
Cathédrale Apostolique Arménienne - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
—— **Du 8 au 14 Octobre :**
EXPOSITION :
« *Vie et Œuvre de KOMITAS* »
Cathédrale Apostolique Arménienne
Salle Nourhan Fringhian - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
—— **Samedi 15 Octobre :**
COLLOQUE DE MUSICOLOGUES à la SORBONNE
« *KOMITAS : Œuvre et esthétique originale ?*
Vie et apport — Sa relation avec la France »
Amphitéâtre Bachelard, avec le concours de la section des Sciences Historique et Philologique de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes de la Sorbonne.
Galerie des Sciences — Entrée : rue des Ecoles ou Victor Cousin.
Ouvert au public de 15h à 20h.

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ գնով «Ծառուկ»ի բոլոր կահկարասիները »

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
DIMANCHE
2 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 197

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ԴՈՒ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·428 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.428

ՏԱՐԱԺԱՄ ԽՕՍՔ ՑԻՇԱՏԱԿԻ

ԳՐԵՑ՝ ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ

Ինչ ժողովուրդ ենք մենք, ամէ՛ն իմ պատէ գայն, ինչպէս գունաթափ, մա-
Աստուած... *ծուցիկ ոստղով:*

Անսպառ է մեր համբերութիւնը գնա- *Հեռու, հարկադրուած առանձնութեան*
համան խօսք մը ըսելու համար մեր *մէջ օրերս չատ պատահաբար իմացայ,*
գործերու մասին, երբ անոնք կ'ապ- *որ ամիսներ առաջ Լոս-Անճըլըսի մէջ,*
տին: Անհատնում է մեր համբերութիւնը *միամիտ, իր մահկանացուն է կնքած*
անոնց հանդէպ, երբ անոնք կը մեռնին: *իր աեւնին Սփիւռքի լաւագոյն բանաս-*
Սպասենք երկար, չափազանց երկար, *տեղծներէն Արամ Արմանը: Արցունքը*
անոնց վերմաքարին վրայ - եթէ ունին *կը ճանկռտէ կոկորդս, երբ ահա ես ալ,*
նուշա - մամուռը զօսանայ, ժանգո- *իմ կարգիս, ակամայ կը հաստատեմ դը-*
ի, եւ քարաքոսը պղտոր կանաչով մը *ժընդակազոյն տարիներու իմ մտերիմ*

բարեկամիս մահուան գոյժը: Աստուա՛ծ իմ, ի՛նչ ճակատագիր, ի՛նչ ճակատագիր եղաւ նաեւ իրը...

Արամ Արմանն, իր էութեան մինչեւ ուղն ու ծուծը բանաստեղծ էր եւ խղճամիտ, ազնուագոյն Մարդ ինքն իր եւ ուրիշներու հանդէպ: Իր մէջի բանաստեղծն էր, որ ներգաղթի առաջին իսկ ամիսներուն զինք տարաւ Հայաստան, եւ խղճի մարդն էր, որ թոյլ չտուաւ իրեն յարմարիլ հոն տիրող պայմաններուն, բանաստեղծութեան տեսակին ու լեզուին եւ օր մըն ալ զերադոյն տառապանքով դուրս բերաւ զինք Հայաստանէն, հասարակ գրագիրի գրիչը նախապատիւ սեպելով «սոցիալական պատուէր»-ով ոտանաւոր թըխդներու չես գիտեր ինչէն: Բանաստեղծը մեռաւած էր վաղուց, եւ ահա մեռած է նաեւ գրագիրը: Բանաստեղծէն կը մնան հատորիկ մը սքանչելի քերթուածներ, իսկ խղճի անդիջում, մեծ ճաշակի տէր մարդէն՝ քանի մը քննադատական խորունկ յօդուածներ արեւմտահայ քերթողներու մասին:

Ստորեւ հրատարակուող քերթուածնե- *րը, կարծես նախազգացմամբ մը, ամիս-* *ներ առաջ ձօնուած էին, ո՛վ գիտէ, թե-* *բեւս այդ օրերուն հոգեվարող բարեկա-* *միս: Ակնարկութիւնները բացայայտ են հոն: «Երեք բանաստեղծ»՝ երեք ճակատագիր, որոնցմէ երկուքը գոյուած են արդէն: Բայ կը մնայ երրորդը, առժամապէս, անարժանապէս:*

ԵՐԵՔ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

ԱՐԱՄ ԱՐՄԱՆԻՆ

ալից

Ամոնէ երեք, երեք էին, երեք տղաք երազային,
Ե՛ւ գեղեցիկ, ե՛ւ պատանի, աստուածներու պէս յուսական.
Տիր աստուծմէ ստանալով ձիրքի յուռութք ու համայիլ,
Ամոնէ իրենց գիւղ ու շէնէն նոյն օրերուն ճամբայ ինկան:

Տխուր մարդիկ պատմեր էին ամոնց այնպէս, ինչպէս գուցէ
Բայց վէրքի բորբ պշնումին տակ լուսնկային օգոստոսեան
Ծեր եղջերուն եղնորքներուն հառաչելով կը գրուցէ
Պատմութիւններ նախնիրներու, զոր սարբեր են մարդ ու գազան:

Ան տակաւին կը գրուցէ անտառի մը մասին անկոխ,
Նոյն անտառին հառաչներով խոր յուզելով եղն ու եղնորք,
Թէ հոն խոտն է հիւթեղ, ինչպէս ծնեբեկի ցօղուն ու զոխ,
Լեռներն՝ էէբեաք, եւ գետերու հունը՝ մեղր ու կաթի անօք...

Ամոնէ երեք, երեք էին, երեք եղնորք-քանաստեղծներ,
Որ, լիացած կոյս անտառի, գետ ու լերանց կոյս կղկաթով՝
Ճամբայ ինկան, լճելով տուն, գիւղ ու օրեր գալիճնաթեր
Դէպի աշխարհը անտառուտ, լեռ ու գետեր մեղր ու կաթոտ...

առաջին քանաստեղծը

Երէցն էր ան, երէց նաեւ իր հանճարով:
Կանուչ աչքեր, ինչպէս պեղուած նոր դահանակ:
Ցոյզը, նախնեաց խունկ խմորի պէս հանարոտ,
Անեցուն էր իր մէջ, մտքի տաշտէն հանած:

Հրդեհն ինչպէս, բորբոքելով, կը կոծկոծի,
Երբ որ ծղան մը ծխացող իյնայ վերէն,
Այդպէս ալ ան՝ շիկացումէն քուչող մոծիր,
Որ կը բոցուէր, երբ երտ մը՝ յոյզ, քախէր իրեն:

Եւ իր երգերն էին այդպէս՝ շէկ-բոց ածուխ,
Թեփուկ-թեփուկ անքեղին տակ ջերմ մեղմութեան.
Քնարին իր ընտրած լարն էր կարծես անմուկ
Արահետ մը մեծ սէրերու վիհին վրան...

Ան իր գիւղէն մեկնած պահուն իր արտերէն
Խաչբուռ հիւսած՝ դրեր էր ուրն Աստուածամօր,
Ամէն հասկի հետ շաղելով բուռ մը ցորեն,
Որ բաց ըլլայ ճամբան իր, բաց ու անշմոր:

Օ՛ անճանաչ ճամբաներու երկդիմութիւն,
Որ երազի մէգով լման կ'անդիմանաս.
Ան աւելի նիւթայնութիւնն զգաց հոգւոյն,
Քան գինէ տանող ճամբուն, զոր մերթ կարծեց Բեգաս...

Ճանապարհն այդ իր որբութեամբը սալարկեց,
Երգեց, որ ան՝ երազ, յանգէր իր երազին,
Բայց տխուր էր այդ երազը, կարծես գանկէ
Դաշխուրանով մատռուակուած ըլլար գինին:

Եւ ինչ, ի՛նչ ալ տխուր էր ըստ նմանութեան
Զինէ այդ ճամբուն վրայ հանած մարդոց տխուր.
Պիտի ուզէր, որ գետերէն հայրենական
Եղ ու մեղրի տեղ տխրութեան հոսէր աղբիւր:

Բայց երազն ու տխրութիւնն են սիամական
Երկուորեակներ, յղի մահուան մէ՛կ միջուկով.
Ինչպէս ծնած էին, այնպէս ալ նոյնհետայն
Վերջ գտան մեծ շրջպարի մը բրիչին հով...

Իր երազի երկրին մէջ կայք էր ցնծութեան
Համատարած, ինչպէս սով ու համաճարակ.
Կ'երգէր տունն այն, որ ունէր ջահ բազմաստեղնեան
Կ'երգէր տունն այն, որ չունէր մէ՛կ հատիկ երազ:

Բոլոր, բոլո՛ր սրբութեանց տեղ իր ճարպաճաք
Երաստանն էր դրեր նոր, նոր Գալիկուլան
- Ես կրնամ լալ,- կ'ըսէր, - պիտի դուխ բրիջամ, -
Մինչ երբ թոյլ տրուէր, երկիրն ամբողջ կու լար:

Բրիչ հանդէպ ողբերգագոյն իր պատմութեան,
Բրիչ հանդէպ անդրարաբսեան երազ հողի,
Եւ բրիչով մոռացութեան ահեղ գլան,
Որ ան տափնէ յուշի ունկ ու ականողիք...

Պռստեցան, ինչպէս կեղեւ կաղամախի,
Շրթունքներն իր, եւ ան նոյնիսկ փորձեց ժպիտ,
Քանզի թախիծն էր դրժանքի նման մախիզ
Եւ կէս ճամբան սառցափոսի մը խորափիտ:

Եւ մէկ, վերջին ու վերջնագոյն անգամ միայն
Երգեց, եւ իր երգը վերյուշն էր անցեալին.
Ունկերն ամէն ձեւացուցին, թէ չտեսան,
Բացխփեցին աչքերը, թէ չլսեցին...

Եւ ա՛լ լռեց, ինչպէս բոյսերը կը լռեն,
Եւ մոռցաւ, թէ բերեր էր մեծ երգի տեսիլ,
Եւ օր մըն ալ մեկնեցաւ հոն, ուր դեռ մարդէն
Ձեն կորզած գէթ կէսն իր հոգւոյն՝ թախծիլ, տխրիլ...:

երկրորդ քանաստեղծը

Ան «Եա լէյլի» կ'երգէր եւ ուղտի պէս կու լար
Ու կը հարցնէր. «Տեսե՞ր էք արցունքը ուղտի...»:
Ան Արեւելքն ամբողջ, ինչպէս կոտտուն պալար,
Կը յածէր միշտ իր հետ, որ պահերուն տխուր
Ողոքէր զայն երգով ու լռութեամբ յուսթի:

Ան միջնեկն էր: Ինքնեկ իր տաղանդի փայլով
Ցաւակից էր եղեր փէլլահներու ցաւին
Եւ հին, արեւելեան բաղաբէ մը գալով,
Բերեր էր բեռնակրի, դագաղակրի, որբի
Վիշտը, սէրը, մահը եւ երգը տակաւին:

●▶

Իր բալուածքն ալ կարծես ուղտերէն էր սորված՝
Կշռութաւոր, ծանր, կռանիօրէն կայտառ:
Կարծես թէ երէկի եւ բեռը այսօրուան
Ձախ ուսին էր, որ մեղմ կը թեթէր գլուխն իր ցած,
Ինչպէս հողմէն ծռող սաղարթաւոր կատար:

Այդ բայլով ալ հասաւ իր երազի կայքին,
Զգաստ, զարմանալի սովոր բրիչներուն,
Զոր իր բանւամեայ մաբրամաբուր հոգին
Մեղմեր էր խոխոջով իր կարօտի եւ դեռ
Անոնց դէմ բռնելով առհաւութեան հեռուն:

Բայց սարտաճաբալեան կայքատօնին մէջ ան,
Հազիւ մէկ կում բմպած՝ լուռ շաղեց իր գինին
Եւ հեռացաւ, գանած, որ չդառնայ խցան
Սեղաններու վրայ արիւններով ճցխած
Արծաթազօծ, փշշան, հաստ շիշերու բերնին:

Այնտեղ աշխարհն ամբողջ, ինչպէս սեղմ սերկեւիլ,
Կիսուած էր շողերու անագորոյն խաղով·
Խակ էր «նորոգ լոյս»-էն զուրկ մասը ներբեւի,
Իսկ միւսը՝ արեւի անուրին տակ հասած,
Պնդտուն էր, ինչպէս օգոստոսեան խաղող:

Պիտի բերքոդի երգն ըլլար կէս սերկեւիլ
Արեւաւոր, դեղին կամ ատուերոտ, անճաճ:
-Ցնծա՛, նորեկ բերքո՛ղ, ինչո՞ւ զուր դեղեւիլ·
Ի՞նչ բախտ, որ երազիդ երկրին արեւաւոր
Մասն է բաժին ինկած: Նորեկ բերքո՛ղ, ցնծա՛: -

Բայց բերքոդը, շուրջի արեւներէն այրած՝
Խորխի նման զանոնք սկրթեց իր սրտէն
Եւ լոկ այդ շողերով կենդանի եւ յայրատ
Որդերուն եւ անոնց սողկտումին հանդէպ
Արձակեց իր երգի նողկանքներուն աշտէն:

Ոգեց Արեւելքն իր, փէլլահներուն հագած
Այն արեգակը, որ չէր ճառաբեր երկրէն,
Ինչպէս այստեղ, եւ զոր կ'օրհնէր ամէն հագագ···
Եւ երգերուն տակ իր դրաւ տարեթիւեր,
Երբ ինքն իրօք, իրո՛ք արեւով էր բերկրեր···

Մոռացեցաւ, ինչպէս ուրուր տեսած կաքաւ,
Տագնապեցաւ, որ խուլ պատերն իսկ իր խուցի
Գիտեն, որ ինքն ունի երգեր՝ թռչնի թաթաւ···
Եւ սարսափի օր մը, օր մը յուսալքման
Յանձնեց զանոնք արդար դատաստանին բոցի:

Օ՛ մուք նուկլիներու, սավաննայի վայրի,
Քարանձաւեան վնիւ· «կա՛մ մեզի հետ եւ կա՛մ»···:
Արեւներու զաւակ, բուն արեւէն այրի
Բերքոդը պատանի այդ արեւի ոչ իսկ
Մէկ, մէ՛կ հատիկ շողին հետ էր ի սկզբան···

. . . . . .

Կիրակի էր, Ապրիլ: Անձրեւ: Իրիկնաժամ
Բերքոդը տուն տանող անմարդ ճամբուն վրայ:
Ինքնաշարժ մը անցաւ, դարձաւ կրկին անգամ···
Հիւանդանոց: Տեսաւ լացող ծնողքն իր դէմ:
Պատմեց ամէնն ու իր երգը բերաւ վկայ:

ԵՐՐՈՐԴ ՔԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Քեզ ալ կը սպասէր նոյն ամէնահոսուլ խրուտքը միայն,
Թէ խիզախանքը եղինի խուրձով չձաղկէր մեկոնն յուսալքութեան,
Մոռացումներու մայր դաւանելով տարածութիւնները
Որ ժխորի դէմ թաղիք են ստուար եւ կուրացուցիչ լոյսին դէմ՝ ստուեր:
Եւ գիտնալով դեռ, որ յաւերժօրէն աւազն է նուազ ովկիանի աչքին,
Դուն գլխապատառ թռար հարազատ օտարութեան մը հայցելու հոգին,
Եւ իր ընկղուզող անսահմանութեան լոկ ակնկալու՝
Տակաւ մեղմելով հայրենի ամէն, ամէն խորքութիւն, ո՛վ գիտէ, գուցէ
եւ անհետելու···

Ինչպէս յարդալիր մարագ ներխուժած խաղացկուն երինջ,
Մանկութեան լոյսի մղեղներուն մէջ դուն խոր թաղեցիր տամուկ դունչ
ու պինչ,
Փորձեցիր ծածկել ծառերու հոյզ ու խէժերու խոնամ սպեղանիով
խտրութեան սպին,
Խարշափ-խոխոջով խցկել խորշերը լռդութեանըդ բերդի պարիսպին,
Վարագուրել հու տեսողութեանըդ գարնան տերեւի մշուշովը մով
Եւ կորուստներուդ արցունքը սրբել աշնան խաշամով···

Դուն ուսանեցար բուն հասունութեան համբերութիւնը վայրի միրգերէն,
Աստուծոյ գիշեր սպասելով, որ սեւ առագաստով սեւ նաւեր հու ալ
ափըդ կը բերեն:
Զմռուցար երբեք, թէ պիտի երգես, երգես եռաձայն,
Անէութենէն կորզել փորձելով երէցներուդ ալ յոյզ ու երգերը,
որ անէացան···
Միանակ էիր դուն սպառիչ, վայրի հու միանակութեամբ,
Ինչպէս արեւին մէջ դեռ զուր վառող փողոցային լամբ,
Եւ գիշեր մը լոկ արժանի եղար այդ մեծ մենութեան,
Երբ մանկութենէդ բեզ յիշած որբուկ ծղրիքի մը դուն վճռեցիր պատմել,
պատմել եռաձայն,
Ողբերգութիւն մը, եռման ջրցայտի նման անոպայ,
Որ դար ու դարեր շիթ-շիթ շփուելով
Շէկ-բոց դէպքերու հանիւ ու գանկերուն,
Տարափեց յանկարծ հոյլ մը ձեռամբարձ ուխտաւորներու աղօթքին վրայ···

Ժամանակներու ժխորը լեցուց լռութեան նոյնիսկ բջիջներն յետին·
Աշխարհադղորդ շկահիւններու վրայ շեղջուած կայսրութիւն մը, որ կը թուէր
ամէն տեղողութենէ գերվեր ու անդին,
Լուռ տապալեցաւ իր իսկ տնկոտած սուրերուն վրայ, փշալարերուն,
Սուրի մը վրայ շամփրելով նաեւ հու կեանքդ, ինչպէս լերդարիւն թռչուն···

Եւ չիմանալով երբեք, թէ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ մեկնեցար,
Դուն վերադարձար բարափն այն, ուրկէ, օր մը, պատանի, ճանապարհ բնկան,
ա՜հ, երեք, երեք, երեք փաղդռահար···
Քարափն հինաւուրց նոյնն է, նոյնն է դեռ՝
Ո՛չ ուրախ, ո՛չ ալ տխուր· անտարբե՛ր,
Եւ կ'ըսէ, թէ ինք բարափ է միայն,
Եւ թէ մեկնողներն իրե՛նք պէտք է տան իրենց պատասխան,
Թէ ինչու իրմէ կը մեկնին հեռու եւ ինչու իրեն
Կը վերադառնան հազուադէպօրէն:

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆ

ԲԱԼԵՒՏՈՍ-ԲՄՓ

առուեստասեռի մը օրագրեն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Լոճառնիս, Օգոստոս 20, 1994

ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԽՕԹԵՐ

Եթէ գրելը առօրեայ յատկութիւնդ չէ, դոհունակութիւնը գրելու՝ նշդրակով մը անյայտ կրնայ նուազիլ: Երբեմն՝ յուսախաբ:

Մտավախութիւնը ունիս յարմար արտայայտութեան ոճը չկարենալ դանելու: Ու ա՛յդպէս, ամիսներ կրնաս բոլորել, առանց նօթ մ'իսկ մրոտելու: Մանաւանդ արուեստի անդաստանէն ներս՝ հայելացոյցդ փոշոտած է: Երդիչ հնչակի մը նշանին կը սպասես:

Արձակուրդի պարապ ժամերուդ ինքնահաճ, անցնող այդ շրջանէն բխեցեցած յայտնիչ տպաւորութիւններ, անակընկալօրէն, նման անկոչ հիւրերու, կու գան մտքիդ մէջ հաղորդիչ շարժում մը ստեղծել: Անշահ ժամանակին մրուրը յուշարար:

Երեք-չորս համերդ, այդքան մը գիրք, նոյնքան նկարահանդէս, քանի մը ոգեւոր հանդիպումներ՝ յիշողութեանդ յղկիչ խարտոցէն անցած տեսիլքներով կը տողանցնեն՝ մտքիդ լաստեսողական դանճարանը հարստացնելով: Արձակուրդի նօթերդ:

ՋՊՈՐՈՎՍՔԻ ԵՂԵՐԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Անցո՛րդ, եթէ Լոզանէն անցնիս՝ մինչեւ Հոկտեմբերի վերջ՝ դնա՛ տե՛ս անպայման այդ արուեստասէրին ի պատիւ սարքուած նկարահանդէսը: Արուեստասէր որ կ'ըսեմ, է նաեւ զբայուն բանաստեղծ ու ցուցասրահի տնօրէն, արտակարգ ճանաչողութեան տէր:

Դարուն սկիզբը՝ «խենթ տարիներու» նկարիչներուն բարեկամը՝ Լէոփոլտ Զպորովսքի կրցած էր իրենց առաջին քայլերէն իսկ լաւագոյնս գնահատել ու պաշտպանել Մոտիլիանին, Փիսլինկը, Սութինը, Վալատոնը թէ Իւթրիյոն: Մահացած քառասուն տարեկան՝ խոր թշուառութեան մէջ, կ'արժէր անդրադառնալ իր խստաբարոյ ողբերգային կեանքին: Ֆատի չուարէր անշուշտ ի տես իրեն ի պատիւ, երեք պետութիւններու աջակցութեամբ սարքուած այս անհատն ցուցանդէսին՝ հովանաւորուած նաեւ՝ Ֆրանսայի, Լեհաստանի ու Չուիցերիոյ Հանրապետութիւններու նախագահներէն: Անհնարին չէ՞ կալէրիսթի մը այդպիսի պատիւի արժանանալը:

Համաշխարհային Ա. պատերազմէն նախօրեակին, Զպորովսքի կը հանդիպի փարիզ Լեհաստանէն ու կը հաստատուի Մոնփարնասի շրջակայքը: Կը ծանօթանայ Տըռէնի, Տիւֆիի, Քիսլինկի: Ու այս վերջնոյն միջոցաւ ալ՝ Մոտիլիանիի, անծանօթ նկարիչ այդ թուականին: Անմիջական է հաղորդակցութիւնը: Կը մտերմանան. աւելին՝ անկեղծօրէն կը բարեկամանան: Սութին պիտի դայ եւս բոլորել շրջանակը: Զպորովսքի իր ճղճիմ դրամապանակը կը յատկացնէ անոնց: Տասնեակներով նկար կը գնէ, ու ամուր կը պաշտպանէ զիրենք: Առանց վհատելու: Այդ շրջանին է որ կ'ունենայ այլեւս իր ցուցասրահը Վիսքոնթի ու Սէն փողոցներուն անկիւնը: Շատ քիչ թիւով նկարներ պիտի կարենայ վաճառել սկիզբը: Երեք տարիներ յետոյ սակայն բախտը կը ժպտի իրեն՝ երբ կը հանդիպի նկարչուհիեան սիրահարի մը: Ալֆրէտ Պարնս՝ ամերիկացի արուեստադէտը: Առաջին հանդիպումին իսկ, կը պատմուի թէ միանգամայն գնած էր հարիւրէ աւելի պաստառներ: Ցետադային, ուրիշներ չարունակաբար: Լէոփոլտ Զպորովսքի կը հարստանայ: Ցուցասրահը ուրիշ այլեւս կարեւոր յանձնառութիւններ:

Ու կը հասնի 1930-ի տնտեսական տագնապը:

Ո՛չ ոք նկար կը գնէ: Զպորովսքի կը տճանայ: Երկու տարի եռք կը մահանայ:

Ցուցահանդէսը ճոխ նկարահանդէս մըն է:

Շնորհաւորելի է Ֆրանսուա Տօլթ, հան-

ռածանօթ անօրէնը էրմիթաժի որ յայտած է ոչ միայն մէկտեղել անուանի փըլոսոփան, գուբիցերականն, իտալականն թէ գերմանական հաւաքածոներու լաւագոյն գործերը, այլ նաեւ ապահովել ամերիկեան թանգարաններու աշակցութիւնը:

Յուշահանդէսը Լոզանի էրմիթաժ Հիմարկութեան տասնամեակին առթիւ է կազմակերպուած:

Այդպէսով ունինք՝ առաջին անգամ ըլլալով եւրոպայի մէջ ցուցադրուած՝ Մոնթիանիէ երեք դիմանկարներ: Ժան Հէպլիւեռն (1918), երիտասարդ խարտեաշ աղջկան կիանդրէին (1919) ու դարձեալ Ժան Հէպլիւեռնի (1919) երկրորդ դիմանկարը: Մոնթիանիի տեսակարար կողմերը բնորոշող երեք յարաբերութիւնները:

Ցեղոյ մօտաւորապէս տասնըհինգ ամենագեղեցիկ Իւթրիլոներ՝ իր «ճերմակ շրջանը» պատկերացնող: Սուրինի առաջին նկարներէն՝ «Կարմիր տանդուխը» ու «Տեսարան մը Մոնմարթրէ», նաեւ 1917-ի նշանաւոր «Ինքնանկար»ը: Ջուտ գլուխ-գործոցներու կարգին՝ Տըէնի ու Մոնթիանիի վրձիններով Զպորովսքիի դիմանկարները: Այսքանը թաւ պիտի ըլար արդէն ուխտագնացութեան մը փոխք արժարձելու զԱպի Լոզան՝ եթէ չըլլային իսկ յաւելեալ խիստ նշանակալից գործերը: Ընդհանուրը՝ հարիւր երեք պատառներ:

Ամբաւորուած հո՛ս, անգամուան մը համար, երբեմն անծանօթ մնացած՝ հանրութեան, կ'ապացուցանեն կարծես լինց արտայայտչական խորութեամբ, քանատեղծ բայց անբախտ ցուցասրահի տօնին ողիսականը: Ինչպէս նաեւ անոր տիրական ազդեցութիւնը արուեստի գնային վրայ, քսաներորդ դարու առաջին տարիներուն:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿԻՆ ՍԿԻԶԲԸ

Տարւոյն առաջին ամիսներուն, հակառակ ձմրան արձակուրդի չրջանին, փարիզ կը յորդի բազմապիսի երաժշտական գիշերներով, ամենահաւատարիմ արուեստասէրն իսկ չնչասպառ դարձնող կըշռոյթով մը:

Ամէն գիշեր, Սալ Փլէյէլ, Կավօ ու Թէաթը տէ Շան ղ'Էլիզէ կը մրցին իրարու հետ, ներկայացնելու անցնող եղանակի մրցոյթներուն գովելիապակաւոր երիտասարդ արուեստագէտները: Եթէ աւելցուին անոնց տարեկան նուագախմբային չարքերը յայտնի արուեստագէտներու ներկայութեամբ, կ'ունենանք նուագպոյն չորս-հինգ կարելիութիւն յաճախ, նոյն գիշերուան համար:

Այդ չրջանին է որ անցան Փարիզէն այս տարի Սվեղլանա Նաւասարդեան ու Ձորճ ՓէՀլիվանեան: Առաջինը ծանօթ է իր խոր երաժշտական ըմբռնումով, գասական թէ արդի երգահաններու գործերուն մէջ: Ունի նաեւ կատարելագործուած ըսպեղնաչարային մասնագիտութիւն: Դիւրաւ կը յանձնուիս երեն, խորհրդածելու համար իր պատմած յաղեցուցիչ երաժշտութեան հետ: Ո՛չ մէկ գալուկ գոյն՝ համանուագային զօրեղ հնչականութիւն: Այդպէս տուաւ Փրոքոֆիեւի ամենադըժարին գործերէն մին՝ «Սարքազմ»ները: Գիտէ նաեւ լաւագոյնս մեկնաբանել Պախ եւ Պրահմսի աշխարհը մերթ ընդ մերթ ջինցնելով կամ ըղձանոյշ քնքոյշ հեռքեր ձգելով ստեղնաչարին վրայ: Հարուստ նուագ: Արժանի՝ աւելի լայն համբաւի:

Ուրիշ ուշագրաւ համերգ մը՝ Ձորճ ՓէՀլիվանեանի դեկավարութեամբ, որուն առաջին երեւումն էր Փարիզ՝ վէնսան տ'Ինտիի «Սէվէնօլ» համանուագի կատարումով: Ճարտար ճգնաժամ հաղորդիչ: Ինքնավստահ մեկնաբան որ գիտէ պարտադրել իր տեսիլքը: Հետեւիլ իրեն, դարձեալ պիտի դեկավարէ Փարիզ, յառաջիկայ եղանակի ընթացքին:

Յիշատակել նաեւ Նարինէ Սիմոնեանի երգչոնի լուսեղէն ղոյզ համերգները: Ունինք իր մօտ ոչ միայն լաւ պատրաստուած բարձր արուեստի տէր երգչոնահարմը, այլ նաե՛ւ հոգեյոյզ մեկնաբան մը որ պիտի մեզ ալ իր մօտ բարձրացընել: Հաւատք սրսկող ներչնչումով: Ու դաշնակի տպաւորիչ հակոտնեայ երկու մեծահամբերդներ: Երկուքն ալ պըզաակուած երիտասարդներ: Մին ուրս՝ միւսը իտալացի: Եւկէնի Քիսին նախ՝ քսաներկու տարեկան, դրաւիչ տաղանդ: Ժողովուրդին սրտին խօսող նուագ մը ունի. ճշդրիտ, արագ, աննկուն մատներ, ֆիզիքական հրապոյր, իշխող ներկայութիւն: Ցայտապերը լաւ կազմուած չէր սակայն: Շուպէրթէ հեռու է Քիսին, անոր տրտում մթին ձայնի չեչտէն:

Հասարակ զօրեղ խաղով մը կարելի չէ տալ Շուպէրթի երգային աշխարհը: Բայց երբ Շոփէնի չորրորդ Սքերցոն կամ Լիցթի էթիւտները կը մեկնաբանէ, Եւկէնի Քիսինի նուագը կը փոխակերպուի՝ մաղնիսական մթնոլորտ մը ստեղծելով: Ժողովուրդը գրաւուած է: Ու եթէ կարենայ իր մակերեսային նուագը աւելի խորունկ ու յայտնիչ գարձնել, Քիսին անկասկած ապագայի անուանի դաշնակահարներէն է:

Երկրորդ երիտասարդը՝ Սիմոնէ Փեարոնի՝ Վան Քլայպուրնի առաջին մրցանակ, հակառակ փայլուն հնչականութեան մը, գուրկ է հզօր անհատականութենէ: Համերգի երկրորդ մասին, սակայն, տըւաւ իր լաւագոյնը՝ Մուսորկսքիի «Նկարահանդէսի մը պատկերներ»ով:

Նոյն օրերուն ստացայ դեղեցիկ երգապնակ մը: Առնօ Բարաջանեանի դաշնակ - ջութակի սօնաթը, մեկնաբանուած՝ Հայկ Դաւթեանէ ու Արթիւր Ահարոնեանէ: Հիանալի մերձեցում: Առնօ պիտի սիրէր:

Եւ մատնանշել հոգեկան վերին զոհունակութեամբ ուրիշ գիշեր մը եւս որ ապրեցաւ Փարիզի Հայութիւնը, ի Սորպոն՝ իբր համայնք նախ, բերելով նաեւ իր շնորհակալութեան տուրքը արուեստի ըսպասարկուի մը, անոր քառասուն տարուան անսակարկ զոհաբեր աշխատանքին արդիւնաւէտ: Երգը, ժողովուրդի մը ոգին է: Ու շատ անգամ պարզ դեղջուկ մեղեդիի մը մէջ իսկ պահուըտած կը գըտնէք ժողովուրդին փիլիսոփայութիւնն ու ապրելակերպը:

Ու երգչախումբը՝ համայնաքային արժէք: Ուժ եւ կշիռ: Կարպիս Ափրիկեան աննկուն կամքով, ամէնէն գժուարին պայմաններով, յաջողեր է կանգուն պահել Սիփան - Կոմիտասը: Ու ա՛յդ գիշեր իր սիրած ու մարդած երգչախումբը, հաւատքով տուաւ, իբր առաջին ունկնդրութիւն՝ անոր անչեղ բայց գունագեղ, գասական «Սասունցի Դաւիթ»ը:

Գիշեր՝ յուզումնալից բոլորիս համար:

ՄՈՒՐԻՅ ՓԵՐԱՅԻԱ

Անունն իր իմացած էի դաշնակահար Րաֆֆի Մինասեանէն: Ունեցած էինք նոյն ուսուցչուհին սկզբնական չրջանին՝ Ամերիկա: Հիացումով հետեւած էինք իր առաջին քայլերուն, խիստ խոստմնալից: Այսօր, քսան տարի ետք, Մուրիյ Փերայիա աշխարհահռչակ, իր սերունդի երեք թէ չորս լաւագոյն դաշնակահարներէն մին է:

Ծանօթ է ի մասնաւորի Մոցարթի ու Պէթհովէնի քոնչէրթօներով, որոնց ընդհանուր չարքն է ձայնագրած: Նաեւ իրրեւ Շոփէնի հարազատ մեկնաբան: Մայիսի իր համերգին՝ յատկացուցած էր յայտարի առաջին մասը երեք նչանաւոր «Պ»ի: Պախ, Պէթհովէն, Պրահմս: Երկրորդն ալ ամբողջովին Շոփէնի: Ա՛յդ գիշեր, Պէթհովէնն ու Պրահմս էին աւելի խորունկ, աւելի լուսաւոր, քան Պախն ու Շոփէնը:

Փերայիայի նուագը տարածուն, ո՛չ մէկ պրկութիւն ունի: Ամէնէն ճշդրիտ ոճով ու կշռոյթով մը կը վերարծարծէ թաքուն հեւքը գործին, մերթ ընդ մերթ նրբին թէ կատաղի չեչտերով:

Այդպէս տուաւ Պէթհովէնի առաջին սօնաթը. իսկ Պրահմսը՝ մթին ելեւէջներով: Ու միշտ ներկայ է զգայուն դաշնակահարը:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆ

Ողջո՛յն Վարդան: Այս գիշեր՝ Օգոստոս 6՝ պիտի նուագես Ութ տ'Անթէբրոնի փառատօնին: Ամառնային կշռաւորներէն մին: Հեռու եմ՝ պիտի չկարենամ լսել զարձեալ՝ քու գեղեցիկ քսանըչորս էթիւտներդ Շոփէնի: Զորս տուիր մեծ վարպետութեամբ անցեալ տարի: Տուիր զանոնք սրտաչարժ աւիւնով մը: Ու իշխող մանդպիտական կատարելութեամբ: Վիպային պատչաճ չունչով: Պիտի ուզէի նոյն յուզումով այս գիշեր ա՛լ լսել՝ ղղալ տարբերութիւնները նրբին:

Այս տարուան համերգի ընթացքին, Մամիկոնեանի Շուպէրթը՝ ըլլա՛յ Վանտէրը ֆանթէզիին, ըլլա՛յ էմփրոմթիւներուն մէջ, միայն սահուն յատակ խոպ մը չէր, ա՛յլ, գուցէ երբեմն դանդաղկոտ, բայց նոյն ատեն մտածել, խորհրդածել ու երազել ալ տուղ հաղորդիչ նուագ մը:

Ուսոի մթնոլորտը, որ կրնար պահ մը միօրինակ թուիլ, անոյշ, մոլորեցուցիչ էր միանգամայն,

Եւ հո՛գ է կը խորհիմ Շուպէրթի երկար ու կրկնակիօրէն տարածուն նախադասութիւնները տալու զաղտնիքը՝ իմնել ջանալով խորը մեր հոգիներուն:

Դժուար յայտադիր՝ անուրանալի վըստահ նուագ: Ու երբ Վարդանը կը նուագէ, մտքիս մէջ երբեմն կ'ուրուագծուին երեւակայական զուգահեռ խաղեր եւս: Կարծէք զալիք ուրիշ երաժշտական վայրկեաններ ալ ներկայ ըլլային միանգամայն: Այնքան հարուստ կարելիութիւններով զինուած է իր արուեստը:

Եւ Շուպէրթի ֆանթէզիին մէջ նամանաւանդ զգացինք անճնական մտասեւեռումներ, նորօրինակ դարձուածքներ՝ որոնք դեռեւս պիտի մարմնաւորուին իր ինքնատիպ ոճով ու նոր գոյներով:

Իսկ յայտադրի երկրորդ մասին՝ Ֆրանց Լիսթէ երեք վէհ գործեր արուեստացան նոյն զղայուն խանդով: Մասնագիտութիւնը կրնայ սորվիլ մարդ՝ արուեստը երբեք: Երկնային տուրք թնածին, հոգեկան կրակը գոհաբերումով միայն կրնայ վառ մնալ:

Ազատութեան չունչն է ան որով ինքնարժէք ու աննման պատմութիւն մը կը կերտէ իրաւ արուեստագէտը: Իր պատմութիւնը:

Զոր պիտի պատմէ: Ամրողջապէ՛ս:

Եւ մենք պիտի հետեւինք անոր յափըշտակութեամբ,

Մաղթանքս է՛ Վարդան Մամիկոնեանին՝ լսել տալ մեզի՝ իրը: Որովհետեւ ունի էականը՝ առաւելապէս հետաքրքրական խմորով՝ քիչերու վերապահուած:

ՄՕՐԻՍ ՊՐԻԱՆՉՈՆ

Երկու ցուցահանդէսներ իրեն յատկացուած Ցունիսի ընթացքին՝ մին իւղաներկ պատառներ, միւսը չրաներկ եւ գծագրութիւններուն:

Ամենաորբին գոյներու համադրութեան զաղտնիքն է որ ունի: Կապտորակ մանիշակ, վարդագոյն, բազմաթիւ մոխրագոյն թէ կանաչներ:

Մակերեսը չնչող տարածութիւն մը հրաչալիօրէն պատրաստուած յատակագծով: Զուսպ, բարձր արուեստ:

Աչակերտները կը պաշտէին զինքը: Թէ՛ ուսուցանելու կերպը, թէ՛ նկարչական տեսիլքը:

Իրապաշտ բանաստեղծութեամբ մը տոդորուն, զուտ Ֆրանսական դպրոցին արդասիքն է Պրիանչոնի նկարչութիւնը:

Չէր փափաքած յետահայեաց ցուցահանդէս՝ նուագագոյն տասը տարիներ՝ իր մահուան թուականէն ետք: Այդ իսկ պատճառաւ ցանցառ եղան անոնք:

Կարեւորագոյնը՝ Լոզան 1990-ին: Եւ այս տարուան Փարիզի գոյզ ցուցահանդէսները:

Գրեթէ բոլոր նիւթերով նկարած է:

Բնութիւնը, ծովը, նաթիւր մորթը, ձիարշաւը, դիմանկարը: Պարապած է նաեւ փորագրական աշխատանքով:

Հպարտ խառնուածք, անխոս, հեռու կ'ապրէր մեռիաներէ: Արդեօք ա՞յդ է պատճառը որ զինքն այսօր մեծ նկարիչներու կարգին չի դասեր քննադատական կազմը: Դատաղութիւն որ կը կարօտի դարմանի: Ծանօթ է որոշ չրջանակի մը միայն:

Արդի նկարիչ՝ ո՛չ այժմէական:

ՊՕ Զ'ԱՐ ԵՐՐԵԱԿԸ ՈՒ ԱՅՏԱ ԳԱՎԱՓԵԱՆ

Յետպատերազմեան տարիներուն ու մանաւանդ Թէնկլըվուտի փառատօնի չքալից երդիքին տակ՝ Մէնահէմ Փրէսլէրի տարաձիգ ուժով է որ Պօ զ'Ար կազմուած եւ ժողովրդականութիւն չահած է:

Աչխարհահռչակ երբեակը կ'այցելէ Փարիզ ամէն տարի՝ տալու նչանակալից հետաքրքրական համերգներ նորօրինակ յայտագիրներով:

Այս տարուանը՝ Թէաթր Տէ Շան - զ'Էլիզէ՝ նորութիւն մը եւս բերաւ՝ տալով ժլատօրէն նուագուած Պէթհովէնի եռապատիկ քոնչէրթոն դաչնակ - ջութակ թաւջութակի համար:

Երբեակը այսօր ա՛լ նոյն չայողութեամբ կը չարունակէ իր ուղին, ուր Իգիտոր Քոհէնն ու Պէրնար Կրինհաուզ, փոխանցած են իրենց ճպռտները երկար սատարման չրջանէ մը ետք՝ Այտա Գավաֆեանի ու Փիթէր Վիլչկի:

Պէթհովէնի Քոնչէրթոյին մէջ ունէինք երեք մեներգիչներ, ուրեմն որոնք Փռանկոյ Սենեկային նուագախումբին ճարտար ընկերակցութեամբ, խորհրդատու մեկնաբանութիւնը ապահովեցին խստապահանջ պլուխ - գործոցին:

Անվարան կարելի է ըսել թէ՛ իր հին կազմով երբեակին խարիսխը՝ եւ տէրն ու տիրականն էր դաչնակահարը:

Հիմնադիր Մէնահէմ Փրէսլէր մնալով հանդերձ պատուանդանը՝ Այտա Գավաֆեանի հարուստ ներաչխարհը միանալով անոր ջութակին ինքնատիպ հնչականութեան՝ աւելի իսկ զօրացուցած է երբեակին զրուիչ հրապոյրը՝ առանց գոյզն իսկ աղարտելու անոր նոյնատարը ոգին:

Շուպէրթի առաջին երբեակը անմոռանալի պիտի մնայ ունկնդիրներու յիչողութեան մէջ, տենչոտ կանչերովն իր մերթ ընդ մերթ յուսակտուր թէ յուսալիր ոգեչահ չեչտաւորումներով:

Կազդուրիչ համերգ: Ցուգիչ: Ո՛չ միայն յուգիչ՝ ա՛յլ ցնցիչ մեկնաբանութիւն ուր կը զգաս հոգեյոյզ խորը անդիմադրելի զեղեցկութիւնը երաժշտութեան:

ՓՕԼ ՏԷԼՎՕ

Դարուս զերիրապաչտ հսկայ նկարիչներէն մին օրերս անդարձ բաժնուեցաւ իր երազային աչխարհէն:

Ինքնասպանվեց տարու՝ վերջերս բոլորովին կուրացած՝ կ'ըսէր. - «Այլեւս երազներուս մէջ է որ միայն կը նկարեմ»:

Եւ նկարեց հարիւրներով երազային պատկերներ՝ տեսարաններ մերկ կիներով՝ անչարժացած պարապ կայարաններու առջեւ: Շոպենկաուքի կայարանը մնալով իր պատանեկան չրջանի մեկ յիչատակը:

Գերիրապաչտ. բայց դասական ոճով նկարող արուեստագէտ մըն էր Տէլվօ: Տեսնելէ ետք իրեն յատկացուած յետահայեաց ցուցահանդէս մը ուր կային բազմաթիւ իր առաջին չրջանի նկարները՝ ակներեւ էր թէ փորձած է խորհրդաւոր դարձնել նիւթը, լոյսի խաղերով ու տարօրինակ երբեմն ձեւական միջոցառումներ յօրինելով: Երբեմն ալ լոյսին մէջ ցոլացնելով իր արտայայտչական զգացումները:

Աչխարհահռչակ՝ գործերը կը գտնուին ոչ միայն Պելժիա, այլ նաեւ՝ Լոնտոն, Փարիզ ու Նիւ - Եորքի արդի թանգարաններուն մէջ,

Զինքը ընդունելու առիթը ներկայացած էր տարիներ առաջ ցուցասրահին մէջ, մեր երկուքին բարեկամ, նկարիչ Ռոժէ Տը Քոնինքի անճնական մեկ ցուցահանդէսին առթիւ: Սակաւախօս հսկայ մը՝ հանդարտ անոյշ դիմագծով: Խօսքը երբ իր նկարչութեան մասին էր, առեն մը ըսաւ. «Խորհրդանչաններով կը սնանիմ՝ քիչ թիւով՝ բայց ամուր կառչած անոնց»:

Տէլվօ կ'երթայ միանալ Շերիքօ եւ Մակրիթ դերիրապաչտ վարպետներու դոյդին, կազմելու համար խորհուրդներովն իրենց յաւերժ մեզ երազել տուող տեսակարար երբեակ մը:

Կինը՝ մնալով սակայն Փօլ Տէլվոյի մըշտական ներչնչման աղբիւրը:

ԱՆԿԻՒՆԱԳԱՐԶ

Արթննալէ րոպէ մը առաջ՝ կոտորիչ ձայն մը՝ արթնցի'ր. Օգոստոս 17՝ տարեդարձդ է այսօր:

Ձայնը ներքին լմա է, թէ՝ հեռուէն անծանօթի մը երդիծանքը:

●▶

●►

Ի՞նչու չիշեցնել: Կարծես եօթանասունը ճամբուն վերջակէտն ըլլա՛ր:

Ու ան կը չարունակէ տակաւին նոյն չեշտով անխղճօրէն. «ընթացքին ամբողջ՝ կրցի՞ր ... ուզեցի՞ր ... խմացա՞ր ... աչխատեցա՞ր ... յաջողեցա՞ր ... օգնեցի՞ր .. անյագօրէն սիրեցի՞ր...»:

Պիտի չարունակէր թերեւս՝ եթէ չարթըննայի: Լոութիւն: Բարեբախտաբար: Միայն վերջին հարցման կրնայի լաթոք, այո՛ մրմնջել: Եզակիօրէն անաւարտ պիտի մնային պատասխաններս:

Հաւանաբար ուզէի հարցնել տակայն եթէ տէրն ըլլար հոգեքննիչս՝ կրնա՞մ չարունակել նոյն ուղիով: Որքան ալ կարճ ըլլայ ան:

Անկիւնադարձէն անդին ա՛յ կա՞ն տակաւին վտիտ յոյսեր, աղօտ լոյսեր: Ճամբու լապտերներ: Վերանորոգիչ ուժեր: Ուրախ վայրկեաններ: Պարապութիւնը տաքցնող յոյզեր: Կեանքը սիրցնող ժամեր: Պատասխանէ՛ ... այո՝ ամբողջ ուժովս խնդամ: Քանի եօթանասունէն անդին՝ անկիւնադարձէն ետք՝ հոգին պատրաստ է եթէ ո՛չ միտքը՝ դիմաւորելու անորոշը որ պիտի գայ անճայն թէ որոտընդոստ քայլերով:

Փրկարար ցօղարուղիս արուեստի սէրը դոր կը դիւրացնէ՝ անվրէպ գիտութեան ժխոր որ կը դժուարացնէ կեանքդ:

ՆԱԹԱԼԻԱ ԿՈՒԹՄԱՆ

Սեւերով սքեմաւորուած փութկոտ քայլերով կու գայ տեղաւորուիլ՝ տալու համար երեք ժամուան ընթացքին՝ ոչ մէկ կրկնութենէ իսկ զրկելով մեզ՝ Պախի վեց անմահ սիւիթները: Աւետարանը Թաւջութակին: Ոչ իսկ ժպիտ մը: Առաջին անգամ է որ կը հանդիպիմ նոյն գիշերուան յայտագրին մէջ այսպիսի ամբողջական չարքի: Պիտի կարենա՞յ վառ պահել համերգի տեւողութեան երկու հազար ունկնդիրներուն լսողական ուշադրութիւնը: Որոշ վայրկեաններ աւելի չեշտուած պիտի մնան մեր յիշողութեան մէջ:

Միօրինակ կրնայ Թուիլ իր ողորկ հընչականութիւնը: Բայց Նաթալիա Կութմանն ունի ուժն ու արտայայտչական բոլոր կարողութիւնները ռուսական դպրոցի: Ու խելացութեամբ գիտէ գործածել զանոնք: Առանց մխուրմի: Ո՛չ մէկ սայթաքում՝ ճպռտին թէ մատներուն: Բացառիկ կեդրոնացում մը նախ, որ քե՛զ ալ կը պարտադրէ կարծես նոյնանալ իր հետ: Հետզհետէ կը թափանցես իր տեսողական լուրջ մեկնաբանութեան: Այս անխմանալի անչարժութիւնը՝ միջոցին մէջ, որ չի զոհացներ աչքը, կը սրէ ականջը ու կը դանես Նաթալիա Կութմանի ճպռտին ներքեւ Պախի յուսալից խորհուրդը: Ու միապաղաղ Թուղթ նըւագը, բաւարարութիւն կու տայ մտքիդ: Նախասիրած ընկերակիցը Ռիխթէրի, Նաթալիա Կութման նման յայտագրով կը նմանի նոր ձեռնադրուած կրօնաւորուհիի մը, որ կը պատգամէ ու կը սիրցնէ իր վերին արուեստով՝ Թաւջութակը:

կու երիտասարդները լաւագոյնս պիտցան կազմակերպել անձնական աչխատանքի չրջաններն ու արագօրէն յառաջացող իրենց ասպարէզին պարտաղրութիւնները:

Ցիմերման օգտուեցաւ Արթիւր Ռուպինչթայնի ու Գլոռիօ Առաոյի ստեղնաչարային արուեստէն ու այսօր՝ քառասունի սեմին, կը ներկայանայ աչխարհի բոլոր բեմերուն վրայ իբրեւ յարդուած մեծ դաչնակահար: Իրապէս՝ իր այդ դիւրաւեր Ռաւէլի «Զգայնական վալսեր»ը կամ Մէնտէլսոնի «Տարբերակները» արուեցան այնպիսի ազնուական կատարելութեամբ մը, որ երբեմն ի գործ դրուած ընձառիւծի աճպարարութիւնները իսկ, ի մասնաւորի Սիմանովսքիի փոփոխակներուն մէջ՝ կը մնային միշտ խորունկ մտքով յառաջացող ինքնամատոյց մեկնաբանութեան մը հակակչռին ներքեւ:

Ահա՛ արուեստագէտը որուն իւրաքանչիւր համերգին պիտի ուզէիր ներկայ գտնուիլ:

ԱՐՈՒԵՍՏ ԵՒ ՀԻԱՍԹԱՓՈՒԹԻՒՆ

Հասանք պանդոկ ուչ դիչերով: Բարի գալուստ մաղթող պատուղի կողովին փոխ կար հրաւիրագիր մը: Ցաջորդ օրուան Թուականը կրող հրաւիրագիրը ցուցահանդէսի մը բացումը կ'աւետէր: Եթէ հեռու տեղ մը չէր տրուած հասցէն, կընայինք ներկայ ըլլալ:

Առաւօտուն յայտնի եղաւ սակայն Թէ մեր պանդոկի ճաչարանին որոչ մէկ մասն էր որ այս տարի ցուցասրահի վերածած էր նոր հանդող պանդոկապետը:

Կ'երեւի հասուԹաթեր չուկայ մը կը փնտռէր:

Որոչուած ժամուն ներկայացանք, բայց անկարելի եղաւ ներս մտնել. ժողովուրդ կար, մինչեւ մայԹերուն վրայ: Ցաջորդ օր, կէսօրէ ետք, ուզեցի տեսնել ցուցահանդէսը: Պարապ էր սրահը: Ընթացքին՝ նոյնպէս պարապ մնաց: Տեսնել ուզած նկարներս աւելի գեհիններն էին փռուած: Խաւաքարտէ կամ փլէքսիկլասէ չրջանակներու մէջ բանտարկուած, փոսփորէ կայծկլտուք գոյներով, խաչաձեւ խաղալիկներ ըլլային կարծէք, մերթ ընդ մերթ գուգահեռ ամ ցանուցիր գետեղուած: Նման ցուցահանդէսներ տեսած էի նաեւ Ամերիա: Խորհեցայ ակամայ՝ այժմէականին մասին:

Արուեստի պատմութիւնը նման չէ սըրբագան պատմութեան: Ունի վարդապետական իր կողմը, բայց անչուչտ ազդեցութիւններէ զերծ չի կրնար մնալ, ըլլան անոնք մչակութային, քաղաքական Թէ ընկերային:

Վերջին քառասուն տարուան ընթացքին եղան այնպիսի փոփոխութիւններ որ անկարելի դարձուցին զրեթէ արուեստագէտին բուն ազատութիւնը: Ողեկանը: Անհրաժեչտ առաջին պայմանը ինքնուրոյն արտայայտութեան:

Իրական-անիրական չուկայիկ մատնութիւն մը ծնունդ առաւ, չահու ծարաւ համակեղրոն նոր չրջանակներ ստեղծելով: Հետեւանք՝ կան ու կը մնան այսօր ալ, զրեթէ անծանօթ իրա՛ւ արուեստագէտներ՝ մոռցուած անկիւն մը: Քանի մչակոյթի նախարարներն իսկ -աւելո՛րդ չեղած էին ուզիղ ճամբէն, անընդհատ միջամտելով ու կողմնապահ ուղղութիւններ պարտադրելով, մինչեւ իսկ թանգարաններէն ներս:

Եղան բացառութիւններ, ինչպէս միչտ:

Աւելորդ չէ երազել սակայն՝ մինչեւ իսկ այսօրուան պղտոր կարելիութիւններով օժտուած չահամոլ ընկերութեան մէջ՝ անկեղծ արուեստի գործին ստեղծման: Պայմա՛ն: Ցատակօրէն զանազանել նախ՝ գործն ու առարկան: Այժմէական արտադրութիւնը այսօր, չատ անդամ չըրջապիծէն դուրս կը մնայ արուեստի գործէն: Նմանօրինակ երեւակայութեան մը արդասիքն ըլլար՝ ուր չկայ ազդային Թէ անձնական դրօմ: Անանձ նիւթով՝ անտեսելով ոգին: Մատնանչել զոհանալով՝ միայն մէկ երեսակը ցոյց տալով գործին: Մանաւանդ երկրորդ աչխարհամարտի վաղորդայնին, երբ Ամերիկա ստանձնեց ցառաջմուտի դերը, առարկայօրէն ստեղծուած կացութիւնը առկախ էր այլեւս նկարչական զպրոցներու ուղղութիւններէն: Մեափաներու ու քընննադատական ազդու որոչ փոքր չրջանակի մը մերձեցումը ապահովեց բոլորովին նիւթապաչտ նեոզպաստիր մթնոլորտ մը, կորնչցնել տալով հետզհետէ հասարակչռութիւնները, որոնք կը սահմանէին մինչ այդ արուեստագէտ - արուեստասէր զոյգին յարաբերութիւնները: Անվտահ իր ճաչակին, մաքին Թէ հասկացողութեան, արուեստասէրը կորնցուց բոլորովին իր խօսքը՝ այնքան ահռելի էր ստեղծուած զեղիչ մտաւոր ժխորը: Շահադէտը մօտէն հետեւեցաւ ու զործեց:

Հիմա՛, ներկայ սիեզերական ընդհանուր անտեսական տագնապը, կրնայ տարաբաղդօրէն զարճեալ խանդ ներմուծել տակաւ առ տակաւ իրաւ արուեստասէրին, որ հիասթափ կը սպասէ դէպքերու պարփակման: Անչուչտ Թէ արուեստի պատմութիւնը ուղղութիւն Թէ վերջ չունի: Անառարկելիօրէն, սակայն, արուեստագէտը մանաւանդ Թէ գիտական յառաջացման մը մէջ չէ՛ որ պիտի փնտռէ իր ներչնչումը:

Ցառաջացումը այդպէս որոնուած, նիւթեղէն՝ գիտութեան մարդուն է որ կը վիճակի, գտնուելով նոր զրութեան մը դիմաց: Որ կը պահանջէ մարդուն տեսողութեան յեղաչրջման կարօտ մտածելակերպ:

Մինչ արուեստագէտին տաղանդը՝ ոգեկան Թարգմանը մնալով հանդերձ ընկերային կեանքի անխուսափելի չարժման՝ մտային յեղաչրջման կարօտ չէ: Ուրիչ խօսքով՝ գիտուն կը դառնաս, արուեստագէտ կը ծնիս: Ուստի վերացական Թէականութեամբ մը տոգորուն է որ արուեստագէտը պարտի բերել միչտ նոր վկայութիւն մը՝ իրը եւ ո՛չ կապկելով միայն առօրեային Թոհուբոհը, նոր կարծելով զայն, մինչեւ իսկ խեղաթիւրելով գիտականը:

Թուաբանական միջոցներով գրուած երաժչտութիւնը, զայն յառաջ չի տաներ, ինչպէս երփներանգ փլապթիֆ նիւթերու ներկայութիւնը՝ նկարչութիւնը: Ցառաջացման ուղիղ գիծեր չեն ճանչնար անոնք, այլ՝ ծուռտուռ գիծերով ընթացող՝ առանց նախասահմանուած ծրագրի, անսալով միայն ու միայն հանճարեղ մտքին ու ձեռքին: Ամբողջովին հպատակ ոգիին: Ազա՛տ:

Շուրջբոլորը արուեստի անդաստանին հիասթափութիւնը զղալի է:

Բայց այսօ՛ր, գարուս վերջաւորութեան, սլաքը արուեստին կրնայ հակիլ դէպի մաքին ու զգայարանքին միանգամայն հեչտալուր միջոցառումներու:

Սկեպտիկ արուեստասէրը պիտի փորձէ ճանչնալ արուեստի գործը ... սիրելով: Որքա՞ն գժուար է սակայն անդրդուելի մնալ այժմէականին դիմաց: Որովհետեւ հետաքրքրական է: Բայց, ա՛յդքան:

ՄՈՐՈՒՑԻՕ ՓՕԼԻՆԻ

Երգահանը ի՞նչպէս կը ստեղծէ: Նախանիւթը ո՞ւր կը փնտռէ: Ներչնչո՛ւմ: Պատասխանը հաւանաբար աւելի բարդ է:

Լուիճի Նօնօ ծանօթ երգահան է: Զգայուն մարդ: Լա՛ւ: Բայց ի՞նչ ազդեցութեան տակ խորհեր է այս մագնիսական երիզը՝ նախօրօք պատրաստուած, աւելցնել Փօլինիի ձօնած իր գործին մէջ: Ու այդ երկու հակայ բարձրախօսները գետեղել դաչնակին երկու քովերը, ուր կը փսխեն ականջ կրծող ձայներ: Եւ Փօլինի հանդարտօրէն կը չարունակէ նուագել: Իր կողմէ ընդունելի զոհաբերութի՞ւն, Թէ վերին հետաքրքրութիւն՝ ժամանակակից երգահանի մը գործին:

Շուրջ երկու հազար հոգի անձկութեամբ կը սպասենք գործի վերջաւորութեան, ազատելու համար այս վատաճայն պոռչըտուքէն:

Երբ ստեղնաչարային խաղը կչխռ, կըշռոյթ, գոյն, հնչականութիւն, անձնական չունչ եւ միտք պահանջող արուեստ է, ի՞նչ կրնայ չահիլ այս պղտորիչ միջամտութեամբ:

Աւելի յուզիչ էր Փօլինիի նուագը:

Ազդուած կ'երեւի նորօրինակ այս կարգի գործերէն: Պայմանագրական պատչաճ ոճն է որդեգրած, առանց երազի, իր մեկնաբանութիւններուն մէջ:

Այդ գիչեր Շոփէնի առաջին պալլատը սուրալով անցաւ դնաց:

Պէթհովէնի Մի մաժէօր սոնաթը սրատրոփ մեզ սպասման կայարանը Թողուց:

Բարեբախտաբար Շուման՝ Քրայսլէրիանայով սուզուեցանք որոչ չափով ոգեչահ աչխարհի մը մէջ խուզարկու:

ԼՈՔԱՌՆՈՅԻ ՓԱՌԱՏՕՆՆ ՈՒ ԱՏՈՄ ԷԿՈՅԵԱՆ

Աւարտած է արձակուրդս: Աւարտած՝ նաեւ Լոքառնոյի 47-րդ չարժանկարի փառատօնը՝ իր հարիւր յիսուն ֆիլմերով՝ այդքան մըն ալ կարճ ժապաւէններով:

Այս տարի ունեցաւ աչխարհի ամենամեծ թատօթեայ ճերմակ պատառը:

Շատ դիչերներ՝ առատ անձրեւ, որ ոտղեց նաեւ փիացա Կրանտէն:

Կային դարճեալ զանազան բաժանումներ, ուր կը տրուէին կարճ ժապաւէններ, յետահայեաց չարքեր, կամ երիտասարդ բեմադիրներու առաջին գործերը: Ծանօթ արուեստագէտներ դատակազմին մէջ, որոնք արժանի տեսան պարզական երկու ֆիլմերը՝ ոսկի եւ արծաթ ընձառիւծներուն: Տղոցս կարծիքը՝ լաւ էին: Չեմ տեսած:

Հետաքրքրութիւնս ուրիչ տեղ էր այս տարի: Երկու Հայեր կը ներկայացնէին Իտալիան եւ Գանատան: Երուանդ Ճանիկեան եւ Ատոմ Էկոյեան: Առաջինը՝ կարճ ժապաւէններով, որուն բանաստեղծական ոճը հնարամտութիւնը ունի: Տրուեցաւ իրեն արժանիօրէն՝ պատեհութիւնը ցոյց տալու «Արիա» կոչած իր ժապաւէնը կալայի գիչերը՝ իբր ներածական: Հետաքրքրական աչխատանք: Հետեւիլ:

Երկրորդը՝ արժանացաւ արդար գնահատանքի իր նոր՝ 1994-ի «Էկզոթիքա» երկար ֆիլմով: Փայլուն է եղած Ատոմ Էկոյեանի աստղը ընդհանրապէս Լոքառնոյի փառատօնին:

Իր բոլոր ժապաւէնները հոս է որ տեսած եմ նախ: Ամուր է դիրքը ու սիրուած: Երեսունչորսամեայ բեմադիրը ունի սուր դիտողութիւն, ճարտար ձեռք, կրակոտ ստեղծագործ երեւակայութիւն մը չարժուն: Հոգեբանական բարդ խաղեր են որ ցոյց կու տայ, դիւրավառ դարճնելով զանոնք: Կայծ մը բաւ կ'ըլլայ ծնունդ տալու հրդեհին: Ատոմ Էկոյեան լիուլի դրսեւորելու ու արժեւորելու կարելիութիւնը դատ ըլլալ կը Թուի իր բազմակողմանի յատկութիւններուն վերջին այս «Էկզոթիքա»ին մէջ: Ուր կարելի է նչմարել Պէրկմանի Թէ Թարքովսքիի հանդիպ տածած իր սէրն ու յարգանքը: Հակառակ անոր որ ծանր է ֆիլմին յառաջացման կչռոյթը, լարուած կը մնայ ուչադրութիւնը: Երաժչտութիւնն ալ իր դերը ունի հոդ. Թեթեւ արեւելեան չունչով մը տրուած:

Էկոյեանի յայտնի նպատակն է, հակադրել հանդիսատեսին տեսիլքները, մըղձաւանջը՝ անոր ամենախորունկ ցանկութիւններուն հետ: Ցուզելով կ'ուզէ զըսնել տալ անոր, իրեն հետ քաչկռտած, հիներէն ամբարած յիչատակելի պատկերները: Հոգեկան աչխարհէն ներս Թափանցել՝ Թաքնուած, չորցած միջոցառումները վերադտնել ու վերաքննել զանոնք: Երբեմն նրբին, երբեմն բիրտ, ուղեւոս մինչեւ իսկ զազիր նայուածքներ են անոնք, որոնցմով կը ջանայ ծաւալել տալ, հոգեկան աչխարհը պատկերներով լեցուն՝ որ կ'աչխատի ըստ իրեն, առարկայականօրէն անոնցմէ անանելով միչտ:

Ընդհանուր առմամբ չատ լաւ խաղարկութիւն: Ի մասնաւորի՝ Էլիաս Գոթէաս, Արսինէ Խանճեան ու Միա Քիրչնէր:

Ատոմ Էկոյեան այս տարի առանձնահատուկ հրաւիրեալը ըլլալ կը Թուէր Լոքառնոյի փառատօնին, առանց մասնակցելու մրցումին:

Ցատկացուած էր նաեւ մասնաւոր ցերեկոյթ մը իր հին սկզբնական բախտաթիւ կարճ ժապաւէններուն: Ու իր «Էկզոթիքա»ն՝ ա՛յդ գիչերային զբօսավայրը ուր մարդիկ կ'երթան գտնելու իրենց վնտռածը՝ ծափահարուեցաւ չարաչանքի չուրջ տասը հազար սիրահարներէ, բացառաբար առանց անձրեւի գիչեր մը՝ փիացա Կրանտէի վրայ:

Ոմանք քննադատեցին ֆիլմին գանգաղ գնացքը, բայց երբ Փարիզ գայ, պիտի ուզեմ դարճեալ տեսնել՝ որովհետեւ սիրեցի:

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Լոքառնօ, 1994, Օգոստոս 20

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 4
MARDI
4 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·429 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.429

ՄՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀԱՄԱՐ

ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԱԼԻԵԻ ԵՒ ՏԷՄԻՐԷԼ ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԲԱԿՈՒԻ ՎԵՐՋԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Բաքուի մէջ սպաննուած են ղնդ· Շամսի Ռահիմով որ տեղեկատուութեան յատուկ յաժանմունքի պետն է եւ Գերագոյն Խորհուրդի փոխ - նախագահը՝ Ա.Ֆիւէտովին ձայնելով անձնագրեր կողմէ (Սեպտ· 30-ին), երբ Ալիեւ Նիւ - Եորք կը գտնուէր Ազգաժողովին մասնակցելու համար։

Նիւ - Եորքէն Բաքու վերադարձի ճամբուն վրայ, Ադրբեջանի նախագահը՝ Հայդար Ալիեւ, կանգ առած է Պոլիս ու տեսակցած է Թուրքիոյ նախագահ Սիւլէյման Տէմիրէլի հետ։ Տեսակցութենէն ետք, երկու պատասխանատուները պարզ հաղորդած են խօսիլ քաղաքական վերոյիշեալ սպանութիւններուն մասին, որոնց զոհ գացին, Ադրբեջանի Գործադիր Խորհրդարանի փոխ - նախագահը՝ Ա. Ճալիլով դաղանի սպասարկութեանց պատասխանատուներէն մէկը որ ուղղակի կապուած էր Ալիեւի (վարչապետ Շամս Ռահիմով) եւ անոնց ընկերացող պահակներ։

Ալիեւ ըսած է որ «իր երկիրը վճռակամ է ու պիտի պաշտպանէ իր անկախութիւնը», ըստ իրեն, այս սպանութիւնները ուղղուած էին Ադրբեջանի «դերիչխանութեան» դէմ, «Այս գործողութիւնները արդիւնք են այն ջանքերուն որոնք կը թափուին Ադրբեջանի թշնամիներուն կողմէ, որոնք ներկայ են թէ երկրի ներսը՝ թէ դուրսը», ըսած է Ալիեւ։ Անոր հանդիպումը Տէմիրէլի հետ տեղի ունեցած է Շաբաթ օր։

Թուրքիոյ նախագահը իր կողմէ յայտարարած է· «Անոնք որոնք այս ոճիրները գործադրեցին ուզեցին Ադրբեջանի ներքին միութիւնը պառակտել։ Որեւէ ժամանակէ աւելի այսօր հարկ է որ Ադրբեջան պահպանէ իր ներքին միասնականութիւնը», ըսած է Տէմիրէլ։ «Ադրբեջանի հողերուն 25 առ հարիւրը հայկական գրաւումի տակ են ու 1 միլիոն 200 հազար ադրբեջանցի ստիպուեցան իրենց բնակարանները լքել», յայտարարած է Թուրքիոյ նախագահը ու այս առիթով վերատաստատած որ իր երկիրը նեցուկ կը կանգնի Ադրբեջանի Ղարաբաղի հարցին արդիւնքութեամբ։

Նոյն առիթով, Ալիեւ խօսած է այն պայմանագրութեան մասին, զոր Ադրբեջան վերջերս ստորագրեց խումբ մը արեւմտեան նաւթի ընկերութիւններու հետ, Ակնարկելով Ռուսիոյ ընդդիմութեան՝ Ալիեւ ըսած է որ այս պայմանագրութիւնը «կը վաստէ որ Ադրբեջանի ժողովուրդը տէրն է իր ճակատագրին»։ Ալիեւ յոյս յայտնած է որ Բաքուէն Թուրքիա նաւթամուղ մը կառուցուի որպէսզի այս ընկերութիւններուն ապագայ արտադրութիւնը այս ճամբով արտածուի։

Ռուսիա բուռն կերպով կը հակառակի այս ծրագրին։ Միացեալ - Նահանգներու նախագահ Պիլ Կլինթըն այս մասին խօսած է Ռուսիոյ նախագահ Բորիս Ելցինի հետ՝ անցեալ շաբաթ Ուաշինկթընի մէջ։ Բայց յայտնի չէ թէ զոհացուցիչ պատասխաններ ստացած է Ելցինէն՝ թէ ոչ։

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Վիթլէմի մէջ, ուր տեղի կ'ունենային ԻՒ - ՏԷ - ԼՓ-ի խորհրդարանական օրերը (Սեպտեմբեր 29 - 30) նախարարապետ Պալատիւը վճռական ելոյթով մը պաշտպանութիւնն ստանձնեց իր նախարարին՝ Ժ. Լոնկէի եւ ամբողջական պատասխանատուութիւնը տրուած որոշումին ինչ կը վերաբերի «նախապատրաստական քննութեան» մը։ Ծանօթ է որ կառավարութեան այս որոշումը չատ քննադատուեցաւ, մանաւանդ ԼՒ - ՓԷ - ԼՌ-ի կողմէ։ Այս նախապատրաստական քննութեամբ, կառավարութիւնը ժամանակ կը շահի եւ որոշ չափով իրմէ կախում կ'ունենայ յետագայ քննութիւն մը դատաւորի մը կողմէ։ Այլեւս յստակ էր որ Լոնկէ պիտի հրաժարի եթէ քննութեան տակ առնուի։ Պալատիւը լայն ժողովրդականութիւն վայելեցաւ ԻՒ - ՏԷ - ԼՓ-ի մօտ, չուքի մէջ ձգելով ժիսքան տ'Էսթէնը։ Գաղտնիք չէ որ չարժումին թեկնածուն ինք է, միակ թեկնածուն մը պարագային մեծամասնութեան կողմը։

ՓԻԼԻՊ ՍԱՊՈՒՆ յանկարծամահ եղաւ Հոկտեմբեր 1-ին, զոհ սրտի տապնդի մը։ Ռահվիրան էր Ֆրանսական հեռատեսիլին, ուր երկար տարիներ անօրինած է ամէն ինչ։ Ինք է որ ստեղծած է առաջին լրատուութիւնը (Ժուռնալ Թելեվիզէ) եւ բազմաթիւ յայտագրեր ինչպէս՝ «այս իրիկուն թատրոնը», որակաւոր խաղեր (20-րդ դարու մարդը) եւայլն, եւայլն։ 76 տարեկան էր եւ 1955-էն ի վեր ամուսնացած էր հեռատեսիլի առաջին ներկայացնողներէն՝ Քաթրին Լանժէի հետ։

ԹՈՒՐՔԻԱ պատերազմի սպառնալիք կ'ընէ Յունաստանի եթէ այս վերջինը ընդլայնէ եղեկանի իր ջուրերուն սահմանները։ Արտաքին նախարար Սօյսալ, այս իմաստով, բանաւոր ուղերձ մը ղրկած է իր պաշտօնակիցին՝ Փափուլիասի, ազգաժողովի չրջագօտիին մէջ։ «Պատերազմ չենք փափաքիր, բայց, կը պատերազմինք եթէ Յունաստան 12 մղոնի տանի իր ջուրերը» կ'ըսէ Սօյսալ։

ՁԱՓՈՆԻ կայսրը եւ կայսրուհին հինգ օրուան պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարեն Ֆրանսա։ Առաջին անգամն է որ ձափոնի կայսր մը Ֆրանսա կ'այցելէ երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութեանց հաստատումէն ի վեր, 120 տարի առաջ։

ԱՆԳԱՐԱՑԻ մէջ սպաննուած է Արդարադատութեան նախկին նախարար՝ Մեհմետ Թոփաչ Տեւ - Սոլ ծայրայեղ ձախ չարժումին մէկ խումբին կողմէ։ Դիակին քով ստանձնող կազմակերպութեան անունով գիր մը ձգուած է ուր կ'ողջունուի Ֆրանսա քանտարկուած պարագլուխը՝ Տուրսուն Գարաթաչ որ Սեպտեմբեր 9-ին ձերբակալուեցաւ երբ կը փորձէր Իտալիայէն Ֆրանսա մտնել։ Գիրը կը ստորագրէ՝ «ժողովուրդին ազատագրման հայմար միութեան ճակատը - Տեւ - Սոլ» ճիւղերէն մէկն է չարժումին որ ներքին մըրցակցութիւններ ունի։

ԼԻՈՆԻ մէջ Սեպտ· 30-ին, պաշտօնական բացում ըլլատարուեցաւ մեծ մզկիթին, մասնակցութեամբ բոլոր յարանուանութեանց ներկայացուցիչներուն։ Ներքին նախարարը որ նաեւ կրօնից նախարար է յայտարարեց այս առթիւ· - «Հարկ է Ֆրանսայի իսլամական հարցին հետ վարուիլ որպէս Ֆրանսական հարց մը եւ ոչ թէ օտար հարց մը կամ օտար հարցերու չարունակութիւնը Ֆրանսայի մէջ։ Այլեւս չի կրնար իսլամ մը գոյութիւն ունենալ Ֆրանսայի մէջ, այլ պէտք է գոյութիւն ունենայ Ֆրանսայի իսլամ մը»։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, աւելի քան 20 հազար հոգի տոզանցած են Հոկտեմբեր 2-ին ոգեկոչելու համար 1993 Հոկտեմբերի դէպքերը, որոնք վերջ գտան նախկին Գերագոյն Խորհրդարանին ռմբակոծութեամբ։ Այս առթիւ, նախկին վարչապետ՝ Ռուցկոյ խօսք առած է։

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 30 / Հոկտեմբեր 3)

ՎԱԶԳԷՆ Ա·Ի ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա·ի վախճանման քառասունքին առթիւ Հոկտեմբեր 2-ին Եղէգնաձորի Ս· Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պատարագ մատուցուած է ձեռամբ՝ Միացեալ - Նահանգներու արեւելեան թեմի առաջնորդ Խաժակ Արք· Պարսամեանի։

*
**

ՉԵՒՈՒՑՈՒՄ

«Հայբնակկոմունտ» հանրապետական միաւորման համաձայն այս տարի նախատեսուած է ապահովել 30 քաղաքներու եւ չրջանային կեդրոններու կեդրոնական ջեռուցումը։ Ջեռուցման չրջանը կը տեւէ 75 - 120 օր եւ արդէն սկսած է մաղուիլ մթերումը։

*
**

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՄԱՏՐԻՏ ՄԵԿՆԱԾ

Տարադրամի միջազգային Հիմնարկի եւ Համաչխարհային Դրամատան տարեկան խորհրդաժողովին մասնակցելու նպատակով վարչապետ Հ. Բաղրատեան Մատրիտ գացած է Սեպտեմբեր 30-ին։ Վարչապետին դլխաւորած պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Հայաստանի Եւմտական, Տնտեսութեան նախարարները, կեդր· Դրամատան նախագահը։

*
**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ

Սեպտեմբեր 28-ին Երեւան ժամանած է եւ Արտաքին փոխ - նախարար Եդուարդ Ջուլոյեանին իր հաւատարմադիրը յանձնած է Ռուսաստանի լիազօր նոր դեսպանը՝ Անդրէյ Ուռնով։ Ան Ափրիկէի մասնագէտ է, պատմական գիտութեանց դոկտոր եւ Ռուսաստանի Նամիսլոյ նախկին դեսպան։

*
**

ՀԻՒՐԵՐ՝ ՓՐԱՆՍԱՑԷՆ

Գերագոյն Խորհուրդի Ա· փոխ - նախագահ Ապա Սահակեան Սեպտեմբեր 29-ին ընդունած է Գլամառի փոխ - քաղաքապետ Յակոբ Արթինեանը եւ 86-ամեայ Հայկանոյշ Մարտիրոսեանը, որ իր ամբողջ խնայողութիւնը՝ 5000 տոլար, յանձնած է զոհ գացած ազատամարտիկներու 100 երախաներու։

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՄԻԱՑԱԻ ՀԱՄԱՋԱՅՆԱԳՐԻՆ

Փոխ - վարչապետ Վիդէն Զիտէչեան Վիէննայի մէջ մասնակցելէ ետք հիւլէական ուժանիւթի միջազգային գործակալութեան 38-րդ գլխաւոր խորհրդաժողովին, ստորագրած է այն փաստաթուղթը, որով Հայաստան կը միանայ «միջուկային ապահովութեան համաձայնագրին», ընդունուած՝ 1994, Յունիս 17-ին։

*
**

ՏՈՒՆԵՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Աչտարակի չրջանի Կարին գիւղին մէջ դրուած է հիմնաքարը այն ուսնի չինութեան, ուր կը կառուցուին 50 տուներ գաղթական 100 ընտանիքներու համար։ Հայաստանի Երիտասարդաց քրիստոնէական միութեան «Ապաստան» ծրագրին համաձայն նման ուսներ կը կառուցուին եւ անաւարտ չինութիւնները կ'աւարտին հանրապետութեան այլ չրջաններու մէջ ալ, յատկապէս՝ Մասիսի չրջանը։

*
**

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՎԱՐԿԵՐԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Սեպտեմբեր 28-ին փոխ - նախագահ Գագիկ Ցարութիւնեանի կողմէ ընդունման ընթացքին Համաչխարհային Դրամատան Հայաստանի ներկայացուցիչ Վահրամ Ներսիսեան ըսած է որ իր ներկայացուցած հաստատութեան կողմէ Հայաստանի յատկացուելիք չուրջ 250 միլիոն տոլար վարկը՝ ոռոգման համակարգի վերակառուցման, ուժանիւթի գործածման, հողամշակութեան բարեփոխումներու, ճամբաներու չինութեան, ընկերային, բնապահպական եւ չարք մը այլ ծրագիրներու իրագործման համար նախատեսուած, ընթացք կ'առնէ այս տարուան վերջ եւ 1995-ի սկիզբը։ Ան աւելցուցած է թէ արդէն փոխանցուած է եւ կը գործածուի 40,5 միլիոն տոլարի այն վարկը, որ տրամադրուած էր ադէտի գօտիի վերականգնման եւ կառոյցներու բարեփոխման նպատակներուն համար։

*
**

ԵԿԵՂԵՑԻ՝ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻ ՀԱՄԱՐ

Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Արցախի թեմի առաջնորդութեան եւ ԼՂՀ-ի մայրաքաղաքի ղեկավարութեան փոխադարձ համաձայնութեամբ, թեմի միջոցներով եկեղեցի կը կառուցուի Ստեփանակերտի մէջ։

ԳՈՒՇՊՈԼ

Բ· դասակարդի մրցումներուն Վալանսի Հայ Մարզականը 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Սըտանի եւ կրցաւ բարելաւել իր դիրքն ալ։ 8-րդ է դասաւորման մէջ եւ 17 կէտով։ Գլուխն է Մարսէյլ 27 կէտով։

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՄԻԱՅՆ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ ՉԷ

Հայաստանի ու Սփիւռքի զանգուածներուն համար դրեթէ մոռցուած, կամ բոլորովին անգիտացուած աշխարհ էր Ղարաբաղը 1988-էն առաջ: 1970-ին, 1975-ին, քանի՞ներ տեղեակ էին Ղարաբաղցիներու կեանքի պայմաններուն, 1920-ի կամ պաշտ կարգադրութիւններուն. կամ քանի՞ներ գիտէին թէ Գորիսէն կէս քայլ միայն հեռու է Լաչինը, իսկ Շուշին՝ կանդուն մը անդին: Ղարաբաղին ու Ղարաբաղցիին յայտնութիւնը մեր իրականութեան մէջ, 1988-ի պոռթկումին առթած խանդավառութենէն անմիջապէս ետք, համաքայլ եղաւ պատերազմական հոլովոյթին որ կը տեւէ մինչեւ այսօր: Անկէ ի վեր բոլոր հետաքրքրութիւնները կեդրոնացած են պատերազմական առօրեային վրայ. սրտեր կը կծկուին ինկած ամէն երիտասարդի լուրով ու կը հրճուին ազատագրուած հողի ամէն մէկ կանդուռով: Քիչ, շատ քիչ անգամ կ'անդրադառնանք թէ Ղարաբաղը պատերազմական իրողութենէն անդին ալ գոյութիւն է, անկախութեան արդէն Գ. տարեդարձը նշած երկիր ու որպէս այդ ունի իր հարցերը, ուրախութիւններն ու դժուարութիւնները, ապրմադաշէին եւին:

Այս անգիտացուած, բայց այնքան կեանսական մարզը կը չօշափէ հարցազրոյց մը որ կատարուած է գաղթականներու պետական վարչութեան պետ Վլադիմիր Մովսիսեանի հետ ու լոյս տեսած «Առաւօտ» թերթին Սեպ. 10-ի թիւին մէջ: Ան յատկապէս կը խօսի Ղարաբաղի մէջ տարուող վերաշինութեան աշխատանքներուն մասին, թուական տուեալներով. անոնք, ճիշդ է որ հեռու են ցանկալի մակարդակէն, բայց կը մատնանշեն ուրախալի երեւոյթ մը որ կը վերաբերի ազատագրուած տարածքներու վերաբնակեցման. գաղթականներու վերադարձին:

Վլ. Մովսիսեան կ'ըսէ թէ Ղարաբաղի մէջ աւերուած տուներու թիւը 11 հազար 760 է: Գաղթականներու վարչութիւնը կ'աշխատի Հայաստանի կառավարութեան յանձնարարութեամբ: Աշխատանքը կ'ընթանայ երկու գլխաւոր ուղղութեամբ. կամաւոր վերադարձողները կը փոխադրուին իրենց բնակութեան վայրերը ու կը վերաշինուին աւերուած բնակարանները: Մինչեւ այսօր տեղափոխուած է 39 հազար հոգի. իսկ երկրորդ գործը սկսած է անցեալ տարուան Սեպտեմբերին ու մինչեւ տարեվերջ նորոգուած է 303 տուն: Այս տարուան ծրագրին մէջ առնուած է հազար տունի նորոգութիւնը: Այս տուներէն 612 հատը արդէն մինչեւ Օգոստոսի վերջ յանձնուած է գործածութեան: Կ'ըսուի թէ տարեվերջին այդ թիւը բարձրացած պիտի ըլլայ 1018-ի:

Զրուցավար Մաւր Դանիէլեան հարց կու տայ դժուարութիւններու մասին. Վլ. Մովսիսեան կը բացատրէ թէ դժուարութիւններու առաջինը չինանիւթերու հայթայթումին կը վերաբերէր. բայց 200 ծոն կրաղիւս ձեռք ձգուած է ու հոգ չէ թէ բաւական դժուարութեամբ ճարուած՝ փոխադրութեան ծախքը:

Գաղթականներու վարչութեան պետը կ'ըսէ թէ ամէնէն աւերուածը Հադրութի Առաքիւլ գիւղն էր որ քարուքանդ վիճակ մը կը պարզէր. մնացած էր միայն կիսով կանդուն եկեղեցին: Այսօր հոն արդէն 20 տուն վերանորոգուած է ու Ֆրանսայի եւ Զուիցերիոյ բարեսէրներու գործակցութեամբ: Մինչեւ տարեվերջ 30 տուն պատրաստ պիտի ըլլայ: Գիւղացիներ արդէն ընտանիքներով սկսած են հոն ապրիլ ցանք կատարել, անասուն եւ հաւազգի պահել:

Ղարաբաղի մեծագոյն գիւղերէն մէկը Թալիշն է, ամէնէն հիւսիսային շրջանին մէջ. անոր անտառներն ու մարգերը կը տարածուին մինչեւ Շահումեանի Գիւլիստան եւ Կարաչինար գիւղերը: Այլ խօսքով՝ Թալիշը գրեթէ ռազմաճակատի գիծին վրայ է: Հոն իսկ 30 վերադարձողներ կ'ապրին այսօր, հակառակ անոր որ ընկերային - կենցաղային հարցեր կան

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԾԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՈՒԹԻՒՆ Է

Հօրենական բարեկամուհի է, շատ կը յարգեմ զինքը: Իննսունը վաստահաբար անցած է, շատ ծերացած է եւ ինչպէս կը պատահի ընդհանրապէս այս տարիքին հասած մարդոց, առանձին կ'ապրի: Բայց ի՞նչպէս: Տեսողութիւնը գրեթէ ամբողջութեամբ կորսուած է, մէկ մեթրէն անդին չի տեսներ: Լսողութիւնն ալ ծայր աստիճան տկարացած է: Կը լսէ միայն եթէ ձայնի աղբիւրին շատ մօտիկ ըլլայ եւ կամ եթէ ձայնը արտակարգօրէն բարձր հնչէ: Սրունքները ուժեղ են տակաւին, բայց վտղոց չի կրնար ելլել տեսողութեան եւ լսողութեան բացակայութեան պատճառաւ: Բարեբախտաբար յարկաբաժինը իրեն կը պատկանի շատ երկար տարիներէ ի վեր եւ այլեւս չէնքին բոլոր բնակիչները, մանաւանդ դռնապանը կը յարգեն զինքը, իր կարիքներուն կը հասնին: Քանի մը բարեկամուհիներ կան որոնք չաբաթը մէկ երկու կ'այցելեն իրեն, բանով մը օգնական ըլլալ կը ջանան: Դռնապանին տղան օրուան զնումները կ'ընէ, նպարավաճառին աշկերտը ամէն յաջորդ օր կը հանդիպի ու հարց կու տայ թէ բանի մը պէտք ունի՞: Դռնապանին կինը չաբաթը անգամ մը կու գայ ու յարկին մաքրութիւնը կ'ընէ: Այս բոլորին փոխարժէքը վճարելու համար իսկ մէկու մը օգնութեան կը կարօտի, որովհետեւ կը վախնայ որ սխալ դրամ կը գործածէ: Իր խնայողութիւնը ի՞նչպէս կը գործածէ, եթէ եկամուտ մը ունի, այդ եկամուտը ի՞նչպէս կը գանձէ, չեմ գիտեր: Բաւական երկար ժամանակէ ի վեր ալ չէի կրցած այցելել իրեն: Միայն տեղեկութիւններ կը ստանայի իր մասին: Բարեկամուհի մը պատմեց թէ ի՞նչպէս կ'անցնէր այդ խեղճ կնոջ առօրեան: Վաթսուն մեթր քառակուսիի մէջ բանտարկուած անասուն մըն էր կարծես: Ամբողջ կեանքը այդ փոքրիկ շրջանակին մէջ կը թաւալէր: Վաթսուն մեթր քառակուսին իսկ մեծ կու գար իրեն, որովհետեւ եթէ բան մը պիտի տեսնէր, պէտք էր մէկ մեթրէն հեռու չըլլար, եթէ բան մը պիտի լսէր, պէտք էր որ ձայնին անմիջապէս քովը գտնուէր: Գիտէր թէ իր այս կամ այն այցելուն, կամ նպարավաճառին աշկերտը, կամ դռնապանը ո՞ր ժամուն պիտի զարնէր իր դուռը, այդ պատճառաւ ալ տասը վայրկեան առաջուց կ'երթար ու կը նստէր դրան քով: Զանգակին ձայնը լսելու միակ ձեւն էր այդ: Բայց յաճախ հոն կը ստիպուէր մնալ աւելի քան կէս ժամ, աւելի քան ժամ մը, որովհետեւ այցելուն կ'ուշանար: Սպասելը ոչինչ, սիրով կը սպասէր, միայն թէ վախ մը կը մըտնէր սրտին մէջ: Արդեօք դուռը զարկին եւ ինք չմսացա՞ւ: Ցետոյ երբ վերջապէս դրան զանգակը կը լսէր, կ'երջանկանար, ամէն ինչ կը մոռնար:

Օր մը ըսին որ գիս տեսնել կ'ուզէր: Գացի իր քով, ջանալով ճիշդ ժամադրութեան ժամուն զարնել զանգակը: Դրան եռեւն էր արդէն, իսկոյն բացաւ դուռը եւ հազար չնորհակալութիւն յայտնեց: Անմիջապէս նիւթին անցաւ: Խնայողութիւն մը ունէր եւ անոր կէսը կ'ուզէր նուիրել ազգային հաստատութեան մը: Ո՞ր հաստատութեան նուիրէր:

Թէ՛ երջանիկ էր, թէ յուզուած: Իրեն համար կարեւոր վայրկեան էր այդ: Իրեն այնպէս կը թուէր որ պատմական առաքելութիւն մը կը կատարէր: Գումարը մեծ բան մը չէր: Բայց իր խնայողութեան կէսն էր եւ իրեն համար մեծ նշանակութիւն ունէր: Սիրտս ցաւեցաւ, փորձեցի ըսել որ թող հրաժարի, թող իրե՛ն պահէ այդ գումարը, այդպէս աւելի լաւ է: Բայց կրնայի՞ ընել այդպիսի յանձնարարութիւն մը: Կրնայի՞ խորտակել իր սա երջանիկ նոր երազը, զոր կը հիւսէր ո՛վ գիտէ որքան երկար ժամանակէ ի վեր: Զբրի: Ընդհակառակն, գնահատեցի իր ազնիւ մտածումը: Ցանձնարարեցի մեր ազգային հաստատութիւններէն մէկը: Ցետոյ անցանք ուրիշ նիւթերու: Որպիսութիւնը հարցուցի, հարցուցի թէ ի՞նչ կ'ընէ ամբողջ օրը: Աչքերուս մէջ նայեցաւ տխրօրէն:

- Գիտես, չէ՞, մեր մեծերը ինչ են ըսեր, ըսաւ: Ծերութիւնը դերութիւն է:

Ո՛չ մէկ խօսք կրնար այնքան լաւ բացատրել իր կացութիւնը, որքան այս մէկը: Ան իսկական դերի մըն էր, այո՛: Գերին էր բժիշկին, գերին էր դրան զանգակին, գերին էր դռնապանին կամ նպարավաճառին աշկերտին, գերին էր ժամացոյցին, գերին էր իր վախերուն ու անձկութիւններուն: Կեա՞նք էր ատիկա:

Երբ այդ օր հեռացայ քովէն, ականջներուս մէջ կը հնչէր իր վերջին նախադասութիւնը: Բայց գիտեմ որ տուներէ ներս կան ինչ բախտաւոր ծերունիներ ալ, որոնք իրենց չուրջիններէն կը պաշտուին ու ձեռքի վրայ կը պահուին: Անոնք տան օրհնութիւնը դարձած են, կը մեծարուին, կը տեսնեն ո՛չ թէ գերիի, այլ իշխանի վերաբերում: Շրջապատուած զաւակներով ու թոռներով, որոնք նուէրներ կը բերեն, որոնք ձեռք կը համբուրեն, որոնք պաշիկներ կու տան, անոնք երանութեամբ կը շարժեն իրենց գլուխները եւ իրենցմէ աւելի երիտասարդներուն նայելով կ'ըսեն այն ինչ որ մաղթեր են մեր պապերը.

- Ծերանաս, ծերութեան յարդն իմանաս:

Ո՛ր մէկը, ո՛ր մէկը ճիշդ է, Աստուած իմ:

Ռ. Հ.

PUBLICATIONS REÇUES

PRIDE OF SMALL NATIONS

The Caucasus and Post-Soviet Disorder

Suzanne GOLDENBERG

Zed Books Ltd.
London, 1994.

ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ 75-ԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԸ

1994 թուականի Հոկտեմբերին լրանում է Հայաստանի Հանրապետութեան կրթութեան եւ գիտական վաստակաւոր հաստատութեան՝ Երեւանի պետական համալսարանի հիմնադրման 75 տարին:

Ի նշանաւորումն այդ յոբելենական տարեդարձի, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը ս./թ. Մայիսի 29-ին յատուկ հրամանագիր է արձակել հանդիսաւոր միջոցառումներ անցկացնելու մասին: Ստեղծուել է յոբելենական յանձնաժողով ՀՀ նախագահի գլխաւորութեամբ: Հանդիսութիւնների օրերին, Հոկտեմբերի 8-12-ը, նախատեսւում են լայն միջոցառումներ.

- հանդիսաւոր միտինգ համալսարանի հրապարակում,
- համալսարանի թանգարանի եւ ցուցահանդէսի բացում,
- հիւրերի ընդունելութիւն համալսարանի սեկտորներում,
- համալսարանի գիտական խորհրդի ընդլայնուած նիստ, հիւրերի ողջոյնի խօսք, պատուաւոր կոչումների չնորհում, հանդիսաւոր արարողութիւն,
- ընդունելութիւն Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի մօտ,
- գիտական սիմպոզիում՝ նուիրուած Երեւանի պետական համալսարանի պատմութեանը, նրա միջազգային կապերին եւ ժամանակակից բարձրագոյն կրթութեան համակարգում անցկացուող վերափոխումներին,
- հանդիսաւոր նիստ նուիրուած Երեւանի պետական համալսարանի 75-ամեակին (Ալ. Սպենդիարեանի անուան օփերայի եւ պալէի պետական ակադեմիական թատրոն),
- տօնական համերգներ,
- էքսկուրսիաների կազմակերպում Սեւանայ լիճ - Դիլիջան - Հաղարծին, Գառնի, Գեղարդ, Աշտարակ - Մուղնի - Օհանավանք - Սաղմոսավանք - Ամբերդ - Բիւրականի, Էջմիածին - Օշական - Զուարթնոց - Սարդարապատ երթուղիներով, այցելութիւն Եղեռնի յուշահամալիր, Մատենադարան:

Յոբելենական միջոցառումներին արտասահմանեան երկիրներէ հրաւիրուում են Երեւանի պետական համալսարանի հետ համագործակցող համալսարանների պատուիրակութիւնները ռեկտորների գլխաւորութեամբ, գիտութեան, կրթութեան, մշակոյթի եւ հասարակական կեանքում լայն ճանաչում ունեցող Սփիւռքի գործիչները, ազգային մայր կրթօճախի շրջանաւարտները, համալսարանին օժանդակութիւն ցուցաբերած պատուարժան անձինք:

Անշուշտ, պէտք է վերյիշել, որ Հայաստանի ուսումնական հաստատութիւնների առաջնեկի Երեւանի պետական համալսարանի հիմնադրումը բացառիկ կարեւոր իրադարձութիւն էր հայ ժողովրդի բազմադարեան պատմութեան մէջ: Այն դարձաւ միջնադարում ճանաչուած Գլաձորի եւ Տաթեւի համալսարանների լաւագոյն աւանդոյթների շարունակողն ու զարգացնողը: Նրա հիմնադրման շնորհիւ ստեղծուեց Հայաստանի բարձրագոյն կրթութեան համակարգը, որը 75 տարիների ընթացքում ապահովել է գիտութեան, կրթութեան, մշակոյթի, տնտեսութեան եւ այլ ոլորտների համար բարձրագոյն կրթութեամբ մասնագէտների պատրաստումը, դրանով իսկ նպաստելով մայր հայրենիքի առաջընթացին: Հանդիսանալով Խորհ. Միութեան 15 լաւագոյն համալսարաններից մէկը, նրա դիտական նուաճումները լայն միջազգային ճանաչում ունեն:

Ներկայումս այն համալսարանների միջազգային ասոցիացիայի եւ եւրասիական համալսարանների լիիրաւ անդամ է, համագործակցութեան մէջ է ԱՄՆ-ի, Մեծն Բրիտանիայի, Ֆրանսիայի, Գերմանիայի, Իտալիայի, Հունգարիայի, Լեհաստանի, Սլովակիայի, Արժանթինի, Պրազիլի, Սուրիայի, Եգիպտոսի, ընդհանուր առմամբ աշխարհի 25 երկրների 58 առաջատար համալսարանների եւ միջազգային 28 փոխանակումների գիտական ծրագրերի եւ հիմնադրամների հետ: Անցած

ԾԱԽՈՒ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ

Լրատիւռները վերջերս երբեմն կ'արտայայտուին անչափահասներու չհասկցուած գործումին մասին, մինչեւ իսկ խօսելով դերեվարութեան երեւոյթէ մը: Հարցը անհատական կը թուի չատերու, սակայն իրողութիւն է աշխարհի յատկապէս թեռած երկիրներէն չատերուն համար:

Անոնցմէ մէկն է Թոկիօ. հոն յաճախակի երեւոյթ է որ ծնողքներ իրենց փոքր մանչերն ու աղջիկները որպէս պատիժ կամ ծառայ ղրկեն քաղաքաբնակ ընտանիքներու մօտ. ատիկա թէ՛ նիւթական աղբիւր մը կ'ըլլայ ընտանիքին եւ թէ պատ ատիթ կը դառնայ դպրոց յաճախելու:

Տարրական տարիքի մանուկներ այդ կարգադրութեան ապազայի յոյսեր կը կապեն, ակնկալելով որ իրենց զաւակը ուսանի, դիւրքի մը տիրանայ ու իրենց նեցուկ ըլլայ:

Իրականութիւնը բաւական տարբեր է նման յոյսերու պատասխանէն. այդ տղոց մեծ մասը կը շահագործուի քաղաքի ընտանիքներուն կողմէ որոնց համար աժան ուժի աղբիւր են անոնք: Փոխանակ օրական ութ ժամու, այդ պատանիները գրեթէ մինչեւ կէս գիշեր կ'աշխատին տնական զանազան գործերու մէջ. ջուր կը կրեն, գնում կ'ընեն, մաքրութեամբ կը զբաղին ու տան մանուկներուն հոգ կը տանին: Այս բոլորին յոգնութիւնը կ'աղդէ անոնց դպրոցական արդիւնքներուն: Շատեր կը մրափեն դասերու ընթացքին ու չուտով կը հեռանան դրասեղաններէն: Այս բոլորէն զատ, այդ տղաքը նաեւ գէշ վերաբերում կը տեսնեն իրենց խնամակալներէն. ոմանք փախուստի կը դիմեն ու տուն կը վերադառնան:

Տարուէ տարի կ'աւելնայ թիւը ընտանիքի պետերուն որոնք գիւղերը կ'երթան պարմանուհիներ գտնելու որպէսզի խնամք տանին իրենց փոքր զաւակներուն: Սակայն գիւղացիները յաճախ կը զգուշանան, առարկելով որ քաղաքը կը չփոցընէ աղջիկ զաւակները ու զանոնք դիւրին որս կը դարձնէ բռնաբարումներու, անբարոյութեան: Այս կեցուածքը պատճառ եղած է որ միջնորդներ երեւան գան. անոնք կը համոզեն ծնողքները որ խեղճուկրակ վճարումներու փոխարէն յօժարին իրենց աղջիկները մայրաքաղաք ղրկելու: Այդ միջնորդները այդ վճարումին գրեթէ կրկինը կը գանձեն քաղաքաբնակ ընտանիքէն ու կը գրպանեն տարբերութիւնը. երբեմն մինչեւ իսկ ոչինչ կը վճարեն ծնողքին, այն պատրուակով որ գործերը դէշ են, տաղնապ կայ եւլն.:

Այս կարգի խարեբաներէն խուսափելու համար գիւղացի ծնողքներ վերջերս սկսած են իրենք իրենց աղջիկները տեղաւորել քաղաքի ընտանիքներու քով ու ամէն ամիս կ'երթան գանձել վճարումը առանց բան մը ձգելու պարմանուհիին:

Տասնըւթ տարեկանին այս վերջինը ետ կը տարուի իր գիւղը ուր իրեն համար պատրաստուած կ'ըլլայ փեսացու մը: Քիչ բացառութեամբ կը պատահի որ քաղաքի ընտանիքը երիտասարդուհիին ծնողքը յայտի համոզել ու գործ մը ճարել անոր որպէսզի գիւղ չվերադառնայ:

Նորօրեայ դերեվաճառութեան այս տեսակին դէմ անչափահասներու պաշտպան միութիւններ ըմբոստութեան դրօշ պարզած են ու կը պահանջեն որ պետութիւնը օրէնք մը քուէարկէ, պատիժ սահմանելով անչափահաս տղաքը չհամոզողներուն:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

Ո՛Վ ՊԻՏԻ ԶԻ ԱՆԴԱՄԱԿՑԻ ՕԹԱՆ-ԻՆ

«Ուկրանիան երբեք ՕԹԱՆ-ի անդամ պիտի չըլլայ» յայտարարած է կիեւի Մօրհըրդարանին նախագահը: Ան բացատրած է թէ իր երկրին օրէնքները չեն արգիլեր պաշտպանողական զանազան ուխտերու մասնակցիլ, բայց Ռուսաստան պիտի չարտօնէ որ Ուկրանիա անդամակցի Ատլանտեան ուխտին: Իսկ Ռուսաստանի եւ Ուկրանիոյ միաժամանակ անդամակցութիւնը, իր կարծիքով, վերջ կը դնէ ՕԹԱՆ-ի գոյութեան. բան մը որ անբաղձալի է ներկայ անդամներուն:

***

ՄՌԱՅԼ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒՄ

Օդանաւաշինութեան «Պօյինկ» ընկերութիւնը կը նախատեսէ որ արկածները պիտի բազմանան ԻԱ. դարուն առաջին տասնամեակին սկսեալ: Աշխարհի վրայ երթեւեկող օդանաւներուն թիւը 11.500-էն 18.200-ի բարձրացած պիտի ըլլայ 2010 թուականին ու այդքան խիտ երթեւեկի մը մէջ ապահովութեան որքան ալ խիստ միջոցներու ձեռնարկուի, «Պօյինկ»ի մասնագէտներուն կարծիքով անխուսափելի պիտի ըլլայ օդանաւի մը կորուստը ամէն չաբաթ:

***

ՍԼԱՒԵԻԹՈՒՐՔ ԾԱԳՈՒՄՈՎ ՀՐԵԱՆԵՐ...

Երուսաղէմի համալսարանի դասախօս եւ հրէական լեզուներու մասնագէտ Փօլ Ուէքսլէր աչքէնազի Հրեաներու ծագումին մասին հետաքրքրական թէզ մը առաջ կը քշէ: Անոր համաձայն, կեդրոնական Եւրոպայի այս Հրեաները չեն զար Գերմանիայէն, ոչ ալ Սպանիայէն, ինչպէս կարծել կու տայ «աչքէնազի» պիտակը որ երբայերէն կը նշանակէ «Գերմանացի»: Ուէքսլէր զանոնք սերած կը նկատէ սլաւական ցեղախումբէ մը որուն խառնուած են թրքական ցեղախումբեր:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՉԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԵՐԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Տնտեսութեան նախարար Արմէն Եղիազարեան Ուրբաթ, Սեպ. 23-ին, սեփականաշնորհման հարցերու նուիրուած հանդիպում մը ունեցած է Հայաստան պաշտօնավարող օտար դիւանագէտներուն հետ:

***

Է. ՇԱՀԻՆԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Սեպ. 23-ին, Հայաստանի ազգ. ցուցասրահին մէջ արուեստագէտ Շ. Խաչատրեանի ելոյթով բացումը կատարուած է Էակար Շահինի 120 գործերու ցուցահանդէսին: Խօսք առած են նաեւ փրոֆ ժ. փ. Մահէ, «Հայաստան» Հիմնադրամի գործադիր տնօրէն Մանուչակ Պետրոսեան, «Հայաստան - Ֆրանսա» միութեան նախագահ Ռ. Սահակեան:

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԶՈՒԱՐՃԱՊԱՏՈՒՄՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆԸ ԴՈՒ ԵՍ...

Բաքւում ապրող գրողը հիւր էր եկել հայրենի դիւղ: Տնտեսութեան ղեկավարութիւնը վերջինիս հպարտութեամբ ցոյց էր տալիս դիւղի նորակառոյցները: Երբ մօտեցան ֆերմայի նոր չէնքին, կոլտնտեսութեան նախագահն անթաքոյց հպարտութեամբ ասաց.

Մտէք, տեսէք ինչ գոմ ենք սարքել, էֆ...

- Հա՛, տեսնում եմ, չատ լաւ գոմ է, - խուսափելով ներս մտնել, ասաց գրողը:

- Ախր դուք ներսը նայէք, էֆ, - ձեռ չէր քաշում նախագահը, - մի՛ տեսէք ինչ դեղեցիկ գոմ ենք սարքել, էֆ... Մի՛ ամչէք, ներս մտէք, իմ արեւը, դեռ ոչ մի անասուն չի մտել այստեղ, առաջինը դուք էք...

ԱՀԱԲԵԿՈՒԶԸ

Թատերախաղ

Երկու Տեսարանով

Հեղինակ՝

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

(Սեղա տարուած իր մտածումէն՝ մօտենալ է բեմին եղերքին):

Սեդա. - Օտար հարսը այս կախարդանքը կը փչրէ կոր, թշնամի լրտես է մեր աղջին ծոցին մէջ, եկեր է մեր գաղտնիքը այսինքն մեր ուժը դողնալու: Օտար հարսերուն պէտք չէ հայերէն սորվեցընենք որպէսզի չհասկնան մեր գաղտնիքները... Հայութիւնը մեծ ընտանիք մըն է եւ դուրսէն օտարները պէտք չէ գիտնան հոն ինչ կ'անցնի կը դառնայ...:

(Լուռ է պահ մը: Կը դառնայ հեղինակին).

Սեդա. - Ի՞նչ կ'ըսէք հեղինակ, այս բաները չկային ձեր գրածին մէջ, ես աւելցուցի, չիտա՞կ են:

Հեղինակ. - Չէ, չկային ... քեզի ի՞նչպէս պիտի զսպեմ, չեմ գիտեր:

Սեդա. - Բայց ճիշդ եմ, չէ՞:

Հեղինակ. - Սանկ նանկ... միակ մօտական բանը մեր Սփիւռքին մէջ Հայաստանն էր, այսինքն հողը եւ իր սրբութիւնը: Բայց հիմա որ Հայաստանը չօշափելի եղաւ, այդ խորհուրդն ալ փչրուելու վտանգին առջեւ է: Հայութիւնը կը մտնէ իրապաշտ էջերէներու չրջան մը, կը հասարակնայ, կը դռեհկանայ: Հիմա այլեւս սրբութիւն չմնաց, հիմա կը սկսի ճուլումի դարը:

Սեդա. - Մի մտահոգուիք, Սփիւռքը կը մնայ, կը պահենք՝ որ անոր իմէալը չերմեռնի եւ չերչինելու եւ սարաֆներու ապդի չվերածուինք: Վախնամ սակայն անկախ Հայաստանը չկրնայ օդնել մեզի ատ հարցին մէջ: Սփիւռքի բարոտոքսը այն է որ թէ խենթի պէս կը սիրենք մեր հայրենիքը եւ թէ ալ պէտք է հեռու մըննանք անկէ որպէսզի անոր իմէալ պատկերը մաքուր մնայ մեր սրտին մէջ եւ ուժ տայ Սփիւռքին:

(Պահ մը կը լռէ):

Սեդա. - Սագոյին մէջ հայրենիքի սէրը արթնցեր է, չատ լաւ է, - ես -

(Հեղինակը տեղէն կը ցատքէ, թեւերը չարժելով ու պոռալով).

Հեղինակ. - Ջեղա՛ւ, ոչ չեղաւ, չեղաւ, կեցուր, հոն կեցուր:

(Սեդա յանկարծակիի եկած է).

Սեդա. - Ի՞նչը, ինչո՞ւ, ի՞նչ եղաւ:

Հեղինակ. - Ամբողջ այդ երկրորդ տեսարանը ծուռ գնաց, տափակ անհամ խմբագրական եղաւ, ետ գնա:

Սեդա. - Ե՞ս, ուրկէ՞ սկսիմ... դուք էիք որ ուրիշ բաներ խառնեցիք մէջը:

Հեղինակ. - Գիտեմ, տարուեցայ, ես ալ տարուեցայ: Ետ գնա կ'ըսեմ մինչեւ կըտաւի խնդիրը, ճիշդ տաղ սկիզբը:

Սեդա. - Օհօ՞:

Հեղինակ. - Օհա մօհօ էհայ ասոր մէջ:

Սեդա. - Ոչ, չեմ կրնար:

Հեղինակ. - Անանկ ալ կրնաս:

(Հեղինակը յանկարծ ոտքի կը կանգնի, բիրտ չարժումով մը դուրս կ'ելլէ տեղէն, կը քալէ դէպի բեմ եւ մէկ ոտտումով հարթակին վրայ է ու Սեդային քով, մատը չարժելով կ'ըսէ անոր):

Հեղինակ. - Տիկին Սեդա Բարլիքեան, դուք արուեստագէտ չէք, չէք գիտեր տարբերութիւնը արուեստին ու դասախոսութեան միջեւ:

Սեդա. - Ե՞ս էի որ կտաւի խնդիրը բացի թէ դուք

Հեղինակ. - Կեանք, կեանք պէտք է մըտնէ, մերկ, հում մարդկային ձայն ու մարմին, պայթող զգացում... էհ նէ մեռած է, հայ կեանքն ալ դուն ալ ես ալ...:

(Ինչ մը ճղմուած անոր խօսքերուն ուժէն).

Սեդա. - Լաւ լաւ, ուրկէ՞ սկսինք անանկ է նէ:

Հեղինակ. - Ես քեզի Ահարեկիչի դեր մը տուած եմ, դուն յեղափոխական կինն ես եկած Հայութիւնն ցնցելու, Սիամիի հայ պուրժուաներուն «ճամբ սթարթ» ընելու որ չարժին պատմութեան հետ, ճամբայ ելլեն, աճապարեն, հարիւր տարի ավանս ունի աչխարհը մեր վրայ, մենք ալ աղուոր աղուոր կծկուեր կը քնանանք բազմոցին վրայ...: Զեղա՛ւ: Ես 21-րդ դար կ'ըսեմ՝ դուն ալ Ուրարտու գացեր Թէյչէքունիի փողոցը կուկուզ ըրեր վէպ կը խաղաս Պայծառին հետ տաք փոշիին մէջ...: Զեղա՛ւ:

(Ծափ կը զարնէ, հեզնական):

Սեդա. - Պրաւօ, բայց չեմ ընդունիր ատիկա:

Պայծառ. - Ես ալ չեմ ընդունիր:

(Հեղինակը յանկարծ կը սթափի Պայծառի գոյութեան).

Հեղինակ. - Դուն Պայծառ հէյէ դնա աստեղէն, ալ գործ չունիս հոս: Գնա խոհանոցդ կամ լուացքդ ըրէ: Գնա:

Սեդա. - Մի երթար Պայծառ, մտիկ մի ըներ իրեն, միասին աւելի ուժով ենք իրմէ:

Պայծառ. - Չէ կ'երթամ ես, խնդիր թող չելլէ:

(Վայրկեան մը կ'անցնի, հեղինակը հանդարտած է):

Սեդա. - Լաւ հիմա առանձին ենք:

(Իրար կը նային, ծածուկ հետաքրքրութեամբ, Ցետոյ Սեդա կամաց մը կը նստի բազմոցին կեդրոնը: ոտքերը վեր կը քաշէ, էգ թելադրութեամբ մը).

Սեդա. - Նստեցէք:

(Հեղինակը կը նստի բազմոցին, հեռու Սեդայէն):

Սեդա. - Ինչո՞ւ այդքան հեռու նստաք, քիչ մը մօտեցէք:

Հեղինակ. - Հեռու չեմ:

Սեդա. - Կը վախնաք որ դպնա՞ք ինձի, կամ ե՞ս մօտենամ ձեր մարմինին:

Հեղինակ. - Ա՛ռ ի՞նչ պարապ խօսքեր են: Ես եկայ որ ձեւի բերենք երկրորդ տեսարանը, ամբողջ տակն ու վրայ ըրեր էք:

Սեդա. - Մանաւոր ըրի որ հոս գաք, քովս, միասին ըլլանք:

(Կարճ, չուարած լռութիւն մը: Հեղինակը կը նայի անոր, յետոյ կատակի կու տայ):

Հեղինակ. - Ձեմ հաւատար:

(Հիմա իրարու աչքերուն կը նային եւ յուզում մը կ'անցնի անոնց սրտերէն):

(Շար. 10)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր եղբօր՝
Պետրոս Եղիազարեանի

մահուան քառասունքին ի յիշատակ, Յովիկ Եղիազարեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. — 1000 *Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան,* 500 *Ֆր. Ս. Խաչ ընկերակցութեան (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ* 500 *Ֆրանք «Յառաջ»ին:*

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՆԻ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ - Քաչանի «Ի. սահակեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Բագրատ եւ Ժորժէթ Աբրահամեանին, Մասիս եւ Լիլիան Աբրահամեանին, համայն Աբրահամեան ընտանիքին, իրենց մօր՝ Գայեանէ Աբրահամեանի մահուան առթիւ:

Մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Ալպէռ Քէհեայեանէ 500 *Ֆր. եւ* 1.000 *Ֆր.:*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկ. 8, առաւօտեան ժամը 10-*ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝*

17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլոր ընկեր եւ ընկերուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու այս ժողովին:

EXPOSITION
DE PEINTURE
DE
Vasken Baronian
PEINTRE D'ARMENIE
Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Du 7 Octobre au 17 Octobre
Tous les jours de 9h à 12h
et de 14h à 18h
VERNISSAGE
le Vendred 7 Octobre à 19h30
suivi d'un cocktail.

GIA

GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN

COMMUNIQUE DE PRESSE

Antranik ZAKARIAN, délégué PACA du GIA (Groupement Interprofessionnel Arménien), a profité de sa mission du 15 au 21 Septembre à Gumri où, en sa qualité de représentant de l'Association, il vérifiait l'avancement des travaux de reconstructon de l'école française, pour distribuer aux enfants de cet établissement plus de 2000 jouets.

Cette initiative, dont, pour le GIA, Antranik ZAKARIAN est à l'origine, a pu se concrétiser grâce aux écoliers et aux habtants de *Fréjus*, *Roquebrune / Argens* et *Draguignan*, aux municipalités de *Fréjus et Draguignan*, aux entreprises Laurent et Imprimerie du Forum à Fréjus.

La prochaine action de ce type sera entreprise en faveur des enfants du KARABAGH.

Paris, le 26 Septembre

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կապ. Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հեռաձայն նուիրատուութիւնները ի նպաստ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի ու Կապոյտ Խաչին.- Տիկին Միշէլ Փուրթիւն, Տէր եւ Տիկին Նուպար Սկրտչեան 500-*ական Ֆր., Տիկին Գարանֆիլեան* 300 *Ֆր., Պ. Փաթրիս Թուրքինօ* 200 *Ֆր.:*

Հայկ Թորգոմեանի մահուան առթիւ Տիկին Էլիզապէթ Մինթաճեան փոխան ծաղիկի 200 *Ֆր.:*

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

DROUOT RICHELIEU, 9, RUE DROUOT PARIS 9e (Salle 5)

VENTE AUX ENCHERES PUBLIQUES

LE VENDREDI 7 OCTOBRE A 14H15

Expositions publiques le 6 Octobre de 11 à 18 heures
le 7 Octobre de 11 à 12 heures

Importante collection de Monnaies en argent d'époque ARTAXIADE (Tigrane) et du Royaume de Cilicie, Croix et bijoux de Cilicie du 13ème siècle

Par le Ministère de :
Maître Claude BOISGIRARD Commissaire-Priseur
2, rue de Provence 75009 PARIS
Tél. : 47. 70. 81. 36 Fax: 42. 47. 05. 84

Expert : Mme A. M. KEVORKIAN
21, Quai Malaquais, 75006 PARIS
Tél: : 42. 60. 72. 91 Fax : 42. 61. 01. 52.

PROCES LEWIS... PROCES LEWIS... PROCES LEWIS... PROCES

Contre le Révisionnisme et le Négationnisme du Génocide Arménien

LE COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
organise
TROIS REUNIONS PUBLIQUES à
Paris, Marseille et Lyon

PARIS — **Jeudi 6 Octobre à 20h30**
Palais des Congrès, Salle Bleue
2, Place de la Porte Maillot, Paris 17e, M° Porte Maillot
Avec la présence de :
Me LEF FORSTER
Me Gérard TCHOLAKIAN
Me GEORGES DALIAN
M. YVES TERNON
M. ARA KRIKORIAN

Service d'autocars :
—— ALFORTVILLE : 19h15 Place des Goujons, 19h15 Place Carnot
—— ISSY-LES-MOULINEAUX : 19h45 Mairie de Clamart avec arrêt 19h55 Eglise arménienne.
—— SEVRAN : 19h30 Place Crétier avec arrêt 19h40 MCA - 17, rue Ch. Péguy
—— ARNOUVILLE : 19h15 Stade Léo Lagrange.

MARSEILLE — **Vendredi 7 Octobre à 20h30**
Maison de la Culture Arménienne
12-14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er
Avec la présence de :
Me PATRICK ARAPIAN
M. ARA KRIKORIAN
et d'autres personnalités.

LYON — **Dimanche 9 Octobre à 18h30**
234, Cours Emile Zola, Villeurbanne
Avec la présence de :
Me PATRICK ARAPIAN
M. ARA KRIKORIAN
et d'autres personnalités.

ASSOCIATION MACHTOTZ
Pour la Défense et le Développement de la Langue Arménienne
organise

Cours accéléré d'arménien par la méthode audiovisuelle

pour des élèves NON-ARMENOPHONES ou ARMENOPHONES DEBUTANTS **à partir de 8 ans,** voulant apprendre rapidement à PARLER, LIRE et ECRIRE l'arménien.

STAGE DE 50 *HEURES : 8 OCTOBRE — 11 FEVRIER*

le Samedi matin de 9h30 à 12h30
Eglise Arménienne Saint Jean-Baptiste
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Les cours débuteront le SAMEDI 8 OCTOBRE à 9h30. L'enseignement est donné par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, auteur du *Manuel d'Arménien Occidental pour les Non-Arménophones.*

Participation : 600 F., comprenant les 50 heures de cours et le Manuel prêté à l'élève (soit 10 F. de l'heure).

N O T A : Pour les personnes NON DISPONIBLES LE SAMEDI MATIN, ce même cours pourra avoir lieu un soir de semaine : nous consulter.

Inscription et renseignements :
Association MACHTOTZ
Mme Hilda Kalfayan-Panossian
8, rue Lamennais, 92370 Chaville
Tél. : (1) 47. 50. 97. 51.

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ՍԿՆ. ԺԵՌՄԻ ՄԻՕՐԵԱՁ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
1994 - 1995
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ

Սկն. - Ժեռմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութեան հովանաւորութիւնը վայելող Մեսրոպեան Միօրեայ հայկական դպրոցը կը վերաբացուի Հոկտեմբեր 5, Շաբաթ օր, ժամը 9-ին: Դասերը կը սկսին նոյն օրը ժամը 9-ին:

Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան ամէն Շաբաթ, ժամը 9 - 12: Ուսուցչութեամբ Եղիշէ Աւագ Քահանայ Փանոսեանի եւ Տիկին Սիրանոյշ Մանուկեանի:

Կը խնդրուի յարգելի Ծնողներէն՝ արձանագրութեան համար դիմել Թաղականութեան, Եկեղեցւոյ բանկալը, կիրակի առաւօտները ժամը 9 - 12:

Օթօքառը անցեալ տարուան պէս՝ աշակերտները կը փոխադրէ նոյն վայրերէն դպրոց եւ դպրոցէն տուն:

8 OCTOBRE . . . 8 OCTOBRE . . . 8 OC
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(*Section Araxe*)
et la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne
vous proposent

Un Dîner Oriental

le 8 Octobre à la M.C.A. Villeurbanne
126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Comprenant :
— Apéritif
— Salade
— Couscous
— Fromage
— Fruits
— Vin et café.
pour le prix de 75 F. / personne
50 F. / enfant

I m p é r a t i f : Réservation à l'avance avec réglement au 78. 93. 57. 43 - *M.C.A.* 126, *ave. Roger Salengro*, 69100 *Villeurbanne.*

Ս. ՄԵՍՐՈՊ - ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի 1994 - 95 տարեշրջանի միօրեայ վարժարանի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկ 5, առաւօտեան ժամը 9-ին:

Արձանագրութիւնները կը կատարուին նոյն օրը:

Ցաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել վարժարանիս տնօրէնութեան:

Հեռ. 43 · 96 · 18 · 13 / 43 · 78 · 92 · 91

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»
Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —
Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e
Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

CONFERENCE
SUR LE THEME

LES SAINTS TRADUCTEURS ET MOISE DE KHORENE

par le *Prof. JEAN-PIERRE MAHE*
Directeur d'études à l'école pratique des hautes études de la Sorbonne
Membre del'Académie des Sciences de la République d'Arménie

au CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
339, ave. du Prado, Marseille 8e
le Vendredi 7 Octobre à 20 heures 45

A l'issue de la conférence, le Prof. MAHE dédicacera son livre.

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5
MERCREDI
5 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթաթերթ առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·430 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.430

Discours prononcé par le Président L. Ter-Petrossian devant l'Assemblée générale de l'ONU

— 28 SEPTEMBRE —

Monsieur le Président,
Monsieur le Secrétaire général,
Excellences,
Mesdames, Messieurs,

Je souhaite tout d'abord, Monsieur le Président, vous féliciter chaleureusement de votre élection à la présidence de cette quarante-neuvième session de l'Assemblée générale des Nations Unies. Je souhaiterais également rendre hommage à votre prédécesseur M. l'Ambassadeur Samuel Insanally, et lui exprimer ma reconnaissance pour sa contribution aux tâches qui ont incombé à l'Assemblée pendant sa dernière session.

Je voudrais, en outre, exprimer ma gratitude au Secrétaire général, M. Boutros Boutros-Ghali, pour la vision avec laquelle il a guidé l'Organisation et pour les efforts inlassables qu'il déploie en vue d'assurer le maintien de la paix et de la sécurité internationales.

Monsieur le Président,

L'effondrement de l'ordre ancien et l'apparition de nouvelles démocraties en Europe centrale et orientale et, peu après, dans l'ex-Union soviétique ont lancé au monde un défi des plus ardus. Ce prodigieux bouleversement s'est accompagné de nombreux conflits et difficultés. Certaines de ces difficultés sont les retombées immédiates d'une mutation rapide et fortuite, d'autres se font jour pour la première fois après des décennies de palliatifs insuffisants. En outre, l'échec relatif des programmes de réforme, qui n'ont pas encore produit tous les résultats escomptés, s'explique aussi par une sous-évaluation des différences qui existaient au départ entre les conditions des divers pays en transition.

Le rythme et l'ampleur des réformes économiques varieront d'un pays à l'autre; néanmoins, le processus de réforme sera inévitablement très long, car il comporte des transformations totales de la fixation des prix, de la conception de la propriété, des structures industrielles et des institutions juridiques, commerciales et financières, ainsi que la création de filets de protection sociale destinés à garantir les couches les plus vulnérables de la population, dont la situation sera encore aggravée par le coût élevé de ces réformes.

Comme c'est le cas de toutes les républiques del'ex-Union soviétique, l'économie arménienne a été mise à rude épreuve par les changements qui ont suivi la désintégration de l'Union soviétique et le difficile passage à l'économie de marché. L'économie arménienne se trouve, de plus, paralysée parce que trop tributaire de ses échanges avec les anciennes républiques soviétiques, paralysée aussi par le blocus des voies de transport imposé par son voisin l'Azerbaïdjan, par un embargo décrété par la Turquie et par les dommages causés par le désastreux tremblement de terre de 1988. D'autres facteurs extérieurs, comme la perturbation du transit due aux difficultés auxquelles se heurte la Géorgie, ont exacerbé cette situation, entraînant une baisse de productivité de l'industrie arménienne. L'héritage de la période soviétique, avec son inefficacité et son intégration horizontale excessive, a aggravé les effets du blocus.

En dépit de ces difficultés, le Gouvernement arménien s'est attaché à mettre en œuvre d'importantes réformes structurelles pour créer une économie de marché saine, en commençant par le processus de privatisation lancé peu après l'accession au pouvoir du Mouvement National Arménien en 1990. En fait, la ferme décision de transformer l'économie planifiée du pays en économie de marché découle de la philosophie du mouvement démocratique en Arménie et constitue une partie intégrante de la transition vers un Etat démocratique.

L'économie de marché pourra ainsi prospérer dans une démocratie stable capable de promouvoir et de soutenir le développement économique. L'Arménie compte aujourd'hui plus de trente partis politiques enregistrés; elle a proclamé la liberté de la presse, la liberté de consience et la liberté de religion et dispose de lois garantissant les droits civils et politiques. Trois élections libres ont déjà été organisées en Arménie: des élections législatives et présidentielles et un référendum sur l'indépendance. Le prochain référendum sur la Constitution et les élections à l'Assemblée nationale et à la Présidence de la République réaffirmeront l'établissement d'une tradition démocratique.

La démocratie est un élément fondamental du processus de transformation économique. Ce processus peut se diviser en trois stades plus ou moins typiques pour tous les pays en transition: le stade des réformes institutionnelles, celui des investissements à long terme et des modifications des structures techniques et celui de l'intégration aux marchés internationaux. Il est essentiel, toutefois, de fixer des priorités et de bien cerner les problèmes actuels les plus pressants. A mon avis, l'Arménie a atteint la fin du premier stade, ce qui comprend la création du cadre juridique de la réforme économique, cadre dans lequel pourra s'inscrire l'activité économique du secteur privé, qui garantira l'exécution des contrats et la protection de la propriété privée; la libération des prix, la privatisation, l'adoption d'une monnaie nationale, la stabilisation financière et budgétaire; l'amélioration de la balance des paiements.

La réalisation de ce programme a déjà été assurée à 80%. L'Arménie a l'insigne honneur d'avoir été la première des anciennes républiques de l'ex-Union soviétique à privatiser la propriété des terres agricoles et de l'élevage. La privatisation des petites et moyennes entreprises ainsi que celle des grandes entreprises est en bonne voie. A la fin de 1993, lors de l'effondrement de la zone rouble, l'Arménie s'est heurtée à une crise monétaire. L'afflux incontrôlable d'anciens roubles soviétiques en Arménie et, de ce fait, l'incapacité de cette dernière d'appliquer une politique monétaire sur son propre territoire ont contraint le gouvernement à émettre prématurément, en novembre 1993, une monnaie nationale, le *dram*. Le gouvernement met à présent en œuvre un programme ayant essentiellement pour but d'endiguer et de réduire le taux d'inlation, de limiter strictement le budget en contrôlant les dépenses publiques et de dispenser une assistance aux groupes les plus vulnérables.

Des réformes fondamentales ont été entreprises dans le secteur bancaire, la première d'entre elles visant à démanteler le système «monobancaire» de l'économie planifiée pour en faire un système à deux étages comprenant une banque centrale et un groupe de banques commerciales.

Monsieur le Président,

En Arménie, comme dans toutes les nouvelles démocraties, la transition économique actuelle n'a pas de précédent historique. Elle requiert un engagement durable et de la patience, ainsi qu'un important appui de la communauté internationale. Il va de soi que ni les programmes d'ajustement à court et à moyen

(*Suite Page 4*)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Սեպտեմբեր 30 / Հոկտեմբեր 3)

ԳԻՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄ

Կառավարութեան որոշումով Հոկտեմբեր 1-էն յաւելում կրած են անհրաժեշտ ապրանքներու եւ պխաւոր սպառարկութեանց սակերը: Հացին քիլօն 4 Դրամէն բարձրացած է 6-ի, ալիւրինը հասած՝ 4 Դրամ 6 լումայի: Բնակչութեան մատակարարուղ ելեկտրականութեան 1 քիլովաթ - ժամուան գինը սահմանուած է 1 Դրամ 30 լումա: Քաղաքի փոխադրամիջոցներու սակագինը 4-էն բարձրացած է 5 Դրամի:

***

Նախագահին Հոկ· 1 թուակիր հրամանագրով ամսական նուազագոյն աշխատավարձը սահմանուած է 230 Դրամ: Բարձրացած են նաեւ երախաներու տրուղ նպաստներու չափերը:

***

ՄՕՏ ԱՊԱԳԱՅԻՆ՝ ՋՈՒՐ ՀԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԵՐՈՒՆ

«Հայաստան» Հիմնադրամը որոշած է 40 հազար տոլար տրամադրել այն 5 քմ·· նոց Լրատուի կառուցման, որով Հաղրութի շրջանային կեդրոնի բնակչութեան ջուրի մատակարարման հարցը ամբողջութեամբ կը լուծուի:

***

ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Գիւմրեցի կարօտեալ չուրջ 900 ծերեր օրական անգամ մը անվճար սնունդ կը ստանան, որ դլխաւորաբար Իրանէն կ'ապահովուի: Բարեսիրական այս նախաձեռնութեան հեղինակն է Եւրոպայի Միութիւնը:

***

ՄԱՔՍԱՆՆԵՆԳՈՒԹԵԱՆ ՁԱԽՈՂ ՓՈՐՁ

Կրասնոդարէն երեւան վերադարձուած են այն 65 ձեռագործ գորգերը, վեց կարպետները եւ մէկ սրբանկարը, զոր Երեւան -- Կրասնոդար -- Պէյրութ օդային դիծով ճամբորդող խումբ մը Հայեր եւ օտարներ կը փորձէին մաքսանենգութեամբ Հայաստանէն տանիլ Լիբանան: Գրաւուած իրերը պատմամշակութային մեծ արժէք կը ներկայացնեն: Հետաքննութիւն բացուած է:

ՕՐՈՒԱՆ ԳԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԷՋ ԱՌՈՒՋԸԸ առնուած է պետական հարուածի մը: Ներքին փոխ - նախարար ձէվատովի հաւատարիմ զօրքեր յարձակում գործած են Ներքին նախարարութեան եւ դլխաւոր դատախազութեան շէնքին վրայ, բայց նախագահ Ալիեւի հաւատարիմ զօրքեր վերջ տուած են չարժումին: Թուրք մամուլին համաձայն փոխ - նախարար ձէվատով ծանօթ է որպէս Մոսկուայի մօտիկ անձնաւորութիւն: Բաքուի մէջ պաշարման վիճակ հռչակուած է:

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐՈՒ խորհրդակցութեան կոմիտէն առաջին տեղեկագիր մը յանձնեց կառավարութեան, 800 հազար պատասխաններու ուսումնասիրութենէն ետք: Ծանօթ է որ պալատիւր հարցարաններ դրկած էր 15-էն 25 տարեկան մէկուկէս միլիոն երիտասարդներու որպէսզի արտայայտեն իրենց մտահոգութիւնները ու դաղձանքները: Առաջին տեղիւ 57 առաջարկներ կան: Անոնց դլխաւորներն են· - Թաղապետական ընտրութիւններուն համար քուէարկութեան իրաւունքի տարիքը 16 տարեկանի իջեցնել, ապ· ծառայութեան ստեղծում մը որ քաղաքացիական կամ գինուորական ընտրութեան կարելիութիւն տայ, ներառեալ կազմութեան դեր մը ունենայ այդ ծառայութիւնը, կարելի ըլլայ 16 տարեկանէն իսկ կատարել գինուորական ծառայութիւնը, «երիտասարդներու քառթի» մը ստեղծումը որ դեղչեր ապահովէ փոխադրութեան միջոցներու մէջ, դպրոցական պարտադիր տարիքը իջեցնել 14 տարեկանի, եւայլն, եւայլն: Պալատիւրի այս նախաձեռնութիւնը չատ քննադատուեցաւ եւ կը քննադատուի, չատեր ամբոխավարութիւն վերագրեցին, ընկերաբաններ ալ ներկայացուցչական բնոյթ չեն դտներ պատասխանող երիտասարդներու դանդուածին մէջ:

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ մէջ, 22 Քիւրտեր (ՓՔՔ-ի անդամ) եւ ութ թուրք գինուորներ սպաննուած են բախումներու ընթացքին:

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ նոր «հոգն» է Լէյտի Տի·ի (գահաժառանգ իշխան Չառլզի կինը որմէ զատուած է բայց ոչ՝ ամուսնալուծուած) մեղաւոր սէրը: Աւրտարե, «սիրահարած իշխանուհի» (Փրինսես ին Լուվ) խորագրով դիրք մը լոյս տեսած է որու հեղինակը՝ ձէյմս Հէուիթ 3 տարիներ սիրային յարաբերութիւնը կը պատմէ իշխանուհիին հետ բոլոր մանրամասնութիւններով: Ա· օրն իսկ Լոնտոնի մէջ 75·000 օրինակ ծախուած է, բայց մամուլը չի խնայեր հեղինակին որու արարքը դատապարտութիւն կը նկատուի: Հասատելի եւոք թէ ենթական յաւ գինուոր էր (Ծոցի պատերազմ) բայց ճշմարտութիւն մը չէ, չատ աւելի ծանր որակումներ ալ կ'ըլլան, ինչպէս սրիկայ, ցածոգի, սինլթոր եւայլն, եւայլն: Այս յայտնութիւններն նաեւ հիմնովին կը ջնջեն «սոհո» այն պատկերը զոր Տայանա կը վայելէր Չառլզի անհաւատարմութեան դռեհիկ մերկացումներէն ի վեր: Կ'ըսուի թէ մարդը դրամի պէտք ունէր եւ չուրջ 25 միլիոն պիտի դրպանէ իր պատմութիւններով, դիտուած կ'ըլլայ որ սիրային նամակներ ունի (երբ Ծոցի պատերազմին կը մասնակցէր) որոնք ոսկի կ'արժեն: Անշուշտ ոչ համաձայն է սակայն որ այս դիրքը ամօթ մըն է:

200.000 ԱՂԱՆԴԱՒՈ՞Ր ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Քրիչնայական աղանդի պատկանողները Սեպ. 13-ի յոյսը Փարիզի հայկ. դեսպանատան առջեւ, չատերու ուշադրութիւնը անդամ մը եւս գրաւեց դէպի Հայաստանի մէջ աղանդներու գոյութիւնը եւ գործունէութիւնը։ Հայաստանի կրօնական «ներմտութեան» եւ «անհանդուրժողութեան» մասին մարմնական չարժումներով ու «հարէ - քրիչնա» յանկերգով արտայայտուած անոնց բողոքը հոն առաւելապէս ազդեցութիւն ունեցաւ Շան գ'Էլիզէի բացօթեայ դրացի սրճարաններուն յաճախորդներուն վրայ։ անոնք ազմուկ - իրարանցումէն խոյս տալու համար կիսատ ձգած էին իրենց սուրճը կամ զովացուցիչը ու հեռացած։ Սակայն ցուցարարները որոնք հազիւ 1.2 տասնեակի չափ էին, մինչեւ ծայրը տարին իրենց վճռակամութիւնը, բողոքագիր մըն ալ յանձնելով դեսպանատան դրասենեակի պաշտօնէութեան։

Հայաստանի ուղղուած կրօնական անհանդուրժողութեան ու հաւատաքննութեան մեղադրանքին ծագումի կէտը հաւանարար իշխանութիւններու կեցուածքի փոփոխութիւնն է։ անոնց որոնք անկախութեան առաջին քայլերուն հետ կրօնական ու խղճի ազատութեան օրէնքով արձակ համարձակ հրաւիրակ եղան աղանդներուն։ Ու նոյն այդ պաշտօնատարները այսօր յայտնապէս հարկը զգացած են սահմաններ հաստատելու, արգելքներ փորձելու։ Հետաքրքրական նիւթ մըն է նաեւ այն թէ ի՛նչ մղումով ա՛յդքան աննարդել ներթափանցումի մը պայմանները առեղծուեցան աղանդներու համար, իսկ հիմա ի՛նչ պարագաներու տակ կը ձեռնարկուի կարգ-կանոն դնելու գործին որ կը թարգմանուի հաւատաքննութիւն ու ներմտութիւն։

«Լրագիր» օրաթերթին Սեպ. 14-ի թիւին մէջ «Աղանդները թափանցում են մտաւորականութեան եւ կառավարութեան մէջ» խորագիրով անստորագիր դրութիւն մը հետաքրքրական հաստատումներու հետ, լոյս բանող տուեալներ ունի այս նիւթին մասին բանաձեւելի չատ մը հարցականներու։

Առաջին հաստատումը կը վերաբերի աղանդներու նիւթական լայն միջոցներուն ինչ որ զաղտնիք է ոչ ոքի համար։ Ծանօթ է նաեւ Հայաստանի ներկայի կացութիւնը։ Այս երկու տուեալներուն միջեւ դիւրին է տեղաւորել այն տուեալը թէ «պատահում են դէպքեր երբ մարդիկ մի աղանդից տեղափոխւում են միւսը, որտեղ աւելի շատ են վճարում, կամ որոշակի գումարներ ձեռք գցելով դուրս են գալիս եւ զբաղւում մանրածախ առեւտրով»։ Այս երկրորդ խումբին մաս կազմողները հաւանաբար ճարպիկ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն. որովհետեւ յօդուածագիրը կ'ըսէ թէ որոշ տեղեկութիւններու համաձայն աղանդաւորական չարքերու յարողներու թիւը 200 հազարի մօտ է երկրին մէջ։ Պարզ է որ անոնց մեծ մասը դիւրութեամբ կուլ տուած է կարթը, հակառակ որ անոնց մէջ կը նշուին մտաւորականներ, ուսանողներ, երեսփոխաններ, կառավարութեան ակխատակիցներ։ Ասոնք նիւթականին ակնկալութեամբ ու թերեւս նաեւ տարուած՝ հայ ժողովուրդին բացառիկ ըլլալուն, արժանիքներ ունենալուն, ամբողջ մարդկութեան Հայաստանէն ծագում առած ըլլալուն չոզբորթութենէն որ աղանդաւորներու քարոզչութեան դրամագլուխին մաս կը կազմէ, կը խոտացնեն չարքերը։

Այս մտահոգութիւնները արդարօրէն ըստել կու տան «Լրագրի» յօդուածագրին, թէ «դժուար է հասկանալ այն հաստատութիւններին եւ կազմակերպութիւններին, որոնք իրենց պարտքն են համարում մեղքը բարդել աղանդների վրայ, միաժամանակ ոչինչ չանելով»։ Երեւոյթը կը նմանի ֆիզիքական ամենապարզ այն հաստատումին թէ ճգնաժամ պարապ մը միշտ կը լեցուի. եւ եթէ ոչ ոք հոգ կ'րնէ հետաքրքրուելու թէ ինչո՛վ, պարապը լեցնողը չատ կ'ըլլայ անբաղձալին. այն որ առիթը չի փախցներ օգտագործելու բացակայութիւնները։

Ինչ որ ամէնէն ծանրակշիռն է գրութեան մէջ, այն տեղեկութիւնն է թէ աղանդներու ալիքը հասած է մինչեւ մտաւորական ու կառավարական շրջանակներուն։ Այլ խօսքով՝ մարդոց որոնք պէտք է ոչ միայն ամէնէն ամուր դիրքերու վրայ գտնուէին, այլ նաեւ անկարելին ալ փորձէին արդիլք ըլլալու համար ճարահատ բազմութիւններու չհաղորդումին։ Ինչպէս որ կը գրէ յօդուածագիրը, «հասարակութեան մէջ կարող է լինել 50, 100, 1000 մոլորեալ, բայց ոչ 200 հազար»։ Հաւանօրէն ոչ մէկ վաստացի հիմ ունի տրուած թիւը, բայց յայտնապէս աղանդաւորական չարժումը ամէն օր քիչ մը եւս կ'ամրանայ երկրին մէջ։ Այս երեւոյթը, ժողովուրդին անընդհատ փնտռտուքին նշան կը նկատուի գրութեան աւարտին ու անհրաժեշտ կը նկատուի դատապարտելու արարքէն առաջ «մտածել սեփական արժանիքներուն մասին»։

Ամբողջ հարցը հոն է որ կ՚ըսէ «հեղինակը Զմիւռնիացի Հայ մըն է որ 13 թիւ հրատարակելէ վերջ խեղթեցած է ու թերթը դադրած է»։ Ստորագրուած՝ Աւետիս Ս. Տէր-Սարգսեան, Կ. Պոլիս։ Ագճալեան ինքն է հիմնադիրը, խմբագիրը, գրաշարը, սրբագրիչը եւ ցրուիչը...։ Քանի՞ հոգի կը կարդար իր թերթը, ո՞վ լուրջի կ'առնէր գինքը, ինչո՞ւ խեղթեցաւ չատ յստակ չէ։ Սակայն գիտենք թէ 1860-ին Պոլիս կը հիմնուէր Ազատ Որմնադիրներու առաջին Grand Orient-ի օթեակը ու կը հրատարակէր «Սէր» պարբերաթերթը, Ա. Ճեվահիրեանի եւ Պ. Պատնասեանի խմբագրութեամբ։ «Մասիս» կը գրէ թէ 1864-ին սկսաւ հրատարակուիլ «Սէր» Franc-Maçon-ական տասնօրեայ հանդէսը, որ Փրանսայէն վերադարձած ուսանողներու «Լոժին» օրգանն էր։ Ագճալեան հաւանաբար մաս կը կազմէր այս խմբակին։ Բայց Շ. Ագճալեանի անունը ոչ Գ. Սեւէրեանեանի «Կենսագրական Բառարան»ին մէջ, ոչ Ա. Սալմասեանի Bibliographie de l'Arménie (Yerevan, 1969) հատորին մէջ կայ։ Միայն Հ. Աբգէն Ղազիկեանի «Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն եւ Հանրագիտարան Հայ Կեանքի» (Վենետիկ, 1909 - 1912) հատորը կը յիշէ զայն, իբր

ԱԳՃԱԼԵԱՆ (Գ.) Խմբագիր. - Տես «Լուսաւիպայլ»

ԱԳՃԱԼԵԱՆ (Կ.) Թարգմ. - Տես ԱՄԻ։

Դժբախտաբար Հ. Աբգէն Ղազիկեան ոչինչ կու տայ «Լուսաւիպայլ»ի տեղը, մինչ Կ. Ագճալեան թարգմանիչի դիմաց կու տայ հետեւեալը. -

ԱՄԻ (Ami) «Գեղեցկութիւնը պահելու եւ աւելցնելու արուեստ», բարձրագոյն օգուտ մարդկային կենաց։ Յօրինեալ Ամի հեղինակէն par l'Ami։ Թարգմանեաց եւ հոչակեաց ուսումնադարմ Կարապետ Ագճալեան։ Կ. Պոլիս, տպագր. Ռ. Ե. Քիւրքճեան, 1867. 8*, 48 էջ։

Այս աննշան մանրամասնութիւններուն նպատակն է հետաքրքրել ընթերցողները մեր անցեալի պատմութեամբ, հետեւելով նոյնիսկ անհատասարակչիռ մարդու մը ուրքի հետքերուն վրայէն դէպի արեւմտահայ մշակոյթի թաքուն անկիւնները, հանդիպելու օր մը, ով դիտէ, Ազատ Որմնադիրներու «Սէր» թերթին եւ օթեակին ու մանաւանդ ամբողջութեան Ֆրանսական մշակոյթին մէջ թաթխուած Վ. Ք. Պատնասեանին (դժբախտաբար հայերէն ամբողջական ու մանրամասն կենսագրական Բառարան չունինք, բացի Հայր Պոտուրեանի եւ Գառնիկ Ստեփանեանի նախատրծերէն որոնք կիսատ մնացած են)։ Օր մը, աւելի բարեյոյս պայմաններու տակ, Հայաստանի մեր պետական միջոցները անկասկած կը լծուին այս հսկայական, ապերախտ բայց ինչքա՜ն կենսական գործին։ Մշակոյթի Մեծամօրի մը չափ օգտակար պիտի ըլլար նման բազմահատոր գործ մը մեր ազգին բարգաւաճման եւ յարատեւութեան խմաստով։ Մեր ազգին ուժի հիմնական աղբիւրներէն մին եղած է մտքի, ոգիի եւ գործի արտադրող մարդոց ուրակը։ Մեր արուեստի ու գրականութեան մարդոց գործերուն չափ ու չաճախ առանցքի աւելի անոնց կեանքերն են որ չահեկան եղած են, ինչպէս պիտի վկայէին Յակոբ Մեղապարտին, Մեսրոպ Թաղիադեանէն մինչեւ Մխիթարեան Հայրերը եւ Երիմեան Հայրիկ, Իսրայէլ Օրիէն մինչեւ մեր 19-րդ դարու վերածնունդի արեւելահայ եւ արեւմտահայ թեւերու տարաչխարհիկ դէմքերը, մէջն առնելով Արմենակ Հայկունիի կամ կարապետ Փանոսեանի նման «բանադրուած» ծուռ մարդիկը, յետոյ Աբփիր Աբփիարեան, Աբշալոյս Զօպանեան եւ Յակոբ Օշական՝ որու «Համապատկերները» տարակոյսն, դունագեղ կենսագրութիւններու անսպառ հանք մը, կենդանի թանգարան մըն է...։ Մեզք որ արեւելահայ գրական միջավայրը անհնար դարձուց Օշականի նման գրագէտի մը ուրիշ մէկ «Համապատկերը» ուր փրկուէին կորուստէ հմտութեան բռնապետներու եւ մանաւանդ «հրապարակագրութիւն» կոչուած անարիւն, քառակուսի - տափակ մարդանքի վարժապետներու ձեռքը ինկած արեւելահայ գրագէտներու հոյլը, Աբովեանէն, Շահազիզէն մինչեւ Րաֆֆի՝ որ լուսաւորեց ամբողջ դար մը։ Անուններու այս ցանկը վերջ չունի...։

Հաւանաբար այդ տողանցքին մէջ չիայ դէմք մը որ աւելի հետաքրքրական եւ խնդրայարոյց ըլլայ քան Եղիա Տէմիրճիպաշեանինը։ Ամէն պարագայի մէջ, հաւանականէն է 19-րդ դարու մեր դէմքերէն որ մենագրութեան եւ ուսումնասիրութեան արժանացած ըլլայ։ Կ'ակնարկենք անչուչա Գեղամ Ֆէնէրճեանի եւ Հրաչեայ Պետրոսեանի «Եղիա Տէմիրճիպաշեան, իր կեանքը եւ իր Գործը» (Կ. Պոլիս, 1921) 200 էջնոց հատորին զոր միասին պատրաստած էին, իբրեւ աւարտական ճառ՝ Ազգային Կեդրոնական վարժարանի Դպրութեանց եւ Գիտութեանց վկայականի ստացումին համար։

Գուրգէն Մահարիի մասին կարելի է տասնեակ մը գրական քրոնիկ լեցնել, այնքան ճոխ է անոր կեանքը, նկարագիրն ու երկը։ Ու մանաւանդ՝ այնքան չատ բան կայ ըսելիք իր հանդէպ ցուցաբերուած հայկական անարդարութեան մասին։ Դժբախտաբար, այս քրոնիկը խորացումի ժամանակ չունի ու ստիպուած է վազել օրերուն ու մարդոց եռուէն ու տեղ տեղ, առիթէն օգտուելով՝ վազել հեղինակին անձնական քմահաճոյքներուն ետեւէն։ Տասնէն աւելի դիրքեր ու պարբերական հանդէսներու բացառիկ թիւեր («Հորիզոն», «Բագին», «Ararat», «Հասկ») կը սպասեն հերթի ու երբեմն ալ կը խառնուի չարքը, ինչպէս կ'ըլլար ժամանակին Պէկյուրթի «բոսթաններուն» կամ կեդրոնական նամակատան պաշտօնեաներուն առջեւ...։ Եւ քանի մը աչքը-բացեր ու ճարպիկներ կը յաջողին սպրդիլ իրենց կարգէն առաջ եւ զոհացում գտնել։

Մահարիի եւ Անտոնինայի կենսագրութեան առիթիւ դժուար է դիմագրել փորձութեան՝ խօսելու որոշ նմանութիւն ունեցող այլ նշանաւոր զոյգի մը մասին, այս անդամ արեւմտահայ գրականութեան պատմութենէն առնուած։ Մեր գրականութեան քիչ թէ չատ ծանօթ ոեւէ անձ դիտնալու է Եղիա Տէմիրճիպաշեանի եւ Հէլէն Նիլսընի պարագան։ Մեր գրականութեան պատմութեան մէջ չատ հազուագէպ է որ գրողներ խենթենան։ Պատճառները չատ են. հայ ընտանիքին բարոյական խիստ օրէնքները, Հայոց եկեղեցիին նոյնքան անզիջող դատապարտութիւնը այդ երեւոյթին՝ առաջին արդելակներն են։ Բուն պատճառը հաւանաբար այն է որ մեր մօտ գրականութիւնը չատ քիչ անգամ գրողին կեանքին ջախջախիչ, անփոխարինելի raison d'être-ը կամ գոյութեան արդարացումը կը հանդիսանայ այնպէս որ չկան գրողներ որոնք իրենց արուեստն ու արհեստը մինչեւ ծայրագոյն աստիճանին, այսինքն խենթութեան հրեն։ Նոյն նկատողութիւնը՝ անճնասպան ըլլալու կապակցութեամբ. չատ հաւասարակշռուած, ողջմիտ ազդ ենք, չարամիտներ պիտի ըսեն «տիւզ-տապան» ու բարեմիտներ պիտի ըսեն՝ առողջ ու կեանքի արժէքը գիտցող ազդ ենք։ Գրողը միշտ «եոլա կ'երթայ» իր միջավայրին մարդկային ուժերուն հետ, կը փրկէ ինքզինքը ու իր ազդին կամ ընտանիքին պատիւը...։ Մեր գրականութեան մէջ առ հասարակ երեք տեսակ վերջաւորութիւն կրնայ ունենալ հայ գրագէտը. առաջինը՝ թշուառութիւն ու մոռացում, երկրորդը՝ հիւանդութիւն, սովորաբար թոքախտ եւ մահ, եւ երրորդը՝ հերոսացում կամ կուռքի վերածուիլ, որ ուրիչ տեսակ մահ մրն է քանի որ ով որ կուռքի կը վերածուի անցքը, փոփոխութիւններու հետ անորոշութեան, տատանումներու եւ մանաւանդ դժուարութիւններու չատ լայն ցանց մը ձգած է երկրին վրայ։ Ու անոնց հետ առօրեայ պայքարին մէջ ժողովուրդին կը բացակայի բարոյական նեցուկը։ Նոր ղեկավարութիւնը պետականութեան ամրապընդման հեռանկարին կրկնութեան մէջ չկրցաւ տեսնել թէ ատիկա բաւարար չէր տոկալու ուժ ստեղծելու համար։ Ցատկապէս, երբ օրէ օր ժողովուրդը ականատես եղաւ իր վստահած ուժերուն եւ դէմքերուն արժեզրկումին. ապրեցաւ անտեսումին դառնութիւնը, հեղինակութեան բացակայութիւնը որ տակն ու վրայ ըրաւ տնտեսական ու բարոյական մարզերը։

Այս մտահոգութիւնները արդարօրէն ըստել կու տան «Լրագրի» յօդուածագրին, թէ «դժուար է հասկանալ այն հաստատութիւններին եւ կազմակերպութիւններին, որոնք իրենց պարտքն են համարում մեղքը բարդել աղանդների վրայ, միաժամանակ ոչինչ չանելով»։ Երեւոյթը կը նմանի ֆիզիքական ամենապարզ այն հաստատումին թէ ճգնաժամ պարապ մը միշտ կը լեցուի. եւ եթէ ոչ ոք հոգ կ'րնէ հետաքրքրուելու թէ ինչո՛վ, պարապը լեցնողը չատ կ'ըլլայ անբաղձալին. այն որ առիթը չի փախցներ օգտագործելու բացակայութիւնները։

Ինչ որ ամէնէն ծանրակշիռն է գրութեան մէջ, այն տեղեկութիւնն է թէ աղանդներու ալիքը հասած է մինչեւ մտաւորական ու կառավարական շրջանակներուն։ Այլ խօսքով՝ մարդոց որոնք պէտք է ոչ միայն ամէնէն ամուր դիրքերու վրայ գտնուէին, այլ նաեւ անկարելին ալ փորձէին արդիլք ըլլալու համար ճարահատ բազմութիւններու չհաղորդումին։ Ինչպէս որ կը գրէ յօդուածագիրը, «հասարակութեան մէջ կարող է լինել 50, 100, 1000 մոլորեալ, բայց ոչ 200 հազար»։ Հաւանօրէն ոչ մէկ վաստացի հիմ ունի տրուած թիւը, բայց յայտնապէս աղանդաւորական չարժումը ամէն օր քիչ մը եւս կ'ամրանայ երկրին մէջ։ Այս երեւոյթը, ժողովուրդին անընդհատ փնտռտուքին նշան կը նկատուի գրութեան աւարտին ու անհրաժեշտ կը նկատուի դատապարտելու արարքէն առաջ «մտածել սեփական արժանիքներուն մասին»։

Ամբողջ հարցը հոն է որ կ՚ըսէ «հեղինակը Զմիւռնիացի Հայ մըն է որ 13 թիւ հրատարակելէ վերջ խենթեցած է ու թերթը դադրած է»։ Ստորագրուած՝ Աւետիս Ս. Տէր-Սարգսեան, Կ. Պոլիս։ Ագճալեան ինքն է հիմնադիրը, խմբագիրը, գրաշարը, սրբագրիչը եւ ցրուիչը...։ Քանի՞ հոգի կը կարդար իր թերթը, ո՞վ լուրջի կ'առնէր գինքը, ինչո՞ւ խենթեցաւ չատ յստակ չէ։ Սակայն գիտենք

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏՈՒՀԻՒՆ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

«Նուվել Օպսէրվաթէօր» շաբաթաթերթը Սեպտեմբեր 29 - Հոկտեմբեր 5-ի թիւով հարցազրոյց մը հրատարակած է Թուրքիոյ վարչապետուհի Թ. Չիլլէրի հետ, երկրին Եւրոպայի մասնակցութեան, անոր արդիլքներուն, զանոնք դալմանելու հաւանականութեան մասին:

Զրոյցին նախաբանին մէջ կ'ըսուի թէ Թուրքիա համայնավարական չրջանին Սրեմուանքի առաջին պատնէշը ըլլալէ նաեւ, այսօր ալ իսլամական յորձանքին դէմ կը դանէ ինքզինք. մինչդեռ անոր մեծագոյն փափաքն է դործնապէս մաս կազմել Եւրոպայի: Կայ տակաւին քրտական հարցը:

Եւրոպայի մասնակցութիւնը Թուրքիոյ համար ելքի միակ ճամբան է տագնապը լուծելու, ժողովրդավար օրինակը ամրապնդելու եւ իսլամական մոեռանդութենէն փրկուելու: Սակայն որպէսզի իրականանայ այդ վախափքը, երկիրը պէտք է քրտական հարցը լուծէ խաղաղ ճամբով:

Պատասխանելով թղթակցական վերջին ընտրութեան կրօնամոլներուն յաջողութեան մասին հարցումի մը Թ. Չիլլէրը կ'ըսէ թէ տակաւին իրեն վախ չի պատճառեր, որովհետեւ տակաւին քաղաքական բրնդթի քուէներու արդիւնք էր. մարդիկ այդ ձեւով բողոք յայտնեցին տնտեսական տնտեսութեան ու քայքայման մօտիկ դրութեան մը հանդէպ: Ինք ձեռք առած է խիստ այլ հարկաւոր միջոցներ որոնց չնորհիւ դրամահոսքը ամսական 32%-էն իջած է 1-2%-ի, աւելցած են արտածումները: Նուազած է առեւտրական վնասը:

Երբ դրուցավարը՝ Ժոզէթ Ալիա կը յիշեցնէ թէ Եւրոպա հակառակ այս բոլորին կը դժկամի իր մէջ ընդունիլ Թուրքիան, վարչապետուհին չեչտելով կատարուած բարեւարումները, հարց կու տայ թէ արդեօք մերժումը այն պատճառով չէ՞ որ իրենք մահմետական երկիր մըն են:

Թ. Չիլլէր չի կարծեր որ երբ իր երկիրը Եւրոպայի մաս կազմէ դաղթականներու կարեւոր յորձանք մը կ'ողողէ Եւրոպական երկիրները: Կ'ըսէ թէ իրենք կրնան այդ հարցին դիւրութեամբ լուծում մը դանել:

Ան կը մերժէ թէ իր երկրին մէջ մարդկային իրաւունքները չեն յարգուիր:

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԾ Է

«L'Espace Géographique» պարբերականին մէջ (թիւ 2) որ լոյս կը տեսնէ Մոնփելիէ, Անահիտ Տէր-Մինասեան յօդուած մը տորադրած է որու խորագիրն է. -- «La Diaspora arménienne», որ ընդհանուր ակնարկ մըն է հայկական Սփիւռքին վերաբերեալ:

"ՈՉՆԻ"Ի ԱՐԱՒՏՈՒԹԻՒՆԵՐԷՆ

•

Մի մարդ չատ էր ուզում, որ իր գրածը տպագրուի «Ոչնի»ում:

Կարդում էի ու դլուխս քորում՝ տորադրե՞մ, թէ ոչ:

- Պարոն խմբագիր, ես Ձեր դլուխը կը քորեմ, դուք տորադրէք..., - յուդուած ասաց նա:

*
**

- Այսինչ մարդը մահացել է, - ասացի մի անտարբեր մարդու:

- Ոչինչ, ջա՛նը սաղ լինի..., - անհոդ պատասխանեց նա:

*
**

- Շէյքսփիրից լաւ գրող եմ, - ասաց մեր գրողներից մէկը:

- Ինչպէ՞ս թէ..., - զարմացայ ես:

- Այո, Շէյքսփիրն այս պայմաններում չէր գրի, ես գրում եմ...

ՀԻՒԱՆԴԸ ՓՐԱՆՍԱՑ Է

Մինչ Փրանսական չրջանակները եւ լրատուիւանները մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կու տան նախագահին առողջական վիճակին, անդլիական «Կուարտիըն» օրաթերթը հիւանդ կը նկատէ Փրանսան: Այդ հիւանդութեան մէջ գլխաւոր պատասխանատուութիւնը կը վերագրուի նախագահ Տիթերանի որ Փրանսա - Եւրոպա առանցքին վրայ իր ճարտար խաղերով միշտ խուսափեցաւ վճռական քայլերէ: Ու այդ մարտավարութիւնը Փրանսան կը դնէ ընտրութիւններու հարկադրանքին առջեւ. ընտրութիւններ որոնց մասին դերման քրիստոնեայ - դեմոկրատները փաստաթուղթ մը պատրաստած ու հրատարակած են վերջերս: Հոն, Փրանքեւդերման յարաբերութիւնները Եւրոպայի կորիզին վրայ դետեղելով հանդերձ, անոնք կը թուին երկու երկիրներուն համար առաջնահերթ նկատուածներու իրարմէ տարբերող բնոյթները: Անոնց գլխաւորը անտեսական ռազմավարութիւնն է. Գերմանիա աւելի ազատական կը յայտնուի, իսկ Փրանսա պահպանողական: Եւրոպայի ընդարձակումով առաջինը խանդավառ է, իսկ Փրանսա խոհեմութեամբ կը չարժի: Այս տարբերութիւններէն դատ, կ'ըսուի թէ Փրանսայի Եւրոպական համարկումի կողմնակցութիւնը յստակ ըլլալով հանդերձ, յաճախ կը վարանի այդ ուղղութեամբ չօչափելի քայլեր առնելէ: Տակաւին հոն ծանր կը կշռէ ազգ - պետութեան դերիչխանութիւնը երբ նոյնիսկ երկար առեն է ի վեր այդ դերիչխանութիւնը միջուկէն պարպուած բան է:

Անդլիական թերթը վստահ է թէ դերմանական վերլուծական այս տեղեկագրին տուեալները արդարացի կը նկատուին Փրանսացի քաղաքական դէմքերու մեծ մասին կողմէ: Անոնք համոզուած եւրոպացիներ ըլլալով հանդերձ, իրենց վրան քաղաքականութիւնը միշտ տիրապետուած է ազդի նախապատուութեան զգացումէն: Ատիկա գործնականին մէջ վերջին ծայր կը սահմանափակէ Փրանսական կառավարութեան, մանաւանդ տնտեսական քաղաքականութեան մարդին մէջ, դործելու կարդը: Եւրոպայի միութեան երկիրներէն ոչ մէկը այնքան ճարպիկ յայտնուած է եւ ոչ մէկ քաղաքական դէմք այնքան վարպետութիւն ցոյց տուած է որքան նախագահ Միթերան: Եւ ներկայիս երբ բացուելու մօտ է յեռմիթերանեան չրջանը, Փրանսա Մաասթրիխթի դաշինքէն ի վեր դէպի ալ հակում մը ցոյց կու տայ, խորունկ կոտորակումներու բեմ ըլլալով: Միւս կողմէ, ալջակոմեան գլխաւոր պարագլուխները առանց կը յիշեցնէ թէ իրենք պայքար կը մղեն քրտական ահաբեկչութեան դէմ: Քիւրտերը երբ ամէն տեսակ վայրագութիւն կ'ընեն կիներու, անմեղ երախաներու դէմ, ի՞նչպէս պէտք է վարուիլ: Թուրք վարչապետուհին կը պաշտպանէ այն թէզը թէ Թուրքիան 24 տարբեր ազգութիւններու խճանկար մըն է ու անկարելի է Քիւրտերուն մասնայատուկ իրաւունքներ տալ: Ան կ'ըսէ թէ իրենք նոյնիսկ չեն դիտեր վճռապէս թէ ովքեր են իրենց նախահայրերը: Աւարտին կը չեշտէ իրենց փափաքը որ կը կայանայ եւրոպական որեւէ երկրի չափ ժողովրդավար ըլլալու մէջ:

ԷՐՈՓԻ ԱՓՐԻՔԷՆ

ՌՈՊԷՐ ԷԼԻԲԵԿԵԱՆ

Պրըթանեը - Հայաստան Միութիւնը (նախագահ Կառլ Գարաճանեան) եւ Միչել ու Օտ Պէրթելէմ կազմակերպած են ցուցահանդէս մը, որու թեման է. -

LE THEATRE MYSTERIEUX DE ROBERT ELIBEKIAN

Նկարիչին մարմնաւորումներու դրութիւնը միշտ նոյնն է՝ դեղեցիկ կիներ, պարուհիներ, թատրոնի եւ կրկէսի բեմեր, քուլիսներ, լուռ խօսակցութիւններ, խորհրդաւոր հաւաքոյթներ, ինչպէս կը բացատրէ Կ. Գարաճանեան:

Ցուցահանդէսը (*) որ կը վայելէ Հայաստանի դործակալը՝ Վ. Տէր-Ղեւոնդեանի պատուոյ նախագահութիւնը, տեղի կ'ունենայ Հոկ. 9-էն 18, ժամը 14-էն 19: Բացումը կը կատարուի Հոկ. 8-ին, արուեստագէտին ներկայութեան:

(*) Château du Bois Glaume,
35320 POLIGNE,
Tél.: (16) 99. 43. 83. 05.
(Axe Rennes - Nantes).

*
**

LE MANGEUR DE LUNE

Հոկ. 12-էն կը ներկայացուի երիտասարդ չինացի արուեստագէտ՝ Տայ Սիժիի ֆիլմը: Երաժշտութիւնը կը պատկանի Պրաչ խումբին՝ բաղկացած հինդ երաժիշտներէ, որոնք կը միաձուլեն ռուսական, ռումանական, հայկական, եւրոպական, պուլկար, կամ յունական բերանացի աւանդութիւնները, ժապի բնոյթ տալով:

ՀԱՂԹԱԿԻՉԸ

Թատերախաղ

Երկու Տեսարանով

Հեղինակ՝

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

•

(Ննջարան մը)

Հեղինակ. - Լաւ եկայ:

(Նոյնպէս զուարթ ձոնով մը).

Սեդա. - Հա, ասանկ, քիչ մը աւելի մարդկային, աւելի անկեղծ: Պէտք չունիք ձեր տկարութիւնները ծածկելու, դեր խաղալու: Որո՞ւն հոդը թատրոնը, երբ կեանքը կայ,

Հեղինակ. - Բայց դուն...

Սեդա. - Այո այո, դիտեմ ինչ պիտի ըսէք: Դժբախտութիւն է, չէ՞:

Հեղինակ. - Ի՞նչը:

Սեդա. - Թէ ես միշտ անհասանելի եղած եմ, ձեր մտքին մէջ միայն դոյութիւն ունեցած եմ մինչեւ հիմա, ուզածնիդ ըրած էք ինծի հետ, բայց ամբողջը...

(Ձեռքի արագ չարժումը օդին մէջ)

Սեդա. - Օդին մէջ է, փոր չի կշտացներ, չօչափելի ոչինչ կայ:

(Հեղինակը կը վարանի ինչ ըսէ).

Հեղինակը. - Եթէ կ'ուզես՝ այո:

Սեդա. - Մինչեւ հիմա խաղալիկ մը եղած եմ ձեր երեւակայութեան ձեռքը: Եւ կին մը ի՞նչ բանի կրնայ ծառայել, միայն ու լաւագոյն կերպով ... աչքի, երեւակայութեան ու մարմնի վայելքի: Ճի՞շդ եմ:

(Սեդա չատ քնքշութեամբ ձեռքը կ'երկարէ հեղինակին ու կը բռնէ ափը, որ կը հանդչի բազմոցին վրայ):

Սեդա. - Եկէք ձեր բախտը կարդամ:

Հեղինակ. - Ատանկ բանե՞ր ալ դիտես:

Սեդա. - Եւ դեռ ինչե՛ր:

(Կը քանայ ափը, կը ծռի վրան, գլուխները կը մօտենան իրարու, գրեթէ կը դպչին: Սեդա կը նայի երկար անոր ափին, կը բարձրացնէ նայուածքը ու հեղինակին աչքերը կը սեւեռէ, չատ մօտէն):

Սեդա. - Ըսեմ ի՞նչ տեսայ:

(Երկվայրկեան մը լուռ է յետոյ գլուխը կը չարժէ):

Հեղինակ. - Ոչ, չեմ ուզեր դիտնալ: Ձեւոյ...

(Կարճ, խիտ վայրկեան մը լուռ է).

Սեդա. - Ցեսո՞յ...:

Հեղինակ. - Բայց ատոր համար չէր որ նայեցար ափիս:

Սեդա. - Հարկաւ չէր,

(Լռութիւն, յետոյ մեղմ, ջղային խընդուք մը, երկուքէն:)

Սեդա. - Կ'ուզէ՞ք ըսեմ ինչն է էն չատ ուզածս:

Հեղինակ. - Ինչը՞:

Սեդա. - Ձեր մտքին մէջ դտնուղ այրմարդը ինչքա՛ն տարբեր է այն իրականէն որ հոս նստեր է, քովս, վաթսուն տարեկան...

Հեղինակ. - Ցիսունութ:

Սեդա. - Ցիսունութ տարեկան Սփիւռքահայ արուէն, ծանօթ գրող, դիրքը լաւ, ներկայանալի, ի՞նչ դիտնամ, ատ՝ ինչ որ էք... վստահ եմ չատ մը կիներ չուրջերնիդ կը դառնան, արուեստագէտը միշտ անօթի կիները իրեն կը քաշէ, օրինակ ես:

(Կը լռէ յանկարծ, ինքն ալ չի դիտեր ինչու: Անհանդիստ լռութիւն):

Հեղինակ. - Ուրի՞շ:

Սեդա. - Աչխարհի՛ն բանը... ինչո՞ւ կը դրէք, ի՞նչ է ձեր կնկան էութիւնը, ի՞նչ է սէրը, կը վախնա՞ք մահէն, երջանի՞կ էք, ի՞նչ ըսել է հայ ըլլալը ձեզի համար, կեանքին իմաստը, մահուան իմաստը... ի՞նչ դիտնամ:

Հեղինակ. - Ամէն մէկը հատոր մըն է: Եւ պատասխանը մատծումին մէջ չէ այնքան որքան արուեստին: Միայն թատերդութեամբ կրնամ պատասխանել:

(Լուռ են, երկար վայրկեան մը):

Հեղինակ. - Շատ ճարպիկ ես, Սեդա: Այս վայրկեանը սիրոյ պահ մըն է, քեղի համար:

(Լուռ է պահ մը):

Հեղինակ. - Նպատակիդ հասար:

(Սեդան լուռ է, գլուխը հակ, թեւերով գրկած մարմինը):

Սեդա. - Գիտնաք հեղինակ, որքա՞ն ըսպասեր եմ այս վայրկեանին, ջինջ ու բարի սա մարդկային տաքութեան... աչխարհին հետ չեմ փոխեր...

(Լուռ է նորէն):

Սեդա. - Առաջին վայրկեանէն որ յղացաք զիս, ասկէ մօտ տարի մը առաջ էր կարծեմ, յղացաք իբր յեղափոխական, նոր Սփիւռքահայ կինը՝ վախ մը կար սրտիս մէջ որ դուք, հին սերունդի...

(Հեղինակը գլալով գալիքը, կ'ընդմիջէ):

Հեղինակ. - Լաւ լաւ, գործի անցնինք, հիմա առ...

Սեդա. - Չէ, մտիկ ըրէք... գիտեմ որ իրական չեմ ես, սակայն ի՞նչ է տարբերութիւնը իրական կնկան ու իմ միջեւ՝ ձեզի, գրագէտին համար:

Հեղինակ. - Բացարձակին մէջ՝ չկայ... բայց գրագէտն ալ մարդ է, մի մոռնար, կին ունիմ, զաւակ մաւակ...

Սեդա. - Լմնցնեմ ըսելիքս... դուք կեանքը ապրած մարդ էք, բայց չէք դիտակցիր նոր հայ կնկայ իմ խորագոյն էութեանս:

Հեղինակ. - Ա՞ռ ինչ խօսք է:

Սեդա. - Շիտակ խօսք է:

(Հեղինակը առնուած Սեդայի ըսածէն՝ կը կորչ անոր խօսքը).

Հեղինակ. - Ալ հատաւ համբերութիւնս, կարճ կապէ աս խօսքերը, աս ալ չկար իմ դրութեանս մէջ... գլխուս խաղ խաղցար դուն:

(Սեդա կը սառի այս խօսքին վրայ, կը բորբոքի, մէկդի կը քաչուի բազմոցին վրայ, կը քակէ թեւերը, կը փայլատակեն աչքերը ու յստակ, ուժեղ, կիրքով պիրկ բառերով կը խօսի, գրեթէ կը պոռայ).

Սեդա. - Ի՞նչ, ես ձեր գլխուն խա՞ղ խաղամ... ուրեմն ոչի՞նչ կը հասկնաք խօսքերէս, անձէս... ինչպէ՞ս առանկ ահաւոր բան մը կ'ըսէք, դուք սիրտ չունի՞ք, դրական ճիւ՞ղ մըն էք ի՞նչ էք... ես ինչո՞ւ խաղ խաղամ ձեր գլխուն՝ երբ այս պահն է ամէնէն կարեւոր սա թատերդութեան մէջ, ուրիշ ապրում չունիմ ես... չէ՞ք հասկնար... քիչ ետք պիտի գոցուի վարագոյրը եւ դիս ես պիտի ծալէք դրքին մէջ պիտի մոռնաք ու պիտի լմննայ իմ կարճ կեանքս, ես ալ ի՛ուզեմ ապրիլ, ես ոչ ահաբեկիչ եմ ոչ ալ դերասան ոչ ալ հերոս... ես անօթի կին մըն եմ, այո, անօթի՝ սիրոյ համար եւ դուք լինձի կ'ըսէք որ խաղի բերի ձեզի... հիմա յայտնի եղաւ թէ բնաւ չէք սիրած ձեր կեանքին մէջ, ոչ ոք այնքան տառապած է ձեզ համար՝ որ դպչիք ինչ է սէրը կնկայ մը սրտին մէջ... ամօթ ձեր էրիկմարդութեան, ձեր արուեստագէտի տաղանդին, ... այսքա՞ն կը հասկնաք կրնոջ սրտէն:

(Շար. 11)

(*Suite de la Première page*)

terme ni les stratégies de développement à long terme ne pourront être couronnés de succès en l'absence d'une croissance soutenue de l'économie mondiale et de conditions extérieures favorables.

Nous reconnaissons qu'on ne saurait prescrire un modèle unique de transition pour tous les pays, ni même, d'un point de vue plus étroit, pour toutes les sociétés post-communistes, Pour assurer le succès des efforts déployés par le système des Nations Unies dans les pays de transition, l'Organisation doit adapter sa contribution aux ressources et aux processus de chaque pays, en privilégiant une approche par programmes plutôt que par projets. Cette approche se ramène essentiellement à la définition d'objectifs-clés pour chaque programme, traduisant les priorités du gouvernement national, et à la canalisation de l'assistance dans la perspective de ces objectifs, toutes conditions qui peuvent être remplies en renforçant le système des coordonnateurs résidents.

Monsieur le Président,

L'Arménie considère l'*Agenda pour le développement*, élaboré par le Secrétaire général, comme un complément nécessaire et important de l'*Agenda pour la paix*. C'est une réflexion exhaustive et sérieuse sur les dverses dimensions du développement et sur le rôle de l'Organisations des Nations Unies à cet égard. Lors des récentes Auditions mondiales sur le développement, il a été généralement reconnu que cet Agenda devait être soutenu par un cadre résolument pragmatique et des propositions pratiques visant à résoudre les déséquilibres actuels dans les différents domaines du développement. Nous attendons avec intérêt que le Secrétaire général amplifie l'*Agenda pour le développement* en l'accompagnant d'un certain nombre de propositions concrètes touchant la réforme tant au système des Nations Unies que du dispositif consultatif intergouvernemental pour le développement, ainsi que de recommandations précises visant à accroître la coordination au sein de l'ensemble du système des Nations Unies, y compris les institutions de Bretton Woods et la future Organisation mondiale de commerce. Ces nouveaux éléments sont nécessaires si l'on veut que l'Agenda débouche sur un partenariat mondial pour le développement.

Monsieur le Président,

L'Arménie compte bien participer et contribuer au Sommet mondial pour le développement social de Copenhague. Ce sommet mondial, qui coïncide avec le 50e anniversaire de l'Organisation des Nations Unies, est un événement qui fera date en développant les engagements contractés lors d'une série de conférences mondiales des Nations Unies sur l'environnement et le développement tenue à Rio de Janeiro en 1992 et la Conférence internationale sur la population et le développement, qui vient de se tenir au Caire et qui sera suivie par la quatrième Conférence mondiale sur les femmes à Beijing en 1995. Autant d'étapes essentielles dans la réalisation d'un consensus international.

Monsieur le Président,

Le développement et les droits de l'homme sont interdépendants et se renforcent mutuellement. Il ne saurait y avoir de véritable développement à long terme sans respect de toute la gamme des droits des être humains. La Conférence sur les droits de l'homme tenue l'an dernier à Vienne a permis d'approfondir la compréhension de l'importance des droits de l'homme pour la stabilité, la liberté, la paix, le progrès et la justice. La création du poste de Haut Commissaire des Nations Unies aux droits de l'homme a été essentielle pour une meilleure compréhension des principes inhérents aux droits de l'homme. Les Etats Membres doivent continuer à œuvrer pour accroître l'efficacité des mécanismes des Nations Unies existants en matière de droits de l'homme et pour aider le Haut Commissaire à s'acquitter de son mandat.

L'Arménie considère l'autodétermination sous ses innombrables formes comme un droit de l'homme inaliénable. La position de l'Arménie dans le conflit du Haut-Karabagh a été claire et cohérente dès le début. L'Arménie n'a pas de revendications territoriales contre l'Azerbaïdjan. Le conflit oppose la population du Haut-Karabagh, qui s'efforce de parvenir à l'autodétermination, et le Gouvernement azerbaïdjanais, qui refuse de tenir compte des droits de la population du Haut-Karabagh. L'Arménie octroie une assistance morale, diplomatique et humanitaire à cette population et ne peut accepter une solution militaire qui équivaudrait au génocide ou à la déportation de la population du Haut-Karabagh.

Si le conflit du Haut-Karabagh est passé en alternance par des périodes de combat intense et de calme relatif depuis le jour où j'ai parlé de cette tribune il y a deux ans, c'est la première fois de toute son histoire vieille de cinq ans qu'un cessez-le-feu se maintient depuis si longtemps. J'ai le plaisir de vous informer aujourd'hui que le cessez-le-feu du 12 mai 1994, instauré avec la médiation de la Fédération de Russie, est en général respecté. Mais, fait encore plus encourageant et réconfortant, ce cessez-le-feu de facto, instauré le 12 mai grâce à des contacts directs et immédiats entre les parties au conflit, a été officialisé le 27 juillet 1994 et, le 28 août 1994, les parties ont réaffirmé qu'elles respecteraient le cessez-le-feu jusqu'à la signature d'un document politique.

L'Arménie félicite les principales parties au conflit de s'être engagées à préserver le cessez-le-feu et à entamer un dialogue direct. L'Arménie considère cette démarche comme une importante mesure de confiance, comme une étape majeure sur la voie de la consolidation du cessez-le-feu et comme le signe d'une ferme volonté de mener à bon terme les négociations en cours, ce qui, à son tour, devrait permettre de résoudre le problème à la réunion de Minsk de la Conférence sur la sécurité et la coopération en Europe (CSCE).

Le conflit est, de toute évidence, entré dans une nouvelle phase, marquée par l'aspiration à la paix des parties.

(*Suite et fin dans notre prochain numéro*)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8, Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

TOURNEE en FRANCE de l'évangéliste Berdj Djambazian

Octobre

— Mercredi 5, Jeudi 6 : *Alfortville*
— Vendredi 7, Samedi 8, Dimanche 9: *Issy-les-Moulineaux*
— Lundi 10, Mardi 11, Mercredi 12 : *Décines*
— Jeudi 13, Vendredi 14, Samedi 15 : *Marseille - Beaumont*
— Dimanche 16, Lundi 17, Mardi 18 : *Marseille - St Antoine*
— Mercredi 19, Jeudi20, Vendredi 21 : *Bourg-lès-Valence*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ալէի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -- Տէր եւ Տիկին Պետրոսեան, Իրմա եւ Յակոբ Աչըճեան (Մոնրէալ) 500-ական Ֆր., Տիկին Լ. Ֆէտի 300 Ֆր. իրենց սիրելի Մատլէն էքթեմէզեանի յիշատակին: Տիկին Եսիդա Աչէհան 600 Ֆր.:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկ. 9-ին, աւանդական մատաղօրհնութիւն: Այս առթիւ կը պատարագէ Հոգեւոր Հովիւը՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի մատաղի օրհնութիւն եւ Հոգեհանդիստ եկեղեցւոյս բարերարներուն, հոգաբարձուներուն եւ բոլոր անոնց որոնք սատար հանդիսացած են եկեղեցւոյս:

Ժամերգութիւն՝ *ժամը 9-ին,*
Պատարագ՝ *ժամը 10·30-ին:*

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկ. 8, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝ 17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլոր ընկեր եւ ընկերուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու այս ժողովին:

CONFERENCE
SUR LE THEME

LES SAINTS TRADUCTEURS ET MOISE DE KHORENE

par le *Prof. JEAN-PIERRE MAHE*
Directeur d'études à l'école pratique des hautes études de la Sorbonne
Membre del'Académie des Sciences de la République d'Arménie

au CENTRE CULTUREL SAHAK-MESROP
339, ave. du Prado, Marseille 8e
le Vendredi 7 Octobre à 20 heures 45

A l'issue de la conférence, le Prof. MAHE dédicacera son livre.

Sous le haut patronnage de *M. Jacques TOUBON*
Ministre de la Culture et de la Francophonie
et *Agop MOVSES*
Ministre de la Culture de la République d'Arménie
A L'OCCASION DU 125e ANNIVERSAIRE DE SA NAISSANCE

KOMITAS et la FRANCE

L'UCFAF présente, en collaboration avec le Ministère de la Culture d'Arménie:
Hommage au compositeur et révélateur de l'esthétique authentique de la musique arménienne profane et sacrée.

CONCERT EXCEPTIONNEL
ŒUVRES DE KOMITAS

EGLISE DE LA TRINITE
Place de la Trinité — Paris 9e
VENDREDI 14 OCTOBRE
à 20 heures 45 précises
avec :
L'ORCHESTRE DE CHAMBRE LYRIQUE DE PARIS
direction Haïg DAVTIAN
solistes :

Herminé Yeritsian, *soprano*
Astrigh Dedeyan, *mezzo-soprano*
Meguerditch Meguerditchian, *baryton*
Karen Mirzoyan, *ténor*
Hasmig Surmelian, *piano*
Arthur Aharonian, *piano*
Haïg Davtian, *violon*

Prix des plavec : 120 F. (90 F. tarif réduit, étudiant et sans emploi —sur présentation de la carte— et enfants de moins de 12 ans).
Location : FNAC / UCFAF : 6, Cité du Wauxhall, Paris 10e, de 16h à 19h.
Parking : A poximité de l'Eglise de la Trinité.

—— **Dimanche 9 Octobre :**
REQUIEM
à la mémoire du Révérend-Père KOMITAS,
Cathédrale Apostolique Arménienne - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

—— **Du 8 au 14 Octobre :**
EXPOSITION :
« *Vie et Œuvre de KOMITAS* »
Cathédrale Apostolique Arménienne
Salle Nourhan Fringhian - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

—— **Samedi 15 Octobre :**
COLLOQUE DE MUSICOLOGUES à la SORBONNE
« *KOMITAS : Œuvre et esthétique originale ?*
Vie et apport — Sa relation avec la France »
Amphithéâtre Bachelard, avec le concours de la section des Sciences Historique et Philologique de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes de la Sorbonne.
Galerie des Sciences — Entrée : rue des Ecoles ou Victor Cousin.
Ouvert au public de 15h à 20h.

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant(e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.
Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.
Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

DATES A RETENIR

Réservez le Samedi 12 Novembre pour la Croix Bleue des Arméniens de France, Section Chaville, qui organisera une soirée à la nouvelle salle des fêtes de Chaville.

8 OCTOBRE . . . 8 OCTOBRE . . . 8 OC

LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(*Section Araxe*)
et la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne
vous proposent

Un Dîner Oriental

le 8 Octobre à la M.C.A. Villeurbanne
126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne

Comprenant :
— Apéritif
— Salade
— Couscous
— Fromage
— Fruits
— Vin et café.
pour le prix de 75 F. / personne
50 F. / enfant

I m p é r a t i f : Réservation à l'avance avec réglement au 78. 93. 57. 43 - *M.C.A.* 126, *ave. Roger Salengro*, 69100 *Villeurbanne.*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6
JEUDI
6 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· — Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտաքին : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ·

70ՐԴ ՏԱՐԻ . ԹԻՒ 18·431 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 70e ANNEE — N° 18.431

Discours prononcé par le Président L. Ter-Petrossian devant l'Assemblée générale de l'ONU

— 28 SEPTEMBRE —

(Suite et fin)

Notre nouveau défi —et l'Arménie le considère comme une priorité— c'est la consolidation du cessez-le-feu et l'instauration de la paix. En effet, il existe aujourd'hui une occasion historique de mettre fin au conflit. Mais la cause de la paix requiert le soutien actif et unifié de la communauté internationale, pour consolider le cessez-le-feu. L'impact cumulé de cinq années de méfiance, d'une part, et l'absence de mesures internationales à l'appui de la consolidation, d'autre part, risquent d'accroître l'incertitude actuelle et de menacer ce fragile cessez-le-feu.

Il ne fait aucun doute qu'en dehors de la cessation des hostilités, l'instauration et le maintien d'une paix durable dépendront surtout de la capacité des principales parties au conflit et de la communauté internationale de mettre au point des mécanismes novateurs et internationalement approuvés qui soient conçus à cet effet.

La principale préoccupation de l'Arménie a toujours été et demeure la sécurité de la population du Haut-Karabagh. Tant l'Arménie que le Haut-Karabagh se sont déclarés prêts, à maintes reprises, à se conformer aux résolutions pertinentes du Conseil de sécurité. Une paix durable ne pourra être réalisée que si on confère un caractère irréversible au processus de paix en déployant des forces internationales de sécurité entre l'Azerbaïdjan et le Haut-Karabagh jusqu'à ce que le problème du Haut-Karabagh ait été réglé par voie de négociation, avec l'entière participation du Haut-Karabagh, à la réunion de Minsk de la CSCE.

Monsieur le Président,

La prolifération des armes de destruction massive va directement à l'encontre des efforts de maintien de la paix des Nations Unies. L'Arménie considère que seule une prolongation inconditionnelle et indéfinie du Traité sur la non-prolifération des armes nucléaires pourra garantir que le Traité remplisse son objet.

Il est encourageant de constater que les négociations sur un Traité d'interdiction complète des essais nucléaires ont beaucoup progressé au cours de l'année dernière, et nous espérons qu'un texte rencontrant l'agrément de tous pourra bientôt être établi.

Nous sommes en faveur de l'intégration du désarmement multilatéral aux activités de l'Organisation des Nations Unies en matière de diplomatie préventive, de rétablissement de la paix, de maintien de la paix et de consolidation de la paix après les conflits.

Monsieur le Président,

Les débats du Groupe de travail de l'Assemblée générale chargé de la question de la représentation équitable au Conseil de sécurité et de l'augmentation du nombre de ses membres ont été très utiles. Presque tous les Etats Membres de l'Organisation sont en faveur d'une augmentation du nombre des membres du Conseil de sécurité tenant compte des transformations spectaculaires qui se sont produites dans le monde et de l'augmentation du nombre total des Membres de l'Organisation. Toutefois, cette augmentation ne devrait pas diminuer l'efficacité du Conseil. Il convient de noter, à cet égard, que le Conseil a pris un certain nombre de mesures constructives pour améliorer sa transparence et ses communications avec les Etats qui n'en sont pas membres. Le Conseil de sécurité devrait également être mieux en mesure de faire face aux situations menaçantes et aux différends qui se font jour avant qu'ils ne dégénèrent en conflits armés. Une meilleure coordination des organismes et instituions spécialisées des Nations Unies qui s'occupent du progrès économique et social devrait permettre au Conseil économique et social de mieux aider le Conseil de sécurité et de l'informer des situations d'urgence susceptibles de découler de certaines conditions économiques et sociales. C'est pourquoi l'Arménie appuie entièrement les projets de restructuration du Conseil économique et social et l'éventuelle création d'un Conseil de sécurité économique.

Monsieur le Président,

Améliorer le fonctionnement administratif de l'Organisation des Nations Unies constitue une autre priorité. L'Arménie se félicite des initiatives actuelles qui visent à rationaliser les structures et procédures d'administration et de gestion de l'Organisation pour l'aider à répondre aux demandes auxquelles elle doit faire face. Nous avons notamment appuyé l'initiative des Etats-Unis d'Amérique et pris note avec satisfaction de la création par l'Assemblée générale du Bureau des services de contrôle interne.

Monsieur le Président,

Qu'il me soit permis de revenir pendant quelques instants sur le sujet par lequel j'ai commencé. En cette période de changement sans précédent, de nombreuses difficultés, tant attendues qu'inattendues, ont surgi. L'époque actuelle hérissée d'obstacles mais riche d'espoir, renouvelle notre foi en l'Organisation qui constitue pour nous l'instance la mieux placée et la plus appropriée pour rassembler en un tout les intérêts des divers peuples du monde qui sont trop fragmentés aujourd'hui. Un accord universel ne pourra intervenir que lorsque les désaccords auront été résolus pacifiquement et qu'une entière coopération aura été instaurée entre les nations. Forte de nobles buts et principes consacrés dans sa Charte et face aux nouvelles tâches et responsabilités qui l'attendent aujourd'hui, l'Organisation des Nations Unies peut et doit nous conduire vers un monde mïeux organisé et plus harmonieux.

Je conclurai, Monsieur le Président, en souhaitant à l'Assemblée générale de mener à bien tous les difficiles travaux qui lui incombent pendant cette session. Je vous remercie.

ՈՒՂՂԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստան ժամը փոխած չըլլալով, ներկայիս տարբերութիւնը ԵՐԵՔ ԺԱՄ է եւ ոչ երկու, ինչպէս էր նախքան Ֆրանսայի ձմրան ժամուն անցնիլը : Այս՝ առ ի տեղեկութիւն Հայաստան հեռաձայնողնե-րուն :

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ՊԱՅԹՈՒՄ ԲԱԿՈՒԻ ԿԵԴՐՈՆԸ՝ 20 ՎԻՐԱՒՈՐ

ԱԼԻԵԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾԻ ՓՈՐՁ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

Երեքշաբթի օր, Հոկ· 4-ին, հակառակ անոր որ պաշարման վիճակ հռչակուած էր (երկու ամսուան համար) պայթում մը տեղի ունեցած է Բաքուի կեդրոնը որու հետեւանքով 20 հոգի վիրաւորուած են : Յաջորդ օրը, Ալիեւ ելոյթ կ'ունենար եւ ընդունելով որ Գանճակի (Կէնճա) ընդդիմադիրներու ձեռքն է, կ'ամբաստանէր զանոնք որ պետական հարուածի փորձ մըն է դոր կ'ընեն : Գանճակ են ընդդիմադիրները զորս կը դիմաւորէ Ներքին փոխ - նախարարը ձեվացող, որ միշտ կը պահանջէ ազատ արձակումը այն երեք ոստիկաններուն որոնք ձերբակալուած են որպէս հեղինակները զաղտնի սպասարկութեան պետին եւ Խորհրդարանի փոխ-նախագահին սպանութեանց եւ այդ կապակցութեամբ նաեւ ընդհ· դատախազին հրաժարումը : Ալիեւ ալ, ինչպէս ըսինք, խոստովանած է որ Գանճակի «բանակիները», այլ խօսքով՝ օզակայան, ապահովութեան կեդրոնատեղիները, կայարան եւ այլ կարեւոր վայրեր ապստամբներուն ձեռքն են :

Բաքուի հետ հեռաձայնային կապերը խանգարուած ըլլալով, յատակ լուրեր կարելի չէր ունենալ բուն կացութեան մասին, բայց իրավիճակը հարկ եղածին չափ մտահոգիչ է, որպէսզի քարիւղի ամերիկեան Փէնզոյլ ընկերութիւնը իր անձնակազմը հեռացնէ Բաքուէն, Ներքին նախարարութիւնն ալ թելադրէ իր քաղաքացիներուն Ազրբեջան չերթալ : Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ Ալիեւ երբ Նիւ - Եորք էր Ազգ·ներուն առթիւ, քաղաքական ապաստանի մասին խօսած է Ամերիկացիներուն հետ ... :

***

«Ինքէրնէյշընըլ Հերըլտ Թրիպիւն»ը (Հոկ· 5) կը հաղորդէր որ Փրակա դատարուած Սէ - Էմ - Սէ - Ը-ի վերջին նախաթին (Ուրբաթ, Սեպ· 30) համաձայնութիւն գոյացած է, առաջին անգամ ըլլալով որ միջպետական խաղաղապահ զօրքեր զետեղուին Ղարաբաղի սահմանային շրջանները :

***

ՇԱՀԵԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄ ՄԸ

Անդրադառնալով Բաքուի մէջ նախագահ Ալիեւի դէմ փորձուած հարուածին ու պաշարման վիճակի հաստատումին, «Լա Լիպր Պելժիք» օրաթերթին (Հոկ· 4) կովկասեան հարցերու մասնագէտ թըլթաքիցը Բ· Թումանով նիւթ կ'ընէ Ղարաբաղի հարցին մասին Նիւ - Եորքի վերջին տեսակցութիւնները :

Նախ կը դրէ թէ Լ· Տէր-Պետրոսեանի եւ Ալիեւի հանդիպումը ազդակ եղած է երկու նախագահներուն մէջեւ զօրակցութեան «ինքնաւար» երեւոյթի մը : Ցատկանշական կը նկատէ որ Հայաստանի նախագահը ՄԱԿ-ի իր ճառին մէջ խօսելով Ղարաբաղ զետեղելի «խաղաղարար միջպետական ուժեր»ու մասին, չէ յիշած ռուսական զօրքերը, ինչ որ աննախընթաց է ու կը համապատասխանէ Ազրբեջանի կեցուածքին :

Իսկ մոսկովեան մամուլին համաձայն,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏԵՐՈՒՆԻ

ՕՆՆԻԿ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆ

Հոկտ· 3-ին, իր մահկանացուն կնքած է վաստակաւոր երաժշտագէտ՝ Օննիկ Սիւրմէլեան, 90 տարեկանին :

Մարտ 4-ի մեր թիւին մէջ, հրատարակած էինք երկար յօդուած մը Ցիցիլիա Բրուտեանէ ուր կը տրուէր մանրամասնութիւն ողբացեալին կենսագրականը :

Ծնած Տրապիզոն, 1904-ին, Օ· Սիւրմէլեան նախնական կրթութիւնը ստանալէ ետք ծննդավայրը, անցած է Պոլիս, յաճախած կեդրոնական վարժարանը : Երաժշտական ձիրքեր ցոյց տուած է կանուխէն, աշակերտած Վահրամ Մինհնտիսեանի (Ջութակ), յետագային անցած Վիէննա ուր երաժշտական ուսումը շարունակած է Ակադեմիան : Վերջնապէս հաստատուած Պէյրութ, հոն է որ տուած է երաժշտական իր ամբողջ վաստակը որպէս ուսուցիչ թէ մենակատար : Ինք իսկ պատմած է իր կեանքը՝ «կեանքիս դուռ պարը Ջութակիս հետ» հատորով : Ինչպէս ըսինք, բեղուն եղած է իր գործունէութիւնը Պէյրութի մէջ տասնեակ տարիներու երկայնքին, ազդ· թէ լիբանանեան շրջանակներու մէջ :

Յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները տեսնել 4-րդ էջ :

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին եւ զաւակներուն :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԷՆՍԷՆԻ ԵՒ ՆԱՍԻՈՆԻ հրապարակին մէջեւ շատ ծանր դէպքեր պատահած են, երեքշաբթի, Հոկտ· 4, ժամը 21·30-ին : Երկու հոգի, որոնք զէնք դղցած էին նախ պատանդ բռնած են թաքսի մը իր յաճախորդով, ապա երբ, թաքսիին վարորդը դիտումնաւոր ընդհարում մը ունեցած է ոստիկանական կառքի մը հետ եւ այս վերջինը հետապնդած է թաքսին, կացութիւնը ողբերգական բնոյթ առած է : Յաջորդական երկու հրացանաձգութիւններէ սպաննուած են երեք ոստիկանները եւ թաքսիին վարորդը, ոճրագործները բռնուած են, այրը՝ ծանրօրէն վիրաւորուած, կինը՝ հազիւ 25 տարեկան, Հոկտեմբեր 5-ին, դեռ որեւէ հարցումի չէր պատասխաներ :

ԳՈԺԵՏԻՄ կալուածային ընկերութեան տնօրէն նախագահը քննութեան տակ առնուելէ ետք, բանտարկուեցաւ Հոկտեմբեր 4-ին : Այս որոշումը կապ ունի կուսակցութեանց - եւ այս պարագային՝ Փէ - Էն-ի (Հանրապետական կուսակցութիւն) նիւթական եկամուտներուն հետ : Միչէլ Մաուէր Ռէնէի բանտը առաջնորդուեցաւ, «ազդեցութեան ծանրակչիռ չարաշահում» մեղադրանքով :

ՀԱՇՈՒԵՐՆԻՋ ԱՏԵԱՆԸ, ինչպէս ամէն տարի, հրապարակեց իր տեղեկագիրը, ուրկէ կը պարզուի թէ նախարարութիւնները ինչ մխումներ կ'ընեն գանրային - այսինքն ժողովուրդին - դրամով : Այս անգամ կը պարզուի, ի մէջ այլոց որ Արդարադատութեան նախարարութիւնը 350 միլիոն ծախսած է համակարգիչի դըրութեան մը համար որ գործածելի չէ եղած, Արտաքին նախարարութիւնը միլիոններ վճարած է ձեռքէ, առանց համապատասխան հաշուեցոյցերու եւ չարքը կ'երկարի : Այս քննութիւնները եւ հրապարակումները շատ լաւ են անշուշտ, բայց, ոչ մէկ բանի կը ծառայեն եւ ամէն տարի նոյն մխումները կը շարունակուին :

ՄԻԹԵՐԱՆ կողմնակից է որ ձախոն մնայուն տեղ մը գրաւէ Ազգային Ժողովուրդին մէջ : Այս կարծիքը արտայայտեց այն ճաշին ընթացքին զոր կազմակերպեցին իր պատիւ ձախոնի կայսեր :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

«ՄԱՇԱԾ ՎՕՏՎԻԼ»Ը ԵՒ ԿԱՆԱՆՁՈՐԱԿ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանեան մամուլին վերջին երկու շաբթուան տրցակներուն մէջ տասնեակ մը թիւեր կան որոնք Օգոստոս 31 - Սեպտեմբեր 20 թուականներուն մէջեւ տեղ տուած են Հայաստանի Գրողներու Միութեան 11-րդ արտակարգ համագումարին. ան տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 15-ին: Նկատին յատկացուած սիւնակներու թիւէն դատելով, գոնէ որոշ հատուածի մը համար անոր կարեւորութիւնը ակնհայտ է: Լոյս տեսած գրութիւններուն մէկ մասին հեղինակները են նոյն բնագաւառէն անուններ՝ գրող, քննադատ եւայլն, իսկ մէկ մասն ալ գրուած է լրագրողներու կողմէ: Առաջինները, որպէս նկատին անմիջական առընչակից, իրենց մտահոգութիւնները, առարկութիւնները, քննադատութիւններն ու դիտումները կը հրապարակեն, երկրորդները անոր կը մօտենան որպէս մտաւորական կեանքին նշանակելի մէկ երեւոյթը:

Գրողներու Միութիւնը յետ - խորհրդային շրջանին շատ շուտով յուսախաբ ըրաւ բոլոր անոնք որոնք համաշխարհային աւանդութեամբ՝ մտաւորականութեան այդ օճախէն կը յուսային անցքի հանդրուանին ու դէպի ազատութիւն երթին առաջնորդութիւնը: «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ին կորիզը, ապա ազէտի գօտիին օժանդակութեան առաջին չարժումները հիւրընկալելու յանդգնութենէնետք, երբ կոմիտէին անդամները ձերբակալուեցան 1988 Դեկտեմբերին, ան ինկաւ նախ ամուլ լռութեան մը գիրկը. յետոյ հոն եւս թափանցեց չուկայիկ, շահասիրական մտայնութիւնը ու սկսան վճռառուիլ, վարձու արուիլ միութենապատկան կալուածներ, Երեւանի Գրողներու տան սենեակներէն եւայլն: Օր մըն ալ, ամենեւին գրական, ստեղծագործական բնոյթի կամ դաղափարական տարակարծութեան պատճառով միութիւնը երկուքի բաժնուեցաւ: Աւելորդ է ըսել որ պատակտումը բացաւ փոխադարձ քննադատութիւններու, ամբաստանութիւններու աչխոյժ շրջան մը ուր եւս դիրը անտեսուած, աւելորդ դոյութիւնն էր: Ամբողջ այս ընթացքին մնայուն երեւոյթ էր իշխանութեան ուղղուած մեղադրանքը, մտաւորական կոչուած այս հատուածին հանդէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան համար: Անտարբերութիւն որ անշուշտ կը վերաբերէր նիւթական յատկացումներու որոնց բացակայութիւնը արդէն էր որ միութիւնը նախկին ձեւով չարունակէ իր գոյութիւնը: Անտէր ու անօգնական մնացածի իր աղմուկ - իրարանցումին մէջ միութիւնը ոչ իսկ հարկաւոր նկատեց բացառիկ համագումար մը հրաւիրել, նոր ժամանակներու, նոր պայմաններու համարկուելու եւ իրրեւ թէ այնքան բաղձալի ազատութիւնը լաւագոյնս ապրելու համար:

Աւելի իր «գործունէութեամբ», քան չբլուանիներով, միութիւնը արժեզրկումի ընդհանուր մթնոլորտի մը մէջ զեռեղած ինքզինք, որուչեց վերջապէս արտակարգ համագումարը: Որոշումին նախօրեակին, համագումարի որպէս գլխաւոր պատրաստութիւն, սակարկութիւններ, նախաձեռնութիւններ տեղի ունեցան պառակտումը ջնջելու եւ միութիւնը կրկին մէկի վերածելու համար:

Համագումարին նախորդած օրերու մամուլի յօդուածները կամ հարցազրոյցները լայնօրէն կանգ կ'առնեն դէպի անկախութիւն դիմող ընդհ. երթին անտարբեր մնացած միութեան երկուան պատկերին ու ներկայի երկու ցայտուն տուեալներուն վրայ: Առաջին պարագային մասին լաւագոյն բնութագրումը կ'ընեն դրող Ռաֆայէլ Աւագեանի հետեւեալ տողերը («Հայաստանի Հանրապետութիւն» Օգոստոս 31). «Վեց տարի առաջ երբ անկախութեան շարժումը յորձանքի տուեց Հայաստանով մէկ, ինչո՞ւ գրողները այդ-ֆան պասիւ դիրք բռնեցին, ոչ միայն չանցան շարժման գլուխ, այլ նոյնիսկ պչուում տեղ չգտան»: Իսկ ներկայի ուշադրաւ պարագաները որպէս, կը նշուի երկու բան. այն որ կուսակցականացումի երեւոյթ մը նկատելի է եւ երկրորդ՝ տալարներու բաշխումի գործընթաց մը բաւական աղեցիկ դեր կատարած է: Սեպտեմբեր 3-ի «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ դրող Եդուարդ Միլիտոնեանի հետ կատարուած հարցազրոյցին մէջ ան կ'ըսէ. - «այսօր կուսակցականացումի երեւոյթը կը նկատուի նախապատրաստական արարքներու մէջ որոնց որպէս գլխաւոր դերակատարները կը կըրկնուին Ռազմիկ Դաւոյեանի, Աւետիք Պետրոսեանի անունները. երկուքն ալ գործօն դերեր ունին Հ.Ց.Դ.-ի հովանաւորած երկու կազմակերպութեան մէջ. Ռ. Դաւոյեան նախագահն է «Համազգայինի», իսկ Ա. Պետրոսեան՝ ՀՕՄ-ին:

Կանանչ թղթադրամի բաշխումի գործն ալ կ'առընչուի այս երկու անուններուն: Ռ. Աւագեան իր «Նախահամազումարեան խոհեր»ուն մէջ այս մասին կը գրէ թէ տալարները բաժնուած են «նշանաւոր» եւ «անուանի»ներու. եւ երբ «աննշան»ները ազմուկ բարձրացուցած են նախկին նախագահ Վ. Դաւթեան եւ նոր նախագահը Ռ. Դաւոյեան մամուլով յայտարարած են թէ իրենք դէմ են այդպիսի բաժանումի, բայց ... ինչպէս կը գրէ Ռ. Աւագեան «առաջինը իրեւէ ստացան նշանաւորներին յատկացուած օգնութիւնը»: Բաշխումի մանրամասնութիւններ կուտայ նաեւ Եդ. Միլիտոնեան, ըսելով. - «վերջերս 150-ական տոլար բաժնուեց 30 գրողի: Դա, ըստ յայտարարութեան առաւել ճաշակուած գրողների ցուցակն էր: Ցետոյ 50 - 60 հոգու տուեցին 100-ական տոլար»:

Տոլարներու բաշխումի չշուկները, յայտնապէս, բաւական լայն արձագանգ դտած են գրողներու շրջանակին մէջ. Օգոստոս 31-ի «Լրագիր»ին մէջ բանաստեղծ Զաւէն Բեկեան կը գրէ. - «շրջանառութիւն է գործում ինչ որ տոլարային առասպել եւ եթէ այսպէս գնայ՝ Գրողների Միութիւնը պէտք է դառնայ ... կանանչների միութեան մի մասնաճիւղը»:

Այս մասին, «Հայլուր»ի կողմէ կատարած հարցազրոյցի մը մէջ երբ հարցում կ'ուղղուի Ա. Պետրոսեանի («Երկիր», Սեպտեմբեր 13), ան կը բացատրէ. «այս բարեսիրութիւնը իրագործուել է Կիլիկիոյ թեմի Արեւելեան Ամերիկայի եւ Գանատայի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեանի միջոցով եւ կապ չունի կուսակցականութեան, կուսակցութիւնների կամ որեւէ այլ խնդրի հետ»: «Հայլուր»ի Թղթակիցը հաւանօրէն տեղեակ չըլլալով մանրամասնութիւններու, չէ հարցուցած թէ ինչո՛ւ բաշխումի գործը ընդդէ չէ եղած միութեան դրական փոնտը կամ հաշուապահութիւնը, այլ 150 կամ 100 տոլարի արժանի նկատուած գրողներու, ինչպէս կ'ըսէ Ռ. Աւագեան, հրահանգուած է «ներկայանալ անձամբ ... տիկնանց Տիկին Ալվարդ Պետրոսեանին»:

Այսուհանդերձ, նոյն անձը խօսելով համագումարին մասին, հաւատք կը յայտնէ թէ «առանց աղմուկ - աղաղակի, առանց աղմուկ աւողների յետեւից ընկնելու, առանց օգնութիւնները հաշուի առնելու, պարզապէս արժանիներին կը գրտնեն»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՊՈԼԻՍ 1958 1960

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ԻԱ.

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Այդ տարիներուն, դեռ Պոլսոյ մէջ, մարդիկ կ'երեւակայէին անցեալէն ժառանգած այնպիսի հաճոյքներ, որոնք մեր այս օրերու ուղեղներուն համար բոլորովին անբնական կրնան համարուիլ, ինչպէս քիլոմեթրեր կարել, Վոսփորի արեւելեան ափին վրայ, Պէյքոզէն անդին, անտառի մը խոռոչին մէջ պահուըտած կաթկաթ վազոր ճրու - ճրուի (անունն ալ վրան) քարերը հալեցնելու յատկութեամբ նշանաւոր ջուրը խմելու համար, կամ Սիլիվրիի անապատային ճամբան չափչըփել, տեղւոյն ոչխարներուն էէրփինի պէս մածունը ճաշակելու մարմաջէն տարուբեր:

Իմ կարգիս չէի կրնար խուսափիլ նոյնիսկ քմահաճոյքի մը նշուլակը ըլլալու պատիւէն:

Անգամ մը ժամադրուած էի վերջին ծայր համակրելի կեդրոնականցի Ռուբէն Մաշոյեանի Օսման Պէյ գտնուող տպարանը երթալ, յայտագրի մը փորձին սըրբագրութեանը մասնակցելու համար: Բնականութեան վայրս ալ այդ թաղը ըլլալուն, նախաճաշէն ետք ճամբայ ելայ եւ սկսայ հանդարտօրէն փողոցները չափչըփել: Մայիսեան քնքոյշ առաւօտ մը: Հեզահամբոյր իշուկի մը երկու կողերուն վրայ կուտակուած կամ ուսամբարձ բանջարեղէն եւ պտուղ վաճառողներուն գովասանական խօսքերը պատէ պատ կ'արձագանգէին: Իսկոյն պատուհաններէն տանտիկնոջ զլուխներ կը ցցուին, առատօրէն եղանակուած ծանուցումներուն ճըշդութիւնը հաստատելու մտադրութեամբ: Ընկալեալ սակարկութենէ ետք ապսպրանքներ կ'իրադործուին եւ չուաններով կախուած զամբիւղներ կը սկսին ելեւէջել, նախ ապրանքներով, ապա թուղթի մէջ փաթթուած լումաներով:

Մաշոյեանի ցածլիկ տպարանի առջեւ հասնելով, դիմ յանդիման գտնուեցայ այդ չէնքի առաջին յարկի կիսաբաց մէկ պատուհանէն մայր ու աղջկայ մեղմիկ նայուածքներուն, Փոքրիկ նախասենեակին մէջ գիս սեղանի մը առջեւ նստեցնելէ ետք, Մաշոյեան ուղղուեցաւ քովի սրահը փորձը բերելու համար: Անոր բացակայութեան, որ բաւական երկար տեւեց, թերեւս չարուածքի անաւարտութեան պատճառով, փողոցին անցուդարձը ցուցափեղկէն դիտելով հանդերձ, սեղանին վրայի մեղմօրէն հնչող ռատիոն կ'ունկընդրէի:

Թրքական երգերու չարքին, յանկարծ լսելի եղաւ Էմիթ Փիաֆի սրտակեղեք հառաչանքը, «Non, je ne regrette rien!». Հազիւ երկու ամիս կ'ընէր Մարսէյլէն հեռանալս, բայց այնքա՜ն էի չաղուած պոլսահայ միջավայրին հետ որ սկսայ ինքզինքս մեղադրել Ֆրանսան բոլորովին մոռնալու յանցանքով: Իսկոյն հայրենաբաղձութեան մելամաղձոտ ամպերը պատեցին հոգիս եւ բնաւ պիտի չուզէի որ Մաշոյեանի վերադարձով խանդարուէր չա՛տ հեռուները սաւառնող իմ անոյշ երազը:

Բարեբախտաբար Էմիթ Փիաֆի սրտաբեկ չառաչիւններու աւարտին՝ երիտասարդ սպասեակ մը ներս մտաւ եւ իր ձեռքի ափսէն խոնարհութեամբ սեղանին վրայ դնելէ ետք, ուղղուեցաւ դէպի փողոց: Արծաթադոյն ափսէին վրայ երկու բաւուֆ կէօֆսիներ կը ծփային փոքրիկ պնակներու մէջ: Նոյն պահուն Մաշոյեան դուրս գալով կը մօտենայ սեղանին եւ զարմացական արտայայտութեանս պատասխանը կ'ըլլայ.

-Վերի յարկը բնակող հայ տիկինն է որ ղրկել տուած է այս անուշէղէնը, ճեղ պատուելու համար,

Եւ երկուքով սկսանք ճաշակել Պոլսեցիներուն փայփայած այս հեչտահամ կարկանդակը: Վերջաւորութեան, Մաշոյեանը դուրս ելլելով՝ կանչեց վերի յարկին տիկինը որպէսզի վար հրամմէր մեր չնորհակալութեան զգացումները ստանալու համար: Քիչ չանցած, հայ տիկինը իր համեստաւնակ աղջկան հետ տպարան եկան եւ մեր կէս ժամուան խօսակցութիւնն ալ այնպիսի ճկունութեամբ զլորուեցաւ որ ժամադրուեցանք ամէնքս Մայիս 21-ին առաւօտը ժամը 9-ին Մաշոյեանի տպարանին առջեւ, մեր այդ օրուան ծրագիրը յանձնելու նախախնամութեան քմահաճոյքին, այսինքն այդ արուեստա-

սէր հայ տիկնոջ «յանպատրաստից» անօրինութեան...

Այդ մայիսեան քաղցրաբոյր Զորեքշաբթիի առաւօտը հաւաքուած էինք հինգ հոգի Մաշոյեանի կրպակին առջեւ: Զորսը արդէն ծանօթ են ընթերցողին, հինգերորդ անձը՝ որոշ տարիքի կին մըն էր, համաչափ կազմուածքով, կոկիկ հագուած, տեւական քաղցր ժպիտով մը օժտուած: Ներկայացուեցաւ ինծի. Խանկալթիի Մխիթարեան վարժարանի մանկապարտիզպանուհին, կեդրոնականի Օր. Աչխէնկ համեմատութեամբ՝ պարտաճանաչ, անձնուէր, իր կոչումին իսկական տիպարը երկար տարիներով իր մանուկ աչակերտներուն պաշտամունքի առարկան, անառարկելի այս օրերու 50-ամեայ Մխիթարեանցիները կրնան վկայել առանց վարանումի: Ան ալ իր ամբողջ կեանքը «օրիորդութիւն» ընելով:

Ճանչցաւոր աչակերտի մը նման՝ կմկըմալով ան սկսաւ խոստովանիլ իր այցելութեան «վախուստ»ին պատճառները: Իր մտերիմ բարեկամուհիին մէկ օրուան համար մեզի միանալու հրաւէրը - թախանձագին - ստանալէ ետք, մղձաւանջին դիւերը մը անցուցած էր ան: Մխիթարեանի անօրէնութենէն, (այն տանն Հայր Սարգիս եւ Հայր Գրիգորիս՝ երկու հեզահամբոյր վարդապետներ), արտօնութիւն խնդրելու երկընտրանքէն չարչըրկուած եւ իր արարքին թերուելմ հետեւանքները երկարօրէն չափչփելէ ետք, կ'որոշէ լռութիւն պահել, վստահ ըլլալով որ իր օգնական ուսուցչուհին՝ նախպէս զգուշացուած՝ պիտի զգայնել չտար իր բացակայութիւնը:

Երկար տարիներու իր պաշտօնէութեան ընթացքին, առաջին անգամն էր որ école buissonnière-ի փորձութեան զոհը կը դառնար, այն ալ իր այս տարիքին մէջ. «Հէմ լանք հէմ երթանքի» դրութիւնը կ'ապրէր ան երբ մեր հիւրամեծար տիկնի հրաւէրով թաքսիի մը մէջ տեղաւորուեցանք ուղղակի Ղալաթիոյ քարափը երթալու համար:

Անմիջապէս Գատըգիւղ գացող ջրմուռնաւը մտանք եւ կէս ժամէն հասանք անոր նաւամատոյցը: Հազիւ ցամաքը կոխած՝ կը տեսնեմ մեզ առաջնորդող տիկինը եւ իր աղջիկը երկու փոքրիկ մանկոյկներ վարձողներուն նշան կ'ընեն; իսկոյն անոնք յաճախորդ գտած ըլլալու յոյսովը երջանիկ՝ սկսան աճապարանքով թիավարել դէպի մեզ: Երկու հոգի ցատկեցին մէկուն մէջ, երեք հոգի միւսին մէջ եւ մեր քաջասիրտ նաւավարները ծովը ճեղքող արագաչարժ թիակիներու հարուածներուն միջոցով չանցային մեզ բացը հասնել: Ես մինակ՝ անկարելի է որ այդպիսի տատանող նաւակի մը մէջ ցատքէի:

Տասնեակ մը մեթր յառաջնակէ ետք, վերջապէս հաստատուեցաւ որ մեր դիմացը, հեռուն անկուած Հայտար Փաշայի կայարանն էր մեր վազքին հանգրուանը, մէկ քիլոմեթր անդին: Կը զարմանամ. ծովէն եկանք, դարձեալ ծով: Մը տահոգուելու պատճառ չունիմ. մէկ օրուան համար յանձնուած եմ մտքով ու մարմնով: Սպասենք անակնկալներուն: Մինչ այդ Հայտար Փաշայի կայարանին բարձրաբերձ հրապարակը հիանալի դիտարան մը ըլլալուն՝ անյագ աչքերով ըմբոշխնեցինք Իշխանաց կղզիները, Մարմարա ծովը, լայնածաւալ Պոլիսը եւ Վոսփորի մուտքը մայիսեան եղանակով:

Այստեղէն մեր երջանիկ խումբը չորս կառք մտաւ, առաջին կարգի վակոններու մէջ, դանդաղաշարժ չոգեկառք մը որ հանրակառքի մը արագութեամբ սկսաւ ընթանալ, իր անցորդներուն ընծայելով վայելումն ճախին՝ կանանչապատ անտառներուն, աջին՝ Մարմարայի մեղմաոռնեներուն, Այսպէս մէկ ժամուան ընթացքին չարունակաբար մեր չոգեկառքը կանգ առաւ Ֆէնէրպահչէ, երկինքէօյ, Սուատիյէ, Պոսթանճը, Մալթէփէ, Գարթալ: Սուրբ Փրկիչ Հիւանդանոցի 1908-ի տարեցոյցը կը յիշատակէ այստեղ Ս. Ննջեան Եկեղեցւոյ գոյութիւնը եւ անոր կոզքին Պէզճեան վարժարան մը, երկուսուցիչ եւ 102 աչակերտներով: Ամէնէն ամիրային բարեգործութիւնը մինչեւ հոս տարածուած է:

Տասը վայրկեան ետք, մեզ առաջնորդող տիկինին հետեւելով իջանք բէնտիք գիւ-

ղը եւ կարաննէն հարիւր քայլ անդին կոկիկ ու մաքրամաքուր ճաշարան մը մտանք որուն մէկ մասը պատշգամի ձեւով ծովուն վրայ յառաջացած էր: Զորս ժամ տեւող մեր զանազան տեղափոխական միջոցներէ ետք վերջապէս գտանք մեր հանդրուանը: Այս մեղմ ու անդորը մթնոլորտին մէջ կարելի պիտի ըլլար նոյնիսկ ճաշասրահի պատուհաններէն մեր մտահոգիչ չոյել ծփծփուն ալիքները խաղաղ Մարմարային: Ամէնքիս աչքերէն կ'արտացոլային զոհունակութեամբ լիարուխ զգացումներ:

Բաւական սպասելու էինք մինչեւ որ ձկնեղէն կերակուրները սեղան դային: Բայց ի՜նչ փոյթ, քանի որ երկու երկար ժամեր պիտի վայելէինք այս սքանչելի բնութեան պարգեւները, իսկ մեր խօսակցութեան նիւթերն ալ անհամար էին:

Ժամը չորսին էր մօտենար երբ ապաշաւելէինք մեր ծովեզերեայ եղեմը եւ ուղեւորութեան դէպի հիւսիս բարձրացող ճամբդ դիւղակը, ուր մեզ հիւրասիրող ալէնոջ ամառնային օթեւանը կը գտնուէր եւ որուն չուրջբոլորը բանջարեղէն եւ ծաղիկներ առատօրէն կ'աճէին: Այդ ամբողջութիւնը տեսնել արդէն մեծ հաճոյք էր ինծի համար եւ իմ պատանի դիւղացիի կատակներէս մղուած՝ բակլայի եւ պետելայի թերխաչ ածուները տեսնելով, ինչ մեզքս պահեմ, անոնց բուրումնաւէտ թրմանտա պատուղները հում - հում ճաշակելու ցանկութիւնս յաղեցնելու առիթը ստիպեցի փախցնել:

Մեր այս տեսած հնամենի կէս քար կէս ատհատակով կառուցուած տան սահմանակից ուրիշ հայ ընտանիք մը «ինքնատիպ» բնակարան մը չինել տուած էր արդիական ոճով, քառանկիւն, եռանկիւնի անպաճոյճ պատերով, որուն դռներն ու պատուհանները դժուարաւ իրարմէ կը զանազանուին: Տանտէրը իր տան օրիժինալիքէն կը դանէր այն հնարքին մէջ որ ճարտարապետը գաղափարը յղացած էր երկարկ չէնքին մէջտեղը ծառ մը տընկելու, բնականաբար հազուագիւտ ծառ մը եւ ներքին պատուհաններն ալ անոր կը նային: Ապա ուրեմն, արդիականութիւնը միայն Եւրոպային չէ տրուած...

Արդարեւ այս միօրեայ պտոյտը Պոլսոյ մէջ անցուցած օրերէս ամէնէն բեզմեաւորը կարելի է համարիլ, պոլսահայ հարամիա տիկնոջ մը փայփայած երազին համեմատ: Մեր վերադարձը կառքով կատարուած ըլլալուն, ժամ մը արդէն բաւական էր Բանկալթիի Մխիթարեան վարժարանին դրան առջեւ հասնելու համար: Նոյն իրիկունն ալ, Զահրատի ընկերակցութեամբ, տեղւոյն Ֆրանսացիներուն հետ Իւնիոն Ֆրանսէզ սրահին մէջ պիտի ճաշէինք: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

փարիզ
Սեպտեմբեր 30, 1994

ՊԶՏԻԿ ՁԱՅՆ ՄԸ

(Բանաստեղծ Ա. Ալիքեանի պարագան դատապարտող «Կոչ»ին(*) առթիւ)

Կոչ մը միշտ սրբազան նպատակի մը վրայ կը կենայ: Մեր ժողովուրդի դատին եւ տեսան անկիւնադարձային եւ ոչ անկիւնադարձային պարագաներու առթիւ թազում կոչեր «կու գան ու կ'երթան», յատկապէս սփիւռքեան վերջին ու ամենավերջին չրջաններուն: Ցիշողութիւնս բանաստեղծ եւ թարգմանիչ Աբրահամ Ալիքեանի պարագային առթիւ եղած Սփիւռքի հինգ մաւտրականներուն ստորագրած «Կոչ»ին նմանը չունի:

Աբրահամ Ալիքեան է մեր դիրքին, դասարանին, ընկերութեան մէջ արժէք մը: Անկէ վերջերս վկայեցին «Կոչ»ը ստորագրող՝ Մ. Նշանեան («Երկրային-թիւն», «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ», 1993, Հոկ. 3, էջ 1 - 3) եւ Վ. Օշական («Ասպարէզ», «Յառաջ», Ապրիլ 20-21), անոր «Մղրիթը» (Պէյրութ, 1993) քերթողագիրքը դրախօսելով: Իսկ մօտ 20-ամեակ մը առաջ, Գր. Պըլտեան, Ալիքեանի «Ֆրանսիական դասական քնարերգութեան Ծաղկաքաղ»ին առիթով թարգմանական նուաճման անդրադառնալով գրած էր. «...կրնա՞յ ռեւէ թարգմանիչ ընել աւելի բան ինչ որ Ալիքեան կ'ընէ իր ամբողջական հայերէնով: Անոնք որոնք կը հաւատան բանաստեղծութեան թարգմանելիութեան, կրնաց իրենց ցանկութիւնը լիացած սեպել: ... Քանի՞ թարգմանիչ ինքզինք կը սպառէ քնագրի մը մէջ, այսինքն կը յարգէ գայն» (**):

Երեք բառ ունիմ ըսելիք, ապա պիտի չարունակեմ միտքս.

- Կարդացողներուն չատ բարեւ...:

Սոյն առանձին մէջբերումը ըրի իր չեչտին զօրութիւնը տալու: Հոս, արժէքին մէկ երեսը, թանաստեղծութեան թարգմանչութեան կալուածը, իր յաջողութեան մէջ կ'ըսուի: Այս միայն մէկ երես է եւ նկատի կ'առնեմ յատկապէս, իր հազուագիւտ եւ ամբողջական հանդամանքին համար, առանց մոռնալու նոյնքան հատասարազօր միւսները՝ մարդը, բանաստեղծը, ուսուցիչը:

Այս մարդը Մոսկուայէն Պէյրութ իբր ուսուցիչ հրաւիրուեցաւ. ապա առանձնացուեցաւ: Ցատուկ է երեւոյթը յատուկ ինքնութեան մը: Անցեալ դարու Սեւքան Ոսկաններու քէնի պատճառ՝ «ազգայիններու անիրաւութիւնները» եւ Յակոբ Պարոնեաններու երեսին նետուած անտարբերութեան արդիւնք՝ հայ - սոխեան փորձառութիւնը դասեր ունի՞ն մեզի տալիք: «Այդպէս է եղած անցեալին եւ այդպէս պիտի ըլլայ ապագային»ը ելք չի կրնար ըլլալ:

Եթէ, եթէ կան մարդիկ այսօր, որոնք կը հաւատան արժէքներու, մեծ արժէքներու գոյութեան եւ զօրութեան, ու անանձնական, դերանձնական պայքարումնով կրնան մերձենալ անոնց կամ գործ կ'ունենան անոնց հետ՝ չեն կրնար Յակոբ Պարոնեաններու ճամբաները ասֆալթապատել:

Հարցը «միրզ ուտելն է եւ ոչ՝ պարտիզպան ծեծելը...»:

Բողոք՝ «Կոչ»ի հեղինակներուն հետ, արժէքին դիմաց արժէք չգտնող ոգեկան ախտին դէմ եւ միւս ախտերուն:

Պէյրութ, Յուլիս 26 (×)

(*) «Աբրահամ Ալիքեանի պարագան - Կոչ հայ ժողովուրդին», Վ. Օշական, Շ. Միւնասեան, Գր. Պըլտեան, Մարկ. Նշանեան, Ա. Թոքոյեան, «Յառաջ» 1994, Յուլիս 1, էջ 3:

(**) Տե՛ս. «Ազդակ» օրաթերթ, 1977, Յունուար 2, էջ 5:

(×) «ՅԱՌԱՋ». -- Այս գրութիւնը ստացանք Սեպտեմբեր 30-ին:

ՑԻԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԼԻՍԷՆ

Հունգարիոյ մէջ լաւ բան չէ ցիկան ըլլալ. անոնք միւսներէն նուազ երկար կ'ապրին, գործազրկութեան աւելի բարձր համեմատութիւն ունին եւ նուազ կը չահին տեղացիէ մը երբ նոյն գործը կ'ընեն: Անոնց զաւակները կրեւոր համեմատութեամբ մը առանց նախակրթարանը աւարտելու կը հեռանան դպրոցէն. պաքլորէյայի քննութեան յաջողածներու միջեւ հազիւ 1% է անոնց համեմատութիւնը եւ բարձրագոյն ուսումի տէր հազար հոգիէն մէկը միայն ցիկան կ'ըլլայ: Այս կացութենէն դուրս գալու համար անոնք մտածած են որ յարմարագոյն ճարը ցիկանական լիսէի մը բացումն է. գաղափարը առաջին յղացողը եղած է նախարար մը որ կ'ապրի գանուրեան գիւղի մը մէջ:

Ցիկաններու լիսէն անուանուած է կանոի: Կրթական արդիական հաստատութիւն մըն է ամէն բանով: Աչակերտները որոնք մեծ մասով ընկերութեան ամէնէն համեստ խաւէն կու գան, կրնան այդ հաստատութեան մէջ թազաւորներու պէս զգալ իրենք զիրենք: Վարժարանը միակն է Եւրոպայի մէջ. գլխաւոր նպատակն է ստեղծել ցիկան մտաւորական ընտրանի մը, բաղկացած թժիչկներէ, ճոնեսադէտներէ, իրաւաբաններէ, եւլն.: Վճարովի չէ. աչակերտները պէտք է վճարեն միայն ճաչերու փոխարժէքը:

Վարժարանին աչակերտները ընտրուած են յատուկ յանձնախումբի մը կողմէ: Անոր անդամները ուչադրութիւն ըրած են ընտրելու ոչ միայն դպրոցական վկայուն նիչերու տէր, այլեւ ստեղծագործ ձիրքերու տէր, խելացի պատանիներ:

Շրջանի ցիկանները մեծ մասով կը պատկանին պէյաչ լեզուախումբին որ ռումանիերէնի նախնական տարբերակ մըն է: Անոնք 180 տարի առաջ Ռումանիայէն եկած հաստատուած են Հունգարիոյ այդ շրջանը. ծանրակչիռ հարցեր ունին:

Վարժարանին դասատուներէն լեզուն հունգարերէնն է որուն հետ կ'աւանդուի նաեւ ցիկաներէնը եւ երկու օտար լեզու: Ծանրութիւնը տրուած է մարդասիրական նիւթերու, քաղաքացիական գիտութիւններու վրայ: Անոնք աչակերտները կը մղեն ընթերցանութեան, վիճաբկումներ ունենալու, աչխարհը տեսնելու եւ օտար լեզուներ սորվելու: Ասոնց գով, մեծ խնամք կը տարուի որ պատանիները չվարուին իրենց ծագումէն, իրենց միջավայրէն:

Երբ Կանոի լիսէն 1993 Նոյեմբերին բացուած է, պատերուն վրայ վարկաբեկիչ արձանագրութիւններ նչմարուած են որոնց հեղինակները չրջակայքի բնակիչներն էին: Բայց երբ Հանրապետութեան նախագահը այցելած է հոն, փոխուած է անոնց վերաբերումը ու սկսած են ըսել. «ի՜նչ անուչիկ են այս տղաքը. ազատ ալ չեն»:

Այս երեւոյթին մէջ որ չատ մը փոքրամասնութիւններու նախանձը կրնայ դրդռել, ամէնէն կարեւորը սլիւտճէի հարցն է. պետութիւնը նկատելի մասնակցութիւն ունի անոր մէջ ու առանց այդ մասնակցութեան, հաստատութիւնը չի կրնար գործել: Միւս կողմէ, տրուածը արդէն անբաւարար կը նկատուի, որովհետեւ 1995-ի գարնան լիսէին ներկայի չէնքը անբաւարար պիտի ըլլայ աչակերտութեան թիւին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՀԱՓԵԿՈՒԶԸ

Թատերախաղ
Երկու Տեսարանով

Հեղինակ՝
ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

•

(Շնչատ՝ կը լռէ Սեդա, աչքը գամած մարդուն երեսին, դեռ լի ըսուելիք, պոռալիք խօսքերով: Հեղինակը դունաթափ՝ ըսելիք չունի: Սեդա նորէն կը խօսի, ձայնը աւելի հանդարտած հիմա):

Սեդա. - Ա՛հաբեկիչ եմ, այո, բայց ձեր պիտցած իմաստէն չատ աւելի բիրտ եւ անյոյս, բացարձակ չափով մը ... ահկայն դուք ատիկա չէք կրնար հասկնալ:

(Հեղինակը ձայնը գտած է այլեւս, գբիչը կը հանէ գրպանէն, կը դարձնէ մատներուն մէջ),

Հեղինակ. - Կը տեսնեմ որ իմ ստեղծածս ինձմէ աւելի ուժեղ մէկը դուրս եկաւ:

Սեդա (հեգնական). - Շնորհաւորութիւններս:

(Լուռ են, ըսելիք ունին բայց չըսուիր):

Հեղինակ. - Ո՞ւր էինք:

Սեդա. - Ի՞նչ ըսել է ուր էինք:

Հեղինակ. - Այսինքն մեր աչխատանքին դառնանք, ինչու հոս եկայ: Ի վերջոյ լըրջանանք, հէ՞:

(Սեդա ոտքի կ'ելլէ այս անգամ, նորէն բղբոքած):

Սեդա. - Ուրեմն լուրջ չէինք մինչեւ հիմա, խաղ էր աս ամբողջը, չէ՞, ժամանց էր ձեղի համար ... եւ իմ բարկութիւնս առանկ օդին մէկը խօսքեր էին, չէ՞ ... ես իմ էութեանս էն խորունկ ճըշմարտութիւնը կը փորձեմ ձեղի հասկցնել եւ դուք կատակի՞ կուտաք...:

(Սեդա ելած է տեղէն, կը քալէ սենեակին մէջ, բարկութիւնը աւրած է դէմքին դաչնութիւնը):

(Հեղինակին ձայնը բարձր է ու անհամբեր):

Հեղինակ. - Հիմա, ալ կը բաւէ աս կատակերգութիւնը, դուն երեւակայական անձ մըն ես, օդէն եկած ... քու արիւնդ բառերէ չինուած է, դուն ամբողջութեամբ իմ տաղանդիս, իմ մտքիս զաւակն ես, մի մոռնար, Գիտցիր նաեւ որ քու իրական կոչած մարդիկդ՝ ատոնք ալ բառէ չինուած են ... ամէն ինչ բառ բառ է տիեզերքին մէջ, ես ուրիչ կերպ չեմ կրցած կեանքը զգալ ... եւ իմ մտքիս զաւակն ալ ինձի պէս պէտք էր ըլլար՝ բայց չեզա...:

(Սեդա արագ մը կը դառնայ հեղինակին կողմը):

Սեդա. - Այդ պարագային դոնէ չնորհքով զաւակ մը չինէիր, կին մը ըլլայի որ չայրէր ներսէն՝ իր չճանչցած զգացումներուն կրակին վրայ, ես ղեկասան չեմ ուզեր մնալ, կ'ուզեմ ապրող մէկը ըլլալ ... ես:

(Ցանկարծ ձեռքը վզին կ'երթայ, պիտի փղձկի՝ բայց կը զսպէ ինքզինքը):

Սեդա. - Ես անփորձ, խոցելի էակ մըն էի եւ դուն զիս չահագործեցիր ... եւ ի՞նչ իրաւունքով ինձմէ կիսատ, վարկվերծ, չինծու տիպար մը յարմարցուցիր ու բեմ նետեցիր, հա՞...:

Հեղինակ. - Պիտի խենթենամ ... ես ինչ որ դիտէի ան ըրի, ինչ որ կեանքը, դիրքերը ու միտքս ըսին՝ ատ ըրի, ես Աստուած չեմ...:

Սեդա. - Այն ատեն թող ճամբայ չելլէիր, տեղդ նստէիր մնայիր, կնիկդ առնէիր ու չինական ճաչարան մը երթայիր:

Հեղինակ. - Ինծի նայէ, Սեդա, պէտք է որ դիտնաս թէ ինչէ չինուած են գրողները ... խեղճ ու կրակ բաներ ենք մենք, քիչ մը փորձառութիւն, քիչ մը երեւակայութիւն, քիչ մը չինծու սուտ ու փուտ իմաստութիւն եւ ահաւիկ, անսահման յաւակնութիւն իբր կը խառնենք՝ ու կ'ունենաս գրող մը: Ի՞նչ կ'ուզես ինձմէ:

Սեդա. - Ի՞նչ կ'ուզեմ, ի՞նչ կ'ուզեմ քեզմէ ... հիմա՞ կը հարցնես ... մէկ բան կ'ուզեմ իրը կին, իրը հայ եւ իրը մարդկային էակ:

Հեղինակ. - Ի՞նչ է ատիկա:

Սեդա. - Ճշմարտութիւնը իմ մասիս:

(Հեղինակը ձեռքերը օդը կը հանէ, զբլուխը կը ցնցէ, խնդալու պէս՝ բայց անկարող՝ կը դառնայ Սեդային):

Հեղինակ. - Անկարելի բան կ'ուզես ինձմէ, Սեդա, չըլլար, չըլլար, մարդ ճշմարտութիւնը չի կրնար հասկնալ, բացատրել, ըսել ... Աստուած իմ, ի՞նչ ըսեմ որ հասկընաս:

Սեդա. - Այն ատեն պէտք չէր որ ստեղծէիր զիս, հանդիստ ձգէիր անէրականութեան մէջ: Ոճիր է ըրածդ: Զիս պոռնիկի վերածեցիր:

Հեղինակ. - Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ ատիկա:

Սեդա. - Զիս կին կը կոչես, զիս ահաբեկիչի կ'ուզես վերածել, զիս խոչտ էակի մը կը նմանցնես՝ բայց կը մոռնաս կեանք տալ ինծի, ապրողի պահանջներս զոհացընել: Ի՞նչ է որ պոռնկապրութիւնը - ատ է: Մարդիկ զրդռել, ախորժակը բանալ՝ բայց չգոհացնել:

Հեղինակ. - Դուն արդիական Սփիւռքահայ կին մըն ես եւ նաեւ՝ ահաբեկիչ: Իմ սկզբնական նպատակը՝ քեզմով Սփիւռքի առաջին մէկ երեսը նուաճել էր, այն՝ որ սեռերու կռիւէն կը տարածուի մինչեւ ցեղին գոյութեան խնդիրը: Զախողեցայ, կ'ընդունիմ:

Սեդա. - Դուն անտաղանդ, անպարկեչ եւ անկարող գրագէտ մըն ես, պարզապէս, բոլորովին անատակ կին էակ մը ստեղծելու: Զիս չահագործեցիր ու հիմա ատանկ մէկ էակը կը թողուս...

(Դառնացած է Սեդա ու կիրքը կը բռնկի, կը պոռթկայ էութենէն դուրս):

Սեդա. - Կեանք կ'ուզեմ, կեանք ու վայելք, ցաւ ու հաճոյք տուր ինծի ... ապրող, սիրող ու տառապող կին կ'ուզեմ ըլլալ, սեռականութեամբ, իմացականութեամբ, զգացումներով, երեւակայութեամբ ու յիչատակներով, մայրութեամբ ու երազանքներով ... ամբողջ էութեամբս կ'ուզեմ ապրիլ, ապրիլ ... Կեանք տուր ինծի, զոհր բառերը, չեչտերը, զոհր նախադասութիւնները, լռութիւնները, եւ պոռթկումները ուր հում կեանքը, կեանքի գաղտնիքը կը կոտտայ մատներէս, աչքերէս, շրթունքներէս մինչեւ տիեզերքի ծայրը լեցուած սիրոյ, հրճուանքի, լիութեան ապրումով ... ես

(Սեդա ինքզինքէն ելած է, բռնած է հեղինակին ուսերէն ու կը ցնցէ զայն ուժգին: Ցետոյ կը դադրի յանկարծ):

(Շար. 12)

Տիկինը Մելինէ Սիւրմէլեան
զաւակները՝
Զուարթ Սիւրմէլեան Սարգիսեան եւ զաւակները,
Յասմիկ Սիւրմէլեան Տէր Մինասեան,
Ռուբէն Տէր Մինասեան եւ զաւակները,
Եղբայրը՝ Լեւոն - Զաւէն Սիւրմէլեան (Ամերիկա),
ինչպէս նաեւ՝
Ամատունի (Սուրիա, Եգիպտոս),
Սարգիսեան (Հայաստան, Ամերիկա),
Այտընեան եղբայրներ (Սուրիա, Լիբանան),
Մանկասարեան և Աճինեան (Ամերիկա),
Աճէմեան (Ամերիկա), Տէր Մինասեան
ընտանիքները եւ բարեկամները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ - հօր, եղբօր, ազգականին եւ խնամիին՝

ՕՆՆԻԿ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տրապիզոն, 1904)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 3-ին իր բնակարանը, Անթոնի։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս· Յովհ· -- Մկրտիչ եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէլօ - Փարիզիէնի գերեզմանատան հայ մատուռականներու դամբարանը։

Փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւններ կարելի է ընել ազգային, բարեսիրական, կրթական հաստատութիւններու, ինչպէս նաեւ մամուլին։

*
**

Համազգայինի Մշակութային եւ Կրթական Միութիւնը,

Նշան Փալանճեան ճեմարանի աշակերտները

խոր կսկիծով կը ծանուցանեն խմբավար, երաժիշտ, բազմավաստակ ուսուցիչ՝

ՕՆՆԻԿ ՍԻՒՐՄԷԼԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Տրապիզոն, 1904)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 3-ին իր բնակարանը, Անթոնի։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 14·30-ին Փարիզի Ս· Յովհ· -- Մկրտիչ եկեղեցին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէլօ - Փարիզիէնի գերեզմանատան հայ մատուռականներու դամբարանը։

EXPOSITION
DE PEINTURE
DE
Vasken Baronian
PEINTRE D'ARMENIE
Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Du 7 Octobre au 17 Octobre
Tous les jours de 9h à 12h
et de 14h à 18h
VERNISSAGE
le Vendred 7 Octobre à 19h30
suivi d'un cocktail.

(Շար· Ա· էջէն)

Երեւանի քաղաքականութեան մէջ նշանակալից այս նոր նրբերանգը արդիւնք է ԱՄՆ-ու հետ կատարուած ապրեցիկ բանակցութիւններու։ Այս վերջինը կը կարծուի որ օգնած է երկու նահապահներուն միջեւ համաձայնութեան եզրի մը գոյացման, հխմնուած՝ փոխանակման գաղափարին վրայ։ Փոխանակումը կը վերաբերի հողային մարզին եւ խաղաղութեան փոխարէն քարիւղի պայմանագիրէն Հայաստանի տրուելիք չհատաժնին։ Նման հաւանակութեան մը պարագային ազգրեջանական քարիւղին արտածումը դէպի Թուրքիա, կը կատարուի հայկական հողամասէն։

*Դէտերը յայտնած են թէ վերջին ռուսեւամերիկեան վեհաժողովին պիտաւոր տարակարծութիւնը Ղարաբաղի հարցը եղած է։ Ռուսաստանի նախագահական խորհուրդի անդամ կարգանովի համաձայն, Մոսկուա կ'ուզէ իր հակակշռին տակ պահել կասպից ծովու քարիւղին արտածումը եւ ազրբեջանեւարեւմտեան պայմանագիրը կիրարկութեան դրուելու ոչ մէկ հաւանականութիւն կ'ունենայ եթէ քարիւղատարը Թրքական տարածքէն անցնի։ Բ· Թումանով կ'եզրակացնէ այս բոլորէն որ «այսուհանդերձ, այնպէս կը թուի որ Ղարաբաղի կնճիռը գէնքի մը հանգամանիւով կը ներկայանայ խարիւղի մեծ պատերազմին որ կը խմորուի կովկասի մէջ»։

Այրի Տիկին Անի Մինասեան եւ զաւակները՝ Էլիզապէթ, Վրէժ եւ Կայծ,

Տէր եւ Տիկին Մուրատ եւ Ազնիւ Փափազեան,

Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Տոլմաճեան եւ աղջիկը՝ Ալեքսանտրա,

Տէր եւ Տիկին Հանրի Փափազեան եւ աղջիկը՝ Մարալ,

Այրի Տիկին Պէաթրիս Քիլնճեան եւ Լեւոն, Սարհատ ու Հրայր Քիլնճեան ընտանիքները,

Գոճակէօզեան, Գորեան, Մինասեան, Մանուկեան, Բարսեղեան, Օհանեան, Ազպատեան եւ Տէր - Գալուստեան ընտանիքները,

խոր ցաւով կը գուժեն իրենց ամուսնոյն, հօր, քեռայրին, աներոջ, խնամիին եւ ազգականին՝

ԲԻՒԶԱՆԴ ՄԻՆԱՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարսէյլի մէջ, երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 3-ին, 66 տարեկանին։

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնն ու թաղման կարգը տեղի կ'ունենան Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 7, ժամը 16-ին, Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, Կոմիտաս վաղոց, որմէ ետք հանգուցեալին մարմինը կ'ամփոփուի Շաւիլի գերեզմանատունը։

Կը խնդրուի փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւնները կատարել Մարսէյլի «Համազգայինի» դպրոցին եւ «Արմէնի - Ղարաբաղ»ին։

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահագդ։

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»
Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —
Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e
Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ· - Ժապլին Քանարեան 300 Ֆր·։

*
**

ՓԱՐԻԶ· - Գ· Գալայճեան 200 Ֆր·։

ԷՍԱԵԱՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը իր ընդհանուր ժողովը կը գումարէ Հոկտեմբեր 16, կիրակի, ժամը 15-ին Բարեգործական սրահը
118, rue de Courcelles, PARIS 17e

Օրակարգ· -

1·- Գործունէութեան տեղեկատուութիւն,

2·- Հաշուետուութիւն,

3·- Նոր վարչութեան ընտրութիւն,

4·- Պոլսոյ Էսաեան վարժարանի հիմնադրութեան 100-ամեակի կարգադիր յանձնախումբի կազմութիւն։

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Էսաեանցիները։

CONFERENCE
SUR LE THEME
LES SAINTS TRADUCTEURS ET MOISE DE KHORENE
par le *Prof. JEAN-PIERRE MAHE*
Directeur d'études à l'école pratique des hautes études de la Sorbonne
Membre del'Académie des Sciences de la République d'Arménie
au CENTRE CULTUREL SAHAK - MESROP
339, ave. du Prado, Marseille 8e
le Vendredi 7 Octobre à 20 heures 45
A l'issue de la conférence, le Prof. MAHE dédicacera son livre.

PROCES LEWIS... PROCES LEWIS... PROCES LEWIS... PROCES
Contre le Révisionnisme et le Négationnisme du Génocide Arménien
LE COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE
organise
TROIS REUNIONS PUBLIQUES à
Paris, Marseille et Lyon

PARIS — **Jeudi 6 Octobre à 20h30**
Palais des Congrès, Salle Bleue
2, Place de la Porte Maillot, Paris 17e, M° Porte Maillot
Avec la présence de :
Me LEF FORSTER
Me Gérard TCHOLAKIAN
Me GEORGES DALIAN
M. YVES TERNON
M. ARA KRIKORIAN
Service d'autocars :
—— ALFORTVILLE : 19h15 Place des Goujons, 19h15 Place Carnot
—— ISSY-LES-MOULINEAUX : 19h45 Mairie de Clamart avec arrêt 19h55 Eglise arménienne.
—— SEVRAN : 19h30 Place Crétier avec arrêt 19h40 MCA - 17, rue Ch. Péguy
—— ARNOUVILLE : 19h15 Stade Léo Lagrange.

MARSEILLE — **Vendredi 7 Octobre à 20h30**
Maison de la Culture Arménienne
12-14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er
Avec la présence de :
Me PATRICK ARAPIAN
M. ARA KRIKORIAN
et d'autres personnalités.

LYON — **Dimanche 9 Octobre à 18h30**
234, Cours Emile Zola, Villeurbanne
Avec la présence de :
Me PATRICK ARAPIAN
M. ARA KRIKORIAN
et d'autres personnalités.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

---

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8, Տօն է Սբբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կայեցւոյն։

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ դիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Ս· ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկ· 9-ին, աւանդական մատաղօրհնութիւն։ Այս առթիւ կը պատարագէ Հոգեւոր Հովիւը՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ· ՎՐԴ· ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Յաւարտ պատարագի մատաղի օրհնութիւն եւ Հոգեհանդիստ եկեղեցւոյս բարերարներուն, հոգաբարձուներուն եւ բոլոր անոնց որոնք սատար հանդիսացած են եկեղեցւոյս։

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին։

TOURNEE en FRANCE
de l'évangéliste
Berdj Djambazian
Octobre
— Mercredi 5, Jeudi 6 : *Alfortville*
— Vendredi 7, Samedi 8, Dimanche 9: *Issy-les-Moulineaux*
— Lundi 10, Mardi 11, Mercredi 12 : *Décines*
— Jeudi 13, Vendredi 14, Samedi 15 : *Marseille - Beaumont*
— Dimanche 16, Lundi 17, Mardi 18 : *Marseille - St Antoine*
— Mercredi 19, Jeudi20, Vendredi 21 : *Bourg-lès-Valence*

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire
un enseignant(e)
pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.
Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.
Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՒՑ ԽՍԱՋԻ Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողովով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկ· 8, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ 17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլոր ընկերները եւ ընկերուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու այս ժողովին։

---

8 OCTOBRE . . . 8 OCTOBRE . . . 8 OC
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(*Section Araxe*)
et la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne
vous proposent
Un Dîner Oriental
le 8 Octobre à la M.C.A. Villeurbanne
126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne
Comprenant :
— Apéritif
— Salade
— Couscous
— Fromage
— Fruits
— Vin et café.
pour le prix de 75 F. / personne
50 F. / enfant
Impératif : Réservation à l'avance avec réglement au 78. 93. 57. 43 - M.C.A. 126, ave. Roger Salengro, 69100 Villeurbanne.

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7
VENDREDI
7 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.432 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N °18.432

ԱԳՐԵՍԱՆ

«ՎՏԱՆԳԸ ՀԵՌԱՑԱԾ Է» Կ'ԸՍԷ ԱԼԻԵԻ, ԲԱՅՑ...

Հինգ հազար հոգիի առջեւ խօսք առնած Ալիեւ ամէն ապահովութիւն տուած է ժողովուրդին որ վտանգը հեռացած է, յաղթանակ տարած է Փուչիքներու դէմ եւ թէ նախարարապետը՝ Հիւսէյնով ալ իր կողքին է: Ըսած է որ անոնք պիտի զօրաշարժը ղեկավարեցին պիտի դադրեցնեն:

Չի թուիր սակայն թէ ամէն ինչ վերջացած է եւ կացութիւնը Ալիեւի նկարագրած «վարդագոյն» պատկերը կը պարզէ: Թէ՛ Բաքու եւ Գանձակ (Կիրովաբատ) հանդարտութիւն կը տիրէ, կռիւներ կը չարունակուին այլ քաղաքներու մէջ ինչպէս՝ Ելախ եւ Ղազախ որոնք չատ հեռու չեն Ղարաբաղի եւ Հայաստանի սահմաններէն:

Ամէն պարագայի մէջ, լուրերը բաւական հակասական են. Ալիեւ իր ելոյթին մէջ կը վստահեցնէր նաեւ թէ Թուրքիան զայն օգնութիւն է իրեն, Թուրքիան զատ, հիմնուելով Ելցինի մէկ մօտիկ խորհրդականին ըսածին: Ալիեւ Մութալիպովն ալ մեզադրած է որպէս այս ապըստամբական չարժումին դրդիչներէն մէկը: Հաստատած է թէ համաձայնութեան եկած է ձկվատովի հետ: Թուրքիոյ դիրքին մասին Ալիեւի տուած ապահովութիւնը (թէեւ սկիզբէն Մոսկուայի մօտը կը տեսնէր վերջին դէպքերուն մէջ) այնքան ալ վստահելի չէ քանի Արտաքին նախարարութեան իրաւաբանական բաժնի փոխ - տնօրէնը՝ Եակով Օստովակի յայտարարած է որ իր երկիրը՝ «բնաւ պիտի չընդունի որ Ադրբեջան իր դերիչխանութեան տակ առնէ Կասպից ծովու մէկ մասը՝ քարիւղի չահագործման համար, առանց նախապէս համաձայնելու դրացի պետութիւններուն հետ»: Ըստ արեւմտեան դիտերու, Ալիեւ պիտի փորձէ առիթէն օգտուիլ ամրապնդելու համար իր իշխանութիւնը, բայց, Հիւսէյնով որ իր գլխաւոր մրցակիցն է, յայտարարած է թէ բնաւ միտք չունի հրաժարելու:

Հոկտեմբեր 6-ին «Ֆիկառօ» եւ «Իւմանիթէ» առաւելաբար կ'անդրադառնային Ադրբեջանի կացութեան, նախ բացատրելով թէ ինչպէ՞ս եւ ե՞րբ ծայր տուաւ այս ամբողջը, այսինքն Սեպտեմբեր 20-էն առաջ, երբ Բաքու քարիւղային պայմանագիր մը ստորագրէր («դարուս պայմանագիրը») Պրիթիչ Փեթրոլիումի եւ արեւմտեան այլ ընկերութիւններու հետ միայն 10%-ի բաժին մը ձգելով ռուսական կողմի ընկերութեան: «Իւմանիթէ»ի աշխատակիցը լայնօրէն կը բացատրէ Մոսկուայի դիրքը Ադրբեջանի նկատմամբ, անդրադառնալով նաեւ Բաքուի մերժումին ռուսական ճամբով» կարգադրելու Ղարաբաղի հարցը: «Ֆիկառօ»ի մէջ ալ կը վերլուծուի կացութիւնը հարց տալով թէ ո՞վ չահ ունի անկայունացնելու Ադրբեջանը ու պատմական ակնարկ մը կը նետուի բացատրելով թէ այս հին պաւէնին համար Ռուսաստան չի կրնար զոհ չունենալ պետական հարուածի այս փորձին մէջ: Ինք իսկ (Ալիեւ) Բաքու վերադառնալու որովհետեւ Մոսկուա դէշ աչքով կը դիտէր Ադրբեջանի «թրքացումը» էլչիպէյի օրով: Եւ սակայն Ալիեւ որ «Մոսկուայի մարդը» կը նկատուէր օրէ օր կռնակ կը դարձնէր Ռուսաստանի եւ ապարդիւ ալ կը կարդար, վերջինը կը վերագրէր Ալիեւի խոստումին Անգարայի որ ձկյհան Եումուրթալըքի սահմանուած քարիւղը Ռուսաստանէն պիտի չանցնի այլ՝ Վրաստանի հարաւէն:

«Ֆիկառօ»ի աշխատակիցը (իրենա ալ Շեքոֆ) արձագանգելէ եառ Ալիեւի այն խօսքին թէ «վտանգը հեռացած է», կ'ըսէ՝ վաո՞ հ է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՍՏՈՐԱԳՐԵՑ

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՅԱՆՈՒՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ

ԾՐԱԳԻՐԸ

Հոկտեմբեր 5-ին Պրիւսէլի մէջ ՕԹԱՆ-ի դրասենեակը Հայաստանի Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեան ստորագրած է «Համագործակցութիւն յանուն խաղաղութեան» (Partnership for Peace») ծրագիրը՝ դառնալով զայն ստորագրած 23-րդ Պետութիւնը: Այսպէսով, Հայաստան կ'անցնի ռազմագաղափարական սերտ համագործակցութեան ՕԹԱՆ-ի անդամ երկիրներու եւ ծրագիրը ստորագրած երկիրներու հետ:

Ստորագրման արարողութեան ՕԹԱՆ-ի կողմէ մասնակցած են ընդհ. քարտուղարի պաշտօնակատար Ս. Պալանզինօ եւ ՕԹԱՆ-ի մչտական անդամ 16 երկիրներու ներկայացուցիչները: Ստորագրելէ առաջ Վ. Փափազեան առանձին զրոյց ունեցած է Ս. Պալանզինոյի հետ, որու ընթացքին քննարկուած են ռազմագաղափարական զանազան հարցեր, այդ կարգին՝ Լ.Ղ.Հ-ի հարցի լուծման ուղիները:

Ս. Պալանզինօ ՕԹԱՆ-ի դեկավարութեան անունով յայտնած է իր պոհունակութիւնը՝ Հայաստանի այս ծրագրին միանալուն կապակցութեամբ: Այս առորագրումէն քանի մը ամիս վերջ Հայաստան պէտք է ներկայացնէ համագործակցութեան իր սեփական ծրագիրը՝ ռազմագաղափարական համագործակցութեան բնագաւառին վերաբերեալ:

***

Միւնհ Պրիւսէլի մէջ, Վ. Փափազեան յայտարարած է որ «Հայաստան պէտք ունի կայուն Ադրբեջանի մը, որովհետեւ միայն հաստատուն կառավարութիւն մը կրնայ լուծում մը գտնել Ղարաբաղի հարցին»:

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 3)

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՆՈՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հանրային 10 նոր կազմակերպութիւններ եւս արձանագրուած են Արդարադատութեան նախարարութեան մօտ՝ անոնց ընդհանուր թիւը հասցնելով՝ 661-ի: Կան նաեւ ընդամէնը 41 կուսակցութիւններ:

***

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1-ին Երեւանի մէջ դումարուած է հանրային կազմակերպութիւնները համակարդող Մորհուրդին առաջին խորհրդաժողովը: Հաւաքին հիմնական թեման էր անոնց միանութեան կարելիութիւնները, յանուն խաղաղութեան եւ ընկերա - տնտեսական հրատապ հարցերու լուծման:

***

ԼՂՀ-Ի ՊԱՏՈՒՈՒՈՑ ՆՇԱՆՆԵՐ ՍՏԱՑԱԾՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

Անցեալ տարուան ընթացքին Լ.Ղ.Հ-ի զբաղոյն պարզեւ՝ Ա. աստիճանի մարտական Խաչի արժանացած են 63 հոգի, Բ. աստիճանի Խաչի՝ 205 հայրենիքի պաշտպաններ: Այլ 1200 մարտիկներու այ չնորհուած է Շուշիի ազատագրման մասնակիցներուն համար Մորհրդարանին սահմանած յատուկ մետալը:

***

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻԿ

Այս օրերուն Երեւանի մէջ բացուած է Մոսկուայի միջազգային անկախ գոյապահպանական - քաղաքագիտական համալսարանի Հայաստանի մասնաճիւղը:

***

ԲԻՒՐԵՂԱԿԱՆ՝ ՔԱՂԱՔ

Կոտայքի չրջանի Բիւրեղաւանին տրը-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԻՆՍԻՆ - ՆԱՍԻՈՆ ճամբուն վրայ տեղի ունեցած արիւնալի հրացանաձգութիւնները որոնց հետեւանքով չորս մեռելը կար (3 ոստիկան եւ թաքսիի վարորդը) բազմաթիւ հարցականներու առջեւ կը դնեն ոստիկանութիւնը: Արդարեւ, չի հասկցուիր թէ ի՞նչ էր երկու երիտասարդներուն նպատակը: Տղան, որ մեռաւ ստացած վէրքերէն, իրաւաբանութեան ուսանող է, իսկ աղջիկը 19 տարեկան լեզէի ուսանողուհի որ դեռ 3 չաբաթ առաջ ծնողքին տունը կ'ապրէր: Այս պարմանուհին է որ ամենայն պաղարիւնութեամբ սպաննած է երկու ոստիկան անխնայ գընդակ պարպելով: Ականատեսէ մը համաձայն ինք է նաեւ որ վերջին գնդակ մը պարպած է թաքսիի վարորդին գլխուն մէջ: Ոստիկանութեան չրջանակները յուզուած են, թաքսիներն ալ՝ գայրացած եւ ցոյցերու կը դիմեն փարիզ: Միակ տեղեկութիւնները որ կան այս երիտասարդներուն մասին այն է որ անիչխանականներ են եւ կ'ուզէին ընկերութիւնը քարուքանդ ընել: Իրենց տուները թուրչկիներ դանդուած են նաեւ ուր գրուած էր՝ «մահ ոստիկաններուն»:

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, նախագահ Միթերան պաշտօնական բացումը կատարեց Հոկտ. 6-ին կառքի ցուցահանդէսին «Մոնտիալ» մկրտուած (փորք տը վերսայլ): Գլխաւոր նորութիւններն են Ֆոլքսվակընի նոր Փոլօճ, Փէօժոյի 806-ը, Ռընոյի Իզին եւ այլն, եւայլն: Ցուցահանդէսը մէկ միլիոն այցելու կ'ակնկալէ: Կը տեւէ 10 օր:

ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՑ Ֆրիպուրի չրջանի երկու տարբեր վայրերու մէջ 48 դիակներ գտնուած են: Ըստ տեղեկութեանց հատաքական անճնասպանութեան մը հետեւանք է եւ զոհերը աղանդի մը կը պատկանին որու հիմնադիրը քէպէքցի մըն է՝ Լիւք Ժուրէ: Աղանդը՝ «Արեւային Տաճարի միութիւն» անունը կը կրէ եւ հիմնադիրը կը հրաւիրէր Ֆրանսացի եւ զուիցերացի իր հետեւորդները որ իրեն միանան Գանատա պատրաստելու համար աշխարհի վախճանը: Ֆրանսայի մէջ 250 աղանդ կայ:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻՆ առջեւ նախարարապետը չէչոը դրաւ քաղաքական դասուն կառավարութեան պայքարին վրայ, որովհետեւ «հանրային կարգը պէտք է որեւէ կասկածէ վեր ըլլայ»: Պիտի առաջարկէ յանձնախումբի մը ստեղծումը որու պարտականութիւնը պիտի ըլլայ, ամէն տարի քննել բոլոր խորհրդարանականներուն, կառավարութեան անդամներուն, ընդհ. խորհուրդներու նախագահներուն հարստութիւնը: Կ'ուզէ նաեւ որ եւրի խիստ հակակշռի մը ենթարկուին «հանրային չուկայ»ներու փոխանցումներու դրութիւնը: Նոյն նպատակին համար Սեկէն տարբեր առաջարկներ կ'ընէ ինչ որ ըսել կու տայ ընդդիմութեան թէ հարկ է չփոթութիւն չստեղծել:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ 17 քրտական պիւղեր կրակի տուած է Թունճելիի գաւառին մէջ: Բանակը երեք օրուան պայմանաժամ տուած է չուրջը գտնուղ պիւղերու բնակիչներուն որպէսզի պարպեն իրենց տուները եթէ չեն ուզեր նոյն ճակատագրին ենթարկուիլ: Անգարա կ'ըսէ թէ հարկ էր կրակի տալ տուները արգելք հանդիսանալու համար ՓՔՔ-ի կողմնակիցներուն պահուըտելուն կամ պարէնաւորուելուն:

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍ - «Յառաջ». -

Սեպտեմբեր 30-ին Լ. Տէր - Պետրոսեան իր կնոջ ու նախագահի աչխատակազմի ղեկավար Շահէ Գարամանուկեանի ընկերակցութեամբ Պուէնոս - Այրէսի օդակայանը էջք մը կատարելէ եառ, հասաւ Ուրուկուէյի մայրաքաղաքը: Պուէնոս - Այրէսի մէջ իրեն պատուոյ այցելութիւն մը կատարեց տեղւոյն Հ.Բ.Ը.Մ.-ի մասնաճիւղին վարչութիւնը, դլխաւորութեամբ՝ առենապետ Վահրամ Հայրապետեանի,

Մոնթէվիտէոյի օդակայանը դիրենք դիմաւորեցին ուրուկուահայոց առաջնորդ՝ Ցակոբ Եպիսկոպոս Գըլըճեան, արժանթինահայութեան վարչութեան առենապետ Սերժ Վարդապետեան, Մոնթէվիտէոյի Հ.Բ.Ը.Մ.-ի վարչութիւնը, Նուպարեան - Ա. Մանուկեան վարժարանի աչակերտութիւնը, Թէքէեան Մչակ. Միութեան վարչականներ, ինչպէս նաեւ Արժանթինէն, Պրազիլէն ազգ. դէմքեր ու «Հայաստան» Հիմնադրամի վարչականներ:

Նախագահը անկէ անցաւ ծովափնեայ Փունթա տէլ Էսթէ քաղաքը ուր հանդիպում ունեցաւ Ուրուկուէյի նախագահ Լուիս Լաքայէ Հեռեռայի հետ: Երկու նախագահները քննարկեցին քաղաքական եւ տնտեսական համագործակցութեան, հայ-ուրուկուէյեան յարաբերութիւններու յետագայ զարգացման տարբեր հարցեր: Հանդիպումին ներկայ էին նաեւ Ա. Ցակոբեան եւ Շ. Գարամանուկեան:

Նոյն օրը նախագահը եւ իր ընկերակիցները մեկնեցան դէպի Հայաստան:

ՄԻՀՐԱՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հոկտեմբեր 6-ին, 7-ին եւ 8-ին Պէյրութի տեղի կ'ունենան գեղարուեստական մարզանքի մրցումները: Այս մրցումներուն իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Հայաստանէն 6 մարզիկներ որոնք Փարիզ ժամանեցին Հոկտեմբեր 6-ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

«ՄԱՇԱԾ ՎՕՏՎԻԼ»Ը ԵՒ ԿԱՆԱՆՁՈՐԱԿ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

(Ր. եւ վերջին մաս)

Գրողներու համագումարը բացուած է վեթերան բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանի խօսքով որ վեց լման սիւնակ զբաղած է «Հայաստան» թերթին (Սեպտեմբեր 20) մեծաղիր էջերուն մէջ: Հայ ժողովուրդին տոկունութիւնը փառաւորելէ, խորհրդային անցեալի հարուածները ու դառնութիւնները վերյիշելէ, ներկայի իշխանութեան հետ անուղղակի հաշուեյարդար մըն ալ կատարելէ ու գրողներու համագումարի մը հետ բաւական հեռաւոր առընչութիւններով հարցեր արծարծելէ ետք հրաւէր ուղղած է «ազնիւ ծառայութեամբ օգնելու ժողովուրդին ոտքի գալու իր խարխլած հաւատը...»:

Հաւանօրէն, հայաստանեան ներկային մէջ այլեւս բնական կը նկատուի հակադիր եւ նոյնիսկ թշնամի դիրքեր գրաւած տարրերու յանկարծահաս ու անվրդով մտերմութիւնը: Սակայն տուիկա առանց զարմանքի դժուար է դիտել Սփիւռքէն: Ու զարմանալի այդ կարգի մտերմութիւններուն վերջին օրինակը կուտայ Գրողներու համագումարը. յայտնապէս, մարդկային ու նիւթական դաշնակցական ուժերէ տիրապետուած համախմբում մը որ կը բացուի խորհրդային չուքով չինուած մեծութեամբ մը, տարօրինակ չի՞ թուիր: Իր չատ մը թերութիւններուն քով, կ'ուզեի դրողներու աշխարհը յաղթած է այս դժուարին համարկումը...:

Համագումարին յաղորդած օրերու մասմուլը. մեզի հասած անուններով - ոչ մէկ եւրոյթի ամբողջական բնագիրը հրատարակած է Ս. Կապուտիկեանի խօսքին պատ: Բայց կան բազմաթիւ թղթակցութիւններ, յաճախ եւրոյթներէ մէջբերումներով. լրագրողներու հաղորդածը՝ ծիծաղելիին ու ողբերգականին չեչտերէն անդին, կ'ընդգծէ այն հասարակացը թէ գրականութիւնը հազիւ թէ յետին ներկան եղած է այդ համագումարին...:

Այդ թղթակցութիւններէն հետեւեալ վկայութիւնները լաւագոյն ու տխուր փաստն են գրականութեան անտեսումին որ մասնակից 238 գրողներէն քիչերու միայն ցաւ պատճառած է: Հոս, միջանկեալ աւելորդ չըլլայ հաւանօրէն նշել թէ Միութիւնը ունի 346 գրող որոնց չուրջ մէկ երրորդը բացակայած է: Նախ երկու տողով բնութագրումը Միութեան բացակայ նախագահ Վահագն Դաւթեանի գործունէութեան. «ինչպէս պարզուեց համագումարին ուղղուած նրա ճամակ - հաշուետուութեան տխուր ընթերցումից, զբաղուել է ոչ այնքան ստեղծագործական խնդիրներով, որքան իր դէմ ծաւալուած "խաչակրաց" արշաւանքի դէմ կռուելով եւ իրաւապահ մարմինների դռները ծեծելով» (Մարիէտա Մկրտչեան, «Լրագիր», Սեպտեմբեր 20):

... «Ցետոյ, ըստ թատերգութեան օրէնքների, բեմում գրականեւ մենախօսութիւնները յաջորդում են մէկը միւսին: Հասկացուելու, ճիշդ հասկացուելու պահանջ: Սպասումների մէջ համբերութիւնը կորցնող դահլիճ: Եւ լուրջ ու ծանրակշիռ խօսքի պակաս...:

... Ու մտածում ես: Մի՞թէ սա է ժամանակակից հայ գրական կեանքի հետաքրքրութիւնների շրջանակը:

... Համագումարը շարունակւում է: Թատրոնի բեմահարթակում փոխւում են օրուայ հերոսները» (Դաւիթ Գասպարեան, «Առաւօտ», Սեպտեմբեր 17):

«Մի բանի գրողներ փորձեցին խօսակցութիւններ ծաւալել կուսակցութեան, յատկապէս միութեան անդամների մի մասի՝ Հ. Յ. Դ.-ի յարելու վերաբերեալ, բայց ստացան խելամիտ պատասխան որ հայ գրողը մնում է հայ գրող, անկախ այն բանից թէ ինչ կուսակցութեան է նա պատկանում» («Երկիր», Սեպտեմբեր 16):

«Նիստի ընթացքում եղոյթ ունեցաւ Հ. Յ. Դ. ներկայացուցիչ, Պէյրութում լոյս տեսնող «Բագին» գրական հանդէսի խմբագիր Պօղոս Սնապեանը: Նա ուրախութիւն յայտնելով հայրենիքում ստեղծուած խօսքի ազատութեան հնարաւորութեան կապակցութեամբ, ցաւով նշեց որ գրողները երբեմն չարաշահելով այն, անցնում են անձնական վիրաւորանքների» («Երկիր», Սեպտեմբեր 17):

Թերթերը տեղ տուած են նաեւ գրողներու մարզին չատ կամ քիչ ծանօթ անուններուն արժեւորումներուն, միշտ նոյն համագումարին մասին, հետեւեալները առնուած են այդ բաժիններէն.

... «Ուրախալի կը լինէր որ համագումարում խօսակցութեան առանցքը լինէր գրականը: Դժբախտաբար, այդպէս չեղաւ: Աւելի շատ հաշիւներ էին, հաշուեյարդար, քան գրական հոլովոյթի վերլուծութիւն» (Դաւիթ Գասպարեան):

... «Ինչ վերաբերւում է գրողներին, ամէն գրող իր դերը գրելով պիտի հաստատի» (Հրաչեայ Սարուխան):

... «Այսօր ցաւալի է տեսնել Հայաստանի գրողների կազմակերպութիւնը այսպիսի թեւաթափ վիճակում, տեսնել թէ ինչպէս այն՝ կորցրած իր մարտական ու ստեղծագործական լիցքերը, կաթնես թէ վեր է ածուել նպաստամատոյց մարմնի» (Սիլվա Կապուտիկեան):

... «Կործանւում է արուեստը, եւ մշակոյթը, եւ գրականը, եւ անհատապէս մենք բոլորս մեր բնակարաններում մահանում ենք եւ ոչ ոք չգիտի: Օրինակ, շատ վիրաւորական է որ երբ վարդգէս Պետրոսեանին սպանեցին, Միութիւնը ընդհանրապէս ձայն չհանեց» (Համլետ Կարճիկեան):

... «Այս համագումարը, թէ ինչը, չգիտեմ, ինձ յիշեցնում է հազար անգամ խաղացուած մի վօտվիլ որը մաշուել է, բայց ճորից ուզում են 1001-րդ անգամ խաղալ: ... Այստեղ խօսւում է ամէն ինչի մասին, բացի գրականութիւնից» (Գէորգ Կարապետեան):

... «Եկէք գանէ առիւծի նման մեռած լինենք եւ ոչ թէ իրար կրծելով, ոտնահարելով, ոչնչացնելով...» (Ալվարդ Պետրոսեան):

... «Համագումարը պէտք է իր ձայնը բարձրացնի մեր ուղղագրութեան տրուճութեամբ. այս ի՞նչ շփոթ է, այս ի՞նչ դաւադրութիւն է ամբողջ հայ ժողովուրդին անգրագէտ դարձնելու համար...» (Լեւոն Հախվերդեան):

... «Խախտուել եւ խախտում են կանոնադրութեան շուրջ 25 յօդուած» (Դաւիթ Յովհաննէս):

Կարելի է երկարել չարքը ու ոչինչ կը փոխուի. «կայսերական չափերով» միութեան երդիքին տակ տարուող գործունէութեան գլխաւոր ուղղութիւնները յայտնապէս կ'ամփոփուին երեք կէտերու չուրջ. նպաստամատոյցի աշխատանքը որ աշխուժացած է համագումարին նախօրեակին, սակաւաթիւ դժգոհներու քննադատական մենախօսութիւնները եւ «արժէքներ»ու կորուստին դէմ ծառացողներու բողոքները որոնց աղաղակող նմոյշն է դասական ուղղագրութեան վերարժէքի ամէն տրամադրութեան թիւ 1 թշնամի, գրող - ակադեմական Լ. Հախվերդեան:

Կարդալով այս բոլորը, կարելի չէ չընդունիլ համագումարին նախօրեակին Ջաւէն Բեկեանի բանաձեւած վարկածները, որոնք կը հիմնուին պաշտօններու, իշխանութեան համար պայքարին սուր բնոյթ ստանալու երեւոյթին վրայ: Ան կ'ըսէ այս մասին. «դա նշանակում է որ.

ա) դեռեւս ինչ - որ բան կայ բաժանելու, ինչ - որ եկամուտներ դեռեւս ստացւում են,

բ) միութիւնն ուզում են իրենց հաղաքական պայքարում օգտագործել ինչ - ինչ հաղաքական ուժեր,

գ) հնարաւոր է նաեւ այն շարժառիթը որ նախկինում ճնշուած սերունդը հակայարձակման համար յարմար է տեսնում այսօրը»:

Եւ նկատելով որ երեք պարագաներուն ալ իրաւացիութիւնը հաստատած է համագումարը, անկարելի է համաձայն չըլլալ անոր հետեւութեան հետ. «ապա նոր ղեկավարութիւնը ոչինչ չի տալու ոչ գրականութեանը, ոչ էլ գրողներին: Հաւանաբար, ամէն ինչ նոյնն է մնալու: Ասենք, բոլոր ժամանակներում էլ մեր գրականութիւնն ստեղծել են ոչ թէ միութիւնները, այլ "մի կում ջրով ու ճշխարով" տճող անհատները»:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՆՈՐ ԿՆՃԻՌԻ ՄԸ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Պալքանեան թերակղզին լարուած օրեր կ'ապրի, այս անգամ յոյնեւալպանական կնճիռին պատճառով: Ցունաստան լծուած է իր տարածքին վրայ գտնուող Ալպանացիները արտաքսելու տենդոտ գործունէութեան մը, յաճախ նոյնիսկ երբ անոնք ապօրինի կացութեան մէջ չեն գտնուիր: Վերջերս արտաքսումներու թիւը վեց չաբթուան ընթացքին հասած է 70 հազար հոգիի: Աւիկա Եւրոպայի համար հակադաղթականական մրցանիշ մըն է: Ներկայիս Ցունաստանի Ալպանացիները չեն համարձակիր իրենց չուքն իսկ ցոյց տալու, կամ կ'ապրին մեծ քաղաքներու չրջակայ անտառներուն մէջ թաքնուած, խուսափելու համար ձերբակալուելէ:

Արտաքսումները կ'ըլլան բաւական բիրտ վերաբերումներով. մարդիկ կը վարկաբեկուին, ընտանիքներ կը բաժնուին, երբեմն ինքնութեան թուղթեր կ'ոչնչացուին ու նոյնիսկ պատահած է որ Քաքավիայի սահմանային անցքին վրայ մարդկային իրաւանց դէտեր տեսնեն խոշտանգումի պարագաներ: Սակայն այնպէս կը թուի որ յունական իշխանութիւնները մեծ կարեւորութիւն չեն տար հաւանական արձագանգներու. հանրային կարգապահութեան ընկերվար նախարարը որ հալածանքին հրահանգողն է, ամենայն հանգստութեամբ յայտարարած է թէ ոստիկանութիւնը դործի վրայ չէ չամիչ բաժնելու համար:

Իրենց երկրին մէջ, Ցունաստանէն վտարուած ալպանացի երիտասարդները մեծ մասով սրճարաններու մէջ, մայթերու վրայ կ'անցընեն իրենց օրերը. ոչ գործ ունին, ոչ զբաղում: Նոյնիսկ եթէ ունենան, Ցունաստանի մէջ իրենց չահածէն տասնապատիկ նուազ պիտի չահին: Ասոնցմէ չատերը կը պատմեն թէ ինչ անմարդկային պայմաններու մէջ արտաքսուած են. մէկը անհրաժեշտ իրերը հաւաքելու ժամանակ չէ ունեցած, միւսը չէնք չնորհք հագուելու, երրորդ մը, իր ընտանիքին լուր տալու:

Ցոյներու մեծ մասը հաւատացած է թէ Ալպանացիները դող ու ստախօս են, զանոնք բոլորն ալ պէտք է ետ ղրկել: «Ոչ մէկ Ալպանացի պէտք է մեր երկիրը մնայ» կը կրկնէ աջակողմեան պարագլուխ մը, աւելցնելով. «մակաբոյծներ են անոնք եւ միայն ոճիրներով կ'ապրին»: Կատարած հարցախոյզի մը համաձայն, Ցոյներու 84%-ը կողմնակից է արտաքսումներուն:

Անշուշտ կարելի չէ կարծել որ Ցունաստանի 300 հազար Ալպանացիները մէկ օրէն միւսը դող ու մարդասպանի վերածուեցան: Հետապնդումներուն բուն պատճառը ազգայնամոլ հոսանքի մը հրահրումն է որ դաշտ ունի ամբողջ երկիրը: Թուրքիային, Մակեդոնիային հետ Ալպանիան երրորդ հակառակորդը կ'ըլլայ Ցունաստանի:

Հակադրութիւնը սկսաւ չուրջ տարի մը առաջ երբ Թիրանայէն արտաքսուեցաւ օրթոտոքս կրօնաւոր մը, Ալպանիոյ յոյն փոքրամասնութեան մօտ քարոզչութեան մեղադրանքով: Ցունաստան արարքին պատասխանեց անմիջապէս իր կարգին 30 հազար Ալպանացի իրենց երկիրը ղրկելով:

Ցետոյ, անցեալ ապրիլին երբ անյայտ ինքնութեամբ համազէններ Թիրանայի մէկ զօրանոցին վրայ յարձակում գործեցին, ալպանական իշխանութիւնները յոյն պարագլուխներ ձերբակալելու առիթ նկատեցին տակիա: Ապա Օգոստոսին դատարան հանելով զանոնք ամբաստանեցին լրտեսութեամբ ու բաւական ծանր պատիժներ արձակեցին, ինչ որ վառօդի տակառին մէջ ձգուած կայծի մը տպաւորութիւն գործեց: Ատոր վրայ յունական Մեծ Գաղափարական կարօտը ամէնէն հզօր չեչտով արտայայտուեցաւ քաղաքական դաշտն կողմէ որ բարձրագոչակ կոչ կ'ուղղէր հելլենականութիւնը ոչընչացման վտանգէն փրկելու եւ հրապայլերը Ալպանիա ղրկելու: Եւ տարօրինակ է որ Ալպանիոյ յոյն փոքրամասնութիւնը աւելի չափաւոր է, քան Աթէնքի ազգայնականները: Առաջինները պարզապէս չեն ուզեր պատանդները մնալ Թիրանայի ծայրայեղականներուն ու Ցունաստանի ծայրայեղ ազգայնականներուն:

Կացութիւնը որոշ վախ կը պատճառէ նաեւ Եւրոպայի, ուրուագծելով պալքանեան նոր կնճիռի մը հեռանկարը: Ֆրանսայի ու Գերմանիոյ Արտաքին նախարարները իրենց յոյն պաշտօնակիցին ուղղուած նամակով մը ըսած են թէ հարկ է խուսափիլ Պալքանեան հողին վրայ նոր խընդիրներէ, մինչ արդէն կայ նախկին եուկոսլաւիոյ պատերազմը:

ՔԱՂՀԱՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴԻ ՉՈՐՐՈՐԴ ՆԻՍՏԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Սոյն թուի Սեպտեմբերի 17 - 18-ին ե. ըեւանում դումարուեց «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Հոգաբարձուների Խորհրդի (ՀԽ) Հ. 4 նիստը, որը նախագահում էր ՀՀ, ՀԽ նախագահ, Լ. Տէր-Պետրոսեանը:

Նիստի ընթացքում քննարկուած հարցերը եւ ընդունուած որոշումները, ըստ էութեան նշանաւորում են Հիմնադրամի գործունէութեան նոր փուլ:

Օրակարգի հիմնական հարցերն էին. Հիմնադրամի կառոյցի յետագայ զարգացման խնդիրները (զեկուցող՝ ՀՀ, ՀԽ փոխ-նախագահ Գ. Ցարութիւնեան), Հիմնադրամի գործունէութեան տարեկան հաշուետուութիւնը (զեկուցող՝ գործադիր տնօրէն Մ. Պետրոսեան) եւ Հիմնադրամի ֆինանսական գործունէութեան հաշուեքննութեան արդիւնքները (զեկուցողներ՝ վերստուգիչ յանձնաժողովի անդամ Վ. Ձաղմատարեան, ֆրանսիական «AMYOT» հաշուեքննիչ կազմակերպութեան ներկայացուցիչ Վ. Քոչեան): Ելոյթ ունեցան նաեւ Արժանթինի, Գերմանիայի, Ֆրանսայի, ԱՄՆ-ի արեւմտեան, Գանատայի (Մոնրէալ), Զուիցերիայի, Իրանի, Հոլանտայի յանձնախմբերի ներկայացուցիչները՝ տեղերում տարուող աշխատանքների եւ խնդիրների վերաբերեալ:

ՀԽ-ն եզրակացրեց, որ թէեւ չատ երկրներում Հիմնադրամի ժողովրդայնացման եւ աշխատանքների կազմակերպման ուղղութեամբ արդէն իսկ զգալի գործունէութիւն է ծաւալուել, սակայն անհրաժեշտ է անցնել հաստատուն, ամէնօրեայ աշխատանքի՝ խնդիր ունենալով Հիմնադրամը դարձնել առաւել կատարեալ համազգային կառոյց: Փաստուեց, որ Հիմնադրամին մասնակցութեան ամենահիմնական ձեւը Ազգային Տուրքն է: Կարեւորուեցին նաեւ մասնակցութեան միւս ձեւերը՝ նպատակային ծրագրեր, կտակներ, նուիրատուութիւններ եւայլն:

Որոշում կայացուեց մշակել եւ գործադրել Ազգային Տուրքի անցնելու քարոզչական եւ գործնական համակարգ: Այս առընչութեամբ յստակ յանձնարարականներ տրուեցին ՀԽ Նախագահութեանն ու գործադիր վարչութեանը: Մասնաւորապէս, որոշում կայացուեց՝ լիազօրել ՀԽ Նախագահութեանը գործադիր վարչութեան ներկայացմամբ անհրաժեշտութեան դէպքում կասեցնել անգործութեան մատնուած յանձնախմբերի կամ նրանց անդամների գործունէութիւնը:

Եւս մէկ անգամ ամբողջութեամբ Հայաստանի եւ Արցախի իշխանութիւնների կողմից արուած այն յայտարարութիւնները, համաձայն որոնց, Հայաստանի եւ Արցախի իշխանութիւնների անունից տարբեր ծրագրերի համար Սփիւռքում դրամահաւաք իրականացնել միայն Հայաստանի կամ Արցախի իշխանութիւնների լիազօրութեամբ:

Ընդունուեց միջազգային «AMYOT» հաշուեքննիչ կազմակերպութեան (Ֆրանսա) Հիմնադրամի ֆինանսական գործունէութեան հաշուեքննութեան արդիւնքների վերաբերեալ զեկուցում, որով փաստուեց, որ Հիմնադրամի ֆինանսական միջոցները տնօրինուել եւ տնօրինւում

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ

Ֆստիվալ

Երիտ Տեառնամօտ

ՀԱՅՐ ՕԶՆԻՆ

Հեղինակ՝

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐՈՒԹԵԱՆ

Նկար 3-րդ

Ներկայացնում ենք Վահան Տերոսեանի «Հայր Օզնին» պատմվածքի հատվածներ, որոնք հեղինակի անձնական արխիվից են: Ստեղծագործությունը գրվել է 1960-ական թվականներին, սակայն ոչ մի տպագրական հրատարակչություն չի համարձակվել այն հրատարակել: Ներկայացնում ենք հեղինակի ընտանիքի անդամների հուշերը:

Վահան Տերոսեանը ծնվել է 1928 թ. Ստեփանավանում: Ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի պատմության ֆակուլտետը: Աշխատել է որպես ուսուցիչ, գրականագետ, «Գրական թերթ» շաբաթաթերթի խմբագրության անդամ: Մահացել է 1973 թ. հոկտեմբերին: Թաղված է Ստեփանավանի հին գերեզմանատանը:

***

— Հայր, ասա՛ մեզ, ինչո՞ւ ես քեզ Օզնի անվանում, ինչո՞ւ ես քո անունը փոխել, ինչո՞ւ ես ուրիշ անուն դրել քեզ:

— Ես ինձ Օզնի չեմ անվանել, ինձ Օզնի անվանել են, ես ինձ Ստեփան եմ անվանել, ինձ Ստեփան են անվանել, ես Ստեփան եմ, ես Ստեփան եմ եղել, ես Ստեփան եմ մնալու, ես Ստեփան եմ մեռնելու, ես Ստեփան եմ հողին դնելու, ես Ստեփան եմ հողի տակ մնալու, ես Ստեփան եմ հողի տակ փտելու, ես Ստեփան եմ հողի տակ ոսկորներս ցրվելու, ես Ստեփան եմ հողի տակ ոսկորներս ցրվելուց հետո էլ Ստեփան եմ մնալ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՈՄՆ. - Իր ննջեցեալոց յիշատակի 1.000 Ֆր.:

Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Կիրակի, Հոկ. 9-ին, աւանդական մատաղօրհնութիւն: Այս առթիւ կը պատարագէ Հոգեւոր Հովիւը՝

ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

Ճաւարտ պատարագի մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգիստ եկեղեցւոյս բարերարներուն, հոգաբարձուներուն եւ բոլոր անոնց որոնք սատար հանդիսացած են եկեղեցւոյս:

Ժամերգութիւն՝ *ժամը 9-ին,*
Պատարագ՝ *ժամը 10.30-ին:*

(Շար. Ա. էջէն)

ած է քաղաքի օրինավիճակ: Ան ունի աւելի քան 10 հազար բնակիչներ, որոնց մեծ մասը կը կազմեն Ադրբեջանէն գաղթածներ, որոնք ապաստան եւ աշխատանք գտած են հոն: Քաղաքը ունի ընկերա-մշակութային զարգացած ենթակառոյց, մարզական շինութիւններ եւ երեւանի հետ կապ ունի հանրակառքով և երկաթուղիով:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՁԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ
ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԸ

Երեւանի զինուորական բարձրագոյն ուսումնարանը որ Հայաստանի պատմութեան մէջ առաջինն է, սկսած է իր վարժընթացները 250 ուսանողներով: Ան բարձրաստիճան պաշտօնատարներ կը պատրաստէ մոթօհրաձգային, հրետակային, հրետանային, հաղորդակցութեան, հակօդային պաշտպանութեան եւ սահմանապահ զօրքերու համար:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Իր զաւկին մահուան 31-րդ տարելիցին ի յիշատակ Տիկին Արշալոյս Պապեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին:

VOUS DEMANDE DE L'AIDER
EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :
BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC...
POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

ՁԵԶԻ ԿԸ ԴԻՄԷ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 ԵՒ 11-Ի
ԻՐ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՀԱՄԱՐ
«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ,
ԳՕՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ., ԵՒԼՆ.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

Sous le haut patronnage de *M. Jacques TOUBON*
Ministre de la Culture et de la Francophonie
et *Agop MOVSES*
Ministre de la Culture de la République d'Arménie
A L'OCCASION DU 125e ANNIVERSAIRE DE SA NAISSANCE

KOMITAS et la FRANCE

L'UCFAF présente, en collaboration avec le Ministère de la Culture d'Arménie:
Hommage au compositeur et révélateur de l'esthétique authentique de la musique arménienne profane et sacrée.

CONCERT EXCEPTIONNEL
ŒUVRES DE KOMITAS

EGLISE DE LA TRINITE
Place de la Trinité — Paris 9e
VENDREDI 14 OCTOBRE
à 20 heures 45 précises
avec :
L'ORCHESTRE DE CHAMBRE LYRIQUE DE PARIS
direction Haïg DAVTIAN
solistes :

Herminé Yeritsian, *soprano*
Astrigh Dedeyan, *mezzo-soprano*
Meguerditch Meguerditchian, *baryton*
Karen Mirzoyan, *ténor*
Hasmig Surmelian, *piano*
Arthur Aharonian, *piano*
Haïg Davtian, *violon*

Prix des plavec : 120 F. (90 F. tarif réduit, étudiant et sans emploi —sur présentation de la carte— et enfants de moins de 12 ans).
Location : FNAC / UCFAF : 6, Cité du Wauxhall, Paris 10e, de 16h à 19h.
Parking : A poximité de l'Eglise de la Trinité.

—— **Dimanche 9 Octobre :**
REQUIEM
à la mémoire du Révérend-Père KOMITAS.
Cathédrale Apostolique Arménienne - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
—— **Du 8 au 14 Octobre :**
EXPOSITION :
« *Vie et Œuvre de KOMITAS* »
Cathédrale Apostolique Arménienne
Salle Nourhan Fringhian - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e
—— **Samedi 15 Octobre :**
COLLOQUE DE MUSICOLOGUES à la SORBONNE
« *KOMITAS : Œuvre et esthétique originale ?*
Vie et apport — Sa relation avec la France »
Amphithéâtre Bachelard, avec le concours de la section des Sciences Historique et Philologique de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes de la Sorbonne.
Galerie des Sciences — Entrée : rue des Ecoles ou Victor Cousin.
Ouvert au public de 15h à 20h.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8, Տօն է Սրբոց Թարգմանչաց Վարդապետացն՝ Մեսրոպայ, Եղիշէի, Մովսէսի Քերթողին, Դաւթի Անյաղթ Փիլիսոփային, Գրիգորի Նարեկացւոյն եւ Ներսիսի Կլայեցւոյն:

Տօն է ազգային եւ եկեղեցական՝ ի յիշատակ գիւտի Նշանագրացն Հայոց եւ Թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՆԵՐՍԵՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՂՈՒՃԵԱՆ

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant (e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.
Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.
Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

EXPOSITION
DE PEINTURE
DE
Vasken Baronian
PEINTRE D'ARMENIE

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Du 7 Octobre au 17 Octobre
Tous les jours de 9h à 12h
et de 14h à 18h

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Անի Մինասեանի եւ զաւակներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ապրականին՝ Բիւզանդ Մինասեանի մահուան առթիւ:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկ. 8, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝ 17, rue Bleue, Paris 9e
Բոլոր ընկեր եւ ընկերուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու այս ժողովին:

8 OCTOBRE . . . 8 OCTOBRE . . . 8 OC
LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(*Section Araxe*)
et la Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne
vous proposent

Un Dîner Oriental

le 8 Octobre à la M.C.A. Villeurbanne
126, ave. Roger Salengro
69100 Villeurbanne
Comprenant :
— Apéritif
— Salade
— Couscous
— Fromage
— Fruits
— Vin et café.
pour le prix de 75 F. / personne
50 F. / enfant
Impératif : Réservation à l'avance avec réglement au 78. 93. 57. 43 - *M.C.A.* 126, *ave. Roger Salengro*, 69100 *Villeurbanne.*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, Ս. Թարգմանչաց Տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱԹԵՒ ԱՐՔ. ՂԱՐԻՊԵԱՆ
Առաջնորդ Հայոց Պրազիլի

Պատարագ՝ ժամը 9.15-ին:

Ժամը 11.15-ին, ներկայ հաստատեալները գլխաւորութեամբ եկեղեցական պատուն թափօր կազմելով կ'ուղղուին դէպի «Ռիւ տ'Արմէնի»:

Ժամը 11.30-ին, օրհնութիւն՝ վերջերս գնուած հոգաշէնքի, ձեռամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ-ի

Այս հոգաշէնքին վրայ կը ծրագրուի մօտաւոր ապագային կառուցանել Մաքսարեան - Փափազեան Ամէնօրեայ վարժարանի չէնքը:

Ժամը 11.45-ին, հաւաք՝ «Կարպիս Մանուկեան» հանդիսասրահին մէջ, ուր եկեղեցաչէն Ճանճեանմբլի նախկին անդամներուն պիտի տրչխուին յուշամատնները, եկեղեցւոյ օծման 30-ամեակին առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»
Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —

Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e

Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8-9
SAMEDI - DIMANCHE
8-9 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԻՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻԻ 18.433 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.433

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Լէուխեան ուրացումը եւ ժխտումը, ուղղուած՝ Հայերու ցեղասպանութեան, յատնապէս յաջողած է փչրել մեր անտարբերութեան պատը որ յաճախ կը ցցուի այնքան էական պարագաներու դիմաց։ Նոր լաւադոյն վերջին փաստը եղաւ ուրբ 600 հոգինոց բազմութիւնը որ Փալէ ալ Քոնկրէսի Կապոյտ սրահը բերնէ բերան լեցուցած էր Հոկտեմբեր 6, Հինգշաբթի իրիկուն, ներկայ ըլլալու Հայ Դատի յանձնախումբին կազմակերպած երեկոյթին։

Ջեռնարկը Սեպտեմբեր 23-ի Եանի կումբին տեղեկատուական երեկոյթէն կը տարբերէր անով որ նպատակ ունէր հանրութիւնը դիտակ դարձնելու պատրաստութեան աշխատանքին ու նաեւ ընդլայնելու դատին հաւանական դրաւարկները. ակներեւ էր նաեւ քիչ մը դատախարակչական այն չեշտը որով խնդրոյ առարկայ եղաւ արդիւնքի ընկալումը։ Պատմաբան Լէուխի դէմ ձեռնարկուած դատը պէտք չէր դիտել չհաելու կամ կորնչցնելու մեր ընթացիկ ըմբռնումով։

Այս կէտին վրայ կեդրոնացան օրուան պիտոյր դէմքերը՝ նախ փաստաբան Լ. Ֆոսթէը, ապա տոքթոր Ի. Թէքնոն։ Անոնց ելոյթները յաջորդեցին երկու հայ փաստաբաններու՝ Փաթրիք Արապեանի ու Արմէն Տուրմճեանի խօսքին որ առաւելապար կը վերաբերէր նիւթին թէքնիք կողմին ու դատին ձեռնարկելու հարկին։ Անոնք անդամ մը եւս կրկնեցին թէ Պ. Լէուխի ընթացքը վարկաբեկումի, արհամապատուութեան վիրաւորանքի արարք մըն էր ամբողջ հայ ժողովուրդին հասցէին, որուն դէմ կարելի չէր ձեռնածալ մնալ, ինչ որ ալ ըլլար հարկաւոր քայլերուն դիմը։

Իսկ Լ. Ֆոսթէը եւ Ի. Թէքնոն ծանրացան ուրացումի, ժխտումի երեւոյթին վրայ։ Առաջինը նացիական արհաւիրքէն վերապրողի մը չառաւիղ ինքն ալ, չեշտեց այն կէտը թէ հարցը արդարադատ աեեանի մը առջեւ Հայերու ցեղասպանութեան մը դոյութիւնը ապացուցանել չէր, այլ վճարկել անոր ուրացումին, ժխտումին դէմ պրուելիք պատիժը։ Ապա բաւական զգայական չեշտով խօսեցաւ ժողովուրդի մը յիշղութիւնը ուրանալու ծանրագոյն յանցանքին վրայ որ անընդելի է։

Երեկոյթին Բ. մասը յատկացուած էր պատմականին։ Ի. Թէքնոն ամփոփ կերպով ներկայացուց Ջթ. դարու վերջաւորութեան եւ Ի. դարու սկիզբին Օսմանեան կայսրութեան հպատակ հայ գանգուածին վիճակը, ապա ընդարձակ կայսրութենէն մնացած փոքր կորիզին վրայ նամաթրքական հայրենիք մը կերտելու նպատակին դէմ անոր պատասխանը զոր դիմաւոր ազգակը նկատեց բնաջնջումի ընդհանուր ծրագրին։ Ծանրացաւ այդ ծրագրին նախապատրաստութեան երեւոյթին, կիրարկութեան պարագաներուն վրայ որոնք անառարկելի կ'ընէին ցեղասպանութեան մը գոյութիւնը։ Այս տեսակէտը զօրացնող յաւելեալ տուեալ էր նաեւ այն որ սկսեալ 1920-ին Թուրք իշխանութիւնները ամէն բան ըրած էին կատարուածէն որեւէ բնոյթի հետք չձգելու համար։

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Հայ Դատի յանձնախումբի նախագահ Արա Գըլիդրեան, ան յիշեց նախընթաց պարագաները - ՄԱԿ-ի ենթայանձնախումբ, Եւրոպայի Խորհրդարան -- երբ նոյնքան սուր էր մարտահրաւէրը ու Ցանձնախումբը անվարան ընդունած էր զայն։ Ըսաւ թէ վստահութիւնը ունին որ անգամ մը եւս գաղութը պիտի դիմայ իր ներքին տարբերութիւնները մոռնալ ու միաճոյլ ու միակամ ներկայանալ երբ հարցը կը վերաբերի մէր ազնագոյն ազգերգութեան։ Ասով ան հրաւէր ուղղեց մեծ թիւով ներկայ ըլլալու Փարիզի Արդարադատութեան պալատին առջեւ, Հոկտեմբեր 14-ին, դատավարութեան օրը։

Երեկոյթին ընթացքին ամէն ատիթով չեշտուեցաւ ձեռնարկին նիւթական կողմն ալ որ առաջին հանգրուանի մը համար 250 հազարի դոլարի մը պահանջքը կը դնէր։ Այդ առումով կատարուած նուիրահաւաքով մը գոյացաւ 47.400 Ֆր.։

Երեկոյթին ներկայ էին Փարիզի Հայոց առաջնորդ Գիւտ Արք. և Կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կասպրեան, իսկ Հայաստանի դործավարը Վահան Տէր - Ղեւոնդեան չէր կրցած ներկայ դտնուիլ։ Իրենց զօրակցութիւնը յայտնող դիրեր ղրկած էին Ֆրանսայի անձնաւորութիւններ։

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՓԱՐԻԶԵՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 6)

ԲԱԺԵՆՏԻՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՍԵՓԱԿԱՆԱՑՆՈՐՀՈՒՄԸ

Հայաստանի անտեսապիտակն վարչութեան տուեալներով Սեպտեմբեր 30-ին բաժնետիրական ընկերութեան օրինաւիճակ ստացած հանրապետական 105 ձեռնարկութիւններ կային։ Իսկ կառավարութեան առընթեր պետական սեփականաշնորհման յանձնախումբի հաշուարկման եւ ապազգայնացման վարչութեան համաձայն ալ սեփականաշնորհման ցուցակին ենթակայ 425 «փոքր» ձեռնարկութիւններուն աւելի քան մէկ երրորդը որպէս սեփականութիւն յանձնուած է անոնց աշխատակազմին։ Այս դործողութիւնը 28 միլիոն դրամ հասոյթ ապահոված է պետական պիւտճէին։

*
**

ԳԵՏՆԱԽՆՁՈՐԻ ԲԱԽԱՐԱՐ ԲԵՕՐՔ

Հանրապետանի Գիւղատնտեսութեան նախարարութեան նախատեսութիւններով դետնախնձորի այս տարուան բերքը կ'ըլլայ 400 հազար թոն, ինչ որ կը բաւարարէ բնակչութեան ձմեռնային պահանջքը։

*
**

ԹԱՓԱՆՑՈՒՄԻ ՓՈՐՁ

Հոկտեմբեր 4-էն 5 լուսնալիք պիչերը Ռուսաստանի սահմանապահ զինուորներ Հայ - Թրքական սահմանի Մասիսի հատուածին մէջ ձերբակալած են երեք հոգի, որոնք կը փորձէին Թուրքիայէն Հայաստան անցնիլ։ Գրաւուած են պէնքեր եւ ռատիօ - հաղորդակցութեան դործիքներ։

*
**

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ԱԶԳ. ՏՕՆԻՆ ԱՒԹԻԻ

Ուկրանիոյ Ֆաշիզմէն ազատագրման 50-ամեակի տօնակատարութեանց մասնակցելու համար, Հոկտեմբեր 6-ին Կիեւ մեկնած են Հայաստանէն կառավարական եւ նախկին ռազմիկներու պատուիրակութիւններ, որոնց Մոսկուա կը միանան նաեւ Հ. Բաղրամեան, Մատրիտէն վերադարձին։ Կը նախատեսուին պաշտօնական տեսակցութիւններ։

*
**

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՊԱՏԻԺՆԵՐ

Որոշուած է այսուհետեւ տնտեսական պատիժներ ալ կիրարկել, անոնց որոնք կը խուսափին զինուորական ծառայութենէն։ Այսպէս, օրինակ, սեփականաշնորհման փաստաթուղթերէ կը զրկուին բոլոր դասալիքները։

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԱԼԻԵԻ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ Կ'ԸՆԷ ՀԻՒՍԷՅՆՈՎԸ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆ ԱԼ ԿԸ ՎԱՒԵՐԱՑՆԷ

Հինգշաբթի, Հոկ. 6-ին, Ալիեւ պաշտօնանկ ըրաւ իր նախարարապետը՝ Հիւսէյնով զոր կ'ամբաստանէր որպէս դերդիչներէն մէկը ձախողած պետական հարուածին։ Ինչ եաք, Խորհրդարանը 1-ի դէմ 31 ձայնով վաւերացուց այս պաշտօնազրկումը, աւելցնելով թէ Հիւսէյնով կը կորսնցնէ նաեւ երեսփոխանի իր հանդամանքը։ Այս վերջինը յայտարարած է թէ յանցաւոր չէ, բայց չի կրնար պատասխանել ուրիչներու անունով եւ թող յանցաւորները տան պէտք եղած բացատրութիւնները։ Ըսած է նաեւ թէ պիտի չհեռանայ Բաքուէն։ Ներքին նախարարն ալ յայտարարած է թէ երեք ամիս առաջ տեղեկացած էին պետական հարուածի մը ծրագրին մասին եւ այդ առընչութեամբ 120 հոգի ձերբակալուած էին։ Կարդ մը պղրիւրներու համաձայն հեռացուած է նաեւ ընդհանուր դատախազը՝ Օմարով։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐԱՅԵՒՈՑԻ ՄՕՏ ՄԱԿ-ի կապոյտ սաղաւարտաւորները սերպ պինուորներու 20 հաշմուած դիակներ երեւան հանած են։ Կը թուի որ անոնք զոհ դացած են մահմետական յարձակման մը։ Վախ կայ որ Սերպերու հակազդեցութիւնը բուռն ըլլայ։

ՊՄՊԸ արդելք հանդիսացաւ որ խորհրդային ուժերը յարձակին Լեհաստանի վրայ 1981-ին։ Պապին եւ Բրեժնեւի միջեւ փոխանակուած նամակներու չնորհիւ է որ կարելի եղեր է փրկել Լեհաստանը։ Այս լուրը հրատարակած է լեհ օրաթերթը՝ «Ռըչ փոսփոլիթա,» որու աղբիւրներն են Սթազիի (նախկին արեւելեան Գերմանիոյ քաղաքական ոստիկանութիւն) 267 էջնոց փաստաթուղթերը։ Ըստ այս թուղթերուն Յովհ. Պօղոս Բ. առաջին առած է Սոլիտարնոսկի որոշած ընդհանուր գործադուլի մը (1981, Մարտ 31) ինչ որ պատճառ պիտի ըլլար խորհրդային յարձակման։

ՊԱՆԿԼԱՏԷՇԻ դրագիտուհին՝ Թասլիմա Նասրինի Փարիզ դալը (Հոկ. 7) բաւական բանավէճի դուռ բացաւ եւ երեւան հանեց Ամերիքի եւ Ներքին նախարարութեանց տարակարծութիւնները։ Ամերիքեան, Թ. Նասրինի որ մահուան պատասպարտուած է մոլեռանդ մահմետականներու կողմէ, Օգոստոսէն ի վեր Շուէտ ապաստանած էր եւ Փարիզ պէտք է դար Հոկտեմբեր 7-ին, նոյն իրիկունը մասնակցելու համար Պերնար Փիվոյի յայտագրին՝ Պուլոն տը Բիւլթիւ։ Արդ, Հոկտեմբեր 6-ին կը պարզուէր որ Ֆրանսա միայն 24 ժամուան վիզա կուտայ, ինչ որ պատճառ կ'ըլլար որ Թասլիմա Նասրին հրաժարի դալէ։ Մեծ աղմուկ կը բարձրանար մեծիաներու մօտ, Փիվօ՝ «դայթակղութիւն» կ'որակէր եղածը։ Ամերիքեան նախարարութեան առարկութիւնն այն եղած է որ կարելի չէ տիկնոջ կեանքի ապահովութիւնը երաշխաւորել 24 ժամէն աւելի, ինչ որ անշուշտ բաւական ծիծաղելի է։ Փոսքուա որ բաւական յստակ կերպով Ամերիքեան նախարարութեան վրայ կը ձգէր այս ձախաւեր գործը, կը յայտարարէր նաեւ թէ կարելի է փոխխոխութիւն ընել եւ Ուրբաթ օր (Հոկտեմբեր 7) յոյս կար որ դերթեւեկուհին կարենայ դալ։

ՋՈՒԻՑԵՐԻՈՑ Ֆրիպուրկի շրջանին մէջ դտնուած 48 դիակները որոնք «Արեւային

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակին առթիւ (ծնած է 1869, Սեպտեմբեր 26-ին) զանազան հանդիսութիւններ նախատեսուած են Փարիզ եւ այլուր։ Անկախ ամբողջական թիւէ մը զոր իրեն պիտի նուիրենք Հոկտեմբեր 14-ին անտիպ (Աշիկ Երմագեան) եւ այլ դրութիւններով (յուշ, վկայութիւն, յօդուած եւայլն) Հոկտեմբերի ընթացքին լոյս պիտի ընծայենք նաեւ բազմաթիւ դրութիւններ, «Յառաջ»ի եօթանասունամեայ հատաքածոն իսկական չափարան մը ըլլալով, նաեւ Կոմիտասի մասին։ Այսօրուընէ, Գ. էջ, կը վերահրատարակենք խիստ չահեկան յուշեր զոր ստորագրած է Կոմիտասի հայրենակիցն եւ մտերիմ՝ Կարօ Ուշաղլեան (Կ. Պետուչ)։ Այս դրութիւնը լոյս տեսած է Շաւարշ Մխսքեանի դրատան չրջանին հրատարակած (դաղտնի) պարբերականներէն «Արծանի»ի Ա. թիւին մէջ (1943)։

ՆԱՐԻՆԷ ՍԻՄՈՆԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՓՆԵԿԻՐ

Երգչուհի Նարինէ Սիմոնեան ծանօթ է Փարիզի հայութեան իր կրկնակի հանդերձներուն չնորհիւ եւ մեր աչխատակիցը՝ Գրիգոր Չամբարճումեան դեռ առջի օր («Յառաջ Միաք եւ արուեստ», Հոկտեմբեր 2) կ'արտայայտուէր արուեստագիտին բարձր արուեստին մասին, ինչ որ հաստատուեցաւ դեռ առջի օր ալ։ Արդարեւ Նարինէ Սիմոնեան Սեպտեմբեր 29-ին, առաջին մրցանակը ստացած է Լիսթ - Մենաչէսոն երգչուհի միջազգային մրցումին որ տեղի ունեցաւ Զուիցերիա։

տաճարի միաբանութեան» աղանդին կը պատկանի։ Թերեւս հաւաքական անձնասպանութեան մը զոհերը չեն, ինչպէս կը կարծուէր սկիզբը, այլ՝ զանդուածային ջարդի մը։ Արդարեւ, դիակներու քննութիւնը երեւան հանած է որ սրսկումի հետքեր կան մարմիններուն վրայ, թմրեցուցիչի գործածութեան փաստեր ալ կան։ Հաւանական կը նկատուի նաեւ որ այս ջարդը գործուած ըլլայ պարզապէս գոյութեան համար։ Երկու դիւղացիներէն (Շաղէ) մէկուն մէջ կը գտնուէր միաբանութեան դանձը։ Միւսը կը փնտռուէր աղանդին հիմնադիրը՝ Լիւք Ժուռէ որ տեսնուեր է առջի օր Ժընեւ, բայց անկէ ի վեր հետքը չկայ։ Ամբողջ զուիցերական մամուլը կը զբաղի այս ողբերգութեամբ եւ կը փորձէ հասկնալ թէ ի՞նչ է այս աղանդը։ Կը կարծուի որ չուրջ 350 հետեւորդներ ունի Ժուռէ որ իր «որսորդութիւնը» կեդրոնացուցած էր Ֆրանսա, Զուիցերիա եւ Պելժիա։ Քէպէք հաստատած էր 1984-ին։ Անդամավճարը ամսականը 40 տոլար էր, բայց նախկին հետեւորդներ պատմած են որ Ժուռէ «ուղեղի լուացում» կը գործէր աւելի եւ աւելի դրամ չորթելու համար։ Զուիցերիոյ այս յայտնաբերման վերջին հաչուեկշիռը 53 դիակ է, վերջին դտնուածներուն մէջ կար նաեւ նորածին մը։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ քանի մը օր հանդրստանալու համար Պէլ - Իլ դացած է ուր կը մնայ չորս - հինդ օր եւ օրերը պիտի անցընէ ընթերցումով եւ պատյտով։

ՀՌՈՄի ձեմելլի բազմաբեւեռանի մէկ պատասխանատու բժիշկ մը՝ Քոռաուօ Մաննի յայտարարած է թէ Պապը «ոչ խենթ է, ոչ ալ ցնդած այլ հոգեպէս կը տառապի» իրրեւ հետեւանք 1981-ի մահափորձին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՍԵԻՆ ՈՒ ՍՊԻՏԱԿԸ

Դարակակիզքին «Մեր հայրենիք Թըլ-ւառ, անտէր...» երգող սերունդը, ապա այն միւսները որոնք անոր յաջորդեցին համայնավարական տասնամեակներուն ու «հայրենական» կոչեցին պատերազմը որ իրենց հետ ոչ մէկ կապ ունէր, կրնա՞ն երեւակայել արդեօք թէ դարը վերջանալէ առաջ Հայաստան պիտի վերատիրանայ իր անկախութեան ու անոր առաջին նախագահը անկախութեան Գ. տարեդարձին պիտի յայտարարէ թէ կովկասեան ամէնէն հզօր բանակը ունի Հայաստան: Ու ծանր տասնամեակներ եւին ձգած Հայաստանցին ալ, երազներու անակնկալ իրականացման դէմ չհոթած Սփիւռքցին ալ չէն կրնար չընդունիլ թէ անկախութեան երեք տարուան ընթացքին Հայաստանի մեծագոյն նուաճումն է հայկական բանակը:

Ամէնէն անտարբերին ու անհաւատին անդամ զգացական աշխարհին մէջ ալիքներ առեղծեց անկասկած, Սեպտեմբեր 21-ին Երեւանի տակաւին երէկ Լենինի անունով մկրտուած, այսօր արդէն Հանրապետութեան հրապարակին զօրանդէսը: Կամ զարթաղեանը որ Սեպտեմբեր 2-ին տեղի ունեցաւ Մոսկուանակերտի մէջ, ուր ինչպէս կը գրէ «Զինուոր» շաբաթաթերթը Սեպտեմբեր 9-ի թիւով, «Արցախ աշխարհում մի ամբողջ ժողովուրդ, զօրաւիւղ կազմած, պատուի էր առնում զինուշանի առաջ»:

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան պաշտօնաթերթը նոյն թիւով տեղ տուած է երկու զօրամասերու կեդրոնի պետերուն՝ Վ. Վերթաբեանի ու Ա. Պահլաւունիի հետ կատարուած զրոյցի մը ուր անոնք կը խօսին հայկական բանակին հպարտութիւն պատճառող ներկայութեան, բայց նաեւ թերութիւններուն, դժուարութիւններուն մասին:

Զրոյցին սկիզբին, կայացած կը նկատուի բանակը որուն գոյութեան փաստ կը տրուին յաղթանակները եւ «մեր անառիկ սահմանները»: Կ'ըսուի թէ ամէն օգակ լաւ պատկերացում ունի իր պարտականութեան ու լծուած է զայն կատարելու: Ասոր քով կան տակաւին թերիները. Հայաստան չունի զինուորական կանոնադրութիւն: Կը գործածուի ռուսականը: Հրամանատարութիւնը լուրջ դժուարութիւն ունի հարկաւոր պարագային մեքենագրական թուղթ ճարելու եւ օրինակ, զեկուցագիր ներկայացնելու:

Նոյն թերթին մէջ Պաշտպանութեան վոխ-նախարար Ասատուածատուր Պետրոսեան տեղեկութիւններ կուտայ հայկական բանակին կազմութեան մասին: Կ'ըսէ թէ զինուորական ծառայութեան 3 տեսակ կայ. ա) պարտադիր, բ) պայմանագրային, գ) ազատ վարձու: Առաջինը կը տեւէ երիտասարդներուն. երկրորդը կը տեւէ պահեստազօրքի այն քաղաքացիներուն որոնք կամաւոր կերպով 6 ամիսէն մինչեւ հինգ տարուան պայմանագիր կը կնքեն: Պայմանագրային ծառայողները ամսական 1500 Դրամ կը ստանան:

Բանակին մէջ քիչ է թիւը զինուորութիւնը մնայուն ապաստան ընտրած սպաներու. այսօր սպայական պաշտօն կը վարեն քանի մը տարիէ ի վեր կուտող տղաքը որոնց մէկ մասը բարձրագոյն կրթութիւն ունի: Բայց անոնց մեծ մասը չի փափաքիր աւելի, մասնագիտական ուսում առնել:

Ինչ կը վերաբերի դասալիքներու հարցին, տակաւին միշտ գոյութիւն ունի. թէեւ կ'ըլլան պարագաներ ալ որոնց մէջ դասալիք կարծուածը ուրիշ զօրաբաժնի մը մաս կազմած է, ընդհանրապէս տեղական մտահոգութեամբ: Այս երեւոյթը ըսել կուտայ Ա. Պահլաւունին. «Ինչո՞ւ պիտի երեւանցին ծառայի երեւանում, ի՞նչ է, Հայաստանի հիւսիսը նրանց հայրենիքը չէ՞»: Ապա կը բացատրէ. «պիտի վերանայիք օջախ հասկացութիւնից եւ գաւիք հայրենիք հասկացութեան: Իսկ երեւանում չի էլ զգացւում որ հանրապետութեան սահմաններում մարտական գործողութիւններ են տեղի ունենում»:

Դասալիքներու հարցին համար երկու պետերը հարկաւոր կը նկատեն որ երիտասարդները զօրակոչուելէ առաջ պէտք է հոգեբանօրէն պատրաստուած ըլլան ատոր: Մինչդեռ այսօր նիւթականի ակընկալութեան տարածուն քնոյթը «հայրենիք» հասկացութիւնը վերածած է «օջախ» հասկացութեան:

Հոս կարեւոր ազդակ մըն ալ ծնողքներու անտեղի զուրգուրանքն է, աւելորդ վախերը, թէ իրենց զաւակը առանց բաւարար մարտական պարտականութիւն տեսնելու, կը ղրկուին առաջին դիծ: Մինչդեռ, կեդրոնի պետերը ապահովութիւն կուտան թէ «առանց բաւարար մարտական պատրաստութեան ոչ մի զինուոր առաջին գիծ չի մտնում: Փառք Աստծոյ, արդէն այնքան ուժ ունենք որ դրա կարիքը չի զգացւում»:

Հետաքրքրական են բանակին կենցաղային պայմաններուն մասին ըսուածները. ունին բաղնիք, ճաշարան, խոհանոց, եւ լեկտրական սալեր, չեն դժգոհիր եւ լեկտրականութենէն ու ջուրի մատակարարումէն: Զուներ սառնարաններ: Սնունդի ընդհանուր վիճակը գէշ չէ, բայց շատ լաւ ալ չէ: Միսը կը գնեն տեղւոյն վրայ, չուկայէն աւելի աժան գիներով:

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Գուրգէն Մահարիի եւ Եղիա Տէմիրճիպաշեանի միջեւ ոչ մէկ զուգահեռական կարելի է գտնել, գրագէտն ու հայ ընկերութիւնը զիրար կապող ու իրարմէ հեռացնող տառապագին կապէն զատ: Բայց ատիկա գրեթէ բոլոր հայ գրողներու փորձառութիւնը եղած է, մանաւանդ Արեւմտահայ գրականութեան պարագային: Ու հոս է որ կը յայտնուի այն անծանօթ ազդակը որ մեր կեանքն ու գրականութիւնը կը զոպանակէ - հայ կինը: Որքան քիչ գրուի այս մասին՝ այնքան լաւ է, եւ կը բաւէ որ գիտնանք թէ ոչ միայն հայ կինն է, շատ հաւանաբար, փոխադրիչը մեր մշակոյթին դարէ դար ու երկրէ երկիր այլ նաեւ գլխաւոր ներշնչարանը մեր արուեստագէտներուն, թէ իր ներկայութեամբ ու մանաւանդ իր բացակայութեամբ: Սպասման սրահի Փրոյտիդմ չէ որ կ'ընենք այս պարագային եթէ չենք անոք մօր ու կնկան հետ կապուած ենթագիտակից խռովքի մը զգացումը որ Նարեկացիէն մինչեւ Աբովեան, Եղիա, Մեծարենց, Պարաճանով ու Շիրազ մեր մտքի ու սրտի մարդիկը ապրած են ու յաղդած՝ առիթ զեղեցկութիւն հանել: Անտոնինայի հատորէն յստակ եզրակացութիւն մը կարելի է հանել - թէ հայ գրագէտը յաղդած էր դիմանալ իր աքսորին փիլիքականէն աւելի բարոյական տառապանքին՝ չնորհիւ նախ իր ներքին ուժին, գրագէտի իր ինքնավստահութեան, յամառութեան եւ վաւերականութեան: Սառնամանիքներուն մէջ տեղ ու տրամադրութիւն գտնել գրականութիւն մշակելու՝ սա թէ սովորական բան մըն է գրագէտին համար եւ նաեւ անսովոր՝ հասարակ մահկանացուին համար: Կը յիշեմ պարագան Եդուարդ Պօյաճեանին որ իր խլիրդի մագիլներուն մէջ արիւնաքամ, կեանքին վերջին ժամուն հասած, եւ ահաւոր ցաւերու մէջ՝ ուժ կը գտնէր գրելու, գրելու...: Մահարիի ուժի երկրորդ աղբիւրը եղած էր Անտոնինան, օտար կամ ոչ՝ շատ ալ կարեւոր չէ, կինը՝ իբրեւ խորհրդանշան կեանքի, իբրեւ ակը նորոգումի եւ յաւերժութեան:

Հատորին վերջաւորութեան «Այրուող Այգեստաննե՛րի Ողիսականը» անունով կարճ գրութիւն մը կայ որ, ըստ երեւոյթին, Երեւանի «ԱՐ» պարբերաթերթը անցեալ տարի հրատարակած է, ի պատիւ իրեն: Սփիւռքը սակայն ծանօթ չէ այն ատոր նուիրումին ու բարոյական ապականութեան որով համայնավար վարչակարգը կրցած էր վարակել որոշ խաւերու մարդիկը (այսպիսի պարագաներու, ամէնէն մեծ վտանգը մեզի պէս ղուրսը գըտնուող մարդոց համար՝ հաւաքական դատապարտութիւնն է ամբողջ ընկերութեան): Անկասկած որ պարկեշտ ու համոզուած համայնավարներ կային Հայաստանի վերնախաւին ու մտաւորական դասակարգին մէջ: Մեր ազգին ապագան լայն չափով արդիւնքն է իր անցեալի պատմութեան եւ չկայ աւելի կարեւոր օրակարգ ներկային համար քան լուսաւորումը այդ անցեալի մութ անկիւններուն: Ասիկա որքան խելքի՝ նոյնքան քաջութեան ու հոգեկան արիութեան հարց է: Եւ այդ մութ անկիւններէն, առաջին հերթին՝ Ստալինեան Մեծ Մաքրագործումներուն թաքուն ծալքերուն լուսաբանումը: Չի բաւեր ամբողջ յանցանքը Նայիրի Զարեանի մը ուսերուն դնելը, ինչպէս կ'ընէր Արշակ Զօպանեանը: Կամ՝ Եղեռնի 50-ամեակի առնախատրութեան առեն Երեւան ծագում առած ճգնաժամային տագնապը որու խաղաղ լուծման մէջ մեծ է եղած, ըստ Հայաստանեան այսօրուան մամուլին, հոգելոյս Վազգէն Վեհափառին դերը: Մեզի պէս ազգերու համար որոնք ոչ մեծ թիւ են, ոչ ալ մեծ հողային կամ նիւթական հարստութիւն ունին կենաց մահու հարց է այն բարոյական կորովը որով անոնք կը վարեն իրենց հաւաքական կեանքը - Ղարաբաղի հայութեան ցուցաբերած բարոյական տոկունութիւնը ու յաղդութիւնը այս մարդին մէջ օրինակ կրնայ ըլլալ համայն հայութեան: Մութ անկիւններ՝ Սփիւռքի մէջ ալ կան եւ որքան առեն ծածկենք ատոնք հոգեւորական, քաղաքական չահերու կամ անտարբերութեան քողերու տակ՝ այնքան առեն մեր այդ վէրքը պիտի ճնճեղի ու ցաւը, բարոյական խլիրդի մը նման, պիտի տարածուի: Հոս է որ մտաւորականութեան «պաշտօնին» մասին կը մտածեն մարդիկ, եւ իրաւացիօրէն: Կարելի է մասամբ արդարացնել մարդիկ երբ անարդարութեան մը, սուտի մը, կեղծիքի մը կամ ճշմարտութեան նահատակութեան ականատես կ'ըլլան՝ բայց երեսնին անդին կը դարձնեն «իմ գործս չէ» ըսելով: Սակայն մտաւորական՞ը, որուն գործը այդ ճշմարտութեան փնտռտուքը, պահպանումը, արտայայտութիւնն իսկ է...: Կարելի է ճշմարտութեան «սահմանումին» իրաւունքը կամ պարտականութիւնը պղտոլ մաքի մարդուն սակայն եթէ կայ անճ մը որ պաշտպանն ու զոհն է ճշմարտութեան՝ այդ ալ ինքը, մտաւորականն է: Երեք տարի անցաւ անկախութեան հռչակումէն ի վեր, համայնավար բռնատիրութիւնը մեր հասարակական յիշողութեան մէջ անցած է եղեռնին, տեղահանութեան ու պաղթականութեան չարքին, եւ ամէն վիճակից հայ անհամբեր կը սպասէ մեր ազգային պատմութեան Նոր Մեկնումի նշաններուն ուրոնք սակայն չ'ուշանան...: Պատճառները չատ կան, այդ ուշացումին համար:

Ուրեմն ահա «Այրուող Այգեստաննե՛րու Ողիսականը» գրութենէն հատուած մը ուր կ'արտացոլայ, 1950ական թուականներու կէսերուն Հայաստանի մէջ տիրող հոգեվիճակէն պզտիկ մաս մը:

«Իր հայրենի Վանի մասին պատմող գիրքը Գուրգէնն սկսեց գրել արդէն ծանր հիւանդ վիճակում: Գրքի մեծ մասը գրուեց Պալանգայում, ուր թարմ օդը, մեղմ կլիման նրան ստեղծագործելու ուժ կին տալիս: Նա շատ էր չտապում. «Գոնէ մինչեւ մեռնելս հասցնեմ աւարտել... Ուզում եմ մի բան արած լինել սիրելի քաղաքիս համար՝ Եղեռնի զոհերին յիշատակին»:

«Ցամենայնդէպս, Գուրգէնը հասցրեց գրել իր դասական գործը, որը յետոյ փոթորիկ պիտի բարձրացնէր: «Այրուող Այգեստանները» Գուրգէնին հակայական դառնութիւն, վիրաւորանք, իսկ ընկերներին՝ հիասթափութիւն պատճառեց: Լուրջ գրական երկը կոխկռտուեց ყեխոռոքերի տակ: Հիւանդ գրողի դէմ մի ամբողջ վայրենի արշաւանք կազմակերպուեց, որ նկարագրելն անհնար է: Գիրքը պատռում էին, վառում: Մեր պատրաստմամբն էին նետում քարեր, ճմերուկի կճեպներ, ամէն տեսանք գարշանք: Հեղինակին վիրաւորող հեռախօսազանգեր, անանուն նամակներ եւ երկտողեր...: Ի հարկէ, ես շատ բան էի թաքցնում Գուրգէնից: Բայց լսանալով այդ մասին, նա խիստ բարկացաւ. «Այս աղբը դու պիտի պահպանես պատմութեան համար, ոչինչ մի ոչնչացրու եւ ինձանից ոչինչ մի թաքցրու: Ես պէտք է իմանամ, թէ ինչի են ընդունակ իմ թանկագին եղբայրները: Սա է, թերեւս իմ ճակատագիրը...»: Դեռ Պալանգայում եղած ժամանակ, նրան երեւանից գրում էին. «Անիծեալ թուրք, չփորձես վերադառնալ: Մէկ է, սպանելու ենք քեզ»: Գուրգէնը վախենում էր վերադառնալ, բայց ես ստիպեցի ու համոզեցի: Նրա աչքերում անսահման ցաւ ու վիրաւորանք կար: Մենք վերադարձանք Երեւան, նա փակուեց իր աշխատասենեակում եւ փողոց դուրս չէր գալիս»:

Անկարելի է մեզի Սփիւռքի Հայերուս համար երեւակայել այդ թունոտ մթնոլորտը որ կը տիրէ Հայաստանի մէջ, հակառակ անոր որ հոս Սփիւռքի մէջ ալ նուազ անմարդկային արարքներ չկնայուեցան որոշ անձերու: Մենք հոս այդ անվայել արարքները օտար բարքերու մեր հայութեան վրայ ունեցած տպղեցութեան կը վերագրենք: Սակայն հայրենիքի մէ՞ջ...: Դարերու կարօտը այդ հայրենիքը խոչալացուցած է, զարթուցած է սրբանկարի նման բան մը եւ հիմա դէմ այդ երեւակայական աշխարհին մէջ ենք չատերս (քիչ մը Աւստրալիոյ «ապօրիժէն»ներուն dreamtime կոչուած առասպելային հոգեբանութիւնը կը յիշեցնէ...): Վայ այն օրուան երբ պիտի արթննանք Հայաստանի ու հայ ժողովուրդի դաժան իրականութեան...: Ամէն պարագայի, մարդ միայն երախտապարտութեան զգացումով կը դիմաւորէ այս օտարազգի բայց հոգիով հայ Լատվիացի կինն ու իր գլուխ հանած երկը: Օրը կուգայ անպայման երբ ճշմարտութիւնը լոյսին կուգայ ու շատ մը տառապած հոգիներու պատմութիւնը. Բակունցի եւ Եսայեանի սերունդին ճակատագիրը, Կոստան Զարեանը Հայաստանի մէջ, Բեգլար Նաւասարդեանն ու իր տրամբ Երեւանի մէջ, Օշականն ու իր յոբելեանի ողբերգութիւնը, Զարենցէն Զիլոյեան եւ տակաւին քանի քանի այլ տրամներ որոնց ծանօթ չենք հոս Սփիւռքի մէջ - կը գրուի ու վերջին հոգեհանգիստը կը կատարուի: Այն առեն միայն պիտի կարենանք ըսել թէ հայութիւնը նոր էջ մը կը բանայ իր պատմութեան մէջ: Ինչպէ՛ս չցանկալ որ այդ ճակատագրական օրերուն մեր ազգը իմաստութիւնը գտնէ մէկդի դնելու վրէժն ու պատիժը, դիմայ ներել ու սորվիլ փորձառութենէն օգտուիլ, ինչպէս ըրած ենք մենք ազգովին անցեալին:

Օրուան Հարցեր

ԱՐԵՒՄՈՒՏՔԻ ԱՅՐՔ ԱՄԼՈՒԹԵԱՆ ՎՏԱՆԳԻՆ ՏԱՐԿ

Մինչ մէկ կողմէ աշխարհի բնակչութեան անհակակշռելի աճին դէմ միջազգային համաժողովներով դարման գտնելու քանք կ'ըլլայ, անդին դիտնականները անդադար կը հնչեցնեն այսօրուան երիտասարդներուն անմխիթարն ցած որակին մասին: Երկու լուրջ հետազոտութիւն ցոյց է թէ արեւմտեան երկիրներու մէջ երիտասարդ այրերու սերմերը թէ թիւով պակասած են եւ թէ հարկաւոր որակը չունին: Այս փոփոխութիւնները յառաջ եկած են վերջին երկու տասնամեակներու ընթացքին:

Հետազոտութիւնները կատարուած են Փարիզի եւ Պելժիոյ մէջ: Առաջինին արդիւնքներով ճշդուած է որ Փարիզի բնակիչ երիտասարդի մը սերմերուն թիւը մէկին հաշուով տարեկան մէկ միլիոնի չափ պակաս է, ինչ որ 2 - 3%-ի համեմատութիւն մը կը ներկայացնէ: Ու դիտնականներուն կարծիքով, անկարեւոր չէ այդ համեմատութիւնը:

Հետազոտողները հակում ունին այս երեւոյթը բացատրելու չրջապատին մէջ օր օրէ տարածուող քիմիական արտադրութիւններով որոնք յղութեան արդելք կ'ըլլան սաղմին սեռային բնականոն զարգացումին, Քիմիական այս կարգի «չարագործ» նիւթերու դլխաւորները կը նկատուին փոչի օճառներն ու պլաստիքներու որոշ բաղկացուցիչներ:

Վերջին չրջանին անդլիացի հետազօտողներ Լոնտոնի ծորակներէն հոսող ջուրը պատահականաւոր նկատած են Թայմզ գետին չրջակայքը ապրող այրերու մօտ նըշմարուած սերմերու տկարութեան. սակայն ջուրի ընկերութիւնը խաւսքէն հաղորդած է:

Այս կարգի ուսումնասիրութիւններու դլխաւոր դժուարութիւնը այն կ'ըլլայ որ սերմերու թիւը մեծ փոփոխութիւններ ցոյց կուտայ մէկ ենթակայէն միւսը, կամ նոյն ենթակային զանազան չրջաններուն:

Այս ընթացքը, չատերու կողմէ կը նպատուի որ յարաճուն կերպով չեչտուի մինչեւ 2005 թուականը աւելի մեծ թիւով այրեր ամլութեան դատապարտուին: Կան նաեւ դիտնականներ որոնք նոյնքան խուճապի մատնուած չեն եւ այն կարծիքը կը յայտնեն որ նման տատանումներ բնական երեւոյթ պէտք է նկատել:

«ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԾԱՂԻԿՆԵՐ»Ը... ԿԸ ԲԱՑՈՒԻՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Քանի մը օրէն Հոկտեմբեր 15-ին, Տէսինի մէջ պաչտօնական բացումը կը կատարուի «Աշնանային Ծաղիկներ» հանդստեան տունին: Պաչտօնական բացում մը քանի որ իրականութեան մէջ այս նորատեղծ հաստատութիւնը կը գործէ Մայիս 2-էն ի վեր:

Տարիներ չարունակ Լիոնի մէջ կը խօսէր նման հաստատութիւն մը բանալու անհրաժեչտութեան մասին եւ իսկապէս այս ձեռնարկը հրամայական մըն էր յատկապէս այն ընտանիքներուն համար որոնք չէին ուզեր իրենց տարեց անդամները փակիլ կամ Սէն - Ռաֆայէլ փոխադրել: Կարդ մը միութիւններ նոյնիսկ այս ուղղութեամբ առաջին քայլերը առած էին սակայն այս բոլորը ապարդիւն մնացած էր եւ այս կարեւոր ծրագիրը ինկած էր «դոց դարակ»ի մը մէջ:

«Պատուէ՛ հայրդ եւ մայրդ որպէսզի օրերդ երկարին այս երկրին վրայ զոր Տէր Աստուածդ քեզ պարգեւեց». մեկնելով աստուածաչնչական այս պատուիրանէն (Ելից գլուխ 20 - համար 12) Հայ Աւետարանական Եկեղեցիին պատկանող խումբ մը հաւատացեալներ եւ պատասխանատուներ այս ծրագիրը 1991-ին կը վերակենդանացնեն եւ ճամբայ կ'ելլեն... Երեք տարի չանցած, հանդստեան տունը չօչափելի իրականութիւն մըն է. երեք յարկանի չէնքը իր վարդագոյն ճակատով եւ Երեւանի կառոյցները յիչեցնող պատըշգամներով ու կամարներով գործն է ճարտարապետ Մօրիս Սարայտարեանին (Մ. Սարայտարեան հեղինակն է նաեւ Սէն - Թ'Էթիէնի Հայոց Ս. Գրիգորլուսաւորիչ Եկեղեցւոյ նախագիծին):

Շէնքին առջեւ մեծադիր ցուցատախտակի մը վրայ արձանագրուած է՝

«Աշնանային ծաղիկներ՝
հանգստեան տուն,
անկար տարեցներու համար»
(Fleurs d'Automne,
Maison pour personnes âgées dépendantes)

եւ աւելի վար՝

«Օգնութեան բողոքական
հայկական ընկերակցութիւն»
(Association protestante arménienne
d'Entraide)

Այս ընկերակցութիւնը հիմնուեցաւ չէնքին չինութեան առթիւ: Այսօր ան վերածուած է մնայուն ու հաստատուն կազմակերպութեան մը նոր հեռանկարներով:

Հանդստեան տունը ունի խնամակալութիւն մը եւ դիւան մը որուն մաս կը կազմեն Ռոն - Ալպի չրջաններէն նչանակուած ներկայացուցիչներ՝ Վալանսէն, Լիոնէն կամ Մոնթելիմարէն:

Հաստատութեան տնօրէնն է բժիչկ Դանիել Եափուճեան (նախապէս փարիզեան չրջանէն): Խնամակալութեան ատենապետն է բժիչկ Ֆիլիփ Սարայտարեան, պանձապահը Պօղոս Հալաճեան:

Օգոստոսին, տունը 56 հայ եւ ոչ - հայ մարդիկներ եւ պապիկներ կը հիւրընկալէր Լիոնէն եւ արուարձաններէն ինչ որ դոհացուցիչ երեւոյթ մը կրնայ նկատուիլ քանի որ չէնքը 60 հոգիի համար նախատեսուած է:

Տնօրէն Դանիէլ Եափուճեան եւ իր կինը (հիւանդապահուհի), 14 հոգիներէ բաղկացած իրենց աչխատակազմով, քանի մը կամաւորներով եւ իրենց զաւակներով, դիչեր - ցերեկ մեծ նուիրումով կը գուրգուրան իրենց հիւրերուն վրայ:

Կէսօրուան ճաշը եւ ընթրիքը տեղի կ'ունենան կովիկ ու ընդարձակ ճաչասրահի մը մէջ կամ առանձին սենեակներու մէջ, իւրաքանչիւրին փափաքին համաձայն: Կէսօրէն ետք, սրճարանը (քաֆէթէրիա) եւ զրադարանը կ'ընդունին հոյորը. այստեղ ամանք կը զրուցեն, ամանք հեռատեսիլ կը դիտեն կամ կը կարդան (*), ուրիչներ իրենց բարեկամները կամ հարազատները կ'ընդունին յատուկ հիւրասենեակներու մէջ:

Տնօրէնը չատ ծրագրեր ունի ապագային համար՝ պատյ, մչակութային - զեղարուեստական միջոցառումներ, դրադարանին ընդլայնում եւայլն...

Կիրակի օրերը, պատուելի Գրիգոր Ապաչիկեան իր հովուական խօսքը կը փոխանձէ ընդունելութեանց դահլիճին մէջ կազմակերպուած պաչտամունքին ընթացքին: Փափաքողները կրնան մինչեւ Հայոց եկեղեցին այցելել քանի որ հանդստեան տունին չատ մօտ կը գտնուի: Հաստատութեան դռները բաց են անշուչտ բոլոր յարանուանութիւններուն հոգեւոր սպասաւորներուն առջեւ:

Վեց ամսուան մէջ, հաստատութիւնը որոշ «հաստնութեան» մը յանդեցաւ: Ամէնօրեայ դժուարութիւնները չատ են անշուչտ, սակայն Դանիէլ Եափուճեան երջանիկ անօրէն մը կարելի է համարել:

Ան չափէն աւելի գոհ է տեղական իչխանութեանց վերաբերմունքէն. Տէսինի թաղապետութիւնն ըլլայ կամ Ռոն նահանգին չրջանային խորհուրդը, անոնք իրենց նպաստը բերած են ու կը բերեն մինչեւ այսօր: Շատ բաներ կախուած կը մնան սակայն նախարարութիւններուն կամայականութենէն. խնայողութեան պատրուակին տակ, անոնք իրենց խոստումները չեն յարգեր խոչընդոտելով հաստատութեան - ու նման միւս բոլոր հիմնարկներուն - զարգացման, յատկապէս «զերատիճան անկար անձանց» ընդունման հարցին մէջ (դաղտնիք չէ որ այս անձերը բժչկական մնայուն հսկողութեան մը կը կարօտին ինչ որ հակայական դումարներ կը պահանջէ):

Այս բոլորով հանդերձ, տնօրէնը լաւատես կը մնայ: Իր ցանկութիւնն է որ չըրջանի Հայերը յաճախ իր հաստատութիւնը այցելեն, այնտեղ ճաչեն կամ ընթրեն, բարեկամական կապեր հաստատեն իրենց աւագներուն հետ:

Իր նչանաբանն է՝

«Մեր դռները բոլորին առջեւ բաց են ուրեմն առանց խաչուելու, հրամմեցէ՛»

ԿՈՐԻԻՆ

(*) Փափաքողները կրնան գիրեր, թերթեր կամ շաբաթաթերթեր նուիրել:

Հաստատութեան հասցէն՝
Fleurs d'Automne
1, rue de la Soie, 69150 DECINES
Tél. : 72. 02. 64. 64
Fax : 72. 02. 64. 00.

ՍՓԻԹՈՒՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -63-

ՆՈՐ ԴԱՐԱՇՐՋԱՆ

Պարզ է, պիտենք թէ իւրաքանչիւր զարունի ինքնուրոյն զրոչմ մը պայծառ: Յաւը այն է որ տարիներուն հետ մինչ մարդիկ կ'երթան մինչեւ անկրպակ, հանրային կեանքէն նեղս ամէնուրեք պայծառութիւնը կը մարի անհետ:

Մեր օրինակը նկատի առէք:
Երէց սերունդին մէջ մեր ափիւռքեան ունէինք լեցուն գլուխներ այնքա՜ն որպէս զեկավար ազդիս ցիրուցան:
Իրար եռեւ աւա՛ղ մեկնեցան:

Ասոնց տեղ եկան քանի՛ աստիճան աւելի նուազ հետաքրքրական անձեր այլազան՝ մեր գլխուն վրան. եւ հաստատեցին Մեծ Միջակութեան ուրոյն տեսակի նոր զարաշրջան:
Պահելով հանդերձ մեծերէն սորված կարգ ու կանոնի մխայն ձեւական կիրարկումները, մենատիրութեան նախապատմական ախտէն վարակուած՝ չենթարկուողը ճղմեցին - անցան:
Ցուսանք՝ զղչացին ի անդենական:

Այժմ հերթն է արդի սերունդին:
Իրենց կեանքին մէջ զուտ անհատական՝ սիրտոսի տէր են մասնագիտական:
Բացառութիւն է հասարակական զեկավարներէն ոմանց պարագան:
Ասոնցմէ չատեր զլուխ իսկ չունին որ գայն լեցնել զոնէ փորձէին. -
համոզուած են որ ի ծնէ արդէն ամբողջ էութեամբ լրիւ հանճար են.
աչխարհին, ազգին ամէն տեսակի հարցերը իրենք չատո՞նց մարսած են կաթին հետ իրենց ծնած իսկ օրէն:
Նախորդ սերունդի ձեւակերպական ծեքծեքումներէն հրաժարած են:
Միայն զարկ կուտան մունետիկութեան:
Առանց զոյղն իսկ բովանդակութեան՝ մեզի կ'աւետեն նոր զարաշրջան...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԼԽ

ԻՆՉՊԷՍ ՓԼԱՒ ՄԵԾ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՒԻ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ
(1915 - 1919)

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Լռեց: Ամպերն եկաւ ծածկեցին...
ՐԱՖՖԻ

Մարդը բնութեան ամէնէն կնճռոտ եւ խորհրդաւոր արտադրութիւնն է: Կարծես բնութեան բոլոր ծանօթ եւ անծանօթ տարրերը միացած են կերտելու համար զայն:

Այդ տարրերէն մէկուն կամ միւսին բացակայութիւնը յայտնի կը դառնայ հոգեբնախօսական կեանքի մէջ ֆիզիքական կամ հոգեկան երեւոյթներով:

Դիտուած է որ մարդու հոգեկան կազմուածքը աւելի դիւրաբեկ եւ խորհրդաւոր է քան ֆիզիքականը:

Ասոր ապացոյց այն, որ հոգեկան - մտային հաւասարակչռութիւնը խախտած մարդուն մէջ կենդանական բոլոր գործունէութիւնները կը չարունակուին բնականոն եւ անչեղ կերպով:

Կը տեսնէք նոյն այդ անձը, որ տարիներով դիրք գրաւած է ընկերային, տնտեսական, զեղարուեստական, գիտական ասպարէզներու մէջ, իր մտքին լոյսովը սատարած է մարդկային բարօրութեան եւ հոգեկան բարձրացումին, տրամաբանութեան ուռնակովը բախած է դրական - զեղարուեստական - գիտական սալին վրայ՝ կայծեր դուրս բերելով, հոգիներ բռնկցուցած եւ բազմութիւններ առաջնորդած է, յանկարծ այդ բոլորը չիջած եւ խաւար պատած է այդ լուսեղէն մտքին վրայ, իջեցնելով գիտակից մարդ էակը պարզ կենդանիի, կամ նախամարդու աստիճանին, անարձագանգ՝ կեանքի բարձրագոյն ձայներուն:

***

Այս մտածումները կը թելադրէ ինծի Կոմիտաս վարդապետի կեանքի վերջին չրջանը:

Պոլիս, 1915: Ապրիլի առաւու մը կանուխ կը գտնուէի Բանկալթիի մէկ դեղատանը՝ բարեկամիս մօտ: Ներս մտաւ Բժ. Ա. Նագաչեան՝ զլխարաց եւ չփոթ:

- Տղաք, Կոմիտաս վարդապետը տարեր են այս գիչեր...:

Շշմած իրարու նայեցանք: Ոչ մէկ նչանակութիւն կրցանք տալ եղածին:

Քիչ վերջ ուրիչներ եկան եւ սկսան թրւել ուրիչ կալանաւորներու անունները, բոլորն ալ հանրածանօթ մտաւորականներ: Մեր զարմանքը վախի փոխուեցաւ:

Վայրկեան մը ուզեցի երթալ վարդապետին բնակարանը, տեղեկութիւն առնելու համար, սակայն ետ կեցայ, մտածելով, որ կրնայ հսկողութեան տակ ըլլալ:

Այդ միջոցին միտքս ինկան Մկհմէտ Էմին պէյը եւ Համամուլլահ Սուպհին, երկուքն ալ հիացողներ վարդապետին: Առաջինը քանի մը անգամ տեսած էի վարդապետին մօտ, երբ եկած էր իր մէկ չափածոյ գրութիւնը եղանակաւորել տալու (Է՛յ իյնէմ տիբ. Ո՞վ ասեղս կարէ՛): Հոն ծանօթացած էինք իրարու եւ այցետոմսը տուած էր ինծի, որպէսզի այցելեմ իրեն: Երկրորդը, Համամուլլահ - Սուպհին, տակաւին ամիս մը առաջ, կարծեմ «Սապահ» թերթին մէջ գնահատական տողեր նուիրած էր վարդապետին, անոր Թիւրք Օճաղըի մէջ տուած ֆրաժչատական մէկ դասախօսութեան առթիւ (*): Ուրեմն մտածեցի հեռաձայնել: Պատասխանեցին թէ Հ. Սուպհին հոն չէր, յետոյ Մկհմէտ Էմին պէյը կանչեցին: Անոր տեղեկացուցի վարդապետին ձերբակալութիւնը խնդրելով որ միջամտեն:

- «Էֆէնտիմ, ասիկա կառավարական գործ է չենք կրնար որ եւ է միջամտութիւն կատարել, չեմ կարծեր որ ծանր պարագայ մը կենայ, թերեւս ազատ կ'արձակեն», ըսաւ եւ գոցեց հեռախօսը:

Եւ յաջորդ օրն իսկ տարին վարդապետը իր նոյնքան արժէքաւոր ընկերներուն հետ, մինչեւ Անատոլուի խորը, Չանկըրը:

Իր բնակարանը կը մնար Վանի Ալիւր գիւղացի սպասաւորին հսկողութեան տակ: Օրեր վերջ սկսանք այցելել հոն: Վարի ճաչարանն էր մեր ժամադրավայրը, վերի սենեակները փակուած էին:

Ժամանակ մը վերջ՝ լուր առինք թէ վարդապետը քանի մը ընկերներուն հետ վերադարձած է աքսորավայրէն, վազելի պատի իր մօտ, ողջագուրուեցանք, տեղեկութիւններ ուզեցի հոն մնացածներու մասին: Զանազան հարցումներ ըրի, որոնց զուարթօրէն կը պատասխանէր, սակայն վերապահ էր խօսած առեն: Վախը թափանցիկ կ'երեւար դէմքին վրայ:

- Վերարկուդ եւ փակեղդ դունատած են, վարդապետ:

- Հոգ չէ տղաս, կեանքն է կարեւորը:

Պատմեցի իրեն Մ. Էմինի եւ Հ. Սուպհիի պարագան:

- Անօրէննե՛ր, ըսաւ ու անցաւ:

Քանի մը օր ետքը վերսկսաւ իր սովորական աչխատանքը: Ձեռք առաւ Ջուղայի պատարագը՝ մշակելու եւ մաքրելու համար:

Այցելուներ ալ կ'ընդունէր, սակայն ո՛ւր էին նախկին չէնչող օրերը:

Չկար Փանոս Թէրլէմէզեանը, իր մտերիմ բարեկամը, որուն նկարչական աչխատանոցը կը գտնուէր վարդապետին տանը մէջ եւ միասին, ընկերովի կ'ապրէին միեւնոյն չէնքին մէջ: 1914-ի Մեծ պատերազմէն առաջ Փանոս մեկնած ըլլալով Վան՝ բացակայութիւնը զգալի էր երկար առենէ ի վեր: Անոր ներկայութիւնը չատ բարերար ազդեցութիւն մը պիտի գործէր վարդապետին վրայ իր հիւանդութեան չրջանին:

(Շար. 1)

(*) Վարդապետը հռն երգած էր քրիստոնեական ժողովրդական երգեր, որոնցմէ մէկուն հետեւեալ տունը կը յիչեմ.

«Խաբրուէթ եօլլարը տար տըր կէչիլմէզ,
Սօղուք տըր սուլարը եարսըզ իչիլմէզ...»

ՎՐԻՊԱԿ.-

Հինգշաբթի, Հոկտ. 6-ի «Յառաջ»ի մէջ, Գ. Էջ՝ «Պզտիկ ձայն մը» յօդուածին ստորագրութիւնը Է՝ ԻՇԽԱՆ ՋԻՓԹՃԵԱՆ (ակամայ զանց առնուած էր):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽՍԱՔԻ փաբիւղի մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկ. 8, առաւօտեան ժամը 10ին, Հայ Մըշակոյթի Տան մէջ՝17, rue Bleue, Paris 9e

Բոլոր ընկեր եւ ընկերուհիները հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու այս ժողովին:

LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

vous propose un spectacle exceptionnel de chants, danses et musique folkloriques en compagnie de

l'ENSEMBLE

DEGSAR

D'ARMENIE

le Dimanche 16 Octobre à 16h précises

au Centre Culturel
et de la Vie Associative
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

Prix des places : 75 F. (adultes)
40 F. (enfants).

Renseignements : MCAV 78 93 57 43.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

APPEL DE FONDS

POUR LE

PROCES contre BERNARD LEWIS

Le procès intenté à Bernard Lewis par le Forum des associations arméniennes de France, à la suite de ses déclarations négationnistes sur le génocide des Arméniens, doit s'ouvrir le 14 Décembre 1994.

Dans le cadre de cette action pour la reconnaissance du génocide des Arméniens, le Forum doit engager des moyens financiers importants pour faire face aux frais de procédure, de communication et de documentation. Dans un premier temps, il est nécessaire de rassembler et de traduire en français une abondante documentation destinée d'une part aux avocats, d'aure part au Tribunal de Grande Instance de Paris, avant la clôture des écritures, en Novembre.

Tous ceux, organisations ou particuliers, qui sont solidaires de cette action et désirent apporter à celle-ci leur soutien financier, peuvent le faire en envoyant leur contribution à l'adresse suivante :

FORUM DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES DE FRANCE
Boîte Postale 190
750921 PARIS Cedex 19

Renseignements : Permanence téléphonique : 46. 49. 33. 13.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Բէքմէզեանէ 300 Ֆր. Յովհաննէս Գարաօղլանեանի մահուան առթիւ:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 9, Ս. Թարգմանչաց Տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱԹԵՒ ԱՐՔ. ՂԱՐԻՊԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Պրազիլի

Պատարագ՝ ժամը 9·15-ին:

Ժամը 11·15-ին, ներկայ հաւատացեալները զլխաւորութեամբ եկեղեցական դասուն թափօր կազմելով կ'ուղղուին դէպի «Ռիւ տ'Արմէնի»:

Ժամը 11·30-ին, օրհնութիւն՝ վերջերս դնուած հողաչերտի, ձեռամբ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆ-ի

Այս հողաչերտին վրայ կը ծրագրուի մօտաւոր ապագային կառուցանել Մարդարեան - Փափազեան Ամէնօրեայ վարժարանի չէնքը:

Ժամը 11·45-ին, հաւաք՝ «Կարպիս Մանուկեան» հանդիսասրահին մէջ, ուր եկեղեցաչէն Յանձնախումբի նախկին անդամներուն պիտի թաշխուին յուշամեաղները, եկեղեցւոյ օծման 30-ամեակին առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *Naïri — Beaumont*

organise une sortie à

SAN-REMO (Italie)

Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

DATE A RETENIR

DINER ANNUEL
DE
l'U.M.A.F.
Samedi 19 Novembre

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant(e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.
Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.
Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»

Inscriptions jusqu'au 15 Octobre

COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —

Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e

Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

EXPOSITION
DE PEINTURE
DE

Vasken Baronian

PEINTRE D'ARMENIE

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado, Marseille 8e

Du 7 Octobre au 17 Octobre

Tous les jours de 9h à 12h
et de 14h à 18h

Procès LEWIS

CONTRE LE REVISIONNISME ET LE NEGATIONNISME DU GENOCIDE ARMENIEN

Le procès se tiendra au Palais de Justice de Paris devant la 17e Chambre Correctionnelle le 14 Octobre à partir de 13 heures 30

SOYONS NOMBREUX

Pour soutenir financièrement l'action du C.D.C.A.
Je fais un don de : ☐ 100 F. ☐ 200 F. ☐ 500 F. ☐ 1.000 F. et plus

Libellez vos chèques à l'ordre du C.D.C.A. et envoyez les à l'adresse suivante :
C.D.C.A. : 17, rue Bleue, 75009 PARIS

LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NOUBAR

DINER ANNUEL

au profit des étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

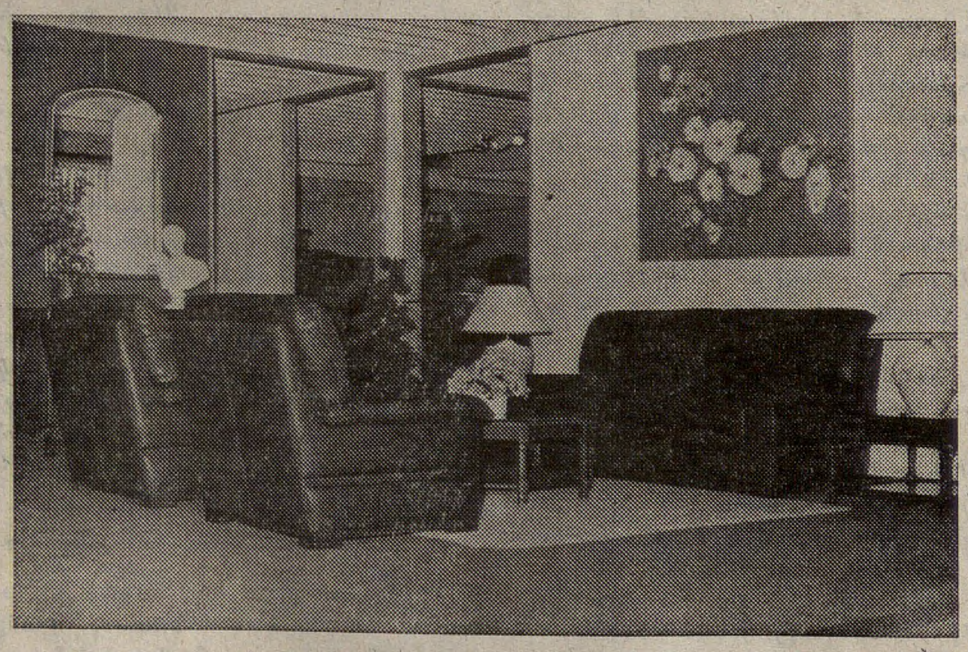
LE 9 DECEMBRE AU YAN'S CLUB

prière de prendre note.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ASSOCIATION MACHTOTZ
Pour la Défense et le Développement de la Langue Arménienne
organise

Cours accéléré d'arménien par la méthode audiovisuelle

pour des élèves NON-ARMENOPHONES ou ARMENOPHONES DEBUTANTS **à partir de 8 ans,** voulant apprendre rapidement à PARLER, LIRE et ECRIRE l'arménien.

STAGE DE 50 HEURES : 8 OCTOBRE — 11 FEVRIER

le Samedi matin de 9h30 à 12h30
Eglise Arménienne Saint Jean-Baptiste
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Les cours débuteront le SAMEDI 8 OCTOBRE à 9h30. L'enseignement est donné par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, auteur du *Manuel d'Arménien Occidental pour les Non-Arménophones.*

Participation : 600 F., comprenant les 50 heures de cours et le Manuel prêté à l'élève (soit 10 F. de l'heure).

N O T A : Pour les personnes NON DISPONIBLES LE SAMEDI MATIN, ce même cours pourra avoir lieu un soir de semaine : nous consulter.

Inscription et renseignements :
Association MACHTOTZ
Mme Hilda Kalfayan-Panossian
8, rue Lamennais, 92370 Chaville
Tél. : (1) 47. 50. 97. 51.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 11
MARDI
11 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· — Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ·

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18· 434 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.434

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՐԱՆ ՀԱՂ ԿԸ ՀԱՂԱՑ ՍԱՏՏԱՄ ՀԻՒՍԷՅՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՀԱԿԱԶԴԵՑ ԵՒ ԶՕՐՔ ՂՐԿԵՑ

Հոկ· 7-էն, լուրեր կը հասնէին թէ Իրաք անգամ մը եւս զօրք կը համախմբէ Քուէյթի սահմանը: Ուաշինկթըն անմիջապէս իր կ'անցնէր եւ կը սկսէր զօրք ղրկել (36·000 զինուոր): Արեւմուտքը խիստ ոտնով (Ուաշինկթըն, Լոնտոն) կ'աղդարարէր Սատտամ Հիւսէյնի, չեչտելով թէ որեւէ ձեւով չըջափակումը չի վերնար դորչափ Իրաք չյարդէ ՄԱԿ-ի բանաձեւերը եւ չընդունի Քուէյթի սահմանները: Ջանազան վարկածներ կան այս անսպասելի կացութեան առթիւ: Ըստ կարգ մը աղբիւրներու, իրաքցի զօրավարներն են որ ճնշում բանեցուցած են Հիւսէյնի վրայ որ դէմ չէր նման նախաձեռնութեան մը: Ըստ ուրիշներու, Իրաք այս ձեւով կ'ուզէ չըջափակումը վերցնել տալ: Ամէն պարագայի մէջ, Ամերիկա որեւէ ձեւով տեղի չի տար, Քուէյթը իր ամէնէն թանկագին բարեկամն է:

Թանօթ է որ Իրաքի ժողովուրդն է տառապողը չըջափակման հետեւանքով, քանի Իրաք չի կրնար իր քարիւղը արտածել եւ ժողովուրդներու տառապանքը ոչ մէկ պետութեան հոգն է: Ըստ իր սովորութեան, Սատտամ Հիւսէյն բնակիչներ կը խառնէ իր զօրքերուն, այս անդամ ալ Պեռեւիներ կան 83 հազար պինուորներուն մէջ: Ոչ ոք կ'ուրանայ որ Իրաք ձեւ մը պէտք է գտնէ որպէսզի վերջնել տայ չըջափակումը որ քայքայած է, չորս տարիէ ի վեր իր տնտեսութիւնը: Օրինակ մը տալու համար, նկատել կը տրուի որ երեք տարի առաջ հարկ էր երեք Տինար տալ մէկ տոլարի համար, մինչ այսօր 700 Տինար հարկաւոր են:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԻԵԼԵԱՆ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ մէջ զինեալ ուժերու կողմէ քրտական 17 դիւղի հրկիզումը բաւական բուռն հակազդեցութիւններու տեղի տուած է Թրքական մամուլին մէջ: Ամէնէն ուշագրաւներէն է Հոկտեմբեր 7-ի «Միլլիյէթ»ի մէջ Եալչըն Տոդանի գրութիւնը. ան ըսելով թէ ահաբեկչութեան դէմ պայքարի ձեւ չէ տիկա եւ գրելով որ գիւղացիներու ոչ իսկ իրենց հագուստ - կապուստը առնելու արտօնութիւն արուած է հրկիզումէն առաջ, հարկաւոր կը նկատէ Ներքին նախարարին ու վարչապետին հրաժարումը, Յատկապէս նոյն տողեր ունի վարչապետ Թանսու Չիլլէրի հասցէին որ հրապարակներու վրայ ճառախօսութիւններու ընթացքին ընդվինքը ժողովուրդին մայրն ու քոյրը կը կոչէ, կամ հպարտօրէն կը յայտարարէ որ մեծ յաղողութիւն արձանագրուած է ահաբեկչութեան դէմ պայքարին մէջ:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Քոնկրէսէն 59 խորհրդարանականներ նամակ մը ղրկած են Թուրքիոյ վարչապետին իրենց վրդովմունքը յայտնելով ՏԵՓ-ի քիւրտ եւ ընտրողներուն արդելափակման. անոնք գրած են «եթէ շարունակէք գաղափարն ու ահաբեկչութիւնը շփոթել, ձեր կառավարութիւնը պատասխանատու կը նկատի 13 հազար հոգիի մահուան», ակնարկելով 1984-էն ի վեր սպանուած քիւրտ մարտիկներու: Թրքական մամուլը «ամբոստանութիւն» կ'որակէ կատարուածը, յատուկ ուշադրութիւն հրաւիրելով այն պարագային վրայ որ ստորագրող խորհրդարանականներուն մաս կը կազմեն նաեւ Միացեալ - Նահանգներու նախկին նախագահ Ճ. Քէնըտիի եղբայրը եւ ընտանիքէն այլ անդամ մը:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ մէջ, Ֆրանսացի մը եւս սպաննուած է (աւելի ճիշդ՝ մորթուած) ինչ որ 18-ի կը բերէ սպաննուած Ֆրանսացիներու թիւը: Ճարտարագէտ, Ժան - Փիէր Մանիէռ, 59 տարեկան, անհետացած էր 6 օրէ ի վեր, բայց դաղտնի կը պահուէր: Դիակը գտնուած է Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 8-ին: Քսան տարի է որ Մանիէռ Ալժերիա հաստատուած էր եւ մերժէր մեկնիլ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ մէջ ահաբեկչական արարք մը գործուած է, կիրակի (Հոկտեմբեր 9) իրիկուն: Երկու Պաղեստինցիներ են որոնք յանկարծ կրակ բացած են բազմութեան եւ սրճարաններու վրայ, սպանելով 2 հոգի եւ վիրաւորելով 10 ուրիշներ: Ոստիկաններ անմիջապէս հակազդած են եւ սպաննած երկու ահաբեկիչները որոնց վրայ մեծաքանակ ձեռնառումբ գտնուած է: Արարքին տէր եղած է Համասը որ դէմ է Իսրայէլ - Պաղեստին որեւէ համաձայնութեան:

ԹԱԼԼԻՄ. ՆԱՄԻՐԻ Ֆրանսա չկարենալ գալուն հարցը (սկիզբը՝ 24 ժամուան, ապա միայն 3 օրուան վիզա կը չնորհուէր) ամբողջ չաբաթավերջին զբաղեցուց քաղաքական դէմքերն ու մեռիանները: Ալ թէ ձախ, բոլորն ալ համաձայն են յայտարարելու համար թէ սխալ մըն էր, չմարուելի մըն էր, կափ մըն էր (Փաթրիք Տէվէճեան) եւայլն, եւայլն, Արտաքին նախարարը ապահովութիւն տուաւ որ դրադիտուհին պիտի կարենայ գալ, երբ որ ուզէ եւ որքան ատենուան համար որ ուզէ: Ի դէպ, ձախը որ առիթը կ'ուզէ օգտադործել ձաղկելու համար աջի քաղաքականութիւնը, կը թուի մոռցած ըլլալ որ ներքին եւ Արտաքին նախարարութիւնները նոյնքան դժուարութիւններ տուին, իր օրով, Ռըչտիի համար որ 3 տարի սպասեց նախքան ի վերջոյ վիզա ստանալը, ձէյք Լանկի պնդումներուն վրայ եւ Էլիզէի միջամտութեան: Այս վերջին ձախաւերութիւնը, սակայն, առիթ տուած է նաեւ օտար մամուլին որ քաջքշէ Ֆրանսա: Պրիւսէլի «Լը Սուար»ը չի վարանիր երդիծական տողեր նուիրելու Փասքուա - Թիւվէ «սէրտլիր» յարաբերութիւններուն. կը գրէ ի մէջ այլոց· - Այս երկուքին միջեւ առելութիւն չէ որ կը տիրէ, այլ՝ նողկանք:

ՅԱՐԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ կարօտով ապրողները համագումար մը կազմակերպած էին Հոկտեմբեր 6-էն 8, Մոսկուա, ոգեկոչելու համար կայսերական դահին վերահաստատումը, Բաւական մոլեռանդ ելոյթներ ալ եղած են. այսպէս կրօնաւոր մը ցարին գալուստը մաղթած է՝ «պաշտպանուելու համար Արեւմուտքի հակաքրիստոնեայ ուժերուն դէմ»: Կ'ըսուի թէ Ռուսաստան 15%-էն 20% կողմնակիցներ ունի միապետականութեան:

ԼԻՈՆԻ նորակառոյց մզկիթին չինութեան պատասխանատու միութեան՝ Ռոն-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՊՐԻԼ 3-ԻՆ

Կաթողիկոսական ընտրութեան թուական նշանակուած է Երկուշաբթի, Ապրիլ 3-ը: Նորընտիր կաթողիկոսին օծումն ալ նախատեսուած է, Ապրիլ 9-ին, Ծաղկազարդի օրը:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԱԼԻԵԻ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՄԸ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ

Սուրաթ Հիւսէյնովը պաշտօնական ընեւէն եաք, Ադրբեջանի նախադահը՝ Հայտար Ալիեւ, ժամանակաւոր վարչապետ մը նշանակած է՝ յանձին առաջին փոխվարչապետ Ֆուատ Կուլիեւի:

Հիւսէյնով յայտարարած է Բաքուի մէջ որ զոհ զացած է զաւադրութեան մը, զոր Ալիեւի չըջանակին մաս կազմող մարդիկ սադրած են: Ան հերքած է որեւէ մասնակցութիւն Գանճակի ապստամբութեան: Ըսած է որ հաւաստարիմ կերպով գործադրած է Ալիեւի բոլոր հրահանգները եւ պահանջած որ յատուկ յանձնախումբ մը կազմուի անցնող չաբաթներու դէպքերը քննելու համար: Աւելցուցած է թէ իրեն համար այլեւեւում փակուած չէ հարցը: Հանրային կարծիքը անհանդիստ է ու նորանոր խռովութիւններու վախը ունի:

Յարմանալի է սակայն որ Ալիեւ ոչ մէկ այն իր պաշտօնին վրայ պահած է Ներքին փոխ-նախարար ձէվատովը, որուն չոկատներէն մին պատանդ վերցուցած էր ընդհանուր դատախազը, այլ այս վերջինը ադատ արձակած է իր պաշտօնէն «առողջական պատճառներու» համար: Այսպէսով ան զոհացում կուտայ Բաքուի ապըստամբներուն:

Սոֆի Շիհաք («Լը Մոնտ») իր թղթակցութեան մէջ կ'ըսէ թէ Ալիեւի բուն թըշնամիները, անոնք որոնք սպաննեցին իր մարդիկը ցարդ անձանօթ կը մնան: Ներքին մրցակցութիւնները որոնք ծագեցան քարիւղին պատճառաւ պատակուած են երկիրը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՒՐՕ 96

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԿԻՊՐՈՍ 0 - 0

Երեւանի իր դաշտին վրայ, Հոկտեմբեր 8-ին, Հայաստան 0 - 0 արդիւնք մը ձեռք ձգեց Կիպրոսի հետ:

Ներկայիս այս Բ· խումբին դասաւորումն է· -

Պելժիա՝ 3 կէտ, Սպանիա՝ 3, Մալեզոնիա՝ 1, Դանիա՝ 1, Կիպրոս 1, Հայաստան՝ 1:

Հայաստանի հաւաքականի յաջորդ մըրցումն է Կիպրոսի հետ, այս վերջնոյն դաշտին վրայ Նոյեմբեր 16-ին:

***

Ֆրանսայի Բ· դասակարգի դասաւորման գլուխն է Մարսէյլ 30 կէտով, Վալանսի Հայ Մարզականը 8-րդ է 17 կէտով:

***

Պերսիի մարզանքի մրցումներուն ուշադրութիւն գրաւողը եղաւ Իկատերինա Սերեբրիանսկայա (Ուկրանացի) որ չորս ոսկի մետալի արժանացաւ:

Խումբերու ընդհ· դասաւորման գլուխն է Ռուսաստան 38,925 կէտով, 29-րդ եւ վերջինն է, դժբախտաբար, Հայաստան 32,900-ով:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՆԴԱՐՏԱ՞Ծ Է

Որքան ալ Թուրք մամուլը այն տպաւորութիւնը ուզէ դործել թէ Բաքուի վերջին փոթորկումէն նախագահ Ալիեւ աւելի զօրացած դուրս եկած է, տրուած մանրամասնութիւնները հարցականներ կը ստեղծեն:

Անոնց առաջինը կ'ուղղուի հրաժարելու պարտադրուած վարչապետ Հիւսէյնովի յետագայ քայլերուն. ան ըսած է թէ պիտի չընդունի եղած կարդադրութիւնները. ծանօթ է որ մեծ ազդեցութիւն ունի Գանճակի մէջ որ երկրին Բ. քաղաքն է: Ժողովուրդը կը սպասէ որ ան վերբակալուի, որպէսզի վերնայ նոր խռովութիւններու սպառնալիքը:

***

Թուրք մամուլը, առաջին օրէն, պատահարները ռուսական բեմադրութեան հետեւանք ցոյց տալու հակում ունեցաւ. Ըսուածը այն էր որ ինչպէս դրած է «Միլլիյէթ»ի քաղաքական մեկնաբան «Շիւքրիւ Էլէքթաղ (Հոկտեմբեր 9), Միացեալ - Նահանգներ որ Հայիթիի իր միջամտութիւնը արդարացուց պատճառաբանելով որ ազդեցութեան իր գօտիին կը պատկանի այդ երկիրը, ներկայիս համարձակութիւն չունի պահանջելու որ Մոսկուա յարդէ Ադրբեջանի անկախութիւնը:

Այս մօտեցումին հակասող անկիւն մը ունի սակայն Հոկտեմբեր 10-ի «Միլլիյէթ»ը. Հոն կ'ըսուի որ Ռուսաստանի Բաքուի դեսպանը բաւական խիստ ելոյթով մը դէպքերու պատասխանատու նկատած է Թուրքիան: Ուոլթըր Սոնիա րսած է թէ դաւը պատրաստուած է Անդարայի կողմէ, նախ Մութալիբովը, ապա կրկին Էլչիպէյը իշխանութեան դլուխ բերելու հեռանկարով: Ապա յայտարարած է· - «Ով ի'նչ կ'ուզէ թող ընէ, ոչ ոք կրնայ Ռուսաստանը այստեղէն հանել: Եթէ փորձէք ատիկա, թէ ձեզի, թէ Ադրբեջանի մեծ վնաս կը պատճառէք: Թուրքիա չի կրնար Ռուսաստանը փոխարինել: Աւտր համար պէտք է մեծ զօրութիւն ունենայ: Եթէ կ'ուզէ փորձել, թող հրամմէ»:

***

Նոյն թերթը նոյն թիւով տեղ տուած է նաեւ Անդլիոյ նախկին վարչապետ Տիկին Մ. Թաչըրի տղուն՝ Մարքի կասկածելի գործունէութեան որ մեծ գումարներ ապահոված է իրեն: Ըսուածը այն է որ Մարք Թաչըր 12 միլիոն սթերլին միջնորդչէք առած է Անդլիոյ եւ Սաուտի Արաբիոյ միջեւ ստորագրուած զէնքի վաճառքի մը առիթով· վաճառք որուն ընդհ· գումարը կը հասնի 20 միլիառ սթերլինի: Այս լուրին առընթեր թերթը կը գրէ նաեւ թէ Մարք Թաչըր կապեր ունի Բաքուի հետ ու այն օրերուն երբ քարիւղի բրիտանական ընկերութիւնը բանակցութիւններ կը վարէր հոն, նախկին վարչապետուհիին զաւակն ալ Բաքու կը գտնուէր եւ ուշադրութիւն գրաւած է Խորհրդարանի նախագահ Ռիչարտ Կուլիեւի հետ անոր մտերմութիւնը: Կ'ըսուի նաեւ թէ Մ. Թաչըր հերքած է քարիւղի հարցին հետ իր կապը, ըսելով թէ «աւելորդ չէ նկատած հանգիստ ըլլալու համար շէեղ յարկաբաժին մը վարձել Բաքուի մէջ, ուր յաճախ կը գտնուի»:

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՄՏԵՐՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«ՆԱՄԱԿԱՆԻ ՆՈՐԱՅՐ ԲԻՒԶԱՆԴԱՅԻԻ», աշխատասիրութիւն՝ Մարտիկոս Միհասեանի, հրատարակիչ՝ Թորոս Թորանեան, Պէյրութ, 1992, 110 էջ, տպագրութիւն՝ «Հայ Տիպ Ռամփիւկրաֆ - Թեճնոփրէս»:

Մանանգիտական հատոր մը, լոկ բանասէրները հետաքրքրող, որոնք այստեղ դասաւորուած պիտի գտնեն Մ. Ղազարու Մխիթարեան վանքի հրաժարեալ միաբաններէն Հ. Ցարութիւն Թերզոնցի (աշխարհական անունով՝ Նորայր Բիւզանդացի, 1845 - 1915) գրչին պատկանող 41 նամակները, բոլորն ալ ուղղուած՝ Վիէննայի Մխիթարեան հայրերուն, մասնաւորաբար՝ Հ. Գրիգորիս Գալէմքարեանին (1862 - 1917) ու Հ. Ներսէս Ակինեանին (1883 - 1963): Նամակները գրի առնուած են 1888 - 1912-ի միջեւ, ժամանակաշրջան մը, երբ Ն. Բիւզանդացի լքած էր արդէն կուսակրօնութիւնը:

Նամակագիրը երկար տարիներ ապրած է Սթոքհոլմ (Շուէտ) եւ մինչեւ մահ զբաղած հայ բանասիրութեամբ եւ բառարանագրութեամբ: Համբաւաւոր է իր հրատարակած 1300 էջանի «Բառագիրք ի գաղիերէն լեզուէ ի հայերէն» մեծդի բառարանը, տպուած Պոլիս, 1884-ին: Ունի նաեւ անտիպ բազմաթիւ գործեր, բոլորն ալ պահ դրուած Շուէտական Գիտութիւններու Ակադեմիային կողմէ: Թարգմանիչը՝ Հ. Հապէշեան, ծնունդով Հալէպցի, շուրջ 30 տարի պաշտօնավարած է Մոսկուայի ռատիօկայանին մէջ՝ որպէս հաղորդավար, միաժամանակ արաբերէն լեզու դասաւանդելով տեղւոյն համալսարանը:

Ինչպէս խորագիրը հնթագրել կուտայ արդէն, դիրքը պատմական հէնքի վրայ քննութեան տակ կ'առնէ սուրիապատական Ալեքսանտրէթի Սանճագին (4·800 քմ. քմթ.) Թուրքիոյ կցումի պարագաները (1939-ին) ու այդ ապօրէն արարքին մէջ՝ միջազգային դիւանագիտութեան խաղացած երկդիմի դերը: Ընդհանուր եզրակացութիւնն այն է, որ Սանճագը Ֆրանսացիներուն կողմէ Թուրքիոյ նուիրուեցաւ՝ կանխելու համար այս վերջնոյն դինակցութիւնը Գերմանիոյ հետ, Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին: Տեղեկութիւններ կը տրուին Ալեքսանտրէթի հայ գաղութին մասին ալ: Կը չեշտուի յատկապէս, թէ Սանճագի բռնակցումը երբեւիցէ ընդունելի չէ եղած Սուրիոյ համար, որ ցարդ կը գտնէ զայն որպէս անբեկանելի բեկորը իր հողամասին: Գիրքին Դամասկոսի մէջ հրատարակութիւնը, ինքնին լռելեայն ապացոյց մըն է՝ թէ Ալեքսանտրէթի Սանճագը կը չարունակէ մնալ Սուրիոյ Ալլաս - Լոռէնը...,

⁂

«ԱՐԵՒՈՐԴԻՆԵՐԸ», վէպ, հեղինակ՝ Երուանդ Պարսումեան, Պէյրութ, 1994, 225 էջ, հրատարակչատուն՝ «Սիփան»:

Ծերունազարդ գրչի վաստակաւոր մըն է Եր. Խարսումեան, առաւելաբար ծանօթ՝ պատմուածքներու իր երեք հատորներով, «Ծագէ ի Ծագ» ընդհանուր խորագրին ենթակայ: «Արեւորդիները» ցարդ իր հրատարակած միակ վէպն է, ուր բանականն տարօրինակ եղելութիւններ պիտի հաստատէ ընթերցողը, հասնելու համար դիրքին կորիզը կազմող ու «Մխիթ Բանին» եղող ազգային արմատներու վերադարձի իրողութեան, որ անչուշտ այժմէական հարց մը կը չարունակէ մնալ՝ հայկական Սփիւռքի այլազան գօտիներուն մէջ:

Սակաւաթիւ հերոսներ ունեցող այս վէպին գլխաւոր դէմքն է ճափոնացած հայորդի մը՝ Նինիկի - Վահագն Թորօ, ճափոնական բեռնատար նաւու մը փոխ - նաւապետը, որ Քուէյթի ծովեզրին պատահած ահաւոր հրդեհէ մը արկածեալ՝ հիւանդանոցին մէջ կը ծանօթանայ ապահովագրական ընկերութեան մը հայ պաշտօնեային եւ անկէ՝ իր մէջ տակաւ կ'արթննայ արմատներու վերադարձի դրդիռը...: Լոկ հօրը կողմէ հայկական արիւն կրող ու տասնամեակներ չարունակ հայութենէ ամբողջովին խզուած Նինիկի, կը յաջողի ի վերջոյ վերադառնալ իր արմատներուն ու Հայուն փարախը՝ բերել նաեւ իր դեռատի զաւակը՝ Սուրիկը: Հոգեդարձութիւն մը, որ անիրական պիտի թուի չատերուն, հակառակ հեղինակին այն հաստատումին, թէ «հատորին մէջ յիշուած բոլոր դէպքերն ալ տեղի ունեցած են իրաւամբ»:

Գեղարուեստականօրէն ու ոճային տեսակէտէ՝ միջակ գործ մը, որ սակայն եղակի է իր խորքով եւ քարոզչական բնոյթով:

⁂

«20 ՍԻՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔ», արաբերէնէ հայերէնի թարգմանութիւն՝ Պօղոս Սարաճեանի, Հալէպ, 1994, 208 էջ, հրատարակչատուն՝ «էլ - Սատաֆա»:

Թարգմանական այս աշխատութեան մէջ տեղ գտած են սուրիացի արար 20 արձակագիրներու գործերէն ընտրեալ նմոյշներ, հեղինակներու համառօտ կենսագրութեանց կողքին, Թարգմանուած էջերը լաւագոյնս կը բնորոշեն պատմուածքի սեռին գեղարուեստական կատարելութեան չրջանը Սուրիոյ մէջ, որ կ'երկարի 40-ական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը: Հատորին ընդարձակ ներածութիւնը ըստորագրած է դրականագէտ Ֆուատ Մբըը'ի, համապարփակ ակնարկով մը բնութագրելով Սուրիոյ մէջ ծաղկած արձակ դրականութեան զարգացման տարբեր հանգրուանները, անոր կրած ազդեցութիւնները (օրինակ՝ Ֆրանսական դրականութենէ), չօչափած նիւթերն ու ընկալումները:

Գիրքին թարգմանիչը՝ հայրենի արեւելագէտ Պօղոս Սարաճեան, ծնունդով Սուրիահայ, անցնող երկու տարիներուն վարեց Հալէպի մօտ Անկախ Հայաստանի անդրանիկ հիւպատոսի պաշտօնը: Հատորին լեզուն արեւելահայերէն է, բնականաբար, սակայն պահուած է Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը: Զայն խմբագրած է Երուանդ Փասունի:

Սոյն ժողովածուն արամատեանական չարունակութիւնը կը նկատուի 1992-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հրատարակած «Հայկական 20 պատմուածքներ» արաբերէն հատորին, որ ծաղկեփունջ մըն էր հայ արձակագիրներէ:

⁂

«ՈՂՈՒ ԱՄՐՈՑՆԵՐ», հեղինակ՝ Կարապիս Սուրէնեան, Հալէպ, 1994, 128 էջ, հրատարակչատուն՝ «Կիլիկիա»:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի հերթական մէկ հրատարակութիւնն է փոքրածաւալ այս մատեանը, որուն յառաջաբանը ստորագրած է Թորոս Թորանեան՝ սփիւռքահայ ընթերցողին ծանօթացնելով հեղինակը, որ վարպետ էսքիւսթ մըն է Հայաստանի մէջ ու Դոստոեւսկիի հմուտ թարգմանիչ մը («Կարամազով եղբայրներ»):

Կ. Սուրէնեանի խօսիլ առած «Ողու Ամրոցներ»ը ճարտարապետական հրաշալիքներ եղող վազ - քրիստոնէական ու միջնադարեան մեր տաճարներն ու վանքերն են, որոնց մասին իր տեսութիւնները խորապէս կը տպաւորեն ընթերցողը ու պայն կը մղեն հոգիի աչքերով պեղելու անոնց անդիմադրելի դրաւչութիւնը: Պարզապէս պիտի հաստատուի՝ թէ առանց մասնագէտ մը ըլլալու իսկ կարելի է գալ եւ ընկալել արուեստի գործ մը, «քանի որ մեր հոգին բաց թողնենք», ինչպէս կ'ըսէ հեղինակը:

⁂

«ՏԵՍՈՂԱԿԱՆ ԶՈՒՑՈՒՄՆԵՐԱՆ ՁԱՐԳԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ» (արաբերէն), հեղինակ՝ բժիշկ Ռոպէր ձէպէճեան, անգլերէնէ արաբերէնի թարգմանութիւն՝ բժիշկ Սամիր Անթաքիի եւ բժշկուհի Արփի Փամպուճեանի, Հալէպ, 1994, 120 էջ:

Հալէպաբնակ ակնաբոյժ Սամիր Անթաքիի նախաձեռնութեամբ հրատարակուած արարերէն այս գիրքը ձօն մըն է բժիշկ Ռ. ձէպէճեանի 60-ամեայ ակնաբուժական ծառայութեանց ի պատիւ: Տեսակ մը յուշամատեան, որ արաբ ընթերցողին կը ծանօթացնէ Սուրիոյ ակնաբուժական պատմութեան մէջ կարեւոր տեղ մը գրաւող այս Հալէպահայուն վաստակը:

Գիրքը, ուր կենսագրական ծանօթութեանց կողքին տեղ գտած է բժիշկ ձէպէճեանի մասնագիտական մէկ ուսումնասիրութեան (տե'ս՝ խորագիրը) արաբերէն թարգմանութիւնը, դիտական նորութիւն մը չի բերեր անչուշտ ակնաբուժական կալուածին, սակայն տեսողական համակարգի բարդ եւ զարմանահրաչ «աշխատանք»ին պարզաբանումն է որ կ'ընէ մանրամասնեալ բացատրութիւններով:

⁂

«ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆ ՕՐԵՐ», հեղինակ՝ Մանուէլ Քէօսէեան, Մոնրէալ, 1994, 125 էջ:

Ծնունդով Հալէպցի եւ այժմ դանատաբնակ Մանուէլ Քէօսէեանի նորատիպ այս գիրքը մկկոտեղում մըն է մամուլի մէջ գրուած կամ անտիպ արձակ թէ չափածոյ քանի մը տասնեակ գրութեանց, որոնց խորքը գրական կը մնայ էապէս, առանց անհրաժեշտաբար մատչելու սակայն դեղարուեստականի ոլորտներուն...:

Մ. Քէօսէեան, որուն անունը օտար չի հնչեր Ռամկավար մամուլի ընթերցողներուն, ցարդ հրապարակ էր հանած տեղեծագործական երկու մատեաններ՝ «Հրի. տակ (արձակ, 1988) եւ «Շաղաւօտ» (քերթուածներ, 1989): Իր այս երրորդ ժողովածուն, որ լոյսին կուգայ «Ալեք Մանուկեան Մշակ. Հիմնադրամ»ի յատկացումով, մէկտեղում մըն է երկու սեռերէն ալ: Արձակ էջերը առաւելաբար փորձագրական գրութիւններ են, ուր լուսաբաճկի տակ կ'առնուին, օրինակ, Մովսէս Հորենացին, Յակիճ Դաշտենցը, Աբրահամ Ալիքեանը (այն որ աքսորի դառապարտուած է Լեռնալիբանանի մէկ խորչը...), Ռամգիկ Դաւոյեանը եւ ուրիշներ, իրենց գրական դիմագիծով, արժանիքներով, բերքով: Քերթուածներու բաժինը, ըստփիւռքահայ դիտակից մարդը տրտորող տագնապներուն անմիջական արդիւնքն է, տեսակ մը ճիչ՝ երկրագունտի երեսին արձակուած, որ նաեւ կը վկայէ Մ. Քէօսէեանի քերթողական ինքնուրոյն կարելիութեանց մասին:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

Հալէպ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԾՐԱԳԻՐ ՄԸ ՕՐԱԿԱՐԳԻ ՆԻԿԹ

Մանչի փապուղիին բացումը պատճառ եղած է որ այժմէականանայ դարասկիզբին յղացուած ծրագիր մը որ կը վերաբերի Եւրասիային Ամերիկայի միացումին: 1903-ին, ռուս, Ֆրանսացի եւ գանատացի ճարտարագէտներու եւ ճարտարարուեստի մարդոց խումբ մը երկու ցամաքամասերը երկաթուղիով մը միացնելու ծրագիր մը պատրաստեց: Սակայն, Պերինգի նեղուցին տակէն բացուելիք փապուղին միշտ յետաձգուեցաւ եւ 1917-ի յեղափոխութենէն ետք երկար տեն մոռցուեցաւ:

1991-ին Ամերիկացիները ընկերութիւն մը հիմնեցին, իսկ Ռուսերը ձեռնարկեցին համալսարանական մակարդակով հետազօտութիւններու: Ճաշորդ երկու տարիներուն ռուս եւ ամերիկացի մասնագէտները աշխատեցան կառուցելի երկաթուղիին մօտաւոր գիծը որոշել: Ռուսերը երկու կարելի տարբերակ առաջարկեցին: Հիւսիսայինը՝ որ Բեւեռային ովկիանոսին տակէն ու Եակուտսկէն, Նորիլսկէն եւ Սալեխարտէն պիտի անցնէր ու միանար ռուսական երկաթուղիի ցանցին, իսկ հարաւայինը պիտի անցնէր Զուկոտկայէն, Մագատանէն, Եակուտսկէն ու միանար Բայկալ - Ամուր գիծին: Երկրորդը 400 քիլոմեթր աւելի երկար պիտի ըլլար, բայց նուազ ծախքով պիտի չինուէր:

Ամերիկացի ծանօթ ձեռնարկատէր ու վաստուղիներու մասնագէտ Գաւմալ որ կը նախադահէ ծրագրին, ըսած է թէ կատարուելիք աշխատանքը թէքնիք մեծ դժուարութիւն չունի եւ Մանչի օրինակը չատ օգտակար պիտի ըլլայ: Կը նախատեսուի 9 եւ 6 մեթր տրամագիծով երկու փապուղի բանալ: Երկրորդը պիտի ծառայէ որպէս օդանցք, հոն պիտի դետեղուին էլեկտրականութեան եւ ջուրի հայթայթումի սարքերը: Փապուղիին երկարութիւնը չուրջ 90 քիլոմեթր պիտի ըլլայ, 55 մեթր խորութեամբ: Աշխատանքը կը նախատեսուի որ տեւէ 8 - 10 տարի:

Ծրագրին սպասող գլխաւոր դժուարութիւնները հետեւեալները կը նկատուին.

- Խնդրոյ առարկայ չրջանը հիւսիսային կիսագունտին ամէնէն ցուրտ գօտին է ուր ձմեռը չերմաստիճանը մինչեւ դէրոյէն վար 55 - 60 աստիճանի կ'իջնէ:

- Աշխատանքները կեանքի սպառնալիք մը կը ներկայացնեն տեղացի բնակչութիւններուն համար:

Ծրագրին պատրաստութիւնը պիտի տեւէ հաւանօրէն մինչեւ դարասկիզբ. ինքնդարը պիտի ողջունէ մեծդի ծրագրի մը իրագործումը որ ազդեցութիւն պիտի ունենայ ոչ միայն ճամբորդներու եւ ապրանքի փոխադրութեան վրայ, այլ նաեւ քաղաքակրթութեան զարգացման ընդհ. ընթացքին:

Միլիոնաւոր տարիներ առաջ բոլոր ցամաքամասերը միացած կը կազմէին. բայց այն տեն ոչ ոք կար երկրագունտին վրայ, դնահատելու համար այդ պերճանքը: Կայ վարկած մը որուն համաձայն չուրջ 10 հազար տարի առաջ Պերինգի նեղուցին տեղը հողաչերտ մը կար որուն չնորհիւ մարդկային բազմութիւններ անցած են ամերիկեան հողամասը: Անկէ ետք հողամասերը հեռացած են իրարմէ ու մեծ ջանքեր հարկաւոր են զանոնք վերստին միացնելու համար:

Պերինգէն ետք, ձիպրալթարի անցքին տակէն կառուցելի փապուղիի մը ծրագիրը ինդրոյ առարկայ պիտի ըլլայ. ու անկարելի չէ որ Իւ. դարու կիսուն իրագործուած ըլլայ հիւսիսային - հարաւային արեւելեան - արեւմտեան կիսագունդերուն միացումը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԵՌԱՏԻՊ ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՊԱՏՈՒՈՒՈՑ ՓՐՈՖ.Ի ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

Թեհրանի համալսարանի տեսուչ Ա. Ճաւասպի, Կ. Ֆաթալ (Մխայեալ - Նահանգներ), Ժ.-Փ. Մահէ, Յակոբ եւ Պերճ Քրքեաչարեան, Հ. Լեւոն Զէքիեան եւ Փաօլօ Քունէօ (Իտալիա) որոնք երեւան մասնակցեցան Հ. Աճառեանի նուիրուած գիտաժողովին, արժանացած են «Հ. Աճառեան» համալսարանի պատուոյ փրոֆէսօրի կոչումներուն: Գիտաժողովին բոլոր մասնակիցները, ինչպէս նաեւ իրանեան պատուիրակութիւնը առանձին, ընդունուած են փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի կողմէ:

*
**

ԾԱՌԱՏՈՒՆԿ

Հոկտեմբերի երկրորդ կէսին Երեւանի մէջ կը կազմակերպուի աշնան ծառատունկ, որու ընթացքին կ'ակնկալուի տնկել երեք - չորս հազար ծառ:

*
**

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նարեկացիի «Մատեան»ը այս անգամ վերհրատարակուած է քրիստոնէութեան ընդունման 1700-ամեակին առթիւ: «Հայոց Մատենաշար»ը լոյս ընծայած է նաեւ երկու հատորներ» Քուչակի «Հայրէնները»ը եւ «Մխիթարեան վարքեր ու վկայութիւններ» ժողովածուն: Պատրաստութեան մէջ է նաեւ «Պատմագիրք Հայոց» բարձրարժէք բազմահատորեակը:

*
**

ՅՈՒՇԱԴՐԱՄ

Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան 250 ռուբլինոց թղթադրամի 75-ամեակին առթիւ Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատունը հրատարակ հանած է «Հայկական Դրամներ» չարքին առաջին յուշադրամը՝ 2000 դրամ արժէքով: Հոն ներկայացած է Ա. Հանրապետութեան 250 ռուբլինոց թղթադրամէն՝ ճախարակի վրայ աշխատող կինը: Արտադրուած է՝ 5000 օրինակ:

ԱՐՈՒԵՍՏ

ՏԻԳՐԱՆ ՏԱՏՐԵԱՆ(*)

Ներկայիս Տիգրան Տատրեանի նկարչութեան ցուցահանդէս մը տեղի կ'ունենայ Փարիզ «Լելիա Մորտոֆ» ցուցասրահը: Սեպտեմբեր 22-ին տեղի ունեցաւ բացումը (վերնիսաժ): Պէտք է ըսել որ Տատրեանի «վերնիսաժ»ները միշտ կը համախմբեն մեծ թիւով այցելուներ եւ սէրողներ գանազան ազգութիւններէ եւ զանազան ասպարէզներէ: Այս անգամ ալ սրահը լեցուն էր եւ չատեր ալ հաւաքուած էին սրահին առջեւի մայթին վրայ: Ներկաներուն մեծ մասը կը բաղկանար իր գործերը սէրողներէ որոնք կը փոխանակէին երեկոյ տպաւորութիւնները:

Տատրեանի արտադրութիւնը կը պատկանի վերացական (abstrait) նկարչութեան եւ իր գործերը կը դասուին Փրանսայի արուեստագէտներուն հետ: Տարբեր մեծութեամբ պատառներ ներկայացած են եւ ամէն մէկուն մէկ յատակ է իր ոճը:

Առանց մանրամասնութիւններու մէջ մտնելու ըսենք որ Տատրեան կը խաղայ գոյներու հետ, անոնց հետ կը խաղայ քով քովի կամ խաւ առ խաւ: Գոյները երբեմն կը թափանցեն, տակի խաւերու գոյները կարծես կը ճեղքեն վերիններու եւ այդ ճեղքերէն նոր գոյները փթիթներու նման կը փորձեն դուրս գալ սահեցնելով որոշ կէտեր: Դիտելով իր գործերը այն տպաւորութիւնը կ'ունենանք որ երբեմն կը դանուինք դունաւոր դաշտի մը կամ պարտէզի մը առջեւ: Նկարները գուարթ են, կառոյցով հաւասարակշռուած եւ գոյները ներդաշնակ: Առաջին ակնարկով կը թուին դիւրամատչելի, բայց տակաւ արդիւնք է իր երկար հետազօտութեան եւ յարատեւ աշխատանքին: Իր յարատեւութեամբ է որ որոշ տեղ մը գտած է Ֆրանսայի արուեստագէտներուն կող:

Տատրեանի նկարչութիւնը չի պատկանիր որեւէ ազգութեան, այլ համաշխարհային արուեստի: Իր նկարներէն որեւէ մէկը տեղ ունի նկարչութիւն սիրողի մը պատին վրայ: Դիտելը միշտ հաճելի է, գործը ուժեղ եւ չի յոգնեցներ:

Թէեւ ուշ կը տեղեկագրենք բայց մինչեւ Հոկտեմբեր 15 կարելի է տեսնել կամ վերատեսնել Տատրեանի գործերը:

Տ. Ա.

(*) Galerie Lélia Mordoch
2, rue de l'Echaudé - 40 rue de Seine
Paris 6e.

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹԻ

ՍԱՄԱԹԻՈՑ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան եւ Վարագայ Սուրբ Խաչի տօնին առթիւ արարողութիւն մը տեղի ունեցած է Սուրբ Գէորգ եկեղեցւոյ մէջ, Սեպտեմբեր 25-ին: Քարոզած է Գաբրիէլին Պատրիարք որ յիշած է թէ ամէն տարի, այս նոյն օրը կ'ոգեկոչուէր Վազգէն Կաթողիկոսի գահակալութեան տարեդարձը, բայց այս տարի այլեւս չկայ Կաթողիկոսը, կը մնան սակայն իր գաղափարները որոնց լոյսին տակ պէտք է շարունակել գնացքը եկեղեցական եւ ազգային կեանքէ ներս: Արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը, որու ընթացքին Գամէր Մորասան տեղեկութիւններ տուած է Թաղին գործունէութեան մասին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, Հուսկ Բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

*
**

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԷՍի ԵՒ ԿԼԷՆՏՇԻԻ մէջ, Սեպտեմբեր 12-ին եւ 17-ին տեղի ունեցած են զոյգ հանդիսութիւններ Հայաստանի անկախութեան եւ Հայ մշակոյթին նուիրուած: Լոս - Անճըլըսի մէջ, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն Իրանահայ Միութեան հանդէսը տեղի ունեցած է «Ալեքս» թատրոնի սրահը: Բացման ողջոյնի խօսքէն ետք (Քաթի Մկրտչեան), կեդրոնական վարչութեան խօսքը փոխանցած է Նորա Պաչատրեան: Յաջորդաբար խօսած են նաեւ Լէրի Զարեան եւ Լայէրա Մովսիսեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յատագիր մը որու մասնակցած են Յուվհ. Բաղալեան, Օֆելիա Համբարձումեան, Ռուբէն Մաթեւոսեան եւ Թայիոա Մկրտչեան: Սեպտեմբեր 17-ին ալ, Կլենտէյլի միջնակարգ դպրոցի հանդիսասրահին մէջ է որ տեղի ունեցած է Բ. հանդիսութիւնը:

ԻՆՉՊԷՍ ՓԼԱՒ ՄԵԾ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԻԱՆԴԻՍԱԽՕՍԵԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ
(1915 - 1919)

ԿԱՐՕ ՕՒՇԱԳԼԵԱՆ

Զկայէն իր մէւս մօտիկ բարեկամներէն ու ծանօթներէն ալ: Փոքրաթիւ այցելուներ միայն ունէր, ինչպէս Վերապատուելի Արսէն Շմաւոնեանը, որուն հետ չատ մօտիկ բարեկամներ էին եւ որուն եղբայրը Արշակ Շմաւոնեան իրր ամերիկեան դեսպանատան թարգման՝ մեծ չանք տարած էր վարդապետին ազատրէ վերադարձը յանձնելու համար: Ըսին նոյնպէս որ, իշխան Մկճխ էֆէնտին եւս միջամտած է, լուրջ կերպով, իրրեւ մօտէն ծանօթ Կոմիտասի:

Վարդապետը վերսկսած էր իր սովորական կեանքը: Կ'աշխատէր, կը գրէր, կը նուագէր, կը սրբագրէր: Միայն ապրուստի մտահոգութիւնը ունէր, թէեւ չէր ուզեր յայտնել ոչ ոքի:

Հարուստ չէր Կոմիտաս: Ոչ միայն հարուստ չէր այլեւ եկամուտի աղբիւրներ ալ չունէր, քանի որ դադրած էին համերգներն ու դասերը: Կ'ապրէր հաշիւով, թէեւ իր կենցաղին մէջ մեծ փոփոխութիւն մը չկար:

Մեծ հաճոյք էր իրեն համար չամիչով թէյ խմելը, - չաքարի չգոյութեան պատճառով - իրեն այցելող փոքրաթիւ բարեկամներու հետ:

Իր ծանօթներէն եւ բարեկամներէն ատոնք որ Պոլիս կը գտնուէին, կը զգուշանային այցելութենէ: Այս զգուշութիւնը երկու կողմէն էր, վարդապետն ալ կը վախնար ոստիկանութեան ուշադրութիւնը հրաւիրելէ:

Այսպէս անցաւ 1915-ը: Յաջորդ 1916-ի տարին, վարդապետը սկսաւ նուազ աշխատիլ: Յաճախ Մ. Գրիգոր կը զբաղէր եւ հսկումի երկար պահերը կ'ունենար:

Այդ օրերուն իր մօտ դպցի հայրենակից բարեկամի մը հետ: Քաղաքավարութեամբ ընդունեց մեզ՝ ինչպէս միշտ: Նորեկը դպրոցական տղաներու կեանքէ դրուագներ պատմեց եւ մէկուն մէկ ալ խնդրեց վարդապետէն որ քանի մը կտոր նուագէ: Նուագած մէկուկէս տասնեակ յուզումի մը մատնուեցաւ, թէեւ կ'աշխատէր պաղարիւն երեւալ: Արդէն քանի մը օրէ ի վեր ունէր այդ վիճակը: Ես ուզեցի մեկնիլ, սակայն բարեկամս միտք չունէր, ուրեմն սահիպուած կեղծ մէկուկէ մը դիմելով, սպասաւորին հասկցուցի, որ հիւրին առջեւ վարդապետին յիշեցնէ, ժողովի մը ժամադրութիւնը: Այս ձեւով դուրս ելանք բոլորս մէկ: Վարդապետը գնաց ճաշելու իր մէկ բարեկամին՝ Սահակեան Մելիքեանին տունը:

Մինչ այսպէս կ'անցնէին օրերը, Կոմիտասին վիճակը տարբեր պոյն կ'առնէր: Ես ամէն օր կը հանդիպէի բնակարանը դռնէ սպասաւորէն լուր առնելու համար իր մասին: Օրէ օր աւելի չեշտուեցաւ իր մէջ լռակեցութիւնը եւ յուզուած վիճակը: Չէր ուզեր այցելուներ ընդունիլ:

Այդ միջոցին իրեն կ'այցելէին Բժ. Թորդոմեան, Ա. Հարենց, Տ. Զիթունի, Զ. Լ. Գրիգոր Կարապետեան (վերջէն Գուսան Վրդ.) եւ ուրիշ քանի մը ծանօթներ, թէեւ բոլորն ալ դժկամակութեամբ կ'ընդունէր Կոմիտաս:

Ջիչ մը փոփոխութիւն մտցնելու համար իր կեանքին մէջ զինք հրաւիրեցին Պոլսոյ Գուրուչէշմէ գիւղը, իր ազգականին տունը, ուր սովորութիւն ունէր յաճախ երթալու եւ գիշերելու: Տնեցիներուն հետ իր ծննդավայրին Կուտինայի (Քէօթահեա) մասին խօսակցութիւններ կ'ունենար, կը կատակէր տան հայրիկին եւ միւսներուն հետ:

Այս անգամ սակայն իրր հիւանդ տարին գինք խնամելու: Քանի մը օր եառքը գիս ալ հրաւիրեցին: Գացի տեսայ վարդապետը, տխուր եւ լուռ նստած էր, չատ քիչ կը խօսէր, մենք էինք որ կը ստիպէինք խօսելու: Ճաշէն վերջ, ելանք վերի յարկը, ծովահայեաց սենեակը սկսանք խմբովին երգել Ջութակի ընկերակցութեամբ: Վարդապետը ինքն ալ մասնակցեցաւ մեզի՝ յուզուած վիճակով մը, վերջէն սկսաւ արտասուել. խորապէս ազդուած դադրեցուցինք երգը:

Քնանալու ժամը հասաւ, ինծի առաջարկեցին, որ այդ գիշեր ես հսկեմ վարդապետին վրայ, իրենք քանի մը գիշեր կատարած էին այդ պարտականութիւնը: Ընդունեցայ:

Կոմիտաս իր հին ձեւովը պառկեցաւ դեմինը՝ վերմակին կէսը տակն առած կէսը վրան:

Քիչ վերջ ելաւ նստաւ:

- Վարդապետ, անհանգի՞ստ էք հարցուցի:

- Ոչ տղաս, երկնային ձայներ կ'առնեմ, տես պատուհանէն լոյսեր կ'երեւան, Աստուծոյ ձայնն է, չե՞ս լսեր:

- Հանգիստ ըլլաք, վարդապետ, անձրեւն է որ կը զարնէ ապակիներուն, լոյսերն ալ նաւերուն լապտերներն են, մի՛ վախնար...

Այդ գիշեր այսպէս լուսցուցինք: Առտուն նախաճաշին հաւաքուած էինք ճաշասրահը: Ընտանիքին հայրը Կ. Զ. որ նահապետական համակրելի եւ հեղինակաւոր ծերունի մըն էր, ինչպէս եւ իր կինը, հայրական գուրգուրանքով հարցուց.

- Վարդապետ, տղաս, ինչպէ՛ս ես, լաւ քնացա՞ր այս գիշեր:

Վարդապետը չպատասխանեց: Բոլորս սկսանք գուարթ խօսակցութիւն մը, մինչ նոյն ատեն նախաճաշելով ու թէյ խմելով:

Հետեւեալ օրը Կիրակի էր, որոշեցինք վարդապետին պատարագել տալ գիւղին եկեղեցին: Առաջարկեցինք, հաւանեցաւ առանց ընդդիմութեան: Ուրեմն, վարդապետը պատարագիչ էր հետեւեալ օրը: Բոլորս մէկ եկեղեցի գացինք նոյն օրը:

Երգիչներուն մէջ էին եւ իր ազգական երիտասարդները: Բաւական բազմութիւն կար, Զ. Լ. եւ ես կեցած էինք ժողովուրդին մէջ, կը հսկէինք հեռուէն:

Պատարագը կանոնաւոր կ'ընթանար եւ որքա՛ն ուրախ էինք, մոռցած նախորդ օրերուն տխուր անցքերը:

Կարգը եկաւ քարոզին: Վարդապետը նիւթ առաւ Լուսաւորիչէն, ազուր եւ սահուն կերպով կը խօսէր՝ երբ յանկարծ յուզուեցաւ եւ խօսքին կապը կորնչուց, թէեւ առանց կանգ առնելու՝ կը խօսէր անկապ: Ուռվքի մատնուած՝ կը սպասէինք ելքին: Եւ ահա քանի մը վայրկեան չփոթութենէ վերջ, ձեռք առաւ կրկին խօսքին թելը եւ յաջողութեամբ աւարտեց քարոզը, ինչպէս եւ պատարագը:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

Ալփի իսլամական խորհուրդի դանճապահը, կինն ու 26-ամեայ տղան քննութեան տակ առնուած են: Ենթակային բնակարանը բաւական զէնք գտնուած է եւ դողցուած ապրանքներ:

ԱՐԵՒԱՑԻՆ ՏԱՃԱՐԻ աղանդին 53 դիակներու հարցը դեռ խորհրդաւոր կը մնար Հոկ. 10-ին: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ անձնասպանութիւն չէ այլ, ինչպէս կը կարծուէր, զանգուածային ջարդ: Օրէ օր ալ զանազան յայտնութիւններ եղան աղանդին երկու պարագլուխներուն մասին: Կը հաստատուի որ զէնքի եւ թմրեցուցիչի լայնածաւալ գործառնութիւններ կ'ընէին այդ երկու «զեկավարները»ը եւ դրամի «սպիտակացում» ալ կար: Լիւք Ժուռէ միշտ անհետացած է, իսկ Ժոզէֆ ոմ Մամպրօ-ի եւ իր կնոջ մարմինները դիակներու մէջն են, ըստ զանոնք ճանչցողներու: Բաւական տարօրինակ երեւոյթ մըն է նաեւ ինչ որ պատահեցաւ առջի օր, երբ Ֆրանսայի Ներքին նախարարը թղթատարով ստացաւ ոմ Մամպրոյի եւ իր կնոջ անցագիրները: Ո՞վ ղրկած է եւ ինչո՞ւ: Հարց մըն ալ այս է:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ Թանսու Չիլլէր Իսրայէլ կը մեկնի Նոյեմբերին, պաշտօնական այցելութեան մը համար, որու ընթացքին երկու Պետութիւնները պայմանագրութիւն մը պիտի ստորագրեն ապահովութեան մարզէն նեբս գործակցութեան համար: Այս առիթով, Թուրքիոյ ապահովութեան Սպասարկութեան պետը՝ Մուհամէտ Ազար յայտարարած է «Անատոլու» մամլոյ գործակալութեան որ Անգարայի առաջին գործերէն մէկը պիտի ըլլայ օգնութիւն խնդրել Իսրայէլէն՝ վերջ դնելու համար Քիւրտերու ապստամբութեան: «Անատոլու», որ կիսապաշտօնական գործակալութիւն մըն է, հարց տուած է թէ ի՞նչ ձեւով Իսրայէլ պիտի ընդառաջէ այս խնդրանքին: Իսրայելեան ոստիկանութեան քննիչ՝ Ասաֆ Հայֆեց պատասխանած է. «Այնպէս ինչպէս մենք չենք թոյլատրեր որ մեր սահմաններէն ներս ահաբեկչական գործունէութիւններ ծաւալին, նոյն ձեւով պիտի գործակցինք Թուրքիոյ հետ, որպէսզի հոն գործող ահաբեկիչները դուրսէն օգնութիւն չստանան»: Հայֆեց անցեալ չաբաթ Թուրքիա կը գտնուէր այս մասին խօսելու համար Ազարի հետ:

ԷՄԱԵԱՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը իր ընդհանուր ժողովը կը գումարէ Հոկտեմբեր 16, կիրակի, ժամը 15-ին Բարեգործականի սրահը

118, rue de Courcelles, PARIS 17e

Օրակարգ.-

1.- Գործունէութեան տեղեկատուութիւն,

2.- Հաշուետուութիւն,

3.- Նոր վարչութեան ընտրութիւն,

4.- Պոլսոյ Էսաեան վարժարանի հիմնադրութեան 100-ամեակի կարգադիր յանձնախումբի կազմութիւն:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Էսաեանցիները:

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

vous propose un spectacle exceptionnel de chants, danses et musique folkloriques en compagnie de

l'ENSEMBLE

DEGSAR

D'ARMENIE

le Dimanche 16 Octobre à 16h précises

au Centre Culturel
et de la Vie Associative
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

Prix des places : 75 F. (adultes)
40 F. (enfants).

Renseignements : MCAV 78 93 57 43.

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Օննիկ Սիւրմէլեանի *մահուան տարեդարձ «Ցառաջ»ի բարգաւաճման կը նուիրեն.-*

Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան 200 ֆրանք:

Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր.:

UNE RENCONTRE DE LA REVUE
«*NOTRE HISTOIRE*»

21 - 24 Octobre à Nice

avec la collaboration de
l'Inter - Association arménienne
Nice - Côte d'Azur

LES ARMENIENS, UNE LONGUE HISTOIRE...

Vendredi 21 Octobre

10h00 — Ouverture de la Rencontre, par Philippe Boitel, directeur de «*Notre Histoire*».

Conférence : L'Arménie, une très longue histoire, par Gérard Dédéyan, professeur à l'Université de Montpellier.

11h30 — Beautés et richesses de la langue arménienne, par Robert Der-Merguerian, professeur à l'Université d'Aix-Marseille.

16h00 — La Petite Arménie ou la rencontre avec l'Occident, par Claude Mutafian, professeur à l'Université Paris-Nord.

17h30 — Eglise arménienne, fidèle gardienne, par Krikor Beledian, professeur à l'Université catholique de Lyon.

19h30 — Repas dans un restaurant arménien «Le Bosphore» à Cagnes sur-Mer. (Places limitées). Aller et retour en car.

Samedi 22 Octobre

10h00 — Un regard sur l'Arménie d'aujourd'hui, par Gérard Cholvy, professeur à l'Université de Montpellier.

17h00 — Les Arméniens sous le joug ottoman, par Raymond Kevorkian, bibliothécaire à la Bibliothèque Nubarian.

18h15 — La diaspora arménienne, par Garo Hovsepian de la Maison de la culture arménienne de Marseille.

20h30 — Soirée arménienne au complexe Barsamian (281, Bd de la Madeleine à Nice).

Cette soirée-repas avec des chants folkloriques est organisée avec les Arméniens de Nice qui viendront en grand nombre. S'inscrire à l'avance. Aller et retour en car.

Dimanche 23 Octobre

9h30 — Le calvaire d'un peuple, par Yves Ternon, chirurgien et historien du génocide arménien.

Cette conférence se tiendra au C.U.M., Promenade des Anglais, près de l'Hôtel Negresco.

Lundi 24 Octobre

De **9h00** à **10h45**, visite du Vieux Nice avec Mme Gubernatis, conférencière.

11h00 — Conférence : L'art arménien, par André Poncet, dominicain, ancien élève de l'Ecole du Louvre.

Fin de la rencontre.

Les conférences auront lieu chez les Dominicains, 9, rue St-François de Paule à Nice.

La conférence de M. Ternon, le Dimanche 23 Octobre, aura lieu au C.U.M., Promenade des Anglais.

Prix d'entrée à une conférence : 20 F. (règlement sur place)

Forfait pour les 9 conférences : 60 F. au lieu de 180 F. (règlement sur place)

Repas arménien (21 Octobre) : 150 F.

Soirée arménienne (22 Octobre) : 150 F.

Pour le repas arménien du 21 Octobre et la soirée arménienne du 22 Octobre, s'inscrire au Complexe Barsamian, 281, Bd de la Madeleine à Nice. Envoyez votre chèque à cette adresse.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9-ամեայ հերոսամարտի 74-րդ տարեդարձին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 16-ին, Փարիզի Ս Ցովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, 8.000 պիւցաղնեներու յիշատակին:

Իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 13-ին մատաղի ճաշ և յուշահանդէս, ձաշարան Վարդան՝
52, Bd St-Germain, Paris 5e

Ճաշադին՝ 120 Ֆր.:

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ԱՎԻՆԵՈՆ - Ս. ՎԱՐԴԱՆ

Ավինեոնի Ս. Վարդան եկեղեցւոյ Ծբխական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ՝ մինչեւ Ս. Վարդան դպրոցի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 12, կէսօրէ եւաք ժամը 14 - 17-ին:

Maison «4 de Chiffre»
26, rue des Teinturiers
84000 AVIGNON

կը դասաւանդէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

Sous le haut patronnage de *M. Jacques TOUBON*
Ministre de la Culture et de la Francophonie
et *Agop MOVSES*
Ministre de la Culture de la République d'Arménie

A L'OCCASION DU 125e ANNIVERSAIRE DE SA NAISSANCE

KOMITAS et la FRANCE

L'UCFAF présente, en collaboration avec le Ministère de la Culture d'Arménie:
Hommage au compositeur et révélateur de l'esthétique authentique de la musique arménienne profane et sacrée.

CONCERT EXCEPTIONNEL
ŒUVRES DE KOMITAS

EGLISE DE LA TRINITE
Place de la Trinité — Paris 9e

VENDREDI 14 OCTOBRE
à 20 heures 45 précises

avec :
L'ORCHESTRE DE CHAMBRE LYRIQUE DE PARIS
direction Haïg DAVTIAN

solistes :

Herminé Yeritsian, *soprano*
Astrigh Dedeyan, *mezzo-soprano*
Meguerditch Meguerditchian, *baryton*
Karen Mirzoyan, *ténor*
Hasmig Surmelian, *piano*
Arthur Aharonian, *piano*
Haïg Davtian, *violon*

Prix des plavec : 120 F. (90 F. tarif réduit, étudiant et sans emploi —sur présentation de la carte— et enfants de moins de 12 ans).
Location : FNAC / UCFAF : 6, Cité du Wauxhall, Paris 10e, de 16h à 19h.
Parking : A poximité de l'Eglise de la Trinité.

—— **Du 9 au 14 Octobre :**

EXPOSITION :
« *Vie et Œuvre de KOMITAS* »
Cathédrale Apostolique Arménienne
Salle Nourhan Fringhian - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

—— **Samedi 15 Octobre :**

COLLOQUE DE MUSICOLOGUES à la SORBONNE
« *KOMITAS : Œuvre et esthétique originale ?*
Vie et apport — Sa relation avec la France »
Amphithéâtre Bachelard, avec le concours de la section des Sciences Historique et Philologique de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes de la Sorbonne.
Galerie des Sciences — Entrée : rue des Ecoles ou Victor Cousin.
Ouvert au public de 15h à 20h.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»

Inscriptions jusqu'au 15 Octobre

COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —

Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e

Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

⁂

Section *Naïri — Beaumont*

organise une sortie à

SAN-REMO (Italie)

Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

ՅԱՒԱՏԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Ակրի Տիկին Սիւրմէլեանի, Տիկին Զուարթ Սիւրմէլեան - Սարգիսեանի, Տիկին Ցասմիկ Սիւրմէլեան - Տէր-Մինասեանի, ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ ազգականին՝ Օննիկ Սիւրմէլեանի մահուան առթիւ:

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant(e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.

Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.

Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԻՒՆ
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

ՕՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12
MERCREDI
12 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·435 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.435

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՐՏԱԿԱՆ 20-Ի աւելի դիւղեր են որոնք ջնջուած եւ հրակի ապուած են Սեպտեմբեր 17-էն ի վեր Թունճելիի շրջանը, ինչ որ բողոքի եւ ցոյցերու առիթ տուած է: Հոկտեմբեր 7-ին, դիւղացիներ հաւաքուած են Օվաճըքի քաղաքապետարանին առջեւ բողոքելով կառավարութեան դէմ, օգտուելով փոխ - վարչապետ՝ Մուրատ Գարահալէօղլուի այցելութենէն որ սուլոցներու արժանացած է: Ի վերջոյ խոստացած է որ «Պետութիւնը եւ կառավարութիւնը անհրաժեշտը պիտի ընեն բոնի ուժով տեղահանուած բնակիչներուն օգնելու համար»: Յոստովանած է նոյնիսկ որ՝ զապահովութեան ուժերը կամ արկածով կամ պարտադրաբար քանդած են կարգ մը բնակութիւններ» ինչ որ պաշտօնական բացատրութեան ճիշդ հակառակն է, քանի որ իշխանութեան համար փՔՔ-ի ղինուորեալներն են որ թրքական բանակի համազգեստով ամէն ինչ ըրած են: Թուրքիոյ մարդկային իրաւանց Հիմնարկին տուեալներուն համաձայն, 1992-էն ի վեր 1600 դիւղեր քանդուած կամ այրուած են եւ երկու միլիոն Քիւրտեր պարտաւորուած են իրենց դիւղերէն հեռանալ:

ՊԱՂՏԱՏ յայտարարեց թէ կը քաշէ իր զօրքերը Քուէյթի սահմաններէն, դոնէ այդ ապահովութիւնը տուաւ ՄԱԿ-ի մօտ Իրաքի դեսպանը, բայց նահանջի չարժումներ չէին տեսնուեր եւ Ամերիկացիք, կը չարունակէին զօրք համախմբել: Իրաքի դիւաւոր մտահոգութիւնն է չրջափակման վերացումը:

ՀԱՅԻԹիի դինուորական իշխանութեան դեկավարը՝ զօրավար Սեարսա ի վերջոյ տեղի տուաւ ամերիկեան ճնշումներուն եւ հրաժարեցաւ, յայտարարելով թէ պիտի հեռանայ երկրէն: Ամէն պարագայի մէջ, բախումները չեն դադրած եւ Քան - Պերթրան Ազիսթիի կեդրոնակիցներ դեռ կը սպաննուին:

ՖԻՇԿՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը տրուեցաւ երկու Ամերիկացիներու՝ Ճիլման եւ Թոսպէլ փրոքԷին ԴԷ-ի իրենց դիւտին համար: Անոնք կը վերաբերին բջիջներու եւ մեծ դեր ունին այդ կապակցութեամբ:

ՌՈՒԲԼԻՆ կրկին անկում արձանագրած եւ Հոկտեմբեր 10-ին հարկ էր 3·270 ռուբլի տալ մէկ տոլարի փոխարէն: Դրամատուներու տնօրէնները կը նախատեսեն որ մինչեւ ամսու վերջ տոլարը 4000 ռուբլի արժէ:

ՄԱԿ-ի անունդի եւ հոդագործութեան կազմակերպութեան (ՓԱՕ) ընդհ. տնօրէնը՝ Ժակ Տիուֆ յայտարարած է թէ աշխարհի վրայ 800 միլիոն անձ կայ որ սըննդառութեան պակասէ կը տառապի, դիւաւորաբար հարաւի երկիրներուն մէջ: «Սնունդի չգոյութիւնը յաճախ պատճառ է քաղաքական եւ ընկերային խռովութեանց» եւ անոնք որ անօթի են բնաւ չեն հետաքրքրուած ոչ ժողովրդավարութեամբ, ոչ մարդկային իրաւունքերովք կամ չրջապատի մաքրութեամբ, կը չեշտէ Տիուֆ:

ԱԼՃԵՐԻՈՑ մէջ մինչ ապատ կ'արձակուէր քապիլ երգիչը՝ Լունէա Մաթուպ որ առևանգուած էր երկու չաբաթ առաջ, մեծ ուրախութիւն պատճառելով Քապիլի մէջ, 19-րդ Ֆրանսացի մը կը սպաննուէր: Ռոպէր Մեռլ, 62 տարեկան, սպաննուած է Հոկտ. 10-ին, Ալժէրի արուարձաններէն մէկուն մէջ: Ֆրանսայի կառավարութիւնը կոչ կ'ընէ Ալժերիոյ իր քաղաքացիներուն որ Ֆրանսա դան եթէ մասնաւոր պատճառ մը չունին Ալժերիա մնալու, ինչ որ սակայն այնքան ալ դիւրին բան չէ: Նախ անոր համար որ չատեր կապուած են այդ հողին եւ հոն է իրենց կեանքը, ապա նաեւ անոր համար որ երբ երկիր կը վերադառնան ոչ գործ կը գտնեն ոչ ալ որեւէ նեցուկ:

ՇՈՒՄՏԷՅԿՈՅԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՊԷՏՔ Է ՎԵՐԱԲԱՆԱՅ ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԸ»

Ռուսաստանի Դորհրդարանի նախագահ Վ. Շումէյկօ Հոկ. 10-ին ժամանած է Հայաստան ու հանդիպումներ ունեցած Բ. Աբրաքեանի, Հ. Բագրատեանի եւ Դորհրդարանի նախագահութեան ներկայացուցիչներու հետ:

Ռուսական Դումայի նախագահին այս այցելութիւնը չատ կարեւոր կը նկատուի եւ Հոկ. 11-ին ուշադրութեամբ կը սպասուէր այն ելոյթին զոր պիտի ունենար Գերագոյն Դորհուրդի մէջ, յատկապէս ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի:

Հոկ. 10-ին, Բարդէն Աբրաքեանի ընկերակցութեամբ գացած էր Էջմիածին, ծաղկեպսակ դրած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի չիրիմին եւ բաւական երկար տեսակցութիւն մը ունեցած տեղապահ՝ Թորգոմ Աբք.ի հետ: Նոյն իրիկունը, Բ. Աբրաքեան ընդունելութիւն մը տուած է ի պատիւ իր պաշտօնակիցին:

Այս այցելութեան առթիւ, ան ըսած է թէ Հայաստան պէտք ունի Մեծամօրի հիւլէակայանի վերաբացումին, որպէսզի պայքարի «էլեկտրականութեան սասսիկ տապնային դէմ»: Շումէյկօ հաստատած է նաեւ որ Ռուսաստան 110 միլիառ ռուբլիի վարկ մը քացած է Հայաստանի ի նպաստ եւ ճչդած, որ այս դումարին կէսը պիտի յատկացուի Մեծամօրի վերաբացման աշխատանքներուն: Իր յայտարարութիւններուն լայն տեղ տուած են ռուսական թերթերն ու մամլոյ դործակալութիւնները:

Յիշեցնենք որ Մեծամօրի հիւլէակայանը կը բաղկանայ երկու միաւորէ՝ իւրաքանչիւրը 415 մեկավաթ կարողութեամբ: Այժմ վերաբացման աշխատանքները կեդրոնացած են այս միաւորներէն նորագոյնին վրայ որ, աշխատելու պարագային, կրնայ ապահովել Հայաստանի ելեկտրական պահանջներուն քառորդը:

Ներկայիս Հայաստանի ինքնաբաւութիւնը ելեկտրական մարդէն ներս սահմանափակուած է միայն ու միայն ջրելեկտրական կայաններով, որոնք լաւագոյն պարագային (որ անշուշտ յոռետեսն է Սեւանի ջուրերու մարդկային, ինչպէս նաեւ հողերու ոռոգման համար) կրնան ապահովել երկրի պահանջներուն 15%-ը: Եթէ աշխատանքներու թափը չկատեցուի հարկաւոր դումարներու չգոյութեան պատճառաւ, Մեծամօրի հիւլէակայանը կրնայ բացուիլ 1995-ի գարնան կամ ամրան:

Ուժանիւթի աղբիւրները քազմացնելու համար, Հայաստան կը փափաքի նաեւ կազ դնել Իրանէն, որ աշխարհի երկրորդ դլխաւոր երկիրն է բնական կազի իր

(Շար.ը Դ· էջ)

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱԿԱՀԱՅ ՆՈՐ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ ԿՐ ՀԱԿԱԶԴԷ ԱԲՕ - ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ԽԵՂԱԹԻՒՐՈՒԱԾ ԼՈՒՐԵՐՈՒՆ

ՍՎԱԶԷՆ՝ ՍԱՀՄԱՆ ՀԱԿԱՀԱՅ ՀԱՆՐԱՔՎԵՐ

Ատեն - ատեն թուրքերը անհրաժեշտ կը տեսնեն հակահայ գրգռութիւններու ձեռնարկել: Անցեալին ալ նկար մը հրապարակելով, պնդած էին որ Աբդլի (ՓՔՔ-ի պարագլուխը) կողքին կեցած է հայ հոգեւորական մը, մինչ քացայայտ էր հոգեւորականին մը հասքի ըլլալը: Օրերս, նորէն նոյն խեղաթիւրումները կը շահագործուին: «Մարմարա» (Հոկտեմբեր 10) հետեւեալը կը գրէ այդ մասին:

*
**

Պատրիարքարանի Մամլոյ Ցանձնախումբը Շաբաթ օր (Հոկտեմբեր 8) դումարեց ժողով մը, որու ընթացքին իրրեւ օրակարգի դլխաւոր նիւթ ընտրուեցաւ այն լուրը, ըստ որու Անատոլուի, մասնաւորաբար Արեւելեան նահանգներու մէջ ամէնուրեք հանրային վայրերու մէջ վակցուած են այն որմնադրները, որոնց մէջ ՓՔՔ-ի դեկավար Ապտուլլահ Էօճալան կը տեսնուի հոգեւորականի մը հետ: Ինչպէս քանիցս դրուեցաւ, այս հոգեւորականը Հալէպի Ասորի Մեորոպոլիտն է: Հակառակ այս իրողութեան, որմնադիրներուն մէջ կը պնդուի, որ Էօճալան կը խօսի հայ հոգեւորականի մը հետ: Այս խեղաթիւրեալ լրատուութիւնը, հակառակ որ աւելի առաջ ալ քանիցս հերքուեցաւ, այժմ դարձեալ կը գործածուի արեւելեան նահանգներու հանրային կարծիքը դրգռելու համար Հայերու դէմ:

Պատրիարքարանի Մամլոյ Դիւանը զաւեռէն ստացուած լուրերու դծով տեղեկացաւ որ Սվազէն դէպի արեւելք, մինչեւ սահման ամէնուրեք հանրային բոլոր վայրերու մէջ փակցուած են վերոյիշեալ որմնադիրները: Գաւառարնակ Հայեր, որքան ալ փոքրաթիւ ըլլան, ծայր աստիճան անհանդիստ են այս որմնադիրներէն եւ կը հաղորդեն, որ հանրային կարծիքը հետզհետէ կը լարուի Հայերու դէմ: Պոլսոյ մէջ ալ հայ գործարարներ եւ ճարտարարուեստական հաստատութիւններու տէրեր դիտել կուտան, որ մինչդեռ մը ի վեր Անատոլուի գործարարները դադրեցուցած կամ պակսեցուցած են հայ հաստատութիւններու հետ իրենց դործառնութիւնները: Գործերը դդալի կերպով դանդաղած են եւ այս դնացքով հաստատութիւնները նեղ կացութեան պիտի մատնուին:

Ինչպէս պիտի յիշուի Պատրիարքարանը Մայիս ամսուան մէջ պատկան իշխանութիւններու դիմելով յայտնած էր իր անհանդստութիւնը կարգ մը թերթերու կողմէ հրատարակուած այդ լուսանկարին սխալ մեկնաբանութեան դէմ: Այնուհետեւ Պատրիարքարանի Մամլոյ բանբեր, իրաւագէտ Լուիզ Պաքարն ալ թղթակիցներու եւ հեռատեսիլի կայաններու ներկայացուցիչներու փոխանցած էր հայ համայնքին ընդվզումն ու անհանդստութիւնը, խեղաթիւրեալ այդ մեկնաբանութեան դիմաց: Հակառակ այս բոլորին, ահաւասիկ չորս - հինդ ամիս վերջ լուսանկարը դարձեալ գործածուիլ սկսած է Հայերու դէմ: Հանրային կարծիքը չի դիտեր թէ լուսանկարին մէջինը հայ հոգեւորական չէ եւ հայ հոգեւորականութիւնը որեւէ չափով չունի ՓՔՔ-ի եւ անոր դեկավարին հետ: Բայց ի՞նչպէս պիտի լուսաբանուի այդ հանրային կարծիքը, եթէ իշխանութիւնները այս խնդրին մէջ ընթացք չտան հայ համայնքի անհանդստութիւններուն:

Շաբաթ օրուան նիստի ընթացքին Մամլոյ յանձնախումբը որոշեց դարձեալ դիմել Թուրք հանրային կարծիքին, թերթերուն, հեռատեսիլի կայաններուն եւ ուժեղ կերպով հակադդել հայ համայնքը այսքան անհանդստացնող այս դործողութեան դէմ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԱԼԻԵՒ.- «Ոչ ռուսամէտ եմ, ոչ ալ թրքամէտ»

«Գիկատօ»ի աշխատակիցը՝ Իրինա տը Շերիքով որ Բաքու կը գտնուի հարցազրոյց մը ունեցած է Ալիեւի հետ (Հոկ. 11): Լրագրողը նախ կը նկարագրէ Ադրբեջանի նախագահը՝ կատուի աչքերով եւ ծովահանէնի ժպիտով, ապա կուտայ, հակիրճ, քաղաքական կենսագրականը: Կ'ըսէ թէ աւելի պարտադրել կ'ուզէ քան՝ հրապուրել: Խօսելով պետական հարուածի վերջին փորձին մասին, Ալիեւ կ'ըսէ թէ ծրագրուած էր, Ներքին նախարարութեան յատուկ ուժերուն պատկանող 70 անձեր խուժած են դատախազին գրասենեակը, ապա՝ Գանձակի մէջ, այլ ուժեր կը գրաւեն դլխաւոր վայրերը՝ օդակայան, նախարարութիւն եւայլն ու Ալիեւ կը չեշտէ.- «Այսօր, ապահով աղբիւրէ դիտեմ որ այս ապստամբութիւնը կազմակերպուած էր նախարարապետիս՝ Սուրէթ Հիւսէյնովի կողմէ»: Քարիւղի համաձայնագրերու ստորագրութիւնը եւ վերոյիշեալ դէպքերը պարագայական դիպուածներ են Ալիեւի համար: Այն հարցումին թէ էմ վախնար Մոսկուան դժդոհ ձդելէ, կ'ըսէ.- «Անկատա՛ծ, խմբակներ կամ կուսակցութիւններ կան որ դոհ չեն: Բայց, դիտէք, քաղաքական չատ երկար անցեալ մը ունիմ յուղուելու համար: Եթէ Ադրբեջան կ'ուզէ անկախ Պետութիւն մը ըլլալ եւ ա՛յդ է իր չահը, պէտք է մենք զմեզ պաշտպանենք մեր դերիչխանութեան բերուած հարուածներուն դէմ: Իսկ եթէ արբանեակի դրութիւն մը կ'ընդունինք, հարկ չկայ անկախութեան մասին խօսելու»:

Լրագրողը կը չարունակէ.-

- Երբ վերադարձած 1993-ին, ձեր հակառակորդները կը պնդէին որ՝ Մոսկուայի մարդն էք, այսօր ձեզ աւելի թրքամէտ կը գտնեն քան՝ էլչիպէյը, կարծի՞ք փոխած էք:

Ալիեւ յստակ է.- «Անոնք որոնք կը պնդէին որ ռուսամէտ քաղաքականութիւն մը պիտի վարեմ, ոչ փորձառութիւն, ոչ խելք ունէին: Ոչ ռուսամէտ եմ, ոչ ալ թրքամէտ: Անկախութեան քաղաքականութիւն մը կը վարեմ: Ադրբեջան ոչ ոքի պէտք է կապուի այլ բարմակողմանի յարաբերութիւններ տանի: Օքանի հետ բնակերակցութեան ծրագիր մը ստորագրեցինք, բայց, չի նշանակեր որ պլոքի մը կ'անդամակցինք: Ադրբեջանը անդամ դարձուցի ՀԱՊ-ի, ասկայն իսլամական ժողովին ալ կը մասնակցինք»:

Ինչ կը վերաբերի Ռուսաստանի կովկասեան քաղաքականութեան, Ալիեւ կ'ըսէ.- «Կովկասը բարդ չրջան մըն է, ցեղային բազմաթիւ հարցերով, բացայայտ կամ թաքուն: Պատասխանատու պետութիւն մըն պարտի այդ չրջանին նայիլ երկար ժամանակի տեսիլքով մը եւ յարդանքով մասնայատկութիւններու հանդէպ»: Ու երբ, Իրինա տը Շերիքով այս պատասխանին իրրեւ հետեւանք կը հարցնէ.- «Ըսել կ'ուզէք որ Մոսկուա ոչ հեռանկար, ոչ ալ փափկանկատութի՞ւն ցոյց կուտայ», Ալիեւ կտրուկ է.- «Իմ հարցերս ինծի կը բաւեն, որպէսզի ուրիշներուն հարցերով չզբաղիմ»:

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵՔ ՏԱՐԻՆԵՐԸ

Հիմնուելով Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի Ընկերային հետազօտութիւններու կեդրոնին 1990 - 94 տարիներուն կատարած հարցախոյզերուն արդիւնքներուն վրայ, «Լրագիր» օրաթերթը (Սեպտեմբեր 23) լման էջով մը փորձած է տալ պատկերը անկախութեան երեք տարուան ապրումներով չինուած հանրային կարծիքին:

Այս երեք տարիները կը կոչուին «ծանրադոյն». առաջին ըսուածը այն է որ այս ժամանակաշրջանը «լուրջ փոփոխութիւններ մտցրեց ազգի ընկերային եւ հոգեւոր դիմագծի մէջ»: Ապա անմիջապէս կը յայտնէ քաղաքական անտարբերութիւնը որուն պատճառ ցոյց կը տրուի «դժգոհութիւն ու հիասթափութիւնը ոչ միայն իշխանութիւններից, այլեւ ընդդիմադիր կուսակցութիւններից, անգամ դարեր շարունակ փայփայած անկախութեան գաղափարներից»: Արդարեւ, կ'ըսուի որ ընդդիմադիր ղեկաւար ուժերը՝ Հ.Ժ.Դ.ն եւ Համայնավար կուսակցութիւնը 15 եւ 11 տոկոսի մէյն ժողովրդականութիւն կը վայելեն: Մինչդեռ անոնք ժողովուրդին խոր դժգոհութիւնը արտայայտողները ըլլալով պէտք էր առնուազն 60 - 70 համեմատութեամբ վստահութեան արժանանային: Ասիկա ամէնէն չօշափելի փաստն է որ ընդդիմութեան ճակատը շատ աւելի խոր ճախողութիւն մը արձանագրած է քաղաքական հրապարակին վրայ, քան՝ երկրին իշխանութիւնը: Ի վերջոյ, Հայաստանի ծանօթ պայմաններուն մէջ, դրեթէ անկարելի էր որ գործող իշխանութիւնը դոհունակութիւն պատճառէր. ու այս պարագան յայտնի ակամայ հիմնաքար մը պէտք է ընծայէր ընդդիմութեան, ժողովուրդին մեծագոյն մասը զետեղելով դժգոհութեան չարքերուն վրայ: Ձախողութենէն ուրիշ ի՞նչ անուն կարելի է տալ այն ապիկարութեան որ ընդդիմադիր կուսակցութիւններու երեք տարուան գլխաւոր «գործունէութիւնը» կազմեց, հակառակ այն բացառիկ երեւոյթին որ իրենց ընելիքին առաջին ու ամէնէն կարեւոր մասը իրենց նուիրած էին միրող կացութիւնը ու իշխանութիւնը:

Այսպէս մարմին առած քաղաքական անտարբերութեան կը յայտնուէ կեանքի ծանր պայքարէն ծնած «ընկերային յոգնութիւնը» որպէս հետեւանք ունենալով անտարբերութիւնը այս անգամ «ամէն ինչի, նոյնիսկ սեփական ճակատագրի նկատմամբ»: Իսկ ասկէ անդին զարմանալի չէ որ 70 տարուան երազին ամպերէն դեռին իջած անկախութիւնը, երեք տարուան մէջ մրցակից ունենայ «կարօտաքաղց տրամադրութիւնները եւ ընկերվարական, հաւասարեցման գաղափարները»: Հանրային կարծիքի ուսումնասիրութիւնները կը մատնանշեն «ուժեղ ձեռի», «ուժեղ իշխանութեան» վերադարձի պահանջքը:

Նոյն պրպտումին արդիւնքներով անուղղակի արդարացում մը կը տրուի դուրսէն թերեւս զարմանալի թուող այս կարօտին. բնակչութեան 85%-ը աղքատութեան եզրին են մօտ 25-30%-ը արտասահմանէն բարեկամներու եւ դուրս աշխատելու մեկնած հարազատներու օժանդակութեամբ կ'ապրի: Այդ օժանդակութեան չափն ալ անշուշտ դոլարները ժողովուրդը մեծ մասով կը նախընտրէ աւանդ տալ նորաբոյս դրամատուներու որպէսզի ամսական որոշ եկամուտ ունենան ... եթէ անշուշտ, այդ դրամատունները մնան իրենց տեղերը: Այնքան աւելն որ այդ եկամուտները ունենան, 10 - 20 տոլար, ասիկա անգամ 10 - 20 անգամ կը գերազանցէ իրենց աշխատավարձը:

Տխուր է ու ընդվզեցուցիչ կարդալ որ տեղական իշխանութիւններու եւ մաֆիային ճնշումներուն պատճառով քիչեր կը համարձակին սեփական արտադրութիւն կամ մեծածաւալ առեւտուր կազմակերպել: Այդ մենաշնորհը կը վայելեն անոնք միայն որոնք սերտ կապեր ունին իշխանութեան որոշ օղակներուն հետ:

Այս պարագան ալ հաւանօրէն տեղ ունի զանգուածային արտագաղթին հետ որուն եւս կ'անդրադառնայ «Լրագիր», գրելով թէ չատեր կը մեկնին եղանակային կարզաղութեամբ. այսինքն՝ երկրէն դուրս կ'անցընեն ձմեռուան երեք - չորս ամիսները. իսկ մշտական մեկնողները ճնշող մեծամասնութեամբ կ'երթան Ռուսաստան, չնչին մէկ մասը կը դիմէ այլ երկիրներ որոնց գլխաւորն են Միացեալ Նահանգները:

Մեծամասնութեան Ռուսաստան դիմելու երեւոյթին մէջ դեր կը խաղայ այդ երկրին հանդէպ պահպանուած բարեկամական կապը. արդարեւ կատարուած հետազօտութիւնը ցոյց տուած է որ «քնակչութեան 76 տոկոսը միայն դրական է վերաբերուում Ռուսաստանին եւ մօտ 65 տոկոսը նրա հետ է կապում Հայաստանի լաւագոյն ապագան», Հայաստանի ժողովուրդին 44 տոկոսը Ղարաբաղի մէջ խաղաղութեան հաստատումը կարելի կը նկատէ միայն ռուսական խաղաղապահ զօրքերով, իսկ 24 տոկոսը Ղարաբաղի հարցին լաւագոյն լուծումը կը տեսնէ Ռուսաստանի հետ միաւորման մէջ:

Խուսափելու համար ծայր աստիճան անցանկալի հետեւանքներէ չատ կարեւոր կը համարուի մտաւորականութեան զործօն դիրքորոշումը, Սփիւռքի ազդեցութեան դերը, ազգային բոլոր առողջ ուժերու միախմբումը այս խնդրին չուրջ, անկախ՝ կուսակցական պատկանելիութենէն: Ընկերական հետազօտութիւններու կեդրոնին կատարուած տեղեկատուութեան մասին-դրութիւնը վստահութիւն կը յայտնէ որ թէեւ երկրին հանրային օրկանիզմը ծանր հիւանդութիւններով կը տառապի, սակայն կան առողջ ներքին ուժեր, ընկերութեան բոլոր չերտերուն մէջ: Կատարուած հետազօտութիւնը եւ անոր վերլուծումը չեն ըսեր սակայն թէ ո՛րմէ, ո՛ր կազմակերպութենէն կարելի է յուսալ այդ ուժերուն առաջնորդութիւնը կամ համախմբումի նախաձեռնութիւնը: Ցեսոյ կայ նաեւ ներկայի ընկերութեան մէջ տիրական ազդակներու պարագան. այսօր, ոչ ժողովրդավարական, չանախ կասկածելի նիւթականներու չենած ուժային թեւեր տիրապետող են չատ մը մարզերու. անոնք վարանումի պիտի չմատնե՞ն առողջ ուժերը երբ այս վերջինները տրամադրութիւն ունենան ասպարէզ իջնելու, հանրութիւնը առողջացնելու մըտադրութեամբ:

«Լրագիր»ի այս էջը կը փակուի յետադայ իրադարձութիւններու երեք տարբերակով. առաջինը կը նախատեսէ Ռուսաստանի մէջ ազգայնականներու իշխանութեան վերադարձ մը որ կը վերականդնէ նախկին Միութիւնը: Որքան այ անհաւանական նկատուի համայնավարական կարգերու նոյն ձեւով վերադարձը, Հայաստան այդ պարագային կը կորսնցնէ իր ինքնուրոյնութիւնն ու անկախ պետականութիւնը: Պէտք է ըսել որ վարկածին տէրը «պատմութեան տրամաբանութեան հակասող բայլ» կը նկատէ այս մէկը եւ ուրեմն, ամէնէն անհաւանականը:

«Պատմական ծաղր» կոչուած Բ. տարբերակը փոփոխութիւն չի նախատեսեր: Հայաստան կը վերածուի յետամնաց դըրամատիրային երկրի մը, առանց սեփական նախանիւթերու եւ ուժանիւթի պաշարներու: Կը շարունակուի արտագաղթը եւ կարելի չըլլար երկրին մէջ օրէնքի ուժ հաստատել, եւայլն:

Վերջին ենթադրութիւնը ունի «Հաւանական լաւագոյն» ենթախորագիրը: Լաւատեսութեամբ կը գծուի երկրին յետագայ ընթացքը. չրջափակումը կ'աւարտի, պատերազմները վերջ կը դտնեն, չուկայական յարաբերութիւնները կը զարդանան: Մէկ խօսքով Հայաստան քաղաքակիրթ երկիրներու համակարգին մէջ իր արժանի տեղը կը գրաւէ:

Անշուշտ, անհաւանական չէ որ իրականութիւնը ընթանայ բոլորովին այլ ձեւով, կամ երեք տարբերակէն որոշ մասերու իրականացումով: Ցաստակ միակ կէտը այն է որ ինչպէս կ'ըսէ «Լրագիր»ի յօդուածը, Հայաստանի ժողովուրդը ինք պիտի ընտրէ իր ապագան, իր կարելի ուժերը լծելով անոր իրականացման գործին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԸ ԽՕՍԻ

ԻՐ ՈՒՇԱԳՐԱՒ ԱՐՏԱՑԱՅՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝ ՀԱՆԴԱՐՏ ՎԱՅՐԿԵԱՆԻ ՄԸ ՄԷՋ

. Լսեցի որ Փարիզ չատ Հայեր եկեր են, ի՞նչ կ'ընեն, ի՞նչպէս կ'ապրին ... չե՞ն ուզեր հայրենիք երթալ եւ իրենց սեփական «տունը» չինել: Հոս սարսափելի է. մեծ Պետութիւններն իրենց տարօրինակ ուժերով չղթայած են տկարները, իրաւունքը ճնշուած է հզօրի թաթին տակ... Մթի՞ կարելի է օտարի տան մէջ ապրիլ ազատօրէն: Հայրենիքէն հեռու կարօտի ղգացումն է որ կը կրծէ, կը մաչեցնէ մարդուն հոգին... Պանդուխտը միշտ իր հայրենիքը կը մտածէ: Իսկ ան որ իր տան մէջ է, ազատ է: Ան հանդիստ է ու կ'աչխատի ու իր հայրենիքը կը չինէ: Աչխատանքը ստեղծագործութիւն է: Ան կը ստեղծէ իր ազատ հայրենիքը իր աչխատանքով, հայրենիքն ալ զինքը կը պաշտպանէ: Եսը, մարդուս մէջ բնածին է, բայց դա անհատին կը պատկանի, իսկ այդ եսերու Միութենէն կը ծնի ազգային ըղդացումը որ բոլորինն է եւ մեծ է եւ նուիրական: Անգլիացի մը չըսեր թէ ինք Հայ է, կամ Գերմանացի մը՝ Ֆրանսացի, այլ ամէն ազգ իր անունով կը պարծի: Հո՛ն դացէք, ձեր տունը հո՛ն չինեցէք, մարդ իր տան մէջ ազատ է:

- Կը կարծէ՞ք որ մենք ալ պիտի վերադառնանք մեր հայրենիքը, Հայր սուրբ:

- Անշուշտ, ոչ թէ կը կարծեմ այլ կը հաւատամ: Ան որ տուն ունի, հայրենիք կը չինէ, ան որ հայրենիք ունի, ազատ է ու կը ստեղծագործէ: Ստեղծագործութիւնը արուեստ է...:

- Այո՛, արուեստ է Հայր սուրբ. եւ դըժբախտաբար հայ արուեստը չատ փոքր է բաղդատմամբ օտար արուեստներու:

- Ինչո՞ւ կը բաղդատէք մեր արուեստը, մեր արուեստը պէտք չէ ցուցադրել ուրիշներու, աչխարհն ականջ ունի կը լսէ, աչք ունի կը տեսնէ: Եթէ արուեստ մը արժէք ունի նա իր գնահատանքը կը գտնէ: Մի՛ երդէք ուրիշներու տան մէջ, այլ ձեր տան մէջ, ամէն մարդ իր տան մէջ ազատ է, ինչպէս ես իմ տանս մէջ:

- Բայց ազգը փճանալու վրայ է այս օտար հողերուն վրայ:

- Դուք մի վախնաք այդ փճացումէն, եթէ ամբողջը փճանայ, զէթ անոր մէջէն պիտի գտնուի հատ մը որ կայծի մը պէս պիտի բոցավառէ բոլոր միւսները: Ինչպէս ցորենի հատիկը հողին մէջ կը մեռնի, բայց անոր մահով կեանք կ'առնեն մէկէ աւելի հատիկներ, այնպէս ալ ազգի մը մէկ զաւակը զայն զարթեցնել կը կենդանացնէ եւ կը փրկէ թէ՛ ազգը եւ թէ՛ անոր արուեստը:

- Հայր սուրբ, գիտէք թէ Կաթողիկոսը կորսնցուցինք:

- Այո՛, գիտեմ, կը պատասխանէ անտարբեր:

- Երուսաղէմի Պատրիարքն ալ վախճանեցաւ:

- Այդ ալ գիտեմ ... Խելացի մարդ էր:

- Վերջին անգամ Գնէլ Եպիսկոպոսն ալ վախճանեցաւ:

- Այդ չէի գիտեր:

- Ի՞նչ ունէր, կը հարցնէ հանդարտ ձեւով մը:

: Վերջերս կաթուածահար եղած էր:

- Չը՛ ... տառապանքն ու վիշտը հանդիստ չեն թողուր մարդուն հոգին... բայց հիմա նա իր յաւիտենական կեանքին մէջ իր հանգիստը գտաւ:

- Մեր մեծ դէմքերը յաղորդաբար կը կորսնցնենք եւ նորեր չկան անոնց յաջորդող, ինչպէս այսօր չունինք կարող երաժիշտ մը հայ երգերը հաւաքելու համար...

Ֆիլ մը կը մտածէ ու կը պատասխանէ.

- Այս ազգը որ ծներ է այդ մարդիկը, դարձեալ կը ծնի, կը բաւէ որ իր տունը ունենայ եւ իր արժանի գնահատանքը: Այն հացը որ ինձ այստեղ կուտան, այդ իմ մարմինիս անունդ ըլլալէ աւելի բան չարժեր ... գնահատանք չէ: Անհատը պէտք է զարգանայ մեծութեան հասնելու համար: Երբ այդ զարգացումը մի միայն ի չահ ապրուստի ծառայեցնէ, արժէք չունենար: Այլ զարգացումով պէտք է աղնուացնէ իր հոգին, իր միտքը ստեղծագործէ ի չահ ազգին ... ահա՛ հոն է հոգիի մեծութիւնը որ իր տանը կը պատկանի ... այս է իսկական մեծութիւնը:

- Լաւ, Հայր սուրբ ... ի՞նչ է երաժշտութիւնը, կը հաճի՞ք բացատրել:

- Երաժշտութիւնը, տղաս, կր պատասխանէ ճիշդ այս բառերով, որոնք խորհրդակուած կը մնան մտքիս մէջ. երաժշտութիւնը հոգեկան հսկայ ուժն է որ կը տիրապետէ ղգացումներու վրայ: Երաժշտութիւնը տիեզերական այն լեզուն է որ մարդկային հոգիները առանց թարգմանի ուղղակի հաղորդակցութեան մէջ կը դնէ. կը լսես, բայց չես տեսներ. կը տեսնես, բայց չես կրնար բռնել. կը զգաս բայց չես հասկնար. ահա թէ ինչ է երաժշտութիւնը...:

- Իսկ հայ երաժշտութի՞ւնը, կը հարցնեմ ամէն ինչ մոռցած:

- Ազգային երաժշտութիւնը ազգի մը մեծութեան չափանիշն է, երաժշտութիւնը որքան մեծ է ազգն ալ նոյնքան մեծ: Հայ դեղջուկն ալ ունէր իր երգը եւ նա կ'երգէր իր տան մէջ: Մարդ իր տան մէջ ինքզինքը ազատ կը զգայ եւ ազատութիւնը կը ստեղծագործէ: Գեղջուկը կարդալ չէի գիտեր, բայց երգել գիտէ, նա կ'երգէ իր գիւղը, իր հողը, իր տունը եւ իր հայրենիքը: Նա այս բոլորը զարթեալ պիտի ունենայ: Եթէ այժմ փոքր է վաղը պիտի մեծնայ, ինչպէս մի երախայ, որ իյնալ - ելլելով վերջապէս կը մեծնայ եւ իր տունը կը կազմէ:

Ցանկարծ զանգակը կը հնչէ:

Ոտքի կ'ելլենք: Ինք ալ կ'ընկերակցի մեզ մինչեւ ներքանցքին դուռը:

- Հայր սուրբ, բան մը կը փափաքի՞ք, կը հարցնենք թախանձագին:

- Ո՛չ, ո՛չ, ո՛չ. հոս ամէն ինչ կայ, բան մը չեմ ուզեր, ես իմ տանս մէջ հանգիստ եմ, դուք ալ գացէք ձեր տան մէջ հանդիստ ապրեցէք...:

- Հայր սուրբ, արդեօք կ'ընդունէի՞ք մեզ եթէ երբեմն այցելէինք...:

- Ո՛չ, զաւակներս, չնորհակալ եմ, բայց կ'ապաչեմ, գիս անհանդիստ մի ընէք. ես գործերս ունիմ կատարելիք: Ոչ ոքի բան մի ըսէք որ չգան գիս անհանդիստ ընել:

- Ուրեմն մնաք բարով ... Աստուած օգնական, Հայր սուրբ:

- Երթաք բարով ... Աստուած պահպան զաւակներս...:

Կը բաժնուինք տխո՛ւր, լո՛ւռ եւ խորհրդաւոր:

Իրրեւ ծանօթութիւն աւելցնեմ որ մեր խօսակցութեան ներկայ էին նաեւ Պ. Պ. Սարգիս Տէօվլէթեան եւ Աւետիս Տէօվլէթեան:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԵՐՃԱՆԵԱՆ

«Յառաջ»
1931 Յունուար 27

ՁԱՇԽԱՏՈՂ ՈՒՂԵՂՆԵՐԸ ԿԸ ԺԱՆԳՈՒՏԻՆ

Տարածուն չէ երեւոյթը, բայց ամէն տեղ կան մտաւորական գործունէութիւն տանող անձեր որոնք լայնօրէն անցած ըլլալով հանդերձ հանրպատեան տարիքի սահմանագիծը, կը շարունակեն իրենց գործունէութիւնը: Եւ կայ միւսներուն բազմութիւնը. անոնց որոնք անհամբեր կը սպասեն որ լրացնեն պահանջուած տարիքը եւ նոյնիսկ կը պատահի որ իրենց տարիքը կեղծեն, օր առաջ հեռանալու համար գործի ասպարէզէն: Առաջինները «աչխատասէր» կոչուածներ են, ինչպէս կ'ըսուի յաճախ, կէս - լուրջ կէս - կատակ: Ո՛չ, կը պատասխանեն մասնագէտները. անոնք մարդիկ են որոնք կը սիրեն իրենց գործը ու այդ պատճառով կ'ուզեն շարունակել աչխատիլ:

Ամերիկայի նախագահներէն Ռեյկըն վերջերս օրէնք մը որով աչխատանքի առաւելագոյն տարիքի սահմանը կը լքէր, բայց երեք խումբի. հրշէջներուն, ոստիկաններուն եւ զինուորներուն: Մըտնացեալ բոլոր մարզերուն մէջ կանխահասօրէն հանդիստեան կոչուելու պարտադրութիւնը «տարիքի խտրականութիւն» պիտի նկատուէր:

Ամերիկացի դիտնականներէն չատեր յանձախ այս օրէնքէն կ'օգտուին: Վիճակա-

պրութիւններու համաձայն, հետազօտողներու 90%-ը 70 տարեկանէն եւեր ալ կը շարունակէ իրենց գործը: Այս համեմատութիւնը 70% է 80 տարեկանէն վերերու համար: Վարչարարական պարտականութիւններէ, դասաւանդութենէ ազատ մնալով, անոնք աւելի լայն ժամանակ կ'ունենան իրենց ուսումնասիրութիւններուն նուիրուելու. մեծապէս կ'օգնէ նաեւ միշտ երիտասարդ ուսանողներու, գործակիցներու միջեւ զանուելու պարագան: Այս տեսակէտը կը զօրէ բոլոր անոնց որոնք հետաքրքրական, կլանող գործունէութիւն մը կը տանին ու կ'ոլթիր, պրիճի կամ պարապողութեան սէր ցոյց չեն տար:

Այս երեւոյթը ուշադրութիւնները կը կեդրոնացնէ ուղեղին գործունէութեան վրայ: Ալցհայմըրեան ախտին տարածուն բնոյթը ցոյց կուտայ թէ ամէն տեղ անձի մը ուսումի տարիները խոտոր համեմատական են հիւանդութեան երեւումի տարիքին ու մտաւոր վիճակի վատթարացման: Այս երեւոյթին երկու բացատրութիւն կը տրուի. առաջինը հիմնուած է անասուններու վրայ կատարուած պրպտումներու. անոնք ցոյց տուած են որ ուղեղային կորուստները նուազ են երբ ենթական կը զանուի դրդիռներով հարուստ միջավայր մը որ զինք կը ստիպէ տեսականօրէն լուծում գտնելու փոքր խնդիրներու: Այս կացութիւնը կը չեզոքացնէ երբ ծեր կենդանին կը գտնուի իրմէ աւելի երիտասարդներու ընկերակցութեամբ:

Երկրորդ վարկածը կ'առընչուի նիւթի մը որ կը կուտակուի ուղեղին մէջ. ատիկա քունաւոր նիւթ մը կը նկատուի որ ջրդային բջիջներուն աստիճանական մահուան պատասխանատուն է, ինչ որ կը յատկանիշ Ալցհայմըրի հիւանդութիւնը: Ամիոյիտ կոչուած այդ փրոթէինը ուղեղին մէջ կարտադրուի մշտապէս ենթակային ծնած օրէն մինչեւ մահը: Գիտութիւնը ճշդած է որ բնականոն պայմաններու մէջ ան թունաւոր ոչ մէկ յատկանիշ ունի. բնդհակառակն, կը խթանէ բջիջներու միջեւ կապերը որոնք էական են յիշողութեան ու սորվելու գործընթացին համար:

Գիտնականները այն կարծիքը ունին որ մտային վարժութիւնները ամիլոիտին բարերար ազդեցութեան զարկ կուտան, արգիլելով որ ան թոյնի վերածուի: Ինչպէս կը նմանի մարմնամարզական վարժութիւններով մկաններն ու յօդերը աշխոյժ պահելուն. մտային կանոնաւոր գործունէութիւն մըն ալ - ընթերցում, տրամաբանութիւնը խթանող հարցերու լուծում, կամ նոյնիսկ դիւրին գործողութիւններու մտաւոր կրկնութիւնը - արդէն օգտակար կ'ըլլայ:

Ներկայիս, երբ բժշկութիւնը յիշողութեան կորուստը դարմանելու կամ ցնորումին առաջքը առնելու կորուկ միջոցներ չունի, մեծ հաւանականութեամբ, մտաւոր մարզանքը բուժումի լաւագոյն ձեւն է: Ասկէ դիւրութեամբ հասկնալի կ'ըլլայ որ մէկը որ կը սիրէ իր աշխատանքը ու հաճոյք կ'առնէ անկէ, չուզէր բաժնուիլ անկէ, հանգստեան տարիքին հասնելով:

Ամէն մարդ տեղեակ է թէ մտային, ինչ անկում կը պատճառէ, աշխատանքի կեանքէն միօրինակ կեանքի մը անցնիլ հանդիսատես կ'ըլլանք որ ան ցաւալի կերպով կը չարունակէ բեմ բարձրանալ աւելի քան մէկ ժամուան առանձին ներկայացումով մը, վերջերս տօնած է 98-րդ տարեդարձը եւ արդէն պայմանագրութիւն ստորագրած 1996ին կալայի ներկայացումի մը համար: Ան իր հարիւրամեակը պիտի նչէ երկու ժամուան արտասանական ելոյթով մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՓՈԽ-ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Շորեքշաբթի, Սեպտեմբեր 28-ին, Լիոնի Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը իր սրահներուն մէջ կը հիւրընկալէր Երեւանի փոխ - քաղաքապետ ու քիմիագէտ Վազգէն Պետրոսեան եւ իր կողակիցը՝ երիկամունքներու մասնագէտ բժշկուհի Լիւսի Պետրոսեան: Անոնք Լիոն ժամանած էին Լիոնի ու Վիլէօրպանի քաղաքապետարաններու միացեալ հրաւէրով:

Ճաշ - հանդիպումը տեղի ունեցաւ երեկոյեան 8-30-ին: Ներկայ էր նաեւ «Լէա եւ Նափոլէոն Պիւլիւքեան» հիմնարկի նախագահ փրոֆէսէօր Մարկոն: Հայրենի հիւրերուն կ'ընկերանար Պր. Վարուժան Գրիգորեան՝ (Վիլէօրպանի քաղաքապետարանէն):

«Երեւանի փողոցներու տեսչութեամբ եւ աղբիւսներու վերակացուն է Պր. Վազգէն Պետրոսեանը», բացատրեց Պր. Գրիգորեան: «Լիոն իր ժամանումէն կը հետապնդէ կարգ մը նպատակներ: Նախ եւ առաջ ամրապնդել երկու քաղաքներու կապերը. յետոյ, այցելութիւններ ու հանդիպումներ մշակել քաղաքիս պատասխանատու անձնաւորութիւններուն հետ, մօտէն ուսումնասիրելու՝ Երեւանի փողոցներու մաքրութեան ու բարեկարգութեան ծիրին մէջ ընծայուած բոլոր կարելիութիւնները. որովհետեւ, Լիոնի ընդունակութեան համահաւասար քաղաք մըն է՝ Երեւանը» եզրափակեց Պր. Գրիգորեան:

Ապա, նախագահ Ժաք Էքմէճեան համառօտ կերպով բարի գալուստի իր ուղերձը ներկայացուց, մաղթելով որ փոխ - քաղաքապետին քայլերը պտղաւէտ յաջողութեամբ ու դառնան պտղաբեր մեր հայրենիքին համար:

Պատասխանելով ներկաներու հարցումներուն, Պր. Վազգէն Պետրոսեան ազնուական ոգիով է որ խօսեցաւ անդամ մը եւս Հայաստանի ներկայ վիճակի մասին, ընդգծելով անոր գլխաւոր հարցերը՝ էլեկտրականութեան ու վառելանիւթի սակաւութիւն, նոյնիսկ՝ պակաս: «Երեւանցին, այսօր, երկու ժամ էլեկտրականութիւն ունի միայն օրական» յայտարարեց ան:

Անդրադարձաւ կատարուած նուաճումներուն, որոնք թէպէտեւ փոքր կամ աննշան՝ ոմանց համար, ցոյց կուտան թէ ամէն ինչ ճակատագրի հովին չէ ձգուած:

Իրրեւ հաւատաւոր Հայ՝ որ համոզուած է իր ժողովուրդի վերելքին, փոխ - քաղաքապետը չմոռցաւ չեշտել Հայու բարձր արժանապատուութիւնը՝ որ միշտ կը պայքարի ընդդէմ նահանջի: «Ղարաբաղի պատկերը անոր գեղեցկագոյն օրինակն է» յիշեցուց ան:

Երդ, արտասանութիւն ու բաժակաճառեր յաջորդեցին իրարու, ազգային մաքուր հպարտութեամբ ջերմացնելով ճաշի վայրկեանները, որոնք վերջ գտան ուրախ մթնոլորտի մը մէջ:

Մենք ալ, մեր կարգին, մօտենալով փոխ - քաղաքապետին հարցուցինք իր ճամբորդութեան տպաւորութիւններուն ու ակնկալութիւններուն մասին:

Ու Պր. Վազգէն Պետրոսեան պատասխանեց. «Լիոնը փոքր հէքեաթ է, որը քաղաքակրթութեան առումով մեծ բարձունքների է հասել:

Քաղաքը կատարեալ մաքրութիւն ունի: Ես կ'երազէի որ մեր քաղաքն ալ Լիոնի նման մաքուր լինէր: Լիոնում մարդիկ չիտակ են. բարեկեցիկ կեանքով կ'ապրեն: Շատ ուրախ եմ որ մեր հայ համայնքը Լիոնի մէջ միասնական է. կ'ապրի հայրենիքի հոգսերով, միաժամանակ մնալով համահունչ՝ լիոնցու բնոյթին»:

Յաջորդող օրերուն, Պր. Վազգէն Պետրոսեան Տեսինի ու Վօ ան Վըլէնի քաղաքապետներուն հետ ալ հանդիպումներ կ'ունենար ու կը մեկնէր Լիոնէն, հետը տանելով, անտարակոյս, դեղեցիկ հեռանկարներ դեռ աւելի ամրացնելու Լիոն - Երեւան կամուրջը:

ՎԱՐԴԱՆ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ի ՆՊԱՍՏ ՎԱՆԱՁՈՐԻ ԵՐԿՈՒ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

Երեքշաբթի, Սեպտ. 27-ին, Փարիզի քաղաքապետարանի մէկ սրահը հրաւիրուած էին հայկական զանազան կազմակերպութիւններու եւ մամուլի ներկայացուցիչներ Անֆանս - Արմենի միութեան պատասխանատու՝ Վիլլի Պարալի կողմէ, տեղեկանալու համար միութեան ծրագրերուն Հայաստանի մանուկներու ի նպաստ: Հաւաքուած չուրջ քսան ներկայացուցիչներու, Վիլլի Պարալ բացատրեց իր միութեան նպատակը եւ զայն իրագործելու համար նախատեսուած ծրագրերը: «Անֆանս - Արմենի»ն մէկ ենթաբաժնումն է լա Հարփ - Անֆան - տը Տրուա միութեան որ առաւելապար կը զբաղի հարցեր ներկայացնող մանուկներով, ինչ որ Ֆրանսայի մէջ կը կոչուի՝ cas sociaux: Այս անգամ նպատակն է երկու դպրոցներ վերակառուցանել Վանաձորի մէջ, քանի այս քաղաքը ծանրօրէն տուժեց երկրաշարժէն եւ անկար կամ ակար մանուկներու դպրոց չկայ եւ անոնք ապաստան գտած են խրճիթներու նման տնակներու մէջ: Հարկ է ուրեմն վերաշինել թիւ 3 դպրոցը (218 մանուկներու եւ դասատուներու համար), անհրաժեշտը ընել դործածելի դարձնելու համար չինուած բայց այլ նպատակներու ծառայող թիւ 18 դպրոցը եւ նման այլ ձեռնարկներ: Հարկ եղած չափումները եղած են Հայաստանի Կրթութեան նախարարին հետ եւ նախարարութեան մէկ պատասխանատուն ալ Տիլիին Բարիկեան քանիցս Փարիզ եկած է եւ համաձայնութիւն կնքուած է կողմերու միջեւ:

Ցարդ առաջին ձեռնարկ մը եղած է Ապրիլ 20-ին, Փարք տէ Փրէնս, երբ Փարի - Սէն - Ժերմէն -- Պրապիլ Ֆութպոլի հանդիպումին բացումը կատարած են Վաթիէթէ - քլէօպլ եւ Իլ տը - Ֆրանսի Հայերու խումբը: Այս տարի ժաք Շիրաք որոշած է այս նպատակին յատկացնել Հաքեղ տը Վիլլի տարեկան Մուրին մուտքի հասոյթը (Դեկտեմբեր 8-ին կը սկսի, ինչպէս ծանօթ է եւ ամէն տարի մեծ բազմութիւն կ'ընդունի):

Նախատեսուած է նաեւ բացառիկ համերգ մը ի նպաստ Անֆանս - Արմէնիի ժաք Շիրաքի հովանաւորութեան տակ: Աչխարհահռչակ դաշնակահար՝ Միկէլ Անժէլ Էսթրալա ընդունած է սիրայօժար բերել իր մասնակցութիւնը, Ռոն - Փուէն տէ Շան գ'էլիզէի թատրոնի տնօրէնն ալ ձրի կը տրամադրէ սրահը: Երեկոյթը տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 5-ին, ժամը 20·30-ին եւ տոմսերը կը ծախուին թատրոնը Հոկտեմբեր 15-էն սկսեալ: Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն նաեւ երկու ծանօթ արուեստագէտներ՝ Սրթիւր Ասդրոնեան եւ Հայկ Դաւթեան:

Ֆրանսական այս կազմակերպութիւնը կ'ակնկալէ հայ գաղութէն որ զօրավիգ ըլլայ վերոյիշեալ ձեռնարկներուն:

Ա. Մ.

(*) La Harpe — Enfant de droit : 134, rue de Vaugirard, 75015 Paris (Libeller les chèques à l'«*Association Enfance - Arménie*»).

ԻՆՉՊԷՍ ՓԼԱՒ ՄԵԾ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ

(1915 - 1919)

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Արարողութեանց աւարտումէն ետքը տուն վերադարձանք եւ բաւական տարբերութիւն զգանք իր վիճակին մէջ: Ուրախ էինք բոլորս եւ կը կարծէինք թէ ժամանակաւոր բան մըն էր վարդապետին տպզնապը, որ անցած էր կամ պիտի անցնէր:

Քանի մը օր վերջ, զիւղէն Բանկալթի իր տունը վերադարձաւ, յետոյ հիւրընկալուեցաւ Հարենց ընտանիքին մօտ եւ, ուր քանի մը օր չատ հանգիստ կերպով աշխատելէ վերջ, կրկին հիւանդացած եւ իր տունը դարձած էր:

Այդ միջոցին երբ այցելեցի իրեն, պատասխանը չուզեց թողուլ որ վեր ելլեմ, ըսելով թէ, վարդապետը մարդ չընդունէր: Ես չատ կարեւորութիւն չտուի այս խօսքին, ուղղակի վեր ելայ, մտայ իր սենեակը՝ «բարեւ վարդապետ» ըսելով:

Բարեւս առաւ բարկացած եւ քթին տակէն,

Ելիտած մնացի:

- Ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց:

- Ոչինչ վարդապետ, այցելութեան եկայ ըսի:

- Մարդ չեմ ուզեր, գնա՛:

. . . . . .

- Գնա կ'ըսեմ, մինակ մնալ կ'ուզեմ:

- Վարդապետ, ի՞նչ բանի համար վրդովացած էք:

- Եղբա՛յր, իմ տունս չէ՞ այս, ազատ չե՞մ ուզածիս պէս ապրելու, մարդ չեմ ուզեր, չեմ ուզեր, գացէ՛ք, ելէք գուրս:

Եւ երեսը դարձուց անդին: Ելայ գուրս եւ վարը սպասաւորին մօտ իջայ:

Այսպէս սկսաւ վարուիլ բոլոր այցելուներուն հետ: Եւ այս վիճակը տեւական դառնալ սկսաւ:

Մենք տակաւին լաւատես էինք իր մասին եւ կը կարծէինք թէ իրապէս բանի մը վշտացած է, կամ չատ ծանր մտատանջութիւն մը ունի...

Ժամանակ առ ժամանակ կրկին փորձ կ'ընէինք իր մօտ երթալու, սակայն տեսանք որ ալ կատակ չէր: Իրապէս հիւանդ էր վարդապետը, յուզուած եւ վախով կը դիտէր մեզ, կ'աշխատէր մեր ներկայութենէն ազատիլ: Ոչ օգի վրայ վստահութիւն ունէր, միայն իր սպասաւորին հետ կը խօսէր կարճ - կտրուկ, իր տնային պէտքերու մասին:

Բժիշկ Վ. Թորգոմեան պէտք տեսաւ յունական հիւանդանոցի մտային հիւանդութեան մասնագէտ տոքթոր Կոնոսը հրաւիրել խորհրդակցութեան համար: Քանի մը անգամներ այցելեց բժիշկը: Ոչ մէկ օգուտ:

Օրերը կ'անցնէին եւ մեր սիրելի վարդապետը կը չամառէր իր լռակեցութեան եւ մարդատեցութեան մէջ: Ցաճախ սլնոնդ ալ առնել չէր ուզեր:

Մեզի համար իր այս վիճակը բնական դալ սկսաւ:

Բայց չէինք համոզուած թէ վերջնական պիտի ըլլար այդ վիճակը իրեն համար, եւ կը սպասէինք օրէ օր որ վերստանայ իր նախկին վիճակը:

Բժիշկ Թորգոմեան, Ա. Հարենց եւ Զ. Լ. միշտ կը հսկէին եւ միջոցներ ձեռք կ'առնէին ճար մը գտնելու համար:

Այս չէնչող մարդը մարած էր: Տխուր եւ լուռ, կզակը ափին՝ կը դիտէր հեռո՛ւ ծովն ու լեռները:

Բաւականին կանոնաւոր էր իր կենցաղը բացի բնաւորութենէն:

Բարկացած մարդու տպաւորութիւն կը ձգէր տեսնողին վրայ: Այս վիճակը վերադրուեցաւ իր ամուրի կեանքին եւ միջոցներ ձեռք առնուեցան այս պակասը դարմանելու: Նոյնիսկ դիմում եղաւ պատրիարքին հաւանութիւնը առնելու ամուսնութեան համար եւ չէր մերժուած: Ասկէ առաջ տարբեր ձեռնարկներ եղան դոհացընելու բնութեան պահանջը, բայց կոմիտաս մնաց անդգայ եւ անդրդուելի՝ բոլոր այս ձեռնարկներուն հանդէպ: Այսպէս պատմեց ինծի բժիշկ Թորգոմեան:

Օր մը երբ կրկին այցելեցի իրեն, վարը ճաշարանէն սպասաւորը ներս կանչեց զիս եւ տխրութեամբ ըսաւ.

- Այսօր չատ դէշ վիճակ ունի վարդապետը, մի գնար մօտը:

- Ինչո՞ւ, ի՞նչ եղաւ.

- Տան տէրը Պ. Գարակէօզեան լուր ղրկած էր որ պարպենք տունը:

- Որո՞ւն ըսած էր:

- Ինծի եւ ես ալ վարդապետին ըսի: Ասոր վրայ չատ յուզուեցաւ եւ «վա՛յ, տունէն դուրս նետել կ'ուզեն զիս», ըսաւ եւ այսօր չուզեր խօսիլ քնաւ...

- Ինչո՞ւ ըսիր իրեն, վարպե՛տ, կրնայիր մեղի ըսել:

- Ինչ անիմ, ասի:

Այս դէպքը չատ դէշ էր ազդեր խեղճ վարդապետին վրայ, նիւթական միջոցներէ զրկուած - թէեւ բարեկամները չէին լքեր զինք - հիմա իր բնակարանն ալ կ'ուզէին առնել ձեռքէն, զրկել զինք իր այնքան դուրդուրացած գոյքերէն, աշխատանքի տաճարէ, ուր քանի տարիէ ի վեր քրտինք թափած էր հայ երդի եւ երաժշտութեան զարգացումին եւ ուռճացումին համար, ուր մշակուած էին երդահանդէսներու յայտագիրները եւ իր աշակերտներուն ձայները, ուր այցելած էր հայ մտքի ընտրանին ինչպէս եւ օտարներ՝ խմելու համար հայ գեղարուեստի երկու ակերէն երաժշտական եւ նկարչական (Փ. Թէրլէմէզեան), եւ այդ չէնքը կերպով մը իրաւունք ստացած էր հայկական կեանքի կարեւոր մէկ մասը, հաւաքավայրը դառնալու, եւ հիմա կ'ուզէին զայն խլել եւ դարձնել նիւթական եկամուտի աղբիւր՝ հանդիպած վարձակալին ձեռքը...:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. Էջէն)

պահեստներով: Այս ուղղութեամբ բանակցութիւնները կը չարունակուին՝ պայմանագրութեան մը կնքումին համար, մինչ թէքնիք ուսումնասիրութիւնները աւարտած են արդէն:

Երեքշաբթի, Հոկ. 11-ին ալ Գերագոյն Խորհուրդի մէջ իր ունենալիք ելոյթին զատ, Շումէյկօ կ'այցելէր տեսարժան վայրեր, իբրիկունն ալ ինք ընդունելութիւն մը կու տար Հայաստանի իշխանութեանց ի պատիւ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 10)

75-ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունելով երեւանի պետական Համալսարանի դլխաւոր տեսուչ Ռ. Մարտիրոսեանը, միասնաբար քննարկած են Համալսարանի 75-ամեակի հանդիսութեանց կազմակերպման հարցը: Ռ. Մարտիրոսեան նախապահին յանձնած է Համալսարանի շրջանաւարտներու յատուկ յուշամեաղը:

***

ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Հոկ. 7-ին Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Ռուսաստանի նոր դեսպանը՝ Անդրէյ Ուռնով, որ յանձնած է իր հաւատարմադիրը: Խօսակցութեան ընթացքին Հայաստանի նախագահը իր գոհունակութիւնը յայտնած է ի տես Ղարաբաղի մէջ հրադադարի պահպանման:

***

Նոյն օրը նախագահին իր հաւատարմագիրը յանձնած է նաեւ Ճունաստանի նոր նշանակուած դեսպանը՝ Եակովոս Սպեցիոս:

LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

vous propose un spectacle exceptionnel de chants, danses et musique folkloriques en compagnie de

l'ENSEMBLE

DEGSAR

D'ARMENIE

le Dimanche 16 Octobre à 16h précises

au Centre Culturel
et de la Vie Associative
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

Prix des places : 75 F. (adultes)
40 F. (enfants).

Renseignements : MCAV 78 93 57 43.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tatheossian*»

Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —

Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e

Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

***

Section *Naïri — Beaumont*

organise une sortie à

SAN-REMO (Italie)

Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ 9-ամեայ Հերոսամարտի 74-րդ տարեդարձին առթիւ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 16-ին, Փարիզի Ս Ցովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, 8·000 դիւցազններու յիշատակին:

Իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 13-ին մատաղի ճաշ և յուշահանդէս, ձաշարան Վարդան՝
52, Bd St-Germain, Paris 5e
ձաշագին՝ 120 ֆր.:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Միջին տարիքի հայ կին մը որ օրւան մէջ անցլին աշխատանքներ տանի երկու տարեց անձերու մօտ: Կարելի է նաեւ հոն բնակիլ:

Դիմել՝
43 - 81 - 88 - 10

ԷՍԱԵԱՆ

ՀՐԱԽԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը իր ընդհանուր ժողովը կը գումարէ Հոկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 15-ին Բարեգործականի սրահը
118, rue de Courcelles, PARIS 17e

Օրակարգ.-

1.- Գործունէութեան տեղեկատուութիւն,
2.- Հաշուետուութիւն,
3.- Նոր վարչութեան ընտրութիւն,
4.- Պոլսոյ Էսաեան վարժարանի հիմնադրութեան 100-ամեակի կարդադիր յանձնախումբի կազմութիւն:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Էսաեանցիները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչքի Սէն - Ժերմէն Ջ. Շանթ մանուճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները իրմէ յատկապաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն կատարած հոգեհանդստի ու մատաղօրհնութեան առիթով.- Սէն - Ժերմէն Ս. Սահակ - Մեսրոպ Եկեղեցւոյ թաղականութիւն 1000 ֆր., Տէր եւ Տիկին Պանտիկեան 500 ֆր., Տէր եւ Տիկին Նշան Միքայէլեան, Տիկին Ալիս Տէր - Մինասեան 300-ական Տէր եւ Տիկին Քինաճեան 250 ֆրանք, Մարզարեան եղբայրներ՝ 200 ֆր. Եկեղեցւոյ եւ 200 ֆր. Կապոյտ Աչքին, Տիկին Թիւթէլեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տիկին Մոնիք որ Սիմոն, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա Լօրաէքեան, Տիկին Ալիս Պիւրկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Դաւիթեան, Սիմոնեան ընտանիք, Արզումանեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գամպէրեան, Տիկին Պապայեան, Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Աչ 200-ական ֆրանք, Օր. Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Անթուան Սիվազլեան, Մարի Սիվազլեան 150-ական Ֆր., Տիկին Տէր - Կարապետեան, Տիկին Սէֆէրեան, Տէր եւ Տիկին Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Թոքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Զարուկեան, Ամն՝ 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեան, Տիկին Յասմիկ Սիրունեան, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան, Տիկին Հայկանոյշ Մեժան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան 100-ական Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ Կապոյտ Աչքին, Տիկին Բրաբիոն Յակոբեան, Օր. Փօլէթ Արզումանեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Կարապետեան, Պր. Յակոբ Յովսէփեան, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Աւիկեան, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան, Տէր եւ Տիկին Խոզեան, Տէր եւ Տիկին Խաքիճեան, Շալճեան ընտանիք, Ճանիկեան ընտանիք 100-ական Ֆր., Խոզեան ընտանիք 100-ական Ֆրանք Եկեղեցւոյ եւ Կապոյտ Աչքին, Տէր եւ Տիկին Պետիկեան 100-ական Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ Կապոյտ Աչքին, Տիկին Պօզեան, Տիկին Նիկողոսեան, Տիկին Պասմաճեան, Տիկին Վարսենիկ Մելքոնեան 50-ական Ֆրանք:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ընկէր Զաքըճեան եւ զաւակները, Նելլի Պրանիման եւ զաւակները կը ծանուցանեն որ հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16, Փարիզի Ս. Ցովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝

ՊԵՐՃ ԶԱՔԸՃԵԱՆԻ

մահուան 20-րդ՝

ինչպէս նաեւ իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ԻՕԱԻՆԻ ԶԱՔԸՃԵԱՆԻ

մահուան 7-րդ տարելիցներուն առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant (e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.

Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.

Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

ԴՊԻՐ ԸԼԼԱԼ ԵՒ ՄԱՍ ԿԱԶՄԵԼ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻՆ

կոչ կ'ընենք մեր ծնողքներուն, որպէսզի քաջալերեն իրենց զաւակները՝ երիտասարդներն ու երիտասարդուհիները, մանուկներով հանդերձ, մաս կազմել Փարիզի Ս. Ցովհ.-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Դպրաց Դասին եւ Երգչախումբին, իրենց չնորհներով փառաւորել մեր Ս. Եկեղեցին եւ փոխադարձաբար ստանալ հոգեկան մխիթարութիւն:

Դպրաց վարժութիւնը ունենալու համար, Շաբաթ երեկոներ, ժամը 6·30-ին, քառաձայն երգչախումբի փորձեր տեղի կ'ունենան եկեղեցւոյ յարակից սրահներուն մէջ, առաջնորդութեամբ Պ. Կոմիտաս Գէորգեանի:

Նոյնպէս, Հինգշաբթի երեկոներ, ժամը 6·30-ին, Դպրաց չարականներու եւ արարողութեանց վարժութիւնները կը կատարուին առաջնորդութեամբ Պ. Սրամ Քերովբեանի:

ԴԻՒԱՆ ՄԱՑՐ ՏԱՃԱՐԻ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ս. ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Հոկտեմբեր 15, ոտն է Սրբոց Աւետարանիչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասի եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Ցովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳՐՎԸԳԵԱՆ

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Début des activités
le Mercredi 12 Octobre

Pour tous renseignements téléphoner à:
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

— ՎԵՐԱՄՈՒՏ —

ԱՎԻՆԵՈՆ - Ս. ՎԱՐԴԱՆ

Ավինեոնի Ս. Վարդան եկեղեցւոյ Ծբխական Խորհուրդը կը ծանուցանէ թէ՝ միօրեայ Ս. Վարդան դպրոցի հայերէն լեզուի դասընթացքները կը վերսկսին Շաբաթ, Հոկտեմբեր 12, կէսօրէ ետք ժամը 14 - 17-ին:

Maison «4 de Chiffre»
26, rue des Teinturiers
84000 AVIGNON

Կը դասաւանդէ՝
ՎԱՉԷ Ծ. ՎՐԴ. ԻԳՆԱՏԻՈՍԵԱՆ

EXPOSITION
DE PEINTURE
DE
Vasken Baronian
PEINTRE D'ARMENIE

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Du 7 Octobre au 17 Octobre
Tous les jours de 9h à 12h
et de 14h à 18h

Procès LEWIS

CONTRE LE REVISIONNISME ET LE NEGATIONNISME DU GENOCIDE ARMENIEN

Le procès se tiendra au Palais de Justice de Paris devant la 17e Chambre Correctionnelle le 14 Octobre à partir de 13 heures 30

SOYONS NOMBREUX

Pour soutenir financièrement l'action du C.D.C.A.
Je fais un don de : ☐ 100 F. ☐ 200 F. ☐ 500 F. ☐ 1.000 F. et plus

Libellez vos chèques à l'ordre du C.D.C.A. et envoyez les à l'adresse suivante :
C.D.C.A. : 17, rue Bleue, 75009 PARIS

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13
JEUDI
13 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·436 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.436

ՄԱՄՈՒԼ

«LES DOSSIERS DU CANARD»

EDOUARD

«Il faut pourtant se rendre à l'évidence historique : L'actuel premier ministre est bien "d'origine arménienne», *c'est par la suite que les choses ont divergé».*

Ֆրանսայի «Թղթածրարներուն» վերջինը լոյս տեսաւ Հոկ. 12-ին եւ նկատուած է Խոտւպր Պալատիւրի :

Սկիզբի երկու էջերը (անտարակոյս, լոյս չատ հաւանարար ղրողը Հայ է) նուիրուած են Պալատիւրի ծագումին որ բանավէճի այնքան նիւթ եղաւ երբ նախարարապետ նշանակուեցաւ 1993-ի գարնան: Ծանօթ է որ ենթական չի սիրեր այդ մասին խօսիլ եւ ամէն անգամ որ ակնարկ եղած է հայկական իր ծագումին մասին, անմիջապէս հերքել տուած է, դեռ համակեցութեան առաջին շրջանին, երբ նիմատական նախարար էր եւ Ֆիկառօ-ի մէջ, Թիէրի Տէժարաէն գրած էր որ «ծագումով Հայ է» : Նախարարութիւնը անմիջապէս հերքում մը ղրկած էր :

Բազմաթիւ կենսագրութիւններ հրատարակուեցան, Քլէր Շազալ իր «Պալատիւր» հատորին մէջ խուսափեցաւ խորացնելէ հարցը եւ ի վերջոյ Մոնտի մէջ էր որ լոյս տեսան ամէնէն ճշդրիտ տեղեկութիւնները : 18-րդ դարուն Նախիջեւանէն գաղթած Հայեր են (Պահատուրեա՞ն) որ իմիր կը հաստատուին : Կը դառնան կաթողիկէ (հոն կ'ըսուէր՝ լատին) ու երկար տարիներու երկայնքին ընտանիքը ինամական կապեր կը հաստատէ Հայերու, Իտալացիներու (նախընտրաբար՝ վենետիկցի) եւ մանաւանդ Փրովանսի Ֆրանսացիներու հետ, ինչ որ ըսել կու տայ արդարօրէն Ֆաւարի դրութեան հեղինակին որ՝ 1/16-ով միայն Պալատիւր Հայ է : Ճիշդ է եւ ինչպէս առենին Հիւրրիյէ-դրեց, Պալատիւր տիպարն իսկ է լրվանթէնի : Ի դէպ, կարեւոր ալ չէ եւ սխալ է երբ Հայերը չատ իրար կ'անցնին նման պարագաներու մէջ եւ կը պարտուտին հաստատելու համար որ ծագումով հայ է Պալատիւր (կամ այսինչը, կամ այնինչը) : Երբ ենթական հուզեր, իր գիտնալիք բանն է եւ բացայայտ ապացոյցներ քարդոյթի մը : Մնաց որ չատ խելացի գործ ալ չէ : Կը բաւէր Պալատիւրի խոստովանիլ որ իր նախնիքը հայկական ծագում ունեցած են եւ՝ վերջ : Մինչ իր ուրացումները (մերժեց «իմիրի պատուոյ քաղաքացի»ի վկայականը զոր Թ. Զիլլէր ուզած էր իրեն յանձնել) չծառայեցին իրեն որպէսզի հաւրազատ Ֆրանսացի մը վերածուի, կը բաւէր «Պէպէթ Շօ»ն դիտել որ երբ իր մասին արտայայտուէր գայն միայն Թուրք կամ Օսմանցի կը ներկայացնէր :

⁂

«LE MONDE»

(12 Octobre)

A LA DECOUVERTE DE TUTUNDJIAN

Մոնտի մէջ ժընըվիեւ Պրէյէթ կը գրէ այս մեծ նկարիչին մասին, որու գործերը դժուար գտանելի են : Ֆիաֆի այս տարուան յուշագրութեան մէջ է որ կաղապի տը Ֆրանսը յետհայեաց ներկայացման մը կացած է մենագրութիւն մըն ալ : Գործեր առաւելաբար Ֆրանսացիներու անհատական հաւաքածոներուն կը պատկանին, բայց ծախու են : Թիւթիւնճեան ծնած է 1905-ին Ամասիա եւ փարիզ հաստատուած 1923 - 24-ին : Շատ մեծ համբաւ ունեցող նկարիչ էր :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՍՊԻՑԸ ԾՈ՞վ Է ԹԷ ԼԻՃ

Հինգ երկիրներ՝ Ռուսիա, Ադրբէջան, Պարսկաստան, Թիւրքմէնիստան եւ Ղազախստան, պէտք է պատասխանեն այս հարցումին. Կասպիցը ծո՞վ է թէ լիճ : Ու անոնց տալիք պատասխանէն կախում ունի թէ ո՞վ իրաւունք ունի չհապաղծելու այդ շրջանի բնական հարստութիւնները՝ գլխաւորաբար քարիւղ, կազ եւ ձկնկիթ (քաւիար)..., եւ ի՞նչ համեմատութիւններով : Առ այժմ Կասպիցի իրաւական դրութիւնը տակաւին կախում ունի այն դաշնագիրներէն որոնք 1921-ին եւ 1940-ինստորագրուած են նախկին Խորհրդային Միութեան եւ Պարսկաստանի միջեւ : Բայց յետ - խորհրդային շրջանին, այս դրութիւնը տեղ կուտայ բազմազան ու յաճախ իրարու հակասող մեկնաբանութիւններու : Առանց մանրամասնութիւններու մէջ մըտնելու, ըսենք որ եթէ Կասպիցը ծով նկատուի, միջազգային դաշինքները, որ վերջերս ստորագրուեցան ՄԱԿ-ի հովանաւորութեամբ, կիրարկելի կը դառնան : Ապա թէ ոչ, եթէ լիճ է, մեծ մասը Կասպիցի ջուրերուն եւ հարստութիւններուն՝ շրջանի երկիրներուն համայնական ինչքը կը նկատուի : Այլ խօսքով՝ Ադրբէջան իրաւունք չունենար իր ափերէն 10 քիլոմեթր անդին գտնուող քարիւղն ու կազը շահագործելու : Արդ, Ազերի, Շիրակ եւ Կիւնէշլի նաւթահորերը կը գտնուին Ադրբեջանի ափերէն 190 քիլոմեթր անդին : Աւելին, եթէ Ադրբեջանի եւ Թիւրքմէնիստանի ափերուն միջեւ գիծ մը քաշուի, այս նաւթահորերը կ'իյնան ... Թիւրքմէնական կողմը :

Մոսկուա կը պնդէ, ամենայն խստութեամբ, որ Կասպիցը լիճ է եւ ուրեմն անոր հարստութիւններուն մեծ մասին մէջ ինք իրաւունք եւ խօսք ունի : Ադրբեջան կ'ըսէ որ Խորհրդային Միութեան անկումին յաջորդող չաթաթներուն ուժանիւթի միութենական նախարարութիւնը բաժանում մը կատարեց Կասպիցի նաւթահորերուն ու իրեն յատկացուց այդ երեքը : Ղազախստան եւ Թիւրքմէնիստան կ'ուզեն որ Կասպիցը բաժնուի յատակ չրջաններու եւ ամէն մէկ երկիր ունենայ իր դերիչխանութիւնը, ի բաց առեալ համայնական մասէ մը, որ կը մնայ անորոշ : Իսկ ի՞նչ կ'ըսէ Պարսկաստան :

Շատ հետաքրքրական է լսել Թեհրանի կարծիքը այս հարցին մասին : Եւ անդրադառնալ որ ինչքան մօտ է անոր կեցուածքը՝ ռուսականին, ու հակառակ՝ Ադրբեջանի դիրքին ... նախ Պարսիկները առաջարկեցին որ 10 քիլոմեթրի փոխարէն, ազգային ջուրերու սահմանը տարուի 45 քիլոմեթրի : Ապա իրենք ալ իրենց կարգին, ճիշդ ու ճիշդ Ռուսիոյ Արտաքին նախարարութեան բառերը գործածելով, «ապօրինի» հռչակեցին բոլոր «միակողմանի նախաձեռնութիւնները» որոնք վերջերս առնուեցան Կասպիցի մէջ : Այլ խօսքով՝ Ադրբեջանի ստորագրած նաւթային պայմանագրութիւնը մերժուած է ոչ միայն Ռուսիոյ կողմէ, այլ նաեւ Իրանի :

Ահա այս հարցերն են որ ժողովի դրուած են Մոսկուայի մէջ, ուր Կասպից (ծովի՞, լիճի՞) հինգ երկիրներու ներկայացուցիչները հաւաքուած են, Զորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 12-էն ի վեր, Ռուսիոյ Արտաքին նախարար Անդրէյ Կոզիրեւի նախագահութեան տակ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ նախագահը՝ Ալիեւ Գանճակն ալ պաշարման վիճակի գօտիին մէջ առաւ : Ծանօթ է որ երկու ամսուան համար պաշարման վիճակ հաստատուած էր Բաքու, իբրեւ հետեւանք պետական հարուածի փորձին : Հոկ. 12-ին, Լիպերասիոն-ի մէջ Տիտիէ Ֆրանսուա կ'անդրադառնայ Ադրբեջանի վերջին դէպքերուն : Կը գրէ թէ երբ Ալիեւ «արտաքին թշնամիներու» կը վերագրէ Ադրբեջանը անկայունացնելու փորձերը, այդ բանաձեւումով կ'ակնարկէ Մոսկուայի եւ Արեւմուտքն ալ ականջ կու տայ ... : Ու յօդուածագիրը կ'ոգեկոչէ բուն դրգռապատճառը որ քարիւղի պայմանագրերու ստորագրութիւնն է :

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ քուէարկեց ապահովութեան վերաբերեալ փաստաթուղթի օրինագիծը, ըստ որուն կարելի կը դառնայ տեսոյթով հսկողութիւն կատարել դուրսը եւ ցոյցերու պարագային մերձաւոր չրջանի մը մէջ կառքերը խուզարկել : Ձախը դէմ քուէարկեց :

ՌԱՊԻՆ առկախեց Արաֆաթի հետ հաշտութեան բանակցութիւնները իսրայէլացի զինուորի մը առեւանգումէն ետք Համասի կողմէ :

ԿԻՐԳԻԶԱՏԱՆի նախագահը՝ Ասկեր Ասկայեւ Անգարա ժամանած է երկու օրուան այցելութեան մը համար, որու նպատակն է յարաբերութեանց ամրապնդումը :

ՓՈՒԹՊՈԼ

Հոկ. 11-ին Վալանսի Հայ Մարզականը 1 - 2 պարտուեցաւ Տէօնքէրքէն, այս վերջնոյն դաշտին վրայ : Ներկայիս Վալանս 12-րդ է 17 կէտով : Դասաւորման գլուխն է միշտ Մարսէյլ՝ 30 կէտով :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԱՆԳԱՐՈՂ ՅՈՒՇԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

1915-ի 80-ամեակին առիթով անկախ Հայաստան պետական որոշումով ձեռնարկած է Ցեղասպանութեան թանգարանի կառուցումին : Անոր տնօրէնին բացատրութիւնները տեղ գտած են Բ. էջի սիւնակներուն մէջ : Հոն կայ կէտ մը որ յատակ ուշադրութեան արժանի է : Տնօրէն Սասուն Գրիգորեան կը մաղթէ որ ինչպէս հայաստանաբնակները, այնպէս ալ Սփիւռքի հայութիւնը օժանդակէ թանգարանին «նրան յանձնելով ընտանեկան մասունքներ» :

Հրաւէրը, պարզ է որ աւելի իմաստ ունի Սփիւռքի Հայերուն համար, քանի որ պարագաներու բերումով, անո՛ւնք ընտանեկան մասունքներ պէտք է ունենան առաջնահերթաբար, շառաւիղները ըլլալով ամբողջովին, գոհերու եւ վերապրողներու մեծագոյն զանգուածին : Ու ամէնէն բնական բանն է որ երբ վերջապէս ցեղասպանութեան թանգարանը մարմին կ'առնէ հայկական անկախ հողին վրայ, ան ըլլայ հաւաքավայրը ամէն մասունքի :

Սակայն, նոր օրերու նորելուկ նախընթացներ զգուշի զգուշաւորութիւն մը կը յուշեն Սփիւռքի Հայուն : Ազգային արժէք ներկայացնող ամէն բան, ինչպէս օրինակ՝ գրական մասունքներ, երեւանեան հաստատութիւններու աւանդ տալու հրաւէր կ'ըլլար նաեւ երէկ. ու շատեր անվարան Երեւան տարին կամ ղրկեցին այդ կարգի ինչ որ ունէին :

Անցեալները պատահեցաւ որ սփիւռքցի գրողի մը երեւան փոխանցուած դիւանէն էջեր պէտք ըլլան հոս : Խնդրուեցաւ երեւանաբնակ բարեկամէ մը որ պատճենահանէ հարկաւոր էջերը ու ղրկէ : Չէ՞ որ պատճենահան գործիքները այլեւս ոչ անգտանելի են հոն, ոչ ալ ամէն անկիւնէ լրտեսող «աչք»երու հակակշռին են-թակայ :

Այսուհանդերձ, էջերը չհասան. յայտնապէս երէկուան «աչք»երը ուրիշ բաներով փոխարինուած են : Սփիւռքէն ղրկուած դիւանիներէն բանի մը էջ պատճենահանելու եւ փարիզ ղրկելու արտօնութեան հետ մար խնդրոյ առարկայ հաստատութեան պատասխանատուն ոչ արհամարհելի գումարի մը պահանջք ներկայացուցած էր... :

Կայ տակաւին որպէս աւանդ կամ օժանդակութիւն Հայաստան ղրկուած արուեստի գործերու եւ այլ արժէքներու վաճառքին մասին հասած լուրեր. անոնց մէկ մասին արեւմտեան շուկաներէն հասնող արձագանգը... :

Ցեղասպանութեան թանգարանին կոչը սրբազան պարտաւորութեան մը տակ կը դնէ բոլոր անոնք որոնք տէր են եղեռնէն «վերապրած» մասունքներու : Շա՞տ պիտի ըլլայ անոնց յանձնումին համար լուրջ, վստահելի երաշխաւորութիւն փնտռել :

Ո՛չ, ապահովաբար, երբ նկատի առնուի վերոնշեալ նախընթացները միտք պղտորող յուշարարութիւնը :

Թ. ԱՐՓԻ

ՖԻԶՈՒԼԻԻ ՄԷՋ ՀՈՂԱԾԱԾԿ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԸ ԳՏՆՈՒԱԾ

«Ազգ»ի Սեպտեմբեր 28-ի թիւով Թերթին Ստեփանակերտի Թղթակիցը Վահրամ Աղաջանեան կը տեղեկացնէ թէ վերջերս Ֆիզուլիի չրջ. կեդրոնին մօտերը զարապաղեան բանակին զինուորները յայտնաբերած են չինծու բլուր մը որուն տակ թաղուած գտած են հայկ. եկեղեցի մը : Առաջին տեղեկութիւններու համաձայն, ան կը պատկանի Ժ. - ԺԹ. դարերուն, կառուցուած է Դիզակի իշխաններուն կողմէ : Շինծու բլուրը ստեղծուած է 60-ական թուականներուն, Ադրբեջանի իշխանութիւններուն գաղտնի կարգադրութեամբ : Դէտերու կարծիքով, տաճկա եղած է խուսափելու համար եկեղեցիին բացայայտ աւերումէն որ այդ տարիներուն անցանկալի ազմուկի պատճառ կ'ըլլար : Ուսոի, որոշուած է յուշարձանը հողով ծածկել : Մինչեւ վերջին օրերն ալ այդ բլուրին դագաթը մնացած է հսկայական ցուցապատառ մը՝ «Փառք ՍՄԿԿ-ին» գրութեամբ : Եկեղեցիին չրջակայքը գտնուած են նաեւ հայկական տապանաքարեր եւ միջնադարեան խաչքարի բեկորներ :

Ներկայիս Ղարաբաղի զինուած ուժերուն կողմէ ազատագրուած չրջաններուն մէջ հայ մասնագէտներ եւ զինուորներ յայտնաբերած են տասնեակ մը հայկական պատմական կոթողներ : Անոնցմէ են Ազդամի Շահբուլաղ գիւղին մօտի կիսաւեր Ամենափրկիչ եկեղեցին եւ Տիգրանակերտ ամրոցը որը կառուցուած է Տիգրան Մեծի օրով : Ամէնէն համեստ հաչիւով, ազատագրուած չրջաններու հայկական յուշարձաններու թիւը 210-ի կը հասնի :

«ՈՒԽՏԱՏՈՒՆ»Ը

Ցեղասպանութեան 80-ամեակի նշումին ամէնէն մնայուն գործը պիտի ըլլայ Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին մօտ կառուցուելիք Հայոց ցեղասպանութեան թանգարանը. ան պիտի կոչուի «Ուխտատուն»:

Մարդ արարածին դէմ ոճիրներու ծանրագոյնը որուն Ի. դարու առաջին գոհը եղաւ հայ ժողովուրդը, ջնջեց հայրենիք մը որ կը կոչուէր Արեւմտահայաստան: Այդ ջնջումը, հողին հետ մահուան դիրկը չպրտուած 1·5 միլիոնին յիշողութեամբ կ'ոգեկոչուի ընդհանրապէս: Ու քիչեր, քիչ անգամ միայն կ'անդրադառնան թէ կորսուածը ո՛չ առանձին հողն էր, ոչ ալ անոր բնակչութիւնը: Արարքին հաշուեցոյցը վճարեց ամբողջ ցեղ մը իր մշակոյթով, լեզուով, հիմնարկներով, աւանդութիւններով ու նաեւ ապագայով: Այսօր, 80 տարի ետք, «արեւմտահայ»ու որքա՞ն հասարակաց տուեալ ունի Հայը որ զարճած է պոլսահայ, պէյրութահայ, փարիզահայ, նիւ - եորքահայ, լոս - անճըլըսահայ, եւայլն, եւայլն: Ինքնուրոյն, հարուստ մշակոյթի ու նաեւ նիւթական որոշ բարօրութեան տէր ժողովուրդէն, հակառակ յաճախակի մեր ինքնադահ ու ինքնադով կուրութեան, մնացած գլխաւորը անսահման ու անսահմանելի կոտորակում մըն է. ժառանգութիւն ակամայ զոր կ'ապրինք, զրեթէ առանց զայն ըստանձնելու, կամ նոյնիսկ առանց ատոր գիտակցումին:

Զենք գիտեր թէ Ծիծեռնակաբերդի բարձունքին վրայ Հայոց ցեղասպանութեան թանգարան հիմնելու գաղափարը յղացողներուն ու գործադրութիւնը հրահանգողներուն մտքին մէջ ո՛րքանով տեղ ունեցած են այս պարագաները: «Ուխտատուն» անուանումին թելադրած զգացականին ու յիշատակներու հաւատարմութեան ձեւով արտայայտուած մօտեցումին քով, կան անոր տնօրէնին բաւական ընդարձակ բացատրութիւնները որոնք զայն կը զետեղեն այդ տեսակի այլ օրինակներու շարքին. ինչպէս՝ հրէականը, եւայլն:

«Ուխտատուն» հիմնարկին տնօրէնն է Սասուն Գրիգորեան որուն խօսքերը «Հայաստանի Հանրապետութեան» Սեպտեմբեր 28-ի թիւին մէջ ներկայացուած են «Արմէնփրէս»ի Թղթակից Նորա Մելիքեանի կողմէ:

Թանգարանին յատակագիծը գործն է Եղեռնի յուշարձանին (1965) երկու ճարտարապետներուն՝ Արթիւր Թարխանեանի ու Սաշուր Քալաշեանի: Շէնքը երկյարկանի պիտի ըլլայ, երկու հազար քառ. մեթր տարածքով: Գլխաւոր ցուցասրահը պիտի զետեղուի Բ. յարկի կամարաձեւ դահլիճը: Հոն ելքի մասին մէջ պիտի գտնուի խորան մըն ալ ուր այցելուները պիտի կարենան մոմ վառել նահատակներու հոգւոյն հանգիստին համար:

Ա. յարկը տեղ պիտի գրաւեն Ֆոնատարանը, ձայնադարանը, Ֆիլմարզարանը եւ դահլիճը: Հոն պիտի ըլլան նաեւ դրադարանը, ընթերցասրահը, ցուցադրելի նիւթերը վերականգնելու արհեստանոցը եւ առանձնասենեակներ:

Կառուցումը սկսած է Հայաստանի Կառավարութեան Օգոստոս 31-ի կարգադրութեամբ. չինութեան պատուիրատուն Երեւանի քաղաքային խորհուրդի գործադիր կոմիտէն է. աշխատանքը կը կատարուի «Հայպետնախագիծ» հիմնարկութեան եւ «Հայքիմչէն» չինարարական պետական ձեռնարկութեան կողմէ: Շինութեան նիւթականը կը հոգայ Ֆինանսներու նախարարութիւնը:

Թանգարանին ցուցանմոյշները ձեռք ձգելու, անոնց մշակումին, ցուցադրութեան ձեւաւորման ուղղութեամբ սկսած է արդէն աշխատանքը յանձնախումբի մը կողմէ որուն պարագլուխն է «Հայկական Հանրագիտարան»ի գլխաւոր խմբագիր Կոնստանտին Խուդավերտեան: Կազմին մէջ կան պատմաբան գիտնականներ, նկարիչներ ու այլ մասնագէտներ: Ցուցադրանքի ձեւաւորման գլխաւոր խորհրդատուն նկարիչ Գրիգոր Խանջեանն է:

Թանգարանին մէջ պիտի պահուին փաստաթղթական նիւթեր, պատմական, իրաւական եւ այլ փաստաթուղթեր. հրամանները, կոչերը, ազդերը, հեռագրերը, քարտէսները, պետական - պաշտօնական յուշագրերը, չըջաբերականներ, եւայլն, եւայլն: Պիտի ցուցադրուին «վերապրող» գիրքեր, աւերուած կամ իւրացուած կրօնական, մշակութային, ճարտարապետական յուշարձաններու մանրակերտներ, լուսանկարներ, տեսերիդներ: Տակաւին որոշուած է ներկայացնել լուսանկարները բոլոր այն բանաերուն, խուցերուն, ողջակիզարաններուն, կեդրոնացման ճամբարներուն, աքսորավայրերուն, կախաղանները. հաւաքական գերեզմաններուն որոնք եղած են ոճիրին գործադրութեան վայրերը: Ս. Գրիգորեան չի մոռնար նաեւ գործիքներու բաժինը: Կ'ըսէ թէ նպատակ ունին յայտնաբերելու բոլոր այն միջոցները որոնք գործածուած են հայկական արիւն թափելու արարքին ընթացքին:

«Ուխտատուն»ը այցելուին պիտի ներկայացնէ հայկական մշակոյթի, դիտութեան, կրթութեան, եկեղեցական ու այլ մարզերու երեւելի դէմքերը որոնք ցեղասպանութեան զոհերը եղան: Յատուկ տեղ պիտի յատկացուի նաեւ որպէս Հայերու բարեկամ ծանօթ օտար դէմքերու, ինչպէս՝ Լեփսիուսին, Մորկընթաուին, Նանսէնին եւ ուրիշներու:

Իր խօսքին աւարտին, Ս. Գրիգորեան անուղղակի կերպով կը դիմէ հայասատան նաբնակիներու եւ Սփիւռքի հայութեան, ըսելով. - «Մեծ օգնութիւն կարող են ցոյց տալ թանգարանին, երան յանձնելով ընտանեկան իրենց մասունքները»:

Ուշացած ձեռարկ մըն է Հայոց ցեղասպանութեան թանգարանին հիմնարկութիւնը որուն յապաղումը արդարացնող պարագաները ծանօթ են բոլորին: Ուրախալի է որ մեր կամքէն անկախ այդ յապաղումը դարմանելու անմիջական քայլը առնուած է անկախ Հայաստանի իշխանութեան կողմէ, հակառակ երկրին տնտեսական ծանրակշիռ պայմաններուն: Իշխանութիւն որ ամէնէն սրբազան էջեր անտեսելու, ոտնակոխելու ամբաստանութիւններու թիրախ եղաւ թրքական իր քաղաքականութեան պատճառով: Եթէ նոյնիսկ այդ ամբաստանութիւններուն անուղղակի հակազդեցութեան ու քաղաքական արարքի հանգամանք մըն ալ նկատի առնուի տրուած որոշումին մէջ, ան պիտի չդադրի ըլլալէ գլխաւորաբար յապաղումի մը դարմանը:

Կարղալէ եաք Ս. Գրիգորեանի բաւական լայն այս բացատրութիւնները որոնք առաջինն են այս մասին մինչեւ հիմա կատարուած ամփոփ լրատուութիւններէ եաք, որպէս առաջին հակազդեցութիւն կը յայտնուին հետեւեալները. «Ուխտատուն»ին նման ձեռնարկ մը կը պահանջէ մեծ լրջութիւն ու բծախնդրութիւն. անհրաժեշտ է որ բացառուի բարեկամ - խնամիական վերաբերումը որ կը չարունակէ այսօր եւս, դրեթէ ամէն առիթով, երկու արժանաւորի քով տասը անարժանի տիտղոս ու մեռալ չռայլել. ի վերջոյ, անցեալի մեր արժէքներուն, անոնց կրուստին հետ, Թանգարանը ցուցափայրը պիտի ըլլայ այդ բոլորին հանդէպ մեր հաւաքական յարգանքին որուն այսօր մաս կը կազմէ նաեւ պետականին տարածքը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՂԱՒԱՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ - («Յառաջ»). -

Հոկտեմբեր 3-ին, Մարսէյլի Միջազգային 70-րդ Տօնավաճառը փակեց իր դռները եւ նոյն առեն վերջ դրաւ 10 օրերու եռուզեռ մը զոր ունեցաւ հայկական տաղաւարը: Տասնեակ հազարաւոր այցելուներ եկան, հետաքրքրուեցան, տեղեկացան, ծանօթացան Հայաստանին եւ հայկական Սփիւռքի կարգ մը երեւոյթներուն:

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, որ կը նախաձեռնէ եւ կը կազմակերպէ այս ձեռնարկը, ոչ մէկ ճիգ խնայած էր, ոչ մէկ նիւթական ղոհողութեան առջեւ կանգ առած էր, լաւագոյն պատկերին տակ ներկայացնելու Հայաստանը: Հայաստանը ներկայ եղաւ կարեւոր պատուիրակութեամբ մը պետական մակարդակով եւ մասնակցեցաւ երկրին այսօրուան հնարաւորութիւններով:

Հայաստանի Հանրապետութեան առեւտրական - արդիւնաբերական պալատի արտաքին տնտեսական արտադրական ընկերութիւն «Իւնիսերվիս»ը, Հ. Հ.եան պարէնի եւ մթերումներու նախարարութիւնը, Հ. Հ.եան արդիւնաբերութեան նախարարութիւնը, «Հայ Արուեստներ» արտադրական միաւորումը, «Դաշինք» ընկերութիւնը, «Արմռեսուրսիմփեքս» ներածման եւ արտածման ընկերութիւնը զանազան ապրանքներ վաճառեցին կամ ներկայացուցին, ինչպէս՝ օպսիթէ (հրաբխային քար մը) առարկաներ եւ տուփեր, այլազան յուշանուէրներ, բիւրեղապակեայ սեղանի ըստաններ, ամաններ ու ծաղկամաններ, երաժշտական գործիքներ, տարբեր տեսակի եւ մեծութեամբ արձանիկներ, խաչքարեր եւ զինանշաններ եւայլն ... եւ կոնեակ, գինի, թունդ ըմպելիներ՝ հոնի եւ թուրթի, պահածոներ եւայլն ... եւ դորգեր: Յատուկ անկիւն մը վերապահուած էր պատմա - մշակութային մասին: Լաւ տեղ կը գրաւէր «գրատունը» հայերէն եւ ֆրանսերէն ճոխ գրացուցակով, ձայներիզներով եւայլն...: Նոյնպէս լուսանկարները, նկարներ, Հայաստանի մշակութային հսկայ քարտէս մը եւ տպաւորիչ լուսանկարներու շարք մը Ղարաբաղի առօրեայէն (գործ՝ Արշակ Սիվազլեանի): Նաեւ, չորրորդ տարին ըլլալով, ներկայութիւնը լիոնաբնակ յօրինող ոսկերիչ՝ Ժան Մակէսեանի, իր ոսկիէ եւ արծաթէ հայկական խաչերով, այրուբիններով եւայլ ազգային բնոյթ ունեցող գարդերով: Նոյնպէս, նմոյշներ զանազան շինանիւթներու եւ կարգ մը գործարաններու արտադրութիւններէն;

Տաղաւարին ճարտարապետական եւ գեղագիտական յղացքը գործն է ճարտարապետ՝ Եդուարդ Սարգսեանի, տաղաւար մը որ հայկական բերդի մը տեսքը կը ներկայացնէր, պարիսպներով եւ մուտքին թեւաւոր հսկայ կենդանի մը, ցուլի կերպարանքին տակ, քանդակուած քարին մէջ, որ կը հսկէ «քաղաք»ին վրայ:

Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակութիւնը գլխաւորեց Ռաֆայէլ Բադոյեան՝ Պետական նախարար եւ մարդասիրական օգնութեան կեդրոնական յանձնաժողովի նախագահ, իր չուրջը ունենալով Դաւիթ Ջատոյեան՝ Պարէնի եւ մթերումներու նախարար, Բորիս Ցարութիւնեան՝ Արդիւնաբերութեան նախարարի Առաջին տեղակալ, Գալուստ Գամպեան՝ Հայաստանի կառավարութեան ազնըներ «Հայարդչինանիւթեր» պետական արտադրութեան նախագահ, Մանուէլ Մելիքեան՝ կառավարութեան արտաքին կապերու վարչութեան գլխաւոր խորհրդատու: Հայաստանի առեւտրա - արդիւնաբերութեան պալատը ներկայացուցին Գագիկ Ասատրեան՝ նախագահ «Իւնիսերվիս»ի եւ Բագրատ Ալեքսանեան՝ ցուցահանդէսներու գլխաւոր վարիչ: Նոյնպէս ներկայ եղան գործարար մարդիկ՝ Մարտին Խորոզեան՝ «Դաշինք» ընկերութեան նախագահ, Սամուէլ Բէգլարեան «Արմսուրսիմփեքս» ընկերութեան նախագահ, Ռոպէր Թոնոյեան՝ «Արդիմփեքս» ընկերութեան տնօրէն, ինչպէս նաեւ՝ Ագրիւնաբերութեան նախարարութեան կապուած այլ անձեր՝ Մարթէ Սերոբեան, Ալեքսան Խաչատուրեան, Հրաչեայ Զազորեան, Կրէկորի Բուզոսեան, Սոնա Գասպարեան:

***

Ուրբաթ, Սեպտեմբեր 30, Հայաստանի պաշտօնական օրը եղաւ, յատուկ յայտագրով մը:

Ժամը 11·30-ին, Մարսէյլի Միջազգային Տօնավաճառին նախագահը Ֆիլիփ տ'Ամալրիք ընդունեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան պատուիրակութիւնը, ամբողջ մէկ մասը, գլխաւորութեամբ՝ Պետական նախարար Ռ. Բադոյեանի եւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան ներկայացուցիչները:

Ժամը 12-ին, պաշտօնական անձնաւորութիւններու առաջնորդութեամբ, բազմութիւնը հաւաքուած տօնավաճառի գլխաւոր մուտքին ուղղուեցաւ դէպի «Հոլ 6»ը, հայկական տաղաւարը, ուր քանի մը վայրկեան յետոյ ժամանեցին Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու եւ Պուշ Տիւ Ռոն Նահանգի ընդհ. խորհուրդի նախագահը՝ Լիւսիէն Վիէկան: Անձնաւորութիւնները, հիւրերը, ներկայ խուռներամ բազմութիւնը (դուրսը տեղատարափ անձրեւ կ'իջնէր) այցելեցին տաղաւարի զանազան բաժինները, ձեռքեր սեղմեցին եւ դնահատական արտայայտութիւններ ունեցան: Ապա, բոլոր ներկաները հաւաքուեցան Տօնավաճառի պատուոյ դահլիճը ուր չքեղ հիւրասիրութիւն մը պատրաստուած էր տօնավաճառի տնօրէնութեան կողմէ: Ողջոյնի խօսք ըրաւ Մարսէյլի Միջազգային Տօնավաճառի նախագահը՝ Ֆիլիփ Տ'Ամալրիք, որուն պատասխանեց Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան նախագահը՝ Կարօ Յովսէփեան: Պետական նախարար Ռ. Բադոյեան բերաւ Հայաստանի պաշտօնական խօսքը: Ապա, Պուշ Տիւ Ռոնի ընդհ. Խորհուրդի նախագահը՝ Լիւսիէն Վիէկան եւ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռոպէր Վիկուռու ունեցան ելոյթներ:

Ժամը 13·30-ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը սարքած էր հացկերոյթ մը, հայկական ճաշեր հրամցնելով: Ներկայ բոլոր անձնաւորութիւններ մասնակցեցան բացի քաղաքապետէն եւ ընդհանուր Խորհուրդի նախագահէն զորս փոխարինեցին իրենց առաջին կցորդները: Հացկերոյթի ընթացքին Պետական նախարար Ռ. Բադոյեան յանձնեց նուէրներ Մարսէյլի Միջազգային Տօնավաճառ տնօրէնին եւ իր գործակիցներուն: Իր կարգին նախագահ Ֆիլիփ Տ'Ամալրիք պատուեց հայկական պատուիրակութիւնը նուիրելով Պետական նախարար Ռ. Բադոյեանին, նախարար՝ Դ. Ջատոյեանին, փոխ - նախարար՝ Բ. Ցարութիւնեանին, կառավարութեան արտաքին կապերու խորհրդատուին՝ Մանուէլ Մելիքեանին, ինչպէս նաեւ Կարօ Յովսէփեանին տօնավաճառին պատուոյ մետալը:

Ժամը 15-ին, տեղի ունեցաւ կլոր սեղան մը Հայաստանի տնտեսական հարցերու շուրջ: Ներկայ եղան շուրջ հարիւր յիսուն հոգի, եւ մասնաւորապէս ֆրանսացի գործարար անձեր: Կլոր սեղանը վարեց Կարօ Յովսէփեան: Խօսք առին, Արդիւնաբերութեան փոխ - նախարար՝ Բ. Ցարութիւնեան որ ներկայացուց երկրի ճարտարուեստական վիճակը, Ա. Պօղոսեան՝ Արմինիոն Պիզնէս Ֆորումի ներկայացուցիչը ըսաւ թէ ինչո՞ւ պէտք է ներկայ ըլլալ Հայաստան, Էռնէսթ Սէֆէրեան՝ Մարսէյլի Առեւտրի Սենեակի փոխ - նախագահը խօսեցաւ Ֆրանք - Հայկ. Առեւտուրի Սենեակի մը ստեղծման կարելիութիւններուն եւ դժուարութիւններուն մասին, Պ. Տիւսիւզօ՝ Պուշ Տիւ Ռոնի Խորհուրդի ներկայացուցիչը պարզեց ընդհ. Խորհուրդի գործողութիւնները դէպի Հայաստան, Ժ. Կիէօ՝ Արտաքին Առեւտուրի Շրջանային տնօրէնը աւելի ծանրացաւ փոխանակութիւններու կարելիութեանց վրայ, Յովհ. Ներսէսեան Հայաստանի դեսպանը Ֆրանսայի Ա. տեղակալ խօսեցաւ տնտեսական օրէնսդրութեան մասին

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Անակնկալ պատեհութիւն մը կ'իրակի օր դիս տարաւ Վիլժուիֆ, այն չարաշուք հաստատութիւնը՝ ուր տարիներէ ի վեր կը ծխրի Մեծ Վարպետը, Կոմիտաս։

Քանի տարիէ ի վեր չէի տեսած։ Այնպէս որ, անպատում դող մը համակեց զիս, երբ վեր կ'ելլէի յիմարանոցին սանդուխներէն։

... Ահաւասիկ դէմ դիմաց, կոկիկ սենեակի մը մէջ։ Վարդապետը ընկողմանած է, մէկ ձեռքը գլուխին։

Մի պահանջէք որ նկարագրեմ իր դէմքը - այնքան այլափոխուած։

Թեթեւ ժպիտ մը կը չողայ աչքերուն խորը։ Եւ ինքն է որ խօսիլ կը սկսի, դիմացը տեսնելով քանի մը այցելուներ։ Կը ճանչնա՞յ։ Չեմ դիտեր։ Խօսքերը կը հոսին մէկ ուղղութեամբ։ Երբեմն կը փորձէ նայիլ ուրիշ դէմքի մը, բայց նորէն կ'ամփոփուի։

- Վերջապէս դուք ալ Փարիզ ինկաք... ա՛հաւոր վիճակ է ... Հայրենիքէն հեռու, թափառական եղանք։

Օրիորդ մը կ'ընդմիջէ.

- Չկրցանք Թուրքին հետ ըլլալ։

- «Դուք ձեզի երթայիք երեք - երեք...» (ճիշդ այս բառերով)։

Ցեսոյ, տարօրինակ պայծառատեսութեամբ մը.

- ՄԵՆՔ ՇԱՏ ՊԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒՆԻՆՔ. ԽԵԼՕՔ ԱԶԳ ԵՆՔ, ՊԻՏԻ Ի ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԵԱՄԲ ԱՇԽԱՏԻՆՔ։ Ինչե՛ր տեսայ, ինչե՛ր տեսայ հոս գալէս վերջ...

- Պարտէզ չէ՞ք ելլեր պտըտելու։

- Չեմ կրնար, որովհետեւ ոտքս վիրաւորուած է։ Բորբոքում եղաւ, բժիշկ եկաւ, նայեցաւ, մէկ ալ տեսայ քլինիք տարին, վրաս բան մը ձգեցին, բան մը չհասկըցայ, մէկ մատ խորութիւնով ոտքս կտրեցին։ Հիմա չեմ կրնար շարժիլ։

- Հոգ մի ընէք, չուտով կ'աղէկնայ։

- Ոչ, քանի մը ամիս այսպէս կ'երթայ, յետոյ քանի մը տարի կը տեւէ։ Վերջապէս ասոնք ընտանեկան բաներ են։

- Շատ կը ցաւի՞։

- Ոչ, առաջուան պէս չի ցաւիր, բայց եւ այնպէս կը մղձաւ։

Քարացած կը դիտէի, առանց որեւէ բառ արտասանելու, ընդհակառակն միշտ խնդրելով կարճ կապել։

Քանի մը անգամ աչքերն լնձի ուղղեց, մոլորուն։ Ցեսոյ, երբ հրաժեշտ կ'առնէինք, մէկը փափկութեամբ հարցուց թէ կը ճանչնա՞յ։ «Ի՞նչպէս չեմ ճանչնար» մը հազիւ լսած, չդիմացայ եւ դուրս ելայ։ Նայուածքը պղտորի՛լ սկսած էր։

Օրիորդ մը, որ ամէնէն վերջը դուրս ելած էր սենեակէն, պատմեց թէ արցունք մը կը կայծկլտար աչքերուն խորը...

Մի՛ երթաք, մի՛ երթաք, բարի մարդիկ։

ՎԱՀԷ
(Շաւարշ Միսաքեան)

1935 Օգոստոս 27

ՀԱՅ ԿԻՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

1990-ին Պոսթընի մէջ երեք Հայուհիներու՝ տոքթ. Պարպարա Մերկերեանի, Եւա Մծուրեանի եւ Օլկա Բրուտեանի (զոր Դրօյի աղջիկը) ստեղծուած էր Հայ կինոջ միութիւն մը։ Ան կոչուած էր «Հայ կիներու միջազգային ընկերակցութիւն»։

Անոր առաջին ժողովը գումարուեցաւ 1992-ին Երեւանի մէջ։ Անկէ ետք, հետզհետէ մասնաճիւղեր ստեղծուեցան նախ ամերիկեան նահանգներու, յետոյ Հայաստանի ու Սփիւռքի զանազան շրջանները։ Այսօր անդամուհիներուն թիւը մօտ 300 է։

Ընկերակցութեան նպատակն է համախմբել Հայուհիներու մտաւորական ուժը, տարածել այն գիտակցութիւնը թէ հայ կինը հաւասար իրաւունքներու տէր է այր մարդուն հետ ու զարկ տալ կիներու պատասխանատու պաշտօններ ըստանձնելուն հայկական կազմակերպութիւններու մէջ։

Հայուհիներու այս ընկերակցութեան համագումարը սկսաւ Սեպ. 19-ին Լոնտոնի «Ըրլչ հաուզ քոնֆէրընս Սէնթըր»ի մէջ, 200-ի չափ ներկաներով։ Որպէս պատուոյ հիւրեր մասնակից էին Հայաստանի դեսպանը Արմէն Սարգսեան եւ կինը Նունէ։

Բարի գալուստի խօսք արտասանեց Ակնէս Միսիրեան, ապա բեմ հրաւիրեց հիմնադիր դէմքերէն տիկին Պարպարա Մերկերեանը որ ներկայացուց պաշտօնական հիւրերը եւ յատ յայտնեց Տիկին Լ. Տէր-Պետրոսեանի բացակայութեան համար։ Ներկայացուց նաեւ մասնակից դասախօսները։ Իրմէ ետք տիկին Նունէ Սարգսեան կարդաց համագումարին ուղղուած տիկին Լ. Տէր-Պետրոսեանի ուղերձը։ Ապա առաւ Հայաստանի դեսպանը, անդրադառնալով հայ կնոջ դարաւոր դերին. ան մաղթեց որ ներկայ Հայուհիները օտարութեան մէջ մէկմէկ դեսպանուհիներ ըլլան, ներկայացնող հայ ազգը։

Համագումարի երեք օրուան ընթացքին տարբեր սրահներու մէջ տարբեր նիւթերով բազմաթիւ դասախօսութիւններ եղան, բոլորն ալ ընդհանրապէս առընչուած՝ կիներու առօրեային, դերին։ Տըխուր էր տեսնել որ ԱՄՆ-էն, Եւրոպայի երկիրներէն ու Հայաստանէն դէմքերու այդ համախմբումին մէջ Անգլիայէն հազիւ 8 - 10 հոգի կար։

Համագումարին վերջին երեկոյեան, Սեպտեմբեր 21-ին, դեղարուեստական բաժինով ու չափահասներով նչուեցաւ Հայաստանի անկախութեան Գ. տարեդարձը. այդ երեկոյթին մասնակից եղան Հայաստանի Ուաշինկթընի դեսպանին կինը՝ Լիլիթ Շուգարեան դաշնակով, ԱՄՆ-էն էլիզապէթ Փէհլիվանեան երգով ու 12-ամեայ Մարինէ Պախեան՝ ջութակով։

Մ. ՋԱՓԱՐԵԱՆ

ՓՈՒԹՊՈԼ

«ՇԻՐԱԿ» ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԻՐ ՅԱՋՈՂ Ե�րԹԸ

Ֆութպոլի Հայաստանի Ա. դասակարգի 24-րդ չաբթուան մրցումներն ալ (Սեպ. 25-26) տուած են հետեւեալ արդիւնքները. --

Նայիրիտ - Ազնաւուր	3 - 0
Երազանք - Ջանգեզուր	1 - 0
Արարատ - Հ.Մ.Մ. Ֆիմա	2 - 1
Ցեմենտ - Շիրակ	0 - 3
Կոտայք - Բանանց	4 - 0
Վան - Բ.Մ.Ա. Արայի	2 - 1
Լոռի - Կանազ	1 - 0

Դասաւորման գլուխը կը գտնուի միշտ Շիրակ 43 կէտով (22 մրցում), իրեն կը յաջորդեն Հ.Մ.Ը.Մ. 34 կէտով (21 մրցում), Բանանց 33 կէտով (23 մրցում), եւ Արարատ 30 կէտով (19 մրցում)։

Շ. Ո.

տալով հետաքրքրական մանրամասնութիւններ։ Ապա, եղան հարցումներ որոնց պատասխանեց առաւելաբար Բ. Ցարուեանեան։

Երեկոյեան, ժամը 20-ին, տաղաւարին վրայ Մասիս նուագախումբը ստեղծեց ներմ մթնոլորտ մը հայկական նուագով եւ երգերով։

Մարտիրոսի Հայ Արենոյշները մասնակցեցան Հայաստանի օրուան։ Մանոյշ Նահապետեանի ղեկավարութեամբ եօթը արենոյշները հայկական տարազներով, ամբողջ օրը, կատարեցին ընդունելութիւնները ոտնակոխ մուտքէն մինչեւ հայկական տաղաւարը, ճաշի սպասարկութիւնը եւ մթնոլորտ ստեղծեցին երեկոյեան դեղարուեստական յայտագրին։

Հայ Արենոյշները բերին երանգ, ժպիտ եւ խանդավառութիւն։

***

Այս ձեռնարկին մէջ, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ունեցաւ նեցուկը տեղական իշխանութիւններուն բայց նաեւ պարոններ՝ Փիէռ Ղազարեանին, Եդուարդ Հրաչեանին (Ժոլիոտ), Սանտիքեանին, Փօլ Քէչատեանին, Կրանվալ ընկերութեան։

Նոյնպէս տասը օր ամբողջ Հայ Մշակոյթի Տան Տիկնանց Ձանձնախումբի անդամուհիները Տանի Ճառայեան, Ռոզէթ Եավէրեան, Աստղիկ Պօղոսեան, Մարի Պէրպէրեան, Տընիզ Կապրիէլեան, Ժաննի Ֆամպուքեան աչխատեցան առանց յոգնելու։ Ցատուկ գնահատական մը Անդրանիկ Փամպուքեանին որ հաւատարմօրէն եւ բծախնդիր կերպով կը բերէ իր թանկագին մասնակցութիւնը ամէն տարի սատարելով ձեռնարկի յաջողութեան։ Առանց նիւթական նպաստներու, առանց կամաւոր եւ սիրայօժար բաղումներու կարելի չէ կազմակերպել նման ձեռնարկ։

Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամը եւս ունեցաւ իր անկիւնը։ Մարի Տօրումեան տուաւ բացատրութիւններ Հիմնադրամի նպատակին եւ Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի ծրագրին Իրան - Հայաստան կամուրջի կապակցութեամբ։

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԻՆՉՊԷՍ ՓԼԱԻ ՄԵԾ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՑՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ
ՀԻԻԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ
(1915 - 1919)

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Չհասկցայ որո՞ւ ուղեղէն վիժած էր այդ անպուէնտ որոշումը, պարպել տունը եւ վարձու տալ։

Կարծես աղատիլ կ'ուզէին այս «անտանելի» հիւրէն։ Գոնէ ես այսպէս տպաւորուեցայ։

1916-ի Հոկտեմբեր կամ Նոյեմբերի օր մը, բժիշկ Թորգոմեան ըսաւ ինծի. - «Տղաս, դուն այսօր կամ վաղը պէտք է պիշերես վարդապետին տունը, տեսնելու համար թէ ի՛նչ վիճակ ունի գիշերը, եւ մեզի տեղեկացնել այդ մասին»։

Սիրով ստանձնեցի այդ պարտականութիւնը, թէեւ բաւական դժուարին գործ էր այդ, ինչու որ վարդապետը որեւէ այցելու չէր ընդուներ, ո՛ւր մնաց գիշերային հիւր։

Իրիկունը ուշ առեն գացի մօտը եւ ըսի, - Վարդապետ, այսօր տանս բանալին մոռցած եմ մօտս առնելու, տունն ալ մարդ չկայ, չեմ գիտեր ինչ ընեմ, կրնա՞մ հոս մնալ այս գիշեր։

- Այո՛ տղաս, Փանոսին (Թէրլէմէզեան) մահիճը պարապ է, ըսաւ հանդարտօրէն։

Հրա՛շք էր եղածը, լայն չունէ մր առի եւ իջայ վար սպասաւորին մօտ ու քիչ մը խօսակցելէ վերջ ելայ ուղղակի վերի ընդարձակ սենեակը, որ առենին նկարիչ Փ. Թէրլէմէզեանի աշխատանոցն էր եւ ուր տակաւին նկարները կը մնային պատերուն վրայ։

Վարդապետին մահճակալը սենեակին մէկ անկիւնն էր, իսկ Թէրլէմէզեանինը միւս ծայրը։

- Սա դիմացի մահճակալը կը պառկիս, դնա դուրսը ծածկոց մըն ալ կայ բեր եւ ծածկիր, չը մսիս ըսաւ։

Ես կը զբաղուիմ այս վերիվերութեան վրայ եւ առաջ կը զգայի գինք խաբելուս։

Երբ այս կարգադրութիւնները կ'ընէի, հարցուց.

- Ի՞նչ լուր Քիւթահեայէն, եղբայրներդ ո՛ւր են։

- Քիւթահեայէն նամակ կը ստանամ ծնողքէս եւ եղբայրներէս, լա՛ւ են բոլորն ալ, եղբայրներէս Գէորգը գինուոր է Տիգրանակերտի մէջ, ըսի։

Այս քանի մը խօսքերը ամբապնդեցին գիս եւ յոյս ներշնչեցին վարդապետին առողջութեան մասին։

Վարդապետը պառկեցաւ - հիւանդութենէն ետքն այլեւս գետինը չէր պառկեր, իր անկողինը ունէր ուրիշներուն պէս։

Կէս գիշերուան մօտ էր, նստաւ անկողնին վրայ եւ սկսաւ հառաչել, տնքալ։

- Վարդապետ, անհանգի՞ստ էք։

- Ոչ տղաս քիչ մը նեղութիւն եկաւ վրաս, ոչինչ, կ'անցնի, ըսաւ։

Այսպէս քանի մը անգամ կրկնուեցաւ մինչեւ առաւօտ։

Երբ լուսցաւ, տեսայ որ պառկած տեղէն գիս կը դիտէր ուշադրութեամբ, ինչպէս ես ալ գինք, յանկարծ.

- Ելի՛ր, ելի՛ր, դնա՛, ես պիտի աշխատիմ, մի խանգարեր գիս, ըսաւ բարկութեամբ մը։

Մեղմօրէն դիտել տուի թէ տակաւին շատ կանուխ է եւ հիմա կարելի չէ փողոց ելլել։

Սակայն ինք կրկնեց իր ըսածը աւելի խիստ։

Փոխուած էր, իրիկուան կոմիտասը չէր այլեւս։ Ջընդղիմացայ, ելայ եւ ուղղակի վարը սպասաւորին մօտ իջայ։

Նոյն օրը կէսօրէ վերջ երբ կ'երթայի բժիշկ Թորգոմեանին մօտ տեղեկութիւն տալու դիշերուան մասին, Բանկալթիէն անցած առեն ուզեցի հանդիպիլ վարդապետին տունը՝ տեսնելու սպասաւորը որ դիս կանխելով բացաւ դուռը։

- Գիտե՞ս, այսօր վարդապետը տարին, ըսաւ։

- Ո՞ւր տարին, ո՞վ տարաւ, հարցուցի մտահոգ։

- Գոմիսարը - ոստիկան ըսել կ'ուզէր - եկաւ կառքով մը եւ ըսաւ. «Վարդապետ էֆէնտի, նազըր պէյը (նախարար) ձեզ կ'ուզէ, հարցնելիք բան ունի երգի մասին, պիտի գնանք»։ Վարդապետը հագուեցաւ եւ ըսաւ. «կիտէլիմ էֆէնտի» (երթանք պարոն)։ Ես ալ նստեցայ իրենց մօտ եւ կառքը Շիշլիի կողմը գնալ սկսաւ։ Այն առեն վարդապետը ըսաւ գոմիսարին. «էֆէնտի, պէնի պտաքտրնըզ, նազըր պէյ պու քարափտա տէյիլ (էֆէնտի դիս խաբեցիք, նախարարին չէնքը այս կողմ չէ)։ Եւ մենք գացինք Շիշլիի հիւանդանոցը, վարդապետը հոն ձգեցինք։

Մեկնումիս չկրցայ տալ այս եղածին։ Հապա ինչո՞ւ ինծի հրահանգ տրուեցաւ որ դիշերը մնամ իր բնակարանը եւ իրենց տեղեկացնեմ, մանաւանդ ինչո՞ւ թրքական(*) հիւանդանոց տարին զինք, երբ Հայոց հիւանդանոցը մը կար, բաւական մաքուր սենեակներով։

Ալ չզացի բժիշկ Թորգոմեանի մօտ։ Վերջին տեղեկացայ որ իր չուրջինները յարմար տեսած էին այս կերպը, վախնալով որ վարդապետին վիճակը աւելի ծանրանալով վտանգի առջեւ չդնուին իրենք։

Սակայն իմ ենթադրութիւնս այն եղաւ թէ, չուրջինները, փոխանակ լրջօրէն նկատի առնելու իրենց ձեռնարկը եւ անոր հետեւանքը, ամաչարած են օր առաջ զատիլ պատասխանատուութենէ, միեւնոյն առեն գոհացնել տանտէրը։

Քանի մը օր վերջ լսեցի որ Զ. Լ. եւ Ա. Հարենց եւ կարծեմ ուրիշներ եւս հաւաքած են զժբախտ վարդապետին գոյքերը, որոնց մէջէն գրական գործեր եւ ուրիշ փոքր կտորները անտուկներու մէջ դնելով յանձնած են Պատրիարքարան, իսկ մնացած կարասիները ծախելով դրամի վերածած են՝ հիւանդանոցի ծախքերուն հասնելու համար։ Օրեր վերջ լինծի ըսողներ դտնուեցան թէ վարդապետին ձգախէժէ կրկնակօշիկները տեսած են իր մօտիկ ծանօթներէն մէկուն ոտքը...։ Այս գոյքերէն եւ ձեռագիրներէն մեծ մասը Պատրիարքարանէն վերցուած են աչքացներու կողմէ։

(Շար. 4)

(*) Պատերազմի միջոցին, Շիշլիի փրաճնսական հիւանդանոցը գրաւած էին Թուրքերը, հոն կը գտնուէր մտայնի հիւանդութեանց մասնագէտ մը, տոքթոր Մազհար Օսման պէյը։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Մերէյ Համբարձումեան - Սուլինսընի եւ ողբացեալ Ներսէս Գլխկեանի ընտանիքին փափաքին համաձայն, Կիրակի, Հոկտեմբեր 16-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

մահուան 30-րդ տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Հոկտեմբեր 15, տօն է Սրբոց Աւետարանիչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասի եւ Յովհաննու։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝

ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳՂՂԳԵԱՆ

APPEL DE FONDS

POUR LE

PROCES contre BERNARD LEWIS

Le procès intenté à Bernard Lewis par le Forum des associations arméniennes de France, à la suite de ses déclarations négationnistes sur le génocide des Arméniens, doit s'ouvrir le 14 Décembre 1994.

Dans le cadre de cette action pour la reconnaissance du génocide des Arméniens, le Forum doit engager des moyens financiers importants pour faire face aux frais de procédure, de communication et de documentation. Dans un premier temps, il est nécessaire de rassembler et de traduire en français une abondante documentation destinée d'une part aux avocats, d'aure part au Tribunal de Grande Instance de Paris, avant la clôture des écritures, en Novembre.

Tous ceux, organisations ou particuliers, qui sont solidaires de cette action et désirent apporter à celle-ci leur soutien financier, peuvent le faire en envoyant leur contribution à l'adresse suivante :

FORUM DES ASSOCIATIONS
ARMENIENNES DE FRANCE
Boîte Postale 190
750921 PARIS Cedex 19

Renseignements : Permanence téléphonique : 46. 49. 33. 13.

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant (e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.

Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.

Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուէրները։

Վազգէն Վահափառի վախճանման առթիւ՝ փոխան ծաղիկի՝ Պր. Օննիկ Պայրամեան 500 Ֆր.։

Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար.-

Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կէօվճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պետնար Մխըչեր 500 Ֆր., Բժիշկ Ժերար Մուրատեան 500 Ֆր. Պր. Ալբօ Յանճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հանրի Յանճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լամոն Ղազէրեան 1000 Ֆր.։

Սարգիս ձէվահիրճեանի մահուան առթիւ՝ փոխան ծաղիկի՝ Տէր եւ Տիկին Լեւար Պալեան 1000 Ֆր.։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Հրայր Հրաչեան եւ զաւակները, Օր. Սեդա Հրաչեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտ. 16, Շավիլլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՀՐԱՉԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մխաեբեան)

մահուան քառասունքին, իրենց հօր եւ մեծ հօր՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՀՐԱՉԵԱՆԻ

մահուան 10-րդ տարելիցին, իրենց անեհօր, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՄԿՐՏԻՉ ՃԵՐՄԱԿԵԱՆԻ

մահուան քառերորդ տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր - Մինասեան իրենց խնամիին՝ Օննիկ Սիւրմէլեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրեն Ալֆորվիլլ Մչակոյթի Տան (առանձ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»

Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —
Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e
Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

***

Section *Naïri — Beaumont*
organise une sortie à
SAN-REMO (Italie)
Le Samedi 22 Octobre
Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Début des activités
le Mercredi 12 Octobre

Pour tous renseignements téléphoner à:
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլլի Էլէն Բիւզանտ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է 1000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Աւետիսեանէ եւ զաւակներէն՝ Միհրան եւ Մարիզ Թագ Քէօմիւրճեանի մահուան առթիւ։ Առացած է նաեւ 500 Ֆր. Տիկին Շաքէ Պոսիւէ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ներսէս Սարաֆեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վահագն Կարապետեան, Տիկին Սեդա Պահարեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Հոկտեմբեր 16-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՏԻԳՐԱՆՈՒՀԻ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Եայլաճեան)

մահուան 29-րդ տարելիցին եւ իրենց հօր եւ մեծ - հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

մահուան 19-րդ տարելիցին առթիւ, ինչպէս նաեւ Եայլաճեան եւ Կարապետեան ընտանիքներու համայն ննջեցելոց յիշատակին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

vous propose un spectacle exceptionnel de chants, danses et musique folkloriques en compagnie de

l'ENSEMBLE

DEGSAR

D'ARMENIE

le Dimanche 16 Octobre à 16h précises

au Centre Culturel
et de la Vie Associative
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

Prix des places : 75 F. (adultes)
40 F. (enfants).

Renseignements : MCAV 78 93 57 43.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Փարիզի Հաճնոյ Հայրենակցական Միութեան նախաձեռնութեամբ Հաճնոյ Ց-ամեայ հերոսամարտի 74-րդ տարեդարձին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 16-ին, Փարիզի Ս Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, 8·000 դիւցազուններու յիշատակին։

Իսկ կէսօրէ վերջ ժամը 13-ին մատաղի ճաշ և յուշահանդէս, Ճաշարան վարդան՝
52, Bd St-Germain, Paris 5e
Ճաշատէնն՝ 120 Ֆր.։

ԷՍԱԵԱՆ

ՀՐԱՒԻՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը իր ընդհանուր ժողովը կը գումարէ Հոկտեմբեր 16, Կիրակի, ժամը 15-ին Բարեզործական սրահը
118, rue de Courcelles, PARIS 17e

Օրակարգ.-

1·- *Գործունէութեան տեղեկատուութիւն,*
2·- *Հաշուետուութիւն,*
3·- *Նոր վարչութեան ընտրութիւն,*
4·- *Պոլսոյ Էսաեան վարժարանի հիմնադրութեան 100-ամեակի կարգադիր յանձնախումբի կազմութիւն։*

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Էսաեանցիները։

Sous le haut patronnage de *M. Jacques TOUBON*
Ministre de la Culture et de la Francophonie
et *Agop MOVSES*
Ministre de la Culture de la République d'Arménie

A L'OCCASION DU 125e ANNIVERSAIRE DE SA NAISSANCE

KOMITAS et la FRANCE

L'UCFAF présente, en collaboration avec le Ministère de la Culture d'Arménie:
Hommage au compositeur et révélateur de l'esthétique authentique de la musique arménienne profane et sacrée.

CONCERT EXCEPTIONNEL
ŒUVRES DE KOMITAS

EGLISE DE LA TRINITE
Place de la Trinité — Paris 9e

VENDREDI 14 OCTOBRE
à 20 heures 45 précises

avec :
L'ORCHESTRE DE CHAMBRE LYRIQUE DE PARIS
direction Haïg DAVTIAN
solistes :

Herminé Yeritsian, *soprano*
Astrigh Dedeyan, *mezzo-soprano*
Meguerditch Meguerditchian, *baryton*
Karen Mirzoyan, *ténor*
Hasmig Surmelian, *piano*
Arthur Aharonian, *piano*
Haïg Davtian, *violon*

Prix des places : 120 F. (90 F. tarif réduit, étudiant et sans emploi —sur présentation de la carte— et enfants de moins de 12 ans).
Location : FNAC / UCFAF : 6, Cité du Wauxhall, Paris 10e, de 16h à 19h.
Parking : A poximité de l'Eglise de la Trinité.

—— **Du 9 au 14 Octobre :**

EXPOSITION :
« *Vie et Œuvre de KOMITAS* »
Cathédrale Apostolique Arménienne
Salle Nourhan Fringhian - 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

—— **Samedi 15 Octobre :**

COLLOQUE DE MUSICOLOGUES à la SORBONNE
« *KOMITAS : Œuvre et esthétique originale ?*
Vie et apport — Sa relation avec la France »
Amphithéâtre Bachelard, avec le concours de la section des Sciences Historique et Philologique de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes de la Sorbonne.
Galerie des Sciences — Entrée : rue des Ecoles ou Victor Cousin.
Ouvert au public de 15h à 20h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HAYRATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14
VENDREDI
14 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·437 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.437

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԿՈՄԻՏԱՍ

Որբ մանկութեան մը ու մարդոց ոճիրով բուժարանի մը չորս պատերուն մէջ բռնուած կեանք մը, արուեստին ուխտութիւններուն հետ, ամէնէն հարազատ միջավայրերէն առթուած ցաւերու տյան ընկերակցութեամբ. այսպէս կը ներկայանայ ամէնէն պարզ դիծերով տիարը որ մեծին ու փոքրին համար կ'ամփոփուի միակ անունի մը տակ :

Երբին, երաժշտութեան տարածքը չէ յամախ, անոր հետ առաջին ծանօթութեան մը ճամբան բացողը երբ հայկական նահանգներէն մէկուն աշակերտ եմ. այդ անունը դիրքէն ու տեսարակէն կը փոխանցուի մտքիդ երբ պարտականութիւն կը տրուի գոց սորվիլ տաղաչափական կազապարներով դրուած ոտանաւոր մը. ոտանաւոր որուն տողերուն առաջին տողերը յաճախ այդ անունը կը կազմեն :

Ցետոյ, օր մը ուրիշ դասագիրքի մը մէջ, սեւ գրակով ու սեւ մօրուքով նիհար կազմաւորի մը նկարը կը յայտնուի նոյն էնի ուրիշ ոտանաւորի մը քով : Նկարին հետ այդ անունը կը ստանայ չջնջուելի առաջին տարածք մը, դառնալով կոմիտաս ալ : Այլեւս ոտանաւորներուն հերոսը դարձած է վերացական տիպար մը ըլլալէ, որքան ալ դժուար ըլլայ պայն դեռ ծանօթ տէրտէսներու չարքին մէջ. այդ վարդապետը աւելի կը նմանի պատուած աշակերտի մը :

Դասարաններու, տարիներու յաջորդութեան հետ ուրիշ դասագիրքեր, մասնաւոր էջեր այդ անունին պիտի մխացնեն Քէօթահիան, Էջմիածինը, Պէռլինը, Փարիզը, Պոլիսը : Պիտի փորձես հասկնալ թէ նիզ ինչ կը վերաբերին վէպերուն յաջողութիւններէ, օտար հեղինակութիւններու գնահատանքէն ճառող տողերը այդ կենսագրութեան : Մինչ այդ, եթէ նոյնիսկ սորված, կամ սորված ըլլաս կոմունկը, գուժն առայն, Օրօրը եւ ուրիշ երգեր, կապ անմիջական պիտի չըլլայ անունին, պատկերին ու անոնց միջեւ :

Ապիկա պիտի ըլլայ աւելի ուշ երբ մըտքիդ ու հոգիիդ մէջ անունը, պատկերը, կեանքն ու երգերը զարմանալի թեւերով հիւսուին իրարու, ամբողջ աշխարհ մը բանալու նաեւ քեզի համար :

Աշխարհը՝ սիրող, խնդացող, լացող, տերկող, ցանող, հարսնիք բնող, ճնկող, ցաւող մարդերու : Աշխարհ որ այդ մարդոցմով, անոնց կեանքերով, դարերեցաւ ըլլալէ օր մը : Գիրքեր կը խօսին անոր համին ու քանի մը մամիկներ, պապիկներ տակաւին : Բայց ան փրկուած է գիրքերուն անկենդան առաջք ըլլալու ճակատագրէն, ամէնէն աւելի սեւ դրակով ու պատուած աշակերտի նմանող վարդապետին գործով : Ամէն տեղ, ամէն անգամ երբ երդչախումբ մը Հոռովել կ'երգէ, կամ Զինար ես, կոտրած, ջնջուած այդ աշխարհը կը վերականգնի, մէկդի ընելով պատմութեան վճիռը :

Ու կոմիտասով երգը կ'ըլլայ տուն, սար, դաշտ, գարուն, անձրեւ : Կ'ըլլայ հարս, փեսայ, դեղձուկ ու եղ, արօր, ցորեն, հայ, դինի : Երգը վէրքին դրուած սպեղանիի պէս կը կանգնէ մեր փլած տուները, ճղակոտոր ծիրանիին ճիւղերը :

Կը բաւէ որ սեւ, կարմիր կամ կապոյտ գոնոցով աղջնակ մը, կամ մանչուկ մը օր մը ճամբայ ելլէ տափակ ոտանաւորի մը տողերէն որոնց առաջին տառերէն անուն մը կը կազմուի : Անկէ ետք ան անպայման պիտի հանդիպի Կոմունկին որ դինք պիտի տանի երէկ կորած մեր աշխարհը :

Կոմիտաս այդ կոմունկին պահ տուած է անոր բանալին :

Ա. Թ.

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ

ՆՐԱ ԱՃԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՏԱՆԵԼՈՒ ԱՌԹԻՒ

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Դիակառիճ մօտից, գարուն էլ ահա, ծամերը թափած,
Սահում է կամաց, մատերը դնում երկնակամարի
Սրինգների բիւրեղ ձայների վրայ՝
Որպէս զի դեղնած շրթներիդ ծայրի վշտահար գիծը,
Աշխարհը խաւար մեռած աչքերիդ,
Օտար բաղաբի արեւով մեկնեն եւ ճառագայթի
Ձակատդ ըմբոստ :

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Վաղը, երբ պառկած երկաթէ գրկում անհամբեր ճաւի,
Կ'երթաս ծովերով, խեղաւ ծովերով այս մոլորակի,
Դագաղիդ գլխին հովեր կը բայլեն
Եւ ալիքների խմբերը յուզուած ծովի լարերից
Մի հսկայական բնար կը հիւսեն
Եւ շառաչելով եւ դղրդալով կը հովուերգեն ճաւի կողերին, երեր :
Յանկարծ կը ցցուեն յուճական երկրի վայրերից կախարդ
Ստուերներ մեծաշուք, աստուածներ հուժկու եւ արշալոյսի
Փերուզ արիւնից, արծաթից սարսռող ձիթենիների
Եւ երկինքների լազուրից պայծառ, մի երգ կը յորինեն
Եւ բեզ կ'օրօրեն վերջին օրօրով :

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Ա՜հ, գիտեմ, գիտե՛մ դառն վայրերից անցնելու պահին
Կոպերիդ տակը մի գիշեր կուլայ. կծկուած բերանիդ
Ծայրից դողալով մի կաթիլ արիւն վայր կ'իջնի ճորից...
Սեւ Ծովի բուրը կը հեկեկայ եւ Հայաստանի
Մարուած դաշտերից, մրրիկի նման, նման մահազանգ գարնող զուլումի,
Մեծ աղաղակներ կը հասնեն ճաւին եւ բեզ կը կանչեն :
Եւ այդ յոյգերը, փոթորիկը այդ անողորմ ողբի,
Հիւանդ ուղեղիդ վէրքը կը բանաձ եւ դու կը խենթանաս :

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

Բայց այդ կը լինի յիշատակ վերջին, այս բիրտ աշխարհի
Յիշատակ վերջին : Վերջին մղձաւանջ, վերջին սեւ տեսիլք,
Որի դաճակը մորթել էր երգդ եւ սիրտդ փակել թանձր խաւարում :
Ցետոյ, վարդապետ, - լսո՞ւմ ես ձայնը տարագիր սրտիս -
Ցետոյ, վարդապետ, կը գայ վեհաշուք, պայծառ գմբեթը Հայոց աշխարհի
Եւ կը բարձրանաձ լուսէ խմբերի երգեր անհման...
Անհամբեր շարժով բեզ կը բոլորեն լեռները մեր վէս,
Դաշտերը մարմանդ, դալար սեգերը, ձորերը մեր խոր,
Ոսկէ կոկորդով, կլկլուն, ուրախ, աղբիւրները մեր,
Ճառագայթների բամբիռը զարնող գետերը զուարթ
Եւ դա կը լինի համերգ մի հսկայ, որի նմանը չէ լսուած երբե՛ք
Եւ ոչ մի վայրում : Մի դաշնակութիւն, որի մեղեդին
Գալիս է հնչուն հողերի կրծքից, սարերի կանաչ բորոզանների
Կանչող հմայքից, ձորերում ձայնող խուլ թմբուկներից,
Դաշտերում սահող մեղմ ջուրթակներից եւ այն զանգերից,
Որոնք հնչում են, երբ մեր արեւը կպչում է ժայռին
Եւ վայր է թափում խօլ ջրվէժների ղօղանջը արծաթ :

Եւ դա կը լինի համերգ մի հսկայ, որի նմանը չէ լսուած երբեք
Եւ ոչ մի վայրում : Դիսկանտներ ոսկէ, բասօներ խորունկ,
Կաղամախների խշշոցներ խորհուրդ, բաղերի ծոցից
Եկած շրշիւններ, հասկերի գլխին սահող լեռնօձեր,, վազող ջուրերի
Արագներ շռինդ, բռնուած պեդալը ծեծուող կալերի,
Եւ ալիք ալիք խոտերը շարժող փուգան հովերի՝
Կը գան կը կանգնեն եւ հոգուդ խորքի չերգուած երգերից
Հայոց աշխարհի բոլոր ձայներով կը համերգեն ճորից :

Բարի ձանապարհ, վարդապետ, վերադարձ բարի...

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ

«Հայրենիք» ամսագիր, Ապրիլ 1936

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԷՆ ԳԱՒՐԻՆԵՈՆ Կրնոպլի երեսփոխան -- քաղաքապետը բահաարկուեցաւ Հոկտեմբեր 12-ին, նոր տարողութիւն մը տալով «ափէո»ներուն : Գաւրինեան հրաժարեցաւ Հաղորդակցութեանց նախարարի իր պաշտօնէն, երբ քննութեան տակ առնուեցաւ : Հարցը բաւական հին անցեալ ունի եւ կը վերաբերի 1989-ի թաղապետական ընտրութիւններուն, որոնց առթիւ Գաւրինեան երկրորդ անգամ ըլլալով կ'ուզէ տիրանալ Կրնոպլի քաղաքապետարանին : Այդ առընչութեամբ, 1988-ի աշնան կը ստեղծուին երկու պարբերականներ ընտրապայքարը տանելու համար՝ Տօփիւճ Նիուզ եւ Նիուզ : Գաւրինեան կ'ընտրուի, բայց ժամն է հաշիւներուն : Մամուլի այդ գործողութեան բաղը 8-էն 12 միլիոն է : Ընտրուելէն ետք, Գաւրինեան կ'որոշէ սեփականաշնորհել քաղաքին ջուրերու թաղապետական սպասարկութիւնը, հակառակ բողոքներուն : Թաղապետութիւնը Գոժէսին կը ծախէ Լիոնէզ տէ զ'օ-ի մէկ ճիւղին մատակարարումը 120 միլիոն Ֆրանքի : Քանի մը ամիս ետք, 1989-ի Նոյեմբերին բաց ունեցող մամուլի ճեռնարկութիւնը կը պնուի Լիոնէզ տէ զ'օ-ի մէկ ուրիշ ճիւղին կողմէ որ բաղը կը դոյէ : Եւ քանի Լիոնի դատաւորը կը պրպտէ այնքան աւելի կը մխրճուի նոր յայտնութիւններու մէջ : Ճիշդ է որ Գաւրինեանի Փարիզ ձերբակալուիլն ու Լիոն փոխադրուիլը, Հոկտեմբեր 12-ին, բաւական դուշական բնոյթ ունէր եւ անսպասելի էր : Իրեն հետ բանտն է իր բարեկամը՝ Ժան-Լուի Տիւթարէ : Նախկին նախարարը առաջին անդամ քննութեան տակ առնուած էր հանրային ինչքերու չհատպրծման, իսկ հիմա, չատ աւելի ծանր է մեղադրանքը որ կը վերաբերի «կրաւորական կաշառակերութեան» : Դեռ կայ Պուլվար Սէն-Ժերմէնի 280 քառակուսի մեթրի յարկաբաժին մը գնուած չինծու անուններով եւ «վարճուած» Ա. Գաւրինեանի (1986-էն ի վեր) որ երբեք վարձք չէ վճարած : Փաստաբանները բոլորովին «անարդար եւ չափազանցուած» կը դտնեն բանտարկութիւնը :

ԹՈՒՐԻՒՈՑ քաղաքական չրջանակներու մէջ սկսած է աղմուկ բարձրանալ քրտական դիւղերու հրկիզումներու եւ ընդհանրապէս վերջին դինուորական գործողութիւններու առթիւ : Կառավարութեան մէկ անդամն իսկ՝ Ազիմէթ Գէօյլիւօղլու, Մարդկային Իրաւանց նախարար, չատ բուռն հակազդեցութիւն մը ունեցած է «Ձումհուրիյէթ»ի տուած իր հարցազրոյցի ընթացքին : Ան կ'ըսէ. -- «Թունճելիի մէջ, Պեռութիւնն է որ կրակի կուտայ դիւղերը : Ահաբեկչութիւնը Պեռութեան կողմէ կը գործուի եւ այլ վայրերու մէջ ՓՔՔ-ի կողմէ» : Նախագահ Տէմիրէլ ալ հրահանգած է բանակին քննութիւն բանալ հազարաւոր դիւղացիներու բռնի տեղահանութեան մասին : Կառավարութեան կիսապաչտօնական քաղաքականութիւնը որ կը միտի տեղւոյն բնակչութիւնները դէպի քաղաքները քշել, որպէսզի քիւրտ մարտիկները նեցուկ չունենան, նոր չէ : Այս անգամ կը թուի որ գործողութեանց ծաւալը կը զուգադիպի Սեմտին Սաքիքի (ՓՔՔ-ի տեղական պետ մը) աւելի ծանօթ՝ «առանց մատի Զեքի» անուան տակ ժամանումին հետ չրջանին մէջ : Ամէն պարագայի մէջ, դինուորական գործողութիւնները խնդրոյ առարկայ չեն, հա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՓՈՐԸ՝ ԿՈՄԻՏԱՍ

1869 - 1935

Խ. ԵԼՄԱՋԵԱՆ

Հայ մշակոյթի, մասնաւորաբար երաժշտական պատմութեան մէջ ոչ ոք կրցած է այնքան նշանակալից տեղ դրաւել վերջին դարու ընթացքին, որքան Կոմիտասը: Ոչ ոք այնքան յարգանք եւ սէր վայելած՝ լայն ժողովրդականութիւն գտած է, որքան Կոմիտասը: Ոչ ոք նոր սերունդի բանաստեղծներուն, երաժիշտներուն, նկարիչներուն եւ քանդակագործներուն համար այնքան ներշնչման աղբիւր դարձած է, որքան Կոմիտասը: Այսօր ըլլայ Հայրենիքի թէ Սփիւռքի զանազան ափերուն մէջ դոյութիւն ունեցող երգչախումբեր, սենեկային նուագախումբեր, երաժշտանոցներ, թանգարաններ, նոյնիսկ փողոցներ եւ հրապարակներ մկրտուած են իր անունով: Երեք հազար տարուան պատմութիւն ունեցող հայ ժողովուրդը քաղաքակիրթ ազգերու փաղանգին պատկանելու լուսաւոր տեսիլքին եւ խոր հաւատքին ընդմէջէն ծնունդ տուած է բազում մտքի եւ արուեստի մշակներու, որոնց մէջ Կոմիտասը ունի իր առանձնայատուկ տեղը:

Ահաւասիկ հաստատումներ, որոնց պատճառը կրնանք գտնել, երբ հարցը դիտենք դէթ հպանցիկ ակնարկով մը (քանի որ անհնարին է դրաւել ամէնօրեայ այս թերթի սիւնակները մանրամասնութիւններով) պատմութեան լոյսին տակ, մեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնելով Կոմիտասի կատարած հայ ժողովրդական երգը յայտնաբերելու, դասաւորելու, գեղեցիկ եւ զայն երաժշտական աշխարհին ծանօթացնելու անփոխարինելի աշխատանքին վրայ:

Մինչեւ Կոմիտասի մը առաքելութիւնը հայ երգը ունեցած է լոկ հոգեւոր դիմագիծ, նկարագիր: Բնականօրէն գոյութիւն ունէին նաեւ աշխարհիկ երգեր, որոնք տարբազով ազգ., սակայն ոգիով եւ արուեստով օտար էին: Ժամանակակից երաժշտագէտները, որոնցմէ էր Նիկողոս Թաշճեան, հայ դպրոցներէ ներս կ'ուսուցանէին որպէս հայկական երաժշտութիւն երգեր՝ որոնք յունական, իտալական կամ ֆրանսական երաժշտական դպրեվանքներու յարմարցուած հայ բանաստեղծներու ստեղծագործութիւններ էին: Հետեւաբար ազգային կոչուած երաժշտութիւնը այլանդակուած էր օտարամուտ եղանակներով եւ խառնուած՝ արեւելեան եւ արեւմտեան երգերու ժխորին մէջ: Իսկ ժողովրդական երգը մնացած էր Փոլքլորիկ երաժշտութեան նեղ սահմաններու մէջ. երաժշտութիւն մը, որ ստեղծուած էր ժողովուրդի ճաշակով, նախնական միջոցներով, առանց երաժշտական օրէնքներու եւ աւելի ըլլալով մխաճայն: Հետեւաբար, պատասպարուած էր դուրս մնալու համաշխարհային երաժշտական մեծ ընտանիքէն:

Կոմիտաս Վարդապետ, աւազանի անունով Սողոմոն, իր ծննդավայրը Կուտինայէն 1881-ին էջմիածին երթալէն, Գէորգեան ճեմարանի մէջ ուսանելէն, 1890-ին աւագ սարկաւագ, 1893-ին՝ աբեղայ, 1895-ին վարդապետ ձեռնադրուելէ եւք 1896-ին կը մեկնի Գերմանիա՝ Պեռլինի քաղաքը, յառաջացնելու եւ կատարելագործելու համար իր երաժշտական ուսումը՝ Ռիխարտ Շմիտի մօտ: Կը հետեւի միաժամանակ փիլիսոփայութեան դասընթացքներուն: Շեշտենք թէ՝ մինչեւ Գերմանիա մեկնիլը Կոմիտաս ճեմարանի չրջանին Տէր -- Ասատուածատուրեանի եւ Թիֆլիսի մէջ ալ մէկ տարի Մ. Եկմալեանի (1895) մօտ կ'ուսանի եւ կը զարգացնէ իր երաժշտական ուսումը: Ան կը տրուի հայկական ձայնագրութիւնը, որոնք նըշաններ են եւ կը գրուին մէկ տողի վրայ, դիր գրելու պէս, եւ ունին անչուշտ իմաստներ ձայնի բարձրութեան, ժամանակի, չափի, տեւողութեան, դադարի եւայլն: Իր նպատակն եղած է ծանօթանալ հին երգերուն, մեղեդիներուն, չարականներուն, որոնց մեծ մասը գրի առնուած էր խազային գրութեամբ եւ ապա հայկական ձայնագրութեամբ:

Կոմիտաս Պեռլինի մէջ երեք տարիներ մեղուի մը պէս աշխատելէն, եւրոպական ձայնագրութեան եւ երաժշտութեան քաջ տեղեակ դառնալէ, «քրտական երաժշտութիւն» տեսական դասընթացքը աւարտելէ յետոյ, 1899-ին կը վերադառնայ Էջմիածին եւ կը լծուի երաժշտական-դաստիարակչական աշխատանքի: Եւրոպական ձայնագրութեամբ եւ երաժշտութեամբ զինուած Կոմիտաս կը փորձէ եւրոպական երաժշտութեան օրէնքները յարմարցնել հայ երգի ոգիին, երբեմն անտեսելով անոր նորմաններըը: Ան մօտէն կը հետաքրքրուի նաեւ պարսկական, արաբական, բիւզանդական կամ ասորական երաժշտութեան հետ, դիտականօրէն զանազանելու անոնց մանավանդ ութերիմները իր ժողովուրդի հարազատ ստեղծագործութիւններէն:

Կոմիտաս կը ստուգէ որ հայկական երաժշտութիւնը չի նմանիր եւրոպականին: Ճշտակ է թէ եւրոպականին մէջ «մաժէօր», «մինէօր», «քրոմաթիկ», «տիատոնիկ» կամեր կան՝ ութ ձայներով, տօ, րէ - մի - ֆա - սօլ - լա - սի - տօ: Ըստ Կոմիտասի ասոնք հայկական չեն եւ հայկական երաժշտութեան օրէնքներուն չեն համապատասխաներ: Սրբոյ Թարգմանչաց օրերէն ի վեր չարականները, եղանակները երգուած են քառեակներու «թէթրաքորտ»ներու դրութեան վրայ: Մեր հայրերը ծանօթ չէին երաժշտական սանդուխի (սքալ) եւ ութեակին (օքթաւ):

Այս տեսութեան մասին Կոմիտասէ յայտնած կարծիքը հետաքրքրական է. «Մեր երաժշտութիւնն էլ իւր ամբողջ ոգիովն ու ոճով նոյնքան արեւելեան է, որքան Պարսիկը եւ Արաբականը. բայց ոչ Պարսիկ - Արաբականը մերն է, եւ ոչ ալ մերը նորա մի մասն է. այլ խնդիր է թէ նոցա ազդեցութեան է ենթարկուել. ճիշդ այնպէս, որպէս մեր լեզուն հնդեւրոպականի մի ճիւղն է. այսպէս են եւ պարսկերէնը, բրտերէնը, գերմաներէնը, եւ. այլն: Բայց մեր լեզուն ոչ գերմաներէն է, ոչ. բրտերէն եւ ոչ պարսկերէն: Մեր եւ միւս արեւելեան եղանակների զանազանութիւնն այն է որ նոցա ճառեակի տարածութիւնը մեծացնում ու փոքրացնում են. մենք առնում ենք մի պարզ ճառեակ եւ նորա պարունակած ձայնամիջոցներն ենք փոխում կիսաձայնական դրութեամբ. պարսիկ, տաճիկ, արաբ երաժշտութեան մէջ գործածում են նոյնիսկ անգործնական ու անմիտ 1/3, 1/4 ձայներ անգամ: Չափական դրութիւնն էլ այլ է մերի մէջ»:

Ի՞նչ է ճառեակը: Ճառեակ մը կը կազմուի չորս ձայներէ եւ ունի իր մէջ երկու եւ կէս թօն: Ութեակ մը կազմելու համար կը գործածուին երկու ճառեակներ, պահելով միշտ նոյն օրէնքը: Բնականօրէն, ճառեակի մը մէջ գտնուող ձայնամիջոցները կարելի է փոխել կիսաձայնական դրութեամբ:

Կոմիտաս երբ կ'ընէ բաղդատականը հայկական երաժշտութեան՝ եւրոպականին հետ, յայնօրէն կը կենայ նաեւ կըշռոյթի օրէնքին վրայ: Հոս կը գտնէ նաեւ տարբերութիւններ: Հայկական ժողովրդական երգի կշռոյթը՝ եւրոպական կըշռոյթի երեք դլխաւոր տեսակներու չափերով սահմանափակուած չէ, եւ սերտօրէն կապակցութիւն ունի բառերուն, բանաստեղծութեան եւ իմաստին հետ:

Որպէս երրորդ սկզբունք՝ հայ երգի մանայատկութեան, Կոմիտաս կ'ընդգծէ «չէչո»ին կարեւորութիւնը երաժշտական նախադասութեանց մէջ:

Երկար եւ տքնաջան ուսումնասիրութեանց, մանրազնիւական ներհուն վերլուծականներու ընդմէջէն Կոմիտաս մաքրագործման եւ վերամշակման կ'ենթարկէ հայ հոգեւոր թէ դեղջուկ երգերը, որոնք կորսնցուցած էին իրենց ազգային դրոշմը, ոճը եւ ոգին: Կը գտէ դանոնք աւելորդ դեղդեղանքներէ, խաղերէ, դարձուածքներէ, մայր եղանակը խաթարող աւելորդաբանութիւններէ: Որպէս ըիւրեղացած եւ ինքնատիպ երաժշտութիւն, Կոմիտաս հայ երգը կը դնէ միջազգային դիտական երաժշտութեան կաղապարներուն վրայ, նոր էջ մը բանալով հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ:

Կոմիտասի ստեղծագործական, դիտական եւ հասարակական գործունէութեան ամէնէն աւելի բեղմնաւոր չրջանը կ'ըլլայ 1905-էն եւք: Այս թուականէն սկսեալ անբազմաթիւ համերգներով եւ բանախօսութիւններով հանդէս կուգայ զանազան քաղաքներու մէջ, ծանօթացնելու համար հայ երգն ու երաժշտութիւնը օտար երաժշտագէտներու, պատմագէտներու:

Այս նպատակով կը մեկնի Թիֆլիս 1905-ին, Փարիզ 1906-ին, 1907-ին Ժընեւ, Լօզան, Ցիւրիխ եւայլն: Օտար մամուլը մեծ հիացումով եւ դնահատանքով կ'արտայայտուի դասախօսութեանց եւ համերգներու մասին: 1906 Դեկտեմբեր 1-ին Փարիզի մէջ տուած առաջին համերգին ներկայ եղող Վիէննայի փրոֆէսէօրներէն մէկը, համերգը լսելէ ետք, կը բացագանչէ.

«Ձեմ հաւկնար, եթէ Աստուած Հայոց ձայնը չլսէ, ապա որո՞ւ ձայնը պէտք է լսէ»:

Իսկ Սորպոնի համալսարանի փրոֆեսայոնի երաժշտագէտ - մեկնաբան Լուի Լալուան կախարդուած Կոմիտասի արուեստէն կ'ըսէ. - «Ոչ ոք կրնայ դիս մեղադրել չափազանցութեան մէջ, եթէ ըսեմ, որ այդ համերգը յեղաշրջում մըն էր, որ իր յայտնութեամբ զարմացուց մեզ: Մենք ոչ ոք կրնար մտքէն անցընել դեղեցկութիւններն այդ արուեստին, որ իսկապէս ոչ եւրոպական է ոչ արեւելեան, այլ ունի նկարագիրը մը աշխարհի մէկ մասիկ՝ չնորհալի քաղցրութեան, խորութեամբ յուզման եւ ազնիւ զորովի...»:

1907 - 1908-ին հայ երգի առաքեալը մօտէն կը զբաղի հայկական հին խազերու ուսումնասիրութեամբ եւ կ'ունենայ նաեւ մտածումը օպերա ստեղծելու եւ այս հեռանկարով կ'ուսումնասիրէ «Անոյշ»ը եւ կը յօրինէ քանի մը մեներգներ եւ խմբերգներ: Այս ուղղութեամբ Արշակ Զօպանեան «Անահիտ»ի 1931 թիւ 1 - 2-ի մէջ կը գրէ. - «Կոմիտաս Անոյշի քանի մը մեներգներուն եւ խմբերգներուն եղանակը յօրինած էր, առանք ինձի երգեց էջմիածին եւ չատ սիրուն դասյ»: Իսկ Շահան Պէրպէրեան «Միտն»ի 1936 Յունուար թիւի մէջ կ'ըսէ. - «Ինձի երգած եւ նուագած է անոր (Անոյշ)ին նախերգանքը, եւ իսր տպաւորութիւն եմ կրած»: Ընդգծենք թէ՝ Կոմիտաս գրած է Յակոբ Պարոնեանի «Քաղաքավարութեան վնասները»ու համար ալ երաժշտական - քոմետիա: Դըժբախտաբար չկան յատակ եւ ամբողջական տուեալները, իր այս ծրագիրներուն մասին:

1909-ին Կոմիտաս կը դիմէ Մատթէոս Իզմիրլեան Կաթողիկոսին էջմիածինէն հեռանալու համար, որովհետեւ հոն կ'ապրի անչնչելի մթնոլորտի մը մէջ: Չի դտներ հանդիստ իր ազնիւ աշխատանքի ծարաւը յագեցնելու: Կը փորձէ հեռու մնալ նեղմիտ, պահպանողական հատուածի դաւադրութիւններէն: Խիզճը կը մեռնի, եռանդը կը պաղի եւ կեանքը կը մաչի: Խնդրանքը թէեւ կը մերժուի, սակայն Կոմիտաս 1910-ին կը մեկնի Պոլիս, իր ծննդավայրը տեսնելու պատրուակով: Հոն ալ չի դտներ խաղաղութիւն: Այս անդամ Պոլսոյ խաւարամիտ կրօնականները եւ պահպանողական դանդուածը կը հալածեն վարդապետը, առարկելով թէ՝ իր վանական կոչումին երբեք յարմար չէ դիւղ դիւղ, քաղաք քաղաք պտըտելով, խնջոյքներու մասնակցելով սիրային եւ աշխարհիկ բնոյթով ժողովրդական երգեր հաւաքելը, դանոնք կատարելը, կրօնական երգերը աշխարհիկ բեմերէն երգելը եւ երգել տալը:

Հակառակ այս բոլոր դժուարութեանց Կոմիտաս վարդապետ, մեծ նուիրումով կը շարունակէ իր ուղին եւ կը կազմէ Պոլսոյ մէջ 300 հոգինոց «Գուսան» երգչախումբը, որուն վրայ կը սիրէ իր կրթիչ եւ դաստիարակիչ ազդեցութիւնը: Ինչպէս Փարիզ, Ժընեւ, Պեռլին, Եդիպտոս, Գահիրէ, Թիֆլիս, Բաքու, Իտալիա եւայլն, նոյնպէս ալ Պոլիս, հայ երգը եւ Կոմիտաս երբ բեմ կը բարձրանան, կը ստեղծեն խանդավառութիւն, հպարտութիւն, ինքնագիտակցութիւն, ուրախութիւն, որոնք ալիք առ ալիք կը տարածուին ժողովուրդի բոլոր խաւերէն ներս: Վարդապետը հոն ալ կ'ընդգծէ դաստիարակչական աշխատանքի կարեւորութիւնը: Հետաքրքրական կը դանենք 1912-ին Պոլսոյ Իսաեան վարժարանի ուսուցչական կազմի համար կարդացած դասախօսութեան սա տողերը, որոնք վճիտ ջուրի մը նման յըստակ են եւ պայծառ, նոր սերունդներ պատրաստելու նուիրական դործին նկատմամբ իր յուզաբերած մօտեցումին եւ բծախնդրութեան որպէս խօսուն վկայութիւն: «Երգեցողութիւնը սրտին հետ կապ ունի, որ ուղղակի հոգիին կ'երթայ: Ուսուցիչ պարոններ եւ քոյրեր, դգուշութեամբ եւ երկիւղածութեամբ մօտեցէք դաստիարակութեան դործին: Մխատ փուկ պաշտօն մըն է ձերը: Դաստիարակելու կոչուած էք սերունդ մը, որ ապագայ ազգն է. սխալ ուղղութեամբ՝ ազգ մը կը խորտակէք վերջը»:

Երեք տարիներ Պոլսոյ մէջ դործելէ յետոյ Կոմիտաս 1913-ին կը վերադառնայ էջմիածին նոր դործեր հաւաքելու, ապա կը մեկնի Պեռլին իր դործերը հոն հրատարակել տալու համար:

1915 Ապրիլ 11-ին կը ձերբակալուի Պոլսոյ մէջ եւ կ'աքսորուի: Իր ժողովուրդին մութ օրերէն եւ սեւ ճակատագիրէն ծանրօրէն կը ցնցուի, հոգեկան վիճակը կը խանդարուի, ներքին փոթորիկներով կը տառապի Կոմիտաս, եւ 1916-էն մինչեւ 1918 Հիւանդ ըլլալով կը մնայ Պոլիս: 1919-ին կ'ուղարկուի տարաբախտ վարդապետը Փարիզի հոգեբուժարանը:

Հայ երաժշտութեան այրուբենը յատնաբերողը եւ վերածնողը, կենդանի առաքեալը՝ Կոմիտաս 1935 Հոկտեմբեր 21-ին ընդմիշտ կը հեռանայ աշխարհէն, եւ 1936-ին մարմինը կը փոխադրուի եւ կը թաղուի Պետական Պանթէոնի մէջ, հայրենի հողին վրայ:

(Մնացեալը յաջորդով)

Քանի մը դրուագներ

Ո՞ր մէկը պատմել, ի՞նչպէս պատմել: Իր աշակերտներն էինք երեք տարի չրուներ ու այդ անմոռանալի տարիներէն ի՞նչ յիշատակներ կը խուժեն այժմ...

Պոլիսը 1910 - 1913 վարակուեցաւ հայերգին տենդով: Վարդապետն էր բերողը: Ու բերնէ բերան, սիրտէ սիրտ ա. նոր արձագանգները չմարեցան երբեք նոյն հայ ժողովուրդին ու վարդապետին տառապանքի օրերուն: Զինքը լսելու բախտը առաջին անդամ Խասեանի ուսուցիչներուն էր վիճակուած: Լսեր էինք որ կուգայ, երեկոյ մըն ալ արձակուրդի պահուն ըսին որ եկեր է: Դասարանէ դասարան իր պատկէն վերջ հաւաքուեցանք սրահը դուռ, նախկին քով ու խնդրեցինք որ բան մը երգէ մեզի: Ու աչնան այդ իրիկունը՝ կիսամութ սրահին խորէն յանկարծ բարձրացաւ «Տէր ողորմեա»ն, իր «Տէր ողորմեա»ն որ արցունքով ու յուզումով լեցուց բոլորիս աչքերն ու հոգիները: Մեր առաջին հաղորդութիւնն էր վարդապետին անզուգական տաղանդին հետ: Կեդրոնականի ու Խասեանի աշակերտութիւնը ընտրութեամբ եւ դուրսէն երիտասարդներու խանդավառ բազմութիւն մը կազմեց իր առաջին երդչախումբը, «քերթենքլենբուր» բանակ մը, ինչպէս ինք կը սիրէր անուանել զանոնք, այնքան զուարթ ու այնքան խանդակաթ չեչտով մը:

Վարդապետը հմայած էր այդ բազմութիւնը իր ձեռքերու պարզ չարժումներով եւ իր դէմքին յարաճուն ու մշտափոփոխ արտայայտութիւններով, համաճայն երգին բնոյթին, չարժում եւ արտայայտութիւն որոնցմէ մին միսյն կախում ունէր յաջողութիւնը մեր երգածին: Այն հուժկու, դոռ ու մարտական թափը զոր կը տանար «Սիփանայ սարերը» իր դէմքին խաղերը եւ ձեռքին չարժումներն էին որ կը ներշնչէին երգիչներուս, ինչպէս այն զուարթ, գինովի երդը «Լարի թմպըրըլալա՛ հա՛ հա՛ հա՛»ն որ կասկած կը ներշնչէր մեզի թէ վարդապետը դինով է անպատճառ:

... Պատմե՞լ թէ ի՛նչպէս կը զոչացինք երբ հինգ վայրկեան կ'ուշանայինք դասերէն: Գիտէինք որ դաշնակին եւս կիզած յանկարծ մեր դիմացը պիտի դտնէք զինքը, զաղտնազողի մեր տեղը սպրդած տեսն:

Մէկ ցաւ միայն կը խոցէր երբեմն մեզ չատերուն սիրտը, - լսել զոնէ մէկ անդամ համերգ մը հեռուէն: Շատ անդամ ծրագրած ենք փախչիլ թատրոնին վերնայարկը եւ զոնէ «Հոռովել»ը լսել հեռուէն: Ու երբեք ալ չենք համարձակած: Իր աչքը ականջին նման մեր սարսափն էր: Որքան դիւրութեամբ կը նշմարէր երկու հարիւրէ աւելի երդիչներէն ոեւէ մէկուն սխալ ձայնը, յանցաւորը կը կարմրցնէր իր չեչտ ակնարկով կամ սրամիտ կատակով, այնքան եւ չատ աւելի անողոք կերպով կը բռնէր ականջը վախտականին, եթէ մանաւանդ համերգի օրն էր իր բացակայութիւնը:

Համերգներուն միշտ ներկայ կ'ըլլային երաժշտասէր բարձրաստիճան անձեր, կելու կոչուած էք սերունդ մը, որ ապագայ ազգն է. սխալ ուղղութեամբ՝ ազգ մը կը խորտակէք վերջը»:

Երեք տարիներ Պոլսոյ մէջ դործելէ յետոյ Կոմիտաս 1913-ին կը վերադառնայ էջմիածին նոր դործեր հաւաքելու, ապա կը մեկնի Պեռլին իր դործերը հոն հրատարակել տալու համար:

1915 Ապրիլ 11-ին կը ձերբակալուի Պոլսոյ մէջ եւ կ'աքսորուի: Իր ժողովուրդին մութ օրերէն եւ սեւ ճակատագիրէն ծանրօրէն կը ցնցուի, հոգեկան վիճակը կը խանդարուի, ներքին փոթորիկներով կը տառապի Կոմիտաս, եւ 1916-էն մինչեւ 1918 Հիւանդ ըլլալով կը մնայ Պոլիս: 1919-ին կ'ուղարկուի տարաբախտ վարդապետը Փարիզի հոգեբուժարանը:

Հայ երաժշտութեան այրուբենը յայտնաբերողը եւ վերածնողը, կենդանի առաքեալը՝ Կոմիտաս 1935 Հոկտեմբեր 21-ին ընդմիշտ կը հեռանայ աշխարհէն, եւ 1936-ին մարմինը կը փոխադրուի եւ կը թաղուի Պետական Պանթէոնի մէջ, հայրենի հողին վրայ:

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՍԻՐՏՍ ՆՄԱՆ Է ԷՆ ՓԼԱԾ ՏՆԵՐ»

... Վարդապետին բոլոր արժանիքներուն մէջ - տաղանդ, արուեստ, դիտութիւն, կամք եւ խանդավառութիւն - տիրական պիտի մնայ ոգին, այնքան վճիտ, խորունկ եւ ծաւալուն:

Ի՞նչ պիտի ըլլար արմատախիլ բազմութեանց հոգեկան պատկերը այսօր, եթէ Վարդապետը դուրս ելած չըլլար էջմիածինէն կամ Կովկասէն: Եթէ հանդիպած չըլլար Պոլիս, Բիւթանիա, Փոքր - Ասիա, Եգիպտոս եւ այլուր:

Վարդապետին առաքելութեան չէ՞ք պարտիր ինչ որ կը թրթռայ ձեր ականջին, կը սարսռայ ձեր շրթունքներուն վրայ մինչեւ այսօր: Ծովերէ ծով եւ ցամաքէ ցամաք:

Ի՞նչ ունէինք երբեմնի սուլթանախնամ ոստանին մէջ, Կոմիտասի զալուստէն առաջ:

Եւ, բոլոր երգերուն ինչպէս երգիչներուն կամ երգչախումբերուն մէջ, ո՞րն էր այն բացառիկը, որ ամէնէն աւելի ոգի, խռովք, ուժ, արեւ եւ արցունք ցանեց սիրտերու մէջ, ծաւալեցաւ ու տեւեց. - կը տեւէ՛ մինչեւ այսօր:

Երգեր չա՞տ էինք լսեր, մինչեւ Կոմիտասի զալուստը, Ու կը լսենք մինչեւ այսօր:

Եւ սակայն, ո՞ր կանչը, նոյնիսկ մըրմունջը այնքան ուժգնօրէն ճեղքեց խաւարը, անզգալաբար լեցնելով անջրպետը, վարթամ այլ անմէջ քաղաքները խոնարհեցնելով դիւղին առջեւ:

Վարդապետը յաղթեց, վարդապետը գերազանցեց, որովհետեւ իրեն հետ ունէր լեռն ու դաշտը, հովն ու արօրը, սէրն ու աշխատանքը, ժպիտն ու արեւը, վտակն ու «կռունկ»ը, խոյանք ու սարսուռ ամբողջ ժողովուրդ մը իր հարազատ յոյզերով, փոթորիկներով, ուրախութեամբ եւ տրտմութեամբ:

Սիրտս նման է էն փլած տներ,
Կոտրեր է գերաններ, խախտեր է սեներ...

Նոր Կոմիտասի մը կարօտն ունինք մենք այսօր, անուցանելու համար մեր սիրտը, որ ահա կը փլի, չատերու համար փլա՜ծ է արդէն «նման էն տներ» - հեռո՛ւ դիւղն ու դաշտէն, աղօտ յիշատակի մը վերածելով հայրենի լեռն ու դեղն ու պերանդին:

Կարօտն ունինք խանդակաթ սրտի մը եւ հզօր արուեստի մը, որ կրկին ու կրկին պեղելով անսպառ ակունքը ժողովրդական երգին, քիչ մը չող, պուտ մը աւիշ հեղուր մեր հոգիներուն մէջ:

Ո՛չ մէկ ժողովուրդ այնքան խմորուած, ինչպէս խալիֆա Ապտիւլ Մէճիտը որ այն տաճն գահաժառանգ էր: Կիրակիի ընդհանուր փորձերը եւս տեսակ մը համերգներ էին եւ յաճախ հիւրեր կ'ուննենայինք դեսպանը, Գ. Պոնիար, կնոջը հետ, որոնք սուգ ունէին այդ օրերուն եւ չէին կրնար հանդիսին ներկայ ըլլալ: Ուրիշ ընդհանուր փորձի մըն ալ տեսանք փոքրիկ կազմով մեծ անձնաւորութիւն մը, երկրորդ պալատին արարողապետն էր՝ Ալի ձէհնի պէյ: Ուշադիր եւ ամփոփ ամբողջ երգերը մարիկ ընելէ ետք, խնդրեց վարդապետէն քանի մը խօսք ուղղել սրդոյ ուրախ բառ առ բառ. - «Ես ալ երաժշտութիւնս մարդ եմ, երկար տարիներ Եւրոպա եղած եմ, զանազան երկիրներ ու լսած եմ չատ մը երգչախումբեր, այսքան եւ աւելի բազմանդամ թերեւս, բայց առաջին անգամ է որ կը հանդիպիմ խումբի մը որուն ոչ մէկ անդամը ձայնագիր մը չճանչնալով այսքան ճիշդ կ'երգէ: Ես ասիկա ոչ միայն սովորական չեմ դատեր, այլ եւ կը նկատեմ բացառիկ բան մը»:

Ու դիտնալով որ այդ հրաչքը կապուած էն համեստ երեւոյթով կանգնած վարիչին ձեռքերէն, հիացումով ու յարգանքով գնաց սեղմեց զանոնք:

Այս խանդավառ օրերուն էր որ հեռացայ Պոլսէն, իսկ 1916-ին դարձան Վարդապետը գտայ Նորէն: Վերադարձեր էր աքսորէն երեւութապէս հանդիստ, բայց խորապէս ցնցուած:

Ճամբուն վրայ իր բնակարանին պատրաստած լուսաւոր կէտ մըն էր այդ մութ օրերուն անցորդներու համար, երբ ժըպտուն ու հիւրընկալ չարժուձեւերով կը սպասէր որ վեր ելլենք: Միշտ կորովով ու նոր թափով լծուած կը գտնէինք զինքը իր սիրած աշխատանքին: Վերջին յիշատակը որ տանըլինը տարի թարմ է մնացեր իրմէ, եղեր է այն կորովի եւ իմաստնութեամբ յաղթական Վարպետը որ սեղանին կոթնած մտիկ կ'ընէր բանաստեղծ Մէհմէտ Էմինի ինքնագիր արտասանութիւնները, գանոնք գաչնաւորելու ինդրանք ստացած ըլլալով, մինչ ես կը խառնէի սեղանին վրայ իր սիրած «քերթնքէյէ» գրիչները, քանակները, կազմարները, բոլորը նուէր Եղիպտոս իր այցելութենէն: Չէ՞ որ այդ ժիր, անխոնջ կենդանին էր իր նչանաբանը, անով կ'ոգեկոչէր բոլորս, նկատելով գայն մարմնացումը չարքաշ եւ սակաւապէտ կեանքի: Իր կենցաղն ալ նոյնքան չարքաշ եւ սակաւապէտ էր տաղանդին պատկան էր, այն տաղանդին որ քանի տարուան լուռ չիջուժովն իսկ կը մնայ փայլուն ու յաղթական ատաղձ մեր մեծերու կամարին:

Իր հրաչագործ ձեռքերը որոնք բազմութիւններ վարեր են յոյզ, խանդ, սէր ժողվելով ու ցանելով, այսօր սառն ու անշարժ, մեր յարգանքի համբոյրներով պիտի ջերմանան ու չարժին թերեւս:

ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

1935 Նոյեմբեր 3

ՎԵՐՋԻՆ ՀՐԱԺԵՇՏ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ

Մնաք բարեւ, անդին Հայր սուրբ Ջան,
մնաք բարեւ յաւիտեան...

Այս տխուր օրերին կայծակի արագութեամբ հազարաւոր թանկագին յիշատակները արթնցած են հոգուս մէջ եւ մոռացութեան տուած այս տարաբախտ 16 տարուան ձեր տառապանքների հեռացումի, ձեր բոլոր սիրելի բարեկամներից եւ ձեր մեծ գործից վշտալի ու սգաւոր տպաւորութիւններին:

Մերթ կը մտաբերեմ Կովկասի հեռաւոր մեր առաջին հանդիպումը, երբ ձեր երգը յայտնութիւնը եղաւ ինձ համար հայ երաժշտութեան, - մերթ Փարիզի մեր մտերիմ բարեկամական ժամանցները 1906 - 1907 թուականներին: Կարծես երէկ լինէին այս աքանչելի օրերը, երբ դուք կը պատրաստուէիք առաջին հայկական մեծ նուագահանդէսը Փարիզի մէջ, որ յայտնութիւն եղաւ Ֆրանսացի ամենամեծ դեղարուեստագէտների համար: Նոքա ըմբռնեցին հայկական երաժշտութեան առանձնայատուկ դեղեցկութիւնը, որ ոչ եւրոպական է եւ ոչ ասիական եւ որ թանաստեղծօրէն այնքան քնքոյշ եւ յուզիչ է:

Այդ ի՜նչ տենդային աշխատանք էիք թափում եւ ի՜նչ ոգեւորութիւն տալիս ամէնքին: Մենք բոլորս դողում էինք, որ ձեր ուժերը չեն դիմանայ այդ անասելի յուզումներին, բայց ձեր զօրեղ հոգին յաղթեց մարմնի բոլոր յոգնութիւնները եւ նոյնիսկ տկարութիւնը:

Ցիշատակներս նկատում են անասելի ուժով... Ցիշում եմ այն ուրախ ժամանցները, երբ դուք մեզ թուլացնում էիք ծիծաղից ձեր կատակներով, կամ լացացը նում ձեր արտասուքներով չաղուած ձայնով եւ նոյն արագութեամբ անցնելով տխուրէն դէպի ուրախը, դէպի գերբնական եռանդը, ոգեւորութիւնը եւ հայրենի գեղարուեստի անսահման սէրը ամէնքիս ուժ եւ հիացմունք պատճառում:

Իսկ Անգլիոյ մեր ժամանցները Սպիտակ կղզում 1911 թուականին.. Երբեք չեմ մոռանայ այն յոգնութեան առաջին նմոյշները, որ այնտեղ նչմարեցի: Ձեր անհասկանալի լռութիւնը, աչքերը բեւեռած մի կէտի, անշարժ դաչնամուրի առաջ նստած եւ մի նոթա գարնելով կարծես երազի մէջ... Երբ սիրտս ճմլուած հարցնում էի «Հայր սուրբ Ջան, ո՞ւր էք», դուք պատասխանում էիք.- «Ա՛խ, Մարգո Ջան, չատ, չատ հեռու եմ, եթէ դիտենաս, թէ ի՜նչ երկիր եմ, կատարեալ հրա՛շք է»:

Դուք հիմա այդ երկիրն էք, հանդստացած դեռնիի բոլոր ցաւերից եւ տառապանքներից եւ ձեր աննման մեծ հոգին՝ ազատուած չղթաներից նորէն պիտի երգէ իր ազգի բոլոր ցաւերն ու ուրախութիւնները եւ բարձրից հովանաւորէ այն ժողովուրդը որի համար նահատակ եղաք, բայց եւ նրա ամենանուրիական սուրբերի չարքն անցաք:

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՋԵԱՆ

1935 Հոկ. 27

«... Գալով մեր Վարդապետին...

Ան երգահան էր, քիչ մը նման այն Ֆրանսացի մշակին որ թաքուն դանձ մը երեւան կը հանէ իր արօրին չեղրով եւ կը կոչուի հնարիչ (inventeur): Հայ երգը «հնարեց» Կոմիտաս, բանաւորը վերածելով գրաւոր, այսինքն փոխանցելի արուեստի: Հոս թերեւս աւելորդ չըլլայ ըսել թէ գերման մատենագրութեան կ'իյնայ պատիւը առաջին անգամ հետաքրքրուած ըլլալու ժողովրդական բանաստեղծութեամբ:ԺԹ. դարու վերջերուն է որ Համան եւ Հերտէր կ'ըսէին. - «Բանաստեղծութիւնը մարդկային ցեղին մայրենի լեզուն է»: Կոմիտաս որ այդ կողմերէն անցաւ, չվարանեցաւ, ի պահանջել հարկին մեր «մայրենի լեզուն» յղկելու, ինչպէս հնարիչ մշակը կը մաքրէ իր հոդածածկ դանձը: Հոմ թնդպիրէն քիչ բան փոխեց Կոմիտաս, պիտի ըսէինք, եթէ չգիտնայինք թէ քիչ բան գոյութիւն չունի բանաստեղծութեան մէջ: Միակ բառի մը, նոյնիսկ վանկի մը փոփոխութիւնը բաւ է որպէսզի բանաստեղծութիւնը նուազի կամ թեւածէ: Այս խմաստուն միջամտութիւնը գրաւականն էր այն սուր զգայնութեան, որով Վարդապետը կը թափանցէր բանաստեղծութեան ոգիին»:

Շ. ՇԱՀՆՈՒՐ

1935

ԻՆՉՊԷՍ ՓԼԱԻ ՄԵԾ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ
ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ
(1915 - 1919)

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Այսպէս լռեց հայ երգի վարպետը, տխրութիւն եւ ամայութիւնը տիրեց հոն՝ այդ չէնչող բնակարանի մէջ ուր հայ երաժշտութիւնն ու հայ նկարչութիւնը ձեռք ձեռքի տուած՝ առհմային մշակոյթ, հոգեկան սնունդ կը մատակարարէին Պոլսոյ եւ ամբողջ դաւառի հայութեան, ուր նոր ալիք եւ հպարտութիւն կը ներարկէին մանաւորապէս արեւմտահայութեան, ծանօթացնելով, մխեւնոյն տեն հայ մշակոյթը օտարներուն, վառարան մը ուր կը ժամադրուէին տակաւին ոչ չատ հեռու օրեր, Վարուժաններ, Սիամանթօներ, Ռ. Սեւակներ, Խաժակներ, Տ. Չօկիւրեաններ, Ռ. Զարդարեաններ, Վռամեաններ, Մխիթարեան հայրեր, Շահմուրատեաններ եւ ուրիչ հայ եւ օտար անձեր, ինչպէս ամերիկեան, սպանիական, ֆրանսական եւայլն դեսպաններ, առեւտրականներ ու մտաւորականներ: Ուր կը ճըլվըլային Պոլսոյ հայ երկսեռ ուսանողներ ու երգի աշակերտներ, նոյնիսկ բարձր դասի թուրք աղջիկներ իբր աշակերտուհի: Հոն տեսայ նոյնպէս թուրք բանաստեղծ Մէհմէտ Էմինը, հոն էին Թղթատարական նախկին նախարար Ոսկան Մարտիկեան, վեր. Ա. Շմաւոնեան ... եւ ուրիշներ... եւ հիմա՛ այս բոլորը ամպի մը պէս ցրիւ եկած, մեծ մասը Յարդի եւ աքսորի ճամբաներուն մէջ կորսուած էին, իսկ Կոմիտասը, այս մեհեանին քուրմը, ինքն ալ հոգիով վլած, ինքն իր մէջէն բացակայ, բոնի տարուած էր Թրքական հիւանդանոց, չատ թեթեւօրէն տրուած որոշումով մը:

Այս երեւոյթը տխուր էր մահու չափ:

***

Անցան օրեր ու ամիսներ: Ես իբր վախճատական մեկնեցայ Պուլկարիա. մինչեւ Մեծ Պատերազմի վերջաւորութիւնը մնացի հոն, ուրկէ վերադարձայ Պոլիս 1918 Նոյեմբերին: Այդ տարուան ձմեռը հիւանդութեամբ անցուցի եւ կարելի չեղաւ վարդապետին այցելել: Այլեւս բնական կուգար ինծի վարդապետին վիճակը քանի որ բժիշկներուն տեսակէտն էր այս, բայց ես միշտ յոյս ունէի թէ պիտի առողջանայ:

Առողջութիւնս դանդլէ վերջ գացի իր ազգականին տունը՝ Կ. գիւղը: Օր մը ըսին թէ վարդապետը փարիզ պիտի փոխադրեն: Գրիգոր Կարապետեան իմացուց ինծի թէ բժիշկ Թորգոմեան կը փափաքի որ հետեւեալ օր ներկայ ըլլանք Շիշլիի հիւանդանոցը վարդապետը տեսնելու համար:

Նոյն օրը ներկայ եղանք հիւանդանոց, հոն դտանք տոքթոր Մազհար Օսմանը, բժիշկ Թորգոմեանը, յունական հիւանդանոցի բժիշկը եւ Ազգային հիւանդանոցի մտային հիւանդութեանց մասնագէտ բժիշկ Ձէզայիրլեանը:

Բացի բժիշկ Թորգոմեանէն, որ չէր ուզեր երեւալ, վախնալով որ կը յուզուի հիւանդը, միւս երեք բժիշկները մտան վարդապետին սենեակը՝ քննելու եւ տեղեկագիր պատրաստելով, Փարիզ փոխադրելու համար գինք:

Նոյն միջոցին վարդապետը ճաշի վրայ էր: Ես եւ Գ. Կարապետեան սենեակին դրան առջեւն էինք: Ահա ինչ որ անցաւ այդ միջոցին:

Ցոյն բժիշկը «պօնժուր, մօն փէր» ըսելով մօտեցաւ վարդապետին:

Վարդապետը զարմացած երեսը նայեցաւ եւ ըսաւ.

- «Նէ՞ իստէյօրսըն, սէն թիւրքճէ պիլմէզմիսի՞ն, նէ՞ տէմէք պօնժուր, Մազհար պէյ, շուճլարը տիշարը չըգար, պէնի րահաթսըզ էտիյօրլար...»: (Ի՞նչ կ'ուզէք, թրքերէն չէ՞ք գիտեր դուք, ի՞նչ կը նշանակէ «պօնժուր»: Մազհար պէյ սա մարդիկը դուրս հանեցէք, կը նեղեն գիս):

Մօտեցաւ Բժ. Ձէզայիրլեանը եւ ըսաւ.

- Բարեւ, վարդապետ, ինչպէ՞ս էք:

- Ալ պիր տահա, սէն նէ՞ իստէրսին, պէ ատամ, բիմսին սէն (ահա մէկն ալ, դուք ի՞նչ կ'ուզէք, ո՞վ ես դուն): - բժիշկ Ձէզայիրլեանն եմ, վարդապետ: - Հա՛ ճեզալը իմիշ, շու ատամըն սուրաթըննա պագ (հա, պատժուած է եղեր, սա մարդուն դէմքը նայէ): Եւ գլխս տեսնելով դրան մէջ ըսաւ հայերէն լեզուով. - Գիտե՞ս, մեր Կուտինա ճէզայիրլի մարշը կ'ըսէին երգ մը կար, ահա այս այն մարդն է, ճէզայիրլի՛ (իրապէս ալ այդ անունով երգ մը կ'երգուէր մեր քաղաքը):

Դառնալով տոքթոր Մազհար Օսմանին, - Օսման պէյ շու ատամլարը տիշարը չըգար պէն եմէէ եյէճիյիմ, (սա մարդիկը դուրս հանէ, ես պիտի ճաչեմ):

Մազհար - Օսման անոյշ ժպիտով մը կը դիտէր վարդապետը եւ զայն հանդարտեցնելու խօսքեր կ'ընէր:

Բժիշկները տեսան որ կարելի չէ ոեւէ լուրջ բան ընել, ելան դուրս, Գ. Կարապետեանէն եւ ինձմէ խնդրելով մնալ իր մօտ եւ խօսակցութեան բռնուիլ:

Մենք երկուքս ներս մտանք, բարեւ վարդապետ, ըսինք:

- Ի՞նչ կ'ուզէք, դուրս ելէք դո՛ւրս, պռաց:

- Ո՛չ, վարդապետ, մենք դուրս չենք ելլեր, մենք բժիշկ չենք եկանք ձեզի այցելութիւն տալու: Ես Պուլկարիա էի նոր վերադարձայ, ձեզ կարօտցած եմ, ըսի: Երկուքս մէկ նստանք:

Տեսաւ որ դուրս չենք ելլեր.- Լա՛յ, լաւ, ի՞նչ կ'ուզէք, ըսաւ ժպտելով:

- Ոչինչ, վարդապետ, եկանք ձեզի այցելութիւն տալու, ի՞նչ աղուոր սենեակ ունիք, եթէ քովը ուրիշ պարապ սենեակ կայ, ես ալ պէտք ունիմ, դրացի կ'ըլլանք, ըսի:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. Էջէն)

կառավ. բաղքներուն: Մնաց որ հանրային կարծիքն ալ բաւական ցնցուած է ֆֆՔ-ի վերջին յարձակումներէն ուսուցչական անձնակազմերու դէմ: 14 դասատուներ որոնք վերջերս շրջանը ղրկուած էին, չնչին աշխատավարձքով, սպաննուած են:

Ալժիի մէջ, Հոկտ. 12-ին, թակարդ - կառքերու պայթումներն են որ մթնոլորտը կրկին լարած են: Հինգ կառքեր պայթած են, մէկը համալսարանին առջեւ: Չորս վիրաւոր կայ: Երկու հոգի ալ սպաննուած են:

Ռուիլիի ահաւոր անկումին «հաչուեցոյցը» վճարեց ելմտական նախարարը: Արդարեւ Ելցին, Հոկտեմբեր 12-ին, պաշտօնանկ ըրաւ Սերգէյ Դուբինինը, մինչ ռուբլին 27%-ի անկում արձանագրած էր տոլարին բաղդատմամբ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆի հարաւը, կալամթայի թաղապետութիւնը քանդել տուած է, Հոկտ. 8-ին, քաղաքին թուրք վերջին կուսակալին բնակարանը որ «պատմական յուշարձան» արձանագրուած էր, բարկութիւնը առթելով Մշակոյթի նախարարին որ բողոք ներկայացուցած է: Կալուածը 18-րդ դարէն մնացած ապաստան տուած էր «թուրք բռնակալի» մը ըստ քաղաքապետին: Մշակոյթի նախարարը կը պահանջէ որ օսմանեան այդ չէնքը վերակառուցուի:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Օննիկ Սիւրմէլեանի մահուան առթիւ, *Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր-Մինասեան հետեւեալ նուէրները ըրած են. - Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան 500 Ֆր., Մարսէյլի Համազգային դպրոցին 500 Ֆր. (առանձալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին 300 Ֆր. (մեր նախորդ թիւով ակամայ չէր արձանագրուած Համազգայինի նուէրը):*

Նոյն առթիւ Տիկին Ամենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. «Յառաջ»ին,

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Հոկտեմբեր 15, տօն է Սրբոց Աւետարանչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասի եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԼԳԵԱՆ

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

vous propose un spectacle exceptionnel de chants, danses et musique folkloriques en compagnie de

L'ENSEMBLE

DEGSAR

D'ARMENIE

le Dimanche 16 Octobre à 16h précises

au Centre Culturel
et de la Vie Associative
234, Cours Emile Zola —
69100 VILLEURBANNE

Prix des places : 75 F. (adultes)
40 F. (enfants).

Renseignements : MCAV 78 93 57 43.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RENTREE SCOLAIRE

Section de Paris
«*A. Tathéossian*»

Inscriptions jusqu'au 15 Octobre
COURS DE LANGUE ARMENIENNE
— de la maternelle au Bac + Adultes —

Activités :
Danse — Théâtre — Chants — Kung-Fu
Les Samedis de 14h30 à 19h30
à la M.C.A.: 17, rue Bleue, Paris 9e

Renseignements :
48. 71. 22. 77 Vartanouche
47. 84. 82. 90 Marie
34. 19. 44. 63 Ani (soir).

***

Section *Naïri — Beaumont*
organise une sortie à
SAN-REMO (Italie)
Le Samedi 22 Octobre
Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Début des activités
le Mercredi 12 Octobre

Pour tous renseignements téléphoner à:
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

l'humour et l'orient

RENCONTRES INTERNATIONALES
17 - 18 OCTOBRE

Institut du Monde Arabe
1, rue des Fossés St. Bernard
Paris 5ème
Salle du Haut Conseil, 9ème étage

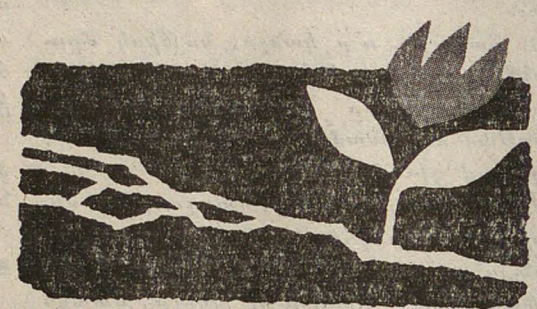
Participation de :

ANAHIDE TER-MINASSIAN
La presse satirique arménienne à Isanbul (1908 - 1914)

ANNE KAZAZIAN (Le Caire)
Les Arméniens d'Egypte vus par l'un des leurs, le caricaturiste Saroukhan.

Ces intervenions auront lieu le Lundi 17 Octobre entre 14 h 30 et 18 h 30.
(Pause 16 h 15 - 16 h 30)

— *L'entrée est libre* —

CHENE

VOUS DEMANDE DE L'AIDER
EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :
BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC...
POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

ՁեԶի ԿԸ ԴԻՄԷ
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 10 ԵՒ 11-Ի
ԻՐ ՎԱՃԱՌՔԻՆ ՀԱՄԱՐ
«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ
ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ,
ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ., ԵՒԼՆ.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

EXPOSITION DE PEINTURE DE

Vasken Baronian

PEINTRE D'ARMENIE

Centre Culturel Sahak - Mesrop
339, avenue du Prado, Marseille 8e
Du 7 Octobre au 17 Octobre
Tous les jours de 9h à 12h
et de 14h à 18h

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իր բարեսիրական նպաստակներուն, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի համար հետեւեալ նուէրները. - Տիկին Ռոզա Ամիրալեան 250 Ֆր., Պ. Յակոբ Մելքմէհեան 250 Ֆր., Պ. Աւետիք Ժամկոչեան 20·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թիւրեաքեան 1·000 Ֆր.:

FRANCE 3

Հեռատեսիլի Գ. կայանէն, երեքշաբթի (Հոկ. 18) առաւօտեան 7-ին (Premier Service) հայկական յայտագիր մը («Յառաջ»):

ԷՍԱԵԱՆ

ՀՐԱԻԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Փարիզի Էսաեան Սանուց Միութիւնը իր ընդհանուր ժողովը կը գումարէ Հոկտեմբեր 16, կիրակի, ժամը 15-ին Բարեգործականի սրահը

118, rue de Courcelles, PARIS 17e

Օրակարգ. -

1.- Գործունէութեան տեղեկատուութիւն,
2.- Հաշուետուութիւն,
3.- Նոր վարչութեան ընտրութիւն,
4.- Պոլսոյ Էսաեան վարժարանի հմ. նպաստութեան 100-ամեակի կարգադիր յանձնախումբի կազմութիւն:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Էսաեանցիները:

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant(e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.

Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.

Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

ԹԱՐՁԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՇԻՐԱԿ, ԳՐԵԹԷ ԱԽՈՑԵԱՆ...

Հայաստանի Ֆութպոլի ախոյեանութեան Ա. դասակարգի 25-րդ շաբթուան մրցումները (Սեպտ. 30 - Հոկտ. 1) տուած են հետեւեալ արդիւնքները.

Շիրակ - Արարատ	1 - 1
Հ.Մ.Ը.Մ. - Ազնաւուր	6 - 1
Կանազ - Երազանք	0 - 2
Յէմենի - Բ.Մ.Ա. Արայի	5 - 1
Հ.Մ.Մ. Ֆիմա - Վան	3 - 0
Զանգեզուր - Բանանց (Ֆօրֆէ)	3 - 0

Այս արդիւնքներէն յետոյ ընդհանուր դասաւորման մէջ Շիրակ առաջինն է 44 կէտով (23 մրցում), Հ. Մ. Ը. Մ.-ը երկրորդ 36 կէտով (22 մրցում), Բանանց երրորդ 33 կէտով (24 մրցում) եւ Արարատ չորրորդ 31 կէտով (20 մրցում):

Շ. Ո.

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿԶԱՐ»

Հայաստանի հնագոյն նուագարաններու
Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԷՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ. Յարութիւնեան-ի
Յ. Սարեան-ի
Շ. Յակոբեան-ի
Ս. Նալպանդեան-ի

Պարողներ՝
Ս. Միքայէլեան-ի
Տ. Շիրինեան-ի
Ս. Կարապետեան-ի
Ն. Ծառուկեան-ի
Ա. Միրզախանեան-ի

ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ. - 91. 77. 84. 70

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15-16
SAMEDI - DIMANCHE
15-16 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.438 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.438

ԵՐԵՒՈՒՅԹ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ՐՄՊԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 11 / 13)

ԹՈՒՐՔ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆԸ Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ՄՕՏ

Հոկ. 11-ին Հայաստանի Գերագոյն Սովետքի նախագահը ընդունած է սեւծովեան անտեսական համագործակցութեան խորհրդարանական վեհաժողովի պետուր քարտուղար՝ Թայիք Քայթան-Ցրն, որ կը ներկայացնէ նաեւ Թուրքիոյ Ազգ. ժողովը : Ան ընդգծած է Հայաստանի կառուցողական դիրքորոշումը համագործակցութեան տեսանկիւնէն :

Հոկտ. 10-ին է որ Երեւան ժամանած էր սեւծովեան խորհրդարանական պատուիրակութիւնը որ կը բաղկանար Քայթան-Ցրէ, իր տեղակալէն՝ Ճորճ Պեսիրիկուէ եւ դրաւաքաղաքական հարցերու պատասխանատու՝ Նատիա Գարրինթաչլիլիէ :

***

Բ. Արարքչեան Հոկտ. 12-ին ալ ընդունած է վեհաժողովին փոխ - նախագահը՝ Զաւրաբ Անդրիածէն : Տեսակցութեան ընթացքին չօշափուած են Երեւան դրամարկած նիստի աշխատանքներուն արդիւնքները եւ համագործակցութեան ընդհանուր հարցեր :

***

ՍՏՈՒԳՄԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԵԱՄԲ

Կարօտեալ ընտանիքներու կարիքներու ապահովման գնահատման կոչուած «Փառոս» համակարգը առաջին առթիւ կը մըշակէ մարդասիրական օգնութեան արդար բաշխման նպատակը : Աւարտած է կարօտեալ ընտանիքներու հաշուառումը. Երեւանի մէջ անոնց թիւը կը հասնի 180 հազարի, ինչ որ կը ներկայացնէ մայրաքաղաքի ընտանիքներու 60,5%-ը : Հանրապետութեան մնացեալ տարածքին մէջ մեծամասնութեամբ, իսկ լեռնային շրջանները ամբողջութեամբ՝ բնակչութիւնը ինքզինք կարօտեալ յայտարարած է : Շուրջ 700 հազար ընտանիք կամ Հանրապետութեան ընդհանուր բնակչութեան 65%-ը դիմած են կարօտեալ ընտանիքի օրհնութիւնակ առնելու համար : Ներկայիս, դիմող իւրաքանչիւր ընտանիքի անունով կը պատրաստուի ընկերային անձնաթուղթ մը ուր նշուած են այդ ընտանիքին վերաբերող ընկերային բոլոր մանրամասնութիւնները եւ այս անձնաթուղթին համարկիչներու օժանդակութեամբ օգտագործումով կարելի կ'ըլլայ ձեռք ձգել այդ ընտանիքին ընկերային պատկերը եւ որու ընդմէջէն ալ կը կատարուի հարկ եղող նպաստը :

***

ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ի պիմանկարով դրոշմաթուղթ մը կը հրապարակուի : Այս մասին համաձայնութիւն ձեռք ձգուած է Լոնտոնի «Հաուզ օֆ Ֆուենթա» ընկերութեան հետ :

***

Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ Ի ՊԱՏՈՒԻՐ

Գրական եւ ազգային կեանքին իր բեղուն բազմամեայ եւ բազմապիսի նպաստը :

(Շար.ը Դ. Էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ ցնցուած է, բայց նաեւ Ցրանսայի քաղաքական մեծամասնութիւնը եւ կառավարութիւնը : Ի վերջոյ, նախարարի մը բանտարկութիւնը այնքան ալ յաճախակի դէպք մը չէ եւ նոյնիսկ ելեկտրոնիկական եւ քննութեան տակ առնուիլ անպայման չանցաւոր ըլլալ չեն նըշանակեր, արատը կը մնայ : Կրընոպլը մէջ, կանայքներն ու ընկերվարականները կը պահանջեն որ Գառինեան հրաժարի քաղաքապետի իր պաշտօնէն : Փաստաբանները սոսկողական դիմում կատարեցին որպէսզի Գառինեան ազատ արձակուի, դիմումի այս նոր դրութիւնը կը սոսկէ Ամբաստանութեան Սենեակի նախագահը որ երեք օրուան մէջ (մինչեւ Հոկտ. 17) պատասխանէ : Շուրջ 20 միլիոն Ցրանքի հասնող «նուէր»ներէ օգտուած է Գառինեան ըստ պատասխանատուին պրպտումներուն : Անցեալին, մէկ անդամ միայն, պատահած է որ նախարար մը բանտարկուի. ան կը կոչուէր Ժան - Պաթիսթ Թեսթ որ 1830-ական թուականներուն հանրային աշխատանքներու նախարար էր (Շատ Ժ.-ի օրով) : Թեսթ երեք տարի բանտարկութեան եւ 94 հազար Ցր. տուգանքի դատապարտուած է այն ամբաստանութեամբ որ իր դիրքը օգտագործած է աղուճաղի (սել տը ժեմ) հանքի մը շնորհումի առթիւ :

ԻՄԱՔ պատրաստ է ճանչնալու Քուէյթի դերիչխանութիւնը եւ սահմանները, յայտարարած է Ռուսաստանի Արտաքին նախարար՝ Կոզիրեւ, տեսնուելէ ետք Սատամ Հիւսէյնի հետ Պաղտատի մէջ : Յայտարարութիւնը հաստատուած է նաեւ միացեալ ազկոյցով մը : Իրաքի Տեղեկատուութեան նախարարն ալ կը խորհի որ Ռուսաստան ծրագիր մը ունի տագնապը լուծելու համար :

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը սատցաւ ճապոն գրող՝ Քենզապուրօ Օէ : Հեղինակն է չուրջ 12 վէպերու եւ բազմաթիւ պատմուածքներու, ճամբորդական նոթերու : Ճափոնի յետպատերազմեան շրջանի մեծագոյն գրագէտը նկատուած է : Ծնած է 1935-ին, Ֆրանսական գրականութիւն ուսած է 1954էն 59 Թոքիոյի համալսարանը : Իր գործերէն՝ պատմուածք մը Ֆրանսերէնի թարգմանուած է 1981-ին («Մպերու հրէշը») եւ լոյս տեսած Նուվէլ Ռըվիւ Ցրանսէզի մէջ : Այլ գործեր ալ՝ յետաղային :

ՌՈՒԲԼԻՆ յանկարծակի վերելք մը արձանագրած է Հոկ. 13-ին : Արդարև, մինչ նախորդ օրը Ռուսաստանի մէջ 3736 ռուբլի հարկ էր մէկ տոլարի փոխարէն, Հոկ. 13-ին, 3061 ռուբլիի իջած էր : Ելցինի Ելմտական նոր նախարար նշանակեց Անդրէյ Վաւիլովը : 33 տարեկան, նոր նախարարը կայտարի նախկին աշակերտն է :

ՀԻՒՍԻՍԱՑԻՆ ԻՐԱՆՏԱՑԻ բողոքականներն ալ հրաժարի որոշում տուին, կաթողիկէներէն վեց չափաթ ետք : Այս ձեւով, հաւանաբար կարելի կը դառնայ «Տաւնինկ Սթրիթ»ի բանակցութիւնները :

ՌԱՏԻՕ - ՑՐԱՆՍԻ-ի եւ էՒ - էֆէլ (Ցրանս - էնֆօ ներառեալ) լրագրողները կը չարունակէին իրենց գործադուլը Հոկ. 14-ին եւ կը պահանջէին անմիջական բանակցութիւններ : Իրենց բողոքը կը վերաբերի աշխատավարձերու տարբերութեան Ցրանս 2-ի, Ցրանս 3-ի եւ Ռատիօ - Ցրանս-ի միջեւ :

ՓԱՐԻԶԻ 19-ՐԴ թաղամասին մէջ, Հոկ. 13-ին, 2.000 - 3.000 բնակիչներ եւ առեւտրականներ ցոյց մը ըրին (ռիւ տը Ցրանտր - Սքալիճկրատ) բողոքելու համար քմբեցուցիչէ դէմ, որ ազատ առուծախի ապրանք է թաղին մէջ : Ապահովութիւն չկայ այլեւս եւ թաղեցիները կը վախնան, իրիկունները դուրս չեն կրնար ելլել, ճաշարան յաճախող չկայ եւլն., եւլն. :

ԱՐԵՒԱՑԻՆ ՏԱՃԱՐԻ աղանդին «մեծ վարպետին» Լիւք Ժուռէի մահը հաստատեցաւ, դիակներէն մէկը իրն ըլլալով, ըստ եղած քննութիւններու :

ԻՏԱԼԻՈՑ ամբողջ տարածքին վրայ, Հոկ. 14-ին, չորս ժամուան ընդհանուր գործադուլ մը գործադրուած է : Հարիւր հազարաւոր Իտալացիներ փողոց իջած են բողոքելու համար հանգստեան թոշակներու սպառնացող նոր կարգադրութիւններու դէմ :

ԷՏ. ՊԱԼԱՏԻՒՐ մէկուկէս միլիառ Ցր. կը տրամադրէ բացառութեան դէմ պայքարելու համար եւ ապահովելու դժուարութիւններ ունեցող տարրերու ընկերային համարկումը :

ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՄԱՄԼՈՑ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի Փարիզի դեսպանատան մամուլի ասուլիսները որոնք ընդհատուած էին արձակուրդի չրջանին, վերսկսան Հոկտեմբեր 12-ին : Գործավար Վահան Տէր - Ղեւոնդեան նախ ամփոփեց անցնող ամիսներու կարեւոր դէպքերը ապա ծանրացաւ հրազադարի չարունակութեան եւ դրամի կայունութեան երեւոյթներուն վրայ : Նաեւ թէ Թիւրքմէնիստանէն գընուած կազին Վրաստանէն հասած քանակութիւնը աւելցած է զգալապէս եւ թէ Հայաստան ի վիճակի է վճարելու ստացած կազին վոխարժէքը :

Ուրախացնող էր նաեւ լսել թէ Հայաստանը Ռուսաստանին կապող երկաթուղին որ արխազական դէպքերուն պատճառով անդործութեան դատապարտուած էր, հաւանական է որ վերաբացուի մինչեւ տարեվերջ : Հայաստանի գործավարը դրական նկատեց նաեւ միջազգային դրամական հիմնարկներու սահմանած վարկերը յանձնելու որոշումը որուն գլխաւոր պատճակ եղած էր հայկ. դրամին Ապրիլէն ի վեր պահուած կայունութիւնը : Դեսպանատան գործունէութեան կալուածէն անյիշեց ամսական տեղեկատուին հրատարակութիւնը որ դրկուած էր Ցրանսական քաղաքական դէմքերու, օտար դիւանագէտներու եւ հայ մամուլին, եւայլն : Սեպտեմբեր 16-էն ի վեր ալ սկսած էր գործունէութիւնը Նէօյի Փէզանսի մէջ հաստատուած Առեւտրական սենեակին :

Դեսպանատան Բ. քարտուղար Ալէք Յարութիւնեան իր կարգին խօսեցաւ Ղարաբաղին առընչուած միջազգային չփումներու, Ռուսաստանի Դումային նախագահ Վ. Շումէյկոյի Երեւան այցին ու Ադրբեջանի վերջին օրերու ներքին խռովութիւններն մասին :

Վերջաւորութեան, հարցումներու բաժինին մէջ խօսուեցաւ Լեռիսի դատավարութեան, պաքալօրէայի քննութիւններուն մասին : Վ. Տէր - Ղեւոնդեան ըսաւ որ կ'արժէր չնորհակալ ըլլալ Պ. Լեռիսի որ առիթ տուած էր տեսնելու թէ Ցրանսահայութիւնը կրնայ միակամ զօրաշարժի ենթարկուիլ : Կարգադրուած էր հայերէնի ընտրութեան խնդիրն ալ, կը բաւէր որ ոչ արհամարհելի թիւ մը ներկայացնէին հայերէնի քննութիւն տալու տրամադիր լիսէականները եւ հակազդեցութիւն ցոյց տրուէր հայերէնի քննութիւնը Ցրանսերէնով անցընող քննիչներու դէմ : Ինչ կը վերաբերէր խորհրդարանական ընտրութիւններուն, անոնք ընտրական նոր օրէնքին համաձայն տեղի պիտի ունենային ու Խորհրդարանը հաւանօրէն առաւելագոյն 100 երեսփոխաններէ պիտի բաղկանար :

UN NOUVEAU STATUT POUR L'ARMENIEN AU BACCALAUREAT

COMMUNIQUE

Comme nous l'avons appris dès septembre 1994, le Ministère de l'Education Nationale a décidé de revenir sur sa décision concernant les épreuves obligatoires d'arménien au baccalauréat. Les nouvelles dispositions sont plus favorables à l'arménien que la situation précédente. En effet, comme nous l'avons appris aujourd'hui même de la Direction des Lycées et Collèges, l'arménien ainsi que quelques autres langues, *sera ajouté à la liste des* 14 *langues officiellement autorisées* pour les épreuves du baccalauréat sur le plan national, et non plus à titre de dérogation rectorale. Le texte, comportant la nouvelle liste de langues incluant l'arménien, est actuellement examiné par deux instances consultatives, il sera ensuite publié au Journal Officiel de la République Française, puis au Bulletin officiel de l'Education nationale dans le courant du mois de novembre.

Les inscriptions au baccalauréat, et le choix des langues pour l'examen (qui se font dans les lycées *par minitel*), auront probablement lieu avant cette publication, mais d'ores et déjà, *l'arménien a été inclus dans les logiciels d'inscription.* Les élèves ne doivent donc avoir aucune difficulté à s'inscrire en arménien 1ère, 2e, 3e langue ou option.

Par ailleurs, pour les langues ne bénéficiant pas d'une Inspection Générale à l'Education Nationale, une convention entre le Ministère et l'INALCO est en cours pour garantir l'homogénéité des sujets et le niveau des correcteurs. Il conviendra donc d'organiser dans les mois à venir une concertation avec les associations enseignant l'arménien.

Ces informations nous permettent donc d'aborder la rentrée avec confiance et sérénité. Nous vous tiendrons informés de toute nouvelle disposition. En cas de difficulté, les familles peuvent exposer leur situation et demander conseil à l'adresse ci-dessous.

Anaïd DONABEDIAN
INALCO (Institut National des Langues et Civilisations Orientales)
2, rue de Lille, 75343 Paris Cedex 07
Fax : 44 16 10 61.

le 13 Octobre

ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՔԱՐԸ՝ ԿՈՄԻՏԱՍ

1869 - 1935

Ե. ԵԼՄԱՋԵԱՆ

(Բ. եւ վերջ)

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Նախքան այս մասին արտայայտուիլը անգամ մը եւս չեշտենք թէ Կոմիտաս գիտական - երաժշտական դաստիարակութիւններու եւ նամակագրութիւններու ընդմէջէն տարած է հոյակապ աշխատանք, հայ երգի մասնայատկութիւնները, ոճը, ոգին և կառոյցը բացատրելու, ծանօթացնելու հեռանկարով ոչ միայն հայ, այլ մանաւանդ օտար շրջանակներու: Հարիւրաւոր մասնագէտներու կատարելիք գործը, մեզուի մը ժրաջանութեամբ, փորձած է առանձինն ընել։ Կոմիտաս այս ուղղութեամբ «Հայը ունի ինքնուրոյն երաժշտութիւն» խորագրուած գիտական աշխատասիրութեան մէջ կ'ըսէ ։-«եւ հաւաքողը, և ստուգողը, և ուսումնասիրողը միայնակ եմ եղել ··· Այսպիսի աշխատանքերն անթերի եւ խղճամտօրէն կատարելու համար մէկ մարդու կեանքը հերիք չէ: Եւրոպական որեւէ ազգի երաժշտութեան պատմութիւնն ուսումնասիրելու համար հարիւրաւոր մասնագէտներ են աշխատել, տասնեակ ընկերութիւններ են օժանդակել ···»։

Կոմիտասի ստեղծագործական եւ մշակումներու աշխատանքը կարելի է բաժնել չորս գլխաւոր մասերու. ա.- խմբերգները, բ.- մեներգները, գ.- հոգեւոր երգերը եւ պատարագը, դ.- պարերը։

Ա.- ԽՄԲԵՐԳՆԵՐԸ.- *Կոմիտասի ստեղծագործութեանց մէջ անոր ժողովրդական երգերու խմբական մշակումները կը գրաւեն շատ կարեւոր տեղ մը: Ինչո՞ւ Կոմիտաս ամէնէն շատ զբաղած է խմբերգներով: Կան քանի մը պատճառներ. նախ պէտք է ըսել թէ Կոմիտասի ապրած շրջանին Հայաստանը չունէր օփերայի թատրոն, սիմֆոնիկ կամ սենեկային նուագախումբեր: Ուրեմն երգչախումբը միակ միջոցն էր, որուն կրնար դիմել յօրինողը կամ մշակողը, իր գործը լսելի դարձնելու համար: Կար ուրիշ պատճառ ալ: Կոմիտաս խորապէս համոզուած էր երգչախումբի դեղարուեստական առանձնայատկութիւններուն հաղորդականութեան, ունկնդիրներու վրայ ուժեղ կերպով ազդելու չրականութեան: Ան դիտէր նաեւ թէ խմբային երգեցողութեամբ կարելի էր ժողովուրդին հետ խօսիլ պարզ, հասկընալի լեզուով: Եւ վերջապէս, երգչախումբի նախընտրութիւնը որոշակի կապուած էր հայ եկեղեցական երաժշտութեան վերանորոգման եւ անցեալի թանկագին հոգեւոր գանձերը երեւան հանելու խէաւին։*

Կոմիտաս իր խմբերգներուն մէջ օգտագործած է հիմնական մեղեդին տանող եւ ընկերակցող ձայներու երանգային հակադրութիւններ, քառաձայն խումբի ձայներու տեսակ -- տեսակ բաժանումներ, արտայայտչական հարուստ երանգաւորում եւայլն։

Կոմիտաս ունի մօտաւորապէս երեք հազար խմբերգներ, որոնց մեծ մասը գրուած է «ա Քափելլա», այսինքն՝ առանց որեւէ նուագարանի ընկերակցութեան: Կոմիտաս իր խմբերգներուն մէջ գործածած է գեղարուեստական պարզ ու կատարեալ, ազգային տարրեր տարբեր կերպարներ. այսպէս, մէկ կողմէն ողբերգական «Գարուն ա», միւս կողմէն՝ աշխատանքային «Լոռու դութաներգը», կատակային «Նումար»ը. մէկ կողմէն ծիսական «Առաւօտուն բարի լուս»ը, միւս կողմէն՝ քնարական «Կուժն առայ»ն եւ խրոխտ -- մարտական «Սիփանայ քաջեր»ը եւայլն, որոնք ուրիշներու կարդին դարձած են լաւագոյն նմոյշները՝ հայ երգչախմբային ստեղծագործութեան ինքնատիպ արուեստին: Հարանեկան խմբերգները ունին իրենց առանձնայատկահատկ տեղը։

Բ.- ՄԵՆԵՐԳՆԵՐԸ.- *Հայ գեղջուկին կեանքը, բնութեան տեսակ տեսակ երեւոյթները, սիրային թեմաները գլխաւոր առանցքը կը կազմեն Կոմիտասի մեներգներու, ինչպէս նաեւ հայկական պարերն ու պարեղանակները։ Ան բաւական մանրամասնութեամբ ուսումնասիրած է պարերու տեսակները, արտայայտութեան կերպերը, չարժումներու ուղղութիւնները, ձեւերը, չափը, բնաւորութիւնը եւ բովանդակութիւնը, բնորոշելու համար հայ գեղջուկ պարի ինքնուրոյնութիւնը: Գրի առած է բազմաթիւ պարեղանակներ: Ունի դաշնակի համար յօրինուած, մշակուած՝ երեւանեան «Երանգի», Շուշուայ «Ունաբի» եւ «Մարալի», Վաղարշապատի «Շուշիկի», Կարնոյ «Ճետ - Առաջ» եւ «Շորոր» պարերը, որոնք կը նուագուին մերթ վեհ, հպարտ եւ ճկուն, մերթ աշխոյժ եւ նազուկ արտայայտչականութեամբ։*

Այսպէս հպանցիկ ակնարկ մը նետելէ վերջ Կոմիտասի կեանքին եւ գործունէութեան վրայ, կարելի է եզրակացնել ըսելով թէ հայ ժողովուրդը արդարացիօրէն երախտապարտ է հայ երաժշտութեան հիմնաքարին՝ Կոմիտասին, իր կատարած հսկայական պատմական, ազգային եւ ստեղծագործական աշխատանքին համար։

Վերջացնենք այս գրութիւնը Շիրազի հետեւեալ խօսքերով.

Թէ չծնուէր մեծ Կոմիտաս իմաստուն՝
Հայ ժողովուրդն այսքան բարձր չէր լինի,
Թէ չլիներ հայ ժողովուրդն աշխարհում՝
Կոմիտասն էլ այսքան բաղցր չէր լինի։

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ

ԼՈՍ-ԱՆՃԵԼԷՍԻ ՄԷՋ

ԼՈՍ - ԱՆՃԵԼԷՍ. - («Յառաջ»). -

Սփիւռքի հայ գրականութեան տիրական դէմքերէն՝ բանաստեղծ, արձակագիր եւ հրապարակագիր Վահէ Օշականի գրական գործունէութեան յիսնամեակին նուիրուած յոբելենական հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 2-ին, Լինսինոյի «Ֆերահեան» վարժարանի սրահին մէջ: Հանդիսութիւնը, զոր կազմակերպած էր Համազգայինի Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջանային Վարչութիւնը, կ'ընդգրկէր այլապէս ճոխ ու բազմերես յայտագիր մը, որ սկսաւ կէսօրէ ետք ժամը մէկին, եւ վերջ գտաւ իրիկուան ժամը 9-ին: Շուրջ 400 հանդիսականներ հետեւեցան յայտագրի գործադրութեան:

Ժամը մէկին տեղի ունեցաւ կլոր սեղան մը, որուն մասնակցեցան Ռիթա Որբերեան, Ռուբինա Փիրումեան, Գրիգոր Պըլտեան եւ Գրիգոր Արէշեան: Ռիթա Որբերեան իր զեկուցումով չէշտը դրաւ Օշականի գրական քննադատութիւններուն վրայ, նշելով որ Օշական գրական քննադատական տեսական պարզ վերլուծումներ չի կատարեր, այլ իւրաքանչիւր գրող առնելով մանրադիտակի տակ, կը վերլուծէ անոր գործը, կը քննադատէ եւ միշտ բաց դուռ մը ձգելով անոր առիթ կուտայ առաւել զարգացնելու իր գործը եւ դառնալու մտաւորական կեանքի յառաջապահներէն մին: Ռուբինա Փիրումեան խօսեցաւ Օշականի արձակին մէջ ներկայացուած տիպարներուն մասին, դիտել տալով որ հեղինակը այդ տիպարներուն ընդմէջէն ուղիներ կը փնտռէ հայապահպանման նոր խարիսխներ նետելու՝ ճնշումի, ապազգայնացման դէմ: Գրիգոր Պըլտեան խօսեցաւ Օշականի բանաստեղծական վեց հատորներուն մասին, նշելով որ անոնք ոչ մէկ կապ ունին մեր աւանդական բանաստեղծութեան՝ թէ՛ դարձուածքներուն եւ թէ՛ թեմաներուն հետ: Օշականի գրականութեան հիմնական առանձնայատկութիւնները, ճշդելով անոր տեղը գրական մեր անցեալին մէջ: Գրիգոր Պըլտեան Օշականի գրականութիւնը բնութագրեց իբրեւ թափուներու մերկացում, ըմբոստութիւն, խենթութիւն: Խօսելով անոր բանաստեղծական վաստակին մասին, բանախօսը զայն բաժնեց երկու հանդրուաններու: Առաջինը՝ «Քաղաք»ը, իսկ երկրորդը՝ «Ահազանգ»ը: Ներկայացնելով այն կէտը, ուրկէ կը մեկնի եւ ուր կը վերադառնայ բանաստեղծը, Գ. Պըլտեան ըսաւ թէ պատուհան, քաղաք, քառուղի, արուարձաններ միայն հատորներու խորագիրներ չեն, այլ ընթացքի մը հանդրուանները: Հետեւաբար, ան պատուհանը համարեցաւ այն տեղը ուրկէ կը խօսի կամ ուրկէ կը մեկնի բանաստեղծը դէպի փողոց, քաղաք, քառուղի: Նշեց թէ Օշական յաճախ կը խօսի առաջին դէմքով, սակայն այդ «ես»ը հերոսի մը ես չէ. մարդը բացակայ է: Բացակայութիւնը իմաստի բացակայութիւն է, որովհետեւ իմաստն է, որ մարդը մարդ կը դարձնէ եւ իմաստին բացակայութիւնը ծածկելու համար մարդիկ կը ստեղծեն համակարգ՝ կրօնք, գիտութիւն, ընկերութիւն:

Ճշդելով Վահէ Օշականի տեղը արդի գրականութեան մէջ՝ բանախօսը ըսաւ. «Պաղտուհան-էն ասդին Վ. Օշական յաջողեցաւ իրագործել իր գործին իսկ ներքին տրամադրութենէն բխող արարքը: Այսինքն՝ ամէն մէկ գիրք եղաւ հերթականը այն բոլորին որոնք կը բնորոշէին մեր մէջ բանաստեղծութիւնն ու գրականութիւնը: Դժուար չէ այսօր պատկերացնել 40 - 50-ական թուականներու գրականութեան մթնոլորտը, կը բաւէ կարդալ «Ակօս»ը, յետոյ «Բագին»ը, «Սփիւռք»ը, «Նայիրի»ն կամ Փարիզի «Անդաստան»ը, որոնք վերիվարոյ միջին արտադրութիւն մը կը հրամցնեն մեզի: Զանց կ'առնեմ անունները մարդոց, որոնցմէ չատեր դուցէ նուիրական ալ են գրականէ դուրս եղող պատճառներով: Դժուար է սակայն մեր այդ թուականներու բանաստեղծութեան մէջ գտնել քաղաքային վիճակ կամ ինչ որ գիրքերը կը կոչեն ժամանակակիցի տենդ: Ջախուած, ձեւուած, կոկիկ, խնամուած, արհեստով գրուած ոտանաւորները կը կազմեն բանակ, ուր սէրը, հայրենիքի կարօտը, որբութիւնը, երկիրը, երազն ու նոյնքան հեռաւոր ու տարտամ կեանքը կը վկայակոչուին: Չեմ հարցներ թէ ինչպէ՞ս սերունդը յաջողեցաւ ինքզինք գերծ սահմանափակուած կ'ուզէր տեսնել մերօրեայ երաժիշտներու կատարելիք գործը:

Հայ կրօնական երաժշտութեան մեծադոյն հրաշակերտն է այս պատարագը, ուր մեր հին եկեղեցական մեծ երաժիշտներուն ստեղծած վսեմ մեղեդիները իրենց տոհմային մաքուր ու բնորոշ ձեւին մէջ վերահաստատուած, արդիական բազմաձայն երգեցողութեան վերափոխուած են, հիմնական եղանակներուն նկարագրովն ու գոյնովը տոգորուած, զանոնք հատատարմօրէն ընդլայնող, չեշտող, ճոխացընող դաշնակմամբ մը, մերօրեայ հանճարեղ երգայարդարի մը ձեռքով ···»։

Դ. - ՊԱՐԵՐ, ՊԱՐԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ. - Կոմիտասի ուշադրութեան առարկայ դարձած են նաեւ հայկական պարերն ու պարեղանակները։ Ան բաւական մանրամասնութեամբ ուսումնասիրած է պարերու տեսակները, արտայայտութեան կերպերը, չարժումներու ուղղութիւնները, ձեւերը, չափը, բնաւորութիւնը եւ բովանդակութիւնը, բնորոշելու համար հայ գեղջուկ պարի ինքնուրոյնութիւնը: Գրի առած է բազմաթիւ պարեղանակներ: Ունի դաշնակի համար յօրինուած, մշակուած՝ երեւանեան «Երանգի», Շուշուայ «Ունաբի» եւ «Մարալի», Վաղարշապատի «Շուշիկի», Կարնոյ «Ճետ - Առաջ» եւ «Շորոր» պարերը, որոնք կը նուագուին մերթ վեհ, հպարտ եւ ճկուն, մերթ աշխոյժ եւ նազուկ արտայայտչականութեամբ։

Այսպէս հպանցիկ ակնարկ մը նետելէ վերջ Կոմիտասի կեանքին եւ գործունէութեան վրայ, կարելի է եզրակացնել ըսելով թէ հայ ժողովուրդը արդարացիօրէն երախտապարտ է հայ երաժշտութեան հիմնաքարին՝ Կոմիտասին, իր կատարած հսկայական պատմական, ազգային եւ ստեղծագործական աշխատանքին համար։

Վերջացնենք այս գրութիւնը Շիրազի հետեւեալ խօսքերով.

Թէ չծնուէր մեծ Կոմիտաս իմաստուն՝
Հայ ժողովուրդն այսքան բարձր չէր լինի,
Թէ չլիներ հայ ժողովուրդն աշխարհում՝
Կոմիտասն էլ այսքան բաղցր չէր լինի։

ւելութիւններէն մին համարեցաւ խօսակցական լեզուի փոխադրումը գիրքերու աշխարհին մէջ, չեշտելով որ լեզուն աւօրեայ լեզուի տուեալներով նորոգելու ձգտումը ժամանակակից բանաստեղծութեան երակներէն մէկն է: Գրիգոր Աբէշեան նշեց թէ Օշականի ոճը կը վերադառնայ մեր հին գրականութեան, զրարարեան, ոսկեդարեան գրականութեան: Ապա անդրադարձաւ աւանդականը պահելով հանդերձ արդիականանալու անհրաժեշտութեան: Կլոր սեղանի զեկուցումները համադրողն էր Րաֆֆի Սէթեան:

***

Ժամը 3-ին տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն, որմէ ետք ներկաները դիտեցին ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած էին Վահէ Օշականի երկերէն ներչնչուած պատկերացումներ՝ իրերու եւ գրութիւններու միջոցով: Նոյն պահուն, երկու տարբեր սրահներու մէջ ներկայացուեցան Օշականի կեանքին վերաբերեալ լուսապատկերներ, նկարներ և ձայնագրութիւն:

**

Ժամը 5-ին սկսաւ յոբելենական հանդիսութիւնը, որուն բացումը կատարեց Րաֆֆի Սէթեան, որ վարեց նաեւ յայտագիրը: Համազգայինի Շրջ. Վարչութեան խօսքը փոխանցեց Օննիկ Հայրապետեան:

Օրուան բանախօսն էր սփիւռքահայ արդի գրականութեան անուանի դէմքերէն՝ գրականագէտ, բանաստեղծ եւ գրադատ Գրիգոր Պըլտեան, որ յատկապէս հրաւիրուած էր Փարիզէն: Բանախօսը ակադեմական լուրջ պատրաստութեամբ խոր վերլուծումի ենթարկեց Վահէ Օշականի գրականութիւնը իր ամբողջութեան մէջ, փորձելով գտնել անոր գրողական արարքին էութիւնը, մղումներուն ներքին ծալքերը, հայ գրականութեան մէջ մատուցած նիւթի եւ ոճի ու լեզուի առանձնայատկութիւնները, ճշդելով անոր տեղը գրական մեր անդաստանին մէջ: Գրիգոր Պըլտեան Օշականի գրականութիւնը բնութագրեց իբրեւ թափուներու մերկացում, ըմբոստութիւն, խենթութիւն: Խօսելով անոր բանաստեղծական վաստակին մասին, բանախօսը զայն բաժնեց երկու հանդրուաններու: Առաջինը՝ «Քաղաք»ը, իսկ երկրորդը՝ «Ահազանգ»ը: Ներկայացնելով այն կէտը, ուրկէ կը մեկնի եւ ուր կը վերադառնայ բանաստեղծը, Գ. Պըլտեան ըսաւ թէ պատուհան, քաղաք, քառուղի, արուարձաններ միայն հատորներու խորագիրներ չեն, այլ ընթացքի մը հանդրուանները: Հետեւաբար, ան պատուհանը համարեցաւ այն տեղը ուրկէ կը խօսի կամ ուրկէ կը մեկնի բանաստեղծը դէպի փողոց, քաղաք, քառուղի: Նշեց թէ Օշական յաճախ կը խօսի առաջին դէմքով, սակայն այդ «ես»ը հերոսի մը ես չէ. մարդը բացակայ է: Բացակայութիւնը իմաստի բացակայութիւն է, որովհետեւ իմաստն է, որ մարդը մարդ կը դարձնէ եւ իմաստին բացակայութիւնը ծածկելու համար մարդիկ կը ստեղծեն համակարգ՝ կրօնք, գիտութիւն, ընկերութիւն:

Ճշդելով Վահէ Օշականի տեղը արդի գրականութեան մէջ՝ բանախօսը ըսաւ. «Պաղտուհան-էն ասդին Վ. Օշական յաջողեցաւ իրագործել իր գործին իսկ ներքին տրամադրութենէն բխող արարքը: Այսինքն՝ ամէն մէկ գիրք եղաւ հերթականը այն բոլորին որոնք կը բնորոշէին մեր մէջ բանաստեղծութիւնն ու գրականութիւնը: Դժուար չէ այսօր պատկերացնել 40 - 50-ական թուականներու գրականութեան մթնոլորտը, կը բաւէ կարդալ «Ակօս»ը, յետոյ «Բագին»ը, «Սփիւռք»ը, «Նայիրի»ն կամ Փարիզի «Անդաստան»ը, որոնք վերիվարոյ միջին արտադրութիւն մը կը հրամցնեն մեզի: Զանց կ'առնեմ անունները մարդոց, որոնցմէ չատեր դուցէ նուիրական ալ են գրականէ դուրս եղող պատճառներով: Դժուար է սակայն մեր այդ թուականներու բանաստեղծութեան մէջ գտնել քաղաքային վիճակ կամ ինչ որ գիրքերը կը կոչեն ժամանակակիցի տենդ: Ջախուած, ձեւուած, կոկիկ, խնամուած, արհեստով գրուած ոտանաւորները կը կազմեն բանակ, ուր սէրը, հայրենիքի կարօտը, որբութիւնը, երկիրը, երազն ու նոյնքան հեռաւոր ու տարտամ կեանքը կը վկայակոչուին: Չեմ հարցներ թէ ինչպէ՞ս սերունդը յաջողեցաւ ինքզինք գերծ

կացուցանել ժամանակը յուզող հարցե-րէն, աչքը վակեց պատերազմէն ետք զարգացող մտաւորական թէ գրական շարժումներուն, ապաստան գտաւ մեր մակոյքի աւանդութեանց հունին մէջ, երջանիկ հաւատքով որ կը պահպանէ զանոնք: Հիմա անտեղի, նոյնիսկ անվա-յել է խօսիլ մաքի հորիզոններու փակու-մին, կեղծոյական մտայնութեան, այլա-մերժութեան մասին, այնքան դուցէ ա-ռանք կը թուին ապայժմէ, թէեւ պիտեմ որ Վ. Օշականի գործին հանդէպ դոյու-թիւն ունեցող ո՛չ միայն վերապահու-թիւնը, այլեւ բացայայտ չարութիւնը կը րնէին անահման հրապարակին իշխող ճա-չակն: Այդ հին օրերուն Վ. Օշական կը թերէր մեր գիրքերու աշխարհին մէջ դուր-աչն կորզուած համեր, բայց աշխարհէն եկող մտահոգութիւններ, որոնց կը հազ-ցընէր կերալ ու չեչա: Տեղ մը, կարծէք ճեղք մը ներս բաց հովն էր որ կը մըտ-նէր, երբեմն ցուրտ, բիրտ ու կատաղի, երբեմն ճախաւեր, բայց թանդարանին ըոլոր մոմիաներուն կուտար իրենց իսկա-կան անունը»:

Ներկանեռ հիացումով հետեւեցան բա-նախօսի վերլուծումներուն: Շատեր, ար-դարօրէն, դիտել կուտային որ երկար ա-տենէ ի վեր ակադեմական նման լուրջ տարողութեամբ դասախօսութիւն մը չէին լսած:

Երուանդ Գոչունեան, Սեդրակ Պրոնզ-եան, Սաքօ Տատոյեան եւ Բաֆֆի էքմէք-եան ընթերցումներ կատարեցին Վ. Օշա-կանի գործերէն: Յուցադրուեցաւ նաեւ տեսերիզ մը, Օշականի կեանքն ու գործը ներկայացնող, պատրաստուած՝ Հրայր Ջմահունիի կողմէ:

Հուսկ, խօսք տրուեցաւ յոբելեարին: Վ. Օշական, շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք իրեն եւ իր գրականութեան նկատ-մամբ ցուցաբերուած յարգանքին համար, խօսեցաւ մտաւորականին, գրագէտին հիմնական տագնապին մասին, որ ազատ-գրութեան տագնապն է, ազատութիւն բնատիրական դաշափարներէն, գրամի հմայքէն, քաղաքային ու պաշտօնական մշակոյթէն եւ ժողովրդային մշակոյթէն: Անդրադառնալով հայրենիքի տագնապին եւ դժուարութիւններուն, յոբելեարը չէշ-տեց թէ առաւելաբար մտաւորականու-թիւնն է որ պիտի նուաճէ յաղթանակը, քան քաղաքագէտները կամ զինուորական-ները: Հայաստանի անկախացումը վերջ դրաւ Սփիւռքի Հայուն աքսորեալ վիճա-կին: Այլեւս աքսորուած կամ դաղթական չենք: Ան որ կ'ուզէ Սփիւռքի մէջ մնալ, պէտք է պատճառ մը ունենայ, պէտք է պայքարի հայ ժողովուրդի չահերուն հա-մար:

Այնուհետեւ, մինչեւ ժամը 9-ը, ներկա-ները զրուցելու առիթ ունեցան յոբելեար զրագէտին հետ: Օշական ստորագրեց նաեւ իր գիրքերը:

Լաւ կազմակերպուած, խնամքով պատ-րաստուած հանդիսութիւն մը եղաւ Վ. Օշականի յոբելեանը: Ջերմօրէն դնահա-տելի է Ցոբելենական Յանձնախումբը:

Հ. Ա.

ՄԵԾԱՐԱՆՔ՝ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՆՃԵԱՆԻ

Ռոն - Ալբի տարածքին, ըլա՛յ Ֆրանսա-կան, ըլայ հայկական չրջանակներուն մէջ, Պր. Սեդրակ Սանճեան՝ բարերարի այն մեծ տիպարն է որուն անունը խոր պատկառանք կը ներչնչէ ամէնուն:

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 1-ին, ան կը թե-ւակոխէր իր ծննդեան 80-րդ տարեդարձը:

Այս առիթով, Լիոնի Հայ Բարեգործա-կան Ընդհանուր Միութիւնը կազմակեր-պած էր անակնկալ երեկոյթ - ընդունելու-թիւն մը: Վարչութեան անդամներու կողքին՝ ընտիր բազմութիւն մը համա-կիրներու ներկայ էր սրահին մէջ, ուր նախատեսուած էին նուագախումբ մը ու նկարահանումի սարքեր: Բուռն ծափա-հարութիւններու մէջ եւ «Շնորհաւոր տա-րեդարձ» աւանդական երգով է որ բարե-բարը դիմաւորուեցաւ:

Պր. Մեհրան Պուտոյեան, վարչութեան անունով, սրտի պարզ խօսքերով յիշեցուց Պր. Սանճեանի արժանիքները, ներբողե-լով անոր անչահախնդիր վեհանձնութիւ-նը, յատկապէս 1988-ի երկրաշարժի վա-ղորդայնին երբ իր հայեացքը սեւեռած Հայաստան՝ Ղարաբաղ զոյգ խոչընդո-տուն՝ կը կրկնէր յաճախ, «հզօր ու միացեալ սիրտով՝ սատարելու համար մեր հայրենիքին, որպէսզի այդ անկախութիւ-նը ստանայ իր իսկական իմաստը»: Պատ-մական Հայաստանի մէջ կատարած իր ճամբորդութիւններէն՝ Մեհրան Պուտոյ-եան բերած էր ափ մը հող Մարաշէն, նը-ւիրելու զայն Պր. Սանճեանին. ծննդա-վայրի հողը՝ տարեդարձի յիշատակ: Ցա-ջորդեցին սրտաբուխ վայրկեաններ, որոնց ընթացքին Տիկին Հերմինէ Քէչիչեան՝ որ յատկապէս եկած էր Վալանսէն, կարօտի ղղացումներ արծարծեց Գէորգ Էմինի «Կռունկ» ու ժողովրդական «Հայր իմ ման-կուց» երգերով: Վազգէն Խաչիճեան ար-տասանեց հայրենի քերթողներէն կտոր-ներ, մանաւանդ Պարոյր Սեւակի կտակը՝ «Քիչ ենք, սակայն մեզ Հայ են ասում»: Խտուարտ Խաչատուրեան՝ գրագարանի պատասխանատուն, չեչտեց բարերարին մշտական կորովը. «դուք յաւիտեան քանո տարեկան էք. արդէն, Ֆրանսերէնի մէջ ութսուն թիւը չէ՞ որ կ'ըսուի՝ հորս անդամ քանո»:

Երեկոյթը կամաց կամաց վերածուե-ցաւ խրախճանքի, որուն ընթացքին Տի-կին Անահիտ Կարապետեան ու Ժագ Աբէլ-եան, Ադնաւուրի յաջողութիւններէն փուն-ջեր հրամցուցին վոխադարձաբար:

Պր. Սեդրակ Սանճեան՝ որ միաժամա-նակ պատուոյ նախագահն է Լիոնի Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան, քօղարկելով իր յուզումը, չնորհակալու-թիւն յայտնեց բոլորին ըսելով համեստօ-րէն, «բայց այսքանը՝ շատ էր ինծի հա-մար»:

ՎԱՐԴԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 1-ին, ճաշ - հանդիսութիւն մը տեղի ունե-ցած է «Ապագայ» չաբաթաթերթի 19-րդ տարեդարձին եւ Հայ մամուլի 200-ամեա-կին առթիւ, կազմակերպութեամբ՝ «Ապա-գայ»ի բարեկամներու մարմնին եւ հովա-նաւորութեամբ Ցովհան Արք. Տէրտէրեա-նի: Բացումը կատարուած է դանատական եւ հայկական մենեջմընթով Արթօ Մի-հէնթիսեանի կողմէ: Բարի գալուստի եւ բացման խօսքը արտասանած է հանդի-սավարը՝ Վազգէն Պօյաճեան, ապա խօ-սած է «Ապագայ»ի խմբագիրը՝ Արսէն Նուպար Մամուրեան: Գեղարուեստական բաժինը ապահոված է հինգ հոգինոց խումբ մը, որու աւարտին կատարած է 19-ամեակի կարկանդակը որու կնքահայ-րութիւնը ստանձնած էին 17 անձեր, իւ-րաքանչիւրը նուիրելով 500-ական տոլար: Փակման խօսքը արտասանած է Ցովհան Արքեպիսկոպոս:

***

ՊԻՑԻՒԻՒՏԷՐԼԻ Ս. Հռիփսիմեանց Եկեղեցւոյ Հռիփսիմեանց - Երաժշտասիրաց Դպրաց Դասը ոտնձեց իր յինսամեակը Հոկ-տեմբեր 2-ին: Պատարագին եւ սիրոյ սե-ղանին նախագահած է պատրիարքական փոխանորդ Շահան Արք. Սվաճեան, որ նաեւ քարոզած է: Ցաւարտ արարողու-թեան սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ: Բարի գալուս-տի խօսքով, բացումը կատարած է Ցա-կոբ սարկաւագ Զաքարեան: Օրուան հան-դիսավարը եղած է կարօ Սրկ. Թէրզեան: Այս յիսնամեակին առթիւ Գրիգոր Նազ-դալեանի եւ Պերճ Էրզիեանի վրձինով պատրաստուած էին յուշատախտակներ որոնց վրայ արձանագրուած էին Հռիփ-սիմեանցի նուիրուած չարակնի մը տո-ղերը: Խօսք ուած է Շահան Արք.:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԷՍԻ Շրջան օրիթորիամի մէջ, Հոկտեմբեր 2-ին, տօնուած է Հա-յաստանի անկախութեան Գ. տարեդարձը, Հայաստանէն ժամանած 140 արուեստա-դէտներու մասնակցութեամբ: Կարդաց-ած է նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի ողջոյնի եւ բարեմաղթութեան խօսքը: Ելոյթ ունեցած են Կլէնտէյլի քաղաքապե-տարանի անդամ Լեոն Զարեան եւ Հա-յաստանի Մշակոյթի նախարար՝ Ցակոբ Մովսէս: Եղբայրակիւ խօսքը արտասա-նած է Իրանահայ Միութեան կողմէ Հար-միկ Թաղեւոսեան: Համերգը վարած է Արմէն Ամիրեան:

***

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Հայ կեդրոնին սը-րահին մէջ, Հոկտեմբեր 1-ին ընտանեկան խրախճանք մը տեղի ունեցած է կազմա-կերպութեամբ Գանատայի Հ. Յ. Դ. երի-տասարդական Միութեան Բեկոր Աչոտ մասնաճիւղին: Միջոցատար ջերմացու-ցած են երգիչ Բիւզանդ եւ Վարագ նուա-գախումբը յեղափոխական եւ հայրենա-սիրական երգերով:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 30-ին, կազմակերպու-թեամբ Գանատայի Հ. Յ. Դ. երիտասար-դական «Զաւարեան» միութեան հայկա-կան երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, որ Գէմպրիճէն հրաւիրուած «Պուրճ Համ-մուտ» նուագախումբին պարի եղանակով տեւած է մինչեւ ուշ գիշեր:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Սըն ձան Մ.Ց.Տընալտ» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 1-ին, հայ Աւե-տարանական Եկեղեցւոյ վարչութիւնը, Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 34-րդ տարե-դարձին առթիւ, ներկայացուցած է «Ա-րարատ կը կանչէ» չարժանկարը, ուր պարզուած են արկածախնդրութիւնները երեք Ամերիկահայերու՝ Մասիս Բարսեղ-եանի, Կրեկորի Բարսեղեանի եւ Համլէթ Ներսէսեանի որոնք նուաճած էին Ա-րա-րատի գագաթը: Ֆիլմը պատրաստած է Միքայէլ Ցակոբեան, պատմողը եղած է Մայք Քոնըրս (Մանիքս): Ներկայացման աւարտին տեղւոյն Ամէնօրեայ երեք վար-ժարաններու աշակերտներ խմբային եւ առանձին արտասանութիւններ րրած են, բոլորն ալ նուիրուած Արարատի:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ «Հայաստան» համահայ-կական հիմնադրի յանձնախումբի կազմա-կերպութեամբ, Հոկտեմբեր 2-ին, համա-գաղութային քայլարչաւ մը տեղի ունե-ցած է Հ. Բ. Ը. Միութեան չինքէն մին-չեւ Հայ Կեդրոնի չինքը եւ որու հասոյթը յատկացուած է հիմնադրամին:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -64-

Անկապ նշումներ

Երբ չես գիտեր թէ իսկապէս ո՞վ ես,
շատ դիւրաւ դուն քեզ
ուրիշ անձի մը հետ կը չփոթես:
Կը մնայ միայն, որ մեզ համոզես:

Բժիշկին դերը իր հիւանդին քով
դանել է ցաւ մը, որով երկուքով
ապրին ապահով:
Իսկ քաղաքական մարդը անարժան՝
հոգ չըներ այնքան:
Ուրիշին ցաւով կ'ապրի ապահով:

Պատմութեան մէջ իմնչ բուռն պայքարներ
մղուած են յանուն վեհ արդարութեան:
Զանոնք ենթարկէ լրիւ քննութեան:
Պիտի տեսնես որ ճարպիկ անհատներ
կազմակերպած են առնուցմէ չատեր,
յանուն վեհ փառքին իրենց անձնական:

Մանրադիտական պրպտումներէն
ի չյայտ կուգայ որ մեր չորս դին բոլոր
կը վխտան մարդիկ, որոնք կրցած են
հին ովասիսներ չորցնելէ զատ՝
իրենց չուրջ կերտել ուրոյն անապատ:

Ժողովուրդի մը խելքը կը չափեն
իր արժէքները դնահատելու
կարողութենէն,
իր արժանիքը բարձր պահելու
խոհեմութենէն,
ինքզինք անարժան չդարձնելու
խմաստութենէն:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ԻՆՉՊԷՍ ՓԼԱՒԻ ՄԵԾ ՎԱՐՊԵՏԸ

ՅՈՒՇԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ
ՀԻԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ
(1915 - 1919)

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Քանի մը օր ետքը Ա. Հարենց վարդա-պետը հիւանդանոցէն առնելով, հիւանդա-պահի մը ընկերակցութեամբ տարած էին ռումանական չոգենաւ մը, փարիզ ղրկելու համար:

Շոգենաւին վրայ, իր աշակերտներէն խումբ որ ողջերթի էին գացած՝ երգած են, յուսալով որ վարդապետը կը սթափի, սակայն ան երեսը ծովին դարձուցած՝ կեցած է առանց բառ մը արտասանելու:

ԿԱՐՕ ՈՒՇԱԳԼԵԱՆ

Փարիզ, 1940

Ց. Գ. -- «Հայկաչէն»ի մէջ կարդացի Կոմիտաս վարդապետի մասին՝ թուրք գը-րագիտուհի Հալիտէ Էտիպի մէկ դրուա-թիւնը: Պարագ կը համարիմ ընել մի քանի ճշդումներ այդ նպատակաւոր դրուագեան մասին:

Ա. - Աքսորէ վերադարձի մասին վերը դրած եմ որ, իրականութիւնն է: Թուրք օճաղին ոեւէ ձեռնարկ չէ ըրած այդ մա-սին: Բ. - Վարդապետը Փարիզ, հիւան-դանոց ղրկելու համար, Թալաաթին եղած դիմումը բոլորովին չինծու է, քանի որ վարդապետը 1919-ին փոխադրուեցաւ Պոլ-սէն Փարիզ, այդ թուականին Թալաաթ եւ ընկերները արդէն փախած էին Թուրքիա-յէն եւ Պոլիսը գրաւուած էր Համաճայնա-կաններուն կողմէ: «Գ. - Կոմիտաս վար-դապետին, յաճախ Հալիտէ Էտիպին այ-ցելութիւն տալն ալ անհաւատալի է, եր-բեք օր մը լսած չեմ այդ մասին վարդա-պետէն եւ ոչ ալ Հ. Էտիպը տեսած եմ վարդապետին տունը, գրեթէ ամէն օր իրեն այցելելուս հակառակ: Վարդապետը քանի մը անգամ, հրաւէրի վրայ, այցե-լած է իշխան Մէհմէտ Էֆէնտիին: Ուրիշ Թուրքերու այցելութիւն տալը սխալ է, գոնէ ես չեմ լսած:

Հալիտէ Էտիպ հանդիսի սոյն դրուագը կատարեալ փանթէզի մըն է, չեմ գիտեր ինչ նկատումով գրուած:

Կ. Ո.

(Շար. 6 եւ վերջ)

(Շար. Ա. Էջէն)

ներուն համար Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի պատուոյ նախագահ Վիկտոր Համբարձումեանին չնորհուած է «ազգային հերոսի կոչում» հայրենիքի չքանչանի յանձնումով։

***

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐ. ՕՍԷԹԻԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հարաւային Օսէթիոյ Գերագոյն Խորհուրդին հրաւէրին ընդառաջելով Հոկտ. 11-ին ձեռնարկ մեկնած է ԼՂՀ-ի խորհրդարանական պատուիրակութիւն մը, ղեկավարութեամբ՝ Կ. Բաբուրեանի։ Անոնք կը մասնակցին Օսէթիոյ Ռուսաստանի կազմին մէջ ներառման 200-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւններուն։

***

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՃԱՄԲՈՎ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԱԳԻՆԵՐԸ

Հայաստան առաքուող մարդասիրական օգնութիւնը Վրաստանի ճամբով կը փոխադրուի հետեւեալ սակերով.- Փոթի - Այրում (391 քմ.) 1 թոն հացահատիկը, բրինձը, շաքարը՝ 13,80 տոլար, 1 թոն կարագը՝ 28,41, 1 թոն պէնզինը, նաւթամթերքները՝ 14,37 տոլար։ Պաթումէն Այրում (427 քմ.) նոյն բեռներուն համար համապատասխանաբար հարկ է վճարել 15,05, 31,01 եւ 15,67 տոլար։

***

ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԸ ԵԻՍ

«Հայաստան» Հիմնադրամը որոշած է Գիւմրիի Անի թաղամասին մէջ կառուցանել եկեղեցի մը, որու նախագիծին համար յայտարարուած է մրցում մը։ Տեղի ընտրութիւնը պատահական չէ, քանի որ այդ թաղին մէջ կը կառուցանուին բնակելի 35 չէնքեր։

***

ԵԼ ԵԿՏՐԱԿԱՑԱՆԸ ՎԵՐՍԿՍԱԾ Է ԲԱՆԻԼ

Երկուուկէս տարուան ընդմիջումէ մը եաք սկսած է վերստին բանիլ Մարտունիի էնթաելեկտրակայանը։ Ան նախապէս կը սնուցանուէր ադրբեջանական աղբիւրներէ, իսկ ներկայիս գործածութիւնը կարելի դարձաւ չնորհիւ կարմիր Շուկա - Մարտունի 24 քմ.նոց էլեկտրական գիծին։

***

ԵՐԿՇԱԲԱԹԵԱՑ ԸՆԴՄԻՋՈՒՄԷՆ ԵՏՔ

Հոկտ. 12-ին Երեւանի մէջ կառավարութեան եւ Տարադրամի միջպետական Հիմնարկի միջեւ վերսկսած են բանակցութիւնները, երկու շաբթուան ընդմիջումէ մը եաք։ Քննակցութեանց առանցքը կազմած են կայուն պիւտճէ եւ վճարումի հաշուեկշիռ ապահովելու հարցեր։

***

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հոկտ. 12-ին վ. Փափազեան ընդունած է Մինսկի խումբի պատուիրակութիւնը, զոր կը ղեկաւորէր փոխ - նախագահ՝ Փէթ Անդէրսան։ Մտքերու փոխանակութիւնը ընթացած է հրադադարի կայունացման, խաղաղութեան ջանքերու համադրման, հակամարտութեան գօտիին մէջ խաղաղապահ ուժերու եւ դէտերու դեռեզման առընչուող հարցերու ուղղութեամբ։

Տիկին Ժան - Հրանդ Մարզարեան,
Պ. Ռոպէր Իզմիրլեան,
Այրի Տիկին Լիւսիէն Կիլամէ,
Տիկին Օտէթ Մուսաեան զաւակներն ու թոռները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց սիրելիին, մօրեղբօր, փեսային, քեռայրին, ազգականին՝

ԺԱՆ - ՀՐԱՆԴ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Հոկտ. 13-ին, Փարիզ 7-րդ, 91 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի, Հոկտ. 18, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ-Լաչէզի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ զրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

36, rue de l'Abbé Groult, 75015 Paris

VIENT DE PARAITRE

«L'INTRANQUILLE»

2 - 3 (Paris 1994)

SOMMAIRE

PHILIPPE BOUCHERAU
Discours sur la violence.

MARC NICHANIAN
L'archive et la preuve : Les procès de la visée génocidaire.

VAHAKN DADRIAN
Le génocide devant le droit : Le cas arménien durant la première guerre mondiale.

HAMIT BOZARSLAN
Identité nationale, conscience historique et crime fondateur : remarques critiques sur le livre de Taner Akçam.

FROSA PEJOSKA
L'émigration macédoinienne.

MARTINE DEGUILLAUME
La dignité antinucléaire.

DOSSIER : La grande famine en Ukraine 1932 - 1933.

L'INTRANQUILLE —
B. P. 75
76960 N. D. de Bondeville
et à la *Librairie Samuelian :*
51, rue Monsieur-le-Prince, Paris 6e
(140 Francs).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է իւղազիի հետեւեալ նուէրները.- Տիկին Փարիս Քիւրեան 200 Ֆր., Տիկին Մատլէն Միքայէլեան 500 Ֆր., Պ. Հանրի Սարաֆեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Գուլումճեան 500 Ֆր., Պ. Արման Զորլու 400 Ֆր., Ժէնէրալ Սիֆրը 300 Ֆր., Պ. Ժերար Քիւրքճեան 250 Ֆր., Պ. Կարպիս Տէրտէրեան 100 Ֆր., Տիկին Սրբուհի Տիւմճեան 100 Ֆր., Օրիորդ Ն. Յարութիւնեան 200 Ֆր., Տիկին Գլոտին Կիւրեղեան 500 Ֆր., Ոմն 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լ. Ըէյ 300 Ֆր., Պ. Սիրակ Սուքիասեան (Արժանթին) 100 Տոլար, Տիկին Յասմիկ Ներսէսեան 100 Ֆր., Օր. Էլիզապէթ Պիզպիզեան 200 Ֆր., Ոմն 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէր-Նիկողոսեան 500 Ֆր. եւ Պ. Գէորգ Մոսոիէեան 1.000 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Տիկին Փարիս Ադմապանեան իր վաղամեռիկ զաւկին՝ կարօ Ադմապանեանի մահուան 16-րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 300 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին։

***

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Մկրտիչ Աճեանեանի մահուան առթիւ Անանեանեան ընտանիքը կը նուիրէ 1.000 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուքեան կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ին։

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿԶԱՐ»

Հայաստանի հնագոյն նուագարաններու Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԻՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ. Յարութիւնեան-ի
Յ. Սարեան-ի
Շ. Յակոբեան-ի
Ս. Նալպանդեան-ի

Պարողներ՝
Ս. Միքայէլեան-ի
Տ. Շիրինեան-ի
Ս. Կարապետեան-ի
Ն. Ծառուկեան-ի
Ա. Միրզախանեան-ի

ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ. - 91. 77. 84. 70

DATES A RETENIR

Réservez le Samedi 12 Novembre pour la Croix Bleue des Arméniens de France, Section Chaville, qui organisera une soirée à la nouvelle salle des fêtes de Chaville.

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *Naïri — Beaumont*
organise une sortie à
SAN-REMO (Italie)
Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՇԱԲԱԹ, Հոկտեմբեր 15, տօն է Սրբոց Աւետարանիչացն՝ Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասի եւ Յովհաննու։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՄԻԻՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԼՎԸԳԵԱՆ

FRANCE 3

Հեռատեսիլի Գ. կայանէն, երեքշաբթի (Հոկ. 18) առաւօտեան 7-ին (Premier Service) հայկական յայտագիր մը («Յառաջ»)։

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant(e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.

Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.

Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Début des activités
le Mercredi 12 Octobre

Pour tous renseignements téléphoner à:
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 18
MARDI
18 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.439 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.439

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԴԱՏԸ Պ. ԼԷՈՒԻՍԻ ԵՒ «ԼԸ ՄՈՆԴ»Ի ԴԷՄ

ՎՃԻՌԸ՝ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18-ԻՆ

Փարիզի Պատժական 17-րդ ատեանին առջեւ Հոկտ. 14-ին տեղի ունեցաւ Հայ Դատի յանձնախումբին յարուցած դատը վասն Պ. Լէուիսի դէմ որ «Մոնտ»ի 1993, Նոյեմբեր 16) տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին Հայերու ցեղասպանութիւնը սահմանած էր որպէս «այդ պատմութեան հայկական տարբերակը»: Այս դատը կը բացուէր Կէս օրէնքին հինգ վրայ: Այդ օրէնքը, 1990-ին, «յանցանք» նկատեց «ուրացում»ը (նեկասիոնիզմ) դատապարտելու համար Ֆօրիսոնի դրութիւնները ուր ան կը ժխտէր գազի սենեակներու գոյութիւնը: Ցայտարարած ժամէն չատ առաջ արդէն, աւելի քան 100 հոգի հաւաքուած էր ատեանին դրան առջեւ, որպէս ունկնդիր մուտքի կարելիութիւն ունենալու: Մի‌ւս կողմէ, դուրսը Ս. Միչէլի հրապարակին վրայ ցուցարարները սկսած էին խմբուիլ պաստառներով ու եռագոյններով:

Դատը որպէս տուժող կողմ բացուած էր Հայ Դատի յանձնախումբին հետ վերապրողներ՝ Պր. Բարդէն Ինճէարապետեան, տիկիններ՝ Անժէլ Քէպապճեանի եւ Մարիամ Տէրտէրեան - Գուլումճեանի կողմէ: Ամբաստանեալ կողմէն ներկայ էին Պ. Լէուիսի եւ «Մոնտ»ի փաստաբանները՝ Թիէրի Լեւի եւ Իվ Պոտլօ: Վկաներու խումբը կը բաղկանար Պր. Առաքել Ժամկոչեանէ, տիկիններ՝ Ժանէթ Մութաֆեան, Սրբուհի Նշանեանէ եւ թժիչկ «պատմաբան Իվ Թէրնոնէ ու երուսաղէմի համալսարանին Ողջակիզումի ու ցեղասպանութեան ուսումնասիրութիւններու կեդրոնին ղեկավար փրոֆ. Շարնիէ: Ներկաներուն մէջ էին Ֆրանսական մամուլի եւ հայկական լրատուիւններու ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ Լիքրա-ի ներկայացուցիչ մը: Հայկական կողմին փաստաբաններն էին Փաթրիք Սրապեան, Լեւոն Զոլաքեան եւ Լեֆ Ֆոսթէր:

Կողմերու ատենաբանութիւնէն առաջ Պ. Լէուիսի փաստաբանը ջանաց առաջին քայլէն խոչընդոտել դատավարութեան ընթացքը, առարկելով որ իր պաշտպանեալը կոչած ըլլալու համար չէ, սակայն դատաւորը մերժեց առարկութիւնը:

Գլխաւոր դատաւորին կողմէ հարցին ներկայացումէն ետք, նախ խօսք տրուեցաւ տուժող կողմի երեք վերապրողներուն. անոնց իւրաքանչիւրը տրտայայտուեցաւ իր ոդիսականին մասին, տարատեսակ նկարագրութիւններու յաջորդականութեամբ մը որ երբեմն անհարիլի կերպով երկարեցաւ, մոլորեցնով աւելորդ մանրամասնութիւններու մէջ: Կերպով մը անոնց ըսածներուն կրկնութիւնը եղաւ նաեւ վերապրող վկաներուն խօսքը, ծանրացնելով դատավարութեան արդէն լարուած ու բարդ ընթացքը:

Վկաներու երկրորդ բաժնին մէջ ամբողջ ատեանը մեծ ուշադրութեամբ լսեց երկու մանանգէաներուն արտայայտութիւնները: Նախ Ի. Թէրնոն պարզեց պատկերը Ժ-Թ. դարու աւարտին ու Ի. դարու սկիզբին Օսմանեան կայսրութեան ուր Հայերը այլ փոքրամասնութիւններու նման Բ. կարգի քաղաքացիներ էին ու իրենց վիճակը աւելի բարդացաւ Գեղինի վեհաժողովէն ետք: Եւ հակառակ որ երիտթուրքերու յայտնութիւնը ու 1908-ին իշխանութեան գալը յոյսեր ներշնչեցին, բայց ի վերջոյ յաղթանակեց անոնց ազգայնական թեւը որուն համար համազգային միութեան խոչընդոտ էր հայ տարրը: Այս վերջինը մարտական պարտութիւններու քաւութեան նոխազ եղաւ, կրելով նախապատրաստուած ոճիրին ամբողջ հետեւանքը: Ի. Թէրնոն ծանրացաւ յատկապէս այս յատկանիշին վրայ որ ցեղասպանութեան մը դէմաւոր չափանիշը կը նկատէ: Խօսեցաւ 1919-ի Պոլսոյ դատավարութեան մասին որ դատապարտած էր ջիհանի կարկառուն դէմքերը, ապա յիշեց Ս. Թէհլիրեանի դատավարութիւնը (1920) որ անպարտ արձակած էր Թալէաթ փաշայի սպանիչը. յիշեց նաեւ ժողովուրդներու մնայուն ատեանին վճիռը (1984): Ըսաւ թէ Մ. Քէմալի իշխանութեան օրով, այսինքն Թուրքիոյ հանրապետութեան առաջին տարիներէն ջանք թափուեցաւ նոր պատմագրութիւն մը ստեղծելու, կատարուածին ժխտումով ու բոլոր փաստերուն ոչնչացումով: Պատասխանելով դատաւորին հարցումին, Ի. Թէրնոն ըսաւ թէ Պ. Լէուիսի արարքին մէջ կ'ենթադրէ որ դեր ունեցած է իսլամական մոլեռանդութեան դէմ պատուար կանգնելու կարող լաիք Թուրքիա մը ներկայացնելու մտադրութիւնը, ապա նաեւ օսմանեան դիւաններու վրայ պրպտումներ ընելու կարելիութեան մտահոգութիւնը: Այս բաժնին մէջ Փ. Աբրահեան յայտնեց թէ նոր ստացուած փաստաթուղթի մը համաձայն, Թրքական տեսակէտին պաշտպան յայտարարութիւն մը ստորագրած 69 ամերիկացի դէմքերը Թրքական պետութենէն կրթաթոշակ կամ այլ ձեւի յատկացումներ ստացած էին. անոնց մաս կը կազմէր նաեւ Պ. Լէուիս:

Տպաւորիչ վկայութեամբ մը հանդէս եկաւ նաեւ փրոֆ. Շարնիէ որ իր ներկայութիւնը բացատրեց այն համոզումով որ «անպատիժ ձգուած ամէն ցեղասպանութիւն նախընթացը կը կազմէ յաջորդ ցեղասպանութեան մը, ինչպէս պատմութիւնը ցոյց տուած է»: Ու ըսածին որպէս ապացոյց անդրադարձաւ 1915-ին, որուն յաջորդած էր նացիներու ոճիրը: Բազմաթիւ փաստաթուղթերէ հատուածներ ներկայացնելէ ետք ըսաւ թէ այսօր եւս, Թուրք կառավարութիւնը ո՛րքան մեծ ջանք կը կատարէ արդիլելու համար Հայերու ցեղասպանութեան մասին ամէն խօսք ու նշում: Յիշեց հրէական հեռատեսիլին վրայ ցուցադրուած ճնշումները որոնց հետեւանքով յայտապիրէն հանուած էր 1915-ի մասին ծրագրի մը հեռարձակումը: Ան իր վկայութիւնը աւարտեց, դիմելով դատաւորներուն թէ Պ. Լէուիսին դէմ այս դատը եւ տրուելիք վճիռը կարեւոր են թէ՛ ներկային, եւ թէ յետագային համար:

Ցաջորդեցին հայկական կողմի երեք վիճաբանութիւնները որոնցմէ յատուկ ուշադրութեան արժանի էր մանաւանդ Լ. Զոլաքեանինը. ան մանրամասն տեղեկութիւններով ներկայացուց մարզկութեան դէմ ոճիրի մասին Ֆրանսական օրէնքին տրամադրութիւնները անոնց հետ առընչելով դատին նիւթը:

Փ. Աբրահեան բաւական հռետորական ոճով թիրախ առաւ ամերիկացի պատմաբանին ժխտումները, խեղաթիւրումները անոնց հակադրելով իրականութիւններ:

Անոր յաջորդեց Լ. Ֆոսթէր, ծանրանալով նման ոճիրներու անպատիժ ձգուելու երեւոյթին քաջալերող բնոյթին վրայ ու ըսաւ թէ աւելորդ է նոյնիսկ վիճարկումի նիւթ տեսնել հոս, քանի որ պատահարը որեւէ կասկած չթողլատրելու չափ բացորոշ է: Ան անընդունելի նկատեց որ օրէնք մը յատուկ ըլլայ որոշ ցեղասպանութիւն մը դատելու եւ ոչ ուրիշ մը, ակնարկելով նացիական ոճիրին պատասխանատուներու Նիւրանպէրկեան դատավարութեան:

Ա‌յսքանէն ետք դատաւորը դիմեց դատախազին որ ըսաւ թէ ատեանը իր առջեւ ունի բարդ խնդիր մը ուր կան լուծելի հիմնական հարցեր: Պէտք է պատասխանել այն հարցումներուն որոնք կը վերաբերին որպէս տուժող կողմ՝ Հայ Դատի յանձնախումբին ու վերապրող անձերուն ընդունելի ըլլալուն ու դատի դիմելու անոնց օրինաւոր իրաւասութեան. պէտք է քննել թէ Ֆրանսական օրէնսդրութիւնը ունի՞ անհրաժեշտ տուեալը Հայերու ցեղասպանութեան ժխտումի դատի մը առթիւ վճիռ արձակելու եւ թէ կէսոյի օրէնքը կիրարկելի՞ է այս պարագային: Այս բոլորէն ետք ան յայտնեց թէ դատին յետագայ զարգացումն ու վճիռը կախում ունէր ատեանին ցուցաբերելիք ընթացքէն, ցոյց տալիք մօտեցումէն:

Երկոյեան յառաջացած ժամերն էին երբ խօսք առնելու հրաւիրուեցան մրցասանեալ կողմին փաստաբանները: Նախ Թ. Լեւի բաւական խիստ չեշտով պնդեց օրինական անբաւարարութեան վրայ որ անտեղի կ'ընէր նման դատ մը, քանի որ դոյութիւն ունեցող օրէնքը կը վերաբերի Նիւրանպէրկի Ատեանին տրուած սահմանումին այն ոճիրներուն որոնք գործուած են Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին (1939 - 45): Ան ըսաւ թէ դատի տեղի տալու ոչ մէկ հայկական պնդում իրաւացի է, քանի որ իր պաշտպանեալը որպէս պատմաբան երբեք ուրացած չէ Հայերու դէմ գործուած ոճիրը, այլ միայն զայն ցեղասպանութիւն որակելու յատկանիշները չի տեսներ անոր մէջ: Ան աւելցուց թէ դատին բուն չարժառիթը այն էր որ Հայ Դատը նոր չաղափի մը կը կարօտէր ու առիթը օգտագործուեցաւ, նաեւ փորձ մը ընելու համար Հայերու ցեղասպանութեան իրողութիւնը Թուրք կառավարութեան ընդունիլ տալու: Այս մօտեցումը եզրակացնել կու տար իրեն թէ ի յառաջագունէ կորսուած դատ մըն է այս մէկը:

Վերջին ելոյթը ունեցաւ «Մոնտ»ի պաշտպան փաստաբանը որ ըսաւ թէ խնդրայարոյց հարցազրոյցին ընթացքին իրենց երկու լրագրողները հարց տուած էին Պ. Լէուիսի թէ ինչո՛ւ Թուրք կառավարութիւնը կը մերժէ ընդունիլ Հայերու ցեղասպանութիւնը. ասիկա արդէն թերթին կողմէ ճանաչում մըն էր ու երբ պատմաբանը. չէր ուրանար Հայութեան կրած տառապանքն ու անոր դէմ գործուած ոճիրը, խմբագրութիւնը պատճառ չունէր զրաքննելու ըսուածը: Ան եւս պնդեց թէ անընդունելի էր դատը եւ թէ դոյութիւն ունեցող օրինական տուեալները կիրարկելի էին միմիայն նացիական ոճիրներուն:

Դատավարութիւնը երկու փոքր ընդմիջումներով չարունակուեցաւ մինչեւ երեկոյեան ուշ ժամեր ու ամբողջ այդ տեւողութեան դատասրահին մէջ լսելի կ'ըլլային Ս. Միչէլի ցուցարարներուն «Արդարութի՛ւն» ղոչերն ու ազգասիրական երգերը:

Ժամը 21-ը կ'անցնէր երբ դատաւորը փակեց նիստը, յայտարարելէ ետք թէ վճիռը պիտի արձակուէր Նոյեմբեր 18-ին:

Ա. ԹՈՓՈՃԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

«LE MONDE»

(16-17 Octobre)

LE COMITE DE DEFENSE DE LA CAUSE ARMENIENNE POURSUIT «LE MONDE» POUR DEUX ARTICLES «NEGATIONNISTES»

Լը Մոնտ բաւական լայն արձագանգ կու տայ դատավարութեան նիստին: Նախ կը բացատրէ կրկնակ դատերուն դրդապատճառը, նկատել տալով թէ Հայ Դատի Յանձնախումբը, սկիզբը, վարանած է հետապնդումներու դիմելու որուած ըլլալով այն դժուարութիւնները որ կան իր բողոքը հիմնաւորելու իրաւական դետնի վրայ եւ վախնալով որ հաւանական ձախողութիւն մը չհազորդուի Թուրքիոյ կողմէ: Ի վերջոյ, նիստը վերածեց պատմական դատարանի մը: Լրագրողը կը յիշէ Լէուիսի որակումը՝ «հայկ. տարբերակ» 1915-ի ջարդերու մասին: Դատարանը, կ'ըսէ, պաշտօն չունի Պատմութիւնը դատելու, նախագահը աւելի փորձած է հասկնալ «յետին մտքերը» որոնք մղած են Լէուիսը նման վերաբերում ունենալու: Թէրնոն բացատրած է աշխարհաքաղաքական դրաւարկը որ կը միտի «պաշտպանել Թուրք Պետութեան լայիֆ կառոյցը»: Լրագրողը կ'անդրադառնայ նաեւ Մոնտի փաստաբանին՝ Իվ Պոտլոյի նշումին ինչ կը վերաբերի դատին որ կը հիմնուի Կէսօ օրէնքին վրայ, մինչ այդ օրէնքը կը սահմանափակուի Բ. աշխարհամարտին (1939-45 գործուած ոճիրներուն, ըստ Նիւրանպերկի Ատեանին տուած սահմանումին):

«LIBERATION»

(17 Octobre)

L'HISTORIEN BERNARD LEWIS EN PROCES POUR SES PROPOS SUR LE GENOCIDE ARMENIEN

Լիպերասիոն ալ բաւական տեղ կու տայ դատավարութեան ու կ'ըսէ թէ հայ դաղութը զօրակոչի ենթարկուած էր պաշտպանելու համար իր նահատակներուն յիշատակը: Կ'ակնարկէ 300 հոգիներու ցոյցին 17-րդ Ատեանին պատուհաններուն առջեւ ու կ'արձագանգէ վկաներէն մէկուն՝ Մարիամ Տէրտէրեանի (89 տարեկան) պատմածներուն: Ապա, կ'անցնի Իվ Թերնոնի (որ նախկին վիրաբոյժ կը վերածէ) որ փաստը կու տայ թէ կանխամտածուած, ծրագրուած ցեղասպանութիւն էր: Կ'ակնարկէ նաեւ Կէսօ օրէնքին

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓԱՂԱՓԱՅԻ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 15-ին Երեւանի մէջ բացուեցաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան տարեկան ընդհ. ժողովը, որու ընթացքին ելոյթ ունեցաւ նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան:

Ա‌յս առթիւ, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը երկու հրամանագիր ստորագրած է: Մէկը՝ Հայաստանի քաղաքացիի անձնագիրը կը շնորհէ Հ. Բ. Ը. Միութեան պատուոյ նախագահ Ալեք Մանուկեանի, երկրորդն ալ՝ «ազգային հերոս»ի կոչում:

ՓՈՒԹ-ՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն (15-րդ օր), Վալանս իր դաշտին վրայ 1-ի դէմ 2 կէտով պարտուեցաւ Նանսիէն: Դասաւորման գլուխն է Մարսէյլ 33 կէտով, 12-րդ են Շատլըվիլ եւ Վալանս 17 կէտով:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ 1994 / 95

ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

ՀԱԼԷՊ. - («Յառաջ»). -

Սուրիոյ տարածքին գործող պետական եւ համայնական կրթական բոլոր օճախներուն նման, Սեպտեմբեր 5-ր վերամուտի օրը եղաւ նաեւ Հալէպի հայկական վարժարաններուն:

Գաղութին հնագոյն եւ ամէնէն կարեւոր կառոյցները եղող այս հաստատութիւնները բագկերակը կը մնան անուշա «Երազային Հալէպ»ին եւ այդ իսկ պատճառով՝ հոգածութեան առարկան ժողովրդային բոլոր խաւերուն: Կրթական, բարեսիրական, մշակոյթային ու հոգեբնակցական տասնեակ մը միութիւններ եւս -- թիկունք են միշտ Հայ վարժարանին ու նախանձախնդիր՝ ո՛չ մէկ հայ աշակերտ դուրս ձգելու անոր հովանիէն:

Վերամուտի առիթով, հալէպահայ վարժարաններու տնօրէններուն հետ հեռաձայնային կապ հաստատելով՝ թուական որոշ տուեալներ քաղեցինք հայ դպրոցներու 1994 - 1995 կրթական տարեշրջանի այժմու կացութեան մասին. -

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԵՒ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ

1) -- Քարէն Եփփէ Ազգ. ճեմարան. -- *Հիմնուած՝ 1947-ին: Հալէպի հայկական երկրորդական առաջին վարժարանն է: Ունի մինչեւ երկրորդականի լման բաժիններ՝ պաքալօրէայի դիտական եւ գրական առանձին դասարաններով: Աշակերտութեան թիւ՝ 1055: Պաշտօնէութիւն՝ 113: Տնօրէնն է Պր. Վարդգէս Նալպանտեան, 1988-էն ի վեր:*

2) -- Լազար Նաճալեան - Գալուստ Կիւլպէնկեան Երկրորդական Վարժարան. -- *Կը պատկանի Հ. Բ. Ը. Միութեան: Հիմնուած է 1954-ին: Ունի մանկապարտէզէն մինչեւ երկրորդական երկարող լման կարգեր՝ 1329 աշակերտներով եւ 120 պաշտօնեաներով: Տնօրէնն է Պր. Ալեքսան Աթթարեան, 1981-էն ի վեր:*

3) -- Կիլիկեան ճեմարան. -- *Հիմնուած՝ 1921-ին, որպէս Կիլիկեան Գաղթականուց Վարժարան: 1960-ին նախակրթարանի կարգերուն վրայ հաստատուած երկրորդական բաժնին յաւելումով՝ վերածուած է ճեմարանի, ունենալով մանկապարտէզն պաքալօրէա երկարող համապատասխան բոլոր դասարանները: Աշակերտութեան ընդհանուր թիւն է՝ 447, պաշտօնէութիւն՝ 56: Տնօրէնուհին է՝ Տիկին Ագնիւ Քիւրքճեան - Եադուպեան, 1981-էն: Դպրոցը կը վայելէ Կիլիկեան Մշակ. Միութեան նիւթական եւ բարոյական հոգածութիւնը:*

4) -- Մխիթարեան Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1936-ին: Սեփականութիւնն է Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան: Ունի երկյարկանի արդիական դեղակերտ չինք մը, ընդարձակ մարզադաշտով, խաղավայրով եւ յարակից յարմարութիւններով: Մանկապարտէզի, նախակրթարանի եւ միջնակարգի երեք բաժիններու աշակերտութեան ընդհանուր թիւն է՝ 548: Տեսուչ՝ Հ. Յարութիւն Պզտիկեան, 1986-էն ի վեր: Դժբախտաբար, այս վառօր դպրոցին աշակերտութեան թիւը թաւալգլոր անկում կ'արձանագրէ տարի - տարի, ինչ որ խիստ մտահոգիչ հեռանկար մը ուրուագծել կուտայ չափերուն:*

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆՆԵՐ

5) -- Ազգ. Հայկազեան երկսեռ վարժարաններ. -- *Հալէպի հնագոյն հայկական վարժարանն է, վերաբացուած 1919-ին: Կը գործէ երեք անջատ մասնաշէնքերու մէջ: Աղջկանց Բաժնի աշակերտութեան թիւն է՝ 362 (տնօրէնուհի՝ Օր. Ֆիմի Տէր -Յակոբեան, 1968-էն ի վեր), Մանչերու Բաժինը՝ 347 (տնօրէն՝ Պր. Հըրայր Յակոբեան, 1986-էն ի վեր), իսկ Մանկապարտէզինը՝ չուրջ 350: Համադրումար՝ չուրջ 1060 աշակերտ:*

6) -- Ազգ. Սահակեան Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1927-ին: Կը գտնուի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կողքին: Աշակերտութեան թիւը՝ 917, պաշտօնէութիւն՝ 59: Տնօրէն՝ Պր. Ժիրայր Րէիսեան, 1983-էն ի վեր:*

7) -- Ազգ. Զաւարեան Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1936-ին: Աշակերտութեան թիւ՝ չուրջ 525, պաշտօնէութիւն՝ 35: Տնօրէնն է Պր. Յովհաննէս Մուշեղեան, 1964-էն ի վեր:*

8) -- Ազգ. Կիւլպէնկեան Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1930-ին: Աշակերտութեան թիւ՝ 259, պաշտօնէութիւն՝ 20: Տնօրէնն է Յաչիկ Շահինեան, 1993-էն ի վեր: Շինարարութեան ընթացքի մէջ է դպրոցին նոր համալիրը:*

9) -- Ազգ. Մեսրոպեան Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1923-ին: Կը գտնուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ կից, վայելելով հովանաւորութիւնը Մարաշի Հայրենակցական Միութեան: Աշակերտութեան Թիւն է՝ 185, պաշտօնէութիւն՝ 20: Ընթացիկ տարեշրջանին համար նոր տնօրէնուհի նշանակուած է Տիկին Սօնա Պարոնեան -- Երէցեան:*

× Ազգ. այս հինգ նախակրթարանները, Քարէն Եփփէ ճեմարանին հետ միասին կը պատկանին Բերիոյ Թեմի Ազգային Առաջնորդարանին, վայելելով անոր նիւթական եւ բարոյական նեցուկը:

10) -- Կրթասիրաց Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1924-ին: Սեփականութիւնն է Այնթապցիներու Կրթասիրաց Մշակ. Միութեան: Կը գտնուի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ կողքին: Աշակերտութեան Թիւն է՝ 290, պաշտօնէութիւն՝ 30: Ընթացիկ տարեշրջանին համար նոր տնօրէնուհի նշանակուած է Տիկին Մարիա Մուրատեան: Իր 70ամեակը բոլորող այս դպրոցին աշակերտութեան թիւն ալ նահանջ կ'արձանագրէ տարուէ -- տարի՝ հակառակ հայահոծ թաղի մը մէջ գտնուելուն: Այս առընչութեամբ, վարժարանին պատասխանատուներուն ձեռք առած միջոցառումները ցարդ արդիւնք մը չեն տուած:*

11) -- Ջուարթնոց Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1965-ին: Կը պատկանի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Միաբանութեան: Աշակերտութեան Թիւ՝ 496, պաշտօնէութիւն 22, որոնց երեքը մայրապետներ են: Տեսչուհի՝ Քոյր Օլկա Նաումեան, 1973-էն ի վեր: Վարժարանը կը գտնուի Հայ Կաթողիկէ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ կից: Այս դպրոցին զատ, Միաբանութիւնը տէրն է նաեւ միջնակարգ մը վարժարանի մըն ալ, որ դժբախտաբար ամբողջովին արաբացած է եւ կորսընցուցած հայկական իր դիմագիծը:*

12) -- Բեթէլ Վարժարան. -- *Հիմնուած՝ 1923-ին: Սեփականութիւնն է Հայ Աւետարանական Համայնքին: Աշակերտութեան թիւ՝ 270, պաշտօնէութիւն՝ 25: Տնօրէնուհին է Տիկին Պէթի Գրաճեան -- Եփրեմեան, 1988-էն ի վեր:*

Այլ խօսքով, Հալէպի մէջ կը գործեն 12 հայկական վարժարաններ, 7380 աշակերտներով:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՒՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԱՉԳԻՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
1955 - 1994

վախճանումն Քառասունքին,
Անթիլիասի Մայր Տաճարին մէջ
կատարուած հոգեհանգստեան արարողութիւն

Պատրաստեց՝
ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՂ. ՉԻՖԹՃԵԱՆ

Անթիլիաս, 1994

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

60 ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

ԵՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1934 Հոկտեմբեր 9-ին Եւկոսլաւիոյ Ալեքսանդր Ա. Թագաւորը Մարսէյլ կը հասնէր որպէս առաջին հանգրուանը Ֆրանսա կատարելիք պաշտօնական այցելութեան: Ան չէր ուզած մուսոլինեան Իտալիային անցնիլ ու ընտրած էր Ծովային ճամբան: Մարսէյլ քաղաքը յատուկ խանդավառութեամբ ու չուքով կը դիմաւորէր պինքը, տրուած ըլլալով որ Եւկոսլաւիոյ թագաւորին այցելութիւնը կրկնակի նշանակութիւն ունէր Ֆրանսայի համար: Փարիզ միջերկրականեան ուխտի մը հիմնաքարերը կ'ուզէր զետեղել ու առոր համար պէտք էր հաշտեցնել Հռոմն ու Պելկրատը որոնք բաւական պաղ յարաբերութիւններ ունէին այդ շրջանին: Միւս կողմէ, Գերմանիա իշխանութեան գլուխը անցած նացիական չարժումով կը մտահոգէր Ֆրանսան որ կը փորձէր Հռոմի ու Պելկրատի միջեւ ձգտուած կացութիւնը օգտագործել:

Բայց ինքնաչարժին մէջ, թագաւորին քով տեղ գրաւած էր Ֆրանսայի Արտաքին գործոց Նախարարը որ պնդած էր բայց կառքի մը ընտրութեան վրայ, ըսելով որ Ալեքսանդր Ա. բարեկամն է Ֆրանսայի ու պէտք է ժողովուրդը տեսնէ զինքը:

Երբ ինքնաչարժը Սարաեւոն կը մտնէր, երիտասարդ մը կը ճեղքէ ոստիկանական թոյլ օղակը, «կեցցէ՛ թագաւորը» գոչելով: Կը բարձրանայ յամրընթաց կառքն ի վեր ու կը կրակէ, թիրախ առած թագաւորը: Այս վերջինը անմիջապէս կը կքի ինքն իր վրայ. կը վիրաւորուի նաեւ Ֆրանսայի նախարարը: Շարժավարը կը չանայ առանց կառքին դէմքը ձգելու, ոճրագործին թեւը բռնել: Զօրավար Ժորժ կը նետուի երիտասարդին վրայ ու իր կարգին կը վիրաւորուի: Պահ մը առանց անդրադառնալու պատահածին, ամբոխը կը չարունակէ ծափահարել: Ոստիկան մը վերջապէս կը մտնէ ինքնաչարժին, կարծելով որ կառքին վրայ զբաղուողը լրագրող մըն է, կամ չատ տաքարիւն մարսէյլցի մը: Բազմութեան կեցցէ՛ներուն մէջ կորսուած են ատրճանակի կրակոցները: Երբ ոստիկանը ձեռքը երիտասարդին ուսին վրայ կը դնէ, ան կը դառնայ գնդակ մը կը պարպէ որովայնին որուն հետեւանքով կարճ ժամանակ ետք ոստիկանը կը մահանայ:

Ոստիկանը իյնալէ ետք միայն բազմութիւնն ու ոստիկանութիւնը կը դիտակցին պատահարին ու օդը կը լեցուի կրակոցներով: Արիւնլուայ վիճակի մէջ է ոճրագործը, ինչպէս նաեւ նախարարը որ թէեւ առանց օգնութեան կ'ելլէ ինքնաչարժէն: Սակայն ընդհանուր չփոթն ու օգնութեան յապաղումը իր մահուան պատճառ կ'ըլլան: Նոյն իրիկունը կը մեռնի նաեւ ոճրագործը: Եւկոսլաւ պատուիրակութիւնը մեծ յուզումի մատնուած է, իսկ Ֆրանսական կողմին կը տիրէ չուարումն ու ամօթի զգացումը: Ի՞նչպէս եղած է որ այսքան տկար կազմակերպուած է թագաւորին ապահովութեան հսկողութիւնը:

Ոճիրը մեծ արձագանգ կը գտնէ մամուլին մէջ. չատով յայտնի կ'ըլլայ ոճրագործին ինքնութիւնը. մակեդոնացի ահաբեկիչ մըն է որ կը կոչուի Փեթրիս Քէլէմէն եւ որ ծանօթ է նաեւ չարք մը այլ անուններով: Մակեդոնական ներքին յեղափոխական կազմակերպութիւնը որուն կը պատկանի ան, իր վարպետութեան պատճառով զայն «փոխ տուած է» խրուաթ ահաբեկչական կազմակերպութեան որ ընդդիմադիր է Ալեքսանդր Ա.ի սերպական քաղաքականութեան: Ան ահաբեկիչ չէ գործած. ուրիչ ահաբեկիչ մը պարտականութիւն ունեցած է անոր փախուստը ապահովելու, ձեռնտուութիւն մը նետելով բազմութեան վրայ: Ուրիշներու պարտականութիւն յանձնուած է Մարսէյլի փորձը ձախողելու պարագային, Փարիզի մէջ նպատակը իրագործելու:

Ալեքսանդր Ա. զաւակն էր Սերպիոյ Պետրոս Ա. Թագաւորին: Կ'իշխէր խճանկարային Թագաւորութեան մը վրայ որ մասամբ ստեղծուած է աւստրեւհունգարական կայսրութեան վերատակներուն վրայ, Ա. աշխարհամարտէն ետք: Այս նոր Թագաւորութիւնը ախորժակը կը գրգռէր

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻԻՆ ՀԱՑՈՑ ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

Յուլիս ամսուն 21 -- 24-ին, քանի մը օրերով, պաշտօնական առաքելութեամբ Գերմանիա կը գտնուէր Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց նախարար՝ Պր. Արկադի Ղուկասեանը: Պր. նախարարին կ'ընկերակցէր նաեւ ԼՂՀ-ի արտաքին յարաբերութիւններու գծով պատասխանատու Պր. Մասիս Մայիլեանը: Պատուիրակութիւնը գանազան հանդիպումներ ունեցաւ Գերմանիոյ պաշտօնական կարգ մը հաստատութիւններու հետ: Նախարարը Գերմանիա գտնուելու ժամանակամիջոցին առիթը ունեցաւ նաեւ հանդիպելու գերմանահայ գաղութին հետ: Յուլիս 23-ին երեկոյեան ժամը 18-ին, Քէօլնի Եկեղեցական համալիրի սրահին մէջ, գերմանահայ Թեմի Թեմական Խորհուրդի անդամներու, գերմանահայ կարգ մը միութիւններու ներկայացուցիչներու եւ հայորդիներու հոծ բազմութեան ներկայութեան նախարարը մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդեց Ղարաբաղի ներկայ անտեսական եւ քաղաքական իրավիճակի մասին: Այնուհետեւ նախարարը պատասխանեց Գերմանիոյ մէջ ապրող իր հայրենակիցներու հարցումներու բաւարարելով զանոնք յուզող մտքերը: Հանդիպումէն վերջ Պր. Նախարարը իր խորին երախտագիտութիւնը յայտնեց Գերմանահայութեան ցուցաբերած բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան համար, որու մէջոցաւ է նաեւ, որ Ղարաբաղին ամենածանր օրերուն իսկ կարողացաւ տոկալ եւ պայքարիլ յանուն արդարութեան եւ Հայրենիքի վերամիաւորման: Ապա յանուն Գերմանահայութեան չնորհակալութեան եւ ողջերթի խօսք յայտնեց Թեմական Խորհուրդի առենապետ Տոքթոր Սարգիս Քէհեաեանը:

Նախարարը իր պատուիրակութեան հետ մասնակցեցաւ նաեւ իր պատուին տրուած ճաշին:

*
**

Տարտղն Սեպտեմբեր 19-ին Քէօլնի եւ չրջակայքէ 'բազմաթիւ Հայեր ուրախութիւնը ունեցան ունկնդրելու Հայրենաբնակ ճանչցուած երգիչ Վահրամ Թաթիկեանը: Քաղաքիս Կոմիտաս երգչախումբին հրաւէրով եւ պատրաստուած յայտագրին համաձայն երեկոյեան ժամը 8-ին ի ներկայութեան չուրջ հարիւր հոգիի եւ բարձր հովանաւորութեամբ Առաջնորդ Գարեգին Արք.ի սիրոյ համերգը: Ներկայ էր նաեւ Գերմանիոյ Հ. Հ. գործավար Պր. Աշոտ Ալիքսանեանը: Նախ Պր. Վահրամ Թաթիկեան իր ուրախութիւնը եւ չնորհակալութիւնը յայտնեց Առաջնորդին եւ Կոմիտաս երգչախումբի պատաս-

---

չատ մը դրացիներու, ինչպէս՝ Իտալիոյ, Հունգարիոյ, Պուլկարիոյ: Ասկէ զատ, երկիրը բազկացնող բնակչութիւններն ալ -- սերպ, խրուաթ, սլովաք -- չատ խախուտ ներդաշնակութիւն մը կը պահպանեն:

Ալեքսանդր Ա. վարանումի չրջանէ մը ետք, 1929-ին կ'որոշէ միապետական բռնակալութիւն մը հաստատել: Այդ թուականէն սկսեալ Սրուաթները կը բազմապատկեն ահաբեկչական ու խափանարարական արարքները: Այդպէս ծրագրուած է եւկոսլաւ թագաւորին մահափորձն ալ որ կ'ուրախացնէ Հռոմը քանի որ ան չի փափաքիր Պելկրատին հզօրացումը տեսնել: Այս կէտը մտածել կուտայ կատարածին մէջ Մուսոլինիի հաւանական ուղղակի մասնակցութեան մասին: Կարգ մը պատմաբաններ այդ կարծիքը պաշտպանած են. իսկ Ֆրանսա Իտալիոյ հետ յարաբերութիւնները չսրելու համար հարցին մինչեւ յատին ծալքերը պրպտելու չատ չանք չըներ ու կը գոհանայ ոճրագործին մեղսակիցները դատելով, որպէս Ալեքսանդր Ա.ի մահուան իսկական պատասխանատու: Զերբակալուած երեք մեղսակիցներ ցկեանս տաժանակիր աշխատանքի կը դատապարտուին 1936-ին, իսկ դատաղրութեան պեսերը՝ մահուան:

Ալեքսանդր Ա.ի դէմ գործուած ոճրափորձը միջազգային ահաբեկչութեան ուղիղ առաջին արարքը կը նկատուի ու չատեր համաձայն են որ դէպքերու յետագայ զարգացումը որպէս անոր գլխաւոր չահակիցները, մատնանչած է Հիթլերը եւ Մուսոլինին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ

— 125 —

ԱՅՑ ՄԸ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ

(ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԷՍ)

1933 Մարտ 26· -- Այսօր, ժամը 3-ին, Պիւլպիւլեան երկու քոյրերուն եւ Աստղիկին հետ վարադպետին այցելութեան գացինք: Վերջին պահուն Պ. Շահմուրատեանն ալ մեզի միացաւ իր տիկնոջ հետ:

Հիւանդներու այցելութեան ժամը արդէն անցած էր երբ հասանք Վիլժիւիֆ եւ երկար բանակցութիւններէ վերջ միայն կարելի եղաւ վարդապետը տեսնելու արտօնութիւն ստանալ:

Հիւանդանոցի անօբէնը համոզելու համար, հարկ եղաւ Շահմուրատեանը ներկայացնել իբրեւ վարադպետին մտերիմ-ներէն մին, որ նոյն օրն իսկ հասած էր Ամերիկայէն եւ քանի մը ժամ վերջ պիտի մեկնէր կրկին արտասահման:

Վերջապէս մեզ առաջնորդեցին Վարդապետին գտնուած չէնքը: Մտանք հիւրասենեակ, եւ հիւանդապահ մը գնաց Վարդապետին իմացնելու, որ հիւրեր եկած էին իրեն:

Շահմուրատեան, որ տարիներէ ի վեր չէր տեսած զինքը, սկսաւ մտահոգութեան նշաններ ցոյց տալ:

-- Ալէմշահ, ըսաւ, խմացայ որ վերջերս Վարդապետը իր հին բարեկամները լաւ չընդունիր, աւելի լաւ է չերեւամ եւ դուրսը սպասեմ: Եթէ տրամադրութիւնը լաւ ըլլայ, կանչէ, ես կուգամ:

Ծօսքը դեռ չէր աւարտած, երբ Վարդապետը վրայ հասաւ եւ էն առաջ Շահմուրատեանը տեսնելով, ուրախութեամբ մօտեցաւ իրեն եւ «Արմէն, այս դո՞ւ ես, ո՞ւր էիր այսքան տարի» ըսելով զրկեց զինքը եւ զարմանալի յիշողութեամբ մը լուրեր ուզեց, անուններ տուաւ: Ցետոյ, կարգաւ բոլորս ալ համբուրեցինք եւ սեղանի մը չուրջ նստանք միասին: Վարդապետը՝ իրեն ուղղած մեր հարցերուն կը պատասխանէր երբեմն խիստ բանաւոր կերպով, բայց յաճախ մեզի համար բոլորովին անհասկնալի լեզուով մը, զոր մենք կատարելապէս հասկնալ կը ձեւացնէինք:

Առանց ընդմիջելու՝ երկար մտիկ ըրինք եւ ի վերջոյ խօսակցութեան նիւթը փոխելու համար հարցուցինք կատակով· «Վարդապետ, Շահմուրատեանը քանի՞ տարեկան կ'ըլլայ· ինք կը պնդէ որ դեռ 45 չկայ»: Ծնդալով՝ «Քիչ էլ կենայ, կ'ասի թէ դեռ չէ ծնուել» ըսաւ ու չարունակեց կատակել: Ցետոյ սկսաւ մեզի հայրական խրատներ տալ· «Դուք բարի պէտքեր, երեսնիդ որ այսպէս բարի ըլլայ, ձեր տուներուն մէջ միութիւն կ'ըլլայ, ապա թէ ոչ ընտանիքը կը քայքայուի»:

-- Վարդապետ, հարցուցի ի՞նչպէս կ'անցընէք ձեր ժամանակը, կը կարդա՞ք, կը գրէ՞ք, կը չարունակէ՞ք ձեր թանկագին աշխատանքը:

-- Ոչ, որքան տարեն որ հոս մնամ, կ'ինամ զաւակներս չառնեմ ու նորէն տուն տեղ չըլլամ, չեմ կրնար աշխատիլ: Հոս դեռ չատ գործ ունիմ, չատ գինուորներ կան, բորոլողներ են, ես բոլորին վրայ պէտք է հսկեմ: Աշխատանքը ծանր է, չատ դժուար է, չատ: Դուք որ եկաք, նոր էի աւարտեր, բայց դուք քիչ ուշ եկաք, ես կանուխ վերջացուցի եւ այդպէս լաւ եղաւ, կրցանք տեսնուիլ:

- Ուրեմն արգելք չըլլանք ձեր գործերուն, Վարդապետ, հիմա երթանք եւ նորէն կուգանք: Եթէ զրաղած չըլլաք, դարձեալ այսպէս կը տեսնուինք:

Վարդապետը մեզի ընկերացաւ մինչեւ պարտէզ: Շահմուրատեանն ու ես կրկին ու կրկին համբուրուեցանք հետը եւ օրիորդները նորէն աղը համբուրեցին: Վարդապետը յանձնարարեց իրենց որ իր կողմէ բարեւ տանին «քերթէնքելէնեանին»:

Երբ հեռացանք մեր ուխտավայրէն, բոլորիս աչքերը խոնաւ էին:

Քանի տարի ի վեր չէի տեսած Վարդապետը...:

Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀ

1935 Հոկտեմբեր 27

ցաբերած քրիստոնէավայել եւ եղբայրական օգնութեան, ինչպէս նաեւ տեղական մամուլին, որ այս ցաւին հանդամանօրէն արձագանգ եղած է: Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գարեգին Արք· Պեքճեան Հոկտեմբեր 15 եւ 16-ին կ'այցելէր նոյնպէս հայ զաղթականներ Գերմանիոյ հիւսիսը գտնուող Շվէյրին քաղաքը, ուր չատ աւելի մեծ թիւով զաղթականներ կան: Կիրակի օր հոն կը պատարագէր եւ 40-է աւելի մկրտութիւններ կը կատարէր:

***

Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան 1994 Սեպտեմբեր 27 թուակիր պաշտօնագրով Պր· Աչոտ Ալիքանեան նշանակուած է Հայաստանի Հանրապետութեան Գերմանիոյ դործակալ:

Քէօլնի Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանը Պր· Աչոտ Ալիքանեանին առժամապէս տրամադրած է երկու զբասենեակները Առաջնորդարանի չէնքին մէջ: Ան կարճ ժամանակ մը յետոյ կը փոխադրուի Առաջնորդարանի նոր չէնքը, որուն քանի մը սենեակները ըստ Առաջնորդին եւ Թեմական Խորհուրդի կարգադրութեանց պիտի տրամադրուին հայկական դեսպանութեան իբ գործածութիւն այնքան ժամանակով, որքան որ դեսպանութիւնը պիտի փափաքի հոն բնակիլ:

ԴԻՒԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Հոկտեմբեր 1994

ՊԱՆԴՈԿԻ ՊԻՊՈՒԱԾ

ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

ԽՄԲ. - Այս պատմուածքը լոյս տեսած է Շաւարշ Միսաքեանի հրատարակած «Արծանի»ի Բ. հատորին մէջ (1945) հեռաւեալ ծանօթութիւններով.

«Նոքէն ձայն մը գերեզմանէն: Յունիս 15-ին, 54 տարեկան հասակին մէջ մեռաւ փայլակ Սանասար (Էմանէթեան): Տարիներով ուսուցիչ, յետոյ դարձաւ նպարավաճառ, բայց երբեմ չլքեց գիրքն ու գրիչը: Լուռ էր՝ գրաւման տարիներուն: Երբ երկիրը փրկուեցաւ եւ «Ցառաջ»ը վերսկսաւ, շարք մը յօդուածներ դրկեց, հատ մըն ալ «Արծանի»ի համար, գնահատումը մեզի ձգելով: Այդ պատմուածքն է որ կը հրատարակենք ստորեւ»:

***

Երիտասարդութեանս, արձակուրդի չըրջանի մը, քմայքն ունեցայ հեռուտն երկար պտոյտ մը կատարելու: Անծանօթ էի տակաւին այս երկրին, ուր դեռ նոր եկած հաստատուած էի եւ որուն բնութեան հմայքը, մարդկային հնափառ յիշատակարանները, վերջնականապէս պիտի կապեն գիս իրեն, կը հաւատայի իրաւամբ:

Երկար, արեւակէզ օրուան մը թափառումներէս յոգնաբեկ, քրտնաթոր, դեռ իրիկուն չեղած, հասայ մեծ քաղաք մը, ու ալ անկարող քալելու, իջայ պանդոկ մը: Սպասարկուն իր փորձառու ակնարկին տակ, գիս վերէն վար չափչփելէ վերջ, առանց հարցում մը ուղղելու, առաջնորդեց վերնայարկի համեստ սենեակ մը եւ լուռ ու մունջ բանալին ինծի յանձնեց: Թէեւ փոքր, բայց կը բաւէր որ տրամադրութեանս տակ ունէի հանդերձութեան ամէնէն տարրական միջոցները ու անկողինը, կարաս մը ջուր, սեղանը եւ իր անբաժան կողակիցը՝ աթոռակը: Ա՛լ ի՞նչ կը պակսէր ինծի...

Պահ մը, պզտիկ լուսամուտէն դիտեցի ծխնելոյղներու, կղմինտրով ծածկուած տանիքներուն համայնապատկերը որու ներքսէն կը հոնդար կարծէք հէքեաթին պղնձեայ քաղաքը: Պատուհանի մը ճողէն կախուած վանդակ մը, անդին սպիտակ վարագոյրի մը առջեւ ծաղկող քանի մը թաղարներ քնարական շեշտ մը կը դնէին հնամաշ, գորշ այդ իրականութեան վերայ: Կարելի չէր չխորհիլ դեռատի աղջկան մը, արեւու սիրով դայլայլող փնարիկի մը մասին...

Բայց ես չափազանց յոգնած էի, անօթութիւնս մոռնալու աստիճան յոգնած: Նախընտրեցի անմիջապէս անկողին իյնալ: Եւ արդէն քունը ծանրացուց կոպերս, ու սահեցայ ու կորնցուցի, մոռցայ ինքզինքս:

Քնացած էի այսպէս երկար, խոր: Այնպէս ինչպէս պիտեն քնանալ երիտասարդները եւ թիապարտները· ժամերը սահած էին իմ վրայէս: Իրիկունը վաղուց անցած, ու զիշերը իր մթին ալիքներով եկած ողողած էր սենեակս եւ զիս:

Գիշերուան հաւանաբար յառաջացած մէկ պահուն յանկարծ արթնցայ: Վայրին, պահին զգայութիւնը երկար տարի մը խուսափեցաւ ինձմէ: Ո՞ւր էի, ի՞նչ րոպէ էր այս: Լուռ ու մութ միջոցին մէջ միտքս ոչ մէկ կէտ կը գտնէր կառչելու, չփոմի կարելիութիւն մը ստեղծելու համար: Թեթեւ չարժումէ մը յանկարծ երկաթեայ անկողինս ճռնչաց ու անմիջապէս ինքզինքիս եկայ, վերյիշեցի վայրը, ժամանակը, այն պարագաները, որոնք կը հիւսեն մեր կեանքի չարժանկարը:

Կէս գիշերուան մօտ ըլլալու էր, որովհետեւ հեռաւոր պղտոտաներէ, արուարձաններէ ընդհատ, խուլ դղրդիւններ հաղիւ լսուած, կը մարէին արդէն:

Լռութիւնն աստիճանաբար վարժուեցաւ լռութեան ու յանկարծ, սկսայ զատրոշել չչուկներ, ձայներ, բառեր, որոնք պատերուն եռեւէն ինծի կը հասնէին: Այլեւս քնանալ անկարելի էր: Առանձին չէի ուրեմն: Ցարակից սենեակներու մէջ, ու առաստաղէն վեր մարդիկ կային ուրեմն, զոյգեր, ինծի պէս ճամբորդ կամ բնիկ, որոնք դեռ չքնացած, կը չարունակէին ապրիլ իրենց օրը:

Ու տարօրինակ քմայքը ունեցայ - իբրեւ մտային զբօսանք - այդ իմացուած տարատամ չչուկներու, հատուկոտոր քառերուն տարրերով վերակազմելու մարդիկ, որոնց հետ սահմանակից էի այդ պահուն: Երեւակայելու մարդկային էակը, ապրումը, հոգեկան վիճակը անոնց՝ որոնք ճիշդ այդ պահուն գոյութիւն ունէին մօտս, աջիս, ձախիս, յարակից սենեակներու մէջ, կամ ինձմէ վեր, առանց վերահաս ըլլալու իմ ներկայութեանս:

Ապա ուրեմն, կռնակի վրայ երկարած, անշարժ, ականջս ու միտքս լարած, կ'ունկընդրեմ մութին մէջէն թեւածող չչունչներն ու փսփսուքները:

Պէտք չունիմ գիտնալու թէ ինչ լեզու կը խօսին անծանօթ հարեւաններս: Մըրմունջներու, տարերային ձայներու իմաստը բացայայտ է աշխարհի բոլոր երկինքներու տակ: Ամէնէն նախնական յուզումներու, կէս - գիշերային մտածումներու բարբառը միւսանկ երգ մըն է՝ յատուկ երկրի բոլոր զաւակներուն:

Ձախ կողմի պատիս եռեւէն տարօրէն կերպով քաղցր ու մեղմ վանկեր, փայփայիչ բառեր, ընդհատ հեւքերու մէջէն կը հասնին լսողութեանս:

- Ահ ... անուշս ... ահ ... բալաս ... ինչո՞ւ չէ ... տամ քեզի ... հա խելօքս ... հա բալիկս ... մի հծծար ... մի թինդիար ... հա այդպէս ... հա հանգչէ ... աչուկդ սիրեմ ... լո՛ւռ ... լո՛ւռ...:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. Էջէն)

քին որ գործադրելի չէ Հայերու պարագային ու կ'արձագանգէ մէթր Լեֆ Ֆոսթէրի առարկութեան. - «կարելի՞ է օրէնք մը ընել իւրաքանչիւր ցեղասպանութեան համար: կարելի չէ ըսել որ ցեղասպանութիւն մը տեղի չէ ունեցած այն պատճառաբանութեամբ որ օրէնք մը դէչ քանաձեւուած է»: Վերջաւորութեան կ'ըսէ թէ Լէուիսի փաստաբանն ալ ընդունած է «պատմութեան հայկական տարբերակ» արտայայտութեան ձախաւեր բնոյթը»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ՝ Հելմութ Քոհլ անդամ մը եւս (չորրորդ) յաջթեց երեսփխանական ընտրութիւններուն բայց չատ թեթեւ առաւելութեամբ մը: Իր համախմբումը, այսինքն՝ Քրիստոնեայ Դեմոկրատ իր կուսակցութիւնը եւ ազատականները 48,4%-ի կը հասնի եւ 341 աթոռ ձեռք կը ձգէ 331 աթոռ ձգելով ընկերվարականներուն, կանաչներուն եւ նախկին համայնավարներուն, այսինքն ընդդիմութեան: Նոր Խորհրդարանը դիմագիծ կը փոխէ եթէ նոյնիսկ քաղաքական հոսանքի փոփոխութիւն չի կրեր: Գլխաւոր երեւոյթն է նախկին համայնավարներու յառաջխաղացումը որոնք չուրջ 30 աթոռ պիտի ունենան: Պէտք է ըսել թէ ընտրական չատ բարդ օրէնք մը կը կիրարկուէր (կէսը՝ մեծամասնութեան դրութիւն, կէսն ալ՝ համեմատականի) որմէ օգտուեցան համայնավարները: Ոչ մէկ աթոռ յաջողեցան ունենալ ծայրայեղ աջերը: Քոհլ որ խորհրդանիշն իսկ է Գերմանիոյ վերամիացման կրնայ կոտրել Ատլնաուրի մրցանիշը տեւողութեան դեռնի վրայ:

ՊԱԼԱՏԻՒՐ ժողէ Թոսի չանճնեց ժեռար Լոնկէի նախարարութիւնները (ճարտարարուեստ, Թղթատար եւ Հեռահաղորդումներ եւ Արտաքին առեւտուր): Լոնկէ սրտաճմլիկ ելոյթով մը, Հոկտ. 14-ին, իր հրաժարականը կուտար չսպասելով իսկ մինչեւ ամսուան վերջի քննութեանց արդիւնքին: Ինք ըսաւ թէ տեղի կուտայ, «ազատագրուելու» համար: Հրապարակային այս դատապարտումը կը նկատէ մէկ մանրիկը կառավարութեան դէմ տարուած արշաւի մը: Նոր նախարարը նոյն կուսակցութեան (Հանրապետական) ընտ. քարտուղարն է: 50 տարեկան է, Գորսիքա ծնած, վկայուած քաղաքական դիտութեանց եւ իրաւաբանական տոքթոր է:

ՄԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը շնորհուեցաւ Արաֆաթի, Փերէսի եւ Ռապինի «որոնք օժանդակեցին ղէպի խաղաղութիւն պատմական գործընթացի մը» հետեւեց նորվեկիական կոմիտէն: Նոպէլի այս կոմիտէին հինգ անդամներէն մէկը իր հրաժարականը տուաւ, ինչպէս նախապէս յայտարարած էր, դէմ ըլլալով որ Արաֆաթ արժանանայ այդ մրցանակին:

ԻՍՐԱՑԼԱՑԻ ՋԻՆՈՒՈՐԸ որ պատանդ էր Համասի ձեռքը ապաննուեցաւ Հոկտեմբեր 14-ին, իսրայէլեան զինեալ գործողութեան մը ընթացքին: Ուրիշ իսրայէլացի զինուոր մը եւ Համասի չորս անդամներ ալ մեռած են:

ԱՂԲԵՋԱՆԻ գիւղատնտեսութեան նախարարը եւ Ապահովութեան նախկին նախարարը ձերբակալուած են որպէս մասնակիցներ պետական հարուածի փորձին:

ԳԱՀԻՐԷի մէջ ծոծրակէն պատնահարուեցաւ դրականութեան Նոպէլ մրցանակի դափնեկիրը՝ Նակիպ Մահֆուզ: Ծանրօրէն վիրաւորուած էր, բայց յոյս կար որ կեանքը փրկուի: 83 տարեկան է: Կասկածելի մը ձերբակալուած է:

ԱԼԺԵՐԱՑի լրագրող մը եւս սպաննուեցաւ, Ալժէի մէկ արուարձանը: Թայէպ Պուխերֆիս 19-րդ լրագրողն է որ կը սպաննուի: 40 տարեկան էր եւ ճայնասփիւռի չորրորդ կայանը կ'աչխատէր որ սահմանուած է արտասահմանի:

ԹՈՒՆՃԵԼիի եւ Պաթմանի չրջանը (արեւելեան Անատոլու) 18 Փետրուար սպաննուած են չաբաթավերջին:

ՋԻՋԻՆԻՈՑ մայրաքաղաքը՝ Գրոզնի բուռն բախումներու թատերաբեմ եղած է: Ընդդիմադիր ուժերը Գրոզնի մտած են չաբաթավերջին, ապա՝ քաշուած, հրթիռաձգելով նախագահական պալատին վրայ յարձակելէ: 20 մեռեալ կայ, որոնց 18-ը՝ կառավարական ուժերու զինուորներ:

ՖԻՆԼԱՆՏԱ. 57%-ի մեծամասնութեամբ մը այո՛ ըսաւ երկրին անդամակցութեան Եւրոպական Միութեան: Հանրաքուէն, սակայն, իրաւական հանգամանք չունի, Խորհրդարանը պէտք է վաւերացնէ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 22 Octobre à 20 heures 30

COUSCOUS PARTY

organisé par la Croix Bleue
Section Hélen Puzant
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Participation : 120 F. par personne.
Réservations au :
43. 76. 10. 07 / 43. 76. 35. 68.

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդարու սակագինը

Մահազդ	600	(711,60)
Հոգեհանգիստ	500	(593,00)
Շնորհակալիք	500	(593,00)
Հարսնիք-Նշանուխ	500	(593,00)
Ծնունդ	500	(593,00)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագիծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

ARMENIE

Sous le haut patronage de
Monsieur Michel GIRAUD
Président du Conseil Régional d'Ile-de-France
L'Eglise Evangélique Arménienne a le plaisir de vous convier à la manifestation qu'elle organise au profit des enfants d'Arménie
en présence de
M. Vahan TER-GHEVONTIAN
Chargé d'affaires d'Arménie en France
et de
M. André SANTINI
Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
Ancien Ministre
Jeudi 20 Octobre à 20 h 45
Auditorium du Conservatoire
Niedermayer
11-13, rue Danton, 92130 Issy-les-Mlx.
avec le soutien des Messieurs
Jean-Pierre Foucher, Député-Maire de Clamart et
Didier Morin, Maire de Vanves, Conseiller régional d'Ile de France

ESPOIR POUR L'ARMENIE
28, *avenue Bourgain,*
92130 *Issy-les-Moulineaux*
Tél.:47. 36. 02. 50—*Fax*:46. 44. 64. 04

VIENT DE PARAITRE

«L'INTRANQUILLE»

2 - 3 (Paris 1994)

SOMMAIRE

PHILIPPE BOUCHERAU
Discours sur la violence.

MARC NICHANIAN
L'archive et la preuve : Les procès de la visée génocidaire.

VAHAKN DADRIAN
Le génocide devant le droit : Le cas arménien durant la première guerre mondiale.

HAMIT BOZARSLAN
Identité nationale, conscience historique et crime fondateur : remarques critiques sur le livre de Taner Akçam.

FROSA PEJOSKA
L'émigration macédoinienne.

MARTINE DEGUILLAUME
La dignité antinucléaire.

DOSSIER : La grande famine en Ukraine 1932 - 1933.

L'INTRANQUILLE—
B. P. 75
76960 N. D. de Bondeville
et à la *Librairie Samuelian* :
51, rue Monsieur-le-Prince, Paris 6e
(140 Francs).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *Naïri — Beaumont*
organise une sortie à
SAN-REMO (Italie)
Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

DATES A RETENIR

Réservez le Samedi 12 Novembre pour la Croix Bleue des Arméniens de France, Section Chaville, qui organisera une soirée à la nouvelle salle des fêtes de Chaville.

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *ANI* de Lyon

Troupe de danse *NAREG* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿԶԱՐ»

Հայաստանի Հնագոյն Նուագարաններու Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԻՆ ՄԻՐՋՈՑԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ. Յարութիւնեան-ի
Յ. Սարեան-ի
Շ. Յակոբեան-ի
Ս. Նալպանդեան-ի

Պարողներ՝
Ս. Միքայէլեան-ի
Տ. Շիրինեան-ի
Ս. Կարապետեան-ի
Ն. Ծառուկեան-ի
Ա. Միրզախանեան-ի

ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ. - 91. 77. 84. 70

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Début des activités
le Mercredi 12 Octobre

Pour tous renseignements téléphoner à:
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 19
MERCREDI
19 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.440 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.440

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅԱՌԱՋԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՏԵՂԱՊԱՀ՝ ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԻՈՑ ԹԱԳՈՒՀԻՆ բաւական «անլրթի» ընդունելութեան մը արժանացաւ Մոսկուա, ուր միայն փոխ-նախարարապետը ընդունեցաւ պինք օդակայանը: Ոչ երգին, ոչ Ջերոմիրզին բարեհաճած էին մինչեւ օդակայան փութալ, մինչ առաջին այցելութիւնն էր թագուհիին որ ցարդ չէր ներած իր զարմիկներուն՝ Ռոմանովներու սպանութիւնը: Կը կարծուի որ Ռուսաստանի այս վերապահ ընդունելութիւնը հետեւանք է բրիտանական քաղաքականութեան ոչ բարեացակամ դիրքին Ռուսաստանի հանդէպ Իրաքի հարցին կապակցութեամբ: Դեռ Արտաքին Նախարարը՝ Կոզիրեւ ալ չնչեց իր տեսակցութիւնները Անգլիոյ Արտաքին Նախարարին հետ: Մխիթարելու համար արքայական զոյգը, դիտել տրուած է որ թագուհիին այցելութիւնը կը սկսի միայն Կրեմլինէն ուր, արդարեւ, փառաւոր ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է: Էլիզապէթ Բ. Ս. Պետերբուրգ ալ պիտի երթայ եւ խոնարհի Ռոմանովներու շիրիմին առջեւ:

ԱՄՄԱՆի մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին, առտուընէեան խաղաղութեան դաշնագիրը՝ ստորագրեցին Իսպին եւ Ապր Էս - Սամ էլ - Մաճալի: Այս դաշնագիրը վերջնապէս կը վաւերացուի Հոկտեմբեր 27-ին Իսրայէլ - Յորդանան սահմանին վրայ Արաւայի հովիտը եւ ներկայ կ'ըլլայ նախագահ Գլինթըն:

ՓԱՐԻԶ - ԼՈՆՏՈՆ ճեպընթացը (Թէ - Թի - Վի) պիտի սկսի բանիլ Նոյեմբեր 14-էն, օրը երկու անգամ: Առաջին մեկնումը առտուն (ժամը 8·07), մէկ ալ իրիկունը՝ 17·09-ին, ճամբորդութիւնը կը տեւէ երեք ժամ եւ 10 վայրկեան, գինն է 1620 ֆրանք Ա. կարգ եւ 1250 Ֆր. Բ. կարգ: Աժան տոմս մըն ալ կայ 790 Ֆր. (Բ. կարգ), պայմանաւ որ տոմսը 15 օր առաջ գնուի: Այս վերջինը, անշուշտ, չ'կը փոխուի ոչ ալ կը հատուցուի:

ՊՈԼՍՈՑ մէջ, Հոկտ. 18-ին բացուած է Քրքախօս երկիրներու վեհաժողովը: Այս առթիւ կիրդիզիոյ Արտաքին Նախարարը՝ Տիկին Ռոզա Օտունբայեւա յայտարարած է որ Ռուսաստանի ներկայութիւնը անհրաժեշտ է կեդրոնական Ասիա տնտեսական եւ ապահովութեան պատճառներով:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ կառավարութեան նախկին պետերը՝ Էհյլա Ալլաուիի ամուսինը՝ Մոհամետ Ալլաուի սպաննուած է Ալժէրի ատամնաբոյժի իր զարմանատան մէջ: Ցարձակումը գործած են չորս իսլամապաշտներ:

ԱՒՐԻԼԻ մէջ Նեղութիւնը պատճառ եղած է որ նախագահ Ալիեւ պաշտօնանկ ընէ վարչապետի երկու օգնականներ, Առեւտուրի նախարարը եւ Հացահատիկի պետական ընկերութեան նախագահը:

«ՄՈՍԿՈՎՍԿԻ ԿՈՄՍՈՄՈԼԵՑ» օրաթերթին խմբագրապետը սպաննուած է Հոկտ. 17-ին, թերթին կեդրոնատեղին դրուած ռումբի մը պայթումէն: Խմբագրապետը՝ Դիմիտրի Խոլոդով սպառնալիքներ ստացած էր: Թերթը որ չարունակութիւնն է երիտասարդական «Կոմսոմոլսկայա Պրաւդա»ի, չատ ժողովրդական թերթ մըն է, մեծ տպաքանակով (աւելի քան 1 միլիոն) եւ մասնագիտացած էր «կազմակերպուած ոճիր»ի հարցերուն մէջ: Խմբագրապետը 27 տարեկան էր:

ԹՈՒՐՔ ԻՍԼԱՄԱՊԱՇՏՆԵՐՈՒ պարագլուխը՝ Նէճմէթթին Էրպաքան հակայ հարստութեան մը գլուխը կը դառնուի ըստ խորհրդարանական յանձնախումբի մը որու պարտականութիւնն է քննել քաղաքական ղեկավարներու հարստութիւնը: Էրպաքան բաղմաթիւ կալուածներ ունի, երկու չքեղ կառքեր եւ 1,7 միլիոն տոլարի դումար մը համապատասխան տոլարով եւ օսլմարքով: Մամուլը ըսպասարութիւններ կը պահանջէ այս հարստութեան աղբիւրներու մասին:

ԱՆԳԼԻՈՑ արքունիքն է, վերջերս, որ ամէնէն աւելի կը նպաստէ եթէ ոչ պրա-

---

կաթողիկոսական տեղապահ, Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ Արք. Երեւանէն Երուսաղէմ մեկնումի ճամբուն վրայ չարթաւելքին կը դառնուէր Փարիզ. այս կարճատեւ կեցութիւնը առիթ տուաւ հարցազրոյցի մը՝ կաթողիկոսական ընդհութեան, անոր պատրաստութեան, Հայաստանի կրօնական կեանքին ու աղանդներու խնդրին, նաեւ Երուսաղէմի մասին:

***

Հ. - Ներկայիս ընդհ. հետաքրքրութեան նիւթ է կաթողիկոսական ընտրութիւնը. կրօնական ու աշխարհական բանի՞ պատուիրակներով տեղի կ'ունենայ ան:

Պ. - Սկզբունքով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բոլոր եպիսկոպոսները քուէարկող անդամ են. առաւել Անթիլիասէն Վեհափառը եւ երկու ներկայացուցիչ. կը նշանակէ որ 45 - 50 եպիսկոպոս կ'ըլլան քուէարկող: Իսկ աշխարհականներու թիւը յայտնի կ'ըլլայ մեր յաջորդ Գերագոյն հոգեւոր Խորհուրդի ժողովին երբ ունենանք այն տեղեկութիւնները զորս ստանալու համար առաջին նամակներ ղրկուած են բոլոր թեմերուն, պահանջելով որ ներկայացնեն թէ գործօն քանի՛ եկեղեցի, քանի՛ հովիւ ունին եւ թէ ինչ կը կարծեն իրենց չբջանակին թիւը:

Հ. - Ներքին սփիւռքի թեմերն ալ նկատի առնուա՞ծ են:

Պ. - Բոլորը: Առայժմ ներքին թեմերու ցանկին մէջ ունինք Ռուսաստանը, Վրաստանը, Ուքրաինը, Ադրբեջանը, Միջին Ասիան, Պալթեան երկիրները: Բոլորը կը կազմեն Ռուսաստանի, Նոր Նախիջեւանի թեմերը:

Հ. - Ի՞նչ պիտի ըլլայ ընտրութեան ձեւը:

Պ. - Ընտրութիւնը պիտի ըլլայ էջմիածինի Մայր տաճարին մէջ, փակ քուէարկութեամբ: Ժողովը երբ պաշտօնապէս դումարուի, պիտի խօսուի ընտրութեան ձեւին մասին: Կարելի է որ առաջին քուէարկութեան մը որեւէ մէկը չստանայ ձայներու մեծամասնութիւնը. ուրեմն, հոն կը ճշդուի թէ ինչպէս կ'ըլլայ Բ. քուէարկութիւնը:

Հ. - Աշխարհական պատուիրակները ի՞նչ ձեւով պէտք է որոշուին. բանի՞ կ'ենթադրէք անոնց թիւը:

Պ. - Իւրաքանչիւր թեմ քանի որ ամէն 25 հազար հոգիին համար մէկ պատգամաւորի իրաւունք ունի, ընդհանուր թիւը կրնանք դիտնալ երբ ան վաւերացուի Գերագոյն հոգեւոր Խորհուրդին եւ տեղապահին կողմէ: Եթէ ըսենք որ մօտաւորապէս 7 միլիոն է Հայութեան թիւը, ատոր համաձայն կ'երեւի 300 - 350 հոգի կ'ըլլան աշխարհական քուէարկողները:

Հ. - Հայաստանի մէջ սկսա՞ծ է նախապատրաստական աշխատանքը անոնց ընտրութեան համար:

Պ. - Ոչ. առայժմ առաջին նամակը ղրկած ենք հոն ալ. կազմեցինք ղրասենեակ մը որ միայն ազգային եկեղեցական ժողովի հարցերով պիտի զբաղի: Վարիչ նշանակեցինք Հիւսիսային - Ամերիկայի արեւմտեան թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեանը: Հարցարան մը ղրկեցինք բոլորին, պահանջելով որ իւրաքանչիւր թեմ ներկայացնէ գործող իր եկեղեցիները, հովիւներուն եւ ժողովուրդին ընդհատրեալ թիւը: Մինչեւ Նոյեմբեր 10 պէտք է վերադարձուին պատասխանները:

Հ. - Շատերու համար յատուկ հետաքրքրութեան առարկայ է Փարիզի պարագան. հոս նախապատրաստական աշխատանքի խօսք չկայ տակաւին. ասկէ զատ, Փարիզի եկեղեցին ունի կրօնական ընկերակցութիւը որուն շուրջ 400 անդամները միայն որպէս թեմական "ժողովուրդ" նկատի կ'առնուին: Այս պայմաններուն մէջ Փարիզի շուրջ 80 հազար ընկատուած գաղութը ոչ իսկ մէկ պատուիրակի իրաւունք կ'ունենայ: Ի՞նչ կ'ըսէք այդ մասին:

Պ. - Ֆրանսան երեք չբջան ունի. Փարիզը առաջնորդութիւն է, Լիոնի եւ Մարսէյլի չբջանները կան. հետեւաբար, կացութիւնը պիտի ճշդուի երբ իրենց ուղարկուած առաջին հարցարանին պատասխանները վերադարձուին մինչեւ սահմանուած թուականը: Անոնց համաձայն իրենց ուղղութիւն պիտի տրուի թէ պատգամաւորներու ընտրութիւնը ի՛նչ կերպով պիտի կատարուի:

Հ. - Սփիւռքի մէջ կա՞ն այլ վայրեր ալ ուր փարիզի օրինակով «կազմակերպուած» է եկեղեցի - համայնք յարաբերութիւնը:

Պ. - Ջեմ կարծեր: Փարիզի չբջանակն է, երեւի միայն, որ կրօնական ընկերակցութեան ձեւով կազմակերպուած է ուր

մինչեւ այսօր եկեղեցական կանոնագրութիւն իսկապէս գոյութիւն չունի: Թեմական կազմակերպութիւն չենք տեսներ հոս: «Թեմական» կը նշանակէ աշխարհագրական չրջանակը որ կը ճշդէ թեմին սահմանները եւ հոն ապրող հայութեան խմբաւորումները. այսինք՝ կը նշանակէ ծուխի կազմակերպութիւն ու այդ ծուխը պէտք է ունենայ իր ծխական ժողովը որ կ'ընտրէ ծխական խորհուրդը: Այս խորհուրդն է որ կ'ընտրէ այդ թեմին պատգամաւորները, պատգամաւորական տարեկան ժողովին համար: Եթէ ատիկա գոյութիւն ունենար, այդ ժողովն է որ պարտաւոր էին դումարել եւ հոն պիտի յայտնուէր թէ թեմին թիւը ինչ է, քանի պատգամաւորի իրաւունք ունին:

Հ. - Եթէ Փարիզի պարագան կանոնագրով նախատեսուած ձեւով չբնթանայ եւ որեւէ ուրիշ կերպով որոշուին պատգամաւորները, անոնց ֆունկցիաները համար վաւերականութեան հարց մը պիտի չներկայանա՞յ:

Պ. - Ջեմ կարծեր որ այդ տեսակի անորոշութիւն մը կարենայ գոյութիւն ունենալ, որովհետեւ ուղղութիւնը պիտի տրուի Գերագոյն հոգեւոր Խորհուրդին կողմէ: Եթէ տրուած ուղղութեամբ չընթանան, այն ատեն անոնց քուէները անվաւեր կը նկատուին:

Հ. - Եւ կարելի՞ է որ կաթողիկոսական ընտրութիւնը տեղի ունենայ, օրինակ, առանց Փարիզի համայնքին մասնակցութեան:

Պ. - Աղանդները մեծ մտահոգութեան աղբիւր են, կասկած չկայ: Իմ տեսակէտով, երկու մօտեցումներ պէտք է պրծնդրուին. մէկը խիստ է, զայն կը կոչեմ վիրահատում ու պէտք է կատարուի երկու կերպով. հայ եկեղեցւոյ ամէն պատակ որ հաւատարիմ է իր հաւատքին, պատմութեան, մշակոյթին, երբ աղանդաւորները մօտենան իրեն նոր Քրիստոս քարոզելու, նոր հրապոյրներով համոզելու, պէտք է ցիտուսի խօսքը կրկնեն. «Ետին կորուէ՛ սատանայ»:

Վիրահատման երկրորդ միջոցը պետական է: Ազգի ազատութեան օրէնքին մէջ յստակօրէն ըսուած է որ Հայաստանի մէջ կրօնական հաստատութիւնները Հայց. առաքելական Եկեղեցին է, երկրորդ՝ կրօնական այս կազմակերպութիւնները որոնք արդէն գոյութիւն ունէին եւ իրենց հաւատացեալները յայտնած էին իրենց գոյութեան, թիւին եւ ունեցուածքին մասին: Հիմա յանկարծ կը տեսնենք որ բազմաթիւ աղանդներ սեփականատէր պարձեր են, չէնքեր կը կառուցանեն ու ժողովուրդին հաց, ուսում, դրամ բաժնելով զայն հաւատափոխ կը դարձնեն: Ասիկա դէմ է խղճի ազատութեան օրէնքին. հետեւաբար կա-

(Շար.ը Դ. Էջ)

ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾ ԳԻՒՂ, ԵԿՈՒՈՐ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԹԵՄԱՅՈՎ ՀՈՂԱԿՈՒԻԿ

Հայաստանի ներկային մէկ մասնիկն են դպրթականները. հաւանօրէն մասնիկներու ամէնէն ցաւոտը, աղէտի գօտիին պատրաստի անակներուն մէջ ապրող զանգուածին հետ. թէեւ այս վերջինները զոնէ մխիթարութիւնը ունին իրենց ծնած - մեծցած հողին վրայ ըլլալու, առ ի չգոյէ ուրիշ մխիթարութիւններու: Ի՞նչ կ'ընեն 1988 - 89-ին Ադրբեջանէն ու Ղարաբաղի գրաւուած շրջաններէն Հայաստան խոյս տուած ու հոն ապաստան վնտռտուած բազմութիւնները. անոնք, որոնց համար յանձնախումբեր, օժանդակութեան զանազան մարմիններ կազմուեցան ու այսօր մեծ մասով լռութեան մատնուած ըլլալ կը թուին: Երկրին առօրեային տիրող առաջնահերթ այլ հարցեր ղրաւած են հետաքրքրութիւնները որոնք արդէն չեն սիրեր երկարատեւ կեդրոնացումներ: Ու դպրթականներու հարցերով զբաղիլ չարունակողներու գործունէութիւնն ու առենին չուրջ 400 հազար հողի ներկայացուած այդ բազմութիւնը քիչ անդամ կը յայտնուին լրատուներու աչխարհին մէջ:

«Այդ քիչ անդամ»էն է «Ազգ»ի Սեպտեմբեր 29-ի թիւին «Հրատապ» վերնագրուած սիւնակներուն մէջ ներկայացուած նիւթը. «Գիւղը բաժանուեց երկու բանակի» խորագիրով, Արմէն Պաղտասարեան կը պատմէ բաւական զարմացնող միջադէպ մը որով եկոյորներու երկու խումբերու միջեւ խնդրոյ առարկայ ու մինչեւ իսկ կռուախնճոր կ'ըլլայ Հայաստանի հողին վրայ ապրելու իրաւունքը:

Երկու խումբերը կազմուած են զդթականներէ. առաջինները մեծ մասով բաքուէն եկածներ են, միւսները՝ Ղարաբաղի Շահումեան եւ Մարտակերտ շրջաններէն: Բոլորին հասարակաց միակ կէտը ապահովաբար այն է որ հանդրուան դառած են նոյն գիւղը: Երէկուան անունով Քյարքի կոչուած այդ բնակավայրը ամբողջովին ադրբեջանաբնակ կղզեակ մըն էր Հայաստանի հողին վրայ, Երեւան Գորիս ճամբուն աչին, Նախիջեւանի սահմանին մօտիկ: Ադրբեջանցիներու մեկնումէն ետք, 1990-ին ապաստադրուելով ան վերանուանուած է Տիգրանաչէն: Հոն բնակութիւն հաստատած է նախ Բաքուէն ապաստանած Հայերու 39 ընտանիք: Յետոյ, 1992-ին Մարտակերտի գիւղերէն ալ եօթը ընտանիք եկած է նոյն գիւղը, խնդրելով որ իրենց տուն յատկացուի: «Սիրով ընդունեցինք, աշխատանք տուեցինք, սակայն ասացինք որ հէնց որ ձեր գիղերն ազատագրուեն, պիտի վերադառնաք» կ'ըսէ Տիգրանաչէնի Գիւղական խորհուրդի եւ զդթականներու յանձնախումբի նախկին բաքուցի նախագահը Ռոզա Գալստեան:

Ներկայի խնդիրը ծագած է դրուած այս պայմաններ. այսօր Մարտակերտի այդ գիւղերը ազատագրուած են, իսկ Ղարաբաղցիները կը մերժեն վերադառնալ: Այս առիթով, անշուշտ, դիւրին է կրկնել ածան բարոյախօսութիւնը, ինչպէս կը գրէ Ա. Պաղտասարեան, «քէ " այ, մեր տղաներն այնտեղ արիւն են թափում, իսկ Ղարաբաղցիները փախել, եկել են" եւայլն»: Բայց հարցը զգացական - լոզունգային նման պոռթկումներէ աւելի լուրջ է: «Թէ ինչպէս դրսեւորեցին իրենց Ղարաբաղցիները անցած տարիներին՝ աշխարհին է յայտնի եւ տայ Աստուած որ Հայաստանը Ղարաբաղի տոկունութեան գոնէ քառորդը ցուցաբերի» կը գրէ յօդուածագիրը արդարօրէն:

Ինք Տիգրանաչէն գտնուած է այն օրը երբ զդթականներու կոմիտէէն ըսուած է թէ հանրակառք մը եւ բեռնատար մը ղրկուած է, մարտակերցի եօթը ընտանիքները եւ տանելու համար: Գիւղին մէջ կը գտնուի նաեւ քաղաքագօրքի ջոկատ մը անհրաժեշտութեան պարագային ուժ գործադրելու համար: Սակայն, բեռնատարը տեղ չի հանիր, իսկ այդ ընտանիքներուն անասունները տեղափոխելու հարցը երբ Ռոզա Գալստեան կը ներկայացնէ պերատասներու, կը պատասխանեն. «ոնց որ անասուններդ էշերով բերել ես Ղարաբաղից, թող նոյն կերպ էշերով էլ տանեն»: Այս պատասխանը արդարօրէն դրել կու տայ Ա. Պաղտասարեանի. «կարծես որեւէ տարբերութիւն չկայ ադրբեջանական զօրքերի և Հայաստանի օրինական իշխանութիւնների միջեւ»: Կացութիւնը լարուած է ու խորհրդային շրջանին Հայաստանէն կամ Ղարաբաղէն իրենց կամքով բաքու փոխադրուածներ հողին տէր կանգնելու ճառերով Հայաստանէն կը վտարեն անոնք որոնք իրենց տունն ու տեղը ձգած են միայն այն առեն երբ թշնամին տէր եղած է անոնց: Պատահարին մէջ հաւանօրէն դեր ունեցած է նաեւ այն տուեալը որ ինչպէս «տիկին Գալստեանը հպարտօրէն շեշտում է՝ գիւղի 99 տոկոսը ՀՀՇ-ական է»:

Իրենք Ղարաբաղցիները պատահարներու իրենց տարբերակը ունին. անոնք կ'ըսեն թէ իրենց տրամադրուած տուներուն փոխարէն տուած են ղրամ, անասուն կամ ուրիշ բան: Անոնց համաձայն, դիւղական խորհուրդի նախագահը կ'ուզէ դիրենք վտարել, որպէսզի նոյն տուները կրկին վաճառէ:

Որքան ալ մարդ համաձայն ըլլայ այն տեսակէտին թէ նախ Ղարաբաղցին պէտք է ապրի արիւնով ազատագրուած իր հողին վրայ, կարելի չէ հաշտ աչքով դիտել Տիգրանաչէնի միջադէպը: Այսօր նախկին բաքուցիներու եւ հայաստանցիներու բազմութիւններ հաստատուած են Ռուսաստանի ու նաեւ նախկին խորհ. այլ երկիրներու ամէնէն անապահովի անկիւնները: Հապա՞ եթէ այդ շրջաններն ալ հողային իրաւունքի արդարացումով նըման վարմունք ունենան անոնց հանդէպ...: Հարցը անհատական դիտակցութեան, արժեւորումի ու նաեւ կարելիութիւններու կապուած է. սակայն որպէս վերին ու վերջնական խօսքի տէր, իշխանութեան գործն է յարմարագոյն ձեւը գտնել ու կիրարկել այս ուղղութեամբ, առաջքը առնելով չհադիտական կարդադրութիւններու. մանաւանդ, դպրթականի մարդոց պառնութիւնը խորացնելու առիթներ չտալու, ինչպէս եղած է Տիգրանաչէնի պարագային:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

JOURNAL OF POLITICAL AND MILITARY SOCIOLOGY

Special issue Editor (R. Smith).

THE ARMENIAN GENOCIDE IN OFFICIAL TURKISH RECORDS

Collected essays by VAHAKN N. DADRIAN

Volume 22, Summer 1994.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

«ԷՍՕՐ Ո՞Վ Ա ԱՆՁԱՄԲ ՇՓՈՒԵԼ ՅԻՍՈՒՍԻ ՀԵՏ»

Ամէն երեւանցի չատ լաւ գիտէ, որ եբեկոյեան պրօսանքները վտանգաւոր են, յղի՝ անակնկալներով ու միջադէպերով: Մութ, անտէր քաղաքում պրօսնելուց ի՞նչ հաճոյք: Գործդ վերջացրի՞ր, անյապաղ տուն փախիր, որ ոչ տրանսպորտդ կրկնակի թանկանայ, ոչ չան ու հազար ու մի տեսակի «հարամու» բաժին դառնաս:

Բայց, երբեմն լինում են, գիտէ՞ք, դէպքեր, երբ ուզես թէ չուզես, որքան էլ գիտակցես վերը նչուած ու չնչուած բոլոր դժուարութիւնները, ուչանում ես: Հանդամանքներն են մեզ ստիպում: Ուրեմն հէնց այդ հանդամանքների բերումով անցեալ օրը քիչ ուչացումով տուն եմ վերադառնում ու... ա՛յ քեզ հրաչք: Մետրոյի «Երիտասարդական» կայարանի մերձակայ տարածքը լուսաւորուած է, բարձր հնչում են երաժչտութիւնն ու պարում են մարդիկ: Պարում են ինքնամոռաց, վայրի խանդավառութեամբ: Գուցէ լիակատար ու վերջնական յաղթանակ՞ կնք տարել ու տօնում ենք: Ոչ: Ռուսական քաղաքներին բնորոչ դիսկոտեկների վարա՞կն է հասել մեզ: Ոչ:

Ականջիս համար անսովոր մեղեդու ու լեզուի արանքից պարբերաբար ծանօթ բառեր եմ լսում. «Ֆի-սուս, Ֆի-սուս, Ա-լե-լու-ա»: պիոներական ոգեւորութեամբ ու անկոտրում կամքով վանկարկում - դոչում են մարդիկ, թափահարում ձեռքերը, օդային համբոյրներ ուղարկում... երկինք: Կարծես սկսում եմ հասկանալ... Բայց, այնուամենայնիւ ղէմքիս դաճուած էր հաւանաբար զարմանքն, ու ծանօթ միջավայրում անծանօթիս նկատելով՝ անմիջապէս ինձ մօտեցան երկու երիտասարդ աղջիկներ, ինքնավստահ ղրանց նմաններին կարծեմ դաւառադիտուն ենք կոչում:

- Դուք գիտէ՞ք Հայերը ում են պաչտում, - գործնական ու վատ սովորող ուսանողին քննող դասախօսին վայել թոնով հարցրին նրանք:

Հայե՞րը, - կարկամեցի ես, - կարծեմ Քրիստոսին:

- Այո, այո, ճիչդ էք ասում, ա՛յ, նոյնիսկ դուք գիտէք՝ Քրիստոսին: Բայց ոչ ոք չի գիտակցում, որ նրան ենք պաչտում, ղրա համար էլ պատժուած ու անիծուած աղգ ենք: Եթէ գիտակցէք, եթէ կապ հաստատէք երկնաւորի հետ, նա կը վերցնի ձեր բոլոր հոգսերը, դժուարութիւնները, հիւանդութիւնները, ու երջանիկ կը լինէք:

Արդէն 1700 տարի քրիստոնեայ ենք ու չենք գիտակցել: Եւ պատժուում ենք հէնց այդ պատճառով: Ամէն ինչ որքա՜ն պարզ է, իսկ մտքովս չէր անցել:

- Դուք քանի՞ տարուայ երջանիկ էք, - ողջ քաչուքիւնս ի մի բերելով հարցրի ես:

- Երեք: Նա խաչուեց մեր փրկութեան համար, վերցրեց մեր դժբախտութիւնները ու տուեց երջանիկ կեանք:

- Այսինքն ինչպէ՞ս: Անձամբ ձեր արցախեան հարցը լուծուա՞ծ է: Անձամբ ձեր Հայաստանի Հանրապետութեան տնտեսական ճգնաժամն ու քաղաքական կինճռոտ հարցերը տրամաբանական վախճանի՞ն են հասել: Ո՞ր երջանկութեան մասին է խօսքը: Ի՞նչ արժէ: Եւ ո՞վ էք դուք:

- Մենք եկեղեցի ենք:

- Այդ ե՞րբանից են եկեղեցիները սկսել պարել փողոցներում, ի՞նչ եկեղեցի:

- Աւետարանական: Կիրակի օրերը եկէք մեզ մօտ՝ երկաթուղային կայարանի 3-րդ սպասասրահ, - եւ ինձ տուին ռուսերէն ղրուած հրաւիրատոմս, ուր սեւով սպիտակի վրայ տպուած էր, որ իրենց ընկերակցութեամբ հաստատ կ'ապատուեմ երիկամային, աղէ-ստամոքսային տրակտ, սրտանօթային եւ այլ հիւանդութիւններից (համարեա միջազուժութիւն), վախից սիրտ մաչող հոգսերից եւ վերջապէս «տուզտ ու դրից»:

Ճետոյ բարձրախօսը վերցրեց ներկած - չիկահեր մազերով երիտասարդ մի կին ու ռուսախօսի չարդուած հայերէնով հարցրեց. «Ինդռում եմ ձեռք բառձացնել, էսօր ո՞վ ա անձամբ չփուել Յիսուսի հետ»:

Բոլորը ոոնոցով բարձրացրին ձեռքերը: Տեսնենք որաե՞ղ են հանդիպում նըրանք: Երկնքո՞ւմ, թէ երկրի վրայ: Ի՞նչ են անում միասին (մեղա՛յ, մեղա՛յ) մարդիկ ու Աստծոյ որդին:

Հարցերիս պատասխանները պէտք չեն, չեմ ուզում: Աղանդաւորներին զդաչխարհական հարուած թող եկեղեցին տայ: Բայց չատ կ'ուզէի, որ քաղաքային իշխանութիւնները բացատրեն՝ ի՞նչ իրաւունքով ու ո՞ր ճանապարհներով են այս մարդիկ քաղաքի ցանկացած մասում (Նորքի զանգուած, երիտասարդութեան պալատ, կայարան) դիւերը ու զոր հաւաքներ կազմակերպում: Ասել է թէ, եթէ կամենամ ու վճարեմ՝ կարող եմ Հանրապետութեան հրապարակում պանթուրքիզմի գաղափարախօս գառնալ: Ու անպատիժ: Մինչեւ ե՞րբ պիտի տրուենք այն ողորմելի գաղափարին, որ՝ վճարել են՝ ուրեմն կարող են անել... ինչ կամենան: Ցաւով նկատեցի, որ հաւաքուածների մէջ քիչ չեն երեխաները: Այս մանուկ հոգիները հիւանդացնելու մեղաւորն ո՞վ է:

Աստւած են, երբ մեր լուսահոգի վեհափառը աղանդների ծաղկման հոգսից ըտիպուած դիմել է մեր իշխանութիւններին օգնութեանը, նրանք պատասխանել են. «Կը պայքարենք օրէնքի սահմաններում»: Այդ ո՞ր օրէնքն է, որ անսահմանութեան հասնող առաձգական սահմաններ ունի...

Ա. Խ.

«Երկիր», Սեպտեմբեր 21

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՏՈՄ ԷԿՈՅԵԱՆԻ ԱՆՈՒԱՆ ՄԱՍԻՆ

Վերջերս միջազգային չարժանկարի աչխարհին մէջ յաճախակի կը յիչուի անունը զանատաբնակ տաղանդաւոր բեմադիրին, հայ մամուլի ուշադրութեամբ Ատոմ Էկոյեան եւ լատինական տառերով Atom Egoyan, բազմաթիւ փառատօններու կողմէ վարձատրուած, Վենետիկ, Լոքառնօ, եւայլն:

1960-ին Եգիպտոս ծնած այս հայ երիտասարդին ծերդաստանը կուգայ Արարկիրի հիւսիսը, Ակն տանող Շէփիկ դաչտային գիւղէն, բողոքական, լուսաւորչական կոյդ տաճարներով: Իսկ Արարկիրի հարաւը՝ ժայռի վրայ թառած իր ծնդնդավայր Ամպրկա գիւղը՝ նուազ կարեւոր, խնամիական բազմաթիւ կապերով կապուած էր բարերար Շէփիկին: Հարս տալառնել սովորական երեւոյթ մըն էր: Օրինակ, մեծ - հօրեղբայրս Շէփկայ «գեղեցիկ Մարիամը» կնութեան առած էր եւ զինք ալ իմ էննէիս պէս էննէ կը կանչէի. այսպէսով ես երկու էննէ ունէի: Մեծ հօրս ալ երկու քոյրերը հարս գացած ըլլալով Շէփիկ, մերոնց համար այնտեղ երթալ դալը «ջուրի ճամբայ էր»:

Միւս կողմէ մօրս մեծ քոյրը Աննիկը, այնքան կը վայէր 1915-ին զայն կորսնցուցած ըլլալուն, (անոր հնչումով էննիկ, ինչպէս Սարգիսը՝ Սէրգիս) հարս գացած ըլլալով Շէփիկ, մայրս ալ 1904 - 1905 թիւին տասը տարեկան աղջիկ՝ ամառները գինք Շէփիկ կը տանէին, որպէսզի «արտին դուրը» բերքահաւաքի ժամանակ, ծառերու չուքին տակ նորածին Թրվանտիկը պահէր, գաւակը էննէին:

Եւ մայրիկս ալ, դեռ վերջերս, «քթին մուխը հանելով» Շէփկայ յիչատակները պատմած առեն, իր ճանչցած Շէփկցիներու չարքին, յաճախ կը կրկնէր, «Շէփկայ Հեթոմը, Շէփկայ Հեթոմը», Հեթոմն ալ գիւղական ազատադումն է Հեթումին: Եւ հաւանաբար, Եգիպտոսի մէջ, մեր բեմադիրին ծնողն ալ, ազատադուած Հեթումով ականջին լեցուած՝ անդիտակից ուղիղ Հեթումին, իրենց նորածինը կոչած են Հեթոմ, անգլիական հնչումով ATOM եւ այս վերջինն ալ հայանալով դարձած էր՝ Ատոմ: Գալով Egoyan-ին, նախապէս հնչուած է Եղոեան, ազատադումն եղիայի, լատին տառերով՝ Egoyan, որ հայանալով եղած է Էկոյեան:

Ուրեմն, մեր արուեստագէտին հարա-

հարցրեց. «Ինդռում եմ ձեռք բառձացնել, էսօր ո՞վ ա անձամբ չփուել Յիսուսի հետ»:

Բոլորը ոոնոցով բարձրացրին ձեռքերը: Տեսնենք որաե՞ղ են հանդիպում նըրանք: Երկնքո՞ւմ, թէ երկրի վրայ: Ի՞նչ են անում միասին (մեղա՛յ, մեղա՛յ) մարդիկ ու Աստծոյ որդին:

Հարցերիս պատասխանները պէտք չեն, չեմ ուզում: Աղանդաւորներին զդաչխարհական հարուած թող եկեղեցին տայ: Բայց չատ կ'ուզէի, որ քաղաքային իշխանութիւնները բացատրեն՝ ի՞նչ իրաւունքով ու ո՞ր ճանապարհներով են այս մարդիկ քաղաքի ցանկացած մասում (Նորքի զանգուած, երիտասարդութեան պալատ, կայարան) դիւերը ու զոր հաւաքներ կազմակերպում: Ասել է թէ, եթէ կամենամ ու վճարեմ՝ կարող եմ Հանրապետութեան հրապարակում պանթուրքիզմի գաղափարախօս գառնալ: Ու անպատիժ: Մինչեւ ե՞րբ պիտի տրուենք այն ողորմելի գաղափարին, որ՝ վճարել են՝ ուրեմն կարող են անել... ինչ կամենան: Ցաւով նկատեցի, որ հաւաքուածների մէջ քիչ չեն երեխաները: Այս մանուկ հոգիները հիւանդացնելու մեղաւորն ո՞վ է:

Աստւած են, երբ մեր լուսահոգի վեհափառը աղանդների ծաղկման հոգսից ըտիպուած դիմել է մեր իշխանութիւններին օգնութեանը, նրանք պատասխանել են. «Կը պայքարենք օրէնքի սահմաններում»: Այդ ո՞ր օրէնքն է, որ անսահմանութեան հասնող առաձգական սահմաններ ունի...

Ա. Խ.

«Երկիր», Սեպտեմբեր 21

ՄԱՆՈՒԿԻ ԱՋՔԵՐՈՎ

(ՔԻՉ ՄԸ ԺՊԻՏ)

Հազիւ երեք զաւուններ բոլորած է Սուրիկը: Վառվռուն, կենսուրախ երախայ: Կը սիրէ ծաղիկները, թռչունները եւ մանաւանդ լուսինը, որ իր պաշտամունքին առարկան է: Շատ կը զարմանայ որ, ինչպէս այնտեղ, երկինքին մէջ կրնայ պարզիլ, այս հսկայ լուսնադունտը: Կը խօսի հայերէն, (իբրեն յատուկ լեզուով), իրիկուն մը քնանալէ առաջ, իր սովորութեանը համաձայն, ուզեց տեսնել Լուսինը: Բայց փոխանակ լիալուսնին, մահիկը տեսաւ միայն: Սարսափած գոչեց. «Լուսինս տառեր է» (Լուսինը կոտրեր է):

Ջմրան առաւօտ մըն ալ խօսիլ սկսելէն առաջ առաջին անգամն է որ կը տեսնէր ձիւնի փաթիլները, որոնք խաղաղ կ'ինկնէին երկինքէն, հիացած՝ բացագանչեց. «Որքա՜ւ ծանծ կայ» (որչա՜փ ճանճ կայ):

Անհանգարտ երախայ, օր մրն ալ փողոցին մէջ վազելու առեն լինելու պեսին, Շրթունքը ճեղքուեցաւ: Բժիշկ հօրեղբայրը հասաւ անմիջապէս, եւ կարեց պատռուած շրթունքը: Շատ ցաւեցաւ բըսկան է: Բայց Սուրիկ չլացաւ: Մանուկի արժանապատուութիւն:

Շաբաթներ անցան, վէրքը սպիացած էր բոլորովին, եւ արդէն մոռցուած:

Օր մըն ալ Սուրիկին կօշիկը պատռեցաւ: Զոխրեցաւ ան, ուզեց որ անմիջապէս կանչուի բժիշկ հօրեղբայրը որ կարէ իր գեղեցիկ կօշիկը:

. Բայց, սիրելիս, բժիշկ հօրեղբայրդ ինչպէ՞ս կրնայ կարել կօշիկդ:

. Շրթունքս ինչպէ՞ս ազուռ տարեց, ոչխտս ալ սը տարէ, ըսաւ, չատ լուրջ:

Ե. Պ.

(Իրական կեանքէ)

պատ անունը հայերէնով պիտի գրուէր Հեթում Եղիազեան կամ Եղօեան: Փարիզի մէջ անոր մօտակայ զարմիկն է Guy Mikaëlian, Ֆիկարօ օրաթերթին բազմամեայ սրբագրիչը, որուն հայրը՝ Շէֆիկցի հանգուցեալ տոքթոր Միքայէլ Միքայէլեան, սերտ բարեկամ «Յառաջ»ին, ժամանակին հայերէնով ու ֆրանսերէնով հրատարակեց 1915-ի իր գաղթականի դառնագէտ տուները, եւ իր ձեռքովը պատրաստած ազգաբանական ծառին մէջ կը յիշէ Եղեռան ազգանունը:

Բնաւ յաւակնութիւնը չունիմ հայութեան պատիւը բարձրացնող հայրենակից մը ներկայելու: Եղածը եղած է: Սակայն մեր նահատակ նախնիքներուն ինկելի անցեալի յիշատակութեան ի խընդիր, չնայինք այս դոյզն ճշդումի պարտականութիւնը կատարել պարզունակ սրտով:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Հոկտեմբեր 7
Փարիզ,

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄՇԱԿՈՒԹԱՑԻՆ ԶՕՑԳ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԿԵԴՐՈՆԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -

Անգամ մը եւս կ'ողջունենք Հոկտեմբեր ամիսը, այն ամիսը որ յատկացուցեր ենք Հայ մշակոյթին: Թէպէտ քիչ են ամառան մը օրերը, խօսելու համար մեր մշակոյթի մասին, բայց եւ այնպէս քիչով դոհացում կը գտնենք այս ընկերվող Սփիւռքի մէջ, ուր անհատները զարձեր են նիւթապաշտ, անձնապաշտ, հանդստապաշտ: Հազիւ մի քանի ուսումնասիրութիւն հայ մշակոյթի - պատմութեան հանդէպ, հրպանցիկ հետաքրքրութիւն ներկան քալլերող, իսկ ապագան մութ...

Այս ապականած մթնոլորտին մէջ բարեբախտաբար ունինք քանի մը մշակութային տուներ - վեդրոններ եւ զանոնք գեկավարող գիտակից անձեր որոնք կ'օգտագործեն առիթները ապրեցնելու ու փոխանցելու մեր մշակոյթը ինչպէս նաեւ յայտնաբերելու նորանոր տաղանդները:

Մարսէյլի մէջ գոյութիւն ունեցող քանակով չատ բայց որակով սակաւ մշակութային միութիւններէն մին է Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ կողքին գործող Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնը, ուր ոչ միայն Հոկտեմբերին այլեւ չաճախակի ելոյթներով վառ կը պահուի Մեսրոպի կանթեղը:

Ահա այս ելոյթներու չարքին է որ գըտանք զոյգ նախաճեռնութիւնները, Հոկտեմբեր 7, Ուրբաթ, երեկոյեան, մին՝ յուցահանդէս մը, իսկ միւսը բանախօսութիւն - Ս. Թարգմանիչներ եւ Մովսէս Խորենացիի - յատկացուած, փրոֆ. Ժան - Փիէռ Մահէի կողմէ:

Երեկոյեան կանուխ ժամերուն իսկ հանդիսասրահը լեցուած էր, Հայրենիքէն ժամանած վազգէն Պարոնեանի ակնահաճոյ արուեստը զնահատող աչքերով:

Յուցահանդէսի բացման խօսքը արտասանեց Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի տնօրէն Պր. Խաչիկ Եըլմազեան ծանօթացնելով ներկաներուն գծագրիչը:

-- Վազգէն Պարոնեան ծնած է 1960-ին Երեւան, գծագրիչ ծնողքէ: Ուսումը ստացած նախ Երեւանի Գոճայեան գեղարուեստի դպրոցը, յետոյ Թէրլէմէզեան գեղարուեստի ուսումնարանը, այնուհետեւ աւարտած գեղարուեստա -- թատերական ֆնոթիւթին: Եղած է պատատու զանազան դպրոցներու մէջ: Անգամ ըլլալով նախկին Սորհրդային Միութեան նկարիչներու ընկերակցութեան, մասնակցած է յուցահանդէսներու օտար երկիրներու մէջ՝ ինչպէս՝ Ռուսիա, Ուկրանիա, Լեհաստան, Գերմանիա, Չեխոսլովաքիա, Ճափոն եւայլն: 1989-ին Հայաստանի մէջ իր իսկ հիմնած -- Վէրնիսաժ -- անուն արհեստավարժ նկարիչներու կազմակերպութեան այժմու նախագահն է:

Վազգէն Պարոնեան իր ստեղծագործական ուղին հիմնած է իրապաչտ արուեստի եւ մարդկային զգացումներու վրայ: Այս յուցահանդէսին ան կը ներկայացնէ տարբեր - տարբեր տեսակի եւ բովանդակութեամբ նկարներ, որոնց մէջ աչքի կը զարնեն՝ Ղարաբաղի զաղթականները, Անդրանիկ եւ Անիի ազատագրումը, եկեղեցիներ ինչպէս նաեւ բնանկարներ եւ ծաղիկներ որոնք նոյնպէս կ'արտայայտեն հայրենի նկարիչին հոգու ապրումները:

Մանրամասնութիւնները վերջ Տարօն Եպիսկոպոս չնորհաւորեց գծագրիչը, գնահատելով իր տաղանդը եւ հրաւիրեց ներկաները դնել քալլերելու հայ արուեստագէտը:

Հրաւիրեալները թէ դիտեցին թէ գնեցին նկարները եւ միաժամանակ հիւրասիրուեցան Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Յանձնախումբի կողմէ պատրաստած սեղաններու չուրջ:

*
**

Նոյն երեկոյեան ժամը՝ 21-ին Սահակ -- Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի Ա. Ջըրբաչեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ բանախօսութիւն՝ նուիրուած Ս. Թարգմանիչներու եւ Մովսէս Խորենացիի:

Պ. Եըլմազեան չնորհակալութիւն յայտնեց մեծ թիւով ներկաներու ցոյց տուած հետաքրքրութեան եւ բեմ հրաւիրեց օրուան դասախօսը փրոֆ. Ժան - Փիէռ Մահէ, Directeur d'études à l'école pratique des hautes études de la Sorbonne եւ Հայաստանի գիտական կաճառի անդամ:

Փրոֆ. Մահէ հայերէնով սկսաւ իր բանախօսութիւնը՝ Աչխարհում, թարգմանիչները սրբացնող միակ ժողովուրդը դուք Հայերդ էք եւ չարունակեց. - «Սուրբ Թարգմանչաց այդ ազգային տօնը որ անընդհատ նչուած է եղել Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կողմէ, Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի մահուանից, 439-ը թուից ի վեր, զարմանալի խորհրդանիշ է հայ ժողովուրդի հոգեւոր կոչման եւ մտաւորական առաքելութեան: Իսկապէս Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի աչակերտների ստեղծած դպրոցներից եւ ճեմարաններից դուրս են եկել դարերի ընթացքում հազարաւոր թարգմանիչներ որոնք չարունակել են Հայոց դրչութեան եւ դպրութեան սուրբ հիմնադիրների ազգօգուտ վաստակը: Նրանց չնորհիւ Հայոց պատմութեան թէկուզ ամենամռայլ ժամանակաշրջաններուն դիտութեան ջահը երբեք չի մարուել, միշտ է եղել Հայոց մէջ հմուտ թարգմանիչներ որոնք համաչխարհային մշակոյթի կարեւորագոյն երկերը մատչելի են դարձրել իրենց հայրենակիցներին: Այդ իսկ պատճառով հայ ժողովուրդը յառաջդիմութիւնից երբեք ետ չի մնացել: Այլ բարբարոսական ազդերով չրջապատուած ըլլալով հանդերձ պահպանել է մշակութային բարձրորակ աւանդութիւնները»:

Այս բանախօսը ֆրանսերէնով չարունակեց, տալով ունկնդիրներուն Ս. Թարգմանչացի վերաբերող պատմական ազբիւրներն ու դէպքերն, քրիստոնէութեան սկիզբէն դիրերու դիւտը, Ս. Գրքի Թարգմանութիւնը, Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպի կեանքը, որոնք հասած են մեզի չնորհիւ իրենց երեք աչակերտներու՝ Կորիւնի, Ղազար Փարպեցիի եւ իւ մասնաւորի Ծանրացաւ Մովսէս Խորենացիի տարած աչխատանքներու վրայ մինչեւ 439 թուականները: Աւարտեց իր դասախօսութիւնը աւելցնելով թէ՝ այսօր Հայաստանի Մատենադարանի մէջ գոյութիւն ունեցող ձեռագիրները կը պարտինք մեր Թարգմանիչներուն:

Փրոֆ. Մահէ աւելի վերջ պատասխանեց ունկնդիրներէն եկած հարցումներու, որոնք պատմական հարցերէ դուրս կը կայանային անհատական հարցերու, տալով մեզի առիթը աւելի մօտէն ծանօթանալու, միջազգային ճանաչումի տիրացած գիտնականին անձին եւ գործունէութիւններուն: Բերաբ նաեւ չուսաբանութիւն, այս վերջերս հայաչատ գաղութներու մատաղնչութիւնը դարձած՝ հայերէն լեզուի Պաքալօրէայի մաս կազմելու հարցին, ըսելով թէ՝ վերին մարմիններու հետ ունեցած է տեսակցութիւններ եւ կրթական նախարարութենէ ստացած է բերանացի դրական պատասխան, հաւանական է որ մօտ օրերէն ստացուի գրաւոր հրահանգ մը (*):

Շահեկան այս բանախօսութիւնը վերջ գտաւ գիրքերու ձօնադրութեամբ:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(*) «Յառաջ» կարգադրուեցաւ: Տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 15 / 16:

ՊԱՆԴՈՒԿԻ ԳԻՊՈՒԱԾ

ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

Կ'երեւակայէի թէ մայր մըն է անպայման որ սիրասուն տղուն քունը կ'օրօրէ այդ մեղանչուկ զգուանքով, համբոյրի պէս ջերմիկ, խոնաւ բառերով ... ո՜հ, սիրազե՛ղ մայրութիւն, որ գիտես քնացնել մեծ ու պզտիկ զաւակներուդ յոգնութիւնն ու վիշտը, մարմինն ու հոգին:

Այ կողմի պատկն եռեւէն իմացուած ձայներն են որ այնուհետեւ կը լարեն եռեւակայութիւնս ... Քիթ քթի ըսուած պզտիկ բառեր, խեղդուկ բայց զուարթ ժպիտներու գլգլանքներ ... զուսպ քրքիջներու առիթ տուող բարի կատակներ ... հեռախօսի մը կուրծքէն ծորդ մեղմ, ազօտ երաժշտութիւն մը միանգամայն որ հնչանքի, անուրջի մթնոլորտ մը կը տարածէր անփոյթ, անհոգ թուող այդ ծակերուն չուրջ:

- Հաւանաբար երկու երիտասարդ սիրող էակներ ... Նոր ամուսնացած թարմատի զոյգ մը թերեւս, մի գուցէ հովւերգութիւնը տունէն փախած երկու անառակ սիրահարներու, որոնք ապրելու համար ուրիչ կարիք չունին, եթէ ոչ քիչ մը երաժշտութիւն, անօթի ծարաւ քանի մը համբոյր ...

Ո՛վ անխորհուրդ երիտասարդութիւն ... Սա խեղճուկ սենեակին մէջ սկսող ձեր վէպին յաջորդ գլուխները ինչո՞վ պիտի գրուին ... կրկին ձեր քրքիջո՞վ, ձեր կատակներով թէ մի գուցէ ...

Բայց յանկարծ աւելի խորէն, քանի մը պատի ետեւէ իմացուող հազի մը երկա՜ր կկլլանքը ուշադրութիւնս իր կողմ սեւեռել տուաւ: Ձոր, հատկտեալ, խեղդուկ հազ մըն էր, մկկը այն չափազանց ծանօթ, չարաչուք հազերէն, որոնք կուրծքեր կը քանդեն եւ մարդու խորհիլ կուտան դալուկ աղջնակներու, մահարոյր պարմանիներու մասին ...

- Անպայման հիւծախտաւոր մը ... ըսի իւրովի ... երեւակայութեանս առջեւ պատկերացաւ եղերական, թշուառ խուցը պանդոկին, ուր ոչինչ կայ ընտանի եւ ծնողական ... Հաւանաբար պանդուխտ մը՝ մենակեաց, անյոյս, անյոյս ու անմխիթար, որ սիկառի մը նման կը ծխայ ու կը հատնի քրտնաթոր անարի մը վրայ ... Ի՞նչ կ'երազէ արդեօք ... Ի՞նչ կ'ողկոչէ իր այս սպիտակ գիշերներուն մէջ ... ո՞ով կ'անիծէ, ճակատագի՞րը թէ ինքզինքը, աչխա՞րհը թէ Աստուած ...

Ո՛վ թշուառութիւն, - կը խորհէի բարձրաձայն, -- դուն անշուշտ կեանքի մէկ հրապոյրն ես ... : Մեր ուրախութեան պղն ու պղպեղը, համեմը անկասկած ... Բայց, ափսոս, չատերու սեղանին տրուած ես իրրեւ հանապազօրեայ հաց, բաժակի դինի, մոմի սեւ ճրագ ... ինչո՞ւ, ինչո՞ւ ...

Բայց ճիշդ այդ պահուն ալ կողմիս խորունկէն վիթխարի հռնդիւն մը եկաւ ընդմիջել վերացական ընդվզումս աչխարհի կարգուսարքին դէմ ...

Քնացող էրիկ մարդու մը կուրծքէն, կակորդէն, քթէն փրթած փառահեղ մէկ հռնդիւնը ... կը խռկա՜ր մարդը, խօսք չէ, անտարբեր՝ չուրջիններուն, ինքնաբաւ չէնութեամբ, այնպէս ինչպէս կը խռկան ինքնամոռաց դինուվերը, Ջորեպանները, ծառի մը տակ փռուած թափառիկները, որոնք կարծես ամէն ու տիրականն են աչխարհի ...

-- Պորտաբոյծ, ամուրի հասառու մըն է անպայման ... արժէքներու անկումի այս չրջանին խոհեմութիւն նկատեր է ապաստանիլ համեստ այս յարկին տակ ... Անաչխատ ու անզգայ, իր եկամուտներուն չափով կ'երկարի ու կը կարճնայ լեզուն ու խիղճը ... բայց մինչ նոյն յարկին տակ մէկը կը հազայ, միւսը կը խռկայ, ինք կը նախընտրէ զոյգ ականջին պառկիլ, պառկի՞լ ու խռկալ ...

- Տէր իմ Աստուած, դուն դիա՛ր, դուն անխոռով պահէ այդ արդարին քունն ու հանդիստը ...»:

Բայց այս ի՞նչ է ... կճկճաց մը՝ վերեւէս, առաստաղի կողմէն ... Մուկեր՝ հասանաբար ... Պանդոկ մը՝ առանց իր կենդանաբանական պարտէզին, անհնար է երեւակայել ... Բայց ոչ, կրծողներու ցայգապարը չէ այս, այլ չրամեքենայի մը ընդհատ ընդհատ չխչխկոցը ...

- Ահ, այս ալ ժլատ հասառուներէն մը խեղճուկրակ պաչտօնեան ... Թերեւս տաքիլօ ապեղ աղջիկ մը, որ դիչերային սեւ աչխատանք մը ընել ստիպուած է հասոյթին ու ապրուստը դէմ դիմաց, ծայր ծայրի բերելու համար ... Ծօնավաճառի մէջ դարձող փայտէ ձիերու նման անոնք իրարու հասա՞ծ են երբեք, - մարդու մը, մանաւանդ կնոջ մը չահն ու կարիքը, իղձն ու ինչքը ... «-Ձա՛րկ մատներդ ուրեմն, աղջիկս, չարէ հաղարները տակ տակի, բախտդ քուն, դուն արթուն ... մինակ թէ կամաց, աւելի կամաց ... քուն ունիմ ... դիս մի խանգարեր ...»:

Ձրխկ, չրխկ ... չրխկ, չրխկ, չրխկ ... մինչեւ ե՞րբ, չգիտեմ, մեքենային այդ օրրերգով մատածումներս նօսրացան, ինքզինքս կորսնցուցի ու զտայ չքնաղ այդ աչխարհին մէջ որ մոռացօնքն է:

. . . . . .

Որքա՞ն ժամանակ տեւած էր իմ այդ խորունկ քունս, չգիտեմ, սենեակիս դրան զարնուող կռուսի հարուածներ արթնցուցին զիս: Ընդոստ ոտքի ցատկեցի ու բացի դուռը, նախորդ օրուան սպասարկուն էր:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

ռավարութիւնը պէտք է այս կանոններուն պաշտպան կանգնի:

Երկրորդ միջոցը կը կոչեմ բուժում. կը նշանակէ որ մենք մեր ժողովուրդը պէտք է պատրաստենք, դաստիարակենք իր հաւատքին մէջ, ինչ որ սկսած ենք ընել: Քրիստոնէական դաստիարակութեան աշխատանք կը տարուի, կիրակնօրեայ վարժարաններ կազմակերպած ենք: Այս աշխատանքը, ի հարկէ, դանդաղ կրնայ ընթանալ եւ սակայն պէտք է հմնական ըլլայ: Ցետոյ կարիքը կայ դասագիրքերու, Աստուածաշունչի հրատարակութեան. այս բոլորին համար ծրագիրներ կան:

Աղանդները մեր պատմութեան մէջ միշտ եղած են. եկած են ու անցած, իրենց չարիքը գործելով հանդերձ:

Հ. - Անցեալները հայաստանեան մամուլին մէջ կարդացինք թէ աղանդաւորական շարժումը իր մէջ առած է մօտ 200 հազար հոգի որոնց մէջ կան իշխանութիւնէն դէմքեր ալ: Ճիշդ կրնա՞յ ըլլալ:

Պ. - Կրնայ ըլլալ: Ես կը հաւատամ որ ժամանակ պիտի գայ երբ ներկայ սերունդը պիտի գործածէ նոյն նախադասութիւնը որ մեր հայրերը գործածեցին 1850-ին ամերիկեան եւ կաթոլիկէ միսիոնարական շարժումներուն առեն, ըսելով «ալիւրը վերջացաւ, ուրեմն այս հաւատքն ալ վերջացաւ»:

Հ. - Պիտի խնդրէինք որ խօսիք նաև Երուսաղէմի մասին որ տակաւին տխուր դէպքերու յուշը կը բերէ շատերու, ժրխտական տպաւորութիւն ստեղծելով. ի՞նչ է այսօրուան կացութիւնը:

Պ. - Երուսաղէմի մէջ ճիշդ է որ կարգապահական եւ կանոնաւորութեան հարցեր կային. արդէն սկսած ենք նկատի առնել զանոնք եւ տնօրէն ժողովին հետ ընթացքի մէջ դնել:

Ունինք չինարարական հարցեր. ունինք բաղմաթիւ հողեր որոնց վրայ պէտք է չէնքեր չինուին. նախ ուխտաւորներու համար հիւրանոց մը պէտք է եւ 150 սենեակով չէնքի մը ծրագիրը ներկայացուած է կառավարական վաւերացումի:

Հ. - Ի՞նչ է հոն ապրող Հայերու ներկայի թիւը:

Պ. - 20 հազար էր ժամանակին, հիմա Իսրայէլի մէջ հազիւ 3 - 4 հազար մնացած է: Որպէսզի մեր հիւրասարդները չդալթեն, անհրաժեշտ է որ բնակարան ունենան: Այս նպատակով ալ 60 բնակարանի երկրորդ ծրագիրը մը ունինք: Իսկ Եաֆայի մեր վանքը որ քայքայուած վիճակի մէջ է եւ հողեր ունի, հոն ալ չինարարական ծրագիրներ պատրաստուած են: Ռամլէի մեր հողին վրայ կարելի է 1000-ի մօտ բնակարան չինել: Արդէն սկսած է գործադրուիլ: Ունինք մեր կիւլպէնկեան մատենադարանը որ 100 հազար հատոր կը պարունակէ եւ չէնքը քարեփոխումի պէտք ունի: 4 - 5 հազար ձեռագիր ունինք Ս. Թորոս մատուռին մէջ որ անբաւարար է զանոնք ապահով միջոցորմի մէջ պահելու: Բոլոր այս ծրագիրները 10, 20 կամ 30 տարի կրնան տեւել. բայց կարեւորը այն է որ ճամբայ ելած ենք: Ես կը հաւատամ որ այն բոլոր յուսախաբութիւնները որ մեր ժողովուրդը ապրեցաւ անցեալին, չեն կրկնուիր. պէտք չէ կրկնուին:

Հ. - Ի՞նչ կացութեան մէջ է ժառանգաւորաց վարժարանը: Քանի՞ աշակերտ ունիք:

Պ. - Ներկայիս 60 աշակերտ կայ, սակայն պէտք է 100 ունենայինք:

Հ. - Ուրկէ՞ կու գան ընդհանրապէս:

Պ. - Ներկայիս Պուէնոսայրէսէն, Ռումանիայէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, ԱՄՆ-էն եւ մեծ մասով Հայաստանէն են: Որոշած ենք ամէն տարի 12 - 13 տարեկան միայն 10 - 12 հոգի առնել, որպէսզի այդ տարիքէն վարժուին մթնոլորտին, արարողութիւններուն եւ հաստատուն ուսում ունենան:

Հ. - Ուսուցիչները՞...:

Պ. - Կազմը ամբողջացնելու պէտք ունինք: Հայաստանէն 5-6 ուսուցիչ ունինք լեզուի, դրաբարի, պատմութեան համար: Նորոգութեան կարիք ունի ժառանգաւորաց չէնքն ալ:

Հ. - Քանի՞ վարդապետ կայ այսօր վանքին մէջ:

Պ. - Պէտք է գոնէ 30 ըլլար, առաւել 6-7 եպիսկոպոսներով. այսօր գործօն հազիւ 7-8 վարդապետ ունինք: Հոն, ոչ միայն մեր զաւակները ազգային թարգմանչաց վարժարանին մէջ ուսում կ'առնեն, այլ նաեւ կայ ժողովուրդին եւս դաստիարակութեան հարցը: Ատոր համար ալ ծրագիրներ պատրաստեցինք ու այդ գործն ալ կը կատարուի:

Ունինք կալուածներու տեսչութիւնը որ ամէն կալուածի ցանկագրումը կ'ընէ, եկեմուտքը կը պահէ եւ հաշուեստուգութիւն կ'ընէ. հաշուապահական գրասենեակը կազմակերպեցինք որ գրեթէ գոյութիւն չունէր:

Մեր միաբանութիւնը սուրբ տեղերու մէջ ունի իր պարտաւորութիւնը, քանի որ Հայց. Եկեղեցին ալ այդ վայրերուն վերահսկիչն է: Ամէն քրիստոնեայ, նոյնպէս հայ քրիստոնեան պէտք է ուխտի գայ Երուսաղէմ, անհատապէս կամ խումբով:

- Նախ կաթողիկոսական ընտրութեան դժուար գործին, ապա մնացեալ ձեր գործունէութեան համար անսպառ կորով ու յաջողութիւն կը մաղթենք: Շնորհակալութիւն:

Հարցազրոյցը վարեց՝
Ա. Թ.

LA GALERIE LES CENT

présente

Alex BERLIAN

Peintures,
dessins,
pastels

du 19 octobre au 5 novembre
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous.

8, rue de Jouy, Paris 4e,
Tél.: : 42 77 30 00
M° St-Paul au Pont-Marie

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I*
de Lyon

Troupe de danse *N A R E G*
et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Début des activités
le Mercredi 12 Octobre

Pour tous renseignements téléphoner à:
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ընթացիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	600	(711,60)
Հոգեհանգիստ	500	(593,00)
Շնորհակալիք	500	(593,00)
Հարսնիք-Նշանտուք	500	(593,00)
Ծնունդ	500	(593,00)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թէ·Վէ·Ա· (տե՛ս փակագիծի մէջ ընդհ· գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 22 Octobre à 20 heures 30

COUSCOUS PARTY

organisé par la Croix Bleue
Section Hélen Puzant

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

Participation : 120 F. par personne.

Réservations au :
43. 76. 10. 07 / 43. 76. 35. 68.

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25.
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿԶԱՐ»

Հայաստանի Հնագոյն Նուագարաններու Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԻՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ· Յարութիւնեան-ի
Յ· Սարեան-ի
Շ· Յակոբեան-ի
Ս· Նալպանդեան-ի

Պարողներ՝
Ս· Միքայէլեան-ի
Տ· Շիրինեան-ի
Ս· Կարապետեան-ի
Ն· Ծառուկեան-ի
Ա· Միրզախանեան-ի

Ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ· կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ· - 91· 77· 84. 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section *Naïri — Beaumont*
organise une sortie à
SAN-REMO (Italie)
Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը չէնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Պէյֆոնթէնի իր օգափոխութեան կայանին աւտնդական ծնեներուն (Յուլիս 17 և Օգս· 14) տոթիս· Տիկին Ալաճանեան, Պ· Փաթթիս Պալեան, Պ· Փիէր Պըյըքլեան 1·000-ական Ֆր·, Տէր և Տիկին Յակոբ Պօղոսեան 150 Ֆր·, Տէր և Տիկին Ղազարեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժան Ղազարեան 1·000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Քոնոզեան, Տիկին Մխէլլ Թուրքիւնե, Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Յարութիւնեան, Տիկին Էլիզ Խաչատուրեան, Տիկին Մարի Գալֆեան 500-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Գարապօղոսեան 1·000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գարաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Քէչիչեան 500-ական Ֆր·, Տիկին Սիւզան Մենկիչեան 350 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Մուրատեան 700 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժան Քամպուքեան, Տիկին Էլիզ Բեքմէզեան 500-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Նուպար Սէրոբեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Սէրոբեան 1·000-ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սերոբեան 1·500 Ֆր·, Օր· Քնարիկ Ստամպուզեան, Տիկին Զաւուշեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Զոպոյեան, Պ· Ժապ Թէրզեան, Պ· Օհան Թուֆանեան 500-ական Ֆր·, Պ· Քրիսթիան Զատիկեան 1·000 Ֆր·:

DATES A RETENIR

Réservez le Samedi 12 Novembre pour la Croix Bleue des Arméniens de France, Section Chaville, qui organisera une soirée à la nouvelle salle des fêtes de Chaville.

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20
JEUDI
20 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ ստացում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական ստացում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

70րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.441 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.441

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԵՐԵՍՔԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Թել - Ավիվի կեդրոնը, Հոկտ. 19-ի առաւօտը, հանրակառքի մը պայթումէն, առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 15 մեռեալ կար եւ 32 վիրաւոր: Քաղաքին կեդրոնը մեծ խուճապ եւ յուզում տեղծուած են, մինչ Համասը տէր կ'ըլլար ահաբեկչական արարքին, ՊԱԿ-ի կողմէ, Պաղեստինի բանբերը դատապարտեց այս արարքը որ կը միտի ձախողեցնել խաղաղութեան գործընթացը: Ռապին որ Լոնտոն էր անմիջապէս Իսրայէլ վերադարձաւ:

ՊԱԼԱՏԻՒՐ նախարարները կարգով, ապա մեծին հրաւիրած էր խորհրդակցութեան Հոկտեմբեր 18-ին: Նախարարապետը կ'ուզէ վրկել կառավարութեան միասնականութիւնը: Պահանջած է «որոշ վերապահութիւն մը» մինչեւ Ցունուար ինչ կը վերաբերի նախագահական ընտրութիւններուն: Պալատիւրի հանդարտութեան այս կոչերը մեծ արդիւնք չտուին եւ եթէ նոյնիսկ նախարարներէն մանաւանդ Արտաքին նախարար՝ Ժիւպէ նախընտրեց արտայայտուիլ եւ քիչ մը աւելի իւղ լեցուց կրակին վրայ: Սոր տարակարծութիւն կայ Ներքին եւ Արտաքին նախարարներուն միջեւ. առաջինը կը կրկնէ ամէն առիթով որ նախագահական ընտրութեան համար, մեծամասնութեան ծոցին մէջ «նախնական ցոյց» պէտք է ըլլայ, Ժիւպէ բոլորովին դէմ է: Պալատիւր նամակ մըն ալ գրած է Ժիւսքար տ'Էսթէնի եւ Շիրաքի որպէսզի զան իրեն հետ խորհրդակցելու աջի լարած մթնոլորտին առթիւ:

ՀԱՄԱՁՆԱՒԱՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ նախարարներէն մը ունեցան Հոկտեմբեր 18-ին վերմ մթնոլորտ»ի մը մէջ: Խօսակցութեանց գլխաւոր նիւթն էր թաղապետական ընտրութիւնները: Հաստատուեցաւ թէ մերձեցման մաղթանք կայ, բայց քաղաքական խոր տարակարծութիւններ կը մնան:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆի կառավարութեան բանբերը՝ Սուրով հերքած է վարչապետ Չերնոմիրտինի հրաժարումը: Այս չշուկները տարածուած են որովհետեւ վարչապետը Մոսկուա չէ վերադարձած ընդունելու համար Անգլիոյ թագուհին եւ կը շարունակէ իր արձակուրդը Սեւ Ծովու ափին: Ամէն պարագայի մէջ, եթէ նոյնիսկ տագնապ մը չկայ Ելցինի եւ Չերնոմիրտինի միջեւ, խոր տարակարծութիւն մը կայ:

ՀԻՒՍԻՍ - ՓԱ - ՏԸ - ՔԱԼԷ-ի մէջ կատարուած ուսումնասիրութիւն մը ինդրոյ առարկայ կ'ընէ անունդի աժան ապրանքները, որոնց գլուխը կը դանուին մանրուած սթէֆը (սթէֆ հաշէ), սօմոն փիւմէն որոնք պատճառ են լիսթերիոզի: Մեծ վաճառատուներու մէջ կատարուած քննութիւնները առողջապահական սպասարկութեան կողմէ բաւական մտահոգիչ յայտնութիւններու պատճառ եղած են: 18 ապրանքներ ժամպոնէն, կարագէն մինչեւ զամանդիկը առողջարար չէին եւ անոնց մէջ դտնուած լիսթերիաեն (մանրէ մը որ հիւանդութեան պատճառ է) կրնայ վտանգաւոր ըլլալ, որովհետեւ ան արագօրէն կը զարգանայ:

«ԵՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 14 / 18)

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԻՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Բ. Ադրբեջանի նախագահութեամբ Գ. Ժ.-ի սահմանադրական Ցանձնաժողովը Հոկտեմբեր 17-ի նիստին քննարկած է հիմք ընդունուած նախագիծին այն յօդուածները, որոնք կը սահմանեն Ազգ. Ժողովի լիազօրութիւնները ու գործունէութիւնը:

***

ՂԱՐԱԲԱՂ՝ ԴԷՊԻ ԲՆԱԿԱՆՈՆ ԿԵԱՆՔ

ԼՂՀ-ի մէջ կեանքը կը սկսի աստիճանաբար մտնել բնականոն վիճակի մէջ, հեռացածները կը սկսին վերադառնալ իրենց նախկին բնակավայրերը: Արդէն չուրջ 39 հազար հոգի վերադարձած են, 12 հազար ուրիշներ ալ կը սպասեն իրենց կարգին. այս վերջինները մեծ մասամբ Մարտակերտի շրջանի բնակիչներ են: Արցախի մէջ վերանորոգուած են աւելի քան 1000 տուներ եւ ներկայիս չինարարութիւնը կ'ընթանայ պատերազմէն առաւելաբար տուժած 44 գիւղերու մէջ:

***

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 12-ին Հ. Բագրատեան հանդիպում մը ունեցած է միացեալ յայտարարութեամբ մը ներկայացած այն վեց կազմակերպութեանց եւ կուսակցութեանց (ՀՀՇ, ՀՈՒԿ, ՀՔԺՄ, ՀՀԿ, ՍԴՀԿ, «Մտաւորական Հայաստան») անդամներու եւ ՌԱԿ-ի իրենց միացած ներկայացուցիչներու հետ: Տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են ներկայի տնտեսական քաղաքականութիւնը, ինչպէս նաեւ ընկերա - տնտեսական այն միջոցները, զորս կ'առնուին դրամական միջազգային կազմակերպութիւններու հետ համագործակցութեան շրջագիծին մէջ:

***

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Հոկտեմբեր 15-ին Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Մինսկի խումբի պատուիրակութիւնը, զոր կը գլխաւորէր փոխ - նախագահ՝ Փէր Անդէրսան: Հանդիպումը առիթ ընծայած է քննարկելու գարաբաղեան հակամարտութեան կարգաւորման գործընթացը եւ երկու կողմերու միջեւ փոխադարձ վստահութիւն հաստատելու ուղղուած քայլերը:

***

ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ ԽԱԽՏՈՒՄ

Հոկտեմբեր 14-ի իրիկունը գանազան տեսակի զէնքերով եւ նռնանետերով զբաղակոծուած են Տաուշի շրջանի Զինարի գիւղի պաշտպանութեան դիրքերը: Հայկական կողմը չէ հակազդած:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԲ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ԿԸ ՋԱՆԱՆ ՆԵՂԸ ԴՆԵԼ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

Ծանօթ է որ, մանաւանդ վերջերս, Թուրբերը ամէն ջանք կը թափեն գործակցութիւն մը «գտնելու» համար ՓՔՔ-ի եւ Հայերու միջեւ: Հակառակ այն ցայտուն իրողութեան որ հրատարակուած նկարի մը մէջ բիւրտ պարագլուխ՝ Աքոյի կողքին հայ հոգեւորական մը չէ, Թուրբերը կը շարունակեն տարածել խեղաթիւրուած լուրեր եւ հակահայ բարոյչութիւն մը տանիլ, խորապէս անհանգստացընելով տեղւոյն գաղութը: Այս առընչութեամբ, Հոկտեմբեր 18-ին, Պատրիարքարանը մամուլի առուլիս մը տուած է, որու մանրամասն թղթակցութիւնը կուտանք այսօր եւ վաղը, արտատպելով «Մարմարա»ի Հոկտեմբեր 19-ի թիւէն: Հոն կը տեսնուի թէ ի՛նչ յամառութեամբ թուրք լրագրողները կը ջանան նեղը դնել, շուարումի ենթարկել Գարեգին Պատրիարքը, թակարդներ լարել որպէսզի ըսէ ոչ թէ ի՛ր ուզածը, այլ՝ Թուրքին ուզածը: Առաջին արձագանգ մը տուած էինք այս մասին Հոկտեմբեր 12-ի մեր թիւով:

***

Երեքշաբթի, Հոկտ. 18, ժամը 11-ին Պատրիարքարանի մէջ սարքուեցաւ մամլոյ առուլիս մը, որուն նպատակն էր մամուլին ուշադրութեան յանձնել այն սխալ մեկնաբանութիւնը կամ լրատուութիւնը, որ կը կատարուէր Ապոտուլլահ Խօճալանի հետ լուսանկարուած հոգեւորականի մը անձին մէջ: Այդ անձը ցոյց կը տրուէր որպէս հայ հոգեւորական:

Մամլոյ առուլիսին ներկայ գտնուեցան մօտաւորապէս վաթսուն թղթակիցներ եւ հեռատեսիլի ներկայացուցիչներ: Պատրիարքին կողքին տեղ գրաւած էր նաեւ Կրօնական Ժողովի Առենապետ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան:

Պատրիարքարանի կողմէ պատրաստուած յայտարարութիւնը կարդացուեցաւ մամլոյ բանբեր Իրաւագէտ Տիկին Լուիզ Պաքարի կողմէ: Այս հաղորդագրութեան մէջ նախ կ'ըսուէր հետեւեալը.

Թուրքիոյ Արեւելեան եւ Հարաւ - Արեւելեան շրջաններուն մէջ աւելի քան տասը տարիէ ի վեր բախումներ եւ ներքին կռիւներ տեղի կ'ունենան եւ այս պարագան մտահոգութեան կը մատնէ ինչպէս ամբողջ Թուրքիոյ Հանրապետութեան հայրենակիցները, նաեւ մեզ: Բայց այս դէպքերը ուրիշ որեւէ հայրենակիցէ տարբեր անհանգստութիւն մը կը պատճառեն մասնաւորաբար հայ հայրենակիցներուն. Ասոր պատճառը բացայայտ է. մեր երկրին մէջ կարգ մը ուժեր յատուկ ճիգ կը վատնեն որպէսզի Թուրքիոյ Հայ համայնքին եւ ահաբեկչական դէպքերուն միջեւ կապ մը հաստատեն:

Հաղորդագրութեան մէջ ապա կ'ըսուէր որ նախ կարգ մը ծայրայեղ թերթեր, վերջին ալ պարբերաբար պետական հեռատեսիլը հակահայ քարոզչութիւնը ընդլայնեցնին: Անոնք յաջողեցան թափանցել մինչեւ Թուրքիոյ ամէնէն տարածուն թերթերը եւ ի վերջոյ գործը հոն հասցուցին որ Հարաւ - Արեւելեան նահանգներու մէջ «սէօղոտ ՓՔՔ - Հայ գործակցութիւնը» փառաւոր որմնազդներ փակցուեցան Հարաւ - արեւելեան նահանգներու մէջ:

Ապա նշուեցաւ որ այդ հոգեւորականը Հայ չէր: Մնաց որ ճիշդ չէ հոգեւորականի մը միայն տարազին նայելով պնդել թէ ան Հայ է: Ո՛չ մէկ Հայ հոգեւորական այդ ձեւով հագուած է մինչեւ այսօր: Աւելին կայ: Եթէ հայ հոգեւորական մը իսկապէս ՓՔՔ-ի ղեկավարին հետ խօսի, ի՞նչպիսի խղճմտանքով մը կարելի է ամբաստանել բոլոր Հայերը: Եթէ կազմակերպութեան մը մէջ թուրք մը ձերբակալուի, ո՞վ կը մտածէ ամբողջ թուրք ժողովուրդը ամբաստանել:

Հաղորդագրութեան մէջ ապա դիտել կը տրուէր որ Թուրքիոյ Հայերը ահաբեկչութեան հետ որեւէ կապ չեն ունեցած եւ մենք ալ նահատակներ տուած ենք ահաբեկչութեան դէմ մղուած պայքարին մէջ:

Աւելի վերջ հաղորդագրութեան մէջ քաւական խիստ նախադասութիւններով կը պախարակուէին հակահայ լինչ լինչ արարքներ, Հայոց ձերեզմանատուներու վրայ գործուած յարձակումներ, եւայլն: Կարգ մը չրջանակներ քայլ առ քայլ կը ստեղծէին «հայկական վարանոյան»: Անոնք չէի՞ն տեսներ որ հետզհետէ կը կազմաւորէին վիշապ մը, որ օր մը իրենց ձեռքէն կրնար փախչիլ եւ տեղի տալ ցաւալի արարքներու: Նոր 6 - 7 Սեպտեմբեր մը ե՞ւս կ'ուզէին ստեղծել: Մենք մեր այս հայրերի հողերը լքէ՞նք, ուրի՞շ տեղ երթայինք:

Հաղորդագրութեան մէջ վերջապէս Պատրիարքը խստիւ կը պախարակէր ահաբեկչութիւնը եւ զայն կը յայտարարէր Աստուծոյ դէմ գործուած մեղք մը: «Մենք ալ, այս երկրին ապագային յոյս կապած բոլոր հայրենակիցներուն նման կը վախնանք որ այս մղձաւանջը անմիջապէս վերջ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՒՓԱՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՐԱՐՔ ԵՐԵՒԱՆԻ «ԱԶԳ» ՕՐԱԹԵՐԹԻՆ ԱՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ԴԷՄ

Հոկտեմբեր 9 - 10-ի դիշերը հրձիգութեան արարք մը կատարուած է «Ազգ»ի խմբագրատան դէմ: Անծանօթներ դիւրավառ հեղուկի մէջ թաթխուած քուրջի փաթթուած քար մը նետած են խմբագրատան ապակեպատ լուսամուտէն ներս: Լուրը տալով թերթին Հոկտեմբեր 11-ի թիւը կը յիշէ թէ նախապէս ալ հրդեհուած էր ՌԱԿ-ի Լոս - Անճըլըսի պաշտօնաթերթ «Նոր Օր»ի խմբագրատունը, ինչպէս նաեւ ամերիկահայ միջազգային ամսագրին՝ «ԱԻՄ»ի խմբագրատան դէմ խափանարարական արարք տեղի ունեցած էր:

Թերթին յաջորդ օրուան թիւին մէջ տեղ գտած ՌԱԿ-ի յայտարարութեան մէջ այս նշումներուն վրայ կ'աւելցնայ նաեւ ՌԱԿ-ի Միացեալ - Նահանգներու արեւելեան շրջանի վարչութեան առենապետ եւ ծանօթ հրապարակագիր Վաչէ Սեմերճեանի խոշտանգումը, նոյնպէս անծանօթներու կողմէ:

Ցայտարարութեան աւարտին կ'ըսուի. «Ձկասկածելով որ «Ազգ»ի վրայ հրձիգութիւն կատարողներն թիրախը Հայաստանի ՌԱԿ-ն է ու նրա դիրքորոշումները, ՀՌԱԿ Հանրապետական վարչութիւնը դատապարտում է վանդալիստական այդ արարքը ու մի անգամ եւս հաստատում որ հաւատարիմ կը մնայ ռամկավարութեան եւ ազատականութեան սկզբունքներին»:

ԽԻՍՏ ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ

Հայկական ցեղասպանութեան՝ պետական լուրջ ուսումնասիրութեան ուղիով ակադեմական եւ քաղաքական շրջանակներու մէջ արձարձումը, ցարդ հանդիսացած է ամենաղժուարին խնդիրներէն մէկը: Բայց ահա այս մարզին մէջ նոր նուաճում մը արձանագրուեցաւ: Ամերիկեան հեղինակաւոր եւ տարածուն ակադեմական հանդէս մը, որ տարին միայն երկու անգամ կը հրատարակուի, իր ընթացիկ թիւը ամբողջութեամբ յատկացուցած է փրոֆ. Վահագն Տատրեանի հայկական ցեղասպանութեան առընչուղ կարգ մը գործերուն վերահրատարակութեան: Խնդրոյ առարկայ այդ հանդէսն է Journal of Political and Military Sociology-ն, որ կը կարդացուի ոչ միայն ընկերային եւ քաղաքական գիտութիւններու մասնագէտներու այլ նաեւ ռազմագիտական հարցերով զբաղող գիտնականներու կողմէ: Հանդէսին խմբագրութիւնը այս բացառիկ միջոցին գիմած է առ ի գնահատութիւն փրոֆ. Տատրեանի այս մարզին բերած բեղուն նպաստին, միանգամայն արտայայտելով իր արժեւորումը այդ դրեթէ անտեսուած նիւթին մասին: Այս յատկապէս գիրքաւորումը փրոֆ. Ռաճըը Սմիթ-ի, որ այս բացառիկ թիւին յատուկ խմբագիրն է:

Այս թիւին մէջ պարփակուած հինգ երկասիրութիւններու չորսը վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին հրատարակուած գործեր են եւ բոլորն ալ փաստագրական բնոյթ ունին, այսինքն թրքական եւ եւրոպական արխիւներէ քաղուած նիւթերու վրայ հիմնուած են: Այս շարքին նեւրթածականը առնուած է Yale Journal of International Law-ի մէջ Տատրեանի հրատարակած մէկ գործէն, ուր հայկական ցեղասպանութիւնը իրաւագիտական վերլուծումի ենթարկուած է՝ ազգային եւ միջազգային իրաւարանութեան պրիսմակէ դիտուած: Բայց հատորին ամենավարեւոր եւ զգայացունց ըլլալու չափ դիմակազերծող մասը կը պատկանի այն բաժնին ուր առաջին անգամ ըլլալով փրոֆ. Տատրեան հրապարակ կ'իջնէ դինուած՝ թրքական Ազգային Արխիւներու փաստաթղթական արխիւներու տուեալներով. սա հինգերորդ երկասիրութիւնն է այդ հատորին, եւ որ ուրիշ ոչ մէկ տեղ հրատարակուած է: Քանեւերեք թրքական վաւերագիրներ կան հոն, զորս փրոֆ. Տատրեան օսմաներէնէ թարգմանած է անգլերէնի եւ իրենց բնագիրներով պատճէնահանած եւ տպագրած է. ամէն մէկ վաւերագիրի ծագումը, բնոյթը եւ նշանակութիւնը սուղելէ յետոյ, Տատրեան այդ ամէն մէկ վաւերագրի համար պատրաստած վերլուծականները կցած է այդ վաւերագիրներու բնագիրներուն եւ թարգմանութեանց. Թրքական Ազգային Արխիւներու երկու բաժիններուն՝ Երեսփոխանական Ժողովի (Meclisi Mebusan) եւ Ծերակոյտի (Meclisi Ayan)՝ պատեհապահ ժամանակ եւ Զինադադարի ընդդրկած վիճաբանութիւններու ընթացքին եղած են յայտնութիւններ, մերկացումներ եւ նոյնիսկ խոստովանութիւններ, թուրք երեսփոխաններու, ծերակուտականներու եւ նոյնիսկ նախարարներու կողմէ՝ հայկական ցեղասպանութեան առընչութեամբ: Այս բաժնին մէջ ամփոփուած երկասիրութիւնը նման քօղազերծումներու քաղուածք մըն է: Ուշագրաւ են յատկապէս Մեծ Ոճիրի գործադրութեան ժամանակ իսկ Երեսփոխանական Ժողովի մէջ եղած բացայայտումները՝ արիւնաքամ ոճրագործներու բանէ ազատ արձակման եւ յատուկ կազմակերպութեան (Teskilati Mahsusa) մէջ դեռեղման մասին. հոս կայ Թուրք Պատերազմական Նախարարութեան դինծառայողներու հայթայթման բաժնի վարիչ (Ikmal Subesi) դնդապետ Պէհիւէի յայտնութիւնը այս մասին: Նոյնքան ակնթարթ են Լքեալ գոյքերու մասին պատրաստուած օրինագիծին առընչուղ վիճաբանութիւնները, ուր արի ծերակուտական եւ նախկին Իթթիհատական դրօշակիր՝ Ահմէթ Ռիզա իր բողոքի ձայնը կը բարձրացնէ այդ օրէնքին նախագրած լայնածաւալ եւ վիթխարի կողոպուտներուն դէմ, առարկելով, որ «լքեալ» բառը նենգամիտ հնարք մըն է քանի որ Հայերը կամաւոր կերպով չձգեցին իրենց ունեցուածքը, այլ՝ բռնադատուեցան: Հոն դատապարտուած են նաեւ Տրապիզոնի նահանգի հայ բնակչութեան բնաջնջումի դիւային ծրագրի խոստովանութեան վաստակը: Այդ նահանգի երեսփոխան Հաֆըզ Մէհմէթ խոստովանած է, որ Հայերը ծովամոյն ընել տուողը նահանգի կառավարիչ՝ Ձէմալ Ազմի-ն էր: Նոյն ամբաստանութիւնը ըրած է զօրավար Զիւրիւքսուլու Մահմուտ փաշա օսմանեան Ծերակոյտին մէջ: Վաւերագիրներուն մաս կը կազմեն նաեւ կարգ մը փաստաթուղթեր, զորս Թուրք պատերազմական Ատեանը 1918 – 1919 շրջանին ձեռք ձգած էր:

Ատոնց մէջ է երրորդ քանակի հրամանատար զօրավար Վէհիպի վկայագիրը, ուր այս թուրք հրամանատարը առանց բառերը ծամծմելու բացէ ի բաց կ'ըսէ, որ Իթթիհատ կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի պարագլուխներն էին, որ կազմակերպեցին հայ ժողովուրդի բնաջնջումը եւ հսկայ կողոպուտը, որ յաջորդեց այդ եղեռնագործութեան: Հատորին մէջ ներմուծուած այն ցանցառ եւ յոյժ գաղանի հրամաններէն մին կը վերաբերի տաքթոր Պէհաէտտին Շաքիրի այն ծածկագիր հեռագրին, ուր հայկական ցեղասպանութեան այս դլխաւոր կազմակերպիչը կը սատկէ իր մէկ կուսակցականի գործակիցը, որ Խարբերդի հայութեան տեղահանութեան բուն նպատակը չէ հասկցած, որ է «մաքրագործում» (tasfiye) «բնաջնջում»ի միջոցաւ (imha): գաղտնի հրամաններու այս հոյլին մէջ թերեւս ամենածանրակշիռը կը պատկանի ծերակուտական Ռէչիտ Աքիֆ փաշայի 1918 Նոյեմբեր 21-ին Ծերակոյտին մէջ ըրած յայտնութեան: Ժողովի ընթացքին այս նախանձախնդիր եւ պարկեշտ պետական մարդը առանց վարանելու գաղտնիք մը դուրս հանեց, որուն տակաւին ոչ մէկը չէ անդրադարձած: Ան յայտարարեց որ երբ ինքը Զինադադարի շրջանի Ս. դահլիճին մաս կը կազմէր իբրեւ Պետական Խորհուրդի նախագահ (Surayi Devlet), անակնկալօրէն իր ձեռքը անցան երկու վաւերագիրներ, որոնք ցոյց կուտան թէ հայկական ողբերգութեան հեղինակները ովքեր են: Ատոնցմէ մէկը, ըսաւ ան, կը վերաբերէր Հայերը տեղահանելու հրամանին: Բայց միւսը, որ յաջորդեց գաղտնօրէն կը հրահանգէր գաւառային կուսակցական օրականներուն, որ անմիջապէս գործի անցնին: Եւ, շարունակեց, Աքիֆ փաշան, «անիծեալ էթէմները» մէկտեղ ելան, գործադրելով յայտնի կոտորածները (mukateleyi zalime): Անկարելի է ստորագնահատել այս վաւերագրին բացառիկ կարեւորութիւնը. ինչպէս փրոֆ. Տատրեան կը չեշտէ իր մեկնաբանութեան մէջ, այս յայտնութեան արժէքը պէտք է չափել զայն ընդդին դիրքին կարեւորութեամբը: Աքիֆ ոչ միայն չափէն աւելի զարդացած եւ հմուտ մտաւորական մըն էր եւ կը տիրապետէր արաբերէնի, պարսկերէնի եւ ֆրանսերէնի, ու ունէր բանաստեղծութիւններու չարքի տիվան մը, այլ Օսմանեան կայսրութեան ամենացայտուն պետական մարդոցմէ մին էր, հասնելով մինչեւ վէզիրի դիրքին, ամենաբարձրը օսմանեան վարչակազմին մէջ: Ծառայած էր կառավարութեան երեք դլխաւոր բնագաւառներուն մէջ, այն է, օրէնսդրական, դործադիր եւ դատական: Եղած էր Սեբաստիոյ (Սվազ)ի նահանգի կառավարիչ, Ներքին դործոց նախարար եւ ինչպէս վերեւ նշուեցաւ, Պետական Խորհուրդի նախագահ. իր վերջին պաշտօնավարութիւնը կը վերաբերէր Ծերակոյտին ուր եւ ըրաւ իր այս նշանաւոր յայտնութիւնը:

Երկու հարիւր քանը հինգ էջերէ բաղկացած այս հանդէս - հատորը կը պարունակէ նաեւ փրոֆ. Տատրեանի ցարդ հայկական ցեղասպանութեան մասին հրատարակած դործերու ընդհանուր մատենադրութիւնը: Ատոր կցուած է միջազգային օրէնքի աշխարհահռչակ մասնագէտ փրոֆ. Պասխունիի մէկ դնահատականը: Անդրադառնալով փրոֆ. Տատրեանի Նէյլ համալսարանի իրաւաբանական բաժնին կողմէ հրատարակուած իր գործին, Պասխունի գայն որակած է իրրեւ «հիմնովին լուրջ» ուսումնասիրութիւն մը հայկական ցեղասպանութեան մասին, եւ աւելցուցած է. «Ցարդ հրատարակուած բոլոր գործերուն մէջ, ներառեալ համայն թրքական գործերը, Տատրեանի մենագրութիւնը իրաւաբանական տեսակէտէ ամենահամոզիչն է, եւ ամենահաւատարիմը՝ ճշդրտութեան սկզբունքին»:

Վերջապէս պէտք է անդրադառնալ այն երկու ամերիկացի փրոֆէսօրներուն, որոնք դրած են դրքին նախաբանը եւ ներածականը: Փրոֆ. Ռիչըրտ Ֆալք, որ Ըրինսթըն համալսարանի Իրաւաբանական ամպիոնի վարիչն է, խիստ լեզուով մը ճաղկած է Թրքական կառավարութիւնը եւ անոր ուղղակի կամ անուղղակի հետեւմուտ եւրոպացի եւ ամերիկացի ակադեմականները, որոնք ամէն տեսակ միջոցներու դիմելով կը նենգափոխեն հայկական ցեղասպանութեան ողբերգութիւնը եւ կը փորձեն արդելակել կամ խափանել ճշմարտութեան ներթափանցումը դիտութեան բնագաւառին մէջ: Այս խմաստով Ֆալք «հերոսապատում» որակած է փրոֆ. Տատրեանի նկրտումները եւ նուաճումները այս մարզին մէջ: Իսկ փրոֆէսօր Ռաճըը Սմիթ, որ ընդարձակ ներածական մը դրած է, վերլուծած է Տատրեանի ներդրումը ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան մարզին մէջ, զայն նկատելով իրրեւ հիմնադիրներէն մին այդ մարզին:

Հատորը ձօնուած է հայկական ցեղասպանութեան զոհերուն, վերարտադրելով դերման դրող Արմին Վէգներէի այդ նպատակաւ դրի առած սրտակեղէք ոդեկոչումը:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՆՇՄԱՐՆԵՐ ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ «Շամ» պանդոկի դահլիճին մէջ, Սեպտեմբեր 21-ին, Սուրիոյ մօտ Հայաստանի դեսպանատունը ընդունելութիւն մը սարքած է Անկախութեան 3-րդ տարեդարձին առիթով (1991, Սեպտ. 21): Ներկայ եղած են պետական, դիւանագիտական եւ համայնական բարձրաստիճան պատասխանատուներ, ի շարս որոնց՝ Սուրիոյ Արտաքին փոխ - նախարարը եւ Հայաստանէն ժամանած յատուկ պատուիրակութիւն մը: Հրաւիրեալները իրենց չնորհաւորութիւնները փոխանցած են Դամասկոսի մօտ Հայաստանի գործավար Դաւիթ Յովհաննիսեանին եւ դեսպան Նատան պաշտօնէութեան:

***

ՀԱԼԷՊԻ «Կրթասիրաց» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 23-ին, Հայաստանի Արտաքին նախարարի տեղակալ Էդուարդ Մելքոնեան հանդիպում մը ունեցած է հայ դաղութին հետ, պատասխանելով իրեն ուղղուած տասնեակ հարցումներու: Ներկայ եղած են չուրջ 500 հոգի: Փոխ - նախարարը մասնաւորաբար անդրադարձած է Պարսկաստանի հետ Հայաստանի ունեցած իւրայատուկ կապերուն, Ղարաբաղի առընչուղ հարցերու, Ցեղասպանութեան Դատի հետապնդման, հիւպատոսարանին. րու դերին եւ Հայաստանի ընդդիմադիր կազմակերպութեանց վարքագիծին: Նոյն օրը, Էդ. Մելքոնեանի դլխաւորած հայկական պատուիրակութիւնը տեսակցութիւն մը ունեցած է Հալէպի նահանգապետին հետ:

***

ՀԱԼԷՊԻ համբաւաւոր «Ալէփպօ Գոլէճ»ի մասնաշէնքերուն մօտակայքը, Սեպտեմբեր 24-ին, բացումը կատարուած է Հայաստանի Հալէպի հիւպատոսարանի նոր շէնքին: Բացման պաշտօնական հանդիսութեան ներկայ եղած են Հալէպի նահանգապետը, Հայաստանի Արտաքին նախարարին տեղակալը, Դամասկոսի, Պէյրութի եւ Գահիրէի Հայաստանի դոժաւարները, Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ Սուրէն Արքեպիսկ. Գոթարոյեան, սուրիական Խորհրդարանի նորընտիր հայ երեսփոխան՝ Սիմոն Լիպարեան, պաշտօնական թէ ներկայացուցչական բազմաթիւ դէմքեր եւ չուրջ 2000 հայորդիներ: նախագահ Ասատի նոր շէնքի բարձրացման արարողութենէն ետք խօսած են նահանգապետը, Արտաքին փոխ - նախարար Էդ. Մելքոնեան եւ հուսկ՝ հիւպատոս Լեւոն Սարգսեան, շեշտելով հայ - արաբ բարեկամութեան ամրապնդման անհրաժեշտութիւնը: Սուրիական մամուլն ու հեռատեսիլը անդրադարձած են հանդիսութեան: Նոր շէնք, որ հիւպատոսարանի այս նոր շէնքը հայրենի պետութեան տրամադրուած է Հայ Աւետարանական համայնքին կողմէ: Նորոգութեան, յարդարման եւ ընթացիկ ծախքերու ամբողջ բեռը յանձն առած են հալէպահայ գործարանատէրերը ու բարերարներ՝ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի դլխաւորութեամբ: Բերիոյ Թեմի Ադդ. Առաջնորդը (հովանաւորեալ կազմակերպութիւնների) չի մասնակցիր այս նուիրահատքին (*):

***

ՀԱԼԷՊԻ Հայ Կաթողիկէ Ս. Աչէ նորակառոյց եկեղեցւոյ «Արարատեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 2-ին նշուած է Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակը, նախաձեռնութեամբ նոյն եկեղեցւոյ ժողովրդապետութեան: Ներկայ եղած են աւելի քան 350 հոգի: Բացումը կատարած է Օգոստինոս Վրդ. Գուսա: Բեմականացուած է փոքրիկն Սողոմոնի (Կոմիտասի աւազանի անունը) էջմիածին մուտքը վերյուշդ կարճատեւ պատկեր մը: Բանախօսած է բժիշկ Թորոս Թորանեան, վեր առնելով յատկապէս Կոմիտասի բացառիկ տեղը հայ իրականութեան մէջ՝ որպէս մխացնող, ազդուցող ազդակ՝ հայ երաժշտութեան բերած իր անգնահատելի դերէն ալ անդին: Այնուհետեւ գործադրուած է ամբողջովին Կոմիտասի ստեղծագործութիւններէն բաղկացած երաժշտական յայտագիր մը: «Հոսկ բանք»ը արտասանած է Կաթողիկէ Հայոց Առաջնորդ Պետրոս Ս.րք. Մրէաթեան:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՑԵԱՆ

Հալէպ

(*) Ազգային մարմիններու այս գիւր կեցուածքը ըմբռնելի եւ շփոթ ստեղծած գաղութին մէջ: Ի՞նչպէս կարելի է տասնամեակներ շարունակ սերունդ դաստիարակել Անկախ Հայրենիքի երազով ու ճիշդ այն պահուն՝ երբ այդ հայրենիքը գոյացման ու վերականգնումի դժուարին հանգրուանէ մը կ'անցնի՝ անգոսնել այդ նոյն հայրենիքին հարազատ ներկայացուցչութիւնը (իմա՝ պետականութեան խորհրդանիշը), փորձելով «պատիժ»ներ սահմանել, նիւթական թէ բարոյական տեսակէտներ...:

Խորք չի՞ թուիր այս դիրքորոշումը մեր ըմբռնումներուն, մեր հատատամբին ու մեր էութեան:

PUBLICATIONS REÇUES

ANI
Cahiers Arméniens
Histoire d'une immigration et d'une intégration en Rhône-Alpes

N° 6 - Septembre 1994.

Centre de Recherches sur la Diaspora Arménienne : 36, rue de Trévise, Paris 9e

Օրուան Հարցեր

ՍԱՏՏԱՄ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔ ՈՒՆԷՐ

Իրաքեան զօրքերու տեղափոխութիւնը դէպի Քուէյթի սահմանադլուխը, յանկարծակի ահազանգ մը հնչեցուց արեւմտեան աշխարհին մէջ: Միացեալ - Նահանգներու նախագահը անմիջապէս ձեռնարկեց գինեալ ուժեր ղրկելու չրջանը, առաջին քայլէն առաջքը առնելու համար նոր բարդութիւններու: Իրաքի նախագահ Ս. Հիւսէյնի այս խիզախ արարքը անձնասպանութեան համազօր նկատուելու առուտական օրաթերթի մը կողմէ, իսկ «Նիւ - Եորք Թայմզ»ի մէկ քրոնիկոնը պնդեց որ Ս. Հիւսէյն կրնայ յաջողիլ եթէ Արեւմուտքը հարկաւոր հակազդեցութիւնը ցոյց չտայ:

Նոյն նիւթին մասին ուշադրաւ հարցադրումներ ունի նաեւ Լոնտոնի պազեսթինեան օրաթերթը: Ան նախ ուշադրութեան կը յանձնէ անակնկալը զոր ըրաւ Իրաք, հակառակ սպառածի, սովահարի, արհամարհուածի իր դիրքին զօրք ճամբայ հանելով դէպի Քուէյթի սահմանը: Իրաքի ըրածին մէջ թափանցիկ է 18 միլիոնոց իր բնակչութեան ապրած տրամին հակազդելու նպատակը: Երկիրը կը կրէ պարտադրուած չրջափակումին ծանր հետեւանքները: Այդ չրջափակումը կը չարունակուի չորս տարիէ ի վեր ու Պաղտատ կը բողոքէ անոր անարդարութեան դէմ, պահանջելով որ վերնայ: Եւ ափսոս որ արաբական կարգ մը երկիրներ անվարան հետեւեցան ամերիկեան հրահանգներուն, թելադրելով որ Իրաք յարգէ ՄԱԿ-ի բանաձեւերը որպէս չրջափակումէն վերկուելու միակ միջոց: Ասիկա կ'ըսեն երբ գիտեն թէ ան 95% համեմատութեամբ կիւրարկած է պահանջքը ու մնացեալ 5%-ն ալ որ կը վերաբերի ներկայի սահմաններով քուէյթեան պետութեան ճանչումին, կը պատրաստուի յարգել երբ Միացեալ - Նահանգները ճշդեն չրջափակումը վերցնելու թուականը:

Պաղեստինեան թերթը ասիկա ըսելէ ետք կարգ կուտայ թէ ինչո՛ւ Միացեալ - Նահանգները փութացին Ապահովութեան Խորհուրդը մղելու որ վերցնէ Սերպիոյ չրջափակումը, մինչ ան %5-ը անգամ չ'գործադրած լրեն պարտադրուածին եւ նոյն կեցուածքը չունենար Իրաքի պարագային: Ինչո՞ւ տակաւին բանադնացներ կը ղրկեն խաղաղ լուծում մը փորձելու համար Հայիթիի տագնապին ու նոյն ճեւով չեն վարուիր Պաղտատի հետ: Իրաք պարզապէս իր ներքին գործերէն մաս մը վոխադրեց իր տարածքին մէկ չրջանը. արդիւնա՞ծ բան մըն էր տակիկա որպէսզի Միացեալ - Նահանգները իրենց պատերազմական նաւերը չարժման անցընէին դէպի արաբական ջուրերը:

Պաղտատի դեկավարութիւնը պատրաստին յայտարած տարիներուն ամէն բան ըրաւ յարգելու համար աչխարհի նորօրեայ կարգերը: Ձղեց որ արեւմուտքցի դէսերու հսկողութեան տակ վճացուին կրիպտային ու քիմիական գործատուներու իր արտադրութիւնները. այս ամէնը յանձն առաւ, թեթեւցնելու համար իր ժողովուրդին տառապանքը: Բայց ի զուր.

Այսքանէն ետք Իրաք կորնչցնելիք բան չունի, ոչ ալ հաչիւ ու վճռած է բողոքել: Գիտակից է քաղաքական անտեսական եւ պինուորական տեսակէտէ իր տկարութեան: Միակ խնդրածը արաբ ժողովուրդներու եւ միջազգային հանրութեան կողմէ ըմբռնումն է իր պատճառաբանութեան:

Պաղեստինեան թերթը ասարին պատրաստակամութիւն կը յայտնէ Իրաքի յետագայ քայլերուն պատասխանատուութիւնը ստանձնելու, եթէ նոյնիսկ ան նպատակ ունենայ կրկին զրաւելու Քուէյթը. որովհետեւ միջազգային հանրութիւնը կրնար արգիլք ըլլալ այս նոր միջադէպին, եթէ արտօնած ըլլար որ բարի վարքի տէր բանտարկեալի մը ցոյց տրուած վերաբերումը յայտնուէր նաեւ անոր հանդէպ: Մինչդեռ Արեւմուտքը չուզեց այդ վերաբերումը ունենալ ու ներել ա.նոր, կամ դոնէ զեղչել պատիժը:

ՔԱՂՀԱՆ

Լրտես պրոֆեսիան

ԱԼԵՔՍ ՊԵՐԼԵԱՆ

Ալեքս Պերլեանի գործերը (իւղաներկ, գծագրութիւն, փաստել) կը ցուցադրուին Հոկտեմբեր 19-էն Նոյեմբեր 5 (*): Արուեստագէտը որ անձնանօթ մը չէ արուեստի աչխարհին մէջ, ծնած է Հալէպ 1946-ին, վկայուած է Վենետիկի Գեղարուեստից ակադեմիայէն: Փարիզ հաստատուած է 1976-էն ի վեր: Իրեն համար նկարչութիւնը նոյնքան հիմնական է, նոյնքան կենսական որքան խօսակցական լեզուն մտածումին համար: Կը նկարէ, կը գծէ ինչպէս կը խօսի, կը շնչէ:

(*) Galerie Les Cent,
8, rue de Jouy, 75004 Paris,
Du mardi au samedi de 14h à 18h30.

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ՏԵՍԵՐԻԶԻ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ

Հոկտեմբեր 13 Հինգչաբթի երեկոյեան Փարիզի «Էքոլ Նորմալ»ի մէկ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ցուցադրութիւնը «Հայաստանի վերջին թագաւորները» տեսերիզին որ տեսադրուած է 1993 Հոկտեմբեր - Նոյեմբերին Սորպոնի մատուռին մէջ տեղի ունեցած կիլիկեան ցուցահանդէսին: Աւելի քան 200 հոգինոց սրահին մէջ ուր չատեր ոտքի մնացած էին ցուցադրութեան սկիզբէն առաջ, քարի գալուստի խօսք արտասանեց հաստատութեան տնօրէնը, անդրադառնալով նաեւ «Էքոլ Նորմալ»ի 200-ամեակին:

Տեսերիզը որ 50 վայրկեան կը տեւէ, պատրաստուած է Ցունիսին, որպէս արտադրութիւնը Ֆոնթընէ - Սէն Գլուի «Էքոլ Նորմալ»ին եւ «Կիլիկիա» ընկերակցութեան: Գիտական դեկավարն է Արմէն Մութաֆեան, իրագործողը՝ Փիէռ Սամսոն:

Ցուցադրուած նմոյչներուն հետքերով Կիլիկեան Թագաւորութեան ամփոփ պատմականը կ'ընէ հոն Ա. Մութաֆեան, ծանրանալով մասնաւորապէս մանրանկարչական արուեստին ուշադրաւ ծաղկումին վրայ, մինչ պատառին վրայ ցոյց կը տրուին տուեալ չրջանի ձեռագիր մատեաններէն մեծապէս տպաւորիչ էջեր:

Ձեռնարկը հետաքրքրական է նախ ատով որ կը տեւականացնէ այնքան գնահատուած ցուցահանդէսը, ապա Հայոց պատմութեան վերջին պետականութեան այս չրջանին մասին դիւրամատչելի տպրիւր մը կ'ընծայէ:

Տեսադրութեան կ'ընկերանայ Արթիւր Ահարոնեանի կողմէ պատրաստուած երաժըչտութիւն մը, իսկ տեսերիզը կ'աւարտի Ազատ Մանուկեանի երգած Կիլիկիայով: Ցատուկ տպաւորութիւն կը գործեն չրջանի հայկական բերդերու - Սիս, Լամբրոն, Լեւոնի բերդ եւայլն. մեծադիր նկարները:

Այս յաջող ձեռնարկին թերեւս միակ ձախ կէտը ցուցահանդէսին այցելու այն դէմքերն են որոնք առնուած են նաեւ տեսերիզին մէջ, աւելորդ ներկայութեամբ մը ծանրաբեռնելով տեսարանները ու կեղրոնացումի երբեմն անտեղի չեղում պատճառելով:

Հոկտեմբեր 13-ի երեկոյթը ցուցադրութենէն ետք չարունակուեցաւ պիւֆէի մը չուրջ խմբելով ներկաները. միեւնոյն ատեն առիթ տրուեցաւ գնելու «Կիլիկիա» տեսերիզէն (դինը՝ 150 Ֆր.):

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

Գաղութէ գաղութ

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Արմինիա Մշակութային Միութեան «Արմինիա» թատերասրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ ՀՕՄ-ի Աչխէն մասնաճիւղին, Սեպտեմբեր 10-ին, տեղի ունեցած է «Լատին - Ամերիկայի հայ մանուկներու Բ. փառատօնը»: Ցայտագիրը պատրաստած էին երգչուհի Մարալ Թորիկեան եւ մանկական երգչախումբը՝ «Մարալիկ»: Երգերով եւ պարերով ստեղծուած է խանդավառ մթնոլորտ մը:

*
**

ՍՈՖԻԱՅԻ «Բարեկամութեան Տան» մէջ, Սեպտեմբեր 19-ին, տեղի ունեցած է հանդիսաւոր ժողով - համերգ մը նուիրուած Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային տօնին: Բացումը կատարած է «Երեւան»ի վարչական խորհուրդի նախագահ՝ Կրօնիկ Գարակէօզեան: Պուլկար բանաստեղծ Մաթէյ Շոփքին ելոյթ ունեցած է եւ արտասանած իր քերթուածներէն, ձօնուած Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդին: Պուլկարիոյ մօտ ժամանակաւոր գործավար՝ Սեւտա Սեւան ողջոյնի խօսքը բերած է:

*
**

ՍԱՆ- ՓԱՒԼՈՑի մէջ, Օգոստոս 29-ին, տօնուած է Արմինիա- թերթի 63-րդ տարեդարձը հովանաւորութեամբ Հ. Ց. Դ. Դրօ կոմիտէի, ՀՕՄ-ի Արփի եւ Հ. Մ. Ը. Մ-ի տեղւոյն մասնաճիւղերուն: ՀՕՄ-ի «Նայիրի» պարախումբը ապահոված է ղեղարուեստական բաժինը: Ձեռնարկին բացումը կատարած է Արմինիայի տեղւոյն թղթակիցը՝ Համբարձում Քիւլահեան: Օրուան բանախօսը եղած է թերթին խմբագիրը որ իր ելոյթին սկիզբը յայտարարած է որ ձեռնարկը կը նուիրէ Վաղգէն Կաթողիկոսի յիչատակին:

ՓԱՆԴՈԿԻ ՊԻՊՈՒԱԾ

ՓԱՑԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ

Այսուհանդերձ դուռը ներսէն բացող չկար ու չկար...

-- Ուրիշ ճար չկայ ... դուռ իմ բանալիովս պիտի բանամ ... բայց քովս կեցիր ... վկայ կ'ըլլաս ... պարտադրեց ինձի սպասարկուն:

Ու իր օդնական բանալիով չաղողեցաւ դուռը բանալ: Սենեակին մէջ ոչինչ կար արտասովոր: Ոչ մէկ խառնակութիւն, ճամբորդական զոյգ պայուսակներ փակ, պատրաստ կը սպասէին մեկնումի: Բայց ճամբորդը, -- արդարեւ յիսունը անց, ճաղատ, դալուկ դէմք մը բարձին վրայ, -- քնանալու երեւոյթը ունէր. բայց արդեօք ... ոհ ոչ ... Գուն չէր ասիկա ... դիմագիծերը՝ պիրկ, ամոյն, աչքերը՝ կիսափակ, սառն, բազուկները, մարմինը՝ կարկամած, անչարժ, անշունչ, մեռած էր մարդուկը...

-- Ցանկարծամա՛հ ... կաթուած՝ բոզին դրկին մէջ ... առաջին տեսածս չէ ասիկա ... Կը տեսնե՞ս կնկան պառկած տեղը՝ քովն ի վեր ... Չլմիկը՝ պարոնին վիճակը տեսածին պէս առեր քալեր է... կատաւ նման ինչպէս պլտաեր է պանդոկէն դուրս ... եթէ ո՛չ աչքիս տակէն բան չի փախիր ... վա՛յ չուն չան որդի ... Առ քեզի պատմութիւն ... Ոսոխիանութեան լուր տալու է, ի՛նչ առած ...:

Ձարաչուք սենեակէն դուրս ելանք.

-- Հիմակ քեզի եմ, -- դարձաւ ինծի, -- չաչուէ սենեակդ, պատրաստուէ, մինչեւ հեռաձայնեմ, բժիչկն ու ոստիկանը դան քննութեան ... Բայց, զգո՛յշ, ոչ մէկ իրարանցում պանդոկին մէջ ... հրեւանները ուրեւէ բան պատմելու պէտք չունիս ... Սպասէ վերադարձիս:

Անակնկալ դէպքին տպաւորութեան տակ անզօր էի կարգի դնելու խառնաչփոթ, խուճապահար մտածումներս ... Ըսե՛լ թէ այս դիչեր իսկ երեւակայած էի իմանալ խանդակաթ մօր մը փայփայանքը իր տղուն հանդէպ ... Ի՞նչ խարկանք ... մայր կարծածս պոռնի՞կ մըն էր ուրեմն ... Թերեւս մահը, անագորոյն մահը, որ մայրական օրրերդներով, պոռնիկի զըւանքով կը քնացնէ, կը խլէ ու կը տանի այս աչխարհի զաւակները ... ա՛հ, անտէրունչ մարդիկ...

Սենեակիս մէջ վեր վար կը ճեմէի. չուրչս ամէն ինչ կը թուէր անկայուն, խարուսիկ: Պանդոկը մթին, խոր ծովու մը վրայ տատանող նաւու մը զգայնութիւնը կուտար ինծի ... Ցարակից սենեակներուն մէջ արթնցող, յօրանչող կեանքին առաջին թափահարումը, առաջին փսփսուքը կ'լսէի: Ուղեւորներ, որոնք կը պատրաստուէին դուրս դալ իրենց խուցերէն, մեկնիլ իրենց առօրեայ արկածախնդրութեան: Դեռ իմացած չէին մեծ լուրը, մահուան մը լուրը, որ չուրը նետուած ծանր քարի մը պէս կ'իյնայ մարդոց կեանքին, մարդոց հոգիին անդորը մակերեսին վրայ, եւ րոպէ մը կը ցնոյէ աչքերն ու ծալքերը:

Կէս ժամ վերջ սանդուխներէն վեր: Իմացուեցաւ քննութեան եկող պաշտօնական անձնաւորութեանց ոտնաձայնը, -- ոստիկաններ, քննիչ, բժիչկ, սպասարկուն, աւելածու մը եւ կիներ, որոնք սենեակիս դրան մօտ կանգ առին: Դուրս ելայ: Հանդիսաւոր լռութեամբ մը մեռելախուզին դուռը բացին ու ներկաները խուժեցին ներս: Սիրտ չունեցայ հետեւելու իրենց ...

Բայց բացառիկ, ազմկարար այս այցելութիւնը իրարանցումի մատնած էր միջանցքի հարեւաններս: Բանալիներ կը ճռնչային, դուռները պիտի բացուէին միառ մի ... ձիչդ, եղերական այդ պահուն, պարագաներու հետ խառը համեմատող հետաքրքրութեամբ մը, ես ուզեցի միայն գիտնալ թէ որքա՛ն ատոյդ պիտի ելլեն դիչերուան միւս իմ ենթադրութիւններս ... Կը վերյիչեմ ամբողջ մտապատկերս: -- Ահա այս, աչխս, երկու երիտասարդ սիրողներու սենեակը, - դուռը կը բացուի, դուրս կ'ելլեն ալեհեր, ծերունի՝ այր ու կին մը, ուշադրաւ կերպով իրարու յար եւ նման, որպէս թէ քոյր եղբայր ըլլային, ինչպէս կը պատահի յաճախ քանի մը տասնեակ միասին ապրած, իրարու հետ չաղուրուած ամոլներու: Բայց ի՛նչ դոհունակութիւն, մանկունակ, ի՛նչ թեթեւութիւն իրենց դէմքին վրայ: Կքած, կիսափուլ իրենց մարմինին մէջ սրտի կանթեղը նչուլէ նոյնքան յստակ ու ջերմիկ, որքան իրենց երիտասարդ օրերուն:

-- Իսկապէս չեմ խարուած, բան իւրովի, տարիներու չփոթութիւն մը միայն, հեռապատկերի հարց:

Ու ծերուկ ամոլը, առանց ամենազոյդն հետաքրքրութեան թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ, թեւանցուկ, ազօթք մը փրնթփրնթալով սանդուխներէն վար իջան:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

պանէ: Թող դադրի ահաբեկչութեան հանցագործ արիւնը եւ մեր հայրենիքը տիրանայ անդորրութեան եւ ապահովութեան: Ցաւո՛ւթ չարունակուի մեր ազգային միաբանականութիւնը: Մենք աղօթող ենք այս բոլորին եւ ամբողջ մարդկութեան երջանկութեան համար»:

Այս յայտարարութենէն ետք Պատրիարքը ներկաները հրաւիրեց հարցումներ ուղղելու: Առաջին վայրկեանէն իսկ տեղծուեցաւ ձգտեալ եւ ջղագրգիռ մթնոլորտ մը: կը թուի թէ մամլոյ ներկայացուցիչները ծանր գտած էին հաղորդագրութիւնը: Մանաւանդ «կիւնայտըն» թերթի ներկայացուցիչ Ա.Հմէտ էֆէ բաւական ծանր հարցումներ կ'ուղղէր: Մբթնոլորտը բաւական տաքցաւ: Ցայտնի էր որ մամլոյ ներկայացուցիչները չէին հաւկրցած որ բուն հարցը Աբոյի հետ լուսանկարուած հոգեւորականին խնդիրն էր:

Սորբեւ կուտանք գրեթէ բառ առ բառ այն խօսակցութիւնները, որոնք յաջորդեցին հարցում - պատասխանի ձեւով: Կարելի չեղաւ ստուգել հարցումներու տէրերուն ինքնութիւնը, քանի որ այս մամլոյ ասուլիսի կազմակերպիչները սկիզբէն խելք չըրին պայման դնել որ հարցում ուղղող թղթակիցները նախապէս յայտնէին իրենց թերթին անունը եւ իրենց ինքնութիւնը:

ՀԱՐՑՈՒՄ. - Որեան որ կը հասկցուի ձեր հաղորդագրութենէն, դուք կը մերժադրէք թէ՛ մամուլը եւ թէ միաժամանակ թուրք ապահովութեան շրջանակները: ձի՞շդ է:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Մենք ընդհանուր խօսեցանք:

Հ. - Շատ լաւ, ապահովութեան իշխանութիւններու յայտարարութիւններուն ի՞նչ պիտի ըսէք, երբ անոնք կը յայտարարեն, թէ Հայերը կը գործակցին ահաբեկիչներուն հետ:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Եթէ ճիշդ է, կ'ընդունինք:

Հ. - Ուրեմն ըսել կ'ուզէք որ սխալ է:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Եթէ սխալ բան մը կայ, մենք ալ առարկելու իրաւունք ունինք: Քանի որ Թուրքիոյ մէջ կ'ապրինք եւ խօսքի ազատութիւն կայ, ուրեմն պէտք է խօսինք:

Հ. - Այսինքն ըսել կ'ուզէք որ Ապահովութեան Տնօրէնութիւնը սխալա՞ծ է:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Այո՛, եթէ Ապահովութեան Տնօրէնութիւնը այսպէս ծանուցած է, կը նշանակէ որ սխալած է:

Հ. - Դուք ձեր աչքերով տեսա՞ք որ այդպիսի ծանուցում մը կատարուած է:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Ո՛չ, ես չեմ տեսած: Մենք ընդհանուր առմամբ թերթերուն մէջ կարդացուած եւ հեռատեսիլներէն տեսնուած նիւթերուն մասին կը խօսինք:

Հ. - Այս լուրը առաջին անգամ Յունիս 15-ին հրատարակուեր է: Անցնող երեք ամիսներու ընթացքին ի՞նչպիսի փուլերէ անցեր է որ այսօր դուք մամլոյ ասուլիս մը կազմակերպելու պահանջքը զգացիք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Այս լուրը չաբաթ մը առաջ դարձեալ հրատարակուեցաւ: Որոշ ժամանակ մըն ալ ես բացակայ էի մեր հոգեւոր կրօնապետին մահուան առիթով:

Հ. - Դուք ըսիք որ Թուրքիոյ մէջ ժողովուրդը Հայերու դէմ դիրք գրաւեց եւ կարգ մը գրգռութիւններու պատճառաւ Հայերու դէմ կեցուածք կայ: Դուք ի՞նչպէս կ'արժեւորէք հիմա Ա.ՍՍԱ.Ս-ի դէպքերը: Արդեօք ժողովուրդին մէջ այդ դէպքերը իրենց դերը չունեցա՞ն:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Մենք կը պախարակենք այսպիսի դէպքեր, նոյնիսկ եթէ 15-20 տարի առաջ պատահած են:

Հ. - Այսինքն Ա.ՍՍԱ.Ս-ն կը պախարակէք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Արդէն 15-20 տարի առաջ նախկին Պատրիարքն ալ պախարակած էր եւ մենք ալ այսօր նոյնը կ'ընենք: Մենք որպէս եկեղեցի, ահաբեկչութեան դէմ ենք: Թուրք ըլլայ, ռուս կամ դերման, ահաբեկչութեան դէմ ենք մենք:

Հ. - Ձեր հաղորդագրութեան մէջ ըսուեցաւ որ հայ համայնքը անհանգիստ է այս հրատարակութիւններէն եւ իմիզիմ անապահով կը զգայ: Ձեր համայնքէն այս ուղղութեամբ Ձեզի որեւէ դիմում կատարուեցա՞ւ, գանգատ յայտնեցի՞ն:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Այո՛, օրինակի համար չուկայի վրայ մեր խանութպանները քով քովի կ'ապրին չէ՞: Խանութպանները դադրեցուցին իրարմէ առեւտուրը:

Հ. - Շատ լաւ, հայ համայնքը որեւէ գործունէութիւն ունի՞ Հարաւ - Արեւելեան ծահանգիներու մէջ:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Համայնք չկայ: Քխուենական թուականներուն, երբ ես հոս դարձեալ պարտականութիւն կը կատարէի, օրինակի համար Տիյարպաքըրի մէջ աւելի քան 10.000 Հայեր կ'ապրէին, երկու եկեղեցիներ ունէինք: Ասոնք գոցուած են եւ հիմա անոնք չկան:

Հ. - Շատ լաւ մեծապատիւ Պատրիարք, դուք ամբողջ աշխարհի Հայերու անունո՞վ կը խօսիք, թէ ոչ Թուրքիոյ հայ փոքրամասնութեան անունով կը խօսիք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Այդ հրջանը չատ լաւ կը յիշեմ, այդ օրերուն ես Նոր Ջէլանտայի ու Աւստրալիոյ Առաջ Եպիսկոպոսն էի, յարգելի Տէմիրճէլ վարչապետ էր եւ իր բոլոր խօսակցութիւններուն մէջ կ'ըսէր որ արտասահմանի Հայերը պէտք է անջատել Թուրքիոյ հայ հայրենակիցներէն: Հիմա այսպիսի բան չըսուիր ոեւէ դեկավարի կողմէ:

Հ. - Ձեր այս յայտարարութիւնը յարգելի Ջիլլէրի՞ն ուղղուած է արդեօք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Ո՛չ, ոչ, ոեւէ անձի ուղղուած չէ մեր խօսքը: Սխալ մի՛ հասկընաք:

Հ. - Դուք ինչ առաջ ըսիք որ Թուրքիոյ Հայերու անունով կը խօսիք: Եւ այս լուսանկարն ալ իրողութիւն մըն է: Դուք կ'ըսէք որ Հայերը հեռուէն մօտէն որեւէ կապ չունին փՓՓ-ի հետ: Բայց անցեալի մէջ կարգ մը փաստերու գոյութեան մասին խօսուեցաւ: Դուք Ձեր կեդրոնին հաւանաբար կեդրոն մը ունի՞ք, ձեր այս մտահոգութիւնները փոխանցեցի՞ք: (Պատրիարքը ինչ մը սխալ հասկցաւ հարցումը եւ զայն ընդունեցաւ մեղադրական իմաստով մը, եւ տուաւ հետեւեալ պատասխանը) -

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Ո՛չ, մենք կաթոլիկէ չենք: Մենք միւս եկեղեցիներուն հետ կապ չունինք: Նայեցէ՛ք իմ վեղարիս: Այս վեղարը կը կրեն միայն հայ հոգեւորականները: (Պատրիարքը աւելի վերջ անդրադարձաւ հարցումին եւ չարունակեց): Տեսէ՛ք, մենք ալ մեր եկեղեցւոյ գերագոյն պետը ունինք: Արտասահմանի մէջ երեք բարձրագոյն աթոռներ ունինք. Թուրքիոյ, Լիբանանի եւ Երուսաղէմի մէջ: Այս երեք աթոռները մէկզմէկու նկատմամբ իրարու գործերէ պատասխանատու չենք: Մենք բացառիկ յարգանք ունինք մեր եկեղեցւոյ գերագոյն պետին: Կաթոլիկէները այդպէս չեն: Անոնք Վատիկանին կապուած են: Մեր մօտ ժողովրդավարութիւն կայ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I* de Lyon

Troupe de danse *N A R E G* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

FRANCE 3

Հիմնուելով մեզի արուած տեղեկութեան վրայ, հաղորդած էինք որ երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 18, ժամը 7-ին հայկական յայտագիր մը պիտի սփռուէր («Ցառաջ») ինչ որ չեղաւ: Ցայտագրին պատասխանատուն ցաւ կը յայտնէ որ կարելի չէր եղած փոփոխութիւնը հաղորդել առեն:

Ցայտագիրը կը սփռուի երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 7-ին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter-Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
«ATRIUM»
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et *Raffi*

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿՉԱՐ»

Հայաստանի Հնագոյն Նուագարաններու Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԻՆ ՄԻՐՋՈՑԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ. Ցարութիւնեան-ի
Ց. Սարեան-ի
Շ. Ցակոբեան-ի
Ս. Նալպանդեան-ի

Պարողներ՝
Ս. Միքայէլեան-ի
Տ. Շիրինեան-ի
Ս. Կարապետեան-ի
Ն. Ծառուկեան-ի
Ա. Միրզախանեան-ի

Ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ. - 91. 77. 84. 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 22 Octobre à 20 heures 30

COUSCOUS PARTY

organisé par la Croix Bleue
Section Hélen Puzant
9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Participation : 120 F. par personne.
Réservations au :
43. 76. 10. 07 / 43. 76. 35. 68.

*
**

Section *Naïri — Beaumont*
organise une sortie à
SAN-REMO (Italie)
Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

ՀԱՅ ԴԱՏ

Comité de Défense de la Cause Arménienne

Le 14 octobre 1994, la 17ème Chambre du Tribunal correctionnel de Paris a examiné pendant sept heures la plainte que le Comité de Défense de la Cause Arménienne avait déposée contre l'historien anglo-américain Bernard Lewis et le quotidien Le Monde pour déclarations et diffusion de propos niant la réalité du génocide arménien perpétré par la Turquie en 1915.

Malgré l'étrange absence de Bernard Lewis et en dépit des efforts de son défenseur Thierry Lévy à vouloir convaincre le Tribunal de l'irrecevabilité des actions intentées, le procès s'est déroulé dans des conditions normales, le Président Jean-Yves Monfort ayant décidé de joindre l'incident au fond.

Après les émouvantes dépositions de six rescapés des massacres, les historiens Yves Ternon et le Professeur Israël Charny, ce dernier venu tout exprès de Jérusalem, ont réduit à néant les thèses que Bernard Lewis avait développées dans les colonnes du *Monde* les 16 novembre 1993 et 1er janvier 1994. Aux plaidoiries de Mes. Tcholakian, Arapian et Forster, les défenseurs des accusés ont invoqué l'irrecevabilité de la procédure engagée, en reconnaissant toutefois la maladresse des propos de leur client.

Sans vouloir préjuger du verdict qui sera rendu le 18 novembre 1994, le CDCA tient à soulgner l'importance historique de ce procès, le premier procès au monde appelé à trancher sur la reconnaissance juridique du génocide arménien. *Le procureur général a affirmé qu'aux yeux du ministère public, les massacres perpétrés en Turquie en* 1915 *constituent un génocide. Il a par ailleurs qualifié les propos de Bernard Lewis de négationnistes.*

Le Comité de Défense de la Cause Arménienne attend le jugement avec confiance. En matière de crime contre l'humanité, il n'est pas douteux que la législation de la France présente de réelles lacunes. Cela a été reconnu par les avocats de Bernard Lewis et du Monde. Il appartient donc au tribunal de donner son interprétation des textes en vigueur. Il n'en reste pas moins que, pour la première fois au monde dans une enceinte judiciaire, les massacres de 1915 ont été qualifiés de génocide.

Nous appelons nos compatriotes et toutes les personnes soucieuses de la vérité historique, à venir assister très nombreux au rendu du jugement le vendredi 18 novembre, à la 17ème Chambre correctionnelle de Paris.

Paris, le 17 *Octobre*

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21
VENDREDI
21 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտաքին : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·442 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.442

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՍԻ գործած ջարդը Թել - Ավիվի եղբոնն իսկ մեծ յուզում առեղծած է եւ նոյն օրը ցոյցերով ժողովուրդը վարչապետ Ռապինի հրաժարումն ալ պահանջած է: Վերջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 22 մեռեալ կար եւ 40 վիրաւոր: Ահաբեկիչը ֆանիֆազ մըն է (ճափոն այն օպտիւնները որոնք յարձակումները կը գործէին իրենք ալ զոհուելով) որ առաջը պահած էր ծունկերուն վրայ, հանրակառքին մէջ եւ ինք ալ մեռած է անշուշտ, պայթումին առեն: Ռապին ապառնայ իսկ խիստ հակամիջոցներու դիմել: Թիւնք որ Համասը (Իսլամապաշտ Դիմադրութեան Շարժում) իր գոյութիւնը յայտարարած է 1987-ին, Կազայի մէջ, դրաւման դէմ ժողովրդական ապստամբութենէն (Ինթիֆատա) քանի մը օր ետք: Իր պետերէն մէկն է Շէյխ Եասին, կոյր եւ անդամալոյծ որ հինգ տարի է բանտն է, Իսրայէլի մէջ: Նիւթականը հայթայթողներէն մէկն է՝ Սաուտի Արաբիա: Համաձայն, սակիզբէն մրցակիցն եղաւ ՊԱԿ-ի որու բոլոր հրահանգները անդիտացաւ: Այսօր ալ դէմ է Արաֆաթի հաշտարար քաղաքականութեան եւ ամէն ինչ կ'ընէ զայն ձախողեցնելու համար: Արտաքսմանի մէջ ալ, բոլորը դատապարտեցին այս գազրելի արարքը (Ֆրանսա, Վատիկան, Միացեալ - Նահանգներ եւայլն, եւայլն):

ԹԻՒՔԱՐ ԵՒ ՇԷՐԱՔ բաւական պաղ ընդունելութիւն մը ըրին Պալատիւրի հրապէրին: Ծանօթ է որ նախարարապետը գիրենք հրաւիրած էր որպէսզի խորհրդակցին այլ մէջ տիրող բաւական լարած մթնոլորտին մասին: Առաջինը, զեկոյցով մը, կը ճշդէ որ իր կուսակցութիւնը որեւէ մասնակցութիւն չէ բերած որպէս չարժուած, քաղաքական այդ խոովարար մթնոլորտին, միւսն ալ (Շիրաք) նախընտրելի կը դտնէ որ նախ ԷՒ-ՓԷ-ԷՒ-ի մէջ կատարուի այդ խորհրդակցութիւնը, ապա խօսքով Պալատիւր զայ եւ հոն բացատրութիւններ տայ:

Անցեալին 400 քիլոմեթր անդին, Ֆրանսացի մը եւ Իտալացի մը սպաննուեցան, Հոկտեմբեր 19-ին պիտեալ խմբակի մը կողմէ: Երկուքն ալ ճարտարագէտներ էին որոնք կաշխատէին Ֆրանսական Շըլէօմպերժէ ընկերութեան համար:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՁԱՁՆԱՍՓԻՒՌԻ կայաններու լրագրողները որոշեցին երկարաձգել գործադուլի իրենց չարժումը: Ծանօթ է որ ղողքը հիմնուած է աշխատավարձերու անարդար տարբերութեան վրայ մէկ կայանէն (հեռատեսիլ) միւսը: Լրագրող մը, օրինակ, արդար չի դտներ որ 18 տարի անցեալ ալ ունենալով, դիչերն ալ աշխատելով միայն 15·800 Ֆր· առնայ, մինչ մը (Ֆրանս - քիւլթիւր), մանաւանդ թղթակից 12·200 Ֆրանքի աշխատավարձ մը ունի· Նոյն պայմանները լրացնող լրագրող մը 16 հազար կը առնայ «Ֆրանս 2» կայանէն:

ՁԻՋԻՆՈՑ մէջ, կառավարական ուժերը յայնածաւալ յարձակման մը ձեռնարկած են ընդդիմութեան ուժերուն դէմ որոնք բաւական ծանր կորուստներ ունեցած են:

ՔԻՒՐՏ ԼՐԱԳՐՈՂ՝ կ'ունէր Ասլան որ տարի մըն է բանտն է Պոլիս, հովանաւորութիւն կը վայելէ այլեւս «Լիպերասիոն» թերթին: Երկու տարուան բանտարկութեան դատապարտուած է «33 դնդակնեը, սուղի մը պատմութիւներ» գրքի մը համար որ կը պատմէ քիւրտ դիւղացիներու ջարդը, 1943-ին, Թուրք զօրավարի մը կողմէ:

ԹՐՔԱԽՕՍ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ Բ. ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ

Հոկտեմբեր 17-ին Պոլսոյ մէջ բացումը կատարուած է Թրքական Հանրապետութիւններու Բ. վեհաժողովին, մասնակցութեամբ Ազրբէյճանի, Ղազախստանի, Կիրղիզստանի, Ուզբեկստանի եւ Թիւրքմէնստանի նախագահներուն: Առաջին վեհաժողովը տեղի ունեցած էր 1992 Հոկտեմբեր Անգարայի մէջ:

Բացման խօսքը արտասանած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը որ արտայայտուած է նաեւ Ղարաբաղի հարցին մասին. ան ըսած է.- «Հայերը գրաւած են Ադրբէջանի հողերուն 25%-ը: Մեր մեծագոյն փափաքն է որ այս հարցը անյապաղ կարգաւորուի խաղաղարար ճամբով: Կովկասեան այս կացութիւնը Թուրքիոյ եւ Միջին Ասիոյ հաղորդակցութիւնը կը խափանէ եւ պատճառ կ'ըլլայ որ մեր յարաբերութիւնները նուազ զարգանան»:

Հաւանօրէն ենթադրելով որ ձեռնարկը որոշ անհանգստութիւն կրնայ պատճառել Ռուսաստանի, Տէմիրէլ հարկը տեսած է չեշտելու.- «Որպէս թրքական հանրապետութիւն, մեր երկիրներուն գոյացուցած աշխարհագրութիւնը մեզ ապագայի ազդեցութեան գօտի մը, կամ մրցակցութեան շրջան մը չենք նկատեր: Ընդհակառակն, կը հաւատանք որ ձեռ ձեռքի պիտի նրպաստենք մեր շրջանին վերելքին ու բարօրութեան»:

Թրքական հանրապետութիւններու այս վեհաժողովը, արդարեւ, որոշ վրդովում պատճառած է Մոսկուայի. Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութեան բանբերնեըէն Միխայիլ Դիմուրին մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտնած է թէ մասնակից երկիրներէն հինգին ՀԱՊ-ի անդամ ըլլալու պարագան, իրենց հետաքրքրութիւնը կը հրաւիրէ ձեռնարկին: Ան ըսած է.- «Սկզբունքով Ռուսաստան դէմ չէ նման վեհաժողովներու: Սակայն նման յարաբերութիւններ պէտք է մշակուին միջազգային չափանիշներու եւ բարոյական արժէքներու շրջանակին մէջ: Մենք նշդած ենք որ որոշ երկիրներ երբեմն կը խմբաւորուին ազգային հիմերու յենլով: Շրջակայ երկիրները նման զարգացումներէ անահանգիստ կ'ըլլան»: Դիմուրին ապա ակնարկելով 1993-ին Թուրքիոյ մէջ գումարուած Թուրք ժողովուրդներու համաժողովին, ըսած է թէ՝ «հոն յարձակողական կեցուածքի տէր ազգայնականներ հաւաքուած էին ու «ուղեղ լուալ»ու գործողութիւն կատարուած: Այդ գործունէութեան թիրախը Միջին Ասիոյ, Ադրբէջանի եւ նոյնիսկ Ռուսաստանէն մասնակցողներն էին: Վեհաժողովին, երբ մասնակից երկիրներու հետ յարաբերութիւնները այս ուղղութեամբ ընթացան, ոչ միայն Ռուսաստան, այլ նաեւ բաղաքակիրթ աշխարհը պիտի ընդդիմանայ»:

Թուրք մամուլին համաձայն, 1991-էն ի վեր Միջին Ասիոյ Թուրք հանրապետութիւններուն եւ Թուրքիոյ միջեւ զգալի կերպով զարգացած են առեւտուրը, շինարարական գործունէութիւնը, վարկերու յատկացումը եւ օժանդակութիւնը: Տուեալ շրջանէն ութ հազար երիտասարդներ կ'ուսանին թրքական կրթութեան հաստատութիւններու մէջ ու Թուրքիոյ կրթական նախարարութիւնը 13 դպրոց բացած է զանազան հանրապետութիւններու մէջ:

Ժողովը փակուած է Հոկտ· 19-ին: Հրապարակուած յայտարարութիւնը կը չեշտէ շրջանի քաղաքական խորհրդակցութեանց անհրաժեշտութիւնը, բայց ակնարկ իսկ չկայ թրքական դաշնակցութեան մը Մինչերկրականէն Չինաստան:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԲ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ ԿԸ ՋԱՆԱՆ ՆԵՂԸ ԴՆԵԼ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ

(Բ· եւ վերջին մաս)

Հ· - Կարգ մը տեղեկութիւններ ձեռք բերուեցան եւ հրատարակուեցան լուրեր, ըստ որոնց Հայաստան ներգուկ կը կանգնի ՓՔՔ-ի ահաբեկչութեան:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ· - Ո՛չ: Այդպիսի բան չկայ:

Հ· - Դուք ըսել կ'ուզէք որ այդպիսի տեղեկութիւն մը չհաղորդուեցաւ:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ· - Թերթերու մէջ միայն լրուեցաւ որ Հայաստանի մէջ քրտական դիւղեր կան: Այդ դիւղերուն բնակիչները առաւելաբար Եզիդիներ են, բայց ինչ որ ալ ըլլայ անոնք Քիւրտ են: Կրնան համակրանք ունենալ, եւ ինչպէս «Սապահ» թերթին մէջ կարդացի անդամ մը, անոնք իրենց տուները Աբոյին լուսանկարը անդամ կախած են: Բայց սա ըսեմ որ սահմանէն ապրին կամ անդին Թռչուն մը անդամ չի կրնար անցնիլ: Այսօր Հայաստանի սահմանը ռուս զինուորներուն հսկողութեան տակ է: Թռչուն չի կրնար անցնիլ հոնկէ: Դարձեալ ըսեմ որ երբէք հոսկէ Թուրք լրագրողներ Հայաստան գացին: Դուք ալ գացէք եւ տեսէք այդտեղի կացութիւնը: Բացարձակապէ՛ս:

Հ· - Այսինքն Հայաստան իբրեւ պետութիւն, իբրեւ կառավարութիւն ՓՔՔ-ի ահաբեկչութեան երբեք ենթակ չկանգնեցաւ, ա՞յդ ըսել կ'ուզէք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ· - Որեւէ կապ չունի:

Հ· - Շատ լաւ, այն շրջաններուն, երբ Հայաստան - Ադրբէջան հակամարտութիւնը կը շարունակուէր, Հայաստանի կողմէ ջարդեր կատարուեցան: Այդ շրջանին ձեր կողմէ կատարուած որեւէ լուսաբանութիւն մը կա՞յ Հայաստանը պախարակելու համար:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ· - *Պատերազմի ընթացքին մեռնողներուն մասին կարելի չէ ջարդ կամ սպանդ բառը գործածել: Ինչո՞ւ այս հարցին կը մօտենաք միակողմանի կերպով: Բացարձակապէս կապ չունի: Ես Թուրք հայրենակից մըն եմ: Ես կեանքիս 43 տարիները անցուցի արտասահմանի մէջ: Բայց ապրեցայ միշտ հետս ունենալով Թուրք քաղաքացիի անցագիրը: Ես Ամերիկայի, Աւստրալիոյ մէջ ունեցայ բազմաթիւ Թուրք ընկերներ, որոնք հինգ տարի դժուար կը համբերէին որպէսզի ժամ առաջ Ամերիկայի կամ Աւստրալիոյ քաղաքացի դառնան:*

Հ· - Այսինքն Դուք Հայաստանի գործած սպանդը օրինաւո՞ր կը նկատէք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ· - *Ես այդպիսի բան չըսի: Ինչո՞ւ իմ խօսքերս կը խեղաթիւրէք:*

Հ· - Միայն թէ յայտարարուած պատերազմ չկայ:

ԼՈՒԻՋ ՊԱՔՍԸՐ· - *Մեր Պատրիարքը լուսաբանութիւններ ըրաւ եւ արդէն պախարակեց:*

Հ· - Էփէնտիմ, այդ շրջաններուն յարգելի Պատրիարքը լուսաբանութիւն մը ուներ թերթերուն մէջ: Ան կ'ըսէր որ Ադրբիները Թուրք չեն: Այս համոզումը դեռ կը շարունակուի՞:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ· - *Ինձմէ առաջ եթէ կը յիշէք, Անգարայի մէջ Իրանի դեսպանին վիճակը: Ցանձնախումբը կը բաղկանար յունական, սպանական, դանիական եւ ֆրանսական ընկերութիւններու ներկայացուցիչներէ:*

***

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱԿԻ 45-ՐԴ ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ

Հայաստանի գաղթականներու հարցերու պետական Վարչութեան պետ Վլ· Մովսիսեան Ժընեւի մէջ մասնակցած է ՄԱԿի առընթեր Գաղթականներու դերագոյն կառավարչութեան 45-րդ նստաշրջանին, ուր ան ներկայացուցած է զանազան անկիւններէ Հայաստան բնակեցած 480 հազար փախստականներու վիճակը, յատկապէս ընդգծելով անոնց բնակարանի եւ Ադրբէջան մնացած սեփականութեանց հարցերը:

***

ՀԱՅԲՆԱԴԱՐՁ

Մեծամասնութեամբ մարտակերտցի բռնագաղթած 478 ընտանիքներ վերջին երկու ամիսներու ընթացքին վերադարձած են իրենց նախկին բնակավայրը, որ ապատադրուեցաւ չուրջ տարի մը առաջ: ԼՂՀ-ի իշխանութիւնները արդէն 100 հազար Դրամ ծախսած են վերադարձողները բնակարաններով ապահովելու համար եւ ներկայիս պատրաստ են 470 առանձին տուներ: Տեղացի շինարարներուն կ'օգնեն նաեւ Հայաստանէն եկած 16 Ջոկատներ:

***

ԻՐԱՆԻ ՀԵՏ ԱՌԵՒՏՈՒՐԸ ՍԿՍԱԾ

Իրան - Հայաստան սահմանային առեւտուրը սկսած է Արաքս գետի առաջամեայ կամուրջի գործածութեամբ:

ԵՐԵԿՈՅԱՆ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 18 / 19)

Լ· ՎԷՅԿԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Ա.Պ.Ը ԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտ· 18-ին Լ· Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Պուշ - տու - Ռոնի շրջանային Խորհուրդի նախագահ Լիւսիէն Վէյկանը, որու հետ միասնաբար քննարկած են հայ-եւֆրանսական կապերը, յատկապէս չօշափուած է արդիւնաբերութեան եւ առեւտուրի բնագաւառներուն մէջ համագործակցութեան հարցը: Տեսակցութեան նիւթ եղած է նաեւ Մարսէյլի մէջ Հայաստանի հիւպատոսարան բանալու ծրագիրը: Ընդունելութեան ներկայ գտնուած է նաեւ Ֆրանսայի դեսպան՝ Տիկին Տը Հարթինկ: Պատուիրակութեան մաս կը կազմէր Կարօ Յովսէփեան:

***

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ Ա.Պ.Ը ԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Շուրջ երեք չաբաթ է Հայաստան կը գտնուէր Եւրոպական Միութեան յանձնախումբ մը, որ Հայաստանի Փոխադրութեան եւ Հաղորդակցութեան նախարարութեան խնդրանքով կ'ուսումնասիրէր Հանրապետութեան երկաթուղիի համակարգին վիճակը: Յանձնախումբը կը բաղկանար յունական, սպանական, դանիական եւ ֆրանսական ընկերութիւններու ներկայացուցիչներէ:

***

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

«Ժամանակի ոգին» մեր չուրջը կը պըտտի ամէն վայրկեան ու կը յուշէ յառաջ մեր մտածումները: Օրինակի համար, մեր ժամանակի ոգին, դէթ Արեւմըտեան քաղաքակրթութեան իմաստով՝ ժողովրդավար ու ժողովրդային, քաղաքական, անյեղափոխական, անռոմանթիք, հակափէօտալիսթ ու եսակեդրոն նկարագիր մը ունի: Գրագէտներ, բանաստեղծներ եւ արուեստի մարդիկ ստիպուած չեն առկանջ կախելու այդ ձայնին որովհետեւ իրենց նպատակը ժամանակէն աւելի դառաչրջանի մէջ (չգործածելու համար քիչ մը յաւակնոտ ու տղայական «յաւիտենութիւն» բառը, այնքան սիրելի ու մխիթարական՝ ռոմանթիքներուն բռնկած երեւակայութեան ու զրգռուած զգացակատնութեան համար) կը գտնէ իր գոյութեան արդարացումը: Գրական պարբերաթերթերը սակայն, որոնք ժամանակի ու չատ անդամ օրուան հեւքին հաղորդ պէտք է մնան եթէ կ'ուզեն մշակութային հոլովոյթին վրայ ազդել՝ մասնաւոր բացառութիւն մը կը կազմեն:

«Բարոյական տուրք» բառածը մաս չի կազմեր մեր օրերու ոգիին: Արուեստի մարդուն անկախութիւնը չատ աւելի չեզոտուած է ներկայիս քան առաջ - պատճառները չատ են բայց չահեկան չեն: Այս «տուրքը» բան մըն է որ կրնայ սրտէն գալ, անկեղծ ու մաքուր արտակեցութեան մը պտուղը ըլլալ, եւ այդ հանգամանքին համար՝ ոչ մէկ կերպով դատապարտելի: Եւ կայ սուտ տուրքը որ բռնի ու կեղծ նկարագիր մը ունի եւ այս՝ անմիջապէս յայտնի կ'ըլլայ գրութեան ներքին տուեալներէն: Մորհրդային վարչակարգին սրբուած տուրքերէն չատ մը օրինակներէն մէկ հատ մը միայն կը յիշատակենք որ բացայայտօրէն բռնութեան տակ եղած «աքթ» մըն է ու չի դար գրագէտին սըրտէն: Կ'ակնարկենք Յոհկաննէս Շիրազի հետեւեալ կարճ գրութեան որ փաստօրէն խոտոր կը համեմատի այդ քաջ բանաստեղծին ջինջ հայրենասիրութեան ոգիին ու իր վաստակին նկարագրին:

Լենին

Տիեզերքն ու ֆո հոգին եկան
մի օր չափուեցին,
Թէ՝ որն է խոր ու անմահ, վկան
աբեւն է արդար,
Եւ արեւը շշնջաց.
«Տիեզերբ է ֆո հոգին». -
Եւ տիեզերքը կրկնեց արձագանգով
ընդերկար.
- «Տիեզե՛րբ է ֆո հոգին,
Տիեզե՛րբ է ֆո հոգին...»:

Ձիշդ քառասուն տարի առաջ լոյս տեսած հատորի մը մէջ կը գտնուի այս կարճ գրութիւնը, Ս. Տարօնցիի խմբագրութեամբ: Բանաստեղծը 40 տարեկան էր տակաւին ու քանի տարի ետք հրատարակած իր Երկերու Գիրք Առաջինին մէջ արդէն կը թուի դիտակցիլ Հայաստանի վրայ ճնշող բռնատիրական ոգիին բուն էութեան: Ահա Շիրազի «կացինը Շողում էր» բանաստեղծութիւնը որ այսօր այլեւս մեկնաբանութեան չի կարօտիր: -

Կացինը շողում էր կեանքի ուստառում,
Դողում էր անտառը տարիներ երկար,
Կացինը, տարիներ, կրպում էր,
վառում,
Ու ողջը կը վառէր, թէ մահը չգար.
Բայց փրկեց կացնի մահն անտառը
մահից,
Շունչ ֆաշեց անտառը ու բացուեց
լեզուն,
Եւ ահա ազատուած անբարբառ ահից՝
Այսպէս են իմաստուն ծառերը
խօսում, -
- Իրաւ է, կացինը անգութ էր ու սուր,
Բայց եթէ անտառը պոչ չտար ներա՝
Անտառից մի ծառ էլ չէր կորչի
ի զուր,
Այնինչ բիւր հազարներ գաղտնամահ
կորան,
Անտառն է մեղաւոր,
ոչ ծառն իմաստուն,
Անտառն է պոչ դառնում
բռնակալ մարդուն...

Թափանցիկ է այս բանաստեղծութեան պատգամը ու յստակ՝ մեղադրանքը, ուղղուած ամբողջ մտաւորականութեան: Մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ թէ չատեր Հայաստանի մէջ լռութիւն կը պահեն անցնող տարիներու «տուրքերու» մասին, սպասելով աւելի բարեյոյս ժամանակներու:

Սարմէնի, Նայիրի Զարեանի, Գեղամ Սարեանի եւ այդ սերունդի չատերուն մօտ այս նոյն «տուրքը» զգալի է եւ ապագայ գրականութեան քննադատ - պատմաբանին գործը պիտի ըլլայ ճշմարտութիւնը երեւան բերել: Շատ չատ դժուար գործ պիտի ըլլայ ատիկա, վստահօրէն հերոսի ու բացառիկ կարողութեամբ օժտուած մտաւորականի մը միայն վստահելի: Որքան չուտ տեղի ունենայ այս քննութիւնը՝ այնքան լաւ է մեր նոր բացուող դարաշրջանին համար: Այս՝ ամաչպարանք չէ այլ դիտակցութիւնը թէ պատմութիւնը չատ աւելի արագ կը թուի ընթանալ վերջին կէս դարուն քան տակի առաջ ու եթէ մեր ազգը քայլ պիտի պահէ աչխարհի հետ ստիպուած է «կիր» փոխել: Մեր ժողովուրդին երկու մեծ հատուածներն ալ զիրենք արգելակող ու դանդաղեցնող դժուարութիւններ ունին - Սփիւռքը՝ եղեռնէն ժառանգ մնացած ժըխտականութիւնը, անհանդուրժողութիւնը եւ մահուան յաճախանքը, Հայաստանի հայութիւնը՝ 70 տարուան բռնակալութեան մը դառն յիչատակը: Լաւագոյն ձեւը «կիր» փոխելու՝ բռնութեան տարիներու ընթացքին ստեղծուած ու պահուած «արգիլուած դրականութիւնը» հրատարակելն է, եթէ ոչ Հայաստանի՝ դէթ Սփիւռքի մէջ ուր հրատարակչական պայմանները աւելի ձեռնտու են: Կո՞յ նման դրականութիւն, դարակներուն խորը պահուած: Ակէ չորս - հինգ տարի առաջ էր երբ ողբացեալ Վարդգէս Պետրոսեանը Սան - Ֆրանսիսքօ կ'այցելէր՝ մշակութային որոշ առաքելութեամբ: Իրեն հեռաձայն բացի հարցազրոյց մը կարգադրելու նպատակով, «Ամերիկայէ Ձայնին» համար: Խուսափեցաւ: Որոշեցի տեղւոյն վրայ հեռաձայնով քանի մը հարցումներ տալ: Ըսի թէ վերջերս, օգտուելով դորբաչովեան «Պերեստրոյկայի» ընձեռած ազատութեան կլիմայէն, ուս հեղինակներ իրենց հին ու արդիլուած գործերը սկսած էին հրատարակել ու հարցուցի թէ արդեօք չկա՞ն Հայաստանի գրողներու մօտ ձեռագիրներ որոնք գրուած են անցնող տարիներուն ու չեն հրատարակուած, ծանօթ պատճառներով: «Չկայ, չկայ» ըսաւ ձայնը թելին միւս ծայրէն, «դարակներու խորերը պահուած ոչինչ կայ...»: Չհաւատացի իր իսօքին այն առեն, ու հիմա ալ չեմ հաւատար ու կը խորհիմ թէ ժամանակները դեռ հասուն չեն, Հայաստանի համար: Միչտ խորհած եմ թէ Հայաստանը Սփիւռքի վրայ դէթ մէկ առաւելութիւն ունի գրականութեան վերլուծման մէջ - հոն Վերջին Դատաստանը մարգարէացող քննադատներ չկան: Հոս՝ կը վխտան անոնք ու զաղտնի հաճոյքով մը կը յայտարարեն թէ Սփիւռքը հոգեվարքի մէջ է գրեթէ եւ ոչինչ կարելի է յուսալ նոր երիտասարդութենէն: Բայց բացէ՛ք մեր գրականութեան տարեգրութիւնը ու ճիշդ հարիւր տարի առաջ նոյն յուսահատ մարդոց համերգն է որ կը կարդաք մամուլին մէջ: Ոեւէ գրող ուրուն արեան ու երեւակայութեան մէջ դեռ կը խայտան կեանքի ուժերը, որուն ստեղծագործական կարողութիւնները դեռ առոյգ են ու կենսալի՝ չի կրնար չզգալ երեք միլիոն հայութեան թաքուն ալքերուն մէջ խլրտող տագնապին ներկայութիւնը: Ինծի համար միչտ դաղտնիք պիտի մնայ ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ Շահան Շահնուրի պէս տագնապաւոր գրադէտ մը Դանիէլ Վարուժանի մահուընէ հազիւ 13 տարի ետք կրնար գրել թէ «կը նահանջէ հայութիւնը, կը նահանջէ հայութիւնը...»: Արդեօ՞ք իմաստութիւն մը կայ այս յոռետեսութեան մէջ, ինքզինքը նըւաստացնելուն մէջ՝ որուն գաղտնիքը ես կորսնցուցած եմ: Ու արդեօ՞ք ձրի արարք մըն է իմ կողմէ այն անվերապահ վստահութիւնը որ կեանքի բնազդը կը դնէ մէջս ամէն անգամ որ միտքս կը պատրաստ ըլլայ վերլուծման մէջ, Պէյրութէն Սան - Ֆրանսիսքօ ու նոյնիսկ այս Սիտնին որ տակաւին ոչ գրագէտ ոչ ալ բանաստեղծ կրցած է նետրածել կամ արտադրել: Դժբախտութիւնը այն է որ Պուէնոս - Այրէսէն՝ Վարդան Մատթէոսեանը, Թեհրանէն՝ Ազատ Մաթեանը, Պոլսէն՝ Պրախտունին, Հալէպէն՝ Մարուչը ամէն նամակի գրական կեանքի յուսահատ կացութեան մը մասին կը գրեն: Եւ տկարութեան վայրկեաններուս՝ կը տարուիմ վայրկեան մը հաւատալ իրենց խօսքին: Սակայն միայն վայրկեան մը...:

ՓԻՊՈՒՏՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

Միջնադարեան պատմութեան մէջ հաւասարութեան սկզբունքին վրայ հիմնուած գաղութային ընկերութիւնը որ «քիպուց» կը կոչուի, կարեւոր տեղ ունեցած է: Կեանքի նոր ըմբռնումի մը հաստնելու մտադրութեամբ, կազմուած այս ընկերութիւններուն գաղափարականէն այսօր չատ բան չէ մնացած:

Փիպուցներու մասնուած տագնապին մասին բազմաթիւ բացատրութիւններ կը տրուին. առաջին դիծի վրայ կը գտեղուին սակարանային ձախորդութիւնները որոնց պատճառ կը նկատուին 80-ական թուականներուն այս ուղղութեամբ առնուած բաւական անպատասխանատու քայլերը որոնք միլիոնաւոր չէքէլներու (մէկ չէքէլ = 1.85 ֆրանսական ֆրանք) կորուստին պատճառ եղած են: Աւելի վերջերս կ'աւելցուին նաեւ հոդագործական մարդի սխալներ, վարչարարական թերութիւններ ու արկածախնդրական այլ ձեռնարկներ որոնք եւս միլիոնաւոր չէքէլներու կորուստ պատճառած են:

Մինչեւ վերջին չրջանները մեծ զգուշութեամբ պահուած է փիպուցներու ներքին կեանքը: Ներկայիս անկէ հարցերու, վէճերու հրապարակումը յայտարար նչան կը համարուի այդ մարմին հանրային վիճարկում մը բանալու դեկավարներու պատրաստակամութեան:

Վիճարկումին հրաւիրուած են տասնեակներով հետազօտողներ որոնց մեծ մասը համակիր են չարժումին ու զօրակից: Ոմանք խստօրէն քննադատած են զգալի վարական ինքնութեան կորուստի պարագան. մէկը ատոր մէջ տեսած է իդեական սեռին հանդէպ արհամարհանքին բաժինը: Պնդուած է թէ սեռերու հաւասարութեան սկզբունքին վրայ հիմնուած այս ընկերութեան մէջ կիներու համեմատութիւնը այրերէն 50% աւելի է:

Հանդիպումներու ընթացքին օրակարգի դրուած է նաեւ աստիճանաբար քիպուցներէն ընտանեկան աւանդական կեանքի անցնելու հարցը: Մինչդեռ, անոնց հիմնարկութեան թուականէն (1910) ի վեր երախաները իրենց տարեկիցներուն հետ խմբուած կ'ապրէին դաստիարակներու պատասխանատուութեան տակ: 1960-ական թուականներէն սկսաւ կիրարկուիլ ընտանեկան բնակութեան ձեւը: Այսօր միայն մէկ քիպուց մնացած է ուր երախաները հասարակաց ննջարաններու մէջ կը դիչերեն, իրենց ընտանիքներէն զատուած: Հաւաքական դաստիարակչութեան հիմնարկէն մէկը պնդած է թէ ընտանիքները չեն յաջողած դաստիարակներուն տեղը բռնել: Հակակշռի համակարգը թուլցած է ու տեսնուած են փոքր յանցագործութիւններ, բռնարարքի դէպքեր, թմրեցուցիչներու գործածութեան պարագաներ:

Կայ նաեւ հարցին նիւթական երեսակը. Հոն նկատելի է որ օրէ օր կ'աւելնայ թիւը այն անդամներուն որոնք չեն յարդեր հասարակաց ինչքի սկզբունքը: Ինչպէս ըսած է վիճարկումին մասնակիցներէն մէկը, յառաջիկայ տարիներուն անհրաժեշտ պիտի ըլլայ տեսնել որ տասնեակ հազարաւոր անդամներ քաղաքը կայուածներու եւ դրամի տէր դարձած պիտի ըլլան ու այդ հարստութիւնները մաս պիտի չկազմեն հաւաքական սնուցիչին:

Գրեթէ ամէնքը համաձայն գտնուած են որ եթէ հիմնական միջոցներ ձեռք չառնուին, կարելի պիտի չըլլայ այս ընկերութիւններուն ապագան ապահովել: Անդամներէն չատեր այսօր անձնական ինքնաչարժներ ունին, չաբաթական հինգ օրուան աչխատանքը կ'ընդհանրապայ եւ ամէնէն կարեւորը այն է որ հասարակաց այդ կեանքին մասնակիցներուն մեծ մասը այլեւս հաւատք չունի այդ ընկերութիւններուն ու իր զաւակները չի խթաներ կեանքի այդ ձեւը ընտրելու:

Ինչպէս ըսած է Հայֆայէ Գիտութիւններու համալսարանէն փրոֆէսէօր մը, պիտի գայ ժամանակ երբ քիպուցներու մէջ ապրողներու վճարում ընելու հարկը պիտի զգացուի: Այն առեն այդ ընկերութիւնները կիսաքաղաքային համայնքներու պիտի վերածուին, տարբերելով 1948-ի իրենց պատկերէն որուն կարօտը պիտի ունենան հաւանօրէն չատեր:

ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 9-ին Սելանիկի կեդրոնական հրապարակներէն մէկուն մէջ, քաղաքիս քաղաքապետութեան կողմէ յատկապէս տրամադրուած հողին վրայ -- Հայկական Մշակութային կեդրոնի չինքի մուտքի դիմաց -- տեղի ունեցաւ յուչարձան «Խաչքար»ի բացման հանդիսութիւնը: Խաչքարը փոխադրուած էր Սելանիկ անցեալ տարի Հայաստանէն, ընծայուած ամերիկեան օդանաւելէն մէկուն վրայ որ մէկ ամիս, ամէն օր չարունակաբար Սելանիկի օդակայանէն կը տանէր Հայաստան ամերիկեան կարմիր Խաչի կողմէ տրամադրուած 1000 թոն մը թերքները: Այս օդնութեան ձեռնարկը կրցած էր իրականանալ ամերիկեան կարմիր Խաչի եւ յունական կառավարութեան գործակցութեանը չնորհիւ որուն առ ի գնահատութիւն Հայաստանին ղրկուած էր «խաչքար»ը, գործ - քանդակագործ Սերգէյ Դանիէլեանի վառնաձորէն: Ներկայ էին մեծ թիւով պաշտօնական դէմքեր որոնց կարգին, Մակեդոնիոյ -- Թրակիոյ նախարարը, Ցունաստանի Ներքին ապահովութեան նախարարը, Ցունաստանի Մորհրդարանի մէջ ներկայացուած երրորդ կուսակցութեան պետը, Հայաստանի դեսպանը Պր. Ադմոն կիրակոսեանը, Երեւանի յունական դեսպանատան գործավարը՝ Տիկին Ալկի Ռամի, Սելանիկի քաղաքապետ, քաղաքապետական խորհուրդի նախագահը, փոխ - քաղաքապետ եւ խորհրդականներ յոյն եւ հայ եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, երեսփոխաններ, յունական Մորհրդարանի երրորդ զօրաբանակի հրամանատարի ներկայացուցիչը, հիւսիսային Ցունաստանի ոստիկանութեան պետ - պրաւարը, հիւպատոսներ, Միացեալ - Նահանգներու, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի, դատաւորներ, համալսարանի դասախօսներ, այլ չրջաններու հայկական ազգային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, Հայկ. Կարմիր Խաչի նախագահ՝ Աչոտ Սարգսեան եւ միջազգային կապերու վարչութեան պետ՝ Լեւոն Ղարամեան ինչպէս նաեւ յոյն եւ հայ հոծ բազմութիւն մը:

Բացման հանդիսութիւնը սկսաւ Ննոր-հակալական խօսքով զոր արտասանեց ներկաներուն Սելանիկի ազգային իշխանութեան կողմէ Պր. Կարապետ Գասպարեան, որմէ վերջ հրաւիրեց հանդիսութիւնը վարելու Պր. Կարապետ Գալֆայեանը որ «Օգային կամուրջ դէպի Հայաստան» գործողութեան գործադրութեան օրերուն որպէս Հայաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան ժամանակաւոր ներկայացուցիչը Ցունաստանի կառավարութեան մօտ համադրած եւ յաջողութեամբ գլուխ հանած էր ամբողջ ձեռնարկը:

Պր. Կարապետ Գալֆայեան ուղղելով իր խօսքը ներկաներուն ըսաւ. - «Պիտի խնդրեմ որ ձեր ուչադրութիւնը ուղղէք Սելանիկի ազգային իշխանութեան կողմէ Պր. Կարապետ Գասպարեանի, որ պիտի խօսի յունարէն լեզուով: Ես պիտի թարգմանեմ իր խօսքերը հայերէնի: Ապա պիտի խնդրեմ Հայաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան ներկայացուցիչ Պր. Ադմոն Կիրակոսեանը որ խօսի հայերէն: Ապա պիտի խնդրեմ Պր. Կարապետ Գասպարեանը որ խօսի յունարէն: Ես պիտի թարգմանեմ իր խօսքերը հայերէնի

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

ՓՈՔՐԻԿ ՄԱՐԴԻԿՆԵՐ

Ի՛նչ ասեմ ձեզ, ընկերնե՛ր, ես ինձ համար ոչ մի զարմանալի բան չեմ տեսել, որովհետև ես ինձ համար ոչ մի բան չեմ սպասում, որ զարմանալի լինի։ Ես ինձ համար ոչ մի բան չեմ սպասում, որովհետև ես ոչ մի բան չունեմ, որ ինձ համար

(Շար. Ա. Էջէճ)

նը լսաւ որ «ես Ազերի եմ, բայց մենք Թուրք չենք»:

Հ. - Դուք ասոր վրայ հիմնուելով է որ այս կարծիքը յառաջ կը բշէք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Ես Անա Պրիթանիքայի մէջ ալ նոյնը կարդացի:

Հ. - Դուք կրօնական մարդու մը դիմագծութեան հով պատմաբանի հանգամա՞նք ալ ունիք:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Ես ուսուցիչ ալ եղած եմ, գաս ալ տուած եմ: Ութ տարի ուսուցչագործած եմ:

Հ. - Ուրեմն Ազերիները թրքերէնը ո՞րկէ սորվեր են:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Թրքերէնը այսօր աշխարհին ամէն կողմը տարածուած լեզու է: Գայէք Լիբանան, գայէք Միջին Արեւելք, ամէնուրեք մեծ թիւով մարդիկ Թրքերէն կը խօսին: Մարաշի, Ուրֆայի եւ գանազան տեղեր ապրող Հայերն ալ ամբողջ Թրքերէն կը խօսէին:

Հ. - Ես երէկ ձեր այսօրուան հաղորդագրութիւնը ստանալէ վերջ կապ հաստատեցի ապահովութեան իշխանութիւններու հետ: Ապահովութեան շրջանակներէ ինծի տրուած տեղեկութեան մը համաձայն, սա պահուն ձերբակալուած ահաբեկիչներուն մէջ 417 հոգի օտար ծագում ունի: Ձշդուած է որասոնցմէ 122 հոգին ալ հայկական ծագում ունի: Եթէ ճկատի առնենք աւելի առաջ ձերբակալուած հայ ահաբեկիչներն ալ, ի՞նչպէս պիտի բացատրէիք ձեր այն հաղորդագրութիւնը, որու մէջ Հայերու պատասխանատուութիւնը «սէօզտէ», այսինքն կարծեցեալ կամ վիճելի կը նկատէիք: Իմ այս ըսածէս վերջ ալ պիտի շարունակէ՞ք նոյնը ըսել:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Այո՛, եւ արդէն քիչ առաջ ալ կարդացինք, մենք բոլոր ահաբեկիչներ կը պախարակենք: Ահաբեկիչ է եթէ, ինչ ազգի կ'ուզէ պատկանի, մենք անոր դէմ ենք: Շատ պարզ է ասիկա:

Հ. - Ուրեմն ինչո՞ւ այսքան անհանգիստ եղաք այս մեղադրանքներէն:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ. - Որովհետեւ ճիշդ չեն այդ թիւերը:

Հ. - Ապահովութեան իշխանութեան տուած թիւե՞րը ճիշդ չեն:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Ես իրրեւ Պատրիարքարանի մամլոյ Դիւանի անդամ, կ'ուզեմ պատասխանել այս հարցումին:

Մեծապատիւ մամլոյ ներկայացուցիչներ, մենք հոս կը ջանանք մեր վրայէն նետել անհանգստութիւն մը, որ մեզ կը ճնշէ: Այս պատճառաւ մենք կը ջանանք արտայայտել մեր բողոքը սխալ պնդումի մը դէմ: Ակնկ դուրս ձեր կողմէ մեզի ուղղուած բոլոր հարցումներուն պատասխանները մեր կողմէ քանիցս տրուած են: Թուրքիոյ Հայերը երբեք ահաբեկչութեան մէջ չեն գտնուած, երբեք նեցուկ չեն կանգնած ահաբեկչութեան, ուրկէ որ գայ այդ ահաբեկչութիւնը: Ասկէ վերջ ալ այսպէս պիտի ըլլայ միշտ: Հայերը երբեք նեցուկ պիտի չկանգնին ահաբեկչութեան: Իրրեւ այս երկրին հարազատ հայրենակիցները, անոնք կ'ուզեն այս երկրին մէջ ապրիլ անդորր ու խաղաղ: Այս մամլոյ ասուլիսին ընդհանուր նշանակութիւնն ալ ա՛յս է:

Հ. - Շատ լաւ, ուրեմն ինչո՞ւ ձեր հաղորդագրութեան մէջ «սէօզտէ» բառը կը գործածէք: Ստուգուած է որ հայկական ծագում ունեցող կարգ մը մարդիկ կապեր ունին ՓՒՒ-ի ահաբեկչութեան հետ: Մենք պետութեան լիազօր մարդոց յայտարարութիւններուն պիտի չհաւատա՞նք:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Եթէ հայ չեղող հոգեւորական մը իբր հայ պիտի ներկայացուի, այն ատեն մենք ատոր «սէօզտէ» բսելու իրաւունքը կ'ունենանք:

Հ. - Այսինքն դուք միայն այդ հոգեւորականի լուսանկարի՞ն համար է որ «սէօզտէ» բացատրութիւնը կը գործածէք:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Այո՛, որովհետեւ ան հայ չէ: Այս հոգեւորականը (լուսանկարը ցոյց տալով) հայ չէ՛: Նայեցէք, այս հոգեւորականը հայ չէ՛: Եւ պիտի խնդրեմ որ լուսանկարէք այս լուսանկարը: Այս հոգեւորականը հայ չէ՛:

Հ. - Այսինքն դուք միայն ա՞յս կէտը մատնանշել կ'ուզէք:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Հարկաւ, եւ ասիկա շատ կարեւոր կէտ մըն է:

Հ. - Միւս յարաբերութիւններուն ներկայութիւնը կ'ընդունի՞ք: Կ'ընդունի՞ք որ Հայերը կապեր ունին ՓՒՒ-ի հետ: Կ'ընդունի՞ք որ ՓՒՒ-ի մէջ Հայեր կան:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Հայերը, մասնաւորաբար Թուրքիոյ Հայերը եւ աշխարհի բոլոր Հայերը սա պահուն միակ մտահոգութիւնը մը ունին: Անդորրութիւն, անդորրութիւն, եւ անդորրութիւն:

Հ. - Էֆէնտիմ դուք հիմա Թուրքիոյ Հայերո՞ւ անունով կը խօսիք:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Ես որպէս Պատրիարքարանի Մամլոյ Դիւանի մէկ բանբերը մեր տեսակէտները արտայայտեցի, չնորհակալ եմ: Ա՛ռ այժմ ձեր մէւս պնդումներուն մասին ըսելիք չունիմ: Բայց մեր ցաւը սա լուսանկարին մասին է: Ձեզի բաշխուած թղթածրարին մէջ եթէ ուշադրութեամբ քննէք, արդէն պիտի տեսնէք թէ այդ լուսանկարին մէջի հոգեւորականը ո՛վ է: Հոս աւելորդ է կրկնել այդ մարդուն ինքնութիւնը: Արդէն մեզ հետաքրքրող կէտը այդ չէ: Մեզ հետաքրքրող կէտն այն է որ այդ հոգեւորականը հայ չէ: Շնորհակալ եմ:

Հ. - Ես իմ ինչ առաջուան հարցումիս պատասխան չստացայ: Դուք մէկ կողմէ ըսիք որ Թուրքիոյ Հայերու մասին կը խօսիք, մէկ կողմէ ալ ըսիք որ աշխարհի բոլոր Հայերը անդորրութիւն կ'ուզեն:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Իրաւ ալ այդպէս է:

Հ. - Ուրեմն մեր իշխանութիւններու յայտարարութիւններուն պիտի չհաւատա՞նք:

ՀՐԱՆԴ ՏԻՆԿ. - Հիմա նայեցէ՛ք, մեր իշխանութիւններու յարաբերութիւններուն կրնաք հաւատալ: Մենք սա պահուն այդ մասին չէ որ մամլոյ ասուլիս մը սարքած ենք: Մենք պարզապէս այս հոգեւորականին մասին է որ մամլոյ ասուլիս մը սարքած ենք: Իսկ ձեր ըսածները մեզի համար հիմա նոր պնդումներ են, եթէ ճշդուի որ ատոնք ճիշդ են, այն ատեն ալ կը խօսինք իրարու հետ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԱՅՈՑԵԱՆՆԵՐՈՒ ԼԻԿԱ

Ա. ԽՈՒՄԲ

Կէօթպորկ յաղթեց Կալաթասարայի 1 - 0, Մանչէսթըր Եունայթըտ Պարչելոնայի հետ հաւասար մնաց 2 - 2: Դասաւորման գլուխն է Մանչէսթըր, վերջինն է Կալաթասարայ:

Բ. ԽՈՒՄԲ

Մոսկուայի Սպարտակը 1 - 1 արդիւնք ձեռք ձգեց Միւնիխի Պայէրնին հետ, մինչ Կիեւի Տինամօն պարտուեցաւ Փարի Սէն - Ժերմէնէն 1 - 2: Դասաւորման գլուխն է Փարի Սէն - Ժերմէն:

Գ. ԽՈՒՄԲ

Լիզպոնի Պենֆիքան 2 - 1 յաղթեց Պուքրէշի Սթէօայի, Պրուաթիոյ Հաճուքն ալ՝ Անտէրլեխթի 2 - 1: Դասաւորման գլուխն է Լիզպոնի Պենֆիքան:

Դ. ԽՈՒՄԲ

Աթէնք 0 - 0 արդիւնք մը արձանագրեց Միլանոյի Ա. Սէ.-ին հետ, նոյն արդիւնքին հասան Սալցպուրկի Ռապինօն եւ Ամբըթերտամի Աժաքսը: Դասաւորման գլուխն է Ամբըթերտամի Աժաքսը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՍԹԼՆ. - Տէր եւ Տիկին Մինաս Թէօլէօլեան 400 տոլար:

***

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԷՍ. - Հրայր Սրկ. Գարավերտեան 100 տոլար առ ի գնահատութիւն:

***

ՄԱՐՍԷյԼ. - Տիկին Սաթենիկ Թիւթելեան 250 ֆր.:

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I* de Lyon

Troupe de danse *N A R E G* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Samedi 22 Octobre à 20 heures 30

COUSCOUS PARTY

organisé par la Croix Bleue

Section Hélen Puzant

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville

Participation : 120 F. par personne.

Réservations au :

43. 76. 10. 07 / 43. 76. 35. 68.

***

Section *Naïri — Beaumont*

organise une sortie à

SAN-REMO (Italie)

Le Samedi 22 Octobre

Rassemblement devant l'église arménienne de Beaumont à 5 heures 30 précises.

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿԶԱՐ»

Հայաստանի Հնապդյն Նուագարաններու Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԻՆ ՄԻՐՋՈՑԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ. Յարութիւնեան-ի
Յ. Սարեան-ի
Շ. Յակոբեան-ի
Ս. Նալպանդեան-ի

Պարուհիներ՝
Ս. Միքայէլեան-ի
Տ. Շիրինեան-ի
Ս. Կարապետեան-ի
Ն. Ծառուկեան-ի
Ա. Միրզախանեան-ի

Ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ. կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ. - 91. 77. 84. 70

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage du Ministère de la Culture et de la Francophonie

et le parrainage de Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:

Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

Marten Yorgantz

et son orchestre international

Tél. à Paris (1) 46 38 20 42

ANIMENT VOS SOIREES

de dîners dansants, mariages, fêtes champêtres, soirées privées, piano bar, fêtes pour enfants etc...

MARTEN YORGANTZ chante tous les vendredis soirs chez VARTAN 43. 26. 20. 68

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22-23
SAMEDI - DIMANCHE
22-23 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՀԱՐԱՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

70ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·443 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 70e ANNEE — N° 18.443

ԹՐՔԱԿԱՆ ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ ԿԸ ՀԱԿԱԶԴԷ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՎՐԴՈՎՈՒՄԻՆ

Հոկտեմբեր 19-ին աւարտած է Թուրքիոյ եւ միջին ասիական Թրքական վեց անրապետութիւններուն Պոլսոյ վեհաժողովը: Հրապարակուած յայտարարութեան մէջ ըսուած է նաեւ թէ Հայաստան-Ադրբեջան հիմնախընդիրը պէտք է հարթուի ՄԱԿ-ի Ապահովութեան խորհուրդին որոշումներու հիման ու խաղաղ միջոցներով:

Վեհաժողովին վախճան օրը մասնակից նախագահներու անունով ելոյթ մը ունեցած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը, առաւելաբար պատասխանելով Ռուսաստանի դժգոհութեան: Ան ըսած է. «Վեհաժողովը մեր նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցաւ. չեմ ուզեր բաղաբավարութեան կանուններէն դուրս ելլել: Մասնակիցները անկախ երկիրներ են: Անկախ կը նշանակէ այն որ բայլ մը առնելու համար պարտաւոր չէ տեղէ մը արտօնութիւն խնդրելու: Եթէ Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութեան բաները իրենց դէմ չնամութիւն կը նկատէ, կը սխալի, չափազանց դիրազգածութիւն ցոյց կուտայ»: Ռուսաստանի հակազդեցութեան ակնարկելով Հ. Ալիեւ ալ ըսած է «նպատակ չունինք մեր ընթացքը Ռուսաստանի վրտաքին նախարարին ցուցմունքով որոշելու»:

Հաքուի վարած քաղաքականութենէն իր դժգոհութեան որպէս հակազդեցութիւն, Ադրբեջանի չրջափակում կիրարկելու Մոսկուայի հաւանականութեան մասին երբ Թուրքիոյ ունենալիք կեցուածքին ակնարկելով հարցում ուղղուած է Ս. Տէմիրէլի, ան ըսած է. «Գրաւման տակ Ադրբեջանի ժողովուրդը թէ գաղթելու պիտի բռնադատուի եւ թէ շրջափակման պիտի ենթարկուի: Անկարելի է ատիկա. եթէ նման բան պատահի, Թուրքիա կը պայթարի ատոր դէմ: Մեզի համար կարեւոր է Ադրբեջանը»:

Թուրք մամուլը կ'արձագանգէ նաեւ վեհաժողովի ընթացքին Ադրբեջանի հանդէպ միւս Թրքական հանրապետութիւններու կողմէ ցոյց արուած պաղ վերաբերումին, կ'ըսուի թէ Ալիեւ չատ չանացած է յարաբերութիւնները ջերմացնել, բայց փակումին օրը խոստովանած է. «Միջին Ասիոյ հետ կապերը հարկաւոր ձեւով չզարգացան»: Ան ժամանումի պահէն ու չաղուքիւն գրաւած է յատկապէս ղազախ նկավար Նազարպայեւի հետ առանձին հանդիպում մը ունենալու իր ջանքով որ միւս մերժումի արժանացած է: Երկու նախագահները վերջին օրուան ընթրիքէն առ պահ մը միայն հանդիպումներուն ընթացքին տեսակցած են:

Ղազախստան պնդած է թէ Ադրբեջան աւելորդ աճապարանք ցոյց տուաւ Սեպտեմբեր 20-ի քարիւղի համաձայնագիրը առորագրելու: Ղազախստան ու Ուզբէկիստան չեն ուզած ընդունիլ Ղարաբաղի մասին ՄԱԿի եւ ԱԽ-ԷՄ-ԱԽ-Ը-ի որոշումները: Նոյնիսկ, Ղազախստան խուսափած է «յարձակող» որակելէ Հայաստանը:

Այս բոլորէն զատ, թուրք մամուլը տեղ կուտայ նաեւ այն լուրին թէ Պոլսոյ վեհաժողովին որպէս հակադարձութիւն, Մոսկուա արամադիր կը թուի արտօնելու փՔԿ-ի մասնակցութեամբ քրտական հոգեւոր գումարի մը կայացումը:

***

«Վը Մոնտ»ի մնայուն թղթակիցը (Նիքոլ Փոթ) դիտել կուտայ (Հոկտեմբեր 21) որ Թուրքերն անպատ զարմացեր են Թուրքերէն անվանելով Ադրբեջանի ժողովին յաջողութենէն: «Պոլսոյ յայտարարութիւնը» կ'ոգեկոչէ մինչ-խորհրդարանական համագործակցութիւն մը եւ հերթական ժողովներ: Որոշուած է նաեւ «միասնաբար տօնել թուրք մշակոյթի կարեւոր անձնաւորութեանց տարեդարձները» եւ նոր գարկ տալ՝ «մեռած լեզուներու համբոյն»:

Այս ժողովին առթիւ, թուրք բազմաթիւ ձեռնարկութիւններ չանացած են նոր պայմանագրեր ձեռք ձգել: Համագործակցութեան Թիքա գործակալութեան դեկավար՝ Ումութ Արբքի համաձայն, 3000 թրքական ձեռնարկութիւններ որոնք 10 աշխատաւորէ աւելի ունին արդէն իսկ հաստատուած են կեդր. Ասիա: Թուրք անհատական, ձեռնարկներու ճիւղը ցարդ 3·7 միլիառ տոլարի ներդրում ըրած է թրքախօս Հանրապետութիւններուն մէջ, Էքսիմպանքն ալ 1·2 միլիառ տոլարի վարկ բացած է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան հրաւէրով խումբ մը թուրք լրագրողներ գացած են Երեւան. այս մասին գրելով Թրքական օրաթերթերը կը ծանրանան Արտաքին նախարար Վահան Փափազեանի արտայայտութիւններուն վրայ: Ան խօսելով Ղարաբաղի հարցին խաղաղ կարգաւորման համար միջազգային ուժերու չերջան փոխադրութեան մասին, ըսած է. «Թուրքիա անկողմնակալ չէ այս պատերազմին մէջ. ներկայի հանգրուանին ոչ մեծ, ոչ ալ Ղարաբաղի Հայերը կ'արտօնեն թուրք զինուորներու ներկայութիւնը»: Ան աւելցուցած է թէ Հայաստան պատրաստ է ընդունելու ՍԻ-ԷՍ-ՍԻ-Ը-ի խաղաղութեան ծրագիրը եւ թէ հայկական ուժերը դրաւեալ չերջաններէն կը քաշուին եթէ միջազգային մարմիններու կողմէ երաշխաւորուի Ղարաբաղի բնակչութեան կեանքի ապահովութիւնը, վրաստանութիւն տրուի որ Ադրբեջանցիները նոր յարձակումներ պիտի չգործեն:

Վ. Փափազեան նոյն առթիւ խօսած է նաեւ Թուրքիոյ կիպրարկած չերջափակութեան մասին. ըսած է թէ երկիրը մեծ նեղութիւն կը կրէ այդ պատճառով ու չերջափակումը վերցնելու կոչ ուղղած է Անդարայի: Հայաստանի նախարարը տակաւին Թուրքիոյ եւ նաեւ Ադրբեջանի հետ լաւ յարաբերութիւններ մշակելու փափաք յայտնած է,

Վ. Փափազեան որ «Հիւրրիյէթ»ի թղթակիցին կողմէ կը ներկայացուի որպէս «Միացեալ - Նահանգներու անցագրի տէր հայ նախարարը», պատասխանելով ՓՔՔ-ի մասին հարցումի մը ըսած է թէ Հայաստան կառավարական մակարդակի ոչ մէկ յարաբերութիւն ունի քրտական այդ կազմակերպութեան հետ, աւելցնելով որ Թուրքիոյ ոչ ներկայի, ոչ ալ նախորդ Արտաքին նախարարներուն հետ հանդիպումներուն այդ մասին խօսք եղած է:

Թուրք լրագրողը կը գրէ թէ չատ չերմ ընդունելութեան արժանացած են Երեւանի մէջ եւ թէ ղիրենք զարմացուցած են չրջափակման պայմաններուն մէջ թրքական ամէն տեսակի ապրանքով բեռնաւոր փողոցի առեւտուրի սեղանիկները:

Այս տեղեկատուութեան «Միլլիյէթ»ի թղթակիցը կ'աւելցնէ թէ վ. Փափազեան չեչտած է թէ չեն ուզեր Թուրքիոյ մասին թշնամի երկրի մը պատկերը տալ. ան ըսած է. «Չեմ խօսիր պատմական հարցերու մասին. օրակարգի պիտի չբերեմ զանոնք. այդ հարցերը բաղաքական բնոյթ չունին, այլ պատմական»:

Թուրք լրագրողները Հոկտեմբեր 19-ին հանդիպում մը ունեցած են Հայաստանի Պետական նախարար Սեյուհ Թաչճեանի հետ որ իրենց տեղեկութիւն տուած է երկրին ուժանիւթի կացութեան մասին:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՅԷԼԻ վարչապետը որոշեց անորոշ ժամանակի համար ռազմագերիներու չերջափակումի ենթարկել Կազայի եւ Այսրյորդանանի պաղեստինեան հողամասերը: Արաֆաթի համար այս որոշումը «տնտեսական եւ ընկերային պատերազմի մը հռչակումն է» քանի իրենց աշխատավարձերէն կը զրկէ տասնեակ հազարաւոր պաղեստինցիներ որոնք Իսրայէլ կ'աշխատին: Ռապինի համաձայն, միակ միջոցն է առաջքն առնելու համար Համասի նոր ոճրափորձերու: Հոկտեմբեր 20-ին, մինչ հանրակառքին զոհերուն յուղարկաւորութիւնը կը կատարուէր, կը հրապարակուէր չարդարարին «կտակը»: Ան տեսերիզ մը արձանագրած էր ոճրափորձին նախօրեակին, բացատրելու համար իր արարքը: 27 տարեկան պաղեստինցին իր ելոյթը կը սկսի Գուրանի մէկ խօսքով՝ «Նահատակները դրախտն են», ապա կը խօսի իր 9 եղբայրներուն եւ քոյրերուն մասին, մէկ եղբայրը նահատակուած: Իրեն համար՝ «հարկ է անողոք ըլլալ թշնամիներուն հետ: Աստուած կը ներէ հաւատացեալին որ անողոք է անհաւատներուն հետ»:

ՊՈԼՍՈՑ մէջ ձերբակալուած է կրօնամոլ խմբակ մը որուն մասին կ'ըսուի թէ կը պատրաստուէր մահափորձ մը կատարելու հանրատուներու տէր մեծահարուստ հայուհի Մաթիլդա Մանուկեանի դէմ: Ձերբակալուած խմբակին անդամները խոստովանած են որ ծրագրած էին Մ. Մանուկեանը առեւանգել ու սպաննել: Կ'ըսուի թէ խնդրոյ առարկայ կազմակերպութիւնը կը գործէ Իրանի յուշմունքով:

ԱՆԴԱՄԱՑԻ ուս նոր դեսպանը Իզոր Կուզնեցով հասած է պաչտօնավայրը, մինչ կը սպասուէր որ ան Թուրքիա ժամանէ Նոյեմբերին: Ռուսերու փութկոտութիւնը թուրք մամուլը կը մեկնաբանէ անով որ Մոսկուա ուզած է թրքական հանրապետութիւններու վեհաժողովով առեղծուած լարուած կացութիւնը աւելի չերկարել ու ժամ առաջ բնականոնացնել ռուս-թուրք յարաբերութիւնները:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ Պլիտա քաղաքին մէջ է որ սպաննուեցաւ «Ափրիկեան Ցեղափոխութեան» խմբագրապետ՝ Ֆարահ Զիան: Ամսուան մը ընթացքին արդէն ալժերացի 5-րդ լրագրողն է որ կը սպաննուի: Մամուլը գործադուլի մէջ է, բայց, այս առթիւ հաղեկումները պատճառ են որ լրագրողներ հետզհետէ հեռանան խմբագրութիւններէն: Ասոնց թիւը 200-ի հասած է ըստ «Էլ Վաթան» օրաթերթին:

ԻՏԱԼԻՈՑ Խորհրդարանին մէջ բուռն ծեծուըրտուք մը տեղի ունեցած է Հոկտ. 20-ին եւ քանի մը երեսփոխաններ ալ վիրաւորուած են: Ըստ խորհրդարանականն թղթակիցներու նման պատկեր երբեք չէր պարզուած որեւէ Խորհրդարանի մէջ: Վիճարկումի նիւթն էր հեռատեսիլի պետական կայանի (ՌԱՑ) բարեփոխումը: Ընդդիմադիր (կանանչ) երեսփոխան մը յարձակած է մեծամասնութեան երեսփոխանի մը վրայ ու կռիւը ծաւալած է եւ հարուածները սկսած են տեղալ: Նախագահուհի Իրէն Փիվէթթի անկարող եղած է կարգուկանոն վերահաստատելու եւ ի վերջոյ միակ միջոցը եղած է ժողովասրահը պարպել:

ՉԻՉԻՆԻՈՑ մէջ կառավարական եւ ընդդիմադիր ուժերու բախումները չատ բուռն եղած են Հոկտեմբեր 19-ին: 160 մեռեալ կայ եւ կացութիւնը լարուած կը մնայ:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ փոխ - վարչապետը՝ Նազրիեւ սպաննուած է, Հոկտեմբեր 20-ին, ականէ մը զոր ընդդիմութիւնը զետեղած էր:

170 ԷՋՆՈՑ ՌՈՒԻՄԲ մը կը նկատուի հրեայ լրագրող՝ Ամնոն Քափիլիուքի լոյս ընծայած գիրքը՝ «Հեպրոն, ծանուցուած ջարդ մը»: Գիրքին մեկնակէտն է Հեպրոնի Իպրահիմ մզկիթը ազօթքի նստած պաղեստինցի 30 հաւատացեալներու ջարդը, Ռամազանի առեն Իսրայէլացիի մը կողմէ: Լրագրողը կը փաստէ որ այդ ջարդը տաք գլուխի մը գործ չէր, այլ ծրագրուած, կանխամտածուած, կազմակերպուած սպանդ մը: Պահակ զինուորները հրահանգ ունէին չկրակելու ոեւէ Հրեայի վրայ, նոյնիսկ եթէ Արաբ սպաննէին: Հեղինակը մանրամասն կը նկարագրէ նախորդող օրերը, ցոյց տալու համար որ ոչ միայն կանխամտածուած էր այլեւ՝ ծանուցուած, մարդասպանին իսկ կողմէ: Ան օրերով սպառնացած էր եւ յայտարարած իր չուրջիններուն որ այդ օրը սարսափելի բան մը պիտի պատահի:

ՄՈՍԿՈՎՍԿԻ ԿՈՄՍՈՄՈԼԵՑ թերթին 27-ամեայ աշխատակիցին սպաննութիւնը խորապէս ցնցած է ռուս մամուլը եւ նաեւ քաղաքացիները: Կը պարզուի որ հրապարակագիրը կը պատրաստուէր մերկացնելու զինքի մաքսանենգութիւն մը, ուր գործ ունեցած են Խորհրդային Միութեան ուժերու նախկին հրամանատարը՝ զօրավար Բուրլակով եւ մինչեւ իսկ Պաչտպանութեան նախարար՝ Գրաչովի, որու հրաժարականն իսկ կը պահանջուէր: Այս առընչութեամբ յայտագիր մը սկսուած է «Մոլոտով խնդիրը» (լրագրողին անունը) խորագրուած, ուր բացէ ի բաց յայտնուած է որ յաջորդ զոհը պիտի ըլլայ «Նովվէլ տը Մոսկու»ի մէկ քննիչ - լրագրողը՝ Ալեքսանդր Ժիլին, որ 48 ժամէ անդամանելի էր եւ մէջտեղ ելած է Հոկտեմբեր 20-ին Մոլոտովի թաղման առեն որ կը վերջանար ցոյցով մը «ազատ մամուլի» ի նպաստ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ մէջ մթնոլորտը չի յատականար, ընդհակառակն, ամէն ոք իր անձնական փառամոլութիւնը աւելի վեր կը դասէ քան հասարակաց եւ ազգային չահերը: Այսպէս, Պալատիւր ընդառաջ չերթար Շիրաքի հրաւէրին կուսակցութեան ծոցին մէջ ծեծելու հարցերը: Նախարարապետին անմիջական չրջանակի դէմքերն ալ (Փաթրիք Տէվէճեան) կը պաչտպանեն անոր դիրքը, չեչտելով թէ կուսակցութենէն վեր է եւ հաչիւ չունի տալիք չարքերու, մէկ կողմէ Պալատիւր առիթ չի փախցներ ցոյց տալու համար որ մեծամասնութեան պետն է, միւս կողմէ Շիրաք կ'ուզէ պահպանել զինք տանիլ կուսակցական հոդին վրայ: Եւ այս ամբողջէն, արդէն իսկ կը տուժէ աջը եւ կ'ուրախանան ընկերվարականները, որոնք գալ Մայիսին ալ կրնան յաղթել չնորհիւ ... աջին պարզած այս ողբալի պատկերին:

ՊՈԼՍՈՑ սիեզերական պատրիարքը Բարթուղիմէոս Ա. հրաւիրած է օրթոտոքսները գալ Սեպտեմբերին յունական Պաթմոս կղզին ուր Ս. Յովհաննէս յայտնութեան տեսիլքը ունեցած է, տօնելու համար այդ մարգարէութեան 1900-ամեակը:

ՉԱՐԵԱՆ ԵՒ ՈՒՆԱՄՈՒՆՈ.

ՆԱԽԱՔԱՅԼԵՐ

Գրեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

«Նախաքայլեր» արտայայտութիւնը կը գործածենք բնութագրելու համար այս գրութեան նպատակը, նախնական քննութիւն մը կատարել Կոստան Զարեանի եւ սպանեալի կարկառուն գրագէտ ու փիլիսոփայ Միկէլ տէ Ունամունոյի (1864 - 1936) փոխ - յարաբերութիւններու պատմութեան մէջ: Ընթերցողը գիտէ, հասկնալի, որ չատ խօսուած է Զարեանի եւ բազմաթիւ օտար գրողներու կապերուն մասին, բայց քիչ բան ուսումնասիրուած: Անուններ կը հոլովուին, առանձին մանրուքներ կը յիշուին, բայց վաւերական առաղձը դեռ կը պակսի:

Առ այժմ պիտի խուսափինք երկու գրագէտներու գաղափարական աղերսներու մասնանշումէն, որքան դիտենք, այդպիսի փորձ մը տարիներ առաջ կատարած է Լեւոն Ներսիսեանը, բայց իր հետազօտութիւնը հրատարակուած չէ (1): Ճառայիկայեին կը վերապահենք նաեւ «Երկիրներ եւ աստուածներ»ու առաջին մասին Ունամունոյի վերաբերող անդրադարձներու ուսումնասիրութիւնը:

Զարեան - Ունամունօ կապը կը սկսի 1917-ին. սպանացի գրագէտը՝ «98-ի սերունդ»ի նշանաւոր դէմքերէն մէկը, արդէն յայտնի անուն մը գարձած էր եւրոպական գրականութեան մէջ եւ 1901-էն կը վարէր Սալամանքայի համալսարանի տեսուչի պաշտօնը: Կապի առաջին առիթը կ'ըլլայ Զարեանի «Երեք երգեր» վիպերգի իտալերէն հրատարակութիւնը: Այդ մասին տարիներ ետք՝ 1929 Մարտ 11 թուակիր նամակով Զարեանը հաղորդած է Արշակ Չօպանեանին (2), որ այդ տեղեկութիւնը հրատարակած է «Տատրագոմկ հասք»ին նուիրուած իր քրոնիկին մէջ (3). այս քրոնիկը աղբիւր եղած է այսուհետեւ քիչ թէ չատ Զարեանին անդրադարձող հետազօտողներուն, օրինակ՝ Գեղամ Սեւանը (4):

Ունամունոյի Ֆրանսերէն նամակը Զարեանին պահուած է գրողի անձնական արխիւին մէջ. ան մեզի տրամադրուած է դաւակին՝ հանգուցեալ Արմէն Զարեանի կողմէ: Նամակին բնագիրը ցարդ կը մնար անտիպ. ատոր եւ նոյնութեամբ կուսանք ամբողջութիւնը, անոր կցելով հայերէն թարգմանութիւնը. -

«A M. Constant Zarian

Pendant que, de retour de l'Italie, je me disposais à vous écrire pour vous remercier, mon cher monsieur, de l'envoi du numéro de *L'Eroica* avec vos très beaux chants *per dire i dolori della terra e i dolori dei cieli* nous arrivent les accablantes nouvelles de malheur italien. Il n'y a quarante jours j'étais à Udine et même à Gorizia, parmi les Italiens ! Mais j'espère toujours le triomphe des peuples chrétiens et la débâcle du nouveau paganisme germanique. A Venise je contemplais l'île de St Lazare où s'abrite un des remparts de la culture arménien[n]e. Je sais peu, très peu, malheureusement à vôtre noble peuple victime des scientifiques et systématiques massacres des Jeunes Turcs, musulmans germanisés, c'est-à-dire christotrès peu, malheureusement de vôtre noble mais à travers vos écrits et les écrits de quelques autres Arméniens que j'ai pu lire, j'entrevois une profonde fraternité entre l'esprit de l'Arménie et l'esprit mystique de cette vieille Castille dans laquelle je vis depuis 27 ans. (Je suis Basque). Un Arménien de Tiflis, le Docteur Afrikander me disait ici même que votre terre et la terre castillane, les bourgs, les petits villages etc. se ressemblent beaucoup. Je le vois bien.

J'ai vu aussi dans vos chants l'abîme du desespoir duquel ressort l'espérance. Vous avez senti qu'on ne peux pas arriver à la joie de la suprême paix qu'à travers la douleur et même que la douleur est la substance même de la gloire éternelle. La douleur en se purifiant devient la gloire.

Je fais des vœux pour la salut de l'Arménie et de l'Italie et je vous salue avec la plus profonde sympathie.

MIGUEL DE UNAMUNO
Salamanca, 2 XI 1917».

«Պր. Կոստան Զարեանին

Մինչ, Իտալիայէն վերադարձիս, կը պատրաստուէի ձեզի դրել չնորհակալութիւն յայտնելու, սիրելի պարոն, «L'Eroica»ի թիւին առաքումին համար ձեր չատ գեղեցիկ երգերով՝ «Ըսելու համար ցաւերը երկրի եւ ցաւերը երկնքի», մեզի կը հասնին իտալական դժբախտութեան ճնշիչ լուրերը: Հազիւ քառասուն օր առաջ Ուտինէ եղայ եւ նոյնիսկ Կորիցիա, Իտալացիներու մէջ: Բայց եւ տեւաբար կ'ակնկալեմ քրիստոնեայ ժողովուրդներու յաղթանակը եւ գերմանական նոր հեթանոսութեան անկումը: Վենետիկի մէջ դիտեցի Ս. Ղազարու կղզին, որ հայ մշակոյթի պատնէշներէն մէկը կը պարփակէ: Ես քիչ, չատ քիչ դիտեմ ժողովուրդին մասին, զոհ՝ երիտասարդ Թուրքերու դիտական եւ համակարգուած ջարդերուն, գերմանացած մահմետականներու, այսինքն, քրիստոսատեացներու: Շատ քիչ դիտեմ ձեր ժողովուրդին մասին, բայց ձեր եւ քանի մը այլ Հայերու գրութիւններէն զոռս կրցած եմ կարդալ կ'ընդունըմարեմ խորունկ եղբայրութիւն մը Հայաստանի ոգիին եւ այս հին Գաստիլիոյ, ուր 27 տարիներէ ի վեր կ'ապրիմ (ես պասք եմ), խորհրդաւոր ոգիին միջեւ: Թիֆլիսեցի հայ մը՝ տոքթոր Ֆրիքանտէրը, այստեղ կ'ըսէր ինծի, թէ ձեր եւ գաստիլիական հողը, աւանները, պղտիկ դիւղերը եւայլն չատ կը նմանին իրարու: Ես ալ նոյնը կը կարծեմ:

Ձեր երգերուն մէջ տեսած եմ նաեւ յուսահատութեան անդունդը որմէ վերստին կը բխի յոյսը: Դուք զգացած էք, որ միայն ցաւի ընդմէջէն կարելի է հասնիլ դեպի ոգեղէն խաղաղութեան հրճուանքին եւ նոյնպէս, որ ցաւը յաւերժական փառքի բուն էութիւնն է: Մաքրագործումով, ցաւը կը վերածուի փառքի:

Մաղթանքներ կ'ընեմ Հայաստանի եւ Իտալիոյ կենացը եւ կ'ողջունեմ ձեզ խորին համակրանքով

ՄԻԿԷԼ ՏԷ ՈՒՆԱՄՈՒՆՕ

Սալամանքա, 1917, Նոյեմբեր 2»

Պէտք է յիշել, առաջին հերթին, որ նամակը կը գրուի այնպիսի պահու մը, երբ Իտալիան հիւսիսային ճակատի վրայ պարտութիւններ կրած էր Աւստրիացիներէն եւ սահմանային գօտիները վտանգուած էին: Ցիչատակելի է, որ Ս. աշխարհամարտի ընթացքին Ունամունօ բացայայտօրէն դիրքորոշուեցաւ դաշնակիցներուն կողմ, մինչ իր երկիրը չէզոքութիւն յայտնած էր: Իսկ «քրիստոնեայ» - «քրիստոսատեաց» բեւեռացումը մէկ կողմէ կը բխի նիցչէականութեան, իրրեւ «հեթանոս» քննադատութենէն, իսկ միւս կողմէ կը կապուի, «կեանքի ոգերեզական ղգացումը» (1913) հատորի գաղափարականին, զոր ուելի ուշ պիտի ընդլայնէր «Քրիստոնէութեան հոգեվարքը» գործով (1925) եւ որուն մէկ պարզեցուած արտայանութիւնն է նամակին երկրորդ պարբերութիւնը:

Հետաքրքրական է, որ Ունամունօ կըրցած է կոահել ցեղասպանութեան «դիտական եւ համակարգուած» բնոյթը, երբ տաքը - տաքին տրուող լուրերը այդքան դիւրին չէին դարձներ համակարգումի ընկալումը, մանաւանդ՝ «դիտական» ջարդի մեթոդը: Շահեկան պիտի ըլլար իմանալ, եթէ դրագէտը այցելած է Ս. Ղազար կամ միայն զոհացած է հեռուէն դիտելով:

Գալով Զարեանի երկին, անիկա 1915-ի վերջերուն լոյս տեսած է Լա Սպեցիայի «L'Eroica» պարբերականին մէջ, այնուհետեւ երկրորդ առանձին հրատարակութիւն ունեցած է եւ 1916-ին մտած է Լանչիանոյի «Գարատպար» հրատարակչատան մատենաշարին մէջ (5): Հայերէն խորագիրն էր՝ «Երեք երգեր ասելու համար վիշտը երկրի եւ վիշտը երկնքի», իտալերէնը՝ «Tre canti per dire i dolori della terra e i dolori dei cieli»:

Թիֆլիսահայ «տոքթոր Ֆրիքանտէր»ի մը անունը զարմանալի է անշուշտ ու մեզի համար անբացատրելի. ի՞նչ մականունի աղաւաղում կրնայ ըլլալ: Հայաստան - Գաստիլիա ոգեկան կապի բնորոշումը, որ աշխարհագրական նմանութեան գործօնին կ'առընչուի, չատ յատկանշական է Զարեանի աշխարհահայեացքին համար եւս:

Ունամունոյի նամակին արձագանգը, 30-ական թուականներուն սկիզբը, «բանկօօպը եւ մամուքին ոսկորները»ին մէջ պիտի լսուէր: Ահա թէ ինչպէս. -

- «Սպանիայում եղե՞լ էք, - հարցրեց Էլենան:

- Ո՛չ:

- Ինչպէ՞ս էք ձեզ ներկայացնում այդ երկիրը:

- Երեւակայեցէք, Միգուել տէ Ունամունոն, Դոն Կիխոտի հանճարեղ այդ մեկնաբանը, որի խոր մտածումները մըխրբճուած են երկու հակամէտ, բայց վերջը վերջոյ այնքան նման աշխարհազգացումների մէջ - Ռոսինանտի հերոսի եւ Զիթենեաց բլրոն Ճիսուսի տառապանքին որոնումների մէջ - դէ Ունամունոն, ինձ գրում էր, որ ըստ իր լսածի, Սպանիան շատ նման է Հայաստանին...» (6):

Այնուհետեւ ամբողջ էջի մը երկայնքին Զարեանի alter ego-ն՝ Վահան Իբերեանը, Սպանիոյ մասին իր պատկերացումը կուտայ: Հայ դրագէտը մինչ 1934-ին պիտի այցելէր Սպանիա, ընդառաջելով, ըստ Արմէն Զարեանի տեղեկութեան, Ունամունոյի հրաւէրին (7):

Բայց այդ այցելութենէն աւելի քան տասնեակ մը առաջ, ըստ երեւոյթին երկու դրագէտները անձնական հանդիպում մը ունեցած են: Կ. Զարեանի արխիւին մէջ պահպանուած ձեռագիր մը, որուն միայն առաջին եւ երրորդ էջերը կրցանք գտնել, այդ փաստը կը յուշէ: Հաւանաբար գըրուած 1964-ին, կը թուի բանախօսութեան մը կամ ձայնասփիւռային ելոյթի նիւթ: Ստորեւ կը հրատարակենք յիշեալ ձեռագիրը, բազմակէտերով նշելով ընդհատումները. -

«Մ(ադրիտ) (այրենակից)ներ

Վերջերս ամբողջ քաղաքակրթուած աշխարհը յիշատակեց ծննդեան (8) հարիւրամեակը սպանիացի գրող Միգուէլ տէ Ունամունոյի: Մեծ գրող, հզօր փիլիսոփայ, հրաշալի եւ խոր բանաստեղծ, մի քանի անգամ միաձայն ընտրուած Սպանիայի հինաւուրց համալսարանի, Սալամանկայի ռեկտորը, Սերվանտէսի աննըման մեկնաբանը. դարու առաջադէմ դաղափարներից երբեք ետ չմնացող եւ միշտ պատրաստ նրանց համար տառապելու այդ մարգին ես բախտը ունեցայ հանդիպելու, իտալերէն լեզուով հրատարակած առաջի գրքիս առիթով, առաջի մեծ պատերազմից անմիջապէս յետոյ:

Ես լսել եմ Հայաստանի մասին չատ անգամ - ասաց նա իր խոր թափանցող աչքերը վրաս յառելով: Շատերը ասում են, որ Կաստիլիան չատ նմանում է ձեր երկրին եւ որ առհասարակ օդը, ջուրը, լեռը եւ այն ինչ որ բնութագրում է երկու երկիրների բարոյական մթնոլորտը չատ նման են: Նայեց չուրջը, խոր չունչ քաշեց եւ թէ -

Շատ Հայեր մնացի՞ն: Անգլիական թերթերը գրում են որ սուտ է որ ժողովուրդները չեն անհետանում, տեսէք, Հայերը ամբողջ ազգով անհետացան:

- Սուտ է, - բողոքեցի:

- Ես էլ նոյնն եմ կարծում, Նոյնը չպատահե՞ց Սպանիայի հետ. քանի՞ անգամ անապատի վերածուեցինք եւ քանի անգամ նորից վերականգնեցինք:

(. . . . . .)

- Լաւ, ո՞ւր պիտի գնաք հիմա:

- Ետ, Հայաստան, ասացի ես:

Երկու ձեռքերը դրեց ուսերիս վրայ եւ պինդ սեղմեց: - Ետ, Հայաստան, ի՞նչ հրաշալի խօսքեր: Գիտէք, բարեկամ, որ մեզ հետ, մեզ Սպանիացիներիս հետ ճիշդ հակառակն է պատահում: Մենք փախչում ենք դուրսը, դէպի գաղութները, Արգենտինան եւ ոչ թէ դէպի Մադրիդը: Մեր լեզուն, չնայած զարգացող, որոշ բանաստեղծութիւն զարգանում է, թարմանում է այնտեղ: Այստեղ, ինչպէս նաեւ Պորտուգալիայում, ամէն ի՞նչ մեռնում է:

Դուք վերադառնում էք նորից պարպըւած երկիրը վերսկսելու համար մեծ ազգային գործը, նորից կենդանութիւն տալու կերպարանափոխուած Հայութեան:

Ես նախանձում եմ ձեզ: Դուք մեծ եւ յանդուգն, համարձակ, վսեմ մտածող, մեծ տեսնող ազգ էք: Մենք դեռ ուրուականներ ենք: Պետական բիւրոկրատներ, պաշտօնեաներ. իսկ դուք թէպէտ ծեծուած, բայց յարատեւող, համարձակուող, կեանքից եւ պատմութիւնից չվախեցող, յանդգնող մեծ ազգ էք»:

Այդ խօսքերը մինչեւ հիմա հնչում են ականջներիս մէջ եւ մեզանից ո՞վ կարող է (. . . . . .)»:

Կ'ենթադրենք, որ այդ հանդիպումը պէտք է տեղի ունեցած ըլլայ 1919 - 1921 թուականներուն, Իտալիա, ուր Զարեան կ'ապրէր նախ քան Պալիս վերադառնալը: Ապագայի գործ է ճշդել, եթէ Ունամունօ այդ տարիներուն ճամբորդած է Իտալիա, միւս կողմէ, կը յուսանք որ այս ձեռագրին (սեւագրութիւն մը, կ'երեւի) ամբողջական տարբերակ մը կը յայտնուի, որպէսզի յաւելեալ լոյս սփռուի այս խընդրին վրայ:

1922 - 1924-ին Հայաստան սպրկէ ետք, Զարեան վերստին արտասահման կ'անցնի եւ կը հաստատուի Փարիզ: 1925-ին, կը ձեռնարկէ «La Tour de Babel» հանդէսի հրատարակութեան, որուն երկրորդ թիւին հրատարակութիւնը կը խոչընդոտի. միջազգային գրականութեան ու արուեստներուն նուիրուած այս պարբերականին չուրջ բոլորուած էին գրեթէ բոլոր մտաւորականները, ու Զարեանի կռիւին, ի միջի այլոց, արձագանգած է Ունամունոն (9), որ 1924-ին, Փրիմօ տէ Ռիվերայի բռնապետութենէն խոյս տալով, Ֆրանսա հաստատուած էր, նախ՝ Փարիզ ու ապա՝ Հանտայ (Ֆրանսական Պիրենեաններ), ուր պիտի մնար մինչեւ 1930:

1917-էն եաք, եղա՞ծ է նամակագրութիւն երկու գրողներուն միջեւ: Պատասխանը կը թուի դրական, թէեւ մինչեւ հիմա, ի բաց առեալ վերոյիշեալ նամակէն, այլ չօշափելի ապացոյց չունինք, կայ Լօրընս Տըռէլի վկայութիւնը:

Այդ, Միացեալ - Նահանգներ ու Սպանիա ճամբորդելէ եաք 1934 - 35-ին, 1935-ի վերջերուն Զարեան Գորֆու կը հաստատուի: Ցունական կղզիին մէջ կը ճանչնայ Տըռէլը, որ այդ ժամանակ 24 - 25-ամեայ պատանի մըն էր: 1945-ին հրատարակուած «Պրոսպերոսի Խուցը» ուղեգրութեան մէջ, որուն գլխաւոր հերոսներէն մէկը Զարեանն է, Տըռէլ կը գրէ. -

«Երբ Զարեան Ունամունոյէն կամ Սելինէն նամակ մը կը սպասէր, ան կը կարգացուի եւ սեղանին չուրջ կը դասնայ» (10):

Տըռէլի այս նշումը, որ ըստ էութեան կասկած չի յարուցաներ, ժամանակագրական վրիպակ մը ունի իր մէջ: Ան գրի առնուած է 1937 Յուլիս 3-ին, մինչ Ունամունօ մահացած էր 1936 Դեկտ. 31-ին: Հաւանաբար խմբագրութեան սխալ մը ըլլայ. Տըռէլ պատճառ մը չունէր կեղծիքի մը դիմելու:

1935-ին, Տըռէլ նամակագրական աչխոյժ կապ մը սկսած էր ամերիկացի նշանաւոր վիպասան Հենրի Միլլերի հետ. հոն բազմաթիւ առիթներով կը յիշուի Զարեանը, 1936 Դեկտեմբեր 12-ին, Տըռէլ կը տեղեկացնէ Միլլերին, թէ ինք ու Տըռէլ որոշած են գրել «Նոր Աստուածաչունչ» մը, երեք, եօթը կամ ինն գրողներու հաւաքական մասնակցութեամբ, ու երբ անուններ կը հոլովուին, Զարեան կը յիշէ Պրոկալիան, Ունամունոն, Սարոյեանը «եւ չեմ գիտեր ուրիշ ո՞վ» (11):

Իսկ 1936 Դեկտեմբերի վերջերը գրուած ուրիշ նամակ մը կ'ըսէ, թէ Զարեան կը պատրաստուի «նամակի ձեւով պատգամներ» ուղարկելու Միլլերին, Ունամունոյին եւ Տըռէլին (12):

Սակայն, ինչպէս վերը ըսինք, բոնի ուժով Սալամանքայի համալսարանի տեսչութենէն հանուելէ ու անային կալանքի ենթարկուելէ եաք, 1936 Դեկտեմբեր 31-ին, 72 տարեկան հասակին Ունամունօ կը մահանար: Իմացա՞ւ արդեօք, որ նոյն տարուան սկիզբը, մինչ ինք Օքսֆորտի համալսարանի պատուոյ տոքթորան կը ստանար, հայ իր բարեկամը իր մասին կը գրէր «Հայրենիք» ամսագրին մէջ: Ահա բազմաթիւ հարցումներէն մէկը, որ առջեւ կը դնէ Կոստան Զարեանի մութ ու գրեթէ անկոխ կենսագրութիւնը:

Պաւէնոս - Այրէս

---

(1) - Լ. Աւետիսեան, Ա. Խաչատրեան, *Տարեկան գիտական նստաչրջան*, «Բանբեր Երեւանի համալսարանի», 3, 1985, 216:

(2) - Վարդան Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի նամակները «Երեք երգեր»ու առիթով*, «Հանդէս Ամսօրեայ», 1 - 12, 1993, 247:

(3) - Ա. Չօպանեան, *Քրոնիկ*, «Անահիտ», Նոյեմբեր - Դեկտեմբեր 1930, 107:

(4) - Գ. Սեւան, *Սիփիւռքահայ գրակա-*

ԿՈՄԻՏԱՍ
— 125 —

ԴԱՌՆ ՀՕՍՓԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻԻ

Մեր ձեռնարկներուն առթիւ, յաճախ հարց մը կը ծագի. - լաւ գաղափարները եւ բարիկամեցողութիւնը բաւարա՞ր են պուէն հանելու համար փառատեղ (ambitieux) ծրագրեր: Եթէ հիմնուինք Կոմիտասի 125-ամեակի ոգեկոչման Փարիզի մէջ, ի մասնաւորի յուցահանդէսին եւ համերգին, մեր պատասխանը դժբախտաբար միայն ժխտական կրնայ ըլլալ:

Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան (ԻԻՖՖԱՄ) գաղափարը խիստ գնահատելի էր: Անհրաժեշտ էր որ նշուի Կոմիտասի 125-ամեակը գաղութի մը մէջ - Փարիզ - որ ձեռնածալ նստած է եւ ուր այլեւս մշակութային ոչ մէկ ձեռնարկ կայ: Եր երբեմն հայ մշակոյթի օր կը ծօնուէր, պրպտիները կը մեծարուէին եւայլն, եւայլն, իսկ այսօ՞ր: Այսօր, հաւանաբար միակ դաղութը պիտի ըլլայ որ չարձագանգեց իսկ հայ մամուլի 200-ամեակին:

Ուրեմն լաւ գաղափար մը: Բայց...: Ամէն ինչ կը սկսի այս «բայց»ով: Ի սկզբանէ ճոխ յայտագիր մը՝ յուցահանդէս, համերգ, fոյոf, ինչ որ մեծ յոյսեր կը ներշնչէր: Ու հասաւ ժամը երբ ծրագրին գործադրութեան հետ դէմ յանդիման գտնուեցանք եւ այն ատեն իսկապէս յուսալքիչ էր կացութիւնը: Ոմանք, թերեւս, առարկեն՝ ուրեմն նախընտրելի՞ է բան մը չընել: Այս պարագային եւ ի սէր կոմիտասի, կը ստիպուինք ըսել՝ այո՛: Նախընտրելի է բան մը չընել, եթէ ի վիճակի չենք չնորհքով բան մը ընելու:

Սկսինք յուցահանդէսէն. յայտարարած էր որ Հոկտեմբեր 9, կիրակի առաւօտ Փարիզի Մայր Եկեղեցիին մէջ կատարուելիք պատարագէն ու հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք յարակից Ֆրիչնկեան սրահին մէջ պիտի բացուէր Կոմիտասի նուիրուած յուցահանդէսը: Ամէն անունք որոնք Կոմիտասի յիշատակը յարգելու նպատակով ուղած էին ներկայ ըլլալ եկեղեցական արարողութեան, բաւական դառնութեամբ ելան տաճարէն, ի տես կատարուած անընդունելիին. արդարեւ, Կոմիտասի մը ծննդեան 125-ամեակի հոգեհանգիստին օրը Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին չէր ղիջանած «յաճախորդ» կորսնցնելու եւ ամէն կիրակիի նման առաջնորդ Աբբ. ը կարդայ իրենց հարազատներուն համար հոգեհանգստեան պաշտօն խնդրողներու երկար ցանկ մը, որմէ վերջ միայն աւելցնելով «այսօր հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Նաեի կոմիտաս վարդապետին յիշատակին»...: Երեւոյթ որ մօտիկ նախընթաց մըն ալ ունեցած էր երջանկայիշատակ Վազգէն Կաթողիկոսին վախճանման քառասնօրեայ հոգեհանգիստին օրը:

***

Հոկ. 14-ին, Ուրբաթ օր, կարգը եկած էր «բացառիկ» (մեր ո՞ր դործը բացառիկ չէ արդէն) համերգին (concert exceptionnel) Թրինիթէի եկեղեցին, որ չատ դեղեցիկ եւ տպաւորիչ եկեղեցի մըն է, բայց բոլորովին անյարմար համերգի համար իր ձայնականութեան (ակուսթիք) պատճառաւ: Այնքան չեչտուած արձանագ կայ որ ամէն ձայն երկու անդամ կը լսուի: Ցարդելով մեր սովորութիւնը, աւելի ճիշդ՝ աւանդութիւնը, յայտագիրը սկսաւ դալի յապաղումով: Հակիրճ խօսքեր արտասանեց երաժիշտ Տիդրան Մանսուրեան որ նախագդուշութիւնն ունեցաւ երեկոյթը ի յառաջագունէ փառաւոր որակելու: Երեւի մարքն կ'անցնէր որ նոյն ածականը կարելի պիտի չըլլար գործածել՝ վերջը:

Յաջորդաբար լսեցինք Մկրտիչ Մկրտըչեան (պարիթոն) որ երգեց Մոկաց Միրզա, Ծիրանի Ծառ, Անտունի, Զուլո: Իրեն յաջորդեց Աստղիկ Տէմէեան (մեծծօ-սոփրանօ) որու երգացանկն էր՝ Մարալ ջան, Զինչ ու Զինչ, Կանչէ՛ կը ռունկ, Զեմ, չեմ, չեմ կրնայ, Տըլէ եամման, ապա՝ Նաթալի Պարպարի (սոփրանօ) մեղի հրամցուց՝ Հով արէ՛ք: Միջանկեալ հաճոյքով լսեցինք տաղանդաւոր դաշնակահար՝ Արթիւր Ահարոնեանը Կոմիտասի «Պարեր»ու մեկնաբանութեամբ: Դժբախտաբար, միայն մէկ անդամ կրցանք վինք առանձին լսել, մըննացեալ բաժիններու մէջ, ներկայացաւ միայն որպէս ընկերացող: Կարէն Միրզոյեան (թէնոր) ա բափելլա երգեց Պատարագէն հատուածները, ապա արտասանեց Պարոյր Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն»էն մասեր: Այս առաջին բաժինը փակեց Ջուլթակահար Հայկ Դաւթեան որ նուագեց Կռունկը:

Երկրորդ բաժնին, Հայկ Դաւթեան ա. Ջուլթակի եւ դեկավարի կրկնակ դերերն ունենալով փարիզի սենեկային լիռիք փոքրիկ նուագախումբին մէջ, բաւական տեղափոխումներու առիթ տուաւ, յաճախ ալ սխալ, բայց՝ անցնինք: Լսեցինք Վաղարշապատի պարը, Հաբրբանը, Քէլեր ցոլեր իմ եարը, Գարուն, Կաճաւիկը, Զինար ես, Հօյ նազան, Ալ այլուղ, Երկինքն ամպել ա, Հայաստան, Շուղեր ջան, Քելէ քելէ, Հուսկ՝ Հայրապետական մաղթանք: Այս բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կրկին բերին Աստղիկ Տէմէեան (Քէլեր ցոլեր), Նաթալի Պարպարի (կաճաւիկ), Մ. Մկրտչեան (Հայաստան), Հերմինէ Երիցեան, Մ. Մըկըրտչեան, Ա. Տէմէեան, Կ. Միրզոյեան (Շողեր ջան): Որքան ալ չուզենք չատ խիստ ըլլալ, կարելի չէ սակայն լուռ մնալ երբ Կոմիտասի գործերը կը ներկայացուին այսքան անհոգամ, չընտելու համար՝ թափթփած ձեւով: Բացայայտ էր որ երգիչ եւ նուագախումբ փորձ չէին ըրած, նոյնիսկ այն տպաւորութիւնը կար որոշ պարագաներու (Շողեր ջան) որ առաջին անդամն է որ իրարու կը հանդիպէին, այնքան չուարած էին երգիչները: Հոս, ոչ մէկ արդարացում կայ, եւ մանաւանդ ոչ՝ նիւթականի: Եթէ Կոմիտասի մը յիշատակը յարգելու համար հարկ եղած նիւթական միջոցները չունինք, նախընտրելի է որ հրաժարինք:

Դեռ անդրադառնա՞նք հրապարակ ելած խեղճ ու կրակ յայտագրին ուր ծիծաղելի սխալները կը վխտային: Օրինակնե՞ր: Դաշնակահար Արթիւր Ահարոնեանի քով ճշդուած է՝ սոփրանօ, Տըլէ եամման-ը եղած է Լէյլէ Եաման, Անլռելի Զանգակատունը թարգմանուած է Le clocher incessant, եւլն. եւլն. Չերկարենք: Նոյնիսկ վերջին ժամուն, կարելի էր գրիչով սրբագրութիւններ կատարել:

Թէեւ Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակին նուիրած էր այս ձեռնարկը, բայց, դժբախտաբար Թրինիթէի Եկեղեցւոյ մէջ, վարդապետին թաղումն էր որ կատարուեցաւ:

Ա. Թ. /Ա. Մ.

Յ. Գ. - Առանձին կ'անդրադառնանք քոլոքին որու մասին մինչեւ վերջին վայրկեանը ոչ մէկ մանրամասնութիւն տրուած էր ինչ որ պատճառ եղաւ որ հազիւ 20 - 30 հոգի ներկայ ըլլան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐ (Ջ.)

Հայաստանի դրոշմաթուղթերու վերջին թողարկումները կուգան անգամ մը եւս ճոխացնելու դրոշմասէրներուն ժողովածուները: Օգոստոս 4-ին Հայաստանի Թղթատարական վարչութիւնը լոյս կ'ընծայեր երկու նոր չարքեր:

Առաջինը, նախատեսուած 1993-ի համար, բաղկացած է չորս արժէքներէ՝ 10 եւ 50 լումայ, 10 եւ 25 դրամ: Առնչմէ երեքը կը ներկայացնեն ուրարտական պանթէոնին (կարմիր բլուրի որմնանկարներէն առնուած) գլխաւոր դէմքերը՝ Արեւի չաստուած Շիվին, բնական տարրերուն չաստուած Թէյշբան եւ Մեծն Խալդին: Չորրորդը առանձին է այս չարքին մէջ: Անոր վրայ պետեղուած է Հայաստանի Հանրապետութեան պետական զինանշանին նոր տարբերակը:

Երկրորդ չարքը հինգ տարբեր արժէքներ կը պարունակէ: Այս դրոշմանիշերը հանրութեան կը հրամցնեն «Էջմիածինի Գանձեր»էն հինգ օրինակներ առնուած 1984-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հրատարակած դեղատիպ հատորէն: Առաջին դրոշմաթուղթը՝ 3 դրամ, կը ներկայացնէ Հաւուց Թառի Ամենափրկիչ վանքին «Խաչից Լջեցում» փայտեայ քանդակը (Թ. դար), երկրորդը՝ 5 դրամ, Աստուածածնայ Ս. Նշան վանքին մասնատուփը (ԺԴ. դար), երրորդը՝ 12 դրամ, Սուրբ Կարապետի աջով զարդարուած Մասնատուփը (ԺԴ. դար): Չորրորդը՝ 30 դրամ եւ հինգերորդը՝ 50 դրամ զարդարուած են Սուրբ Թադէոս Առաքեալի նշանաւոր աջով (ԺԷ. դար) եւ 1815-ին պատրաստուած ազատնակերպ Մխիթարի սափորով մը:

Այս երկրորդ չարքին հետ հրատարակուած է «առաջին օր» (premier jour) պահարան մը: Զախ կողմին կը գտնուի պատարագի հայրապետական զգեստներու չքեղ նմոյշ մը (ուշադրութեան արժանի են յատկապէս մետաքսեայ եմխփորոնը եւ մարդարիտազարդ խոյրը):

Այլ կողմը փակցուած են հինգ դրոշմաթուղթերը: Այս պահարանը յոյս տեսած է Օգոստոս 4-ին ինչպէս որ կը փաստէ մասնաւոր կնիք մը որուն կեդրոնը կը գտնուի երկգլուխ Հայրապետական Արծիւը:

Դրոշմանիշներու այս երկու նոր չարքերուն հեղինակն է Հայաստանցի նկարիչ Յարութիւն Սամուէլեան: Անոնց հրատարակութիւնը ու բաշխումը ամբողջ աշխարհին համար Հայաստանի կառավարութիւնը վստահած է ամերիկաբնակ Յակոբ Պարսամեանին:

Փափաքելի պիտի ըլլար որ մօտ ապագային հրատարակուէր հայկական դրոշմաթուղթերու ընդհանուր ծանօթատետր մը որուն մէջ տեղ պիտի գտնէին Հայաստանի առաջին հանրապետութեան, Խորհրդային Հայաստանի եւ հայկական նիւթեր պարունակող բոլոր դրոշմանիշերը:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Յաւելեալ մանրամասնութիւններու համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝
International Stamp Company
P. O. Box 159
Montvale
New-Jersey 07645 — U. S. A.

Լոյս տեսած է՝
«*Mapemonde* 1994» աշխարհագրագիտութեան հանդէսը (*) իր առաջին թիւին մէջ հրատարակած է երեւանի համալսարանի բարեէսագրութեան բաժնին գիտական աշխատող Բաբգէն Յարութիւնեանի յօդուածին ամփոփումը նուիրուած Մովսէս Խորենացիի "Աշխարհացոյցին":

(*) Revue Trimestrielle Internationale de Cartographie — Maison de la Géographie: 17, rue Abbé de l'Epée, 34000 Montpellier.

La revue est éditée par le Groupement d'Intérêt Public *RECLUS*.

ՍՓԻԹՈՒՔԱՀԱՅՈՑ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-65-

Ա՛Խ, ԸԼԼԱՅԻ՛, ԸԼԼԱՅԻ՛...

Ա՛խ, ըլլայի՛, ըլլայի՛,
բախտաւոր մէկն ըլլայի,
եւ դունատ Սփիւռքի
ո՛եւէ դեկավարի
ազգական կամ խնամի
երանելի՛ մ'ըլլայի...

Ի՛նչ փառքի որ ձգտէի,
ի՛նչ աթոռ որ ուզէի,
իսկո՛յն դայն կը ստանայի:
Թէկուզ ոչի՛նչ ընէի,
հիացող կ'ունենայի:
Թէկուզ յանցա՛նք գործէի,
չտեսնող կը դտնէի:
Թէ մը մազս երբ տայի,
ծափողջոյններ կ'առնէի:
Եթէ պահ մը խնդայի,
յաջորդ պահուն ալ լայի,
խնդակցութեան եւ ցաւի
պատգամներ կը ստանայի
ամէն կողմէն աչխարհի:
Մէկ խօսքով՝ իմ այդ յայտնի
դեկավար ազգականի
համայնատարած չուքի
զովութեան մէջ կ'ապրէի:

Ինչո՞ւ այսպէս ողբայի,
ապարդիւն Երազէի,
թէ՝ «Ըլլայի՛ ըլլայի՛,
բախտաւոր մէկն ըլլայի»...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

Սիրելի «Յառաջ»,

«Հալէպի Հայկական Վարժարանները» չահեկան յօդուածին մէջ («Յառաջ», Հոկ. 18) Շառոյեան ցաւ կը յայտնէ թէ Մխիթարեան վարժարանի աշակերտութեան թիւը անկում կ'արձանագրէ. բան մը որ պիտ չատ զարմացուց՝ քանի 1986-էն այսօր տեսուչն եմ վարժարանին եւ նման երեւոյթ չեմ դիտած, ընդհակառակն, 1990-ական թուականներէն ի վեր յարատեւ վերելք արձանագրած է 15 - 35 միտուրի յաւելումով տարեկան: Երկրորդ՝ կը համարիմ որ ընդհանուր թիւի սխալ ընթերցում մը տեղի ունեցած է բացայայտօրէն, քանի աշակերտութեան թիւը 548 չէ, այլ 848:

Յօդուածագրին հետ հեռաձայնային կապ պահեցի հաղորդելու ակամայ «lapsus»ը եւ ապա միայն կ'ուղարկեմ այս ճշդումը:

Շնորհակալութիւն՝
Հ. Յ. ՊԱՅՏԻԿԵԱՆ

Հոկ. 18, 1994

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

FRANCE 3

Հեռատեսիլի Գ. կայանէն, երեքշաբթի (Հոկտ. 25) առաւօտեան 7-ին (Premier Service) *հայկական յայտագիր մը («Ցառաջ»)։*

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

ACTIVITES HEBDOMADAIRES

en collaboration avec la CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

— *Cours de langue et civilisation arméniennes pour tous les niveaux.*
— *Préparation au Baccalauréat.*
— *Cours de chants arméniens.*
— *Eveil : Dessin, peinture, travaux manuels.*

Activités tous les mercredis de 10h à 16h. Le repas de midi est servi aux participants.

Pour tous renseignements téléphoner à :
— Croix Bleue;
— MAJC : 12-14, rue St-Bazile,
Tél. : 91. 50. 15. 09.

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

URGENT

COLLEGE ARMENIEN
SAMUEL-MOORAT
recherche pour son Ecole bi-hebdomadaire

un enseignant(e)

pour cours d'arménien occidental
(langue, littérature, histoire)
enfants de 10 à 15 ans.

Mercredi et Samedi de 9h30 à 16h.

Adresser C.V. + Photo à APECASM
26, rue Troyon, 92310 Sèvres.
Tél. : 47. 41. 60. 26.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

EXOTICA

— Dimanche 23 Octobre à 21 heures

En relation avec la publication de l'ouvrage *Atom Egoyan* (co-auteurs: C. Desbarat, D. Rivière, J. Lageira, P. Virilio), nous vous proposons la projection en avant-première d'*Exotica*, dernier film d'Egoyan, Prix de la Critique Internationale au Festival de Cannes 1994.

Cinémathèque Française
Salle du Palais de Chaillot
7, ave Albert de Mun (entrée jardin)
75116 Paris

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԿԵԴՐՈՆ

երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25
ժամը՝ 20·30-ին
à l'*Espace Julien*
13001 Marseille
(M° Cours Julien)

«ՏԿԶԱՐ»

Հայաստանի հնագոյն նուագարաններու Պետական Նուագախումբ

Ղեկավար՝
ԿԱՐԼԷՆ ՄԻՐԶՈՅԵԱՆ

Մասնակցութեամբ երգիչներ՝
Հ· Յարութիւնեան-ի
Յ· Սարեան-ի
Շ· Յակոբեան-ի
Ս· Նալպանդեան-ի

Պարողներ՝
Ս· Միքայէլեան-ի
Տ· Շիրինեան-ի
Ս· կարապետեան-ի
Ն· Ծառուկեան-ի
Ա· Միրզախանեան-ի

Ժողովրդական երգ, երաժշտութիւն, պար...

Տեղերը ապահովելու համար դիմել՝
Սահակ - Մեսրոպ Մշակ· կեդրոն
339, ave du Prado, 13008 Marseille
Հեռ· - 91· 77· 84. 70

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter-Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
«ATRIUM»
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et *Raffi*

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I*
de Lyon

Troupe de danse *N A R E G*
et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

INFORMATION ARTISTIQUE

Vartan Mamikonian

à Pleyel

avec l'Orchestre Philharmonique
de *Radio-France*
Kenneth Montgomery (direction)
VARDAN MAMIKONIAN (piano)

Programme :

TIPETT : Fantaisie concertante sur un thème de Corelli
PROKOFIEV : Concerto pour piano N° 1
VERDI : Quatre pièces sacrées.

Le Jeudi 27 Octobre à 20 heures
«Salle Pleyel»
252, Fbg St Honoré

LA GALERIE LES CENT

présente

Alex BERLIAN

Peintures,
dessins,
pastels

du 19 octobre au 5 novembre
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous.

8, rue de Jouy, Paris 4e,
Tél.: : 42 77 30 00
M° St-Paul au Pont-Marie

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԸՆԹԱՑԻԿ ԱԶԳԵՐՈՒ ԱՍԿԱԳԻՆԸ

Մահազդ	600	(711,60)
Հոգեհանգիստ	500	(593,00)
Շնորհակալիք	500	(593,00)
Հարսնիք-Նշանուխ	500	(593,00)
Ծնունդ	500	(593,00)

Բոլոր ազգերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ·Վ·Ա· (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ· գումարը)։

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառօրեայ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին։

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել Թերթին վարչութեան։

VOUS DEMANDE DE L'AIDER
EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR,
NEUFS OU ANCIENS :
BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS,
ARTISANAT, BIJOUTERIE,
MARQUETERIE, PETITS MEUBLES,
MAROQUINERIE ETC...
POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

ՁեԶի կը Դիմէ
Դեկտեմբեր 10 եւ 11-ի
Իր վաճառքին Համար
«Շէն»ին Նուիրեցէք
Արժէքաւոր Իրեր, Հին թէ Նոր
Գեղօր, Գիրք, Գորգ,
Գոհարեղէն Եւլն., Եւլն.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre Naïri*
et le *DJ Karnig*

Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures

Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains

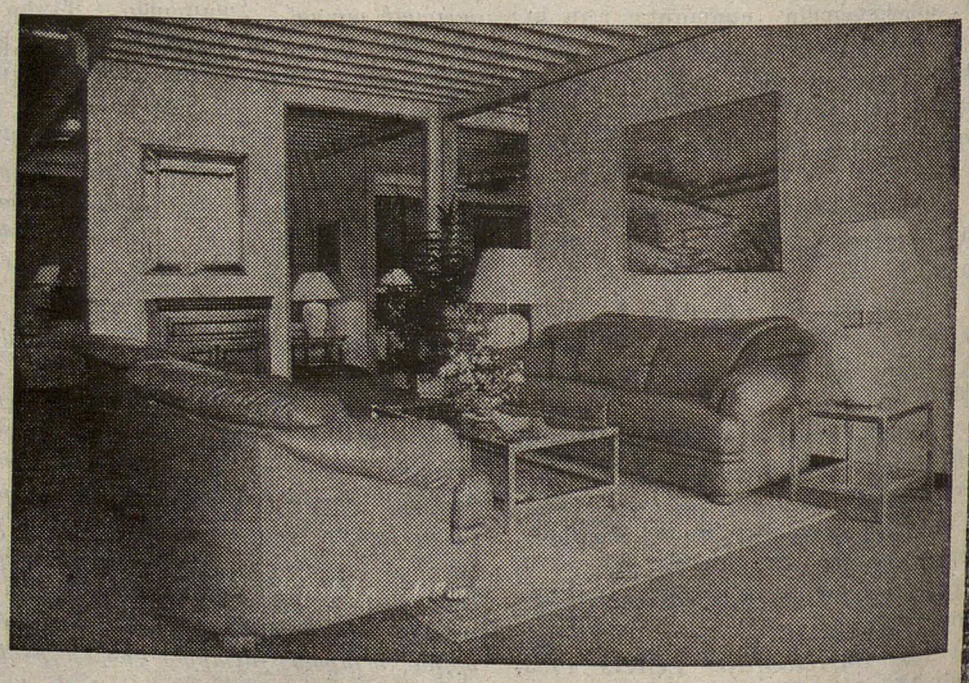
Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.

Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

«Բացախիկ ազգեր» ի բնակարանիդ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25
MARDI
25 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.444 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.444

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ՝ ՓԻԹԵՒՆԱԿԱԲԵՐԴ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով (Հոկ. 22/23) խումբ մը թուրք լրագրողներ երեւան կը գտնուէին Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան հրաւէրով :

Հոկտեմբեր 20-ին, Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը Բարդէն Ալարքցեան ընդունած է 44 լրագրողները եւ միասին ծրծրացած են զանազան հարցեր, ինչպէս Ղարաբաղի հարցի խաղաղ կարգաւորումը եւ այդ ուղղութեամբ հայ-թրքական միջպետական յարաբերութիւնները զարգացնելու հարցեր :

Թուրք լրագրողները, Ուրբաթ օր, Հոկտեմբեր 21-ին, այցելած են նաեւ Միջեռնախարերդ եւ ծաղիկներ դրած յուշարձանին :

Թուրք լրագրողները վերադարձած են Հոկտեմբեր 22-ին : Նախքան վերադարձը, իրենց ի պատիւ ճաշ մը տրուած է Դուլին պանդոկը : Ներկայ եղած են նաեւ Լօրիս Ճղնաւորեանի մէկ համերգին որու կ'արձագանգէր Երկուշաբթի օր (Հոկտ. 24) «Իփրիյէք»ը : Ան կը գրէ որ նուագախումբի ասպարիսին, լ. Ճղնաւորեան պըզտուներով հիւրասիրած է թուրք լրագրողները եւ յայտնած անոնց թէ նամակ մը պիտի գրէ Թ. Ջիլլէրի որպէսզի Արարատէն քար մը դրուի էջմիածնայ եկեղեցւոյ հիմերուն մէջ : Ճղնաւորեան չէ տած է. - «Հայերուն ունեցած սէրը Արարատի հանդէպ աւելի զօրաւոր է, քան՝ Իմէօ եւ Թիւլիէթի սէրը» : Ան աւելցուցած է որ արուեստը քաղաքականութիւնէ վեր, համամարդկային է : Ճղնաւորեան նշած է թէ աշխարհի ամէն կողմը եղած է, Պոլիս ալ կ'ուզէ երթալ, բայց՝ «նախ էջմիածնի տաճարին հիմերուն դնելու համար կը փափաքիմ Արարատէն քար մը բերել» :

***

Հայաստանի վարչապետ Հրանտ Բագրատեանի գլխաւորած պատուիրակութիւն մը տեսակցութիւններ ունեցած է Միջպետական Դրամական Ֆոնտի Հարաւային Եւրոպայի բաժանմունքի պատասխանատու Մուհամմէտ Շամանի գլխաւորած պատուիրակութեան հետ, Մ.Դ.Ֆ.-ի կողմէ Հայաստանին տրամադրուելիք 500 միլիոն տոլար վարկ բանալու հարցին առնչութեամբ : Կարգ մը պայմաններ կան ակայն, ինչպէս՝ հաց, էլեկտրականութեան, փոխադրական միջոցներու եւ հանգնական այլ սպասարկութեանց դիներու չուկայական ազատութիւնը, այսինքն՝ յաւելումը : Ըստ Հայաստանի կառավարութեան բաները վլադիմիր Մանոյեանի կողմէ Ինթերֆաքս մամլոյ գործակալութեան յայտնած տեղեկութեան, կողմերուն միջեւ սկզբունքի համաձայնութիւն գոյացած է. սակայն վարկի յատկացման որոշումը պիտի տրուի Դեկտեմբերին :

***

«ԲՐՄՔՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 20 / 21)

ՀԱՑԸ ԿՐԿԻՆ ԿԸ ՍՂԷ

Դեկտեմբեր 1-էն հացին դինը դարձեալ յաւելում կը կրէ Հայաստանի մէջ : Անհանգանական չէ այլ մթերքներու դիներու բարձրացումն ալ : Հեռեւանք կը նկատուի դիներու ազատ արձակման :

***

ԽԱՓԱՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԱՐԱՐՔ

Հոկ. 19-ին, հեռատեսիլի «Դէմ առ դէմ» յայտագրէն յետոյ տուն վերադարձի ճամբուն վրայ անյայտ անձերու յարձակուածին ենթարկուած եւ երկաթեայ ցղերով հարուածներէ ծանրօրէն վիրաւորուած է հեռատեսիլի մեկնաբան Արամ Աբրահամեան : Ան նախապէս նախարարի մամուլի քարտուղարի պաշտօն կը վարէր :

***

ԴՐԱՄԻՆ ՓՈԽԱՐԺԷՔԸ՝ ՌՈՒԲԼիՈՎ

Ռուսաստանի կեդր. Դրամատունը այլ տարադրամներու շարքին սահմանած է նաեւ հայկական Դրամին փոխարժէքը : 1 Դրամը հաւասար է 8.35 ռուբլիի : Դրամի նկատմամբ նման որոշում կուտան նաեւ Լիւմանիոյ եւ Բելառուսիոյ կեդր. դրամատունները :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ձերբակալած են գերման լրագրողներու խումբ մը, այն մեղադրանքով որ հակաթուրք քարոզչութիւն կ'ընէին : Հոկտեմբեր 22-ին է, Շաբաթ օր, որ ապահովութեան ուժերը ձերբակալած են գերմանական «ԱրՏ» հեռատեսիլի կայանի թղթակիցները, խուզարկելով պանդոկի իրենց սենեակները եւ գրաւելով ֆիլմերը եւ նոթագրութիւնները :

ՊԱԼԱՏԻՒՄ - ՇԻՐԱՔ կը շարունակեն իրենց վինկ - փոնկի խաղը մեծ հրճուանք պատճառելով ձախին, ի մասնաւորի ընկերվարականներուն : Սորպոնի մէջ էր նախ, որ Հոկտեմբեր 22-ին, երկուքն ալ խօսք առին «Սիթէ տը լա ռէիւսիթ»ի 4-րդ հաւաքոյթին : Շիրաք չէշտեց թէ Մեծամասնութեան հարց չկայ, ոչ մէկ մեծամասնութիւն այսքան անվերապահ ձեւով զօրավիգ եղած է կառավարութեան : Հարց մը կայ, կ'ըսէ Շիրաք, ան ալ կառավարութեան հարց է : Գալով Պալատիւրի որ աւելի կանուխ խօսք առած է, ի յառաջադիմէ պատասխանած էր Շիրաքի, չէշտելով կօլիստ ժառանգութեան չարաւիղն ըլլալ : Պալատիւր, դեռ, Հոկտեմբեր 24-ին ալ երկար հարցազրոյցի մը մէջ զոր տըւած է «Ֆիկարօ»ի արտայայտուելով «30 տարուան իր բարեկամին» մասին կ'ըսէ. - Շատոնց է, ժապ, ապատանած է իր կուսակցութեան ծոցը, ինչպէս՝ բերդի մը» : Ժորժ Սիւֆէրի ան նշումին թէ հանրապետին պարտքերը յաւելում կը կրեն եւ ընկերվարականները 3000 միլիառի մասին կը խօսին, Պալատիւր կը պատասխանէ. - «Բաւական երես ունին, ինծի 2.400 միլիառի պարտք մը ձգեցին, ես սկսայ սկիզբէն, զեղչելով պիւտճէի բացերը : Պիւտճէին բացը 340 միլիառ էր, հիմա 275 միլիառ է» :

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ իշխանութիւնները բազմաթիւ ձերբակալութիւններու ձեռնարկած են, իբրեւ հետեւանք Համասի, Հոկտեմբեր 19-ի ռմբակոծին (23 մեռեալ, 40 վիրաւոր), մինչ քանի հազար հոգի փողոց իջած կը պահանջէին Ռապինի հրաժարումը : Գալով Համասին, յայտարարած է որ Իսրայէլի վարչապետը հրահանգ տուած է որ իր դեկավարները ըսպաննուին : Ինք ալ, իր կարգին, կ'ըսէ թէ պիտի հակազդէ որեւէ յարձակումի : Միւս կողմէ, թէեւ, անկարելի չի նկատուիր որ բանակցութիւններ ըլլան Իսրայէլեան իշխանութեանց եւ Համասի միջեւ : Նման հաւանականութեան մը մասին արտայայտուած է Իսրայէլի Արտաքին փոխնախարարը : Համաս ազդարարութիւն մըն ալ ըրած է Ափֆաթի : Ան, կ'ըսէ, պէտք է ընդարձակ «ենթակայութեան» եւ «պայքարին» միջեւ :

ԵՐՈՒՍԱղԷՄԻ իսլամական Ս. տեղեաց հսկողութեան համար, բանակռիւը բուռն է Ցորդանանի եւ Պաղեստինցիներու միջեւ եւ իբրեւ հետեւանք երկու կողմերն ալ մէկական իմամ նշանակած են : Արաֆաթ միտք չունի տակայն տեղի տալու եւ յըստակօրէն յայտարարած է. - «Զիս լաւ լսեցէք, Հիւսէյն եւ Ռապին, Երուսաղէմը Պաղեստինի մայրաքաղաքն է : Սմման կամ այլուր ստորագրուած դաշինքները թան չեն կրնար փոխել» : Արաֆաթ հրաւիրուած չէ այդ դաշնագրին վերջնական ստորագրութեան արարողութեան որ տեղի պիտի ունենայ Հոկտեմբեր 27-ին, Վլինթընի ներկայութեան, Արաբայի հովիտը, ուր հրաւիրուած են, սակայն, 5000 հոգի :

«ՄԵԾՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ ՊԻՏՔ Է ՎԵՐԱ-ՍՏԻՃԱՆԻ»

Տ. ԽՐՈՒՆԻ

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ

Յաւուր խմացանք որ Հինդշաբթի, Հոկտեմբեր 20-ին, Պոսթընի մէջ ուր կ'ապրէր, իր մահկանացուն կնքած է գրագէտ - հրապարակագիր՝ Յակոբ Կարապենց :

Գիտէինք որ զառապարտուած էր, այն օրէն, քանի մը ամիս առաջ, երբ յայտնուած էր թէ կը տառապի փանքրէասի քաղցկեղէ, բայց եւ այնպէս, միշտ յոյսի նշոյլ մը կը մնայ, նոյնիսկ երբ հիւանդութիւնը անդառնալի է ու անդարմանելի :

Բուն անունով՝ Յակոբ Կարապետեան, ողբացեալը ծնած էր 1925-ին, Պարսկաստան : Աւարտելէ ետք ծննդավայրին Հայկազեան - Թամարեան կրթարանը, միջնակարգ ուսումը ստացած է ամերիկեան «Մեմորիըլ Սքուլ» եւ Ֆրանսական «Սէն Լուի» ճեմարանին մէջ (Թեհրան) : Իսկ բարձրագոյն եւ մասնագիտական պատրաստութիւնը ֆանտաս Սիթիի (Մխուրի) եւ Գոլումպիա համալսարաններու մէջ, հետեւելով լրագրութեան եւ հոգեբանութեան :

Միացեալ - Նահանգներ հաստատուելէն ետք, երկար տարիներ վարած է «Ամերիկայի Ձայն» միջազգային լրատուութեան սպասարկութեան հայկական բաժնի խմբագրութիւնը, միաժամանակ աշխատակցելով ամերիկեան մամուլին, չմոռնալով սակայն հայ մամուլը : Անդրէրէն հրատարակուող ամերիկեան հանդէսներու մէջ ալ ունի բանաստեղծութիւններ, պատմուածքներ եւ քննադատական ակնարկներ :

Իր գլխաւոր գործերն են. - Անծանօթ հոգիներ (1970), կարթագէնի դուստրը, ժամանակակից վէպ (1972), Նոր աշխարհի հին սերմնացաններ (1975), Միջնադար պատմուածքներ (1981), Ամերիկեան Շուրջպար, պատմուածքներ (1986), Ադամի գիրքը, վէպ (1983), Անկատար պատմուածքներ (1987), երկու աշխարհ, դրական փորձագրութիւններ (1992) : Վերջերս լոյս տեսաւ իր վերջին հատորը՝ Մի մարդ ու մի երկիր եւ այլ պատմուածքներ (1994) :

Յակոբ Կարապենց մնայուն աշխատակից մըն էր հայ մամուլին, գլխաւորաբար «Հայրենիք»ի, «Պայքար»ի (երբ չարաթաթերթ էր) նաեւ վերջին չորքանին՝ «Նոր Կեանք»ի : Իր պատմուածքներէն ոմանք հրատարակուած են «Յառաջ»ի մէջ :

Լեզուական եւ ոճի ցայտուն շնորհներով օժտուած, գրագէտը սուր դիտող մըն էր եւ կրցած է լաւագոյնս ներկայացնել ժամանակակից մեր կեանքի տիպարները : Դեռ վերջերս, իր նոր հատորին լոյս ընծայումին առթիւ, հրաւիրուած էր Գանատա, ուր հաւաքոյթներ եղան, որոնց արձագանգները առնին դադրեր մեր լուրերու շարքին :

Նոյնիսկ եօթանասունի սեմին հասած Յակոբ Կարապենցի համար, անտեղի չէ, կը խորհինք, ըսել թէ վաղահաս է իր կորուստը, մանաւանդ, օրէ օր, ամայացող հայ հրապարակագրութեան եւ սփիւռքահայ գրականութեան համար :

Դեռ առիթը կ'ունենանք խօսելու իր վաստակին մասին :

Մեր ցաւակցութիւնները իր այրիին եւ զաւակներուն :

Ծնի Խորհրդային Միութեան սահմաններուն մէջ» կ'ըսէ Ալեքսանդր Ռուցկոյ, Նախկին փոխ - նախագահը որ նաեւ ապստամբ զօրավարն էր 1993 Հոկտեմբերի փուչին առեն : «Ֆիկարօ»ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ է որ Ռուցկոյ կը պարզէ իր տեսակէտները : Ան հարցումին թէ ի՞նչ կ'ընէ, կը պատասխանէ. - «Միաժամանակ 3 գիրք կը գրեմ : Երբ ներշնչուած կը զգամ, առաջինով կը զբաղիմ որ գրական փորձագրութիւն մըն է, երբ անտրամադիր եմ, կը վերագծեմ, Մեծ տէրութեան մը անկումը եւ երբ յաւ տրամադրուած եմ Մեծ Ռուսաստանի վերածնունդին կը նուիրուիմ» : Ռուցկոյ, զանազան տարբերակներ նկատի առնելէ ետք, մէկ լուծում կը տեսնէ ապագային համար. - «Ի՞նչ է պետութիւն մը : Ի՞նչ է կայսրութիւն մը : Ի՞նչ ըրին Ռուսաստանի : Կաոր կաոր ըրին եւ սահմաններ բարձրացուցին : Որո՞ւ օգտակար են այդ պատնէշները : Ժողովուրդնե՞րուն : Ժողովուրդները աւելի անկախութիւն կը փափաքին, ոչ՝ պատնէշներ : Հիմա, Ռուսաստանը 135 պետութիւնները՞ւ պիտի բաժնենք, որովհետեւ 135 ցեղ կայ մեր հողին վրայ : ... Ի՞նչ պիտի ըսէին Ֆրանսացիք եթէ իրենց երկիրը 32 պզտիներու բաժնել ուզէին : ... Մեծն Ռուսաստանը պէտք է վերածնի Խորհրդային Միութեան սահմաններուն մէջ : Ոչ ոքի պարտադրելու հարց կայ որ ռուսական դաշնակցութեան մէջ մտնէ, բայց, անոնք որոնք կը մերժեն, պէտք է դիտնան թէ վերջացած են Մոսկուայի հետ առանձնաշնորհեալ յարաբերութիւնները : Այլեւս ոչ՝ ձրի քարիւղ կամ ածան կաղ, վարկով կենսական նիւթեր, տնտեսական հատարակաց դօտի եւայլն : Ռուցկոյ չի հաւատար ներկայ ՀԱՊ-ին (Հատարակապետութիւն Անկախ Պետութեանց) որ ոչինչ լուծած է, պատերազմները իրարու կը յաջորդեն, կ'ըսէ, «Արխազիա Վրաստանի դէմ, Ադրբեջան Հայաստանի դէմ, Մոլդովա Տնեստրի դէմ, Տաճիկստան, Ջէչէնիա եւայլն» :

ԵԳԻՊՏՈՍԻ մէջ, սպաննուած է բրիտանացի գրօսաշրջիկ մը, որ միւնիխեան մը մէջ էր եւ ան թիւրախ եղած է իսլամական խումբերէ մէկուն հետ : Ան ենթարկուած է ահաբեկչական գործողութեան մը, որ ստիպած է զինք ետ դառնալ Լոնտոն : Ան ունեցած է ուղեղի վիրահատութիւն մը, որ ետք ալ ունի տեսողական դժուարութիւններ :

Ռուսիոյ Դաշնակցութեան Ատենապետ Սերգէյ Շախրայ, որ Ռուցկոյի մտերիմ բարեկամ մըն է, կը հաստատէ թէ Ռուցկոյ ոչ միայն ուղեղի վիրահատութիւն մը տարած է, այլ նաեւ սրտի կաթուած մը : Ան կը յուսայ որ Ռուցկոյ շուտով պիտի կարենայ վերադառնալ Ռուսիա եւ իր ուսերուն դնել պատասխանատուութիւնները :

Ռուցկոյ ծնած է 1947-ին, Ուկրանիոյ մէջ, Հոկտեմբեր 23-ին սպաննուած են Ազնուրհնեան Օդուժանոցի միաբանութեան եւ 30 տարի է Ալժերիա կը դանուէին ու մերժած էին հեռանալ :

ԿԱՆԱՉՆԵՐԸ նշանակեցին նախագահական իրենց թեկնածուն յանձին Տիկին Տոմինիք Վուանէի :

ՊԱՊԸ «առողջական պատճառներով» հրաժարեցաւ ներկայ ըլլալէ Ս. Պետրոսի Ուրբաթ իրիկուան ժամերգութեան : Կը թուի որ Ցովհ. Պօղոս Բ. չատ յոգնած է :

ԿԻՐԳԻԶՆԵՐԸ 72.9%-ով հաւանութիւն տուին հանրաքուէին, որ կ'առաջարկէր միակ ժողովը փոխարինել երկու ժողովէ կազմուած Խորհրդարանով մը :

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն, Վալանսի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ 1 կէտով պարտուեցաւ Ալէսէն, այս վերջնոյն դաշտին վրայ : Այժմ՝ 15-րդ է Լաւալի հետ 17 կէտով : Այս դասակարգի մրցումներուն մեծ անակնկալն էր Մարսէյլի Օլէնպիքի պարտութիւնը, իր իսկ դաշտին վրայ՝ 0 - 4 Շաբաթօրէին : Կը մնայ սակայն դասաւորման գլուխը, բայց այլեւս առանձին չէ, իրեն հետ, նոյն գիրքին վրայ է Կէնկան 33 կէտով :

***

Ֆութպոլի Եւրոպայի Դաշնակցութեան որոշումով Ադրբեջանի արգիլուած է Եւրոպայի Պետութեանց Բաժակի խաղերը խաղալ իր հողին վրայ : Այս որոշումին որպէս զրպարտաճառ ցոյց տրուած է երկրին քաղաքական ներքին անկայունութիւնը : Ադրբեջան յառաջիկայ իր մրցումները մեծ հաւանականութեամբ կը խաղայ նախկին խորհրդային դրացի այլ Հանրապետութեան մը մէջ :

ԱՄՄԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԸ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Յորդանանի հայկական գաղութը ունի հին անցեալ մը։ Երկրին մէջ Հայերու հետքերը մեզ կը տանին եօթը դար եա, մինչեւ ԺԹ. դար, Հեթում Թագաւորի օրերը։ Այդ շրջանին Հայեր նօսր թիւերով ապրած են երկրին զանազան մասերը։ 1915-ի Եղեռնէն եաք, մանաւանդ 1920-ական թուականներու սկիզբը, Տէր Զօրէն եւ այլ վայրերէ գաղթական բեկորներ ապաստան գտած են Յորդանանի կարգ մը քաղաքներու մէջ՝ Ամման, Փեթրա, Քարաք, Իրպիթ, Զարքա եւ այլն։ Սակայն, իրրեւ կազմակերպուած գաղութի ծնունդեան թուական կարելի է նկատել 1948-ը, երբ հրեայ - արաբ պատերազմի օրերուն 4 -- 5·000 Հայեր Պաղեստինէն փախչելով Ամման ապաստանեցան եւ անոնք է որ կազմակերպեցին հայկական գաղութը։

Ներկայիս Յորդանանի մէջ կ'ապրին շուրջ 3·000 Հայեր, ստուար մեծամասնութեամբ Ամման մայրաքաղաքին մէջ։

Գաղութը, իրրեւ ենթակառոյց, ունի քաղաքական երկու հոսանքներու պատկանող միութիւններ, օժտուած՝ ակումբներով, եւ մշակութային գործունէութեան իրրեւ դաշտ՝ եկեղեցի մը եւ դպրոց մը։ Զոր ենթակառոյցները կը բանին եւ ունին աշխոյժ գործունէութիւն մը։

Ըսինք՝ կան երկու ակումբներ։ Երկուքն ալ՝ դէմ դիմաց, գեղեցիկ կառոյցով եւ զանազան բաժանմունքներով։

Ակումբներէն մին կը պատկանի Հայ Մարմնակրթական Ընդհանուր Միութեան (Հ· Մ· Ը· Մ·), որ ունի շուրջ 200 անդամ եւ սկաուտներ, պասքէթ պոլի խումբ մը՝ յաղթանակներ նուաճած։ Շուրջ երկու տասնամեակ վարձու կալուածներու մէջ գործելէ եաք Հ· Մ· Ը· Մ·-ը 1960-ին օժտուած է ներկայ ակումբ - հաւաքավայրով, որ ունի դաշտ, սրահ եւ գրադարան։

Երկրորդ ակումբը կը պատկանի Ազգային Մարզական Միութեան (Ա·Մ·Մ·), որ ունի շուրջ 200 անդամներ, երիտասարդական եւ մարզական խումբեր, Տիկնանց մարմին մը։ Ա·Մ·Մ·-ն ալ երկու տասնամեակ զանազան վայրերու մէջ գործելէ եաք՝ 1973-ին, Երուսաղէմի պատրիարքարանի կողմէ տրամադրուած հողին վրայ կառուցած է նոր երկյարկանի շէնքը, որ ունի խաղավայր, սրահ, գրադարան։ Միութիւնը ունի նաեւ թատերախումբ մը։

Դէմ դիմաց գտնուող երկու ակումբներն ալ բաց են ամէն օր։ Հոն կը յաճախեն առաւելաբար երիտասարդներ եւ պատանիներ զբաղելու զանազան խաղերով՝ պասքէթ պոլ, փինկ փոնկ, ճատրակ, նարտի եւ այլն, ինչպէս նաեւ երբեմն օգտուելու գրադարանէն։

Ուրախալի է այն երեւոյթը, որ Ամմանի մէջ այս երկու ակումբները՝ քաղաքական տարբեր մտածողութիւն ունենալով հանդերձ՝ անոնց ղեկավար մարմինները կը գործեն առողջ մթնոլորտի մը մէջ։ Պայքար չկայ։ Մէկը միւսին կազմակերպած ձեռնարկը կը քաջալերէ, խանդավառ չի հանդիսանար, չի խաչաձեւեր։ Ապրիլ 24-ի ոգեկոչումը, օրինակ, տեղի կ'ունենայ ամէն տարի ակումբի մը սրահին մէջ։

Ամմանի մէջ բեղուն գործունէութիւն մը ունի Հայ Օգնութեան Միութիւնը (Հ·Օ·Մ·), շուրջ 150 անդամուհիներով։ 1960-ին, երբ կառուցուած է Հ·Մ·Ը·Մ·-ի ներկայ ակումբը, Հ·Օ·Մ·-ը յատկացուցած է շինութեան ծախքին կէսը։ Հ· Օ· Մ·-ի աշխատանքներուն մեծ մասը կեդրոնացած է կարիքաւոր ընտանիքներու, հիւանդներու եւ կարօտեալներու օգնութեան վրայ։

Ի դէպ, գաղութին երեք կազմակերպութիւններն ալ՝ Հ·Մ·Ը·Մ·, Ա·Մ·Մ· եւ Հ·Օ·Մ·, իրենց կարեւոր օժանդակութիւնը ցուցաբերած են եւ կը շարունակեն օժանդակել Հայաստանին եւ Արցախին։ Հայաստանի անկախութեամբ, պետականութեան ամրապնդմամբ եւ Արցախի ժողովուրդի յաղթանակներով խանդավառ գաղութ մը։

Ամմանի Հայաստանեայց Առաքելական միակ եկեղեցին կը կոչուի Ս· Թադէոս։ 1960-ին է որ Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը ձեռնարկած է հայկական եկեղեցի մը եւ դպրոցի մը շէնքի կառուցման։ Համալիրը կը գտնուի շրջանի մը մէջ, որ կը կոչուի Հայ էլ Էրմէն, այսինքն՝ Հայկական Թաղ։ 1962-ին աւարտած է շինութիւնը վարժարանին, որուն նախակրթարանի բաժնին բարերարն է ամերիկահայ Վահրամ Իւզպաշեան, իսկ մանկապարտէզի բաժնինը՝ Գ· Կիւլպէնկեան։

Պէտք է նշել որ գաղութը սահմանադրական իմաստով թեմական կառոյց չունի, քանի որ եկեղեցին եւ դպրոցը սեփականութիւնն են Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանին եւ Պատրիարքն է որ կը նշանակէ հովիւը, ինչպէս նաեւ Ազգային Տեղական Խորհուրդը (7 հոգիէ բաղկացած)։

Ս· Թադէոս Եկեղեցւոյ մէջ, որ գեղեցիկ ու հայկական ոճով կառուցուած է, ամէն Կիրակի կանոնաւոր կերպով պատարագ կը մատուցուի։ 1978-էն ի վեր գաղութին հոգեւոր պետն է Վահան Եպիսկոպոս Թօփալեան, որ, իրրեւ Ամմանի պատրիարքական փոխանորդ, ի պաշտօնէ նաեւ վերատեսուչն է Իւզպաշեան - Կիւլպէնկեան վարժարանին։

Ամմանի հայկական վարժարանի կեանքին մօտէն ծանօթանալու, կրթական - դաստիարակչական աշխատանքներուն իրազեկ դառնալու նպատակով հանդիպում մը ունեցայ Թիրայր Զգրըզճեանի հետ, որ շուրջ 40 տարիէ ի վեր կը վարէ գաղութի դպրոցին փոխ - տնօրէնի եւ հայերէն լեզուի ուսուցչի զոյգ պաշտօնները։ Տրուած տեղեկութիւններէն պարզուեցաւ որ մանկապարտէզը կը բաղկանայ երկու դասարաններէ, ուր կը յաճախեն աւելի քան 40 երախաներ՝ 4 - 5 տարեկան, իսկ նախակրթարանը՝ 6 դասարաններէ, 110 - 120 աշակերտներով։ Այս տարի նախակրթարանը տուած է 18 շրջանաւարտ։ Դպրոցը աւարտող աշակերտները դիւրութեամբ կ'ընդունուին օտար որեւէ վարժարան։

Մօսլով աշակերտութեան թիւի յաւելումի կամ նուազումին վերաբերող հարցին մասին, Պր· Զգրըզճեան կը նշէր· - «Մեր աշակերտութեան թիւը ընդհանրապէս եղած է 180-էն 200 հոգի· բայց, դժբախտաբար, կարծէք ամէն տարի նուազում մը կ'արձանագրէ դպրոցը։ Հիմիկէն տասը հոգի կամ կը ճամբորդեն, կամ ալ իրենց դպրոցը կը փոխեն։ Ուրեմն, միջին հաշուով կրնանք ըսել որ յառաջիկայ տարեշրջանին պիտի ունենանք 160 աշակերտներ՝ մանկապարտէզ եւ նախակրթարան»։

Կը հետաքրքրուիմ աշակերտութեան թիւի նուազումին պատճառով· կը հարցնեմ թէ միայն ճամբորդութի՞ւն է, թէ կան ուրիշ ազդակներ կամ պատճառներ եւս։ Փոխ - տնօրէնը կը պատասխանէ· «Դիմադրաբար ճամբորդութեան հետեւանք է, բայց կան նաեւ այլ պատճառներ։ Ոմանք իրենց տան հեռաւորութիւնը պատրուակ ծառայացնելով իրենց զաւակները կը դրկեն իրենց տան մօտ գտնուող դպրոցները։ Ասիկա պարզապէս պատրուակ մըն է, երբ նկատի առնենք որ մեր աշակերտներուն 70 առ հարիւրը հաւաքական փոխադրամիջոցով կը հաւաքեն հեռաւոր թաղամասերէ· դպրոցը այդ յարմարութիւնը ընտրած է բոլորին համար։ Պէտք է շեշտել որ նիւթական պատճառ գոյութիւն չունի, որովհետեւ կարիքաւոր ընտանիքներու զաւակները ունին իրենց բարեբարները։ Սակայն, չկարծէք որ գաղութին մեծահարուստներն են որ բարերարութիւն կ'ընեն կամ սաւ կը պահեն։ Ո՛չ։ Տեղաբնակ Հայերը սաւեր չեն պահեր, այլ պարզապէս նիւթական յատկացումներ կ'ընեն դպրոցին, այդ ալ շատ փիչ չափով։ Բարեկեցիկ անձնաւորութիւններ ընդհանրապէս անտարբեր կը գտնուին դպրոցին նկատմամբ։ Ունինք մեծահարուստ - չընսելու համար միլիոնատէր - Հայեր, որոնք շատ դիւրութեամբ կրնան այս դպրոցը պահել եւ այս դպրոցին պէս երկու հատ ալ կրնան փիճանսաւորել, բայց, դժբախտաբար, անտարբեր են։ Այս անտարբերութեան պատճառը ցայժմ չեմ կրցած հասկնալ»։

- Ազգային դիտակցութեան պակա՞ս, արդեօք, - կը հարցնեմ։

- Այո՛, հաւանաբար, - կը պատասխանէ փոխ - տնօրէնը։

Կը հետաքրքրուիմ դպրոցին պաշտօնէութեամբ, աշխատավարձով, կրթաթոշակով եւ այլ հարցերով։ Կ'իմանամ որ ուսուցչական կազմը բաղկացած է 13 հոգիէ, ներառեալ տնօրէնն ու Վահան Եպիսկոպոսը, որ կրօնք կը դասաւանդէ։ Ինչպէս յիշեցինք, Վահան Եպիսկոպոս դպրոցին վերատեսուչն է ի պաշտօնէ, իսկ տնօրէնուհին Տիկին Նուարդ Ազիզեանն է, նշանակուած՝ պետութեան կողմէ։ Ինչ կը վերաբերի մեր խօսակիցին՝ Թիրայր Զգրըզճեանի, ան դպրոցին փոխ - տնօրէնն է, քարտուղարը եւ հայերէն լեզուի ուսուցիչը, շուրջ 40 տարիէ ի վեր։ Աշակերտի մը տարեկան կրթաթոշակն է 150 տինար, որ կը համապատասխանէ 220 տոլարի, ինչ որ չնչին գումար մըն է։ Դպրոցին տարեկան պիւտճէն 40 - 45·000 տինար է (շուրջ 60 հազար տոլար)։ Պիւտճէին բացը կը հոգան Գ. Կիւլպէնկեան հաստատութիւնը եւ Հ· Բ· Ը· Միութիւնը։ Կան շուրջ 20 աշակերտներ, որոնք ձրի կ'ուսանին։

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿԱՊԻԿԸ, ՆԱԽԱՄԱՐԴԸ ԵՒ ՄԵՆՔ

Վերջերս լրատուիւները յայտարարեցին թէ Եթովպիոյ հնագիտական շրջաններէն մէկուն մէջ գտնուած է կզակի բեկոր մը որ մասնագէտներու կարծիքով կը պատկանի ամենահին մարդակերպին։ Այդ վայրէն 100 քիլոմեթր հարաւ, 1974-ին գըտնուած էր ուրիշ մարդակերպ մը - Լիւսի - որ ամենահինը կը նկատուէր մինչեւ այսօր։ Այս մարդակերպերը որոնք ապրած են չուրջ 4 միլիոն տարի առաջ, մարդ էակին եղափոխութեան հոլովոյթին մէջ ամենահին կապն են նախամարդուն եւ ափրիկեան այսօրուան կապիկներուն հասարակաց նախահօր հետ։

Երկրագունտին վրայ կեանքը սկսած է 4·2 միլիառ տարի առաջ ու անկէ ի վեր ստեղծուած են բազմաթիւ արարածներ։ Ամէն անգամ որ մասնագէտներ բրածոյ մը կը յայտնաբերեն, երկրաբանական վերջին ծայր անկատար ըլլալու վարկած մը։ Մինչդեռ պէտք էր հասկընալ հետեւեալը· մարդն ու շէմփանզէն հասարակաց նախահայր մը ունէին որուն տարիքը ութ միլիոն տարի էր։

Նախամարդուն, կամ մարդակերպերուն վերաբերող գտածոները միշտ վայր կ'ունենան Ափրիկեան ցամաքամասին արեւելեան շրջանները, գլխաւորաբար Քէնիա, Եթովպիա։

Գտնուած բեկորներուն մէջ չկայ լման կմախք մը, ինչպէս Լիւսի անուանուածը· այսուհանդերձ, անկարելի չէ կզակի, գանկի ոսկորներէ որոշ հետեւութիւններու յանգիլ։

Նորագոյն գտածոն որ Ռամիտուս կոչուած է, աֆարական լեզուին ռամիտ արմատէն կազմուելով, կարճ կզակ մը ունի· անոր գանկին եռեւի ու առջեւի մասին վրայ ծակեր կան, ինչ որ կը նշանակէ թէ այդ մարդակերպը պէտք է երկու ոտքերուն վրայ կանգնած ըլլայ։ Ակռաներուն քննութիւնը ցոյց տուած է որ բանջարակեր էր, կ'ապրէր գետնին, կամ ծառերուն վրայ։ Մինչ Լիւսին աւելի լայն ախորժակներ ունէր ու երբեմն որսի կենդանի մը աւելորդ չէր նկատեր իր ճաշացուցակին մէջ։

Ռամիտուս, այնպէս կ'ենթադրուի որ կը քալէր ու կը մագլցէր։ Ցայտնաբերող դիտնականը՝ Ուայթ կը կարծէ թէ երկոտանի էր, բայց աւելի վստահօրէն կարենալ արտայայտուելու համար տնհրաժեշտ է ունենալ կոնքի ոսկոր մը։ Լիւսիին պարագային ճշդուած էր որ անմարժ քալուածք մը ունէր, իր կոնքերը կ'ոլորէր եւ ոտքերը կը խաչաձեւէր։ Ռամիտուսի մասին կարելի չէ նոյն վստահութեամբ խօսիլ։

Հետաքրքրական է որ մարդակերպերու պատկանող գտածոներու հետ մարդակապիկին նոյն շրջանի նախնիքներուն պատկանողներ ալ չեն յայտնաբերուիր։ Գիտնականներու կարծիքով նման յայտնաբերում մը մեծ աւանդ պիտի բերէ մարդկային սեռին ծագումի վարկածներուն։

ՔԱՂՀԱՆ

Գերմանահայ նամակաւոր

ՎԱՀՐԱՄ ԹԱԹԻԿԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ՝ ՔԷՕԼՆ

Վահրամ Թաթիկեան ծնած է 1949 թուականին՝ Երեւան։ Զաւակն է դերասան Շահէն Թաթիկեանի եւ Շաքէ Վարսեանի («Հայրենիքի Ձայն» թերթի խմբագիր եւ ափիւռքահայագիտեան հետ մշակութային կապի կոմիտէի երկարամեայ բաժնի վարիչ)։

Վահրամ հասակ առած է սոալինեան բռնակալութեան եւ յետպային համայնավար վարչակարգի տակ։ Շնորհիւ իր մօր, փոքր տարիքէն ծանօթացած է աբեմտահայ դրականութեան (մասնաւորապէս Թէքէեան, Մեծարենց, Սիամանթօ) եւ նաեւ Ֆրանսական երգարուեստի, յատկապէս Ժագ Պրելի։ Փոքր տարիքէն զբաղած է դրականութեամբ եւ երգով յօրինելով։ Առաջին երգը գրած է 16 տարեկանին։ Հրատարակած է երկու գիրքեր եւ անդամ է Հայաստանի Գրողներու Միութեան։

Վահրամ Թաթիկեան, ինչպէս նաեւ նոյն ձեւի երգիչ - երաժիշտներ Արթիւր Մեսճեանը, Ռուբէն Երեւանցին լաւ աշխոյժով չէին դիմաւորեր համայնավար վարչամեքենայի օրերուն։

1988 թուականի ժողովրդային չարժման Վահրամ Թաթիկեան մեծ դեր խաղաց։ Փետրուարեան մեծ ցոյցերուն հնչեց իր «Ղարաբաղ - Ղարաբաղ» երգը, ունեցաւ ելոյթներ, համերգներ՝ որոնց հասոյթը տրամադրեց ազատամարտիկներու ընտանիքներուն։

Սեպտեմբերին Վահրամ Թաթիկեան հրաւիրուած էր Շուէյտ (Շուէյտի Գրողներու Միութեան հրաւէրով) ուր ունեցաւ եօթը համերգներ, եւ յետպային անցաւ Գերմանիա։

Այս առիթէն օգտուելով Քէօլնի «Կոմիտաս» երգչախումբի վարչութիւնը, Սեպտեմբեր 19-ին կազմակերպեց համերգ մը որուն ներկայ եղան 55 հոգի։

Թաթիկեանի ծրագիրը բաղկացած էր դիմաւորաբար երեք մասէ։

Ա· - Արցախեան ազատագրական պայքարի նուիրուած երգեր, ձօնուած զոհուած ազատամարտիկներու Սամուէլ Շահմուրատեանի, Մոնթէ Մելգոնեանի, եւլն։

Բ· - Արեւմտահայ - Պոլսահայ բանաստեղծներու բառերով գրուած երգեր ինչպէս Զահրատի՝ «Լու»ն, «Մայրուն»ը։

Գ· - Սիրային - Լիրիկական երգեր ընկերակցութեամբ իր կնոջ Մարիամ Թաթիկեանի։

Վահրամ Թաթիկեանի համերգը իր տեսակին մէջ եզակի իր ոգիով, ուժով ու խորքով, թէեւ մեր ցած մշակութային մակարդակ ունեցող գաղութին համար ծանր էր, բայց ինչպէս Գերմանիոյ Հայոց առաջնորդը Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան իր վերկման խօսքին մէջ ըսաւ՝ «չատ մտածումներու դուռ բացաւ»։

***

ԱՐՑԱԽԷՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ ԲՈՒԺՄԱՆ ԿՈՒԳԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գերմանիոյ Օպըրհաուզըն քաղաքին մէջ գտնուող «Ֆրիտրնստորֆ» (բառացի թարգմանութիւնը՝ խաղաղութեան գիւղ) կազմակերպութիւնը բուժման համար Գերմանիա բերած է Արցախէն եւ Հայաստանէն 8 մանուկներ, 4-էն 13 տարեկան, անոնք ձրի կը բուժուին Գերմանիոյ տարբեր հիւանդանոցներու մէջ։ Այս առիթով «Տուիսպուրկի Հայ Համայնքը» զօրաշարժի ենթարկած է իր անդամները, որպէսզի կանոնաւորաբար այցելեն այս հիւանդ եւ իրենց տուներէն հեռու գըտնուող մանուկներուն, խնամեն եւ մանաւանդ հոգեկան թիկունք ըլլան անոնց։

Հետաքրքրուող հայրենակիցները կրնան կապուիլ համայնքի տեղեկատու Պր· Կարապետ Գոյոքի միջոցով։

Հեռաձայն· -- 02064 -- 98447

ՐԱՖՖԻ ՊԵՏՐԻԿԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՓԱՐԱՋ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՆՈՐ ԿԱՄՈՒՐՋ ՄԸ

Քասախ գետի վրայ կը կառուցուի նոր կամուրջ մը, որ իր տեսակին մէջ երրորդն է Հայաստանի մէջ, Հանրապետութեան ընդհանրը կարճ ճամբով իրարու կապելու առումով: Կը նախատեսուի այս տարի պղտին գործածութեան յանձնել ալ կողմի մասը եւ սկսիլ բեռներու վերադրութեան:

***

1700-ԱՄԵԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան ընդունած է Կաթողիկոսի տեղապահ Թորգոմ Արք. Մանուկեանը, որու հետ քննարկած է «Քրիստոնէութիւն 1700» ծրագրի մշակման առընչուող հարցեր:

***

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հայաստանի հեռատեսիլը ֆրանսացի ծանօթ թատերագիր Ֆրանսիս Վէպէրի նուիրուած չաբաթ մը կազմակերպած է: Հոկտեմբեր 10-ին սկսած են անոր երկասպատում «Գործարք» թատերգութեան հերթական սիրուները, թերթօնի ձեւով: Բեմադրութիւնը կատարած է Եդուարդ Բագրատեան:

***

Արտասահմանի հետ մշակոյթի կապի եւ համագործակցութեան միութեան մէջ հանդիպում մը կազմակերպուած է Գլօբ Մուլթիֆեյնի հետ: Նախաձեռնարկ կազմակերպութեան՝ «Հայաստան - Ֆրանսա» Միութեան նախագահը խօսք առնելով ծանօթացուցած է հիւրը: Ապա արծարծուած են մշակութային եւ համայնքային կեանքի, ինչպէս նաեւ «Հայաստան - Ֆրանսա» միութեան եւ Ֆրանսահայութեան կապերը ամրապնդելու հարցեր:

***

«Զօրավար Անդրանիկ» զիտական իր թիմին համար պատմութեան դոկտորի վկայագիրի արժանացած է Տիմբրոյթէն Անդրանիկ Զէյլէպեան: Հոկտեմբեր 12-ին վկայագիրը իրեն յանձնած է բարձրագոյն որակաւորման Ցանձնաժողովի նախագահ Արեգ Գրիգորեան:

***

ԵՐԵՒԱՆ - ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԱՆՈՆԱՒՈՐ ԳԻԾ

Հոկտեմբեր 31-ին կը նախատեսուի Երեւան - Մոսկուա կանոնաւոր գիծին առաջին թռիչքը, զոր կ'ապահովէ «Սէրոփլոթ - Ռուսաստանի օդային միջազգային գիծեր» բաժնետիրական ընկերութիւնը: Երեւանի մէջ բացուած է ընկերութեան ներկայացուցչութիւն մը:

***

ԽԱՉՔԱՐ՝ ԻՆՆԵՍՓՈՅԻ ԿԵԴՐՈՆԱՏԵՂԻՆ

Քրիստոնէութեան Հայաստանի կողմէ պետական կրօնք հռչակման 1700-ամեակին առթիւ հայկական խաչքար մը կը զետեղուի ԻՆՆԵՍՓՈ-յի կեդրոնատեղին, պալ տարի, անոր 28-րդ համաժողովի օրերուն:

***

ՀԱՅԿ. ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԲԱՑՈՒՄ՝ ԱԼՄԱ - ԱԹԱՅԻ ՄԷՋ

Ղազախստանի մայրաքաղաքին մէջ Հոկտեմբեր 17-ին պաշտօնական հանդիսութեամբ բացումը կատարուած է Հայաստանի դեսպանատան եւ պարզուած՝ Եռագոյնը: Այս առթիւ առժամեայ գործավար Արման Մելիքեանի կողմէ արուած ընդունելութեան ներկայ եղած են Ղազախստանի պետական եւ հանրային գործիչներ, օտար դիւանագէտներ, հայ համայնքի ներկայացուցիչներ:

***

ԵՐԿՖՕՍՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

«Համաչխարհային Համակեցութիւն» ամերիկեան Հիմնադրամը Հոկտ. 22 - 29 կը կազմակերպէ Հայաստանի, Լ.Ղ.Հ-ի եւ Ադրբեջանի հանրային գործիչներու հանդիպում, որ չարունակութիւնն է տարի մը առաջ Սան - Ֆրանսիսքօ տեղի ունեցած երկխօսութեանց՝ Ղարաբաղի հակամարտութեան չուրջ:

***

ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳՐԻ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Արտաքին նախարարութեան մէջ, Հոկտ. 13-ին, Հայաստանի կառավարութեան եւ Դաղթականութեան միջազգային կազմակերպութեան միջեւ համաձայնագիր մը ստորագրուած է որ կը նախատեսէ վերադիւչեալ հաստատութեան գրասենեակ մը բանալ Երեւանի մէջ: Հայաստան այս կազմակերպութեան անդամ է 1993-էն ի վեր:

***

ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Հոկտեմբեր 17-ին փոխ - նախագահ Գ. Յարութիւնեան ընդունած է Ինտոնեզիոյ լիազօր դեսպան Ռ. Հ. Կուռնիադը, որ իրեն յանձնած է հաւատարմագիրը: Ան իր երկիրը կը ներկայացնէ միանգամայն Ուկրանիոյ մէջ:

***

Հոկտեմբեր 16-ին Գահիրէի դեսպանատան մէջ ստորագրուած հայ - էրիթրէական փոստաթուղթով դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատուած են երկու երկիրներու միջեւ:

***

ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ ԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

Հոկտեմբեր 16-ին Երեւանի ամերիկեան համալսարանին մէջ տեղի ունեցած աւարտահանդէսին, 75 հայ երիտասարդներու յանձնուած են ճարտարագիտութեան կամ գործարար ղեկավարման վկայականներ, արժանանալով մագիստրոսի կոչումի:

***

ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝ «ԱԽՏՈՐՈՇՈՒՄ»

«Ախտորոշում» բաժնետիրական ընկերութիւնը որ աւելի քան 200 նախաճեռնութիւններով նորութիւններ բերած է բժշկական բնագաւառէն ներս, ունի հինգ կեդրոններ՝ Երեւան, Գիւմրի եւ Գորիս, նաեւ իր մասնակցութեամբ դրասենեակ մըն ալ բացուած է Մոսկուայի մէջ: Բաժնետիրական այս ընկերութեան չրջանակներուն մէջ հաստատուած են առեւտրական դրամատուն, բժշկական ապահովագրութեան ընկերութիւն, ներդրումի հիմնադրամ, շինարարական ձեռնարկութիւն: Այս նախաձեռնութեան գլխաւոր նպատակն է չուկայական յարաբերութիւններու գործընթացին մէջ բժշկութեան համարկումը:

***

Ս. ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆԻ 75-ԱՄԵԱԿԸ

Հոկտեմբեր 15-ին, «Արամ Խաչատրեան» համերգասրահին մէջ հանդիսաւոր կերպով նշուած է բանաստեղծուհի Սիլվա Կապուտիկեանի ծննդեան 75-ամեակը: Խօսք առած են ակադ. Եդուարդ Ջրբաշեան, երգչուհի փրոֆ. Տաթեւիկ Սազանդարեան, երգահան Եդ. Միրզոյեան եւ ուրիշներ: Արտասանուած են մեծարեալին գործեր: Վերջին խօսքը արտասանած է Սիլվա Կապուտիկեան:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ ՑՈՒՑԱԲԵՐՈՒԱԾ ՆՊԱՍՏՆԵՐԸ

Հայաստան մաս կը կազմէ այն երկիրներուն, որոնք առաւելագոյն կ'օգտուին Համաչխարհային Դրամատան նպաստներէն: Այս հսկայ կազմակերպութեան նախապայմաններէն մէկն է կառոյցի փոփոխութիւններ, զորս Հայաստան իրագործեց առաջինը՝ անկախութիւն հռչակող Պետութեանց մէջ: Իսկ միւսը՝ Սփիւռքի գործօնն է, Հայերը աւելի ծանօթ են Արեւմուտքի տնտեսութեան:

***

ՄԱԿ-ի կողմէ Հայաստանի կատարուելիք հատանական օգնութեան չարք մը հարցեր արծարծուած են Պետական նախարար Գագիկ Մարտիրոսեանի եւ ՄԱԿ-ի Հայաստանի ներկայացուցիչ Բոյիս Տառաբանովի տեսակցութեան ընթացքին, Հոկտեմբեր 18-ին:

ՀՈԳԵՎԱՐՏԻՒՔ

ԵՂԻՇԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ ՄԱՀԸ ՈՒ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտ. 10-ին Լոնտոնի մէջ մահացաւ ծագումով կիլիկեցի Եղիշէ Մանուկեան, եաին Թողլով մարզիկի, ապա ուսուցչական ու մամուլի ծառայութեան վաստակ մը: Ծնած 1914-ին Ատանա, որբանոցներու մէջ անցած մանկութենէ մը ետք աւարտած է Մելքոնեանը: Դամասկոսի, Պէյրութի, Պաղեստինի մէջ Հ. Մ. Ը. Մ.-ականի գործունէութիւն ծաւալներուն զուգահեռ, չուրջ կէսդարեայ ծառայութիւն մը ունեցած է ուսուցչական ասպարէզին մէջ, ըլլալով նաեւ լրագրող - խմբագիր հայ մամուլին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 13-ին, Լոնտոնի Ս. Պետրոս տաճարին մէջ, մեծ չուքով, չուրջ 400 յուղարկաւորներու ներկայութեան որոնց մէջ էին Հայաստանի դեսպան Արմէն Սարգսեան, Հ.Ց.Դ. Բիւրոյի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի ներկայացուցիչներ, համայնքի ծանօթ դէմքեր:

Թաղմանական չարականներէն եաք Եղիշէ Արք. Կիզիրեան ներկայացուց Ե. Մանուկեանի կեանքը, ապա խօսքը տուաւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին որ կը նախագահէր արարողութեան: Ան արտայայտուեցաւ հայերէն եւ անգլերէն: Ակնարկելով հանգուցեալին բեղուն կեանքին, ըսաւ թէ կեանքը սոսկ ապրիլ մը չէ, այլ արժեւորումը ապրուածին. ապա դրուատեց Ե. Մանուկեանի օրինակելի կեանքը, տարած ազգանուէր գործունէութիւնը: Գարեգին Բ.էն եաք խօսք առին Միւացեալ - Նահանգներու արեւելեան թեմին առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան, Հայաստանի դեսպանը որ կարդաց նաեւ նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեանի ցաւակցական դիրը եւ նաեւ Լիբանանի առաջնորդը Արամ Արք. Քէչիչեան: Կրօնական արարողութեան ցաւակցական արտայայտութիւններու այս բաժինը փակուեցաւ ընկ. Հայաստան Վարդանեանի խօսքով. ան նաեւ յաջողութեամբ վարեց յաջորդած հոգեճաշը: Ան մաղթեց որ Ե. Մանուկեանի գործը եւ բարեսիրական գործը ուրիշներ ալ վարակէ, յանուն մեր մշակոյթին յաւերժացման:

ՄՈՎՍԷՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Լոնտոն

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՎԵՐԱՄՈՒՏ ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ

Բարեկամական մթնոլորտի մը մէջ է որ Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը թեւակոխեց իր գրական, մշակութային ու գեղարուեստական գործունէութիւններու վերամուտը:

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8-ի երեկոյեան ժամը 7-ին, կոկիկ հասարակութիւն մը կը գանուէր սրահին մէջ: Ծանօթ ու անծանօթ դէմքեր, համակիրներ ինչպէս նաեւ Կապոյտ Ծաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղը իր վարչական անդամներով:

«1994 - 1995 տարեշրջանը կը բացուի մեր առջեւ նորանոր ծրագիրներով ու ակնկալութիւններով: Այս սրահը ուր հաւաքուած ենք այսօր, կը ցանկայ ըլլալ հայկականութեամբ կենսունակ տուն մը եւ առանձնաչնորհեալ վայր՝ ձեզմէ իւրաքանչիւրին համար»: Սոյն զգացումներով արտայայտուեցաւ նախագահ Գեղամ Կանանեան, իր ողջոյնի խօսքը ուղղելով ներկաներուն որոնք ընդառաջ եկած էին Հայ Մշակոյթի Տան հրաւէրին, ապրելու միաժամանակ հայկական երեկոյթը:

Կոչ ուղղելէ եաք բոլորին դեռ՝ աւելի հետաքրքրուելու Մշակոյթի Տան կեանքով, Պր. Գեղամ Կանանեան չնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Վիլէօրպանի քաղաքապետին՝ անոր ցոյց տուած յարատեւ օժանդակութեան, ըլլայ գործնական, մշակութային թէ տնտեսական մարզերուն մէջ:

Ընդհանուր տեղեկութիւններէ եաք, խօսք առաւ Անահիտ Ճենկճեան՝ քարտուղարուհին: Ան յիշեցուց Մշակոյթի Տան առաջարկած գործունէութիւնները՝ պատմութեան, մարզանքի, պարի, խոհանոցի ... դասեր: Այս տարի նորութիւն մըն ալ, Ֆրանսերէնի դասընթացք՝ Հայերուն համար: Ապա, թուարկեց բոլոր ձեռնարկները ժամանակագրական ձեւով. մանաւանդ վերջինը 1995-ի սեմին երդահանդէս մը, նշելու համար Վիլէօրպանի նախկին քաղաքապետ՝ Շառլ Հերնիւի մահուան 5-րդ տարելիցը:

Ախորժաբեր ըմպելիներ հիւրասիրուեցան խաչուհիներուն կողմէ ու երեկոն չարունակուեցաւ ճաշասեղաններու չուրջ՝ վերամուտի դուարթ տրամադրութիւններով:

ՎԱՐԴԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՄԱՆՑ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 20-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ՝

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ԼՈՍ-ԱՆՋԵԼԷՍԻ ՄԷՋ

Հայագիտական Ուսմանց Ընկերակցութեան (Society For Armenian Studies) հիմնադրութեան քսանամեակին առիթով, Ընկերակցութեան վարչութեան նախաձեռնութեամբ, յառաջիկայ Նոյեմբերի 18 եւ 19-ին հայագիտական զանազան նիւթեր արծարծող յատուկ գիտաժողով մը տեղի պիտի ունենայ Կալիֆորնիոյ Լոս - Անճելըս քաղաքին մէջ: Սոյն գիտաժողովին յատուկ ուսումնասիրութիւններով եղոյթ պիտի ունենան Միացեալ - Նահանգներէն եւ այլ երկիրներէն մօտ 40 հայագէտ մասնագէտներ:

Հայագիտական Ուսմանց Ընկերակցութիւնը կազմուած է 1974-ին, UCLA, Harvard եւ Columbia համալսարաններու մէջ հայագիտական նիւթեր դասաւանդող խումբ մը ակադեմականներու կողմէ: Ընկերակցութեան կազմութեան առանձքը հանդիսացած է փրոֆէսէօր Ռիչըրտ Յովհաննէսեան: Ընկերակցութեան հիմնադիր ժողովը գումարուած է Փոսթընի մէջ: Ընկերակցութեան նպատակը հայկական մշակոյթի, լեզուի ու գրականութեան, պատմութեան եւ հայագիտական այլ նիւթերու ակադեմական բարձր մակարդակով արծարծումն է: Ներկայիս, Ընկերակցութիւնը աւելի քան 200 անդամներ կը հաչուէ:

Լոս - Անճելըսի գիտաժողովը տեղի պիտի ունենայ Նոյեմբեր, Ուրբաթ 18 եւ Շաբաթ 19-ին, UCLA համալսարանին մէջ: Գիտաժողովի կազմակերպման կը գործակցին UCLA-ի «Նարեկացի Հայ Գրականութեան Ամպիոն»ի (վարիչ՝ փրոֆ. Աւետիս Սանճեան) եւ Հայ Կրթական Հիմնարկութեան (Armenian Educational Foundation) հաստատած Հայ Ժողովուրդի Արդի Պատմութեան Ամպիոնը (վարիչ՝ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան):

Գիտաժողովի նիստերը տեղի պիտի ունենան առաւօտեան ժամը 9-էն յետմիջօրէի ժամը 5-ի միջեւ:

Գիտաժողովին զուգահեռ, Ուրբաթ, Նոյեմբեր 18-ի երեկոյեան, տեղի պիտի ունենայ Հայագիտական Ուսմանց Ընկերակցութեան Հիմնադրութեան քսանամեակին նուիրուած յատուկ ճաշ մը UCLA Faculty Center-ին մէջ: Ճաշագինն է 25 տոլար:

Գիտաժողովի նիստերուն մասնակցելու եւ կամ ճաշին ներկայ գտնուելու գծով յաւելեալ մանրամասնութեանց համար կարելի է դիմել՝

Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան
(310) 825 -- 3375,
Փրոֆ. Աւետիս Սանճեան
(310) 825 -- 1307

Գիտաժողովին մասնակցող մասնագէտներէն ոմանք, Լոս - Անճելըսի իրենց եղոյթէն եաք պիտի ուղղուին Արիզոնա նահանգի Ֆինիքս քաղաքը, ուր իրենց ուսումնասիրութիւնները պիտի ներկայացնեն Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներու Միջին Արեւելեան Ուսմանց Ընկերակցութեան (Middle East Studies Association, MESA) տարեկան գիտաժողովին:

Նշենք, որ մամուլով լոյս տեսնելիք յաջորդող հաղորդագրութիւններով յաւելեալ մանրամասնութիւններ պիտի փոխանցենք վերոյիշեալ գիտաժողովին կապակցութեամբ:

ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏՕՆ ՕԾՄԱՆ
ԵՒ
ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 63-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Շրջանային Խորհուրդը

Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Վարչական Խորհուրդը

Սիրով կը հրաւիրեն հաւատացեալ ժողովուրդը՝ մասնակցելու Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Օծման եւ Անուանակոչութեան 63-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, որ տեղի կ'ունենայ՝

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30

Այդ օրը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ - Մեսրոպ Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըմմազեանի։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող հետեւեալ բարերարներուն համար.- Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, Սարգիս Պետոյեանի, Մատլէն Ճէլալեանի, Գէորգ Պագըճեանի, Փիէր Ղազարեանի, Դաւիթ Պանտիկեանի, Ռոժէ Ջրբաշեանի, Ս. և Գ. Գործուճեանի, Զորիկեան եղբարց, կարպիս Ճնկըտըրեանի, Էտի Սարգսեանի, Աբգոյեան եղբարց եւ Բոյրերու, Սուրէն Ֆէսճեանի, Ս. Ա. Բարութեանի, Շարլ Կուտիկեանի, Ժագ Սամուէլեանի, Մկրտիչեան եղբարց, Ազաւնի Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Խազինէճեանի, Գուրգէն Ստեփանեանի, Յակոբ եւ Սոնա Պաժանի, Էտմոն եւ Մարկրիթ Ղազէրեանի։

Պատարագի վերջաւորութեան մատաղօրհնութիւն կը կատարուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ ծառայողներու եւ բարերարներու հոգւոց ի հանգիստ։

Երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաճեան, Բարերար Վահան Խորասանճեան, Հոգելոյս Մեսրոպ Քահանայ Աւետեան, Գիւտ Քհնյ. Միքայէլեան, Գալուստ Քհնյ. Տէր - Մովսէսեան, Շահէ Քհնյ. Աբէլեան, Շաւարշ Քհնյ. Թերգեան, Խոսրով Քհնյ. Ասատուրեան, Եղիշէ Քհնյ. Մխիթարեան, Բարգէն Քհնյ. Ասլանեան, Ներսէս Քհնյ. Կատարիճեան, Հայկազուն Քհնյ. Պանտիկեան, Յակոբ Քհնյ. Մխըճեան, Սահակ Քհնյ. Շամլեան, Պասկ Քհնյ. Հայրապետեան, Կարապետ Քհնյ. Երիւանեան, Հմայեակ Քհնյ. Համբարձումեան։

Սարկաւագներ եւ ծառայողներ՝ Վարդան Սարգսեան, Յակոբ Մալաճեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Ժիրայր Գասպարեան, Շահնուր Ճէյհան, Բարսեղ Մաշոյեան։

Բարերարներ՝

Արծրունի Ջրբաշեան, Օննիկ Հայկազեան, Արշամ Պապայեան, Զարմայր Ալեքսան - եան, Լոռան եւ Մատլէն Էօքսիւզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Բալամուտեան, Հայկանոյշ Տէր - Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աբրիկեան, Սիրանոյշ Էլմասեան, Ժիրայր Մ. Ն. Հացագործեան, Գ. եւ Սիրանոյշ Ահարոնեան, Ասատուր և Օլկա Մեսճեան, Մկրտիչ Աբգոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Եավէր, Ասատուր Հոլոբիկեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիշէ Փափազեան, Մարտիրոս Միճասեան, Վարդանոյշ Թուղլաճեան, Ռուբէն Տէր - Խաչատուրեան, Սահակ - Վարսէն Մանուկեան, Նուարդ Հացագործեան, Յուսիկ Գարակէօզեան եւ զաւակունք, Գէորգ Գալայճեան, Միհրան Հացագործեան, Յովհաննէս եւ Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ. Զ. Վարդերեսեան, Ճիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան, Արմենուհի Ալթունեան, Տրդատ եւ Մարի Տէր - Պօղոսեան, Պօղոս Տօճիկեան, Վարդան եւ Լուսնթագ Պանտիկեան, Գեղամ Սայապալեան, Ս. Ս. Դանիէլեան, Մուշեղ Ճիէրճեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Վարուժան Պոզաճեան։

Յաւարտ պատարագի «Արծրունի Ջրբաշեան» հանդիսասրահին մէջ, Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ձանձնախումբի կողմէ կը կատարուի ընդունելութիւն եւ կը տրուի համայնական - ժողովրդական ճաշ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈՒՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵՁՕՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Հոկտեմբեր 30

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30-ի առաւօտեան ժամը 10-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի Մարսէյլի - Նոթըը Տամ Տը Լա Կարտ - Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական ուխտադնացութեան առիթով։

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՑԵԱՆ
Ժողովրդապետ

Les derniers rois d'Arménie

Une vidéocassette VHS de 50 mm. basée sur l'exposition «*Le Royaume arménien de Cilicie*».

Disponible en SECAM ou PAL auprès de :

PRIAM Production
Ecole Normale Supérieure
Fontenay / St - Cloud
Ave de la Grille d'Honneur
Le Parc, 92211 St-Cloud Cedex.
Tél. : 47. 71. 91. 11 poste 424.

Prix : 150 F. + 15 F. de port par K7.

Chèques à l'ordre de :
Agent comptable de l'ENS.

Recherche

Couple habitant Paris recherche garde d'enfant arménophone à domicile, non logée. Emploi salarié à plein temps.

Téléphoner : 43 - 36 - 33 - 73.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter - Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
«ATRIUM»
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et *Raffi*

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *ANI* de Lyon

Troupe de danse *NAREG* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

INFORMATION ARTISTIQUE

Vartan Mamikonian
à Pleyel

avec l'Orchestre Philharmonique
de *Radio-France*
Kenneth Montgomery (direction)
VARDAN MAMIKONIAN (piano)

Programme :

TIPETT : Fantaisie concertante sur un thème de Corelli
PROKOFIEV : Concerto pour piano N° 1
VERDI : Quatre pièces sacrées.

Le Jeudi 27 Octobre à 20 heures

«Salle Pleyel»
252, Fbg St Honoré

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. vous prie de bien vouloir assister
à la présentation du film

Les derniers rois d'Arménie

CILICIE XIIe — XIVe SIECLE
par Claude MUTAFAN
Projection —
Débat —
Signatures
Vendredi 28 Octobre à 20h45
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre Naïri*
et le *DJ Karnig*

Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures

Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains

Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.

Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

VOYAGE en SYRIE

Dans le cadre de ses activités, l'UGAB de Lyon propose pour le printemps prochain deux voyages au Proche-Orient.

Voyage en SYRIE du 9 au 20 Mai

Paris - Damas - Paris

8955 F. Tout compris

Invitation au voyage dans les sites les plus prestigieux de ce pays: DAMAS, sa capitale, ALEP, KRAK des CHEVALIERS, PALMYRE, EBLA, MARI etc.

Visite des sites plus méconnus hors des circuits traditonnels: le quartier arménien de Bab Touma à Damas, le quartier arménien d'Alep, église des Martyrs à Deir el Zor.

★

Voyage combiné

Jordanie / Terre Sainte

19 au 29 Avril

Paris - Amman - Jerusalem - Amman - Paris

9950 F. Tout compris

Grand tour de Jordanie, avec visite de la capitale AMMAN, des châteaux du désert, Mont Nébo, Pétra, Aqaba sur la Mer Rouge.

Vol Aqaba - Amman, Jéricho, Nazareth, Bethléem et Mer Morte puis 2 jours pleins à Jérusalem.

Renseignements et inscriptions :
Katia BOUDOYAN
21 rue de la République, 69120 Vaulx-en-Velin
Tél. : 72. 04. 49. 75 / Fax : 72. 04. 62. 37.

Imprimé sur les Presses du Journal «HAYRATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

ՀԱՅՐԱՔ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F

— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱԼԻՓԱՐՍԼԱՆ ԹԻՒՐՔԷՋ ԿԸ ՀԱՒԱՏԱՑՆԷ ԹԷ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՂՄԸ ԱՆԿԱԽ ԿԸ ՄՆԱՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՀԱՐԿԱՒՈՐ ՊԱՅՄԱՆ ՄԸ ԿԱԶՄԷ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՂՄԻ ՀԵՏ ՄԻԱՑՈՒՄԻ ՀԱՄԱՐ։

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — վեցամսեայ : 510 Ֆ.

Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում) 1.150 Ֆ. (շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

LE NUMERO : 5,00 F

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26 — MERCREDI 26 OCTOBRE 1994

69ՐԴ ՏԱՐԻ. ԹԻՒ 18.445 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.445

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՐԻ ԼԱՆՔԱՅԻ (Նախկին Սէյլան) մայրաքաղաք՝ Կոլոմպոյի մէջ ահաբեկչական արարք մը գործուած է Կիրակի, Հոկտեմբեր 23-ին։ Թամուլ անջատողականներու վերապրուած այս ոճրափորձին հետեւանքով 57 հոգի մեռած է որոնց մէջ յառաջիկայ նախագահական ընտրութիւններու թեկնածուն։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆԸ 54 միլիառ ֆրանքի բաց մը ունի 1994-ի համար եւ կը նախատեսուի 50 միլիառի բաց մը 1995-ի համար։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՉԱՅՆԱՓԻՒՐ կը չարունակէ գործադուլի իր չարժումը (15 օր է)։ Հարցը կը վերաբերի լրագրողներուն աշխատավարձերուն որոնք, մանաւանդ բաղդատմամբ հեռատեսիլի «Ֆրանս 2» կայանին, զգալի տարբերութիւններ ունին։ Հոկտեմբեր 1-ին, լրագրողի մը միջին աշխատավարձն է (պրիւթ) 12 հազար Ֆր. եւ 16.500 Ֆր. պատասխանատուի մը պարագային աշխատավարձը։ Հեռատեսիլի «Ֆրանս 2» կայանի լրագրող մը միջին հաշուով 18.000 ֆրանք ամսական կը չահի։

ԵՐԿՈՒ ԴԱՏԱԽՈՐՆԵՐ՝ Ռընօ Վան Ռիւիսկէք եւ Ֆիլիփ Քուռուա բացառիկ պաշտպանութիւն կը վայելեն քանի մը օրէ, երկուքն ալ զանազան սպառնալիքներ ստացած ըլլալով։ Հոկտ. 25-ին, Վէնք Ռեփիւպլիքէնի համաձայն Վան Ռիւիսկէք պէտք է սպաննուէր նախորդ օրը (Հոկտ. 24)։ Բայց եւ այնպէս, դատաւորները տեղի չեն տար եւ քննութիւնները կը չարունակուին։ Ամէն օր արդէն նոր հարց մը երեան կ'ելլէ կաշառակերութեան գետնի վրայ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏՈԼԱՐԻ անկումը ըստ այլեւայլ տնտեսագէտներու, տագնապային հանգամանք չունի այս անգամ։ Ոմանք զայն կը վերագրեն տարաձայնութիւններէն արձակուրդին օգտուողներու գործառնութեանց առատութեան։ Ուրիշներ՝ մեծ դրամագլուխներու փոխադրութեան ամերիկեան դրամատուներէն, այլուր։ Մտահոգութեան կարեւոր պատճառ կը հանդիսանայ Միացեալ Նահանգներու առեւտրական բացը։ Նախագահ Գլինթընի վարչամեքենային հանդէպ դատութիւն ունեցող վերապահութիւններն ու Գոնկրէսի մօտալուտ ընտրութիւնները առաւել եւս կը չեշտեն անորոշութիւնը։ Այս բոլորով հանդերձ, կ'ըսեն մասնագէտները, թէեւ անհատականէ որ տոլարը չուտով բարձրանայ, բայց եւ այնպէս զայն վերարժեւորելու միջոցները դոյութիւն ունին։

ՌՈՒՄԱՍՏԱՆի մէջ ռուբլին կրկին զգալի անկում մը արձանագրած է, մէկ օրուան մէջ 1000 կէտ կորսնցուցած է եւ գինեն ալ նոյն համեմատութեամբ բարձրացած են։ Մէկ քիլօ երշիկը 9 հազար ռուբլիէն 13 հազարի անցած է, ընդհ. ձեւով 70%-ի յաւելումները եղած են ուտեստեղէնի վրայ։

ՈՒԿՐԱՒԻՈՑ մէջ քոլեռայէն արդէն 20 հոգի մեռած են եւ 823 հոգի ալ վարակուած են։ Առաջքն առնելու համար տարածման կառավարութիւնը կը փորձէ միջոցներ ձեռք առնել, բայց երկիրը անանկացած է եւ կարելիութիւններ չկան։ Գլխաւոր կեդրոններն են՝ Ղրիմ եւ Նիկոլայեւի շրջանը։ Կիեւ - Մինսկ ճեպընթացին մէկ ճամբորդը ճարը պատճին մէկ ճամբորդը ճարը պատած է, վրատահեցնելով որ լաւագոյն դարմանները մեծ մայրիկներու դարմաններն են՝ «կանխըզգուշական իբրեւ մէջոց, օրուան մէջ, երեք անգամ պէտք է փոքրիկ բաժակ մը վոտկա խմել...»։

ԳՈՐԲԱՉՈՎ, հաւանաբար, թեկնածու ըլլայ 1996-ի նախագահական ընտրութեան։ «Նիուզուիք»-ի տուած հարցազրոյցին մէջ, կը յայտնէ նաեւ թէ երկու տարի իրաւունք չունեցաւ արտայայտուելու ռուսական հեռատեսիլէն։

ՇԻՐԱՔ - ՊԱԼԱՏԻՒՐ հակամարտութիւնը փոխանակ մեղմանալու, ամէն օր քիչ մը աւելի սուր բնոյթ կը ստանայ։ Շիրաքի կոալիսիոնականներուն համար է. Պալատիւր «յարձակողական» եւ «անպատասխանատու» վերաբերում ունեցած է։ Ժիւփէ կ'ուզէ որ բախումներու առաջքն առնուի («Լը Մոնտ»-ի մէջ), մինչ Փասքուա մխակ փրկութիւնը կը տեսնէ նախնական զտումներու ըրութեան մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(25 Octobre)

Aujourd'hui souvent victimes,
les Kurdes participèrent
en 1915 au génocide arménien
décidé par les «Jeunes Turcs»

«Ֆիկարօ» ամբողջ էջ մը նուիրած էր քրտական հարցին զոր անլուծելի կը նկատէ Անգարայի, Պաղտատի եւ Թեհրանի համար։

Գլխաւոր յօդուածը ստորագրած է Գլօտ Լորիէօ, կոդքին՝ «Դաշնակցային լուծում» խորագրին տակ Փարիզի քրտական հիմնարկի նախագահը՝ Քինտալ Նեզան պատմական ակնարկ մը կ'ընէ (Ուիլսըն, Սեւրի դաշնագիր, աւելի անդին ալ Սիւլէյման - Ֆրանսուա Ա. եւայլն) կ'առաջարկէ համակեցութիւն մը որ յարգէ Քիւրտերու ինքնութիւնը։ Շահեկանը, սակայն, Գ. Լորիէօյի Հայերու վերաբերեալ գրութիւնն է վերը նշուած խորագրին տակ։ Ան մէջբերումներ կ'ընէ Եհաննէս Լեփսիուսէն որ կը գրէր - «Տեղահանուածներու ջարդերը հետաքրքական գործն էին Թուրք կառնուող զօրքերուն, Զերքէզներու խմբակներու, Քիւրտերու եւ հրոսակներու»։ «Էրզրումի գաչտին քչուած Հայերը ճամբաներուն վրայ Քիւրտերու եւ նմանօրինակ խումբերու յարձակումներուն ենթարկուեցան։ Այրերու եւ մանուկներու մեծ մասը սպաննուեցան, կիները՝ առեւանգուեցան» կը հաղորդէ Էրզրումի զերման հիւպատոսին մէկ հեռագիրը։

Այլ մէջբերումներէ ետք, յօդուածագիրը կ'աւելցնէ, սակայն, թէ քիւրտ ընտանիքներ օգնած են հալածուած հայ ընտանիքներու, վկայութիւններ կան ու կ'արձագանգէ Իվ Թերնոնին գիրքին (Ցեղասպանութեան մը պատմութիւնը) մէկ հատուածին որ կը վերաբերի Էրզրումի հայ գիւղացիներու որոնք ապաստան գտած են Քիւրտերու եւ Քղլպաշներու մօտ։

ՊՈԼԻՍ

ՍՊԱՌՆԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՅԵՐՈՒՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ԲՈՂՈՔԸ

ԹԻՒՐՔԻԷՇ ԿԸ ՎՍՏԱՀԵՑՆԷ ՈՐ ԻՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՍ ՉՈՒՆԻ

ԽՄԲ. - Թրքական գրգռութիւնները չեն դադրիր եւ պարզ է որ կը մտահոգեն Պոլսոյ Հայերը։ Նամակներուն մէջ եղած թրքավայել ամբաստանութիւններուն վերաբայ պիտի չծանրանանք բան աւոնք կրնային միայն ծիծաղելի ըլլալ եթէ չմտանէին շատ ողբալի մտայնութիւն մը։ Պատրիարքը ջանք չի խնայեր առաջքն առնելու համար այս բոլորին եւ իր բողոքներուն առաջին հակազդողը եղած է Ալփարսլան Թիւրքէշ։ Ստորեւ «Մարմարա»-ի լրատուութիւնը (Հոկտ. 24 եւ 25)։

*
**

Եշիլգիւղի եւ Պաքըրգիւղի մէջ բնակող հայազգի անհատներ, իրենց ընտանեկան յարկերուն կամ գործատեղիներուն՝ թըղթատարութեամբ ուղարկուած սպառնալից նամակներ սկսած են ստանալ չուրջ չաբաթէ մը ի վեր։

Այդ նամակներուն մէջ Հայ հայրենակիցները կը կոչուին «իրենք զիրենք հայրենասիրից կարծող մակաբոյծներ» եւ կ'ամբաստանուին դարերէ ի վեր Թուրքիան կեղեքող եւ Թուրք ժողովուրդին բարեացակամութեան վոխարէն սպանդներով պատասխանող տարրեր։ Այլեւս համբերութիւնը սպառելու վրայ է։ Օսմանեան շրջանի ընթացքին Անատոլուի մէջ կատարուած սպանդները այսօր ալ կը չարունակուին։ Էրզրումի եւ Հիւսիսային Անատոլուի մէջ երեան հանուած հաւաքական գերեզմանները կը ցուցնեն Թուրք հայրենակիցներու սիրտերը։ Այս ալ կը նշանակէ որ Թուրք ժողովուրդը իր ծոցին մէջ օձեր կը սնուցանէ։

Նամակին մէջ ապա կը չարունակուին ծանր ամբաստանութիւնները եւ կը պընդուի նաեւ որ Հայոց Պատրիարքը վեհափառին յուզարկաւորութեան առթիւ էջմիածին երթալով միլիոնաւոր տոլարներու օժանդակութիւն մըն ալ տարաւ հետը։ Այս կէտը բոլորին ծանօթ է յատակ կերպով։ Նամակագիրները ամէնէն վերջը կը դրեն հետեւեալը.

Այս բոլորին հաշիւները ձեզի պիտի հարցուին։ Մի՛ մոռնաք, Թուրքիա միայն Թուրքերուն կը պատկանի։ Թուրքիան այս կեղեքումներէն փրկելու համար մենք շարժման անցանք մեր պաշպուղի լուսաւորութեան ներքեւ։ Մի՛ ստիպէք որ մենք ձեզ դէպի երեւան թափենք։ Ուստի ժամ առաջ կորսուեցէք գացէք, ապա թէ ոչ մենք մեր վարչապետին ըսածին պէս կա՛մ պիտի վերջացնէք, կա՛մ պիտի վերջացընենք։ Ասիկա վերջին ազդարարութիւն մըն է։ Թուրքիան Թուրքերուն կը պատկանի, ո՛չ թէ ձեզի նման օձերուն։ Երբե՛ք մի մոռնաք այս կէտը»։

Նամակը ստորագրուած է Պոլսոյ «Իլքիւ Օճաք»-ներու անունով։

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Պատրիարքը, երէկ Հոկտեմբեր 23, նամակով մը պաշտօնապէս տեղեակ պահեց Պոլսոյ կուսակալ Հայրի Քոպքճըօղլուն եւ Ազահովութեան տնօրէն Նէճատէթ Մէնկիլը։

Իսկ այս առաւօտ, Պատրիարքը նամակներ ուղարկեց Հանրապետութեան նախագահ Սիւլէյման Տէմիրէլի, վարչապետ Թանսու Չիլլէրի, փոխ - վարչապետ՝ Մուրատ Գարաեալչընի, Ներքին Գործոց նախարար՝ Նահիտ Մէնթէշէի, Արտաքին Գործոց նախարար՝ վերոֆ. Միհմեթ Սոյսալի, Մարդկային Իրաւանց նախարար՝ Ազիմէթ Գէօյլիւօղլուի եւ իրենց ուշադրութիւնը հրաւիրեց հակա - փոքրամասնութիւն այս չարժումին, որ կուզայ առաւել խանգարելու համայնքին տրամադրութիւնը, որ արդէն ժամանակէ մը ի վեր անհանգիստ է ՓՔՓ - Թրքահայ կամ ՓՔՓ -- Եկեղեցի յարաբերութեանց ոչ -- հիմնաւոր եւ յերիւրածոյ պրոյեկտներու պատճառով։

Պատրիարքը նամակ մը ուղարկած է նաեւ Մ.Ձ.Փ-ի նախագահ Ալփարսլան Թիւրքէշի, որուն ուշադրութեան յանձնած է Հայոց ղրկուած նամակին մէկ պարբերութիւնը, ըստ որուն հակահայ սոյն չարժումին կը դիմուի «Պաշպուղ»-ի ցուցմունքներուն համաձայն...։

ԹԻՒՐՔԻԷ - «ՄԵՆՔ ԱՐԺԷՔ ԿԸՆԾԱՅԵՄ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ»

Ազգայնական Շարժում (Մհլլիյէթճի Հարէքէթ) կուսակցութեան Ընդհանուր նախագահ Ալփարսլան Թիւրքէշ, Հոկտեմբեր 24, ժամը 13-ին հեռաձայնով կապ հաստատեց Պատրիարք Հօր հետ եւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ։ Պաքըրգիւղի եւ Եշիլգիւղի մէջ բնակող հայ համայնքի անդամներէն ոմանց ուղարկուած եւ Պոլսոյ Իլքիւ Օճաքլարը ստորագրութեամբ զրկի առնուած նախատակաան եւ սպառնալից նամակներուն կապակցութեամբ։

Ծանօթ է որ Պատրիարք Հայրը Կիրակի այս նամակներուն առթած անհանգստութիւններէն տեղեակ պահած էր պետական չրջանակները եւ Մհլլիյէթճի Հարէքէթ Կուսակցութեան Ընդհանուր նախագահ Ալփարսլան Թիւրքէշը։

Ալփարսլան Թիւրքէշ յայտնեց թէ իր կուսակցութիւնը եւ անոր չարակից մարմինները ոչ մէկ կերպով կապ ունին այդպիսի արարքներու հետ։ Թիւրքէշ Պատրիարքը հաւաստիացուց թէ այդպիսի արարքներու մէջ գտնուող անձեր չեն կրնար մնալ ո՛չ կուսակցութեան եւ ոչ ալ չարակից մարմիններուն երդիքներուն տակ։ Տեսակցութեան ընթացքին Ալփարսլան Թիւրքէշ յայտնեց թէ ինք սրտանց կը փափաքի Թուրքիոյ եւ Հայաստանի չարաբերութեանց բարելաւում, նաեւ մեծ արժէք կ'ընծայէ Թուրքիոյ Հայ համայնքին։

Գարեգին Պատրիարք յիշեցուց թէ Պաքըրգիւղի Ծնունդ Ս. Աստուածածնի Եկեղեցւոյ վրայ չարձակում գործողները ըստ ականատեսներու վկայութեան՝ մուտք եւ ելք ունին Մհլլիյէթճի Հարէքէթ Կուսակցութեան Պաքըրգիւղի կեդրոնի չէնքէն ներս։ Ալփարսլան Թիւրքէշ անդամ մը եւս չեշտելով յայտնեց թէ կարելի չէ որ այդպիսի չարագործներ գըտնուին այդ չարկին տակ եւ ըսաւ թէ ինք այդ չէնքը փակել կուտար, եթէ իսկապէս իրականութիւն էր ատիկա։ Այս առթիւ տեղեկութիւն տուաւ նաեւ որ իր կուսակցութեան երեսփոխաններէն մէկուն պաշտօն չանձնած է որպէսզի տեղւոյն վրայ քննութիւններ կատարէ եւ լայն տեղեկութիւն հաղորդէ կուսակցութեան կեդրոնին։

ԱՄՄԱՆԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹԸ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԵՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կը խօսինք հայերէնի պահերուն եւ դասագիրքերուն մասին: Շաբաթական չորս պահ հայերէն կը դասաւանդուի. կան կրօնքի չորս պահեր, որոնց երկուքը կը յատկացուի Հայոց պատմութեան դասաւանդման: Ինչ կը վերաբերի դասագիրքերուն, ուսուցիչը կ'ըսէ. - «Ատեն մը Սիմոն Սիմոնեանի «Արագած» դասագիրքերու շարքը կը գործածէինք. ես անձամբ գոհ էի այդ դասագիրքերէն, սակայն Սիմոնեանի մահէն ետք այդ գիրքերէն չկըրցանք ունենալ եւ սկսանք պատահական դասագիրքեր գործածել: Բարձրագոյն դասարանին համար ես պատրաստած եմ դասագիրք մը՝ որ տեսակ մը ծաղկաքաղ է տարբեր գրողներու գործերէ: Անգամ մը փորձեցի Հալէպի «Շողակաս» դասագիրքերը, բայց օգտակար չէին: Ներկայիս կը գործածենք Յակոբ Զոլաֆեանի «Հայերէնի դասագիրքս»ի շարքը: Ուսուցիչներու տպաւորութիւնը ընդհանրապէս լաւ է. հրատարակութիւնը ներկայանալի է, գունատիպ, հաճելի. թէեւ ես բերականութեան բաժինը շատ անկանոն գտայ: Սիստեմատիկ չէ: Երեւակայեցէք որ 3-րդ դասարանին մէջ տրուած է դերբայ, միջնադեր մենք 3-րդ եւ 4-րդ կարգերու մէջ ածականները կը սորվեցնենք: Այդ դասագրքի 6-րդ կարգին մէջ դրուած են ածականները, իսկ բայերուն անկանոն ժամանակները, եղանակները, դերբայները դրուած են 4-րդ դասարանի գրքին մէջ»:*

Պր. Զգրըգճեան դիտել կուտար թէ աշակերտները կը մասնակցին գաղութի միութենական կեանքին, Նկատի առած այն՝ որ Ուրբաթ երկրին մէջ ոչնական օր է, հետեւաբար դպրոցները փակ են - հայկական դպրոցը նաեւ Կիրակի օրը փակ է-, աշակերտները՝ որոնք կուգան երկու տարբեր հոսանքներու պատկանող ընտանիքներէ, Ուրբաթ եւ Կիրակի օրերը կը յաճախեն իրենց նախասիրած ակումբները՝ Հ. Մ. Ը. Մ. եւ Ա. Մ. Մ., դառնալով սկաուտ, արծուիկ եւայլն: Կազմակերպութիւնները յարդալից են դպրոցին նկատմամբ եւ բարոյապէս օրաւիղ կը կենան անոր: Հ. Օ. Մ.-ը տարեկան 1000 տինար (մօտ 1500 տոլար) կը յատկացնէ չքաւոր աշակերտներու համար՝ պահելով 7 տներ:

Վարժարանին տարեկան ճեռնարկներն են պարահանդէս մը եւ պազար մը: Ներքին կեանքին մաս կը կազմեն ամանորի, ամավերջի հանդէսները, ինչպէս նաեւ ազգային ոճներու նշումը՝ Վարդանանք, Թարգմանչաց եւայլն: Թարգմանչաց ոճնախմբութեամբ ամէն տարի կը նշուի նաեւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի օրը:

Մեր զրոյցի ընթացքին կ'արծարծուի հարց մը, որ կենսական նշանակութիւն ունի Սիփիւռքի բոլոր գաղութներուն վարժարաններուն համար հաւասարապէս. այն՝ թէ ինչ է աշակերտութեան մօտեցումը հայերէնի նկատմամբ: Ուսուցիչը կը պատասխանէ. «Կան աշակերտներ որ կը սիրեն հայերէնը եւ հաճոյքով կը սորվին: Ընդհանրապէս գոհ եմ իրենց խանդավառութենէն եւ մօտեցումէն»: Սակայն, Պր. Զգրըգճեանի սրտին խորը ցաւ մը կայ: Ցաւ մը որ տիրական է քիչ մը ամէն տեղ: Աւորը դառն փաստերը համատարած են նաեւ ամերիկահայ գաղութին մէջ: Կ'ըսէ. «Կան շատ հայ աշակերտներ, որոնք օտար վարժարան կը յաճախեն պարզապէս անոր համար, որ ծնողներ հայերէնը անհրաժեշտութիւն մը չեն նկատեր»: Տրամաբանօրէն ճիշդ է որ ուսումնասիրութեան նպատակը ապագային դրամ չահիլ ու հանդիսա կեանք մը ապահովելն է, սակայն մայրենի լեզուի իմացումը ո՛չ մէկ ձեւով կը խանգարէ այդ նպատակին իրագործումը: Աբովեանը չէ՞ որ ըսած է՝ տասը լեզու սորվեցէ՛ք, բայց ձեր մայրենի լեզուն ամուր պահեցէ՛ք: Ի՞նչ վնաս ունի երկրորդ, երրորդ լեզու մը, այն ալ՝ մայրենին:

Մեր արծարծած կարեւոր հարցերէն մէկն ալ կը վերաբերէր ուսուցիչներու աշխատավարձին: Իմացայ որ Ամմանի հայկական վարժարանին մէջ ուսուցչի մը միջին աշխատավարձը 100 - 120 տինար է, այսինքն՝ չուրջ 160 տոլար: Գումար մը՝ որ ո՛չ մէկ ձեւով կրնայ ապահովել ընտանիքի մը ապրուստը: Փոխ - տնօրէնը կ'ըսէր թէ դժուար է, եթէ ոչ՝ անկարելի, աշակերտին կրթաթոշակին սակը բարձրացնել, իսկ ուսուցչին աշխատավարձը բարձրացնելու պարագային կրնայ չըլլար պիւտճէին հաւասարակշռել: Ուրեմն, ուսուցչի զոհողութեամբ միայն կարելի կ'ըլլայ պիւտճէին հաւասարակշռել: Դպրոց վարելու իւրայ դիւրին գործ: Հետեւանքը այն կ'ըլլայ, որ որակեալ ուսուցիչները դպրոցէն հեռանան եւ իրենց ապրուստը ապահովելու միջոցները դուրսը փնտռեն: Պր. Զգրըգճեան կը նշէր. - «Եթէ ուսուցիչը լաւ վարձատրուի, ուսուցումը աւելի արդիւնաւէտ կրնայ ըլլալ, բանի որ ուսուցիչը աւելի խանդավառութիւն ցոյց կուտայ եւ յաւելեալ ջանք կը թափէ»:

Տասնամեակներէ ի վեր կոտոշացնող այս ցաւը կը տիրէ ամէն տեղ: Հայկական վարժարաններու պատասխանատու մարմինները դպրոցավճարներու արտաքին զարդարանքներով, չէնքերու յաւելումի եւ կալուածներու ընդարձակումի աշխատանքներով կլանուած, գրեթէ ոչինչ կ'ընեն ուսուցչական ասպարէզը հրապուրիչ դարձնելու, ուսուցիչներու - մանաւանդ հայերէնի - աշխատավարձը տրամաբանական մակարդակի բարձրացնելու ուղղութեամբ: Վերջին հաշուով, դպրոցը միայն չէնք, քարեղէն հաստատութիւն մը չէ, այլ՝ կրթութեան ու դաստիարակութեան վայր: Ուստի, կրթութիւնը եւ դաստիարակութիւնը չմարդը ուսուցիչն է:

Ասոքը մասնաւորելով Ամմանի գաղութի հայկական միակ վարժարանի պարզած պատկերին, հարկ է նշել հետեւեալը: Ըսուեցաւ որ Ամմանի մէջ ներկայիս կ'ապրին 3000 Հայեր, որոնց մէջ կան մեծահարուստներ - չըսելու համար միլիոնատէրեր--: Կայ մէկ դպրոց, 13 հոգինոց ուսուցչական անձնակազմով: Նկատի առած այն՝ որ դպրոցին տարեկան պիւտճէն -- հակառակ կրթաթոշակի քիչ ըլլալուն -- այսպէս կամ այնպէս կը հաւասարակշռուի կիւլպէնկեան հաստատութեան եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի կողմէ, ինչո՞ւ բազկաթոռներու մէջ հանդիստ նստիլ եւ տարուած աշխատանքներու եւ ձեռք ձգուած նուաճումներու մէջ զոհողութեան առիւծի բաժինը վերապահել ուսուցիչներուն: 13 ուսուցիչներու միջին աշխատավարձը 100 - 120 տինար է: Կարելի չէ՞ խթանել մեծահարուստներու ազգային դիտակցութիւնը եւ անոնցմէ գոնէ 20 հոգին դուրս հանել անտարբերութեան զօտիէն: Պարզ հաշուով մը, եթէ 20 հոգի տարեկան 300-ական տինար յատկացնէ հայկական վարժարանին, տակիկա կը նշանակէ 25 առ հարիւրի յաւելում մը ուսուցիչներու աշխատավարձին վրայ: Այսպիսի գումար մը չի խախտեր ունեւորին պիւտճէն: Միւս կողմէ, սակայն, կը խանդավառէ ուսուցիչը առաւել նուիրուելու իր առաքելութեան: Որքա՜ն ցաւալի էր լսել փոխ - տնօրէնը -- ուսուցիչ -- քարտուղար Պր. Զգրըգճեանէն, որ քառասնամեայ վաստակ մը եւք այսօր կը ստանայ այնպիսի աշխատավարձ մը, որուն կրկնակին կը ստանան իր հասցուցած աշակերտներէն ոմանք, պաշտօնավարելով զանազան ընկերութիւններու եւ գրասենեակներու մէջ իբրեւ քարտուղար: Քառասնամեայ վաստակով կրթական մշակը կ'ուզէր իմանալ թէ իր կինը՝ որ 35 տարի է մանկապարտիզպանուհի է, ներկայիս կը ստանայ 165 տինար (230 տոլար), աշխատավարձ մը՝ որ կը համապատասխանէ ինքնաշարժ լուացողի մը ամսական եկամուտին:

Կ'ուզեմ դիտնալ թէ 40 տարուան պաշտօնավարութեան իր չքնաղին յատկանշական ի՛նչ դէպք կամ երեւոյթ տպաւորած է զինք եւ ի՛նչն է որ անմոռանալի կը մնայ իրեն համար: Փոխ - տնօրէնը կը պատմէ. - «Մեծագոյն զոհունակութիւնը եւ միաժամանակ մեծագոյն յուսախաբութիւնը, զոր ապրեցայ, հետեւեալ դէպքի առիթ էր: 18 տարի առաջ ունէինք տնօրէնուհի մը եւ անոր օգնականը: Մենք, ուսուցիչներս, պարզապէս անտեսուած էինք: Անոնք չատ սիրով էին եւ կը համագործակցէին: Այնպէս պատահեցաւ որ օր մը տնօրէնուհին եւ իր օգնականը իրարու ինկան, իրար մազ փետեցին, իրար ծեծեցին եւ Ամմանի Հայութիւնը երկու խումբի բաժնուեցաւ, կողմերու իբրեւ պաշտպան: Այդ խումբերէն մարդիկ եկան դպրոց, ապակիները ջարդեցին, դռները խորտակեցին: Ի վերջոյ ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ Կրթական նախարարութենէն եկաւ հրահանգ մը, ըստ որուն երկուքն ալ - տնօրէնուհին եւ իր օգնականը -- դուրս պիտի դրուէին դպրոցէն: Այդ օրերուն, հրապարակի վրայ յարմար միակ թեկնածուն ես էի, իբրեւ փորձառու ուսուցիչ, առանձնելու համար տնօրէնի պաշտօնը: Արեւը ծագած էր գլխուս վրայ: Հակադիր երկու խումբերը պահանջեցին որ ես ըլլամ տնօրէնը: Ու դիս նշանակեցին տնօրէն: Դժբախտաբար, նախապէս դպրոցին վրայ յարձակող նոյն մարդիկը եկան եւ եղիչէ Պատրիարքին նկարն ալ վար առին, ջարդեցին: Ի դէպ, կրթական նախարարութիւնն ալ հաւանութիւն տուած էր տնօրէն նշանակումիս: Մինչեւ հոս ամէն բան լաւ էր: Խնդիրը հասաւ եղիչէ Պատրիարքին, որ այդ օրերուն Ամման կը գտնուէր: Պատրիարքը կանչեց զիս ու քմծիծաղով մը հարցուց.

- Քեզ տնօրէ՞ն նշանակեր են:

- Այո՛, - պատասխանեցի:

- Նկարիս ալ վար առնելով կոտրե՞ր են, աւելցուց Պատրիարքը:

- Անանկ բան մը եղաւ, - ըսաւ:

- Ո՞վ կոտրեց, - հարցուց ան:

- Չտեսայ, - պատասխանեցի:

Եղիչէ Պատրիարք գլուխը չարժեց եւ «լաւ, առայժմ տնօրէն մնա՛, մինչեւ որ կարգադրութիւն մը ընեմ» ըսելով մեկնեցաւ: Ան հաւանաբար կարծեց որ երկու խմբակիներէն մին դիս նշանակած է տնօրէնի պաշտօնին եւ, անկասկած, ա՛յն խումբը որ ջարդած կրնար ըլլալ նաեւ Պատրիարքին նկարը: Մինչդեռ իրականութիւնն այն էր՝ որ այդ պայմաններուն մէջ նախախնամութեամբ յարմար միակ մարդն էի այդ պաշտօնը ստանձնելու եւ հակադիր կողմերու իսկ հաւանութեամբ եւ առաջարկով զարձած էի տնօրէն: Վեց ամիս անցաւ եւ Վահան Եպիսկոպոս Թօփալեանը ղրկուեցաւ Ամման ու զարձաւ տնօրէն, իսկ ես վերադարձայ նախկին՝ ուսուցչական պաշտօնիս: Պատրիարք Հայրը, սակայն, ազնիւ գտնուեցաւ ինծի ըսելու, որ այնուհետեւ փոխ - տնօրէնի պաշտօնը վարեմ: Այդ դէպքը նշանակալից հանդրուան մը եղաւ կեանքիս մէջ»:

Դպրոցին եւ գաղութին մասին իր մտահոգութիւնները յայտնելով Պր. Զգրըգճեան կը նշէր որ հայկական դպրոցներու վիճակը պէտք է բարելաւուի՝ նիւթապէս եւ բարոյապէս: Լաւ դասագիրքեր պէտք է ունենանք. ծնողներ պէտք է աւելի լուրջ մօտենան հայերէնին եւ աւելի ժամանակ տրամադրեն իրենց զաւակներուն՝ հայերէնի դասերը պատրաստելու համար: Ի վերջոյ, մեր մայրենի լեզուն է որ մեզ Սփիւռքի մէջ հայ կը պահէ: Ճիշդ է որ կարեւոր է քնական երկրին լեզուն գիտնալը, բայց պէտք չէ մոռնալ որ հայերէն լեզուն, մեր մշակոյթն ու աւանդութիւնները մեր զլխաւոր զէնքերն են ազգային ինքնութեան պահպանման համար, իրրեւ ինքնապաշտպանութեան միջոց:

Պր. Զգրըգճեան տակաւին մատը կը դնէր ցաւալի այլ երեւոյթի մը վրան՝ նշելով. «Ցաւալի է ըսել որ օտար, խառն ամուսնութիւններու թիւը հետզհետէ կ'աճի: Ժամանակին, երբ մենք աշակերտ էինք հոս, մեր ծնողները բոլորն ալ Հայեր էին. չկար պարագայ մը, ուր աշակերտի մը հայրը կամ մայրը արաբ ըլլար: Հիմա, մեր աշակերտներուն 20 առ հարիւրին ծնողները խառն ամուսնութիւն կնճռոտներէ բաղկացած են: Հետեւաբար, բնական է որ արաբ հօր մը կամ արաբ մօր մը համար այնճան ալ կարեւորութիւն չունենայ հայերէն լեզուի ուսուցումը: Այս երեւոյթը հետզհետէ կը տարածուի: Նոյնիսկ ըսեմ որ անցեալ տարի մեր հայ ուսուցչուհիներէն մէկը ամուսնացաւ արաբի մը հետ: Ազգային ցաւ մըն է ասիկա, որմով պէտք է զբաղին մեր գաղութին ղեկավարները»:

Իր խօսքին վերջաւորութեան կրթական վաստակաւոր մշակը գնահատանքով կ'արտայայտուէր զոյդ Ակումբներու դեկավարներուն մասին, նշելով որ անոնք աւելի գործունեայ եւ ձեռնհաս են կազմակերպական գետնի վրայ եւ կը յաջողին համոզել հարուստները, որպէսզի օգնեն Ակումբներուն: «Իսկ գաղութիս Ազգային Խորհուրդը, որ կը կոչուի Տեղական Խորհուրդ, այդ ուղղութեամբ ոչինչ կ'ընէ կամ կրնայ ընել», կ'եզրակացնէր Պր. Զգրըգճեան:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԼԵԶՈՒԻՆ ԱՐԴԱՐ, ՍԻՐՏԸ ՉԱՐ

Պատմութեան առաջին մէկ օրէն ի վեր մարդիկ ո՛վ գիտէ որքան զանգատեր են իրենց այն նմանեներէն, որոնք դուրսէն տարբեր կ'երեւին, ներսէն տարբեր: Դէմքը մարդու մը նկարագրին հայելին կ'ըսեն, բայց այդ դէմքը որքա՜ն յանախ յուսախաբ կ'ընէ դիմացինը:

Մ իայն դէմքո՞ւ ու լեզո՞ւն: Աստուա՜ծ իմ, տէսէք թէ սա մարդը որքան բարեկիրթ է բոլոր չարժումներուն մէջ, որքան կենցաղավար, որքան քաղաքակրթուած: Տեսէք թէ որքան ճաշակաւոր հագուած է ան, որքան ներկայանալի երեւոյթ ունի ամէն կերպով: Բայց մտէք անդամ մը անոր հոգիէն ներս եւ տեսէք թէ ինչպիսի վայրենի մը թաքնուած է հոն: Երանի՛ թէ ցնցոտիներ հագած ըլլար ան, որպէսզի առաջին ակնարկով գիտնայիք թէ որու հետ է ձեր գործը:

Լեզուն արդար, սիրտը չար:

Տակաւին.

Շատ անոյշ է, տակը փուշ է:

Ա՛խ մեր պապերը: Ահա թէ բանաստեղծական ինչպիսի խմաստուն խօսքերով ազնուացուցած են մեզ: Բայց կրնա՞ք օգտուիլ այդ զգուշացումէն: Մեր հայրերուն ո՞ր խրատականը մեզի կրցեր է այնքան օգտակար ըլլալ որքան մեզի միշտ օգտակար կ'ըլլայ մեր անձնական փորձառութիւնը: Գլխուդ կուգայ ու կը հասկնաս: Մնացեալը գրականութիւն է: Գլուխդ կուգայ, կը հասկնաս ու կը զղջաս որ աւելի առաջ չէիր հաւատացած մեծերուդ խօսքերուն: Բայց զարմանալին այն է որ այս վերջինն ալ պիտի մոռնաս: Ինչ անձնական փորձառութիւնդ: Այդ այ օր մը պիտի տժգունի, իր ուժն ու ազդեցութիւնը պիտի կորսնցնէ: Եւ դուն զերոյին պիտի սկսիս: Չէ՞ որ մարդուս սիրտը մոռնալու ու կրկին խաբուելու հակամէտ է: Կարծես մարդ խաբուելու ու զղջալու կարօտ ունի: Թերեւս մարդը երբեք երջանիկ պիտի չըլլար եթէ երբեմն չխաբուէր՝ մոռնալով իր անցեալի փորձառութիւնները ու յուսախաբութիւնները:

Օ՛ այդ փորձառութիւնները ու յուսախաբութիւնները: Օր մը պիտի անգրադառնանք որ այլեւս սկսեր ենք կեանքը ընդունիլ եղածին պէս: Պիտի վարժուինք մեր պապերուն նման մտածելու, որ աշխարհի վրայ չատ բան կայ, որ դուրսէն հայելի է, ներսէն ածելի: Եթէ դիմացինդ նայիս, ամէն ինչ որքան դեղեցիկ է այդ հայելիին վրայ: Եւ ամէն ինչ այդպէս գեղեցիկ մնալ պիտի չարունակէ եթէ տեւաբար կենաս հայելիին դիմաց եւ, առանց աւելի խորը պրպտելու, գոհանաս միայն դուրսէն տեսնուածով: Բայց օր մը հայելիին կրնայ փչրուիլ: Եւ այն ատեն կը տեսնես որ հայելի չէր ան, այլ ածելի, որ կը կտրէ սուր կերպով եւ խորունկ կը վիրաւորէ սիրտդ:

Մարդը մարդուն ուրախութիւնն է, բայց մարդը մարդուն յուսախաբութիւնն է միաժամանակ: Ամէն նոր հանդիպում ուրախութեան մը ճամբայ կը բանայ, բայց այդ ուրախութիւնը յետոյ կրնայ դառնալ հիասթափութիւն մը: Ժամանակը, որ երկու մարդոց միջեւ կը հաստուցընէ սէրը, կրնայ նաեւ քանդել այդ սէրը: Որովհետեւ ժամանակը երբեմն առիթ կուտայ մարդուն որ կարենայ տեսնել հայելիին հետեւի կողմը:

Էհ՛, բարեբախտութիւն է որ երբեմն կրնաս գտնել հայելի մը, որուն հետեւի մասն ալ հայելի է: Այն դիմացէն ցոյց կուտայ այն ինչ որ ցոյց կուտայ նաեւ կրնակէն: Ներսը եւ դուրսը նոյնն է: Այդ հայելիին քեզ երբեք յուսախաբ պիտի չընէ:

Օր մը եկեղեցական արարողութեան մը ընթացքին տեսայ մարդ մը որ չատ ջերմեռանդ կերպով կ'աղօթէր: Լաւ դիտէր եկեղեցական կարգն ու կանոնը, ճիշդ

ՕՐՈՒՄԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՒԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ՇԱՀԱՄՈՒՆԵՐԸ

Սարայեւոն որ միլիոնաւոր մարդոց գումթը չարժած վիրաւոր քաղաքն է Եւրոպայի, կը յայտնուի նաեւ որպէս ճարպիկ չահադէտներու դրախտ մը: Շրջափակման ենթարկուած քաղաքին բնակչութիւնը կ'ըսուի թէ երկու պլխաւոր խումբի բաժնուած է. առաջինը կը բաղկանայ անոնցմէ որոնք պաշտօն մը ձեռք անցուցած են մարդասիրական օտար կամ տեղական կազմակերպութեան մը մէջ, իսկ երկրորդին մաս կը կազմեն անոնք որոնք կը յուսան օժանդակութիւն առաջնորդու առաջիններու նկատումով: Այսքանէն առաջ պէտք չէ զարմանալ որ հոն չուրջ 130 մարդասիրական կազմակերպութիւն գոյութիւն ունի:

Սարայեւոյի մէջ երեսուն չափահասի տարազրութիւն ունենալ բաւարար է բռնական անձնաւորութեան օրինակի եւ հետեւաբար կնիք, պաշտօնական թուղթ ունենալու համար: Հասկնալի է որ նման կազմակերպութիւն պէտք է նպատակ ունենայ ամէնէն աւելի սպառնալիքի ենթակայ անձերու -- երախայ, տարեց, պատերազմի հաշմանդամ -- օժանդակելու: Մինչդեռ, տարուած գործունէութիւնը յաճախ բնաւ կապ չունենալ անոնց հետ: Սարայեւոյի մէջ մարդասիրական օժանդակութեան «նուիրեալ» մը լրտունքը կ'ունենայ անցագիր ստանալու, ինչ որ հիմնականն է: Այլ կերպ, անցագիր ստանալու համար պէտք է այնքան յատ թուղթեր հայթայթել որ մինչեւ որ վարդ ամէնքը ունենայ, մէկ մասը արդէն ժամանակավրէպ կը դառնայ:

Անցագրի տէր մը յատուկ արտօնութեան պէտք ունի քաղաքէն ելքի եւ մուտքի համար: Այդ արտօնութիւնը նոյնքան դժուար ձեռք կը ձգուի եթէ մարդ վարչարութեան մէջ ծանօթ -- բարեկամ չունի: Մինչդեռ, «մարդասիրական»ները վերծ են այս պարտաւորութենէն: Աւելին. քիչ մը բախտով անոնք կրնան ՄԱԿ-ի Գաղթականաց բաժնին կայծյատ քարտին տիրանալ: Այդ քարտը իրաւունք կուտայ ՄԱԿ-ի օդանաւերը մուտք գործելու. անոնցմով ճամբորդելու, երթեւեկելու Սարայեւոյի եւ քաղաքակիրթ աշխարհին միջեւ:

«Մարդասիրական»ները իրաւունք ունին նաեւ պարէն մտցնելու չրջափակուած քաղաքը. այս հաստատումը անխուսափելի կ'ընէ հետեւեալ պարզ հաշիւը. միջին չափով պայուսակ մը 20 քիլօկրամ նէսքաֆէ կրնայ պարունակել. ու հոն առտը քիլօկրամը օր եղած է որ հասած է մինչեւ 450 մառքի...: Ասկէ դժուար չէ ենթադրել որ ՄԱԿ-ի օդանաւով ձրի կատարուած թռիչք մը ինչեր կրնայ ապահովել:

Կան կապոյտ սաղաւարտաւորներու բացած «կապոյտ ճամբաներ»ը: Իրաւթիւնին հասած ապրանքը Հրասնիքա արուարձանը կը հասնի որ էջքուղիին միւս կողմն է, այսինքն՝ արտաքին աշխարհին հետ կապի մէջ: Մարդասիրական կազմակերպութիւնները կ'առնեն այդ ապրանքը ու կը փոխադրեն միւս կողմը: Մխայն անոնք իրաւունք ունին այդ ճամբաները գործածելու: Ցեառդ, օժանդակութեան ապրանքներէն փչուրներ ձրի կը տրուին ընակչութեան, իսկ մնացածը կը ծախուի չուկային վրայ:

Անոնց քով յայտնուած են նաեւ «նոր - մարդասէր»ներ. անոնցմէ ոմանք ռամադանի չրջանին մզկիթներուն առջեւը կ'երթան փոքր խմորեղէններ բաժնելու միայն հաստատութեանց. ուրիշներ տոպրակներով գետնախնձոր պահած են, սպասելով որ գիները բարձրանան ու ի վերջոյ գետնախնձորները փոխելով աղբրման նետուած են: Այս բոլորին մէջ ոսկէ հաւկիթ ածող հաւեր կը չարունակեն ըլլալ մարդասիրական կազմակերպութիւնները:

ՀՈՂՎԱՐՏԻՒՔ

ՃԱՐՏԱՐԱԳԵՏ ՓՐՈՖ. ՅԱՐՈՒԹԻԻՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

ՄԻԼԱՆՕ. - («Յառաջ»). -

Փայլուն երազ մը եւս մարեցաւ հայ դարաւոր ճարտարապետութեան հորիզոնին վրայ: Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 20, իր հայրենի ծննդավայրէն հեռու, Միլանոյի ցուրտ հողին յանձնեցինք հայ ճարտարապետութեան նուիրեալներէն՝ ճարտարապետ, փրոֆ. Յարութիւն Գազանճեանը: Անիկա Հռոմի եւ Միլանոյի բոլիթէքնիքներու եւ այլ դիտական ամպիոններէն ուսանող սերունդին փոխանցեց ընթացիկ ճարտարապետութեան եւ ուսուցչութեան կողքին, իր մտքին հարուստ պաշարը հայ ճարտարապետական կոթողներու մասնայատուկ դեղեցկութիւնը ու անոնց առընչութիւնը ղրացի ճարտարապետութիւններուն հետ: Եղաւ անխոնջ հետազօտող մը մեր ճարտարապետութեան անդաստանին մէջ, գոյացնելով իւրայատուկ տեսութիւններ: Եղաւ անվերապահ հիացող մը մեր ճարտարապետութեան պլուպ - գործոցներէն Զուարթնոցի տաճարին եւ տարիներու աչխատութեամբ մանրաչափական համեմատութեամբ վերականգնեց անոր պատճէնը որ իր աչխատասենեակին գարդը կը կազմէ: Այսօր, եղբայրական ջերմ զգացումներով կը վերյիչեմ երկար տարիներու սերտ գործակցութիւնը ի սպառ հայ ճարտարապետութեան կոթողներու ծանօթացման: Իր քաղցր ժպիտը միացած իր հոգեկան ու մարդկային ապրումներուն եւ զանոնք իր չուրջիններուն փոխանցելու խանդավառ ճիգերուն: Իր գլխաւորութեամբ դէպի Հայաստան կատարուած առաջին դիտահետազօտական առաքելութիւնը մասնակցութեամբ խաւլացի ճարտարապետներու եւ մասնագէտներու, ուսումնասիրելու համար հայ ճարտարապետական կոթողները: Անոնք, իտալիա վերադարձին միասին բերին լուսանկարչական այնպիսի հարուստ պաչար մը որ յետագային գլխաւոր առաղը հանդիսացաւ հայ միջնադարեան ճարտարապետութեան պատկառազարդու ցուցահանդէսին:

Այսօր, սիրելի Յարութիւն, կանգնած քու թարմ հողակոյտիդ առջեւ, չրջապատուած քու սիրելիներովդ, կը միանամ կարդացուղ աղօթքներուն եւ սրտաճմլիկ կը մաղթեմ յաւիտենական հանգիստ քու ապրիլ եւ մաքուր հոգւոյդ:

Եւ այժմ որ անդարձ մեկնած ես այս աչխարհէն, ամէն անգամ որ պիտի այցելեմ քու մայրզացումդ եղող միջնադարեան հայկական եկեղեցւոյ մանուպատճէն մեր ընտանեկան դամբարանը, սրտիս խորէն պիտի կրկնեմ «Յարութիւն, դուն միշտ մեզի հետ ես...»:

ՀՐԱՆԴ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ

ՄԵՐ ԱՌՈՂՋՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ՕԳՏԱԿԱՐ ԵՒ ՎՆԱՍԱԿԱՐ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ

Տարիներէ ի վեր գիտնականներ կ'ուսումնասիրեն մեր ուտելիքները որոչելու համար, թէ որո՛նք օգտակար եւ որո՛նք վնասակար են մեր առողջութեան համար:

Ներկայիս ընդունուած է, որ կարգ մը ուտելիքներ մեզ կը պաչտպանեն սրտի տագնապէ կամ քաղցկեղի կարգ մը տեսակներէ. ուրիշներ կը պահպանեն մեր յիշողութիւնը, ոմանք ալ կ'ուչացնեն ծերութիւնը...:

ԻՆՉՊԷ՞Ս ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ՄԵՐ ՍԻՐՏԸ

Իւղին չափազանցութիւնը, արեան զերճնշումը, ծխախոտը, ալքոլը, արտակարգ դիրութիւնը, չաքարախտը բաւարար պատճառներ են մեր սիրտն ու երակները տկարացնելու համար: Իսկ այս բոլորին մէջ սննդառութիւնը առաջնակարգ դեր կը խաղայ:

Հաստատուած է, որ Ֆինլանտիոյ մէջ սիրտի տագնապէ մահացողներուն թիւը տասնապատիկ աւելի է քան Ճափոնի մէջ: Արդեօք ի՞նչ կ'ուտեն Ֆինլանտացիները, որոնք իրենց վերապահած են այս տխուր մրցանիչը:

Առողջութեան Միջազգային Կազմակերպութեան կողմէ 1984-էն ի վեր կը պատրաստուի լուրջ ուսումնասիրութիւն մը, որ պիտի աւարտի յառաջիկայ տարի. անիկա կը նպատակադրէ կապ մը գտնել մեր ուտելիքներուն եւ հիւանդութիւններուն միջեւ:

Ցարդ չաւարտած այս ուսումնասիրութեան արդիւնքները որոչ չափով յայտնի են արդէն: Ճափոնական ուտելիքները, որոնք քիչ իւղ կը պարունակեն եւ առաւելաբար բաղկացած են բրինձէ եւ ձուկէ, զգալիօրէն կը պաչտպանեն մեզ սրտի կաթուածներէ, մինչդեռ թայաններով հարուստ Ֆինլանտական ճաշերը կը պատճառեն երակներուն մէջ իւղի պահեստներու զոյացում եւ երակներու խցանում:

Նոյն ուսումնասիրութեան համաձայն սրտի տագնապը նաեւ անմիջականօրէն կապուած է մեր սպառած իւղի տեսակին հետ: Այսպէս, բուսական ձէթով պատրաստուած ուտելիքները շատ աւելի չանճնարարելի են քան՝ կարագով պատրաստուածները: Նորութիւն չէ արդէն, որ բժիչկները ներկայիս կը թելադրեն նուազեցնել կենդանական իւղը ի նպաստ բուսականին: Նաեւ պէտք է զգուչանալ «պահուած» իւղերէն, որոնք կը գտնենք միսին, անուչեղէններուն եւ «չարքիւթըրի»ներուն մէջ:

Սրտի անհանգստութիւններու կանխարգիլումին մէջ կարեւոր դեր կը խաղայ նաեւ «էօ» կենսանիւթը, որ առաւելաբար կը գտնուի ցորենի սերմին, սոճային եւ արեւածաղիկին մէջ:

Վերոյիչեալ ուսումնասիրութիւններուն վրայ հիմնուելով, բժիչկները նաեւ կը յանճնարարեն սխտորը, իրրեւ սրտին եւ երակներուն առողջութեան նպաստող ուտելիք: Անոնք նաեւ կը յանճնարարեն տաչուած ատեպղինը, քանի որ լուրջ ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, որ պեթա - քարոթէնը սրտի անհանգստութիւնները կանխարգիլելու յատկութիւնը ունի: Պեթա - քարոթէնը կը պարունակեն նաեւ լոլիկը եւ ծիրանը:

Ինչ կը վերաբերի խմիչքներուն, ներկայիս բժիչկները կը յանճնարարեն օրական բաժակ մը կարմիր գինի խմել, տրուած ըլլալով որ չափաւոր քանակութեամբ խմուած կարմիր գինին արեան մէջ կը բարձրացնէ «լաւ» քոլեսթէրոլին տոկոսը:

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱՆԽԱՐԳԻԼԵՆՔ ՔԱՂՑԿԵՂԻ ԿԱՐԳ ՄԸ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Երկրագունտի բոլոր բնակիչները հաւանած են քաղցկեղէ:

Ճափոնացիք առաւելաբար կը տառապին ստամոքսի քաղցկեղէ, մինչդեռ Արեւմուտքի ժողովուրդները՝ աղիքի քաղցկեղէն: Գիտնականներ սերտած են, թէ արդեօք աչխարհագրական դիրքերը կ'ազդե՞ն հիւանդութեան տեսակին վրայ, եւ յանգած են այն համոզումին, թէ ո՛չ: անդրական մեր սովորութիւններն են որոնք կը վճռեն քաղցկեղին տեսակը: Այսուհանդերձ այս տեսակէտն ալ հարիւր տոկոսով փաստուած չըլլալով հանդերձ, կը կարծուի թէ քաղցկեղներուն 35 առ հարիւրը հետեւանք է մեր ստացած սննդակարգի տեսակին:

ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒՆ ԴԵՐԸ

× ԲՆԱԹԵԼԸ

Անգլիացի բժիչկներ նկատած են, որ ափրիկեան ժողովուրդները չատ աւելի հազուադէպօրէն աղիքի քաղցկեղ կ'ունենան, քան՝ Անգլիացիք կամ եւրոպացի այլ ժողովուրդներ: Պատճառը պարզ է, Առաջինները կը սնանին բնաթելով (ֆիպր) հարուստ ուտելիքներով եւ հետեւաբար ունին աղիքային կանոնաւոր գործունէութիւն:

Հետեւաբար պէտք է նախապատուութիւնը տանք ընդեղէններուն, բրինձին, պտուղներուն, թարմ բանջարեղէններուն, որոնք չատ հարուստ են բնաթելով:

× ԻԿՂԵՐԸ

Ցամրաղիկ, փրոսթաթի, ստինքի, ձուարաններու քաղցկեղը չատ աւելի նըւազ է այն երկիրներուն մէջ, ուր ուտելիքներուն մէջ իւղի սպառումը քիչ է, օրինակ՝ Ճափոնը:

Բազմաթիւ լուրջ ուսումնասիրութիւններ չատ սերտ կապեր գտած են իւղի սպառումին եւ կուրծքի քաղցկեղին միջեւ. արտակարգ դիրութիւնը իր կարգին նըպաստող ազդակ մըն է:

× ԽՈՐՈՎԱԾ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ

Ստամոքսի քաղցկեղը առաւելաբար տարածուած է ձկնորս ժողովուրդներուն մօտ, որոնք յաճախ կը խորովեն իրենց ուտելիքները:

Հաստատուած է, որ ուտելիք մը խորովելու ատեն կ'այրի եւ ածխացած մասերը կ'արտադրեն պէնզոփիրէնն կոչուած նիւթը, որ քաղցկեղին նպաստող թոյն մըն է:

Հետեւաբար պէտք է սահմանափակել ածուխի վրայ խորոված եղները եւ նախապատուութիւնը տալ առողջ եփի ձեւերուն:

× ԱԼՔՈԼԸ

Ալքոլի չափազանցուած եւ երկարատեւ գործածութիւնը կը նպաստէ լեարդի, բերնի եւ բազմաթիւ այլ քաղցկեղներու յայտնութեան:

Անշուչտ, ալքոլին տեսակն ու տոկոսն ալ իրենց կարեւորութիւնը ունին: Այսպէս, ուիսքին չատ աւելի վնասակար է քան՝ գինին, որ իր կարգին աւելի վնասակար է քան գարեջուրը:

ԿԱՆԽԱՐԳԻԼՈՂ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ

Կարգ մը ուտելիքներ ընդհակառակն, ունին քաղցկեղի որոչ տեսակները կանխարգիլելու յատկութիւնը:

Պեթա - քարոթէնն պարունակող ուտելիքները այս համբաւը կը վայելեն: Այսպէս, պեթա - քարոթէնը կրնայ սահմանափակել թոքի քաղցկեղի, ինչպէս նաեւ յամրաղիկի եւ փրոսթաթի քաղցկեղի վտանգը: Բացի ատեպղինէն, ծիրանէն եւ լոլիկէն, պեթա - քարոթէնն գտնենք նաեւ ճակնդեղին, կանաչ լուբիային, չոմինին, սեխին, նարինջին եւ կեռասին մէջ:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ կատարած բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, որ գաղկակաղամբն ու կաղամբի բոլոր տեսակները պահպանիչ դեր կը խաղան յամրաղիկի քաղցկեղին դէմ:

Եզրափակելով, կարելի է ըսել, թէ ոեւէ դիտակից անձ պէտք է որ սահմանափակէ իւղի եւ մասնաւորաբար կենդանական իւղի սպառումը: Ասոր կողքին պէտք է նախապատուութիւնը տալ թարմ բանջարեղէնին եւ պտուղին:

Սակայն լաւագոյնը պիտի ըլլայ այլազան ուտել, բայց չափի ու քանակի դիտակցութիւնը ունենալ:

«Ս. Փ.»

«ՏԿԶԱՐ»ը

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Ուրբաթ, Հոկտ. 14, ժամը 20·30-ին Կրընոպլի Երաժչտանոցի սրահին մէջ, եղած ունեցաւ Տկզար պետական նուագախումբը հայ եւ ոչ հայ հասարակութեան մը առջեւ:

Մչակոյթի Տան նախագահ Պր. Սուրէն Աղեկեան բեմ հրաւիրեց Տկզար նուագախումբի հիմնադիր - խմբավար՝ Պր. Կարլեն Միրզոյեանը, որ բացատրեց Տկզար անունին իմաստը ըսելով. - «Տկզար կը նչանակէ տիկ նուագող»:

Նուագախումբը եւ պարախումբը եղծթներ ունեցած են՝ Գանատա, Ֆրանսա, Ռումանիա, Լեհաստան, Սուրիա եւ ուրիչ երկիրներ:

Խումբի մենակատարներէն յիչենք Սոֆիա Սարգսեանը որ առաջին կին սրնդահարուհին է Հայաստանի մէջ, Մկրտիչ Սուեոսեան, Սուրէն Սարգսեան, Ժորա Ղազարեան եւ ուրիչներ: Արդէն 12 տարիներէ ի վեր բաւական փոփոխութիւններ եղած են, սակայն նորեր արդէն սկսած են ջահը վառ պահել, արժանաւոր յաջորդներ են, եղան պարեր եւ մեներգներ, բոլորն ալ արժանացան ծափահարութիւններու:

Վ. Բ.

նան, քան՝ Անգլիացիք կամ եւրոպացի այլ ժողովուրդներ: Պատճառը պարզ է, Առաջինները կը սնանին բնաթելով (ֆիպր) հարուստ ուտելիքներով եւ հետեւաբար ունին աղիքային կանոնաւոր գործունէութիւն:

Հետեւաբար պէտք է նախապատուութիւնը տանք ընդեղէններուն, բրինձին, պտուղներուն, թարմ բանջարեղէններուն, որոնք չատ հարուստ են բնաթելով:

× ԻԿՂԵՐԸ

Ցամրաղիկ, փրոսթաթի, ստինքի, ձուարաններու քաղցկեղը չատ աւելի նըւազ է այն երկիրներուն մէջ, ուր ուտելիքներուն մէջ իւղի սպառումը քիչ է, օրինակ՝ Ճափոնը:

Բազմաթիւ լուրջ ուսումնասիրութիւններ չատ սերտ կապեր գտած են իւղի սպառումին եւ կուրծքի քաղցկեղին միջեւ. արտակարգ դիրութիւնը իր կարգին նըպաստող ազդակ մըն է:

× ԽՈՐՈՎԱԾ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ

Ստամոքսի քաղցկեղը առաւելաբար տարածուած է ձկնորս ժողովուրդներուն մօտ, որոնք յաճախ կը խորովեն իրենց ուտելիքները:

Հաստատուած է, որ ուտելիք մը խորովելու ատեն կ'այրի եւ ածխացած մասերը կ'արտադրեն պէնզոփիրէնն կոչուած նիւթը, որ քաղցկեղին նպաստող թոյն մըն է:

Հետեւաբար պէտք է սահմանափակել ածուխի վրայ խորոված եղները եւ նախապատուութիւնը տալ առողջ եփի ձեւերուն:

× ԱԼՔՈԼԸ

Ալքոլի չափազանցուած եւ երկարատեւ գործածութիւնը կը նպաստէ լեարդի, բերնի եւ բազմաթիւ այլ քաղցկեղներու յայտնութեան:

Անշուչտ, ալքոլին տեսակն ու տոկոսն ալ իրենց կարեւորութիւնը ունին: Այսպէս, ուիսքին չատ աւելի վնասակար է քան՝ գինին, որ իր կարգին աւելի վնասակար է քան գարեջուրը:

ԿԱՆԽԱՐԳԻԼՈՂ ՈՒՏԵԼԻՔՆԵՐ

Կարգ մը ուտելիքներ ընդհակառակն, ունին քաղցկեղի որոչ տեսակները կանխարգիլելու յատկութիւնը:

Պեթա - քարոթէնն պարունակող ուտելիքները այս համբաւը կը վայելեն: Այսպէս, պեթա - քարոթէնը կրնայ սահմանափակել թոքի քաղցկեղի, ինչպէս նաեւ յամրաղիկի եւ փրոսթաթի քաղցկեղի վտանգը: Բացի ատեպղինէն, ծիրանէն եւ լոլիկէն, պեթա - քարոթէնն գտնենք նաեւ ճակնդեղին, կանաչ լուբիային, չոմինին, սեխին, նարինջին եւ կեռասին մէջ:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ կատարած բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ ցոյց տուած են, որ գաղկակաղամբն ու կաղամբի բոլոր տեսակները պահպանիչ դեր կը խաղան յամրաղիկի քաղցկեղին դէմ:

Եզրափակելով, կարելի է ըսել, թէ ոեւէ դիտակից անձ պէտք է որ սահմանափակէ իւղի եւ մասնաւորաբար կենդանական իւղի սպառումը: Ասոր կողքին պէտք է նախապատուութիւնը տալ թարմ բանջարեղէնին եւ պտուղին:

Սակայն լաւագոյնը պիտի ըլլայ այլազան ուտել, բայց չափի ու քանակի դիտակցութիւնը ունենալ:

«Ս. Փ.»

Տէր եւ Տիկին Քրիստափոր Խարբուճ-լեան

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւ-կին՝

ԺԻՐԱՅՐ ԽԱՐԲՈՒՃԼԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Փանթէնի իր բնա-կարանը, Հոկտեմբեր 17-ին, 58 տարեկա-նին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ ընտանեկան մտերիմ շրջանակի մէջ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Ամերէ Պալատասարեան 500 ֆրանք։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏԱՐԱԳ
ՍԷՆ - ԹՒԹԻԷՆ

Լիոնի եւ Ռոն - Ալփի Հայոց Հայրապե-տական Պատուիրակի Փոխանորդը՝ Նոր-վան Եպիսկոպոս Զաքարեան եւ Սէն - Թի-թիէնի Ազգային Միութեան վարչութիւնը, ներկայիս ուրախութեամբ կը ծանուց-նեն թէ Նիսի նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Խա-չատուր Քհնյ. Պօղոսեանը 1994 Հոկ. 1-էն սկսեալ նշանակուած է Սէն - Թ'էթիէնի եւ Շրջակայից Հայ Առաքելական Եկեղե-ցւոյ հոգեւոր հովիւ, հաւանութեամբ Հայ-րապետական Պատուիրակ՝ Գիւտ Արք. Նազդաչեանի։

Այս առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, ա-ռաւօտեան ժամը 10-ին Սէն - Թ'էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, որու ընթացքին Հայր. Պատուիրակի Փո-խանորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան կը ներկայացնէ նոր հոգեւոր հովիւը Սէն-Թ'էթիէնի եւ Շրջանի Հայութեան։

Այս ուրախ առթիւ Խաչատուր Քհնյ. Պօղոսեան սիրայօժար իր անդրանիկ քա-րոզը։

Պատարագէն ետք Եկեղեցւոյ վերջ հան-դիսասրահին մէջ, տեղւոյն Եկեղեցական վարչութիւնը, դիւեաճոնով մը սիրայ պատ-ւէ իր նոր հոգեւոր հովիւը։

Առ ի գիտութիւն կը յայտարարենք, եւ կը հրաւիրենք Սէն - Թ'էթիէնի եւ Շրջա-նի Հայութիւնը։

ԴԻՒԱՆ
ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՌՈՆ - ԱԼՓԻ ՀԱՅՈՑ
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՐԱՆԻ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հաւատքով Գարակէօղեան նախկին Սա-նուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգե-հանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, մեծ բա-րեպաշտութեամբ՝

ՄԻՀՐԱՆ ԵՒ ԶԱՊԻԼ
ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

իրենց զաւկին՝

ՀԱՒՐՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ՝ Արամ եւ Սարգիս Գարա-կէօզեանի, Տոքթոր եւ Տիկին Դաւիթեանի եւ վարժարանի ողբացեալ ուսուցիչներու եւ սաներու յիշատակին։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԻԼԱՆՕ. - Յարութիւն Գազանճեանի մահուան առթիւ, Անահիտ եւ Հրանդ Բամ-պակեան հազար Ֆր. կը նուիրեն «Ծա-ռայ»ին։

FRANCE 2

Dimanche 30 Octobre à 9 heures 30.
Pélerinage arménien à St Grégoire de Tallard et icônes de Chypre à Strasbourg.

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵԼՈՅԹ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

118, rue de Courcelles, Paris 17e

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, ժամը 16·30-ին

մասնակցութեամբ՝
Երեւանի Սունդուկեան Թատրոնի դերասանուհի եւ դերասան՝
ԿԱՐԻՆԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ
եւ
ԱՐԱ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Ցայտադիր. - Պարոյր Սեւակ, Յովհ. Շիրազ, Զարեհ Ցուց, Մուշեղ Իշխան, Պերճ Չէյթունցեան, Զեխով, Պօտլէր։

ՏՕՆ ՕԾՄԱՆ ՕՐ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 63-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Շրջանային Խորհուրդը

Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ

Վարչական Խորհուրդը

Սիրով կը հրաւիրեն հաւատացեալ ժո-ղովուրդը՝ մասնակցելու Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Օծման եւ Անուանակոչութեան 63-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, որ տեղի կ'ունենայ՝

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30

Այդ օրը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պա-տարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԻՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատա-րէ Սահակ - Մեսրոպ Երգչախումբը, դի-կավարութեամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի։

Յաւարտ պատարագի «Արծրունի Զբր-բաշեան» հանդիսասրահին մէջ, Մայր Ե-կեղեցւոյ Տիկնանց Ճանճնախումբի կողմէ կը կատարուի ընդունելութիւն եւ կը տրուի համայնական - ժողովրդական ճաշ։

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS·EREVAN·PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES
- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PARIS·EREVAN
VOL CARGO MENSUEL

PRIX
PARIS-EREVAN-PARIS
3300 F
RENSEIGNEMENTS ET RESERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SABERATOURS
31, RUE D'ARGENTEUIL - 75001 PARIS
TEL 42 61 51 13 - FAX 42 61 94 53
SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 78 60 13 66 - FAX 78 60 92 26
EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 85 48 - FAX 52 54 48

EN COLLABORATION AVEC ARMENIAN AIRLINES

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique

recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**

pour diriger

l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

FONDS ARMÉNIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 50.000 Francs. -
Amicale des Arméniens de Romans, M. Diran Iskikian;
— 15.000 Francs. -
Eph. Ch. Arm. Ripert.
— 10.000 Francs. -
M. Klag Gazaryan, Mme Annie Kasparian, S. A. Saberatours, M. Tchaderdjian-Terray;
— 5.500 Francs. -
Ass. «Lion's Club»;
— 5.000 Francs . -
Ets. ABG 2000, M. Serge Balian, Mme Zarouhi Demirian, Mme Louise Fauve, M. Grégor Hamparsumyan, M. Barkev Keroslian, Mme Chaké Tchaderdjian;
— 4.000 Francs. -
Ass. Sol. Martigues-Armén.;
— 3.500 Francs. -
Mme Micgyan et Kartun;
— 3000 Francs. -
Amicale H.K. Home, Anonyme (2 fois), Mlle Suzanne Berberian, M. G. Djarikian, M. Hagop Gevrekyan, M. Stéphane Keidjian, M. Pascal Kechfadjian, M. Bedros Kurdjian, M. Vasken Pambakian, M. et Mme D. Soghomonian;
— 2.500 Francs -
M Onnik Lorenian, M. et Mme Koren Maden.

(A suivre)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ - Փարիզ

«Համազգայինի» Փարիզի մասնա-ճիւղը կը կազմակերպէ՝

ԿՈՄԻՏԱՍԻ

նուիրուած երեկոյթ։

Մենեջրդիչ՝ ՄԿՐՏԻՉ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Ար-թիւր Ահարոնեանի։

Տեղի կ'ունենայ, Շաբաթ, Հոկտեմ-բեր 29, ժամը 20·30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան «Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան» սրահին մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris, M° Cadet

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈՒՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ» ՈՍԿԵՉՕՐ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հոկտեմբեր 30

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30-ի առաւօտ-եան ժամը 10-ին Հայկական Ծէսով ճայնաւոր պատարագ կը մատուցուի Մարսէյլի - Նոթրը Տամ Տը Լա Կարտ - Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայ-րին մէջ, հայկական ուխտադնացու-թեան առիթով։

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՕՑԵԱՆ
Ժողովրդապետ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre Naïri*
et le *DJ Karnig*
Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures
Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains
Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.
Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

Exposition des œuvres de
VALMAR
Peintre d'Arménie
sous la présidence de
ROBERT P. VIGOUROUX
Sénateur - Maire de Marseille

Vernissage le 28 Octobre à 19 heures

Exposition ouverte
jusqu'au 7 Novembre

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԻ ՏՈՒՆ MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. vous prie de bien vouloir assister
à la présentation du film

Les derniers rois d'Arménie

CILICIE XIIe — XIVe SIECLE
par CLAUDE MUTAFIAN
Projection —
Débat —
Signatures
Vendredi 28 Octobre à 20h45
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27
JEUDI
27 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·000 Ֆ· -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·300 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ· (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·446 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.446

ԲՐԵՒԱՏՈՊ ՓԱՐԻԶ

«ԸՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 21 / 25)

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԴՊՐՈՑ

Հոկտեմբեր 24-ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Հայաստանի պետական կառավարման դպրոցի պաշտօնական բացումին նուիրուած արարողութիւնը: Ֆրանսայի մանազէտներու ուսումնասիրութիւններով եւ նախաքայլերով կեանքի կոչուած այս հաստատութեան նախապատրաստական փուլը աւարտած է եւ արդէն կրնայ ընդունիլ իր առաջին ուսանողները: Ստեղծուած է նաեւ վարչական խորհուրդ մը՝ պետական նախարար Արմէն Ղազարեանի նախագահութեամբ եւ դպրոցի տնօրէն նշանակուած է Գ. Ա-ի երեսփոխան՝ Վաչաուր Բեզիրճեան:

*
**

ԿԻՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

Երեւանի մէջ Հոկտեմբեր 22-ին իր աշխատանքները սկսած է Կիներու Համահայկական Միութեան կազմակերպած «Ինչ՝ 21-րդ դարու սեմին» կիներու միջազգային համաժողովը: Անոր կը մասնակցին քառասնիւ երկիրներէ կիներ գործիչներ, հանրային կազմակերպութիւններու ղեկավարներ, Սփիւռքահայեր:

*
**

ԵՐԵՒԱՆ ՀԻՆԳ ԳՕՏԻՆԵՐՈՒ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ

Երեւանի քաղաքապետարանը որոշած է մայրաքաղաքի տարածքը բաժնել հինգ գօտիներու, իւրաքանչիւրին սահմանելով հողային հարկի տարբեր արժէք: Առաջին գօտին կ'ընդգրկէ Երեւանի կեդրոնը, ուր 1 հեկտարին հարկային արժէքն է 10 միլիոն 380 հազար Դրամ, Բ. գօտիինը՝ 7 միլիոն 958 հազար, երրորդինը՝ 5 միլիոն 882 հազար, չորրորդինը՝ 3 միլիոն 460 հազար, հինգերորդինը՝ 1 միլիոն 384 հազար Դրամ:

*
**

ԷՆԹԵՐՓՕԼ

Էնթերփօլ-ի 61-րդ վեհաժողովին ընդունուած է Հայաստանի անդամակցութիւնը ոստիկանական միջազգային այս կազմակերպութեան:

*
**

Հայաստան չուրջ 50 երկիրներու հետ կապեր հաստատած է՝ միացեալ ծրագրեր գործադրելու համար ահաբեկչութեան եւ թմրեցուցիչի փոխադրութեան դէմ: Սակայն հակ· ոստիկանութիւնը դժուարութիւններ ունի յանցագործները փոխանակելու տեսանկիւնէն, դեռ համապատասխան միջազգային պայմանագրութիւնը ստորագրած չըլլալով:

*
**

ՃԱՏՐԱԿԻ ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ

Տիգրան Պետրոսեանի յիշատակին նուիրուած ճատրակի երեւանեան միջազգային մրցաշարքը վերջ գտած է վարպետ Ա. Անասթասեանի յաղթանակով, որ կարելի 9 կէտերու վրայ հաւաքած է 7: Հանրապետութեան նախագահն ալ, որ այցելած է մրցաշարքը, ըսած է թէ պիտի փորձէ Մոսկուայի մէջ տեսակցիլ Կ. Գասպարովի հետ, որպէսզի ինք ալ կանք

ՄՈՍԿՈՒԱ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԻ ԿԸ ՀԱԿԱՍԷ «ԲԱՔՈՒԻ ԱՂՈՒԷՍ» ԱԼԻԵԻԻ

Ադրբեջանի նախագահ Ալիեւի խորհրդանկութիւնները ըստ երեւոյթին սկսած են զայրացնել Ռուսերը: «Բաքուի Աղուէս»ը - այսպէս կ'անուանեն Ալիեւը - երկուշաբթի յայտարարած էր որ Ռուսաստանի վարչապետ Վիկտոր Չերնոմիրդին անձամբ վստահեցուցած է ղինք, որ «ոչ մէկ արգելք չի տեսներ» որ Ադրբեջան պայմանագրութիւն ստորագրէ քարիւղի ընկերութիւններուն հետ, կասպից ծովի մէջ գտնուող երեք նաւթահորերու շահագործումին մասին: Ըստ Ալիեւի, այս խօսակցութիւնը տեղի ունեցած է անցեալ Ուրբաթ, Մոսկուայի մէջ, ուր գումարած էր ՀԱՊ-ի վեհաժողովը: Ադրբեջանի նախագահը աւելցուցած էր որ Հոկտեմբեր 14-ին հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Ռուսիոյ Արտաքին նախարար Անդրէյ Կոզիրեւի հետ եւ թէ այս վերջինը «չէ հաստատած» այն տեղեկութիւնները ըստ որոնց իր երկիրը հակառակ է Կասպիցի քարիւղի պայմանագրութիւններուն:

Յաջորդ օրն իսկ, թէ Չերնոմիրդին թէ Կոզիրեւ բուռն կերպով հակազդած են: Առաջինին բանբերը յայտարարած է որ վարչապետը նման բան չէ ըսած Ալիեւի: Իսկ Կոզիրեւի բանբերը աւելի անդին երթալով՝ Ալիեւը դրեթէ ստախօսի տեղ դրած է ըսելով· «Կը կասկածիմ այս յայտարարութեան (իմա՝ Ալիեւի) ճշմարտութեան»: Գրեգորի Քարասին՝ ռուս Արտաքին նախարարութեան բանբերը, կրկնած է այս առթիւ որ Մոսկուա անվաւեր կը նկատէ նաւթի պայմանագրութիւնները եւ կ'ամբաստանէ Բաքուն անիրաւ կերպով սեփականացուցած ըլլալու յանցանքով կասպից ծովի հարստութիւնները:

Ցաւալի չենք որ Պարսկաստան եւս հակառակ է Ադրբեջանի այս նախաձեռնութեան:

Թաւիշ իր կողմէ ճատրակի 1996-ի ողիմպիականները Հայաստանի մէջ կազմակերպելու համար:

*
**

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇՈՒԹԻՒՆ՝ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԴԷՄ

Երկրաշարժէ պաշտպանութեան Հայաստանի ազգ· վարչութիւնը Ջուիցերիոյ հետ ստորագրած է պայմանագրութիւն մը, որու համաձայն զերարդիական 45 կայաններ կը հաստատուին Հայաստան, որոնք կը նախազգուշացնեն հողային ցնցումներու վտանգին դէմ:

*
**

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Հոկտեմբեր 22 եւ 24-ին Լ· Տէր - Պետրոսեանի նախաձեռնութեամբ գումարուած են Ապահովութեան Խորհուրդի զոյգ նիստեր, որոնք նուիրուած էին 1995-ի ընկերա - տնտեսական հեռանկարներուն եւ միջազգային դրամական կազմակերպութեանց հետ համագործակցութեան հարցերու քննարկման:

*
**

ՆՈՐ ԹՂԹԱԴՐԱՄ

Հայաստանի Կեդր· Դրամատունը կը նախատեսէ մինչեւ տարեվերջ հրապարակ հանել 1000 Դրամնոց նոր թղթադրամ մը: Վերջին շրջաններուն բնակչութեան աւելցող եկամուտը, բարձրացող աշխատավարձերը եւ հետեւաբար՝ վճարումները հարկաւոր դարձուցած են այս նոր թղթադրամին ստեղծումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը 100 հոգինոց զործի մարդոց խումբով մը Թիւրքմէնիստանի մայրաքաղաքը հասած է ու հոն յայտարարած թէ ընդած է տասնօրեայ այն շրջապտոյտը որուն պիտի ձեռնարկէր Նոյեմբեր 20-ին, այցելելու համար միջին ասիական թրքական հանրապետութիւնները: Թուրք մամուլին կարծիքով, շնչոմին պատճառը Մոսկուայի կեցուածքն է որ ժխտական էր արդէն Պոլսոյ մէջ դումարուած թրքական հանրապետութիւններու վեհաժողովին հանդէպ:

ՇԻՐԱՔ ԵՒ ՊԱՀԱՏԻՒՐ կը ջանան մթնոլորտը մեղմացնել: Ձափոն մեկնելէ առաջ, Փարիզի քաղաքապետը դեկոյցով մը հանդարտութեան կոչ ըրաւ, չեշտելով որ պէտք է խուսափիլ սին բանավէճերէ եւ աւելորդ կռիւներէ:

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԻՈՑ նախարարապետը կը ջանայ մտքերը հանդարտեցնել, երկու նախարարներու հրաժարումէն ետք, յայտնելով թէ քննիչ յանձնախումբ մը ստեղծուած է կաշառակերութեան հարցերուն համար: Մէյ մըն ալ երկրին համբաւը պէտք է պահպանուի: Հրաժարեալ նախարարներէն առաջինը խոստովանած է որ դրամ ստացած է հանրածանօթ Հարոտս վաճառատան սեփականատէր՝ Մոհամէտ ալ - Ֆայէդէն անոր շահերը պաշտպանելու համար երեսփոխանական ժողովին մէջ: Երկրորդը՝ կ'ուրանայ որ տեղի տուած ըլլայ փորձութեան, բայց Առեւտուրի նախարարին անունը խառնուած է զանազան պղտոր գործերու (ափէր) մէջ որ խոչընդոտ մըն է քաղաքական անձի մը համար: Սմիթ եւ Համիլթընէ զատ, այլ խորհրդարանականներ ալ խոստովանած են որ մեղքեր գործած են: «Ֆիկարօ»ի թղթակիցը դիտել կուտայ որ թերեւս այս պղտիկ հարցերը ծիծաղելի են բաղդատմամբ Եւրոպայի «գործերուն», բայց բաւած են որ ցնցուի Անգլիոյ հանրային կարծիքը:

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՇԵԼԵՊԻՆ, ԲԱ - կէ - Պէ-ի նախկին պետը մեռաւ 76 տարեկանին: 1991-ին յուշերը հրապարակած է յայտնաբերելով «Բրեժնեւ դրութեան» անծանօթ երեսակները:

ԱՆԳԱՐԱ կ'ամբաստանէ Ցունաստանը որ էկզոսէթ հրթիռներ գետեղած է Թուրքիոյ մերձաւոր յունական կղզիներու վրայ: Արտաքին նախարարը՝ Սօյսալ կ'ըսէ թէ Ցունաստան բռնաբարած է երկոտասան կղզիներու ապագինման համաձայնագիրը:

ՀԱՊ-ի ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ մէջ ապրող մօտ մէկ միլիոն Քիւրտերու մասնակցութեամբ վեհաժողով մը կը դումարուի Հոկտեմբեր 29-ին Մոսկուայի մէջ: Վեհաժողովը որուն պիտի մասնակցին նաեւ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի Քիւրտերը, պիտի քննէ քրտական սփիւռքը դաշնակցութեան մը ձեւով կազմակերպելու խնդիրը ու զօրակցութիւն յայտնէ Թուրքիոյ քիւրտ զանգուածին:

ԼԻԼԻ ՖՔտերպ լիսէէն արտաքսուեցան 17 մահմեդական աշակերտուհիներ որոնք յամառօրէն մերժած էին առանց լաչակի դպրոց երթալ: Այլեւս պարզ է որ այս պարմանուհիներուն տեղի չտալուն պատճառը բնաւ ինքնաբուխ չէ այլ դրդուած են իսլամական զանազան չարժումներէ:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ իր 78-րդ տարեդարձը տօնեց Հոկ· 26-ին, 28-ին ալ կը տօնէ իր ամուսնութեան 50-ամեակը Տանիէլի հետ, որ իր կարգին իր տարեդարձը կը տօնէ յաջորդ օրը:

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՊՈՍԹԸՆ· - («Յառաջ»)· - Յակոբ Կարապենցի Թաղման կարգը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի, Հոկտ· 25, Ուաթրթաունի Ս· Ստեփանոս Եկեղեցւոյ մէջ, մասնակցութեամբ եօթը քահանայ հայրերու, Պոսթընի հայ կաթողիկէ ժողովրդապետ Հ· Ռափայէլ Անտոնեանի եւ նախագահութեամբ Մեսրոպ Արք· Աշճեանի, որ խօսեցաւ դամբանականը:

Մեսրոպ Արք·, որ գրաւոր պատրաստած էր իր խօսքը, տալէ ետք հանգուցեալ գրագէտին հակիրճ կենսագրականը, ըսաւ թէ ան Պարսկաստանի մէջ վաղ հասակին կարդացած էր Զարենց որ իր մէջ պիտի մնար մինչեւ կեանքին վերջին օրերը: Մտաւորական, տաղանդաւոր եւ խիզախ գրագէտը եւ հանրային գործիչը «ժամանակակից եւ հաւասարակշիռ մտաւորական» մըն էր որ «խարազանեց ինչ որ թերի էր»: Ան հայ գրող մըն էր ու նաեւ միջազգային մտածող մը նոյն ատեն, որ իր հայու կեցուածքին կը միացնէ համերկեան գործնապաշտութիւնը: Կարապենց ծառայեց նաեւ Սփիւռք - Հայաստան մերձեցումին եւ մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան: Աշճեան Արք· ապա յայտարարեց թէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ· առ ի դնահատանք Կարապենցի բազմարեղուն վաստակին, յետ մահու անոր կը շնորհէ Ս· Մեսրոպ Մաշտոց չքանչանը:

Ողբացեալ գրագէտին մարմինը ամփոփուեցաւ Գէմսպրիճի (Ուաթրթաունի սահմանը) Մաունթ Օպըրն գերեզմանատունը, յետ թաղմանական արարողութեան, որմէ ետք ներկաները հրաւիրուեցան հոգեճաշի՝ Ուաթրթաունի մշակութային եւ կրթական կեդրոնը:

*
**

Պոսթընի կողպ կ'արձագանգէր Յակոբ Կարապենցի (ձէք Կարապետեան) մահուան, տալով անոր կենսագրական դիծերը, յիշելով թէ հայ գրագէտը բազմաթիւ յօդուածներ ալ գրած էր անգլերէն եւ թէ իր պատմուածքներէն ծաղկաքաղ մը կը թարգմանուէր անգլերէնի եւ լոյս կը տեսնէր գալ ամիս՝ «Return and Tiger» խորագրուած:

ՓՐՈՖ. ՌՈՒՏՈԼՖ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ԱՆԴԱՄ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԿԱՃԱՌԻ

Հայաստանի ծանօթ գիտնականներէն, ֆիզիկոս՝ Ռուտոլֆ Մուրատեան որ թըղթակից անդամ է Երեւանի գիտական ակադեմիային, Հոկտեմբեր 25-ին ալ անդամ նշանակուած է քահանայապետական (պապական) գիտական ակադեմիային: Նոյն օրը ակադեմիային դահլիճը ելոյթ ունեցած է իր գիտական աշխատանքներուն մասին որ չատ դնահատուած է:

Ռ· Մուրատեան ծնած է 1936-ին եւ արդէն երեք մրցանակներու արժանացած է (Տուպնա): Կը դնահատուի դլխաւորաբար տիեզերական չրջանառութեան (ռոթացիոն) բերած իր նպաստին համար:

Հոկտեմբեր 28-ին, Ուրբաթ, Պապը անձամբ պիտի յանձնէ համապատասխան վկայագիրները նոր ակադեմականներուն:

ՀԻՆԳԵՐՈՒ ՅԱՋՑԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԲԱՆ ՄԸ Կ'ԸՍԷ՞

Հոկտեմբերի սկիզբին հրապարակուեցաւ ընդդիմադիր հինգ կուսակցութիւններու պաշտօնական յայտարարութիւնը որ յայտնապէս դիւանագիտաբար պէտք է ծառայէ ներկայութիւններ յուշելու Հայաստանի ժողովուրդին, ընտրութեան նախօրեակին. այլ խօսքով, երբ արդէն անպաշտօն կերպով սկսած է ընտրապայքարը, հինգ կազմակերպութիւններ ձեւը դտած են ըսելու «մենք ալ հոս ենք»:

Այդ կազմակերպութիւնները են՝ ԱԺՄ-ը (Ազգ. Ժողովրդավարական Միութիւն), ԱԻՄ-Ջ-ն (Ազգ. Ինքնորոշում Միաւորում -- Քրիստոնեավարներ), Հ.Դ.Կ.ը (Հայաստանի Դեմոկրատական Կուսակցութիւն), Հ.Յ.Դ. (Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն եւ ՍԻՄ-ը (Սահմանադրական Իրաւունք Միութիւն): Ինչպէս ամէն խմբաւորում որ կ'ուզէ ընդհանուրին ցաւով տառապող ազգանուէր հանգամանքով հանդէս գալ ու այդ ընդհանուրէն առաւելագոյն բարենիւէ սառնալ, վերոնշեալ հինգերն ալ իշխանութեան թեկնածուներուն ի տես, հայրենիքի եւ ժողովուրդին առջեւ իրենց պատասխանատուութենէն մեկնելով, պէտքը զգացած են կարդ մը հաստատումներ ընելու. անոնց եզրակացութիւնը որ կը հետեւի այդ հաստատումներուն, ներկայի իշխանութեան փոխարինումն է, աւելորդ խակ է ըսել թէ ինչո՛վ...:

Յայտարարութեան հաստատումները կը վերաբերին Ղարաբաղի հարցին, անտեսական բարեփոխումներուն, ներքաղաքական իրավիճակին եւ ընտրական օրէնքի յապաղումին: Առաջին պարբերութեամբ կ'ըսուի որ ստորագրողները կ'ողջունեն միջազգային կազմակերպութիւններու եւ պետութիւններու անկողմնակալ միջնորդական ջանքերը որոնք ուղղուած են Արցախի հարցին քաղաքական լուծումով շրջանին մէջ խաղաղութիւն հաստատելու. սակայն, միաժամանակ կը չեշտեն թէ որեւէ փաստաթուղթ «բաղաքական կարգաւորման յուսալի երաշխիք» չի կրնար նկատուիլ, եթէ Լ.Ղ.Հ-ի քաղաքական կարգավիճակի ճանաչումէն չի մեկնիր: Գաղտնիք չէ որ Արցախը, տնտեսական ու այլ բազմաթիւ ծանրութիւններու տակ կքած բազմութիւններու համար կը չարունակէ հետաքրքրութեան, մտահոգութեան աղբիւր ըլլալ: Ու ընդդիմադիր նորակազմ ճակատը անկէ կը սկսի, մատը դնելով ամէնէն զգայուն կէտին: Յատկապէս վերջին շրջաններուն երբ ծաւալուն գոհունակութիւն պատճառած են հարցին մասին Հայաստան - Ադրբեջան հանդիպումները ու ամէն ոք կ'ընդունի թէ Բաքուի կողմէ Ղարաբաղին անոնց մասնակցութիւնը յստակ յաջողութիւն է, հինգերու միութիւնը չեշտը կը դնէ Լ.Ղ.Հ-ի ճանաչման վրայ. այսինքն, հարցի մը որ Հայաստանի իշխանութեան վարած քաղաքականութեան մէջ առաջնահերթ չի նկատուիր ներկայի հանդրուանին: Ախկա, այն պարագային երբ ստորագրողներն ալ վստահաբար դիտեն թէ ինչ ճապկումներով, քրտինքով ու համբերատար ջանքով կարելի եղած է հարցին չհակիկ բոլոր կողմերը համաձայնեցնել մօտեցումին: Հայաստանի իշխանութեան դէմ դիրք գրաւելու եւ դանդուածը եւս իրենց կողմ առնելու ջանքը մինչեւ ի՞նչ դիրքի կը մղէ մոռնալ արձանագրուած յաջողութեան մէջ Արցախցիին թափած արիւնը ու Հայաստանի դիւանագիտական ճեռքբերումը. Յայտարարութեան այս բաժինին մէջ ողջոյնը ուղղուած է միայն «միջազգային կազմակերպութիւններ եւ պետութիւններ անկողմնակալ միջնորդական ջանքերին»...:

Տնտեսական կացութեան մասին ըսածն ալ չատ տարբերութիւն չունի մամուլի ամէնօրեայ նշումներէն. չուկայական յարաբերութիւններն ու սեփականաշնորհումը պատրուակ են ազգային հարստութեան թալանին. իշխանութիւն ու մաֆիա կապը սերտացած է, ստեղծելով «ամենաթողութեան եւ անպատժելիութեան մթնոլորտ»:

Յայտարարութեան երրորդ պարբերութիւնը նիւթ կը դարձնէ քաղաքական ներքին վիճակը: Ըսելով թէ ուժի կառոյցները «պետութեան մէջ պետութիւն» դարձած են, հինգերը կը դանդատին թէ օրէնքները ոտնակոխ եղած են ու դատական իշխանութիւնը դրկուած է անկախութենէ: Այս մարդի դժգոհութիւնը կը հասնի հոն ուր կ'ըսուի. - «Հայաստանի հանրապետութիւնում հետեւողականօրէն իրականացուում է բռնապետութեան հաստատումը»:

Վերջին տողերով իշխանութիւնը կը մեղադրուի ձգձգելով Մորհրդարանի ընտրութիւններուն մասին նոր օրէնքին քուէարկումը: Ասիկա, երբ քանի մը ամիս մնացած է այդ ընտրութիւններուն: Ընդդիմադիրը այս ճակատը ապահովութիւն ալ չի տեսներ որ «առաջիկայ ընտրութիւնների ընթացքում տեղի չեն ունենայ հանրընդհանուր անօրինականութիւններ, խախտումներ եւ իրական արդիւնքների կեղծումներ»:

Այս բոլորէն մեկնելով, հինգերու խմբակը վառնդուած կը նկատէ «Հայոց անկախ պետականութեան զարգացման հեռանկարը» ու երկիրը այս ճգնաժամէն հանելու միակ ճարը կը դտնէ ներկայ qեկավարութեան փոխարինումը «ազգ. համաձայնութեան իշխանութիւններով»: Ա՛յ այսքանէն ետք աւելորդ խակ է ըսել թէ ԱԺՄ, ԱԻՄ-Ջ, ՀԴԿ, ՀՅԴ եւ ՍԻՄ պատրաստակամութիւն կը յայտնեն համագործակցելու եւ վճռականութիւն՝ սահմանադրական ճամբով Հայաստանի մէջ նոր իշխանութիւններ ձեւաւորելու գործին:

Իսկապէս, qեկավարներու կողմէ չատ բախտ չունեցող ժողովուրդ է Հայը: Գործի դլուխ գտնուող իշխանութիւնը անչուշտ ունի քննադատելի կողմեր. սակայն իրենք դիրենք գանոնք փոխարինելու կոչածներու կարելի՞ է աւելի վստահութիւն կամ ակնկալութիւն ունենալ, կարդալով վերոնշեալ Յայտարարութիւնը: Հարցում որ անխուսափելիօրէն կը յանդի այն եղրակացութեան զոր չատեր կրկնեցին անկախութենէն ի վեր, զանազան առիթներով. այսինքն՝ թէ Հայաստանի մէջ ընդդիմութիւնը չէ յաջողած իր վրայ կեդրոնացնել իշխանութեան թերացումներուն, սխալներուն, չեղումներուն դարմանի հեռանկարը: Անոր գոյութիւնը ամէն առիթով տարբեր դէմքով կը յայտնուի հայաստանեան իրականութեան իւրաքանչիւր վերիվայրումին. այլ խօսքով՝ ընդդիմութիւնը երկրին հարցերուն մասին իր որոշ կեցուածքը եւ ծրագիրները ունեցողի յատկանիշով չի ներկայանար ու այս անդամ ալ նման պարագայական հանդրուաններու հրապարակ կուգայ, պատեհապաշտութեան տուներին տակ մնալով:

Այս վերջին Յայտարարութիւնը եւս մէկէ աւելի կէտեր ունի որոնք նոյն չըրջանակին մէջ կը պահեն զայն: Ձիշդ է որ անտեսական ամենածանր պայմաններու մէջ է երկիրը. ճիշդ է որ ժողովուրդին լայն մեծամասնութիւնը թշուառութեան մէջ է ու արտագաղթը աննախադէպ չափերու հասած է: Սակայն իրականութեան այս նշումները որոնք Յայտարարութեան դանգատի չորս կէտերէն միակ լման արդարացիներն են, կը բաւե՞ն ստորագրողներուն մէջ տեսնելու յաջորդ իշխանութիւնը երբ ոչինչ կ'ըսուի զարմանի իրենց տեսակէտներուն մասին:

Ասկէ անդին, ոչինչ որպէս չօշափելի տուեալ որ զար յուսատու ընդդիմութենէ մը. ո՞ւր պէտք է փնտռել զայն. ներքաղաքական լարում մատնանշող տողերո՞ւն մէջ, երբ չատ աւելի բարօր ներկայացած Ադրբեջանի դէպքերը յարաբերականութեան ակնոց մը պէտք է թելադրէին ընդդիմադիր հինգերուն: Կամ, որքա՞ն լուրջ մօտեցում կարելի է ունենալ հաստկէներու որոնք ամենայն թեթեւութեամբ նախագահը «վար առնել»ու ժամադրութիւն կ'որոշեն քանի մը հազարնոց անտարբեր ցուցարարներու:

Նոյն ձեւով, ոչ մէկ տպաւորութիւն կ'ընէ Հայաստանի մէջ բռնապետութեան ահազանգը որ կը հնչէ պ. պարբերութեան մէջ. ոչ մէկ տպաւորութիւն բոլոր անոնց վրայ որոնք վկայ եղան, կամ տեսան, լսեցին, կարդացին թէ ստորագրողներէն կուսակցութիւն մը բռնատիրական ինչպիսի՛ ճնշում բանեցուց իր չարքերուն վրայ, մինչեւ մանկապարտէզի երախաներուն արպիլելով դիմաւորել ու ծափահարել Հայաստանի նախագահը...:

Պարզ ընթերցումէ մը թելադրուած այս նշումները - եթէ մարդ տրամաբանութիւնը ծալած, մէկդի դրած չէ - դժուար է որ այլ բան ըսեն նոյնիսկ ամէնէն համոզուած ընդդիմադիրին, քան այն՝ թէ ընտրութիւններու քիչ մը կանուխ ոա նախօրեակին, մոռցուելու վախը ապրողներ փութացած են ըսելու. «մենք ալ հոս ենք»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ 200-ԱՄԵԱԿԸ ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

ԽՄԲ. - Հակառակ իր փոքրաթիւ գաղութի հանգամանքին, հասկնալի դժուարութիւններուն, հայկական Պոլիսը հաւատարիմ կը մնայ իր աւանդութեան եւ ինչ որ ալ ըլլան պայմանները, անվսեան կը շարունակէ մշակութային իր ձեռնարկները: Շաբաթ չանցնիր որ Պոլսոյ մամուլը չարժագանգէ գրական հաւաքոյթի մը կամ որևէ այլ հանդիսութեան: Այս անգամ ալ զանազան ձեռնարկներով ոգեկոչուած է հայ մամուլի 200-ամեակը: Նախ կլոր սեղան մը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 12-ին որու թղթակցութիւնը կը տուտանք ամբողջութեամբ երկու յաջորդական թիւերով («Մարմարա», Հոկտ. 13) իր շահեկանութեան համար: Ինչպէս պիտի տեսնուի, հոն ծեծուած են հայ մասուլը մտահոգող ընդհ. հարցեր, նոյնիսկ եթէ ոմանք զուտ տեղական բնոյթ ունին:

***

Հայ մամուլի 200-ամեակի եւ Թարգմանչաց ածնի նուիրուած ձեռնարկներու չարքին, երէկ գիշեր Գարակէօզեան Սանուց Մխիթեան մէջ տարբեցաւ Պոլսահայ մամուլի հարցերուն նուիրուած «Կլոր Սեղան» մը, որ անցաւ չատ հաճելի մթնոլորտի մը մէջ եւ պատճառ դարձաւ որ հայ մամուլի հարցերը, իրենց բազմակողմանի երեսակներով օրակարգի բերուին հայ մամուլի հաւատարիմ ընթերցողներու եւ դրատէրներու ներկայութեամբ: Իր տեսակին մէջ նորութիւն մըն էր երէկ գիշերւան ձեռնարկը, որ սակայն կուզար պատասխանելու չատ կարեւոր պահանջքի մը եւ որ կը թելադրէր այն մտածումը, թէ երէկուան հաւաքոյթը դրեթէ կիսատ մնաց եւ տակաւին չատ հարցեր կան, որոնք արժանի են օրակարգի բերուելու:

Երէկուան նստաւորին ներկայ էր Կրօնական Ժողովի Ատենապետ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան: Եթէ արահը չէր յորդեր դրատէրներու բազմութեամբ, դոնէ դրեթէ լեցուն էր: Ներկաները յայտնի հետաքրքրութիւն եւ հոգածութիւն ունէին հայ մամուլի նկատմամբ: Այս տեսակէտով երէկուան հաւաքոյթը դարձաւ նաեւ խմբագիրի եւ ընթերցողի երկխօսութիւն:

Հանդիսավարն էր մեր արժէքաւոր աչխատակից, բանաստեղծ Արթօ Ձիւմպիւշեան (Զարեհ Մրախունի), մեր թերթէն կը մասնակցէր մեր խմբագրապետը՝ Ռ. Հատտէճեան, իսկ «Ժամանակ»էն կը մասնակցէր Սրա Գօչունեան:

Հանդիսավարը հակիրճ մուտքով մը բացատրեց հաւաքոյթին բուն նպատակը եւ յայտնեց, թէ մեր ընթերցողները երբ իրենց տան մէջ հանդիստ պայմաններու մէջ կը կարդան օրուան թերթը, չատ ալ դաղափար չունին, թէ այդ թերթը ի՞նչ-պիսի դժուարութիւններով եւ տագնապներով կը պատրաստուի: «Հոս են մեր երկու օրաթերթերուն խոհարարները, որոնք կրնան բացատրել թէ ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ օրաթերթի մը կեանքէն ներս: Օրուան երկու բանախօսները երկարամեայ փորձառութիւններ ունեցող երկու թերթերու որպէս ժառանգորդները, նոյնքան նուիրեալ խոհարարներն են այդ թերթերուն, իրենց գործակիցներուն հետ միասին: Պոլսահայ մամուլը անչուշտ մէկ մասնիկն է միայն ընդհանուր մամուլին, սակայն քիչ հարուստ չի համարուիր: Պոլսահայութիւնը իր երկու օրաթերթերով եւ պարբերաթերթերով պատիւ կը բերէ մեր ժողովուրդին եւ հակառակ որ չատեր կը մտածեն թէ այս թերթերը կը պատկանին անձերու, բայց անոնք գերազանցապէս ազգային հաստատութիւններու բնոյթը ունին: Պէտք է դուրգուրանք այս հրատարակութիւններուն վրայ, որոնք մեր ազգային մշակոյթին եւ մեծազանցին կը ծառայեն: Թէեւ կարճատեւ եղաւ Շմաւոնեան Քահանայի առաջին ներդրումը, բայց ազգուն տունկը չուտով վերածուեցաւ բարեկարգ անտառի մը: Բայց եթէ հեռուէն դիտուի, կը կարծուի որ անտառին բոլոր ծառերը հաճելի եւ դեղեցիկ են եւ որեւէ հարց չունին, իսկ եթէ մօտէն նայիք, կը տեսնէք թէ ամէն ծառի կոճղին վրայ կան վէրքեր, սպիներ, որոնք հեռուէն չեն տեսնուիր: Այսօր մօտէն պիտի քննենք այդ վէրքերը», ըսաւ հանդիսավարը:

Հանդիսավարը բացատրեց որ աստւիքը պիտի կայանայ քանի մը դլխաւոր թեմաներու վրայ, որոնց մասին կարդաւ պիտի արտայայտուին երկու թերթերու ներկայացուցիչները: Այս նպատակով ալ պիտի դիմէր ընկալուած սովորութեան հակառակ ուղղութեան եւ առաջին խօսքը պիտի տար փոքրիկին:

Առաջին թեման էր հայ մամուլին խաղացած դերը: Այս հարցումին պատասխանելով Արա Գօչունեան քննութեան դրեց այն դերը, որ հանրային կեանքի մէջ կը խաղայ թերթը: Աւելի հասկնալու համար պէտք է տեսնել թէ Հայերը ինչպիսի անհանդստութիւններ ունին արտասահմանի այն երկիրներուն մէջ, ուր օրաթերթ մը չկայ: Արա Գօչունեան դիտել տուաւ որ թերթը կամուրջ մըն է իր ընթերցողներուն միջեւ:

Նոյն նիւթին չուրջ անդրադառնալով մեր խմբագրապետը Ռ. Հատտէճեան ըրաւ տարբեր դծի վրայ վերլուծումներ եւ ըսաւ որ հայ մամուլին դերը եւ արժէքը կարելի չէ հասկնալ որքան ատեն որ անդրութիւն ունի, որովհետեւ մարդիկ ընդհանրապէս մէկու մը կամ բանի մը արժէքը կը հասկնան այն ատեն միայն, երբ զայն կը կորսնցնեն: Ռ. Հատտէճեան ըսաւ, որ թերթը ո՛չ միայն կամուրջ մըն է, այլ նաեւ նամակ մը, որ կը դրկուի ընտանիքի անդամներուն: Այս տեսակէտով ամբողջ հայ ժողովուրդը կը կազմէ ամբողջական ընտանիք մը եւ թերթը այդ անդամները իրարու հետ հաղորդակից դարձնող նամակ մը կը դառնայ:

Ընդլայնելով իր վերլուծումը, Ռ. Հատտէճեան ըսաւ, որ թերթը կամուրջ մըն է ո՛չ միայն այսօր ապրող մարդոց միջեւ, այլ նաեւ կամուրջ մը՝ այսօրուան եւ երէկուան միջեւ, քանի որ երէկուընէ այսօրուան կը փոխադրէ մեր անցեալի մշակոյթն ու պատմութիւնը, նաեւ կամուրջ մը կը դառնայ այսօրուան եւ վաղուան միջեւ, քանի որ անցեալէն առնուածը եւ ատոր վրայ այսօր աւելցուածը պիտի փոխանցէ վաղուան սերունդներուն: Հայ մամուլին դլխաւոր պարտականութիւնն է նաեւ պահպանել լեզուն, ապա գրախնութիւնը, որ նոյնքան կարեւոր է: Այս բոլորը քով քովի գալով կը ստեղծեն այն արդիւնքը, թէ հայ մամուլը կը ստարկէ ընտանիքի անդամներուն ինքնութեան պահպանումին: Ինչպէս ինք նիւ. Եորքի մէջ ալ հայ մամուլի 200-ամեակին առիթ ըսած էր, հայ կեանքը ունի երեք սրբութիւններ, ո՛չ թէ երկու: Նախապէս միայն եկեղեցին եւ դպրոցն էին, որոնք կը մէկ էին որպէս սրբութիւններ: Անոնց վրայ պէտք է աւելնայ մամուլը եւ պէտք է ըլլայ եկեղեցի - դպրոց - մամուլ Սուրբ Երրորդութիւնը:

Ռ. Հատտէճեան իր խօսքերը աւարտեց, յայտնելով որ այսօր եթէ Պոլսահայութիւնը կը հպարտանայ երկու օրաթերթեր ունենալով, այդ պատիւը կ'երթայ նաեւ ընթերցողներուն, քանի որ առանց ընթերցողի՝ թերթը գոյութիւն չի կրնար ունենալ:

(Մնացեալը յաջորդով)

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ՃԱՏՐԱԿԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Հոկտեմբեր 18-ին Գագիկ Ցարութիւնեան ընդունած է Ճատրակի Փորձուկալի Դաշնակցութեան նախագահ, Ճատրակի համաչխարհային Դաշնակցութեան գործադիր կոմիտէի անդամ եւ վարպետ Թուրաօյը: Խօսակցութիւնը ընթացած է Ճատրակի 1996-ի ողիմպիականները Հայաստան կազմակերպելու առաջարկին չուրջ եւ նչուած է որ ան պատշաճ նախաձեռնութիւն մը կ'ըլլայ «Քրիստոնէութիւն - 1700» ծրագրի չրջանակին մէջ:

***

ՆՈՐԱՐԱՐ ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն եւ Լ.Ղ.Հ» քարտէսը որ լոյս տեսած է այս օրերուն, առ այժմ պատրաստուածներէն կը տարբերի քանի մը էական տեսանկիւնններով: Նախ, հոն առաջին անդամն է որ տարածքի քարտէսագրութիւնը կատարուած է 1 / 200·000 համեմատութեամբ. ապա՝ ան երկու Հանրապետութեանց պետական վարչատարածքի առաջին քարտէսն է: Աչխատութեան մէջ ոչ մէկ բնաւայր բացատրուած է եւ գործածուած են այն նոր անուանումները, որոնք հաստատուած են Հայաստանի եւ Լ.Ղ.Հ-ի Հրապարակներու կողմէ: Կարելի է տեսնել նաեւ իւրաքանչիւր բնակավայրի բնակչութեան թիւին:

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՍՈՐՊՈՆԻ ՄԷՋ

Յուցահանդէսէն եւ նուագահանդէսէն յետոյ, Կոմիտասի 125-ամեակը նշուեցաւ դիտաժողովով մը, Սորպոնի Պաշլար ամփիթեատրոնին մէջ, Շաբաթ օր, Հոկտեմբեր 15-ին: Կազմակերպողներն էին Ֆրանսահայ Մշակ· Միութիւնը եւ Էքոլ փրաթիք ոէ հօթ դ'Էթիւտը: Սկիզբը ժամը 15-ին նախատեսուած էր, սակայն հազիւ ժամը 16-ին տեղի ունեցաւ (սովորական «հայկական ժամ»էն ալ աւելի ուշացումով): Միշտ ցաւալի է նկատել նման միջոցառումի մը ունկնդիրներուն ահմամանափակ թիւը որուն աւելորդ է, անդամ մը եւս, պատճառները փնտռել···:

Դիմացը նստած էին դիտաժողովին մասնակիցները, նախագահ - երաժշտագէտ՝ Պր. Ժէֆֆէնին երկու կողմերը: Ձեկուցողներուն թիւը մինչեւ տասնի հասաւ· մանք պատրաստած էին երաժշտագիտական նիւթեր, միւսները ներկայացուցին Կոմիտասի անձին ու հիւանդին կապուած երեւոյթներ: Նման դիտաժողով մը ունի անխուսափելի թերութիւն մը. ինչպէս մասնագէտ մը կրնայ ոչ մասնագէտի մը իր միտքերը փոխանցել: Երաժշտագէտ - զեկուցողները բազմաթիւ էին. Ֆրանսայէն՝ Կարլիս Ափրիկեան, նախագահ ԺէֆֆէՆ, Ժան - Պլօտ Շապրիէն, որոնց կը միանային հայաստանցի Եդուարդ Խաչատեան, Մկրտիչ Մկրտչեան, Աբթիւր Ահարոնեան սւ Տիգրան Մանսուրեան: Հայերէնն լեզուով զեկուցումները Ժան - Փիէռ Մահէի խնամքով թարգմանուած էին· դժուար գործ մը, երբ խիստ մասնագիտական բառեր կ'օգտագործուէին: Ընդհանրապէս, բանախօսները կ'արժեւորէին Կոմիտասի դերը հայ մշակոյթին ու միջազգային երաժշտութեան մէջ:

Իւն երաժշտագիտական մարդէն զատ, Ժան - Փիէռ Մահէ կարդաց Կոմիտասի ժամանակէն նոր յայտնուած նամակ մը: Տիկին Լուիզ Յովհաննէսեան, որ երկար տարիներ ի վեր Կոմիտասի ունեցած հոգեբանական խնդիրներով կը զբաղի, իր եզրակացութիւնները ներկայացուց: Դիտաժողովը փակուեցաւ յիշելով Կոմիտասի քնարական անտւարտ գործերը, մանաւանդ «Անոյշ» օփերայի իր ծրագիրը, որ առիթ տուաւ յարգանքի արտայայտութեան մէջ միացնել միւս կարեւոր 125-ամեակը, Յովհաննէս Թումանեանինը: Երեկոյթը վերջացաւ պիւֆէով մը ուր փրոֆ· Մահէ յիշեց որ այս նոյն սրահներուն մէջ հմուտ բանասէր Հրաչեայ Աճառեան այս դարու սկիզբը փրոֆ· Մէյէի մօտ ուսանած էր ու աւարտաճառը պաշտպանած էր:

Այս չորս ժամուան ընթացքին՝ Կոմիտասի վերաբերեալ չատ նիւթեր արծարծուեցան: Մէկդի մնաց միայն մէկ թպաւու· եկեղեցական իշխանութիւններուն պատասխանատուութիւնը Կոմիտասի ողբերգութեան մէջ:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

20 ՀԵԿՏԱՐ ՀՈՂ ԵՒ ՋՈՐԻ ՄԸ

Միացեալ - Նահանգները պիտի կրնա՞ն երբեք քաւել դերիվաճառութեան իրենց մեղքը: Ամերիկացի սեւամորթներու մէկ մասը հաւանական կը նկատէ ատիկա, հատուցումի միջոցով: Սեւամորթներու կազմակերպութիւններ եւս այս եզրակացութեան յանգած են. անոնց մէկ մասը որպէս հատուցում՝ բնակարան, կրթական միջոցներ եւ գործի կարելիութիւններ կը պահանջէ. նոյնիսկ 1015 սեւամորթներու վրայ կատարուած է հարցախոյզ մը որ ցոյց տուած է թէ ընդունելի են այդ պահանջքները: Ուրիշ դաղափար մը կ'առաջարկէ դերի սեւամորթ մը սեռած ամէն անձի կէս միլիոն ֆրանքի չափ դումար մը տալ· ատիկա այսօր համարժէքն է «20 հեկտար հողի եւ ջորի»ի մը որ նախագահ Լինքըլն կ'ուզէր նուիրել ազատագրուած իւրաքանչիւր դերիի: Ուրիշներ կը պատճառաբանեն որ Միացեալ -- Նահանգներու հարստութեան 80%-ը արդիւնք է դերիներու աշխատանքին ու 1·5 միլիոն ֆրանքի դումար մը յարմարդոյն հատուցումը կ'ըլլայ:

Այս ձեւի նախաձեռնութիւնը արդիւնք է սեւամորթ Ամերիկացիներու մինչեւ այսօր ալ ղրկուած տարր մը ըլլալու զգացողութեան: Դպրոցներու մէջ ցեղային խտրութեան ընդմէջն ի վեր (1964) երեսուն տարի անցած ըլլալով հանդերձ, սեւամորթները եկամուտի, գործի ու կրթութեան մարզերուն մէջ միշտ ուրիչ Ամերիկացիներէ եաքը կուգան: Ու իրենց մօտ կը տիրապետէ այն զգացումը թէ ընկերութիւնը պարտք ունի իրենց:

Հատուցման չարժումը օրինակ ունի կարմրամորթերու եւ Ճափոնացիներու կատարած վճարումները: Բ. աչխարհամարտին Ամերիկացիներու կողմէ բանտարկուած ամէն մէկ Ճափոնացիի 20 հազար տոլար (չուրջ 100 հազար ֆրանք) վճարած է: Տարբերութիւնը այն է որ անոնք բոլորն ալ վերապրողներ էին կեդրոնացման ճամբարներէն, մինչ սեւամորթներէն ոչ ոք դերութեան անձնական անցեալ մը ունի: Դերի եղած են իր պապերը:

Հատուցումը ամբողջութեան մէջ մեծդի դումարներու կը հասնի: Միացեալ - Նահանգներու սեւամորթները 30 միլիոն են· իսկ 20 հեկտար հողի եւ ջորիի փոխարժէքը, այսօրուան դիներով հաչուած են մօտ 3000 միլիառ տոլար: Եւ տակաւին պէտք է նկատի ունենալ որ սեւամորթ Ամերիկացիներու մէկ մասին պապերը հոն գաղթած են դերիվաճառութեան չընդմէջ եաք:

Այս ու նման պարագաներ, չատերու համար անկիրարկելի կ'ընեն հատուցումի ծրագիրը: Իսկ անոր հետեւորդները կը հաւատան որ իրենց դատը արդար է ու օր մը անպայման պիտի յաջողին: Այս վերջիններուն կը մոռնան, կամ կ'ուզեն մոռնալ որ ժամանակակից Ամերիկացին -- սեւամորթ կամ սպիտակամորթ -- ամէն բանէ աւելի կը սոսկայ ցեղային բեւեռացումներէ· իսկ ցեղային խտրականութեան հիմերով գործուած անցեալի սխալի մը դարմանումը, գոնէ պիտի թարմանէ բեւեռացումի դաղափարը:

ՔԱՂՀԱՆ

«ՏԻ ԱՐՄԻՆԻԼՆ ՌԻՓՈՐԹԸՐ»(*) ԹԵՐԹԸ ՑԵՏ ԿԸ ԿՈՂԷ 1987-89ԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՅԵՐԻՒՐԱԾՈՑ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Յունիս 1987-ի եւ Փետրուար 1989-ի միջեւ «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր» թերթին մէջ հրապարակուած յօդուածներով հաղորդած էինք թէ Պր· Երուանդ Ազատեան, Ալեք Մանուկեանի յատուկ օդնականը, յանցաւոր էր բազմաթիւ սխալ արարքներու պատճառաւ· «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր» թերթը ներկայիս յետս կը կոչէ բոլոր այդ ամբաստանութիւնները:

Այն հինգ յօդուածները կամ խմբագրականները որոնցմով կը մեղադրուէր Պր· Ազատեան հետեւեալներն էին·-

«Արեւելեան Ափի ՌԱԿ-ի մամուլի սեւացրէքեան արշաւը Սարգիս Սողանալեանի դէմ կազմակերպուած կը նկատուի էտ· Ազատեանի կողմէ» (Յունիս 4, 1987):

«Ե· Ազատեան, Պր· Մանուկեանի օդնականը, կը նկատուի մեքենայութեանց եւ նենգութեան վարպետը, որ կ'օգտագործէ իր գործատիրոջ համբաւը» (Յուլիս 9, 1987):

«Խմբագրի մեկնաբանութիւնները, ծաղրանկար» (Օգոստոս 9 / 27, 1987):

«Ե· Ազատեան, Ալեք Մանուկեանի օդնականը, անուանարկութեան մեծ դատ մը կը բանայ «Տի Արմինիըն Ռիփորթըրի» դէմ» (Փետրուար 2, 1989):

Նաեւ «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր»ի մէջ հրատարակուեցան խմբագրութեան ուղղեալ երկու նամակներ, որոնք եաքէն պարզուեցան թէ լոյս տեսած էին Լրեւակայածին անձերու անունով· անոնք էին՝ «Կը դնահատուի Ռիփորթըրի յօդուածը Ի· Ազատեանի մասին» (Յուլիս 9, 1987) ստորագրուած ոմն Նայիրի Բարիքեանի կողմէ, որ անգոյ անձ մըն է, (ենթադրաբար Լոս - Անճըլըս, Գալիֆորնիայէն), երկրորդ նամակը՝ «Ե· Ազատեան կ'աշխատի իր անձնական չահուն համար» (Օգոստոս 6, 1987) եւ լոյս տեսած Ասայիս Արեւեան անգոյ անձի մը անունով (ենթադրաբար Վէն Նայս, Գալիֆորնիայէն)·

Վերոյիշեալ յօդուածները եւ նամակները կ'ամբաստանէին, Երուանդ Ազատեանը թէ ան կը չարաչահէ իր պաշտօնը իրեւ Պր· Մանուկեանի օդնականը, պահանջելով եւ ստանալով յատուկ ծառայութիւններ՝ փոխ - հատուցման ձեւով, կաշառքներ բաժնելով եւ անձնական անտեղի ազդեցութեամբ հակակչռելով ամբողջ աչխարհի մէջ ՌԱԿ-ի մամուլը, ի նպաստ իր անձին: Ամբաստանութիւններ եղած էին անոր դէմ նաեւ Հ· Բ· Ը· Մ·ի եւ Թէքէեան Մչակութային Միութեան առընչութեամբ: Անցնող տարուան ընթացքին Պր· Ազատեանի եւ այս թերթին կողմէ կատարուած հետազոտութիւնները պարզեցին «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր»ին տըրուած կարգ մը տեղեկութիւններ անճիշդ եւ մոլորեցնող էին: Համակերպելով իրողութիւնները ամբողջական ճշդրտութեամբ եւ արդարօրէն ներկայացնելու, այս թերթին պարտաւորութեան՝ «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր» թերթը այժմ կ'ընդունի թէ Պր· Ազատեանի դէմ եղած ամբաստանութիւնները ամբողջովին սխալ էին եւ մոլորեցուցիչ:

Ինչպէս արդէն հաղորդած էինք՝ Պր· Ազատեան դատ բացաւ այս թերթին դէմ, պնդելով որ իր մասին գրուած յօդուածները անուանարկիչ էին: Եւ հակառակ մեր բնորոչումին թէ պարզապէս բացած դատը «տաղտուկ պատճառելու տահմանուած» քայլ մըն էր՝ Միացեալ - Նահանգներու Շրջանային դատարանը մերժեց «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր»ի պահանջը եւ որոչեց որ Ազատեան իրաւունք ունէր անուանարկութեան եւ վարկաբեկումի իր դատը չարունակելու: Մեծ թիւով վկաներու կողմէ հայթայթուած տուեալներ եւ այլ փաստեր եկան հաստատելու թէ այդ հինգ յօդուածներն ու խմբագրականները անճիշդ էին եւ հրատարակուած էին առանց պատշաճ քննարկումի:

Այս թերթը խորապէս կը ցաւի Պր· Ազատեանի դէմ եղած անձնական յարձակումներուն համար եւ ներողութիւն կը խնդրէ իրմէ բոլոր այն վնասներուն համար որոնց ինք անձամբ ենթարկուած է, կամ ենթարկուած են Պր· Մանուկեանը, Հ· Բ· Ը· Մ·ի Թէքէեան Մչակութային Միութիւնը կամ ՌԱԿ-ը: «Տի Արմինիըն Ռիփորթըր»ը չարունակական յարգանք կը մաղթէ Պր· Ազատեանին՝ հայ գաղութին եւ հայ գրականութեան ընծայուած իր բազում իրագործումներուն մէջ:

ՏԻ ԱՐՄԻՆԻՐՆ ՌԻՓՈՐԹԸՐ
Նիւ - Եորք
Սեպտեմբեր 24, 1994

(*) «ՑԱՌԱՋ»·· «Պայքար»էն ստացանք այս գրութիւնը հրատարակութեան խմբագրութիւնը:

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՆՈՐ ԲԱԲԵԼՈՆԸ

Հարաւային ափրիկեան նոր Սահմանադրութիւնը ընդունած է վերջին մէկ պաշտօնական 11 լեզուներու դոյութիւնը: Այսուհետեւ վարչարարական ամէն վկայաթուղթ, ինչպէս՝ տուրքի յայտարարագիր կամ երթեւեկի պարզ կանոնադրութեան մը համար տրուած պատժաթուղթը, պէտք է թարգմանուած ըլլայ այդ 11 լեզուներուն: Այս պայմաններով երբեք անդործ մնալու սպառնալիքին ենթակայ չեն երկրին թարգմանները:

*
**

ԱՐԱԳԻԼՆԵՐԸ Ո՞ՒՐ ԹՌԱՆ

Գաղթող այս թռչունները բնած են Ափրիկէի ճամբան, ինչպէս ամէն աշուն: Լեհական թերթ մը կը գրէ թէ այս փետրաւորները գրեթէ անհետացած են արեւմտեան Եւրոպայէն, բայց կը մեծնայ անոնց թիւը Լեհաստանի ու արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Գերմանիոյ մէջ կ'ըսուի որ երեք հազար զոյգ արագիլ կայ, Ֆրանսայի մէջ միայն 33, իսկ Լեհաստանի մէջ 30 հազար, Ուկրանիոյ մէջ 15 հազար, ու Բելառուսիոյ մէջ 10 հազար:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՓԱՄԱՆԱԿ

ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍ ԳԱԳՈՂ ԿՈՎԿԱՍԱՑԻՆ

(1889-ԻՆ)

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Չարթումեանի թուղթերուն մէջ Լոնտոն փնտռուքի մը պահուն ձեռքիս ըլլան 1889-ի «Մասիս»ին մէկ քանի թիւերը: Աչնաղաղթի այդ թերթերը ազդեցին վրաս պատանեկութեան օրերու սիրահարականն նամակի մը պէս, որ գրքի մը մէջ մոռցուած է ու յանկարծ աչքերուդ կը զարնէ երբ ճնչուած ես տարիքի ու հոգեբու ներքեւ: Հո՛ն քովէ քով ենք Մելքոն կիւրճեան, Զօհրապ, Բաշալեան ու ես: Այդ դեղնած տերեւներուն մէջէն բոպէ մը վերակենդանացաւ յիշատակն այն սարսուռին որով բնաղդը կը յուզէր մեզի, փոթորիկին մօտալուտ պայթման ազդարարութեամբ:

Ու առանց տրամաբանութեան չէր որ յիշեցի այդ անցեալը, ուր Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ Հայերը մէկ զաղափարով մը, մէկ սրտով իրարու փարած էին մէկ Հայաստանի սիրով: Հայրիկ ամէնուս համար Հայոց Աստուծոյ իրը հոգին թեւատարած կը սաւառնէր Պալսէն Վարագ, Վարագէն Արարատ: Եւ այս տողերը գրողը ամէն օր Պոլսոյ մամուլին մէջ Թուրքիոյ Հայոց մտքերն ու սրտերը Կովկաս կ'ուղղէր, ուրկէ Հայաստանի արեւուն ծագման նախարձակ նըշոյլները կ'ընդունէմարէին. ու ամէն օր ալ Կովկասի մտքերն ու սրտերը կը վարէր դէպի Թուրքիոյ տառապեալ Հայերը:

Ու երբեմն «ժամանոց»ը կուգար սրտերը զովացնել օրուան տառապալից կեանքին հրայրքէն: Մերթ Կովկասցիներուն հետ կը ժպտէինք պոլսական բարքերու ցուցադրութեամբ, եւ մերթ Պոլսեցիներուն հետ՝ ի տես կովկասեան դիմագծերու: Այդ ժպիտներէն մէկն է որ հին Մասիսէն այս նոր երեսներուն կ'ուզեմ թռչտեցնել: Տեսնենք թէ սերտ բարեկամութիւնը եւ ծիծաղը կրնան եղեր իրարու հետ հաչտ ապրիլ:

*
**

Լոյսը ճեղքուելուն պէս չոգենաւէն կ'ելլեն, եւ կ'ուզեն երթալ Արեւելքի խմբագրատունը, ուր կ'առաջնորդէ զիրենք Պր· Գալֆայեան: Ո՛չ ոք եկած է դեռ· կը զարմանան: «Իրենք պաթումէյ գալիս են, եւ Պոլսեցիք դեռ անկողնումն են»: Քանի մը ժամ վերջ կուգան խմբագիրները: Ուղեւորները կը փնտռեն անունով իրենց ծանօթ անձեր:

Քիչ մը հարցուփորձէ եւ սուրճ խմելէ յետոյ կը պատրաստեն պրօգրամն, որ է՝ ծրագիր: Նախ՝ Հայրիկը պիտի տեսնեն: Կովկասցին որ Պոլիս կուգայ եւ կը մեկնի Հայրիկին Աչքը չհամբուրած, կը նմանի ուխտաւորին որ Երուսաղէմ կ'երթայ ու առանց Քրիստոսի գերեզմանը համբուրելու կը դառնայ: Ցետոյ պիտի այցելեն Ներսէս Պատրիարքի չիրմին, ու անկէ եաքն ալ Այա - Սոֆիան պիտի տեսնեն, Վոսփորը, կղզիները, Պոլսոյ «նշանաւոր գործիչներին»: Իրենց կ'առարկուի թէ առ այժմ այդքանը կը բաւէ մէկ շաբաթուան համար: Ի՛նչ մէկ շաբաթ: Նոյն իսկ իրիկուան չոգեկառքով պիտի մեկնին: Զեն կրնար համոզուիլ թէ Հայրիկը տեսնելու համար միայն երկու երեք օր պէտք է: Ի՞նչպէս, «միթէ Հայրիկը Պոլսում չէ՞»:

(Շար· 1)

Տիկին Ռիթա Ռիչէ եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Մուրատ Ալանկիւլ եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Շառլ Պալեան եւ զաւակը,
եղբայրը եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱԼԵԱՆ-Ի

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 24-ին, 75 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 28, ժամը 14-ին, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին՝ 6, ավընիւ Պուրկէն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 Le Raincy

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. vous prie de bien vouloir assister
à la présentation du film

Les derniers rois d'Arménie

CILICIE XIIe — XIVe SIECLE
par CLAUDE MUTAFIAN
Projection —
Débat —
Signatures
Vendredi 28 Octobre à 20h45
— Entrée libre —

EMISSION M.C.A. SUR AYP FM
LES MERCREDIS DE 10H A 12H

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈՒՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵՉՕԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷԼ

Հոկտեմբեր 30

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30-ի առաւօտեան ժամը 10-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի Մարսէյլի - Նոթըր Տամ Տը Լա Կարտ - Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական ուխտագնացութեան առիթով։

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՑԵԱՆ
ժողովրդապետ

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

Exposition des œuvres de
VALMAR
Peintre d'Arménie
sous la présidence de
ROBERT P. VIGOUROUX
Sénateur - Maire de Marseille

Vernissage le 28 Octobre à 19 heures

Exposition ouverte
jusqu'au 7 Novembre

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Հայ մամուլի 200-ամեակին առթիւ՝ Տիկին Շնորհիկ Գրմըզեան 500 Ֆր.։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ աչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մանուճիւղը կը կազմակերպէ Թէյասեղան մը, Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին, Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ -ռիւ Հաճրի Պարպիւսարահին մէջ։

Սիրով կը հրաւիրուին համայն ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ Կապոյտ Աչի Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր մանուճիւղերը։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ - Փարիզ

«Համազգային»ի Փարիզի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝

ԿՈՄԻՏԱՍԻ

նուիրուած երեկոյթ։

Մենեջիր՝ ՄԿՐՏԻՉ ՄԿՐՏՉԵԱՆ

Դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Արթիւր Ահարոնեանի։

Տեղի կ'ունենայ, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 29, ժամը 20·30-ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան «Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան» սրահին մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris, M° Cadet

Հ·Բ·Ը·Մ· — ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵԼՈՅԹ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

118, rue de Courcelles, Paris 17^e

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, ժամը 16·30-ին

մասնակցութեամբ՝
Երեւանի Սունդուկեան Թատրոնի
դերասանուհի եւ դերասան՝
ԿԱՐԻՆԷ ՓՈՂԱՐԵԱՆԻ
եւ
ԱՐԱ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Յայտադիր· - Պարոյր Սեւակ, Յովհ· Շիրազ, Զարեհ, Մուշեղ Իշխան, Պերճ Չէյթունցեան, Զեխով, Պօտլէր։

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique
recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, առաւօտեան ժամը 10-ին Սէն - Թ'Էթիէնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, որու ընթացքին Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան կը ներկայացնէ նոր հոգեւոր հովիւը Սէն-Թ'Էթիէնի եւ Շրջանի Հայութեան։

Պատարագէն ետք Եկեղեցւոյ կից հանդիսասրահին մէջ, տեղւոյն եկեղեցական վարչութիւնը, դիւնեճոնով մը պիտի պատուէ իր նոր հոգեւոր հովիւը։

ASSOCIATION NAREG
ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I* de Lyon

Troupe de danse *N A R E G* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

FRANCE 2

Dimanche 30 Octobre à 9 heures 30.
Pélerinage arménien à St Grégoire de Tallard et icônes de Chypre à Strasbourg.

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter - Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures

Salle des Fêtes
«ATRIUM»
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et Raffi

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

ՏՕՆ ՕԾՄԱՆ ԾԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 63-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

Հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Շրջանային Խորհուրդը

Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ

Վարչական Խորհուրդը

Սիրով կը հրաւիրէն հաւատացեալ ժողովուրդը՝ մասնակցելու Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Օծման եւ Անուանակոչութեան 63-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, որ տեղի կ'ունենայ՝
Կիրակի, Հոկտեմբեր 30

Այդ օրը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԷՐԻՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ - Մեսրոպ Երգչախումբը, վարուեստամբ՝ Խաչիկ Ելմազեանի։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող հետեւեալ բարերարներուն համար. - Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, Սարգիս Պետոյեանի, Մատլէն Ձէլալեանի, Գէորգ Պագըճեանի, Փիէր Ղազարեանի, Դաւիթ Պանտիկեանի, Ռոժէ Ջրբաշեանի, Ս. և Գ. Գործունեեանի, Զորիկեան եղբարց, կարպիս Ճնկըտըրեանի, Էտի Սարգսեանի, Աթոյեան եղբարց եւ Բոյրերու, Սուրէն Ֆէսճեանի, Ս. Ա. Բարութեանի, Շարլ Կուտիկեանի, Թագ Սամուէլեանի, Մկրտիչեան եղբարց, Աղաւնի Ալաճեանի, Տէր եւ Տիկին կարապետ Խաղինէեանի, Գուրգէն Ստեփանեանի, Յակոբ եւ Սոնա Պաժանի, Էտմոն եւ Մարկրիթ Ղազերեանի։

Պատարագի վերջաւորութեան մատաղօրհնութիւն կը կատարուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ ծառայողներու եւ բարերարներու հոգւոց ի հանգիստ։

Երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաճեան, Բարերար Վահան Խորասանճեան, Հոգելոյս Մեսրոպ Քահանայ Աւետեան, Գիւտ Քհնյ· Միքայէլեան, Գալուստ Քհնյ· Տէր - Մովսէսեան, Շահէ Քհնյ· Աբէլեան, Շաւարշ Քհնյ· Թերզեան, Խոսրով Քհնյ· Ասատուրեան, Եղիշէ Քհնյ· Մխիթարեան, Բարգէն Քհնյ· Ասլանեան, Ներսէս Քհնյ· Կատարիճեան, Հայկազուն Քհնյ· Պանտիկեան, Յակոբ Քհնյ· Մխոեան, Սահակ Քհնյ· Շամլեան, Պօղոս Քհնյ· Հայրապետեան, Կարապետ Քհնյ· Երիւանճեան, Հմայեակ Քհնյ· Համբարձումեան։

Սարկաւագներ եւ ծառայողներ՝ Վարդան Սարգսեան, Յակոբ Մալաճեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Թիրայր Գասպարեան, Շահնուր Ճէյհան, Բարսեղ Մաշոյեան։

Բարերարներ՝
Արծրունի Զրբաշեան, Օննիկ Հայկազեան, Արշամ Պապայեան, Զարմայր Այեֆսաճեան, Լոռան եւ Մատլէն Էօֆսիզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Բալամուտեան, Հայկանոյշ Տէր-Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աբրիկեան, Սիրանոյշ Ելմասեան, Թիրայր Մ· Ն· Հացագործեան, Գ· եւ Սիրանոյշ Ահարոնեան, Ասատուր և Օլկա Մեսճեան, Մկրտիչ Աթոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Եավէր, Ասատուր Հոլոբիկեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիշէ Փափազեան, Մարտիրոս Մինասեան, Վարդանոյշ Թուղլաճեան, Ռուբէն Տէր-Խաչատուրեան, Սահակ - Վարսէն Մաճուկեան, Նուարդ Հացագործեան, Յուսիկ Գարակէօզեան եւ զաւակունք, Գէորգ Գալայճեան, Միհրան Հացագործեան, Յովհաննէս եւ Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ· Զ· Վարդերեսեան, Ձիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան, Արմենուհի Ալթունեան, Տրդատ եւ Մարի Տէր-Պօղոսեան, Պօղոս Տօնիկեան, Վարդան եւ Լուսնթագ Պանտիկեան, Գեղամ Սայապալեան, Ս· Ս· Դանիէլեան, Մուշեղ Ճիէրճեան, Նուրհան Ֆրէնկեան, Վարուժան Պօզաճեան։

Յաւարտ պատարագի «Արծրունի Զրբաշեան» հանդիսասրահին մէջ, Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբի կողմէ կը կատարուի ընդունելութիւն եւ կը տրուի համայնական - ժողովրդական ճաշ։

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28
VENDREDI
28 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.447

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.447

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ համաձայն, Փըռանսա Ադրպէյճանի առաջարկած է հրթիռներ վաճառել. քան նոյն աղբիւրին, Փըռանսա արդէն կարեւոր քանակութեամբ հրթիռ ծախած է Յունաստանի, դինելու համար երկոտասան կղզիները: Ադրպէյճանի առաջարկուած հրթիռները, կ'ըսուի թէ ուղղաթիռներու վրայ դեռեզուածներ են: Թուրք թերթերը կը դրեն թէ Փռանսա կ'ուզէ յոյներէն թուրք յարաբերութիւններու լարուած կացութենէն օգտուիլ ու առեւտրական չահ ապահովել:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ - ԹՈՒՐՔԻԱ. բանավէճը կը շարունակուի: Սօյսալ չատ սպառնական ոճ գործածած է ըսելով թէ. - «Հարեւցարդարի պարագային Թուրքիոյ եւ Յունաստանի միջեւ, դիտենք թէ ով կ'ըլլայ նպաստաւորուողը: Թուրքիան դուրս կ'ելլէ Յունաստանի հետ, բայց չենք մաղթեր»: Յունաստանի Արտաքին նախարարն ալ պատասխանած է. - «Պ. Սօյսալ չատ կը խօսի եւ ան որ չատ կը խօսի՝ կը զառանցէ»:

ԱՂՐԵՋԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահը առանց արտօնութեան պահուած զէնքերը ժողովուրդին հատուցելու օրինագիծին քննութեան ընթացքին ըսած է թէ պետական նոր հարուած մը անհատականէ չէ բաքուի մէջ: Կուլիեւ յայտնած է թէ անկեալ վարչապետ Սուրէթ Հիւսէյնով ու նախկին նախագահ Այազ Մութալիբով պատրաստութիւն կը տեսնեն ներկայ իշխանութիւնը տապալելու և թէ ապահովութեան ուժերը պէտք է արթուն դանուին ամէն պահ:

ԱՆԳԱՐԱ. իր կարգին հակազդած է Մոսկուա դամարելի քրտական համաժողովին, այն առարկութեամբ որ փՔՔ անպայման պիտի չհաղորդէ նման ձեռնարկ մը: Հակազդեցութեան գլխաւոր պատճառը այն եղած է որ Ռուսաստանի Դաշնութիւններու եւ շրջանային քաղաքականութեան փոխ-նախարարը կը մասնակցի Քիւրտերու համաժողովին:

ԱՐԱԻԱՑԻ հովիտին մէջ, սահմանագըլխուն վրայ է որ Հոկտեմբեր 27-ին սոսրագրուած է Յորդանան - Իսրայէլ հաշտութեան պատմական դաշնագիրը նախագահ Գլինթընի ներկայութեան: Մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգուած է զոհերու յիշատակը: Երկոյն ունեցած են Իսպէին եւ Հիւսէյն թագաւորը: Առաջինը գնահատանքով արտայայտուած է թագաւորին մասին «զոր ճանչցած է եւ որու հանդարտ իշխանութեան հիացած է»: Հիւսէյն թագաւոր ալ չէ կրցած զսպել իր յուզումը՝ «Այլեւս ո՛չ մեռեալ, ո՛չ թըշտաութիւն, ո՛չ անակնկալ, ո՛չ վախ կամ վաղուան անորոշութիւն ինչպէս որ էր, ցաւդ, պարագան»: Գլինթըն ալ իր կարգին մեծարած է «խաղաղութիւն կերտողները»՝ «զինուոր Ռոպինը որ իր մեծագոյն յաղթանակը տարաւ, խաղաղութեան յաղթանակը, Հիւսէյն թագաւորը որ իրագործեց իր մեծ-հօր՝ Ապտալլահ թագաւորին խաղաղութեան տեսիլքը»: Գլինթըն յաջորդ օրը Դամասկոս գնաց եւ իր շրջապտոյտը կը վերջացնէր Սաուտի Արաբիայով:

ՆԱԽԱՐԱՐԱԳԵՏ ՊԱԼԱՏԻՒՐ Ֆրանս 2 կայանէն արտայայտուեցաւ Հոկ. 26-ին եւ կարգ մը միջոցներ ներկայացուց կառավարութեան դէմ պայքարելու համար: Այդ երեք միջոցներն են. - ընտրական ծախքերու սահմանափակում, հանրային չուկաներու յանձնումի առեւ աւելի մեծ հակակշիռ եւ ընտրեալներու հարստութեան տարեկան յայտարարութիւն: Կրկնեց որ միայն Յունաստանին կ'արտայայտուի նախագահական ընտրութեան իր թեկնածուութեան մասին, բայց կողմնակից է նախնական զտումներու, այսինքն համամիտ է Փասքուայի առաջարկին: Այլ հարցերու մասին ալ միշտ նոյն տեսակէտները ունի և միշտ կը խորհի որ հարկ է մէկ միլիոն զործատուրկ նուազ ունենալ հինգ տարիներու ընթացքին:

ՖԻԿԱՌՕ-ի Հոկ. 27-ի թիւին մէջ, Թրքանպատա յօդուած մը տորպէտրած է Թիէրի տը Մոնպրիալ որ կը բացատրէ Թուրքիոյ կարեւորութիւնը եւ անոր անհրաժեշտութիւնը «եւրոպական կայունութեան որպէս տարր»:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԲԱՐՕՐՈՒԹԵԱՆ կուսակցութիւնը որ վերջին ընտրութիւններուն տիրացաւ Պոլսոյ ու Անգարայի քաղաքապետութիւններուն, մեծ թափով փողոցներու, պողոտաներու անուանափոխութեան ձեռնարկած է: Հոկտեմբեր 27-ի «Միլլիյէթ»ը երկիծական անկիւնի մը մէջ կու տայ հետեւեալ օրինակը. Անգարայի մէջ փոխուած է նաեւ հանրակառքերու միջքաղաքային կայարանին անունը որ զայն սահմանող բառերուն սկզբնատառերով ԱՇՕՏ կը կոչուի եղեր: Ու քաղաքին նոր իշխանաւորները զայն ԱՇՏԻ-ի վերածեր են, հայկական անձնական անուն մը չգործածելու համար...:

ՓՈՂՈՑ ՀԱՑ ԳԱՂՈՒԹԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ԹԻՒՐՔԻԷՇԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԵՆ

Հոկտեմբեր 26-ի մեր թիւով արձագանգած էինք այն սպառնական եմակներուն զոր կը ստանան կարգ մը Հայեր (Եշիլգիւղ եւ Պաբըրգիւղ) եւ որոնց առթիւ Պատրիարքը բողոք բարձրացուցած էր: Այս առընչութեամբ, Միլլիյէթի Հարէթը (Ազգայնական Շարժում) կուսակցութեան նախագահը Թիւրքէշ ուրացած էր որեւէ պատասխանատուութիւն նման ահաբեկներու մէջ եւ վստահեցուցած Պատրիարքը որ իր կուսակցութեան մէջ նման տարրեր չեն կրնար մնալ: Հաստատելու համար իր ըսածը պատրիարքարան զրկած է կուսակցութեան մէկ պատուիրակութիւնը: Ստորեւ Հոկտ. 26-ի «Մարմարա»ի թղթակցութիւնը:

*
**

Ինչպէս զրած էինք Պաքըրգիւղի եւ Եշիլգիւղի մէջ կարգ մը հայ բնակիչներու հասցէներուն զրկուած սպառնական տղեղ նամակներու հարցէն տեղեակ պահուած էր նաեւ Մէ-Էէ-Փէ-ի կուսակցապետ Ալփարսլան Թիւրքէշը, որ հեռաձայնած էր Պատրիարքարան եւ Պատրիարքին յայտնած էր որ իր կուսակցութիւնը չի կրնար կապ ունենալ այդպիսի տգեղ արարքի մը հետ: Ալփարսլան Թիւրքէշ խոստացած էր նաեւ որ իր կուսակցութեան երեսփոխաններէն մէկուն պաշտօն պիտի յանձնէր պրպտել այս հարցը եւ երեւան հանել բուն պատասխանատուները, որոնք զործածած էին «Իլքիւ Օճաքլարը» տառադրութիւնը:

Մէ-Էէ-Փէ-ի կուսակցապետը իր խոստումը յարգեց եւ երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 25, Պատրիարքարան այցելութեան եկան կուսակցութեան վերին խաւերէն կազմուած պատուիրակութեան մը անդամները: Պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Մէ-Էէ-Փէ-ի Ընդհանուր նախագահի Փոխանորդ, Էրզրումի երեսփոխան Օքթայ Էօզթիւրք, Մէ-Էէ-Փէ-ի Պոլսոյ նահանգային կազմակերպութեան նախագահ Օրհան Զէյթինղոլ, Իլքիւ Օճաքներու Ընդհանուր նախագահ Ալաատտին Ալէմիր եւ Պոլսոյ Իլքիւ Օճաքներու նախագահ Էրտէմ Գարագօչ: Պատուիրակութիւնը ժամը 13.30-ին այցելութիւն մը տուաւ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեանի:

Հանդիպումին ներկայ գտնուեցան բացի Պատրիարքէն, Կրօնական Ժողովի Ատենապետ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան, Խորհրդակցական Մարմնի անդամ Գրիգոր Տէօչէմէճեան, Պաքըրգիւղի եւ Եշիլգիւղի Թաղային Խորհուրդներու ատենապետները: Էրզրումի երեսփոխան Օքթայ Էօզթիւրքի նախագահութեամբ Մէ-Էէ-Փէ-ի պատուիրակութիւնը իր ցաւը յայտնեց յիշեալ նամակին հետեւանքով Թուրքիոյ հայ համայնքին մօտ ստեղծուած անհանդըստութեան համար:

Օքթայ Էօզթիւրք յայտնեց թէ կուսակցապետ Ալփարսլան Թիւրքէշ չատ զգայուն է այս խնդրին մէջ եւ թէ պէտք չէ անբնական այսպիսի զրգռութիւններէ տարուիլ: Մէ - Էէ - Փէ կուսակցութիւնը կամ անոր քովընտի մարմինները չեն կըրնար այսպիսի ձեռնարկներ կատարել, ձեռնարկելու կարելիութիւն ալ չունին: «Այսպիսի մերձեցումէ մը ի՞նչպիսի շահ մը կարելի է ակնկալել» հարցուց Օքթայ Էօզթիւրք: Էօզթիւրք դիտել տուաւ որ իրրեւ կուսակցութիւն, Մէ - Էէ - Փէ եւ քովընտի մարմինները միշտ իրենց նպատակ ընտրած են Թուրքիոյ միասնութիւնն ու անդորրութիւնը, հայրենակիցներու եղբայրութիւնը, միասնականութեան համար տարուած աշխատանքը: Սխալ եւ անտեղի զրգռութիւնները երբէք յաջողութիւն պիտի չբերնանպղրեն: Էօզթիւրք նոյնութեամբ խօսեր. - «մենք չենք փափաքիր որ դուէ սա կամ նա գէշութիւններու հետեւանքով վնաս կրէէ ո՛չ միայն մեր կուսակցութեան կողմէ, այլ մինչեւ իսկ ուրիշներու կողմէ»:

Պաքըրգիւղի Թաղային Խորհուրդի ատենապետ Նիկողոս Համամճեան բացատրութիւններ տուաւ անցեալի մէջ Պաքըրգիւղի Եկեղեցւոյ վրայ կատարուած յարձակումներու մասին: Այս բացատրութիւններէն վերջ Պոլսոյ Իլքիւ Օճաքներու ատենապետ Էրտէմ Գարագօչ յայտնեց որ այդ յարձակումները կրնան զործուած ըլլալ կուսակցութենէն բաժնուած խմբակներու կողմէ, միայն թէ, ըսաւ ան մենք ուժեղ եւ կարգապահ հիմնարկութիւն մըն ենք եւ կը չարժինք մեծայարդ Թիւրքէշին մտածումներուն եւ հրահանգներուն լոյսին տակ: Մեր պաշտպանը մեծ արժէք կ'ընծայէ Թուրքիոյ հայ հայրենակիցներուն:

Մէ - Էէ - Փէ-ի Պոլսոյ կազմակերպութեան նախագահ Օրհան Զէյթինղոլ յայտնեց թէ ինք Սվասցի է եւ ըսաւ. - Թէ՛ Սվասի մէջ եւ թէ Պոլիսի մէջ հայ բարեկամներ ունէի եւ անոնց հետ իմ ունեցած յուշերս մինչեւ այսօր կը պահեն իրենց թարմութիւնը: Հակառակ անոր որ անոնք արտասահման մեկնած են, պարբերաբար կը թղթակցինք իրարու հետ: Զէյթինղոլ յայտնեց որ անկարելի է որ իրարու նկատմամբ լաւ զգացումներ չտածեն իրարու հետ այսքան մօտիկ ապրած մարդիկ: Ան դրաւատեց Հայերու կողմէ Թուրք երեսփոխանի եւ արուեստին բերուած նպաստը: Զէյթինղոլ խոստիւ պախարակեց այն անձերը, որոնք Իլքիւ Օճաքներու եւ «Իլքիւճիլիր երիտասարդութեան» անունով անհանդստութիւններ կը պատճառեն Հայոց եկեղեցիներուն: Ան Պատրիարք Հօր վստահեցուց որ պիտի ճշդուի ինքնութիւնը բոլոր անոնց, որոնք այսպիսի յարձակումներու մէջ կը գտնուին եւ կամ հայ հայրենակիցներու հասցէին տգեղ նամակներ զրի կ'առնեն:

Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեան Մէ - Էէ - Փէ-ի պատուիրակութենէն խնդրեց որ իր յարգանքն ու սէրը փոխանցէ Ընդհանուր նախագահ Ալփարսլան Թիւրքէշին եւ աւելցուց որ այսպիսի երկխօսութիւն մը միշտ օգտակար պիտի ըլլայ եւ պատուիրակութեան այս այցելութեամբ հաստատուած կամուրջը պիտի օգտագործուի ապագային, ամէն անգամ որ կարիքը զգացուի:

Մէ - Էէ - Փէ-ի Ընդհանուր նախագահի օգնական եւ Էրզրումի երեսփոխան Օքթայ Էօզթիւրք Պատրիարքարանէ բաժնուելէ առաջ պատուոյ տոմարին մէջ իր զգացումները արտայայտեց հետեւեալ տողերով. -

«Մեր այսօրուան այցելութիւնը ծայր աստիճան օգտակար եղած է: Մեզի համար կարեւոր նպատակ է ապահովել որ թուրք հողերու վրայ ապրող եւ շնչող, Թուրքիոյ միասնականութեան հաւատացող մարդիկ ապրին անդորրութեան մէջ»:

ՂԵՒՈՆԴ ԵՐԷՑԵԱՆ

ՄԵՐՕՐԵԱՅ ՏԻՊԱՐԸ

«Զինուոր»ը Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութեան պաշտօնաթերթն է. հայաստանեան մամուլին քիչ անունները մէկն է ան ուր միշտ հետաքրքրական եւ այժմէական ընթերցումի մը նիւթ կը գտնէ մարդ: Պէտք է ըսել որ ռազմական աշխոյժ կեանքը որուն թատերաբեմն է Արցախը 5 - 6 տարիէ ի վեր, հետզհետ այդ մարզէն անդադրում նիւթ կը հայթայթէ խմբագրութեան:

Շաբաթաթերթին Հոկտեմբեր 8 - 15-ի թիւին մէջ էջ մը զբաւած է հարցազրոյցը որ կատարուած է Գնէլ Շահնազարեանի կողմէ, Արցախի առաջնորդ Պարզեւ Եպիսկոպոսին հետ. անոր որ ինչպէս կ'ըսէ զրուցավարը, ներկայի հրամայականով «խաչն ու սուրը միատեղած» եզակի կրօնաւորն է, այնքա՜ն տարբեր այդ մարդի դէմքերու մեր ասանդական պատկերներէն:

Իրեն հետ զրոյցը սկսած է կենսագրական բաւական մանրամասն տուեալներով. Պարզեւ Եպիսկոպոս արմատներով արցախցի, ծնած է Սումգայիթ, բայց մինչեւ վեց տարեկան ապրած իր նախնիներու գիւղը՝ Զարդախլու: 1966-ին երբ տասը տարեկան է ընտանիքը Երեւան կը փոխադրուի: Հոն աւարտելէ ետք ռուս դպրոցութիւնը կ'ընէ, յետոյ կատարելէ ետք զինուորական ծառայութիւնը, 1980-ին կ'ընդունուի Էջմիածնի Ճեմարանը: 1985-ին աբեղայ կը ձեռնադրուի, երկու տարի կ'ուսանի Ս. Պետերբուրգի կրօնական ակադեմիան. վերադարձին, 1987 Մարտին վարդապետ կը ձեռնադրուի, 1988 Հոկտեմբերին Ծայրագոյն վարդապետ ու նոյն տարուան Նոյեմբերին՝ Եպիսկոպոս. այդ թուականին ալ կը նշանակուի Արցախի Թեմին Առաջնորդ:

Պարզեւ Եպիսկոպոս Արցախի մէջ քրիստոնէական հաւատքին հիմերը կը դնէ Ա. դարէն իսկ «երբ Թադէոս առաքեալի աշակերտ Դադիք հիմնադրեց Դադիվանքը Քարվաճառում (Քելբաջար), իսկ Դ. դարի սկզբին հիմնադրուեց Ամարասը՝ Գրիգոր Լուսաւորչի ձեռամբ»:

1991-ին (տե՛ս՝ «Յառաջ», Փետր. 16) իրեն հետ կատարուած հարցազրոյցին, ակնարկելով քանի մը ամիս առաջ կատարած Գանձասարի Եկեղեցիին հանդիսաւոր վերաբացումին, ան կ'ըսէր «Հոկտեմբեր 1-ին երբ հնչեցին Գանձասարի զանգերը, Աստուած թոյլ տուեց որ այս դաժան շրջափակման ժամանակ ջարդուենք հոգեւոր շրջափակման կապանքները: Ուստի, ի վերուստ, Աստուած միացուց Մայր Աթոռն ու Գանձասարը»: Այս մեկնաբանութիւնը նաեւ իրեն հաւատքը կը ներշնչէր ըսելու թէ եօթը տասնամեակ Արցախի պարտադրուած միւռ կապանքներն ալ օր մը նոյն ճակատագիրը պիտի ունենան: Այսօր, երբ այդ երկիրը տօնած է արդէն հանրապետութեան Գ. տարեդարձը, յաջորդաբար կը վերաբացուին տասնամեակներով փակ պահուած տաճարներն ալ:

«Զինուոր»ի հարցազրոյցին մէջ Պարզեւ Եպիսկոպոս կ'ըսէ թէ Շուշիի եօթը եկեղեցիներէն կանգուն են Կանաչ վանքը եւ Ղազանչեցոց Ամենափրկիչը ուր վերանորոգման աշխատանք կը կատարուի: Պիտի վերաբացուին Ամարասը, Խնածախի, Ներքին Հոռոթաղի եկեղեցիները: Վերականգնումի ընթացքին մէջ են Ասկերանի Յովնաձք եւ Բաղարան գիւղերու եկեղեցիները: Պարբերաբար կը զործէ Հաղրութի Տօղ գիւղի եկեղեցին: Վերանորոգման աշխատանք սկսած է Բերդաձորի չորքը եւ Քարինտակի Ս. Աստուածածնի մէջ: Դիմումներ կ'ըլլան նոր ծուխեր արձանագրելու Թալիշ, Մատաղիս, Բալուջա, Շուշ գիւղերուն մէջ: Կիրակնօրեայ դպրոցներ կը զործեն որոնց թիւը այս տարի կ'ըսուի թէ 130-ի կը հասնի ու սկսած է հրատարակչական, քարոզչական զործունէութիւն: Երեք տարիէ ի վեր հոն լոյս կը տեսնէ «Գանձասար» ամսաթերթական հանդէսը ու մինչեւ այսօր 17 զիրք տպագրուած է, 150 հազար տպաքանակով: Հիմնուած է «Գանձասար» կեդրոնը եւ ծրագրուած է 2001-ի տօնակատարութիւններու չրջանակին մէջ հրատարակել ամբողջ հայ եկեղեցւոյ հայրաբանութիւնը, չուրջ 160 ստուար հատորով: Աւելիկա պատճառ եղած է որ ձեռնարկուի Արցախի թեմին տպարանի հիմնարկութեան:

Այս բոլորին համար հասկնալի է որ մեծ է կրօնաւորներու պահանջքը: Ձեռնարկուած այս մարզերուն, եւ նաեւ որպէսզի իւրաքանչիւր զօրամիաւորում իր քահանան ունենայ, ծրագրուած է հոգեւորականներու պատրաստութիւն:

Ինչպէս ըսած էր Արցախի առաջնորդը վերոնչեալ զրոյցին մէջ, ինք կը հաւատայ որ «Արցախի եկեղեցին պարտաւոր է ապրիլ ժողովրդի բոլոր ցաւերով, լինի դա տնտեսական, բաղաքական, կամ այլ: Չէ՞ որ դա մեր հոգեւոր հօտն է. եթէ ցաւ ունեն, դա վերաբերում է նաեւ եկեղեցուն եւ մենք հեռու մնալ չենք կարող այդ ցաւից»: Իսկ «Զինուոր»ի հարցազրոյցին ընթացքին, ժամանակին տուեալով աւելի կ'ընդլայնէ եկեղեցի - համայնք կապը անոր մէջ առնելով հայ զինուորն ալ որ «մեր եկեղեցու զաւակն է որին մենք պարտաւոր ենք խրճամել եւ օգնել. տալ հզօր ոգի, որովհետեւ նրան է վստահուած ազգի եւ պետականութեան ճակատագիրը»: Եւ ինք որ առաջին օրէն զտնուած է կռիւի ամէն դիծին վրայ պայքարող մարտիկին քով, լայնօրէն տուած է ըսածին զործնական օրինակը:

Գնէլ Շահնազարեանի զրոյցը անխուսափելիօրէն կը չօշափէ նաեւ ներկայի հոգեւոր կեանքի ամէնէն ցաւատիպ երեսակներէն մէկը՝ աղանդներու հարցը: Ու միայն այս մէկ խնդրին Արցախցիին մօտեցումը կը բաւէ զաղափար մը տալու հայաստանեանէն անոնց ունեցած մեծ տարբերութեան: Արցախի կառավարութիւնը պաշտօնապէս արգիլած է իր տարածքին վրայ աղանդաւորներու զործունէութիւնը: Պարզեւ Եպիսկոպոս այդ մասին կ'ըսէ. - «Եթէ կշեռքի մի նժարին դնենք մեր ազատութիւնը, հոգու հաւատը, իսկ միւս նժարին դրսից ինչ - ինչ ճանապարհներով մուտք գործած օգնութիւնը, որը մի տեսակ խայծի դեր է կատարում՝ ելնելով այսօրուայ ընկերատնտեսական դժուարին կացութիւնից, ապա կը տեսնենք որ հոգու հաւատի, մեր ազատութեան համեմատ դրանք աննշան են»: Ան Արցախը կղզի կը նկատէ Հայոց պատմութեան մէջ «որը գրեթէ միշտ մնացուր է եղել ու զուրկ այլադաւանութիւններից»: Այս պարագան Արցախի անկախ ու ազատ ըլլալուն հիմնաքարերէն մէկն է իր կարծիքով ու դոհ է որ «այսօրուայ իշխանութիւնը իմաստնօրէն հաւատարիմ է մնում իր նախնեաց աւանդոյթին»:

Պարզեւ Եպիսկոպոս միայն խօչին ու սուրին մտերմութեան մէջ չապրիր, այլ նաեւ գրիչին: Լծուած է պատրաստելու դրքոյկ մը որ ուղղուած է հայ զինուորին. այդ դրքոյկին առնուած հատուած մը կ'ըսէ. «Մարտի դաշտ գնալով՝ վստահ եղիր յաղթանակիդ, բայց իմացիր որ նաեւ մահ կայ եւ մարտի դաշտում, եւ՛ դրանից դուրս: Դու գնում ես արդար գործի համար»:

Խորան ու ռազմադաշտ ամէնէն կարճ միջոցով միացուցած մեր թերեւս միակ եկեղեցականն է Արցախի առաջնորդը. անոր այս յատկանիշն ու Հայուն հաւատքին դէմ գործողներու դէմ անդիջող կեցուածքը, չուրջ 15 զարու հեռաւորութենէն, չի՞ վերակենդանացներ Ղեւոնդ Երէցի մը տիպարը:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՈՑԵԱՆ

ՀԱՑ ՄԱՄՈՒԼԻ 200-ԱՄԵԱԿԸ ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ապա օրուան բանախօսները պատասխանեցին երկրորդ հարցումին, որ էր այսօր աշխատակիցներու նուազումը, խմբագիրներու եւ թղթակիցներու պակասը եւ մրատուորականներու տերեւաթափը:

Այս հարցումին Արա Գօչունեան պատասխանեց, թէ այսօր հայերէնն լեզուով ո՛չ թէ յօդուած, այլ լուր զրող ալ չկայ եւ զարմանալի է թէ ինչու երիտասարդներ լուր զրել իսկ չեն ուզեր: Խմբագիրի տաղնապը սուր համեմատութիւններու հասած է եւ այսօր խմբագիրը պարտաւոր է քանի մը հոգիի զործ տեսնել, բոլոր ձեռնարկներու ներկայ զտնուիլ, թղթակցութիւններ պատրաստել եւ այս բոլորը ընել չատ աճապարանքով, որպէսզի թերթը ժամանակին հասցնէ:

Նոյն հարցումին պատասխանելով Ռոպէր Հատտէճեան յիշեց թէ 25 տարի առաջ երբ կը տառձնէր «Մարմարա»ի պատասխանատուութիւնը, թերթին չուրջ կը զտնուէր աւելի քան 25 որակաւոր զրագէտներ եւ աշխատակիցներ, որոնք կանոնաւորաբար համոյ - հոտոյ յօդուածները կը տորոգդրէին: Այդ թուականին ինք այդ թիւը քիչ կը զտնէր եւ կը զարմանար որ թերթ մը ինչպէս կրնայ տպրիլ այդքան քիչ աշխատակիցներով, մինչդեռ այսօր, 25 տարի վերջ, պատկերը անհամեմատ կերպով աւելի խղճալի զարձած է: Այսօր մտահ վրայ կը համրուին մեր աշխատակիցները եւ այդ աշխատակիցներն ալ զրելու դժուարութիւն ունին եւ նոր դժուարութիւններ կը բեռցնեն խմբագիրներու վրայ: Չի նշանակեր որ մենք այսօր ալ արժէքաւոր մտաւորականներ, զրողներ, եւայլն չունինք: Միայն թէ մեր ունեցածները այլեւս հայերէնով չեն կրնար արտայայտուիլ: Ուրեմն մեր մայրենի լեզուն մեր բոլոր փորձանքներուն պատրիարն է, բայց մեր լեզուն նաեւ մեր երջանկութեան աղբիւրն է եւ այսօր որքան քիչ անձերու միջեւ կը բաժնուի մայրենի լեզուի սէրն ու երջանկութիւնը, այնքան մեծ բաժին կ'ինկնայ զրչի բաժնողներուն, քանի որ անոնք թիւով քիչ են, բայց, ըստ Ռ. Հատտէճեան Հայոց լեզուն հայ մամուլի գոյութեան պատճառն է, կարելի չէ ուրիշ ձեւով մեկնաբանել:

Այս հարցը ճամբայ բացաւ երրորդ հարցին, որ էր ընթերցողներու պակասը: Արդարեւ միայն խմբագիրները եւ թղթակիցները չէ որ կը պակսին, կը պակսին նաեւ ընթերցողները:

Արա Գօչունեան բացատրեց, որ չատ մը ընթերցողներ թերթը զտնելու եւ զնելու կարելիութիւն չունին եւ չատեր այ կը սպասեն որ թերթը իրենց տունը երթայ: Բայց, ըստ ան, նկատի առնելով ինչ ինչ հանգամանքներ, մենք դոհ ենք մեր թերթերուն տպաքանակէն: Մեր թերթերու տպաքանակը ուղիղ կը համեմատի հայախօսներու թիւին հետ եւ անշուշտ քանի կրճատուի հայախօսներու թիւը, այնքան պիտի կրճատուի նաեւ ընթերցողներու թիւը: Այստեղ կարեւոր հարց մըն ալ ցրուիչի հարցն է: Ցրուիչներու դրութեամբ թերթ ղրկելու մեր իրաւիճակը պատճառ դարձած է որ ամէն ինչ կախեալ ըլլայ բամպակի թելէ մը: Եթէ ցրուիչ մը հիւանդանայ կամ մահանայ, ամէն ինչ կը փոխուի հայ թերթին համար:

Հանդիսավար Պր. Ճիւմպիւշեան խօսքը երկրորդ բանախօսին փոխանցելէ առաջ դիտել տուաւ, որ դժբախտաբար կան հայախօսներ ալ, որոնք անտարբերութիւն ցոյց կուտան հայ թերթի նկատմամբ:

Մեր խմբագրապետն ալ դիտել տուաւ որ օր մը եթէ հայ թերթը մեռնի, տակիա պիտի պատահի երկու պատճառներով: Նախ քաղաքին մեծնալը, որու հետեւանքով մեր աղդակիցները կը հեռանան իրարմէ եւ կը դժուարացնեն իրարու հետ հաղորդակցութիւնը: Իսկ երկրորդն է ցըրուիչներու պարագան: Այս երկու պատճառներով է որ օր մը թերթերը կրնան չատ լուրջ վտանգի ենթարկուիլ, նոյնիսկ փակուիլ, որովհետեւ տեսակէտով մը ցրուիչ մը աւելի կարեւոր է, քան թէ խմբագիրը:

Ընթերցողներու նուազումը եւ կամ ոմանց անտարբերութիւնը, կամ վերջապէս ոմանց թերթ գնելու դժուարութիւնն ու անկարողութիւնը, ի վերջոյ պատճառ կը զտնան որ խմբագիրը դէմ յանդիման մնայ իրմէ տեղեկութիւն չունեցող ազդակիցներու հետ: Խմբագիրի մը համար տառապանք է տեսնել կամ ունենալ խօսակից մը, որ անմիջապէս կրնայ անդրադառնալ որ թերթի ընթերցող չէ: Ընթերցողներու նուազումը պատճառ կը զառնայ նաեւ որ պակսի ընթերցողներու խօսքը եւ հակազդեցութիւնը: Այսօր խմբ. բազիր մը ի վիճակի չէ զգալու իր ընթերցողներուն բազկերակը, որովհետեւ մեր ժողովուրդը, թերեւս զարձեալ լեզուի ազդակի բերումով, կը խուսափի հակազդեցութիւն ցոյց տալէ:

Աւելի վերջ ասուլիսը չարունակուեցաւ թերթերու այսօրուան թէքնիք կարելիութիւններուն եւ ներկայացուած արդիական պայմաններուն քննարկումով: Երկու բանախօսներն ալ դիտել տուին որ այսօր պոլսահայ թերթերը կը տպագրուին արդիական գործիքներու եւ միջոցներու օգտագործումով, չատ ներկայանալի տպագրութիւններով եւ ունին նաեւ լրագրութեան զանազան արդիական միջոցներ:

Մեր խմբագրապետը, այստեղ դիտել տուաւ սակայն որ պէտք չէ խաբուինք, որովհետեւ այսօրուան արդիականացումը կախեալ է երեք ազդակներէ, որոնք են դրամ, մեքենայ եւ թէքնիք էլլման, ինչ որ ծանր բեռ կը դնէ տպարաններու վրայ: Արդիականութիւնը երբեք երկարատեւ չէ, այսօրուան գործիքները հազիւ երկու կամ երեք տարուան ժամանակի մը համար արդիական են, յետոյ անխուսափելի նորաձեւութենէ կ'իյնան: Եթէ հայ մամուլը չհարենայ երեք - չորս տարին անդամ մը ահաւոր ներդրումներով քայլ յառաջդնել նորութիւններուն, չուտով կը կորսնցնէ արդիական ըլլալու իր հանդամանքը:

Գալով լրագրութեան, այսօր խմբագիր մը այլեւս կրնայ կէս ժամուան մէջ լուր ստանալ Երեւանէն մինչեւ Լոս - Անճըլըս, ամէնէն հեռաւոր տեղեր պատահած դէպքերու մասին, եթէ դիմացէն լուր հաղորդող մը կայ: Այս պատճառաւ է որ խմբագիրը երբեմն տասը վայրկեանի մէջ ամէնէն հեռաւոր տեղի մը լուրը ստանալով հանդերձ, կրնայ որեւէ լուր չստանալ հարիւր մեթր անդին զտնուող Սանուց Միութենէ մը:

Միջոց մը խնդրոյ նիւթ զարձաւ նաեւ մամուլի անտեսական դժուարութիւնները թեթեւցնելու համար նոր աղբիւրներ զտնելու հարցը: Արա Գօչունեան դիտել տուաւ որ առեւտրական ծանուցումները դժբախտաբար պակասած են մեր թերթերուն մէջէն եւ ատիկա չատ կարեւոր պակաս մըն է մեզի համար: Ձայնակցելով այս հարցին, մեր խմբագրապետն ալ իր կարգին բացատրեց թէ մեր զործադարմարդիկը որքան ժլատ են հայ թերթի ծանուցում տալու զործին մէջ եւ հայ թերթէն կ'օգտուին միայն անոնք, որոնք տուն ծախելու, մանկատած զտնելու, կամ վաճառորդ փնտռելու կարիքը կը ղգան: Մինչդեռ թերթերու տրուած բոլոր ծանուցումներուն անպայման բան մը կը չահեցնեն ծանուցողներուն եւ թերթը սիրողներն ալ միշտ պէտք է քաջալերեն թերթին ծանուցում տուող հաստատութիւնները:

Ասուլիսը տակաւին չարունակուեցաւ այս նիւթերուն վերլուծումով, որ կ'ընթանար իսկապէս չատ հաճելի եւ որակաւոր մթնոլորտի մը մէջ: Թէ՛ երկու բանախօսները եւ թէ հանդիսավարը չատ լաւ էին երէկ իրենց ելոյթներուն մէջ, իրենց վերլուծումներով և իրենց զործածած մտքաւոր լեզուով: Այս տեսակէտով ասուլիսը վայելք մը զարձաւ ներկաներուն համար, հակառակ որ տեւեց աւելի քան երկու ժամ:

Վերջաւորութեան, առիթ ընծայուեցաւ, որպէսզի ներկաներէն փափաքողներ հարցումներ ուղղեն: Քանի մը չահեկան հարցումներ ուղղուեցան, որոնց պատասխանեցին օրուան բանախօսները: Սակայն ժամը ուշացած էր եւ այդ պատճառաւ չատեր խուսափեցան իրենց կարգին հարցումներ ուղղելէ եւ կարծիքներ արտայայտելէ:

Ի վերջոյ, հանդիսավարը չնորհակալութիւն յայտնեց Գարակէօզեան Սանուց Միութեան, Մեսրոպ Արք.-ին եւ ներկաներուն: Ապա խնդրեց որ Մեսրոպ Արք. իր խօսքով փակէ այս հաւաքոյթը:

Կրօնական Թողովի Ատենապետը ըսաւ որ հայ մամուլի 200-ամեակին նուիրուած այսպիսի չարաթ մը չէր կրնար տեղի չտալ հայ մամուլի այսօրուան հարցերուն եւ դժուարութիւններուն: Այս տեսակէտով

ԻԱ. ԴԱՐՈՒ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Նոր հազարամեակի մը սկիզբին քանի մը տարուան հեռաւորութեան վրայ ղրկուելու պարագան ղարկ տուած է երեւակայութիւններու: Մարդկութեան առօրեային մէջ մեծ փոփոխութիւններու նախատեսումը կը վերաբերի ընդհանրապէս բոլոր մարդերուն: Թէքնիքի լայն տիրապետութեան ենթակայ մարդկային կեանքը ԻԱ. դարու առաջին չիսնամեակին արդէն ուշադրաւ փոփոխութիւններով պիտի ընթանայ:

Առողջական կեանքն ալ լայնօրէն պիտի ազդուի նորութիւններէն: Անգլիական «Գրոնոմիստ» թերթին վերջին թիւերէն մէկուն մէջ յօդուած մը կը չօշափէ ենթադրելի փոփոխութիւններու հարցը: Տեղեկատուական ցանցերու ընդլայնումը, բանակարգիչներու օժանդակութեամբ բուժումը, մարդամեքենաները եւ նոր դեղերը պիտի աւելցնեն դարմանումին ճշգրտութիւնը եւ գայն աւելի ազդեցիկ դարձնեն:

Քիչ մը երեւակայութեան դարկ տալով, յօդուածին հեղինակը կը նկարագրէ ԻԱ. դարու բժշկական խնամքները: 2010 թուականին եւ նոյնիսկ աւելի առաջ կարելի պիտի ըլլայ բժիշկին դիմել, տուներու մէջ գործածուող բանակարգիչներու չնորհիւ: Մարդիկ աւելի մեծ դեր պիտի խաղան իրենց դարմանումի գործին մէջ. «առողջութեան ցուցանակ» կոչուած փոքր գործիք մը որ ժամացոյցի մը պիտի նմանի, տեւական կերպով տեղեակ պիտի պահէ անձը, առողջական իր կացութեան. ամէն տեղեկութիւն ուղղակի պիտի արձանագրուի բանակարգիչին վրայ: Այդ բանակարգիչ - բժիշկն ալ անմիջապէս պիտի ազդարարէ անբնական ամէն բան, կարելիութիւն տալով արագ դարմանումի մը: Դեղագիրներն ալ էլեկտրոնիկ ճամբով պիտի ղրկուին ենթակային որ ներկայ վարկաբեկեալներուն նմանող քարտով մը պիտի կարենայ հարկաւոր դեղերը առնել մասնաւոր ցրուիչ կէտերէ:

Եթէ կացութիւնը աւելի լուրջ է ու վիրաբուժական գործողութիւն մը անխուսափելի, հիւանդը անպայման հիւանդանոց երթալու, հոն մնալու պէտք պիտի չունենայ. վիրաբուժարանի վերածուելու առակ հիւանդատար կառք մը պիտի երթայ իր բնակարանը ու բազմաթիւ գործողութիւններ կատարելու ընտիկ մարդամեքենաներ, հիւանդապահներու օգնութեամբ, պիտի ընեն հարկաւորը:

Ներկայի բժշկական ենթակառոյցները, մեծ մասով հիւանդանոցները հաւանօրէն աւելորդ պիտի ըլլան. դարմանատուներուն ալ մեծ գործ պիտի չմնայ:

Զարգացած թէքնոլոժիով օժտուած նոր կառոյցներու համար անհրաժեշտ գումարները պիտի հայթայթուին հիւանդանոցներու փակումով ու առողջական անձնակազմին նուազումով: Այն օրը երբ վիրաբուժական գործողութիւնները զոքանչի մը, կամ կեսրոջ մը այցելութեան երթալէ աւելի ցաւալի պիտի չըլլան, արագ դարմանումի մը բարիքներէն չատեր պիտի ուզեն օգտուիլ. այդ պարագային անկարելի չէ որ հիւանդութիւնները նուազին ու կառավարութիւնները եւ առողջական դրութիւններու պիւտճէները հայթայթողները սկսին չահ ընել:

Փոփոխութեան պիտի ենթարկուին նաեւ հիւանդ - բժիշկ յարաբերութիւնները: Վիրաբոյժները, օրինակ, յատուկ տեղ մը պիտի չզրաւեն իրենց ձեռքերուն ճարտարութեան չնորհիւ, քանի որ իրենց գործը միայն մարդամեքենաներուն աշխատանքը հակակշռել պիտի ըլլայ:

Մեծ դեր կատարելու կոչուած են նաեւ յատկապէս կարգ մը ծանր հիւանդութիւններու պարագային, ծիներու (ԺԷՆ) վրայ ազդող դեղերը. եթէ անոնց ազդեցութիւնը նման ըլլայ 1940-ական թուականներուն անթիպիոթիքներու յայտնութեան, անկարելի չէ որ ԻԱ. դարուն առաջին կէսէն եառ, մարդ ապրի առանց հիւանդութեան ու աւելի երկար տարիներ:

ՔԱՂՀԱՆ

այս դիչերուան հաւաքոյթը կարեւոր էր եւ նշանակալից: Ես ալ կ'ուզեմ իմ փոքրիկ ներդրումս բերել այս խնդրին, ըսաւ եւ աւելցուց որ ինք պիտի սիրէ խօսիլ վիճակագրութիւններով: Պատրիարքարանի մէջ հիմա համակարգիչի դրութեամբ կը տուգուի մեր ազգակիցներուն թիւը եւ մանաւանդ ութիւնները: Մինչեւ այսօր 4500 հոգիի մասին արձանագրութիւն կայ եւ անոնցմէ հարիւրէն քանը միայն հայախօս է: Ուրեմն բնական է որ հայ մամուլը հարցեր պիտի ունենայ: Բայց պոլսահայ մամուլին տպաքանակը լաւ է, եթէ բաղդատուի Ամերիկայի կամ այլ երկիրներու մէջ դուռ հայերէնով հրատարակուած թերթերու տպաքանակներուն հետ: Ուրեմն պոլսահայ մամուլը դեռ պահնչի վրայ է եւ յաճախ լուր եւ պատգամ ալ կուտայ արտասահմանին: Պատարեր պարագայ մըն է այս, ուստի պէտք է դուրգուրանք մեր թերթերուն վրայ: Մեր հաստատութիւնները պէտք է առատ ծանուցում տան: Մենք գնալըի մէջ երկու - երեք ամսուան ընթացքին չատ աւելի ծանուցում կուտանք մեր թերթերուն, քան ինչ որ ուրիչ եկեղեցիներ կուտան մէկ տարուան ընթացքին, միայն հինդ տաղաւարներու առիթով: Ասիկա ողորմութիւն մը չէ, այլ ծառայութիւն մը, որովհետեւ եկեղեցին եւ հաստատութիւնները կ'օգտուին այդ ծանուցումներէն:

Մեսրոպ Արք. ապա չնորհակալութիւն յայտնեց Գարակէօզեան Սանուց Միութեան, դնահատեց օրուան բանախօսներն ու հանդիսավարը եւ յիչեցուց որ վաղը, Ուրբաթ դիչեր ալ Խաեան Սանուց Միութեան մէջ պիտի կատարուի թուրք մամլոյ մարդոց մասնակցութեամբ պոլսահայ մամուլի մասին կլոր սեղան մը, իսկ Շաբաթ օր պիտի տարբուի հայ մամուլի 200-ամեակի մեծ հանդիսութիւնը, Գումգաբուի Ցարութիւն Ամիրա Պէզճեան սրահին մէջ:

Հակառակ որ ժամը ուչ էր, ներկաները համախմբուեցան Գարակէօզեան Սանուց Միութեան կողմէ տարբուած քոքթէյլի սեղաններուն չուրջ եւ չարունակեցին զրուցել հայ մամլոյ հարցերուն չուրջ:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԸՍԻ Ոայլշայը էպլել հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին ոգեկոչուած է Կոմիտասի եւ Յովհ. Թումանեանի 125-ամեակը: Բացումը կատարած է Իրանահայ Միութեան երգչախումբը «Հայաստան» երգով ղեկավարութեամբ Յովհ. Չէքիճեանի: Տօքթոր Յարութիւն Սաղըեանի խօսքէն եառ բեմ հրաւիրուած է Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը՝ Յակոբ Մովսէս որ չեչտած է երկու մեծարեալներու կենսական դերը երաժչտութեան եւ գրականութեան մարզերուն մէջ: Յայտագրին առաջին մասը նուիրուած էր Կոմիտասի: Ժողովրդական եւ հոգեւոր երգեր երգած է ամերիկահայ երաժըչտ - թատերական միութեան «Հայրէն» երգչախումբը ղեկավարութեամբ Սեդրակ Տէր - Ղազարեանի: Այս բաժինին մէջ խօսք առած են երգահան Տիգրան Մանսուրեան եւ բանաստեղծ՝ Գէորգ Էմին: Յայտագրի երկրորդ բաժինը նուիրուած էր Թումանեանի, որու ընթացքին ներկայացուած են երգեր որոնց խօսքն ու երաժչտութիւնը կը պատկանէին բանաստեղծին: Այս բաժինին մէջ խօսք առած են ակադեմական Էդ. Զրբաչեան եւ Յովհ. Թումանեանի թոռը՝ Իրմա Թումանեան:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԸՍԻ Կարապետեան սրահին մէջ (Հոլիվուտ), նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն՝ Յովհ. Շիրազ գըրական խմբակին, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 6-ին, նուիրուած բանաստեղծին յիչատակին անոր մահուան 10-րդ տարելիցին առթիւ: Բացման խօսքը արտասանած է մասնաճիւղին տեղապահը՝ Ց. Օվասեան եւ ներկայացուցած օրուան բանախօսը՝ Անահիտ Ապռամեան -- Քէչիչեանը, որ մէջբերելով կենսագրական տուեալներ մասնանչած է որ երեւութապէս պարզ եւ դիւրին թուացող Շիրազի գործը խորքին մէջ բաղմաթիւ երեսներ ունի: Երեկոյթի ընթացքին արտասանութիւններ եղած են բանաստեղծի գործերէն:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ - ԱՅՐԷՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնի Նաղարեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 29-ին տօնուած է «Մարի Մանուկեան» վարժարանի 20-ամեակը: Օրուան դեղարուեստական յայտագիրը պատրաստած են վարժարանին պատասխանատուները: Խօսք առած է դպրոցին նախկին աչակերտներէն՝ Տօքթոր Կուսթաւօ Նաքիզեան: Ելոյթ ունեցած է Հ. Բ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղի քարտուղարը՝ Հայկ Շահինեան, իսկ վարկման խօսքը արտասանած է Թեմին առաջնորդը՝ Գիւսակ Եպիսկոպոս Մուրատեան:

***

ԷՆՍԻՆՕՅԻ (Գալիֆորնիա) Ֆերահեան Ազգ. վարժարանի Նորթ Հիլզի համալիրին մէջ, Սեպտեմբեր 23-ին, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Ուրֆայի Համազգայինի Հովիտի մասնաճիւղը վերջին տարուան ընթացքին երեկոյթներ նուիրուած է պատմական Հայաստանի տարբեր չրջաններու, ինչպէս՝ Վան - Վասպուրական, Սասուն, Տիգրանակերտ, Զէյթուն, Ուրֆա: Բացման խօսքը արտասանած է մասնաճիւղին տեղապահը՝ Սեւիլ Պայրամեան ոգեկոչելով Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի յիչատակը: Օրուան բանախօսը եղած է Տիկին Զապել Ալաճայոյեան, որ հակիրճ ձեւով ներկայացուցած է չրջանի պատմութիւնը: Երեկոյթը չարունակուած է երգի եւ պարի ջերմ մթնոլորտի մը մէջ:

***

ԼՈՍ - ԱՆՃԼԼԸՍԻ ԼԷյֆ Էվըճիու Քոնքրէկչընըլ Եկեղեցիի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 30-ին իր անդրանիկ համերգը տուած է միջազգային մրցումներու դափնեկիր՝ Արմէն Բաբախանեան: Ջեռնարկին կազմակերպիչն էր՝ Համազգայինի արեւմտեան - Ամերիկայի Շրջանային վարչութեան երաժչտական միաւորը:

***

ԷՆՍԻՆՕՅԻ Ֆերահեան վարժարանի համալիրին մէջ, Հոկտեմբեր 7-ին տեղի ունեցած է Ուսումնական Խորհուրդի կազմակերպած ուսուցչական միօրեայ սեմինարը: Նպատակն է զանազան նիւթերու վերաբերեալ աչխատանոցներու միջոցաւ դասաւանդման միջոցներ ցոյց տալ: Այս տարի ներկայացուած նիւթերն էին կարգապահութիւնը դասարանէն ներս, արուեստագիտութիւնը սորվելու իրրեւ միջոց, համակարգիչներու օգտագործումը, փորձառութիւն հայերէնով համակարգիչի գործածութեան, համագործակցութեամբ սորվելու ձեւերը հայերէն նիւթեր դասաւանդող ուսուցիչներու համար, մանկամսուրի վերաբերեալ նիւթեր եւայլն:

***

ՕՐԼԻՆԴ ՔԱՈՒՆԹԻի Ղուկասեան սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին, Հոկտեմբեր 1-ին եւ 2-ին ցուցադրուած են չորս արուեստագէտներու՝ Շողեր Զիւրիւքեանի, Նորիկ Դիլանչեանի, Լիզա Փափազեանի եւ Քարոլին Օտապաչեանի գործերը:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Պիւֆէ Քրիսթալ սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 30-ին տեղի ունեցած է Քէպէքի Հայ Բժիչկներու ընկերակցութեան հանդիպում - ընթրիք, որու գլխաւոր օրակարգն էր երեք անամներու Հայաստան կատարած ճամբորդութիւնը, հոն իրենց ունեցած գործունէութիւնը եւ կրած տպաւորութիւնները: Երեք բժիչկներն էին Շահէ Սեդրակեան, Սարգիս Երկեցեան եւ Ձոն Մանուկեան:

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԹԱՄԱՆՑ

ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍ ԳԱՑՈՂ ԿՈՎԿԱՍԱՑԻՆ

(1889-ԻՆ)

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

- Այո՛, Պոլիս է, կը պատասխանուի, բայց ո՞վ պիտի ո՞ւր է: Սկիւտա՞ր, Մաքրիւ՞ղ, Կղզի՞ն, Պէօյիւք տէրէ՞:

Բայց միթէ այդ ամէն տեղերն ալ Պոլսոյ մէջ չէ՞ն, «մի կառք վեր առնենք եւ գնանք գտնել Հայրիկին» կը խնդրեն: Զեն կրնար ըմբռնել թէ մէկ - երկու ժամուան մէջ Պէօյիւքտէրէն Սկիւտար, հոնկէ Մաքրիւղիւղ անցնիլ հնարաւոր չէ: Զիրենք համոզելու համար կ'առարկուի թէ Հայրիկը դուցէ կղզիները ըլլայ:

- Դէհ՛, պարախօտով գնանք, կ'ըսեն եւ կը պատրաստուին:

- Բայց միչտ չոգենաւ չկայ:

- Ի՞նչ էք ասո՛ւմ. դէհ, գնանք այն պատիկ պանով որը մեզ առաւօտուն պարախօտից դուրս բերաւ: Սանտալ ըսել կ'ուզեն:

Ի՞նչպէս հասկնալ իրենց թէ սանտալով կղզի չերթցուիր. թէ նոյն իսկ մէկ օր պէտք է չոգենաւով երթալ գալու համար: Կը վչտանան կարծելով թէ Պոլսեցիները դիրենք կը ծաղրեն:

- Ախր մի օրից մենք վիէննա ենք գընո՛ւմ:

Ժամանակը յառաջացած է. խմբագրատունէն դուրս կ'ելլեն ծրարլրին միւս մասերուն զործադրութեանր համար: Բայց սոված են՝ այսինքն անօթի են: Ղալաթիա Պզտիկ - Արթինին կ'առաջնորդուին: Կը փափաքին տեղական ուտելիք:

- Բիլաւ կ'ուզէ՞ք:

- Բըլաւ մեր երկրում էլ կայ:

- Տոլմա՞.

- Մեր երկրում էլ կայ:

- Միսիա՞.

- Դա ի՞նչ պան է որ:

- Տեսակ մը սեւ ոսպէ:

- Զենք ուզում, մեր երկրում չենք սեսել:

Դժուարին ըլլալով գտնել ուտելիք մը որ «իրանց երկրումը» թէ՛ ըլլայ եւ թէ՛ չըլլայ, այսպէս թէ այնպէս պատառ մը բան կ'ուտեն. միայն թէ պինդին չատ կը հասնին իրենց երկիրն ալ այդպէս դինի չեն խմած. վրան «պտիկ պտիկ աստղնեը են պլպլում»: Իրենց ընկերացող Պոլսեցիները իրենք ալ կ'ուզեն համ նայել. տարօրինակ համ, ձէթի համ: Կը նային դաւաթին մէջ. այո՛ «պտիկ պտիկ աստղներ պլպլում են» դինին երեսը: Տարակոյս չկայ, զէթիլ եաղի է: Պոլսեցի խմբագիրը մը կամաց մը սպասաւորին կը հարցնէ թէ «ի՞նչ է աս»: Մարդը ներողութիւն կը խնդրէ, ականջէն փափաղով թէ դինին աճապարանքով զէթիլ եաղիի չիչերուն մէջ լեցուցեր է: Ու անոնք կը չարունակեն սքանչանալ:

- Ինչեւէ, ձեր երկրումը գոնէ մի լաւ պան կայ:

Ճաչէն վերջը կ'անցնին Սթանպօլ. քանի մը կառք լեցուելով կը հասնին Այա - Սոֆիա: Պր. Գալֆայեան ներս կը մտնէ եւ կը վերադառնայ լուր բերելով թէ իւրաքանչիւր այցելուի համար պէտք է մէճիտիէ մը վճարել: Կ'ապչին. իրարու երես կը նային: Կ'ուզեն դիտնալ թէ իրենց փողով ի՞նչ կ'արժէ մէճիտը: Երկու բուպլի է գրեթէ: Քարացած կը մնան. գլուխնին կ'երերցնեն: Անկարելի է որ ստակ վճարեն մուտքի համար:

- Մեր երկրումը մուզէների մուտքը ձրի է՝ կը գոչեն:

Իրենց կ'տարկուի թէ քանի որ Կովկասէն Փարիզ երթալու համար այդքան ծախսեր կ'ընեն, երկու բուպլի աւելի, երկու բուպլի պակաս, նչանակութիւն չունի. կ'արժէ տեսնել Այա - Սոֆիան:

Այս դիտողութեան կը նեղանան: Սկզբունքի եւ ոչ թէ խնայողութեան համար չեն ուզեր վճարել: Հանրային չէնքի մը մուտքը ձրի պէտք է ըլլայ, այս է իրենց երկրին սկզբունքը: Ու իրր ապացոյց իրենց համոզումին՝ իրենցմէ մին թղթապանակէն երկու բուպլի կը հանէ, կը պատռէ, հովին կուտայ.

- Արի՛, Գրիգոր Ջա՛ն, դու էլ, Սաեփան Ջա՛ն դու էլ, Կարապետ Ջա՛ն դու էլ, դու էլ, դու էլ, դու էլ:

Ու ամէնքն ալ հանդիսաւորապէս երկուքական բուպլի կը հանեն, կը պատռեն, կը նետեն:

- Տեսնո՞ւմ էք: Ա՛յո, մենք Պոլսեցի հոսհոս չենք որ սկզբունքից, ուղղութիւնից զուրկ լինենք: Մենք Մշակ ենք կարդում. դուք Մշակ չունէք, ուղղութիւն չունէք: Դէհ, գնանք:

(Շար. 2)

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 Le Raincy

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈՒՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ» ՕՍԿԵՁՕԾ ԱՅՏՈՒԱԾԱՄՕՐ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հոկտեմբեր 30

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30-ի առաւօտեան ժամը 10-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի Մարսէյլի - Նոթըր Տամ Տը Լա Կարտ - Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական ուխտադնացութեան առիթով։

Պատարագը կը մատուցանէ՝
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՑԵԱՆ
Ժողովրդապետ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ աչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Թէյասեղան մը, Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին, Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ -ին Հանրի Պարպիւսարահին մէջ։

Սիրով կը հրաւիրուին համայն ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ կապոյտ Աչի Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր մասնաճիւղերը։

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique
recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

LA GALERIE LES CENT

présente

Alex BERLIAN

Peintures,
dessins,
pastels

du 19 octobre au 5 novembre
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30 ou sur rendez-vous.

8, rue de Jouy, Paris 4e,
Tél. : : 42 77 30 00
M° St-Paul au Pont-Marie

Հ.Բ.Ը.Մ. – ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵԼՈՅԹ

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ

118, rue de Courcelles, Paris 17e

կիրակի, Հոկտեմբեր 30, ժամը 16·30-ին

մասնակցութեամբ՝
Երեւանի Սունդուկեան Թատրոնի
դերասանուհի եւ դերասան՝
ԿԱՐԻՆԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ
եւ
ԱՐԱ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Ցայտագիր· - Պարոյր Սեւակ, Յովհ· Շիրազ, Զարեհ, Մուշեղ Իշխան, Պերճ Չէյթունցեան, Չեխով, Պօտրլէր։

FRANCE 2

Dimanche 30 Octobre à 9 heures 30.
Pélerinage arménien à St Grégoire de Tallard et icônes de Chypre à Strasbourg.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre N a ï r i*
et le *DJ K a r n i g*
Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures
Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains

Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.
Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչի Առնուվիլի Աստղիկ մասնաճիւղը չնորհակալութիւն կը յայտնէ Տիկին Շանթալ Թոսբիկեանի եւ իր գործակիցներուն որոնք 400 Ֆր· նուիրած են Տիկին Ազաւնի Ադէմեանի մահուան առթիւ։

***

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է եկեղեցւոյս Ս· Մատաղօրհնութեան առիթով եղած հետեւեալ նուիրատուութիւնները· -

Տիկին Սիրանոյշ Սինանեան 500, Պր· Գրիգոր Փափազեան 200, Տիկին Վարդանոյշ Քնիքեօղլու 500, Տիկին Հայկուհի Քէչեճեան 100, Տիկին Արմէնուհի Փէհլիվան 500, Տէր եւ Տիկին Գասպարեան 200, Պր· Վարուժան Քիւրէն 100, Տիկին Էրսէն 100, Տիկին Արշալոյս Քապաք 100, Պր· Գալուստ Գարաթէփէ 300, Պր· Ժիրայր Փէհլիվան 1000, Պր· Կարապետ Սանկոսեան 500, Տիկին Աննա Քարաթէփէ 400, Տիկին Շիրինեան 200, Տիկին Մանուչակ Զիլիբեան 400, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 1000, Տէր եւ Տիկին Եղուարդ Զիլինկիրեան 1000, Տիկին Աստղիկ Տէր - Պարսամեան 500, Տէր եւ Տիկին Կորիւն Բարխեան 200, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տէյիրմէնճաչ 1000, Տիկին Զարուհի Թաչճը 100, Տիկին Շողիկ Այտինեան 200, Պր· Յակոբ Աղաթէչեան 200, Պր· Յարութիւն Փարթալօղլու 300, Պր· Շնորհքեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժաք Գուսինեան 500, Տէր եւ Տիկին Արման Սանոսեան 500, Տիկին Արեքնազ Քէպէնեան 50 Ֆր· ։

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

ՏՕՆ ՕԾՄԱՆ ԵՒ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 63-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւային Ֆրանսայի
Շրջանային Խորհուրդը

Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ· ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ

Վարչական Խորհուրդը

Սիրով կը հրաւիրեն հաւատացեալ ժողովուրդը՝ մասնակցելու Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Օծման եւ Անուանակոչութեան 63-րդ տարեդարձի հանդիսութեան, որ տեղի կ'ունենայ՝

Կիրակի, Հոկտեմբեր 30

Այդ օրը Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՃԼԻՃԵԱՆ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Սահակ - Մեսրոպ Երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակիկ Եղմաղեանի։

Յաւարտ պատարագի «Արծրունի Զբրքաշեան» հանդիսասրահին մէջ, Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Ձանձնախումբի կողմէ կը կատարուի ընդունելութիւն եւ կը տրուի համայնական - ժողովրդական ճաշ։

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Ter-Davtian» de Chaville

dîner dansant

Samedi 12 Novembre à 20 heures
Salle des Fêtes
«ATRIUM»
à côté de l'Hôtel Campanile
3 bis, Parvis R. Schumann
885, ave R. Salengro, 92370 CHAVILLE

Rencontre amicale,
menu gourmet,
ambiance dansante

avec les disk-jockeys
Souren et *Raffi*

Réservation :
47. 50. 29. 04 / 47. 50. 10. 85.

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆ Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՊԱՏԱՐԱԳ

Հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 30, առաւօտեան ժամը 10-ին Սէն - Թ'էթիէնի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ, որու ընթացքին Հայր· Պատուիրակի Փոխանորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան կը ներկայացնէ Նոր Հոգեւոր Հովիւը Սէն-Թ'էթիէնի եւ Շրջանի Հայութեան։

Պատարագէն ետք Եկեղեցւոյ վերի հանդիսասրահին մէջ, տեղւոյն Եկեղեցական վարչութիւնը, դիւնեճօնով մը պիտի պատուէ իր նոր Հոգեւոր Հովիւը։

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

LISTE DES DONS SUR LA FRANCE
Période 1/4/1994 au 29/09/1994

— 2.000 Francs. -
M. Georges Akopian, M. Martin Amanatian, M. Marie Andonian-Rusdikian, Mlle Arsiné Andréassian, M. Jean Carzou, Mlle Hélène Doroumian, M. H. Eghiazarian, M. Zadig Eghiazarian, M. Ferdinand Gracian, Mme Alice Grzesiak, M. J.J. Kasparian, M. Sahak Katchadourian, M. Marcel Keuroglian, M. Garabed Khatchadourian, M. Eric Markarian, Mlle Alice Mouradian, M. G. Nakkachian, M. André Sahatdjian;
— 1.800 Francs, -
Mme Marie Boyadjian, M. Edouard Mikaelian, M. César Panossian, M. Abel Papazian;
— 1.650 Francs. -
Mme Neli Bariand;
— 1.622 Francs. -
Mme Aline Sabbagh;
— 1.620 Francs. -
M. Baikian;
— 1.600 Francs. -
Mme Huguette Yedikardachian;
— 1.500 Francs. -
S.A.R.L. «Le Black Jack», M. Bedros Basmaciogullari, S.A.R.L. «Carross-Côte-Rôtie»-Rustikian, M. Albert Demerdian, M. Christian Dermendjian, M. Albert Dersarkissian, M. Pierre Dersarkissian, Mlle Muriel Gourounian, Mme Juliette Grangérard, M. Boros Haronian, M. Naïri Mekhitarian, M. Gérard Ourghanlian, M. Grégoire Rakedjian, M. Ter-Sarkissian, M. J.J. Vartanian;
— 1.400 Francs. -
Mme Maritza Zadourian.

(A suivre)

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
Boîte postale 12
75660 Paris Cedex 14
ou par virement bancaire :
CCP 11.926 85 C Paris.

ASSOCIATION NAREG ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I* de Lyon

Troupe de danse *N A R E G* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29-30
SAMEDI - DIMANCHE
29-30 OCTOBRE
1994

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԱՅՐԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

ԾՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·448 — 449 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.448 -449

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻԱՑԵԱԼ -- ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ նախագահ կարճ այցելութիւն մը տուաւ նախագահ Էլ -- Աստաի եւ այդ տեսակցութեան առթիւ, ըսաւ որ «կարգ մը յառաջդիմութիւններ արձանագրուած են խաղաղութեան ճամբուն վրայ»: Գլինթըն, սակայն, նշուադէմ անցաւ ուր 5000 ոստիկան զօրակոչի ենթարկուած էին իր ապահովութեան համար: Նախագահը ելոյթ ունեցած է Մորհըդարանը, բայց հրաժարեցաւ այցելել տեսարժան եւ Ս. վայրերը հին պզաքին մէջ, խուսափելու համար զբոսութիւններէ: Առաջին անգամն է, 15 տարիէ ի վեր, որ Միացեալ -- Նահանգներու նախագահ մը Երուսաղէմ կ'այցելէ:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ որ, վերջին չաբաթներուն անտեսուած էր Լոնկէի եւ Գաուինեանի հարցերուն չնորհիւ, կրկին հրապարակ իջաւ եւ բաւական սպառնական ոճով արտայայտուեցաւ ճայնափիւռէն եւ հեռատեսիլէն Հոկտեմբեր 27-ին: Ամէնէն մեծ կատաղութիւնը թափեց «Լիպերասիոն»ի վրայ որ իր առաջին էջը նուիրած է ՊՖՁ-ի (Պերնար Թափի Ֆինանս) նիւթական անանկ վիճակին մը որ բացարձակապէս հերքեց: Նոյն օրը կը ներկայանար Փարիզի դատարանը Գրեմէ - Լիոնէլի հետ իր ունեցած հարցին կապակցութեամբ: Հոկտեմբեր 28-ին, «Լիպերասիոն» նդրադառնալով այս բոլորին կը պնդէր որ տեղեկութիւններուն վրայ: Մնաց որ նոյն հարցը կը վերաբերի գաղտնապահութեան բացարձակ չգոյութեան դատական հարցերու մէջ, ինչ որ ոմանց համար անընդունելի է:

ԼԵՀԱՍՏԱՆի Ազգային նախարարը պարտաւորեցաւ հրաժարիլ իբրեւ հետեւանք այն քննութեան որ կը տարուէր կաշառակերութեան չուրջ Արդարադատութեան նախարարին հրահանգով: 1992-ի օրէնքը կարգելէ որ պետական պաշտօնեաները վճարովի այլ պաշտօններ ալ վարեն, մինչ նախարարը դրամատան մը վարչական պատասխանատուն է:

ԱԺԵՐԻՈՅ մէջ լրագրող մը նաւ սպանուած է ինչ որ 21-ի կը հասցնէ սպանուած լրագրողներու թիւը:

ՓԱՐԻԶի արուարձաններէն Սէն - Կրասիէնի մէջ է որ 154 հանրակառքի վարորդ զգաղթելի յարձակման մը ենթարկուած Հոկտեմբեր 27-ին: Երեք անձեր յարձակած են, ներարկում մըն ալ ըրած կարենալ ձեռքէն խլելու համար օրուան հասոյթը: Հոկտեմբեր 28-ին հանրակառքերու գործադուլի չարժումներ կային զօրակցութեան որպէս արտայայտութիւն:

ԹԻՖԼԻՍի մէջ սպանուած է 40-ամեայ լրագրող մը՝ Զուրաբ Գրծելիչվիլի:

ՌԱՏԻՕ - ՖՐԱՆՍի լրագրողները որոշեցին դադրեցնել գործադուլի իրենց չարժումը համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլալ անօրէնութեան հետ: Ընդհ. ձեւով 300 Ֆր.-էն 3000 Ֆր.ի յաւելում մը նախատեսուած է ըստ դասակարգերու: Միջին հաշուով 1000 Ֆր. յաւելում մը կայ ամէն մէկուն համար:

«ՃՈՒՄՀՈՒՐԻՑԼԻԹ»ի լրագրողներէն՝ Օրան Զալըզար երկու տարուան բանտարկութեան դատապարտուած է Պոլսոյ մէկ դատարանին կողմէ քրտական հարցին նուիրուած իր յօդուածներուն պատճառաւ: Զրոյցներ ունեցած է Իօճալանի (ՓՔՔ-ի պարագլուխ) եւ Քեմալ Պուրքայի (անկատողական չարժումի մը պետ) հետ:

ԱՐԵԻԱՅԻՆ ՏԱՃԱՐի ազանդի 53 մեռեալներու (Հոկտեմբեր 5, Զուիցերիա) մասին նոր յայտնութիւններ կան: Իրականին մէջ որոշուած է եղեր 54 հոգի «զոհել», բայց, մէկը հրաչքով կրցեր է խոյս տալ այդ հաւաքական Ջարդէն: 54-ը թիւն ըլլալով Տաճարի մխբանութեան ասպետներու որոնք 1310 Մայիս 10-ին հրկիզուած են Փարիզի մէջ:

ԵՐԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶ

ՀԵՌԱՏԻՊ ԱՀ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Հոկտեմբեր 27 / 28)

ՄԻՋԱՒՈՐ ՀԱՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հոկ. 27-ին Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Բարդէն Արարքցեան ընդունած է Ֆրանսայի դեսպան Տիկին Լը Հարթինկը, որու հետ միասնաբար քննարկած են Ֆրանսայի եւ Հայաստանի միջեւ խորհրդարանական համագործակցութեան ընդլայնման հարցը:

***

ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Եալթայի (Ղրիմ) մէջ Հոկ. 22 - 23-ին գումարուած է հայ համայնքներու ներկայացուցիչներու հիմնադիր ժողովը, որուն ողջոյնի նամակ մը ղրկած է Բ. Արարքցեան: Անոր կը մասնակցէին Լատվիոյ, Էստոնիոյ, Բելառուսիոյ, Թուրքմէնստանի, Ղազախստանի, Ռումանիոյ, Կիպրոսի, Կրասնոդարի, Սաուրոպոլի, Ռոստովի, Մոսկուայի, Ս. Պետերբուրգի, Վոլկոգրադի հայ համայնքներու ներկայացուցիչները: Ստեղծուած է հայ համայնքներու Համագործակցութիւն մը, որու առժամեայ կեդրոն նշանակուած է Սիմֆերոպոլ:

***

ՀԱՅ ԵՒՐԱՅԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Բաթումի մէջ, Հոկտեմբեր 25 եւ 26-ին տեղի ունեցած են հայեւրոպական բանակցութիւնները: Ա.ճառիա պէտք է դար նաեւ աղբրբէջանական պատուիրակութիւնը, որ սակայն Աղբրբէջան տիրող կացութեան հետեւանքով չէ կրցած դալ: Հանդիպումին քննարկուած են բեռներու փոխադրութեան հարցեր: Արդէն ամիս մը առաջ Թիֆլիս տեղի ունեցած նման բանակցութեանց ընթացքին գոյացած համաձայնութեան մը չնորհիւ Հայաստան հասնող բեռներու ծաւալը 30%-ի յաւելում մը արձանագրած է:

***

ՆԱԽԹԻ ԲԱՇՈՒՄԻ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Բնակչութեան 31 հազար թոն նաւթ բաշխելու ամերիկեան ծրագրին գործընթացքին համաձայն, գործկոմները Հոկտեմբեր 26-էն սկսած են կարօտներ բաշխել բանկչութեան: Այդ նաւթին լիթրը կը վաճառուի 3·5 Դրամի փոխարէն, մինչ չուկայի անոր ներկայի գինն է 200 Դրամ:

***

ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒԸ

Հայաստանի բնակչութեան թիւը 1994 Հոկտեմբեր 1-ի տուեալներով 3 միլիոն 748 հազար էր: Սակայն այս թիւը ճշդրիտ չի նկատուիր, քանի որ «առժամապէս մեկնող»ներու տոմարները չեն ջնջուիր:

***

ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵԿԱՄՈՒՏ

Այս տարուան առաջին 9 ամիսներու ընթացքին Հայաստանի պետական պիւտճէ մուտք գործած է չուրչ 11 միլիառ Դրամ հարկային եկամուտ: Այս գումարին 57% կը կազմեն չահերու հարկերը, որոնց 94·4%-ը եկած է պետական ձեռնարկութիւններէ իսկ միայն 5·5%-ը ոչ - պետական հատուածէն: Հարկերու ընդհանուր եկամուտին երկրորդ կարեւորագոյն աղբիւրն է յաւելեալ արժէքի հարկը՝ 26%ով:

***

ԻՐԱՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Ներքին նախարարութեան մօտ, Հոկտեմբեր 20-ին սկսած է նախարարութեան առընթեր քննչական վարչութեան երկօրեայ խորհրդաժողովը, որու նպատակն էր քննարկել իրաւագիտական բնագաւառէն ներս մշակուող նոր գործելակերպերու եւ անոնց գործադրման առընչուող հարցեր:

***

ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԵԱՄԲ

Գ. Ո.-ի «Մշակութային արժէքներու արտածման եւ ներածման մասին օրէնք»ին առընթեր Մշակոյթի նախարարութեան համակարգին մէջ ստեղծուած է մշակութային արժէքներու պահպանութեան վարչութիւն:

***

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ՝ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ծանօթ գրող Սերօ Խանզադեան հրաժարած է Հայ Գրողներու Միութեան նախագահի իր պաշտօնէն եւ վերադարձած՝ Հայաստանի Գրողներու Միութիւն, որու անդամ է 1936-էն ի վեր:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՐԱՔԻ ՔԻԻՐՏԵՐՈՒ ԵՂԲԱՅՐԱՍՊԱՆ ՊԱՅՔԱՐՆԵՐԸ

Ծոցի պատերազմէն ետք, հիւսիսային - Իրաքի մէջ ստեղծուեցաւ քրտական «ինքնավար հանրապետութիւն» մը, ուր գոյութիւն ունեցող երկու գլխաւոր կուսակցութիւնները՝ Փ.Ք.Ք. (Քիւրտիստանի Աշխատաւորներու Կուսակցութիւն) եւ Ի.Փ.Ք. (Քիւրտիստանի Հայրենասէրներու Միութիւն), գրեթէ քաղաքացիական պատերազմի ընոյթ ունեցող բուռն հակամարտութեան մէջ են իրարու դէմ:

Թուրքիա հրատարակուող քրտական «Նէվրուզ» թերթը կը յայտնէ նոյնիսկ, թէ միայն վերջին չորս - հինգ ամիսներուն, եղբայրասպան ճակատումներու ընթացքին երկու կողմէն սպաննուած են մօտաւորապէս 4500 մարտիկներ եւ վիրաւորուած՝ 3700 ուրիշներ:

Ճիշդ է, որ երկու կուսակցութեանց զեկավարները - Մասուտ Պարզանի եւ Ճալալ Թալապանի -- անհատապէս մրցակիցներ են յանուն իշխանութեան, բայց եւ այնպէս՝ համագործակցութեան եղրեր դանելու իրենց ճիգերը ցարդ վիժած են իրենց կողմնակից տեղական պատասխանատուներու անզիջողութեան պատճառով: Այս վերջինները իրենք զիրենք կը նկատեն «Պետական փոխ -- նախարար» -- իրաքցիները իր ազգեցութեան գօտիին մէջ կը հրահրէ մի -- քրտական զինեալ բախումները: Երկրորդ մակարդակի այս ցեղապետները ամէն բանէ առաջ կ'ուզեն իրենց ուրոյն շրջանին մէջ ընդլայնել եւ տեւականացնել իրենց անձնական ազգեցութիւնն ու հակակշիռը: Ո'ր կողմին ալ պատկանին՝ անոնք յաճախ կ'անտեսեն իրենց կուսակցապետին հրահանգները: Բայց պատժուելու կամ պատասխանատուութեան կանչուելու փոխարէն՝ աստիճանի բարձրացում կը ստանան, երկու մրցակից կուսակցութեանց իշխանութեան համար մղուած պայքարի ընդհանուր մթնոլորտին մէջ:

Երբ 1991-ի Մարտին ծայր տուաւ ժողովրդային ապստամբութիւնը, երկու կուսակցապետներն ու իրենց «փեշմերկա»ները տեղւոյն վրայ չէին գտնուեր, նախապէս Սատտամ Հիւսէյնի կատարած մաքրագործումներէն ազատելու համար խոյս տուած ըլլալով: Թալապանի Իրան կը գտնուէր, Պարզանի՝ Սուրիա. իսկ ասոնց մարտիկները ցրուած էին Իրանի, Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ սահմաններու երկայնքին: Այս միջոցին է, որ տեղական աւատապետներու ազդեցութիւնը ամրապընդուեցաւ եւ զանոնք վերածեց «Պետական փոխ - նախարար»ներու հոյլի մը:

Առնցմէ անոնք որոնք նախապէս կը գործակցէին Սատտամ Հիւսէյնի հետ, մէկ օրէն միւսը յարեցան 1991-ի Մարտի ժողովրդային պոռթկումին, իբրեւ զինեալներով արձանապրեցին իրենց յայտնի յաղորդակցութիւններ եւ Իրաքեան Քիւրտիստանի մայրաքաղաք Սիւլէյմանիէէն վտարեցին իրաքեան ուժերը: Սկիզբը՝ այս կռիւներուն մասնակցած աւատապետերն ու իրենց զինեալները կ'ենթարկուէին «Քիւրտիստանի ճակատ» կոչուած համակրումի հեղինակութեան: Բայց վերյիչեալ մարտական գործողութեանց ընթացքին իրենց ունեցած կարեւոր դերակատարութեան չնորհիւ, մինչեւ այսօր անխախտ պահած են իրենց ազդեցութիւնը, տեղական մակարդակի վրայ ըստ կամս կ'օժանդակեն երկու կուսակցութիւններէն ասոր կամ անոր, եւ այժմ կը խաղան եղբայրասպան պատերազմի «վճռական»ներու դերը:

Հայրենասիրական պիտակի ետին՝ անոնք յաճախ կ'իրագործեն նաեւ դուրսէն թելադրուած ծրագիրներ: Այսպէս՝ Քերիմ Խան Պարատոսի նման աւատապետներ, գործակատարները կը նկատուին բազմաթիւ սապոթաժներու եւ «անլոյծ մնացած» սպանութիւններու: Ընդհանուր առմամբ՝ ըստ իրենց անհատական չահերուն, «Պետական փոխ - նախարարներ»ը ուղղակի չարաբերութեանց մէջ են մերթ Թուրքիոյ, մերթ քրտական քաղաքացիական որեւէ կռիւի: Ըստ պարագայի՝ կողմ ու դէմ նակից կը փոխեն: Միայն իրենց անճնական չահը նկատի ունին: Արդ, իրենց չահը կը պահանջէ որ քրտական երկու մեծ կազմակերպութիւնները (Փ.Ք.Ք. եւ Ի.Փ.Ք.) իրարու հետ չհամաձայնին: Ուրեմն, անպատիժ կերպով մերթ կ'օժանդակեն Իրանի հովանաւորած «Քիւրտիստանի իսլամական Շարժում»ին, մերթ Իրաքի եւ Թուրքիոյ ապստրած սպառնածներուն: Այնքան տարեր որ այս տիպի «պատերազմի վճռատուկանները» յամենայն դէպս կը վայելեն նաեւ երկու կուսակցութեանց պարտադրեալ հովանաւորութիւնը, չատ հաւանաբար պիտի չպոռնակուին մէջ -- քրտական եղբայրասպան կռիւները: Քանզի այլեւս գաղտնիք չէ ոչ ոքի համար, թէ աւատապետները այլեւայլ գաղտնի համաձայնութիւններ կնքած են Սատտամ Հիւսէյնի, Թուրքիոյ եւ Իրանի հետ, որպէսզի հարաւային Քիւրտիստանի մէջ տեւականանայ քաղաքական տագնապի մթնոլորտը:

Կ'արժէ նշել նաեւ, որ Թալապանի եւ Պարզանի եւս լաւ յարաբերութիւններ կը պահեն Թուրքիոյ հետ. յաճախ Անդարա կ'այցելեն եւ Թրքական զիւանագիտական անցագրով կը ճամբորդեն:

Վերջացնելու համար յիշենք, որ Պարզանի, Թալապանի եւ Շէյխ Օսման Ապտուլազիզ (Քիւրտիստանի իսլամական Միութեան զեկավարը) Սեպտեմբեր 30-ին որոշեր են վերջ տալ իրենց խմբակցութեանց միջեւ գոյութիւն ունեցող թշնամական արարքներուն:

Ի ՅՈՒՇ՝ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ԳՐԱԳԷՏ ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑԻ

Այսպէս ուրեմն, մեզի ձգելէ եաք «Երկու Աչխարհ»ը, այսինքն՝ կեանքն ու գրականութիւնը, մեկնեցաւ առանց «մնաք բարով» արտասանելու, առանց վերջին ակնարկ մը ուղղելու մեզի եւ անէացաւ, անյայտացաւ սեւ շղարշի մը ետին: Ո՛վ պիտի լեցնէ հիմա բացուած վիհը, ահաւոր պարապութիւնը, որ կը ստեղծէ Յակոբ Կարապենցի մահը: Ո՛չ ոք պիտի ունենայ՝ տարին ու գիրքին հանդէպ ունեցած իր պաշտամունքը, գրականութեան արամադրելի կորովն ու ուժը, ամէն չարժումի ու խօսքի իմաստը թարգմանող իր միտքը: Իռէալականացուցած էր գեղեցկութիւնը եւ կը ձգտէր հասնիլ հոն, ուր հասաւ ոչ մէկը: Հայ մամուլը զարդացաւ իրմով: Իր գրականութեան գուշակութեան, թերթերու տուած իր գրութիւնները գինք դրին ամերիկահայ փնտռուած լրագրողներու չարքին: Հայ մատենագրութիւնը ճոխացաւ իր արտադրութիւններով: Մէկը միւսէն պատկառելի գործեր, մէկը միւսէն գրաւիչ եւ մտածողութեամբ հարուստ հատորներ կը կրեն Յակոբ Կարապենցի ստորագրութիւնը:

Իր մէջ ծաղկեցան եւ հասակ առին նոյն տեն Մարդը, Հայը եւ Գրագէտը:

Համոզուած էի, որ իր անոյշ խօսքերէն մին՝ իրրեւ ծաղկեփունջ պիտի բերէր իմ դաշտիս, սակայն, ահա՛, ես է որ բթացած ուղեղով եւ «կուրացած» աչքերով թուղթի ու մատիտի հետ կռուելով, իմ սրտի մորմոքը ու հոգիի քայքայումը ձեւաւորել կը ճգնիմ:

Եթէ «Յառաջ»ը չըլլար դոյժը հաղորդողը, կարծեմ երբեք պիտի չհաւատայի Յակոբ Կարապենցի մահուան լուրին, որովհետեւ, երբ պարտաւորուէի դրել իրեն իմ անարամադիր վիճակիս մասին, Կարապենց կը պատմէր միայն իր կնոջ՝ Ալիսի աչքի գործողութիւնը, ունեցած սրտի տագնապներուն մասին ու կը յայտնէր իր մտահոգութիւնը, բայց ոչ մէկ ակնարկութիւն կ'ընէր իր ֆիզիքական տառապանքներու մասին եւ ես կը դատէի զինք իր նամակներու ոգիէն: Կ'անդիմանայի, որ խլիրդը սպրդած էր մարմնին ներս եւ կը հիւծէր օրկանները: Անդամ մը միայն «բարեհաճեցաւ» դրել.- «Ցուցիսի վերջին ենթարկուեցի ծունկի լազերեան եառագայթներու վիրահատման»: Իսկ ուրիշ անգամ մը՝ «Այս բոլորին գուգահեռ, ես ապրում եմ եւ տակաւին շարունակում եմ ապրել ներքին տագնապ, որը ըստ երեւոյթին անլուծելի է»: Ու ես միամտաբար «ներքին տագնապը» կը կապէի ձախողութենէ մը յառաջացած կացութեան մը կամ ընտանեկան կեանքի վերաբերող միջադէպերու, քիչ մը ամէն բանի, բայց երբեք բանսէրի: Ինձ համար՝ Կարապենց իր հասորներուն պէս անկորընչելի, իր գրականութեան նման՝ յաւիտենական է...:

Գրականութիւն էր Կարապենցի իւրաքանչիւր նամակը եւ ես կը ջանայի փոխադարձել համամտման գրութիւններով, ինչ որ զինք կը տանէր չափազանցուած արտայայտութիւններու.- «Ջեռագիրդ ամուր է, կուռ ու ճաեւ յարմակողական, որը շատ լաւ վկայութիւն է: Նշանակում է, որ երիտասարդ ես, կորովի ... հէնց այսօր Լոս-Անճըլըսից հեռախօսով մի կին գրող իր հիացմունքն արտայայտեց fո ճոյնճաճ բաջարի յօդուածի մասին: Ուրեմն կանճ ու պիտի լինենճ»:

Սուր տեսողութեան տէր, զժուար չէր իրեն նշմարել ընկերային կեանքը վարող լումայափոխներու հոգեկան պզտիկութիւնը, յետին նպատակներու համար զոհաբերուած մեթոտները, չհաղիւտական հաչիւներու համար եղած անարդարութիւնները, կառավարական բոզութիւնները եւ վարպետօրէն, գրական նրբութեամբ կը ճաղկէր բոլոր անարդարութիւնները: Կը սիրէի Յակոբ Կարապենցի՝ աղնիւ մարդու պայքարը ազահութեան հրէշներու դէմ:

Կաչկանդումը առող, մաքի ազատութեան համար մաքառող, չէր հպատակեր ոչ մէկ կարգախօսի, ոչ մէկ լոզունգի: 1993 Սեպտեմբեր 29-ին կը գրէր ինճ.- «Քաղաքական եւ կուսակցական շրջանակները ինձ չեն հանդուրժում, սակայն ի վերջոյ սովորում են յարգել հէնց fո այդ մատնանշած խիզախութիւնը»: Հաւանաբար այդ էր պատճառը, որ վերջերս հեռացած էր «Հայրենիք»էն եւ «Նոր Կեանք»ի աշխատակցութեան համար ընդունիլ տուաւ իր ձեռագիրներու անձեռնմխելիութիւնը, այսինքն նոյնութեամբ հրատարակութիւնը:

Ցեղափոխականի ջիղ ունեցող Յակոբ Կարապենց, եթէ իրրեւ ամերիկացի, իրրեւ մարդ ծառացաւ տեղական տգեղութիւններու եւ խորթ երեւոյթներու դէմ, սակայն իբրեւ անհունօրէն ազդասէր, իրրեւ մաքուր հայ, չվարանեցաւ ուշքի հրաւիրելու հայրենիքի հայութիւնը: Պատասխանելով եղած հրաւէրին, Հայաստանի «Գրական Թերթ»ի 1990 Սեպտեմբեր 28-ի տուած իր գրութեամբ հրաւիրեց պաշտօնական մարմինները մէկդի դնել հատուածականութիւնն ու անհասկացողութիւնները եւ կերտել հայրենիքի նոր կառոյցը: Կսեմ եաք թէ «Հայաստանում բոլորը fոյր ու եղբայր են, մի մեծ գերդաստան՝ պատրաստ կիսելու իրենց վերջին պատառը: Մէկը բոլորի համար, բոլորը՝ մէկի, առանց շեփորի, առանց ձեւականութեան, առանց ակնկալութեան, այնպէս ինչպէս որ պէտք է լինի արիւնակիցների միջեւ», կ'աւելցնէ.- «Ամենակարեւորը սակայն, հաւատքն է հանդէպ Հայ ժողովուրդը իր բովանդակ պատմութեան ընթացքում միշտ պայքարել է յանուն ազատութեան ու ինքնավարութեան: Եւ այսօր երբ պատմականօրէն պահը հասուն է, ձեռքից չպիտի տայ այդ պատեհութիւնը»:

Եթէ «Նոր աչխարհի հին սերմնացանները» Կարապենցի ազգասիրութեան ամէնէն փայլուն հատորն է, «Մենք ենք, մեր սարերն ու աչխարհը» «Գրական Թերթ»ի յօդուածը լաւագոյն նմոյշն է Յակոբ Կարապենցի հայրենասիրութեան:

Կարապենց ապրեցաւ գրականութեան համար. յղկեց, մշակեց զայն եւ դարձաւ արտասահմանի լաւագոյն գրիչներէն մին: Դժուար է հաչտուիլ անոր մահուան հետ: Կը ճմլուի մեր հոգին, կ'արիւնի մեր սիրտը եւ չենք կրնար արդելք ըլլալ՝ չիթ մը արցունքի թափուիլը այս թուղթին վրայ:

Այլեւս թերթերու մէջ պիտի չհանդիպինք Յակոբ Կարապենցի ստորագրութեան: Այլեւս պիտի չլսենք իր ձայնը: Նոր հատոր մը պիտի չտեսնենք իրմէ: Բարեբախտաբար ձգած է ճոխ գրականութիւն մը, որ կրնայ կարդացուիլ այսօր, վաղը եւ աւելի ուշ:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

ԻՄ ԱՆԿԻՒՆՔՍ

ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

«Այն ատեն շատ սուտ մարգարէներ պիտի ելլեն եւ շատերը պիտի մոլորեցնեն»

(Ա.Եւետարան Մատթէոսի 24·11)

ԽՄԲ.- Սիրով տեղ կուտանք Մարսէյլի մեր աշխատակցին այս շահեկան յօդուածին որ կը շօշափէ մեզ մտահոգող հրատապ հարց մը, նոյնիսկ եթէ բոլորովին չենք բաժներ իր բոլոր տեսակէտները, ինչ կը վերաբերի, ի մասնաւորի էջմիածնի հանդէպ արտայայտուած արդարացումներուն եւ իր եզրակացութեան:

*
**

Վերջերս հեռատեսիլը ցնցող տեսարաններ ցոյց տուաւ: Զուիցերիոյ դեզատեսիլ երկու դիւղերու մէջ, նոյն ժամանակին «Աբեւային տաճարի» ազանդին պատկանող 50-է աւելի մարդիկ, «խմբական ինքնասպանութեան» դիմեր են եղեր: Անոնց մէջ նաեւ կիներ ու երախաներ: Ի՞նչպէս հաւատալ որ ձեռքն ու ոտքը կապուած՝ եւ գանկին ատրճանակի փամփուչտ մը կերած մէկը կրնայ «անձնասպան ըլլալ»:

Առաջին անգամ չէ որ նման սահմռկեցուցիչ բաներ ցոյց կը տրուին: Ամէն երեք տարի առաջ՝ Կիւյանի մէջ 900-է աւելի Ամերիկացիներ նոյն վախճանը ունեցեր էին իրենց ազանդին պատկանող ընդարձակ կալուածին մէջ: Անցեալ տարի ալ Միացեալ - Նահանգներու մէջ՝ ուրիշ ազանդի մը անդամները՝ որոնք անչափահասներ առեւանգեր ու անոնց վրայ սեռային բռնաբարութիւններ գործեր էին, պաշարուեցան ոստիկանութեան կողմէ. կատաղի զինուած դիմադրութենէ յետոյ ... անձնասպան եղան: Արդիւնք ... 200-է աւելի մեռեալ: Նման պատահարներու առջեւ, մարդ՝ ով որ ալ ըլլայ չի կրնար անտարբեր մնալ երբ մանաւանդ քրիստոնեայ է եւ ... ՀԱՅ:

Զուիցերիոյ պատահարին ստեղծած յուզումին առթիւ, Ֆրանսական հեռատեսիլի մէկ կայանը կը հարցուփորձէր իրաւաբան մը. այս վերջինը կ'ըսէր թէ, իրաւական պետութեան մը մէջ, ուր սահմանադրականօրէն ճանչցուած են կրօնքի, խիղճի եւ ընկերակցութեան իրաւունքները ու ազատութիւնը՝ պետական մարմինները ի՞նչպէս կրնան հետեւիլ հազարաւոր միութիւններու եւ ընկերութիւններու գործունէութեանց: Անոնք կրնան միջամտել երբ միայն օրէնքի խախտում կը կատարուի ինչպէս ներկայ պարագային՝ մահեր: Ընդունուած է որ այսօր Ֆրանսայի մէջ կը գործեն 60-ի մօտ զանազան մեծ ու պզտիկ ազանդներ: Անոնց ընդհանուր գիծը այն է որ՝ անոնք իրենց անդամները կը յաջողին ենթարկել ուղեղի կատարեալ լուացումի (lavage de cerveau) զանոնք վերածելով հլու - հնազանդ ոչխարներու, զանոնք նիւթապէս չհագցնելով՝ չըսելու համար կողոպտելով: Ընդունուած է նաեւ թէ այդ ազանդներու մէջ որսացուածները, նիւթապէս՝ մինչեւ վերջը կապուած է Հ.Զ. դարու բողոքական ռեֆորմէի հետզհետէ մասնատուածութեան, վէրլուծութեան հետ: Ազանդները մանաւանդ պարարտ հող կտան Ամերիկա գաղթող անկիւնաքարտն առաջին գաղթականներու մօտ, որոնք կազմեցին մինչեւ օրս տեւող համայնքներ (Amish-ները եւ Քուէյքըրները: Հ.Թ. դարուն հոն «վերջին մարգարէին» ձոն Սմիթի կողմէ ստեղծուեցաւ Մորմոններու ազանդը, «Վերջին օրերու Սուրբերու Եկեղեցի» անունին տակ: Կարելի է հարց տալ թէ քրիստոնէական գաղափարախօսութեան հետ ի՞նչ կապ ունի այսպիսի ազանդ մը որ բազմակնութիւն կը գործէր (ամերիկեան կառավարութիւնը 1890-ին հրովարտակով այդ արգիլեց) եւ որ նիւթական հսկայ միջոցներ կուտակեց մինչեւ այսօր: Նոյնը Եհովայի վկաներու մասին՝ որոնք Քրիստոսի աստուածութեան եւ փրկագործութեան չեն հաւատար:

Ազանդաւորութիւնը այսօր՝ տեղ չկայ, երկիր չկայ ուր չտարածուի, իր նիւթական հսկայ միջոցներով բազմապատկի համբաւ հանելով երբեմն՝ ինչպէս Moon ազանդը:

Վերեւ յիչած էի թէ կարելի չէ ազանդներու հանդէպ անտարբեր բլլալ երբ մանաւանդ Հայ ենք: Այսօր Հայաստանի փոքրիկ հողին վրայ, ուեր կը գործեն ազանդները, բոլորն ալ օտարահաւատ, որոնք փոքրաթիւ հայ ժողովուրդին հոգին կը կրծեն՝ որպէս հոգեկան բաղցկեղ: Այսօր կը խօսուի հազարաւոր ազանդաւորներու մասին (տե՛ս «Յառաջ», Հոկտեմբեր 5, 1994, Ա. Թոթոյեանի յօդուած): Հոն եւս, անկախութեան առիթով փչած կրօնական ազատութեան հովը՝ կոմայ թէ ակամայ, դիտութեամբ թէ անգիտութեամբ չէրթեւեկեցաւ սանձարձակութեան հետ - մեզայ Լուսաւորչի կանթեղին: Հոս՝ ստիպուած ենք նախ՝ հետեւեալ հարցը տալու. մէկ օրէն միւսը, սանանային ինչ հրաչքով, Հայաստանի քաղաքացիները, առաւոն անկողինէն ելլելով, ինքզինքին գտան չաբաթապահ, մորմոն, մունական կամ քրիչնայական: Ո՞վ, ինչո՞ւ եւ ինչպէս դուրսէն եկած այդ սանանայի առաքեալներուն տուաւ ի Հայաստան մուտքի եւ կեցութեան վիզա: Հոս ակներեւ է Հայաստանի իշխանութիւնների պատասխանատուութիւնը, հետեւանք իրենց անպատասխանատու ընթացքին: Մնացեալը կարելի է կռահել. կանայք տղարը հոս եւս ըրաւ իր սեւ գործը, Ֆիլիքապէս ամօթի եւ հոգեպէս ծարաւ մարդոց մէջ. ճիշդ անցեալ դարերու միսիոնարներուն պէս, որոնք տիճը (հաւատք) ուճով (ալիւր) կը գնէին: Բայց այն ատեն չկար հայ պետականութիւն: Եւ այսպէս «զրանցուեցան» այսօր 29 «կրօնական համայնքներ»: Այդ «լիւքս»ին Հայաստան բնաւ պէտք չունի: Հայաստանի մէջ, տակաւին Ամերիկայի եւ Զուիցերիոյ պատահարները տեղի չեն ունեցած. բայց ո՞վ կրնայ ըսել որ վաղը նման բաներ պիտի չպատահին:

Ոմանք այս կացութեան պատասխանատու կը նկատեն Հայաստանեայց Եկեղեցին որ «վաղուց ի վեր լճացման մէջ է եւ պարարտ հող է ստեղծել ազանդների համար. («Լրաբեր» օրաթերթ, 1994, Սեպտեմբեր 14, մէջբերուած Ա. Թոթոյեանի յօդուածով, «Յառաջ», Հոկտ. 5): Պարտք ենք հոս մի քանի տարբական ճշմարտութիւններ վերահաստնել: Հայ Եկեղեցին Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան մէջ, մինչեւ 1945, անուանական ձեւով գոյութիւն ունէր. միայն էջմիածնի պիտակով եւ հինգ - վեց հատ բաց «գործող» եկեղեցիներով: Եթէ մինչեւ 90 թուականները, չնորհիւ Գէորգ Զ. եւ վազղէն Ա. Կաթողիկոսներու անդուլ ջանքերուն, բացուած եկեղեցիներու թիւը հասաւ 50 - 60-ի, 100 - 120 հոգեւորականներով, (100·000 հոգիին մէկ եկեղեցի) ապա բացարձակապէս արգիլուած մնաց եկեղեցւոյ չորս պատերէն դուրս որեւէ արարողութիւն կամ ծիսակատարութիւն, ալ չըսենք քարոզութիւն: Դեռ քանի տարիներ առաջ, հալածուեցան քահանաներ ձեռադիր «Հայր Մեր» մը իրենց ծխականներուն բաժնած ըլլալու համար պարզապէս: Եկեղեցին չունէր նաեւ իրաւունքը իր պատերէն ներս որեւէ կրօնական դասընթացք կազմակերպելու, օրինակ կիրակնօրեայի ձեւով: Ոչ ալ գոյութիւն ունէր կրօնական մամուլ, նոյնիսկ որպէս նմոյշ: (Էջմիածին ամսագիրը աւելի պատմա - բանասիրական հանդէս էր երկու - երեք հազար տպաքանակով, որուն կէսը կ'ուղարկուէր արտասահման): Այս պարագաներու տակ Հայաստանեայց Եկեղեցին վարկաբեկել, լճացումով մեղադրել առնուազն անպարկեշտութիւն է:

Ամբողջ 70 տարի, իրարու յաջորդող

ԳՂՋԱԻԹՔ ԳՂՋԱԻԹ

ՄՈՆՐԻԱԼԻ մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, իր մահկանացուն կնքած է Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան ղեկավար դէմքերէն՝ Սարգիս Պալաեան: Ծնած էր Գահիրէ, 1916-ին, աւարտած տեղւոյն Գալուստեան Ազգային վարժարանը եւ Պէրպէրեան դպրեվանքը: Կանուխէն գործօն դեր կատարած է եգիպտահայ գաղութին մէջ, տանելով հանրային եւ կուսակցական բեղուն գործունէութիւն: Մաս կազմած է ազգային եւ կրթական մարմիններու: Աչխատակցած է Սփիւռքի Հնչակեան մամուլին եւ 1963-էն ալ սեվականութիւնը եւ խմբագրապետութիւնը ստանձնած է Գահիրէի Հնչակեան օրգան՝ «Ջահակիր»ի: 1977-էն հաստատուած էր Մոնրէալ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ. Մ. Ը. Մ. -- կամք եւ Ս. Ցակոբ վարժարանի Հաճկեան մարզասրահներուն մէջ, Հոկտեմբեր 8-ին եւ 9-ին տեղի ունեցած են Գանատայի ձմեռնային 20-րդ միջմասնաճիւղային խաղերը (պասքէթ - պոլ, վոլէ - պոլ, ֆլոր - հաքի), մասնակցութեամբ Մոնրէալի, Թորոնթոյի եւ Տիմպրիճի խումբերուն:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի գրական յանձնախումբին, տեղի ունեցած է Թարգմանչաց օրուան տօնակատարութիւն եւ Կոմիտասի ծննդեան 125-ամեակի յիշատակութիւն: Հանդիսավարը Ժան Պալճեան անդրադարձած է Թարգմանչաց գործին կարեւորութեան եւ Կոմիտասի կեանքին ու գործին: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Այս առթիւ, Համազգայինի գրական յանձնախումբը պատուած է հայ կրթական վաստակաւոր երկու մշակներ՝ Վրէժուհի Թափաճիքեան որ 25 տարի ծառայած է հայ մանուկներու դաստիարակչութեան եւ Մուշեղ Գարագաշեան որ չուրջ 30 տարի Լիբանանի, Իրաքի եւ Թորոնթոյի մէջ հայերէն դասաւանդած է:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Ց. Մանուկեան դրադարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 14, 15 եւ 16-ին տեղի ունեցած է «մանկական եւ պատանեկան գիրքերու օր»: Երեք օրերու ընթացքին ցուցադրուած են եւ վաճառուած մանկական եւ պատանեկան հատորներ, դասագիրքեր, սալեր, ձայներիզներ եւայլն:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ. Մ. Ը. Մ. -- կամք մարզասրահին մէջ եւ նախաձեռնութեամբ Հ. Օ. Մ.-ի Սօսէ մասնաճիւղին, Հոկտ. 15-ին, տեղի ունեցած է Հայ Երգի երեկոյթ մը: Հ.Օ.Մ.-ի կողմէ խօսած է Ֆլորա Կիրակոսեան: Աչուղական եւ ժողովրդական երգերով մասնակցած է Լեւոն Գաթրճեան:

***

ԼԱՒԱԼԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Հոկտ. 15-ին ցուցադրուած են Հայաստանի, Արցախի եւ Ջաւախքի բնանկարներու եւ հայկական յուշակոթողներու լուսանկարները:

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ 200-ԱՄԵԱԿԸ ՊՈԼՍՈՑ ՄԷՋ

Կլոր սեղանէն ետք, որու մասնրամասն թղթակցութիւնը հրատարակեցինք Հոկտեմբեր 26-ի եւ 27-ի մեր թիւերով, Հոկտեմբեր 15-ին եւ 16-ին ալ Հայ մամուլի 200-ամեակը տօնուած է աչխարհական եւ կրօնական յատուկ հանդիսութիւններով:

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 15-ին, Գումգապուի Ցարութիւն Ամիրա Պէշճեան սրահը հաւաքուած են աւելի քան հազար հոգի, Պոլսոյ զանազան շրջաններէն: Հանդիսութեան նախագահած է Գարեգին Պատրիարք: Օրուան դիմաւոր բանախօսը եղած է Հայաստանի Ակադեմիայի Արեւելեան Ձրիստոնեայ բաժնի վարիչ եւ միջնադարեան մչակոյթի մասնագէտ՝ փրոֆէսէօր Պարոյր Մուրատեան:

Հանդէսին բացումը կատարած է կազդուիր յանձնախումբի ատենապետ՝ Արէտ Երկանեան որ յիչեցուցած է թէ օրերէ ի վեր գաղութը բացառիկ օրեր կ'ապրի Թարգմանչաց տօնի եւ Հայ մամուլի 200-ամեակի մթնոլորտով: Օրուան հանդիսավարը եղած է Կեդրոնականի տնօրէնուհի՝ Սիլվա Գույումճեան որ բեմ հրաւիրած է Մեսրոպ Արք.ը կարդալու համար երջանկայիչատակ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կոնդակը, նուիրուած Հայ մամուլի 200-ամեակին: Ընթերցումէն առաջ, Մեսրոպ Արք. ծանրացած է հայ մամուլի նեցուկ կանգնելու հրամայականին վրայ: Փրոֆ. Մուրատեան իր բանախօսութիւնը նուիրած էր. --«Հայոց լրագրութեան առաջնեկ»ին, այսինքն Ցարութիւն Քհնյ. Շմաւոնեանին: Փրոֆ. Մուրատեան վերլուծած է Հայ մամուլի պատմութիւնը Աղդարարէն սկսեալ: Բանախօսին յաջորդած են տեղական մամուլի ներկայացուցիչները:

«Ժամանակ»ի կողմէ խօսած է Արա Գոչունեան որ բացատրած է Հայ մամուլի դերը, «Մարմարա»ի կողմէ Ռոպէր Հատէճեան որ չեչտած է մչակոյթին ու դիրին դերը հայ ժողովուրդի մէջ: Օրթթերթերէն եաք, խօսք առած են Երուանդ Կոպէլեան («Ռուլիս») որ առաւելաբար ծանրացած է «Ռուլիս»ի եւ անոր խմբագրապետին վրայ, Օրիորդ Մաքրուհի Ցակոբեան («Սուրբ Փրկիչ»): Ան բնորոչած է մամուլին տեղը ընկերութեան մէջ, դիտել տալով որ Ազգային հիւանդանոցի անցեալն ու այժմու հոգաբարձութիւնները միչտ այս հաստատութեան պարտականութիւններէն մէկը նկատած են, միւս նպատակներու կողքին տեղ տալ դիրին եւ հրատարակութեան: Վերջին խօսողը եղած է Մխիթարեան Սանուց Միութեան «Նոր Սաճ» պարբերականի երիտասարդ խմբագրիը՝ Նորայր Տատուրեան: Ան ողջունած է Թարգմանչաց տօնը եւ Հայ մամուլի 200-ամեակը, թուած հին շրջանի «Սաճ»ը որ ծնունդ տուած է պոլսահայ արդի գրականութեան:

Այս բանախօսութիւններէն եաք, դրծադրուած է գեղարուեստական խնամեալ յայտագիր մը, որու մասնակցած են Տիրան Լոքմակէօզեան (պարիթոն), Սիլվա Կոմիկեան (արտասանութիւն): Հուսկ Բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք որ պատմական ակնարկ մը նետած է «Ազդարար»ի վրայ ու չեչտած թէ մամուլը հաւատքի գործ է եւ հարկ է հպարտանալ մեր օրաթերթերով:

Հանդիսութեան աւարտին Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ չքեղ ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է:

Յաջորդ օրն ալ, Կիրակի Հոկտեմբեր 16, Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագով եւ հոգեհանդստեան պաչտօնով ոգեկոչուած են Շմաւոնեան Քահանան եւ Հայ մամուլի հանգուցեալ երախտաւորները: Քարոզած է Գարեգին Պատրիարք:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -66-

ԿՐԿԷՍ ԵՒ ՅԱՐԱԿԻՑ ՀԱՐՑԵՐ

Այսօրուան օրս, կարծես ամէն ոք
դլուխ կը ճօճէ եւ սրտի ցաւօք
կը յայտարարէ, թէ մեր սփիւռքեան
կեանքը դարձած է ճիշդ յար եւ նման
հսկայ կրկէսի, ուր ի յայտ կուգան
լարախաղացները, նաեւ հսպիտակը
եւ զարմանազան այլ ճպարարներ:
Իրերայաջորդ լալիք - խնդալիք
տեսարանները այնպէ՛ս չըլլալիք
ծրագրումներով կը դասաւորեն,
որ դիտողներուն հեւքը կը սպառեն
եւ հետեւելու կամքէն կը պարպեն:

Ընդհանուր առմամբ՝ բոլոր խաւերու
մօտ դրսեւորուած միաճայնութեան
նախանչաններ կ'երեւին սակայն:
Կը սկսին տեսնել, թէ մէկ կամ երկու
անձեր չե՛ն միայն պատասխանատու
խնդալիք - լալիք տուեալ կացութեան:
Մեղմէ ամէն ոք իր բաժինն ունի
կազմաւորման մէջ յիշեալ կրկէսի:
Ոմանք անտարբեր՝ ուսը թօթվեցին.
եւ ուս թօթվելով ճամբայ հարթեցին:
Ոմանք միամիտ՝ բնաւ չտեսան.
եւ չտեսնելով քաջալերեցին:
Ոմանք տեսնելով հանդերձ լռեցին.
եւ այդ լռութեամբ ամբապնդեցին
հսպիտակ - ճպարար ու լարախաղաց
արհեստակցական դիմակաւորուած
միաւորումը այս համատարած,
որ կ'ուզէ միայն իր կողմէ ճշդած
միչտ նոյն յայտագրով ելլել մեր դիմաց,
դլխաւոր դերեր առաջուց բաչխած -
այստեղ արար մը՝ մենք ու մերոնցմով,
այնտեղ արար մը՝ դուք ու ձերոնցմով:

Ով որ կարօտ է նոր յայտագիրի
ու կրկէսէն ներս նոր թթռուածինի,
անտարբեր - կոյր - խուլ - համր դիտողի
դերէն թող դուրս գայ եւ լծուի գործի:

ՇԻՋՈՒՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

երեք սերունդները (որոնց մէջ երկրին այսօրուան քաղաքական ղեկավարութիւնը) դուրկ մնացին կրօնական տարրական դաստիարակ: Այսօր կարելի չէ, եթէ նոյնիսկ մէկ օրչն միւսը հրաչքով կանդուն մնացած եկեղեցիները նորոգուին ու բացուին, անոնց պատրաստուած հոգեւորականութիւնն հասցնել մէկ օրչն միւսը: Եւ հարկ եղած հոգեկան անունդը տալ ժողովուրդին: Այդ ըսել չէ որ Մայր-Աթոռը եւ հայ հոգեւորականութիւնը ձեռնածալ նստած է: Տարուան սկիզբէն, էջմիածնի երիտասարդ միբանիներու կողմէ կը հրատարակուի «Բեմ Եկեղեցւոյ» երկչաթաթերթը հետաքրքրական բովանդակութեամբ. դպրոցներու մէջ սկսած է կրօնի ուսուցումը. երիտասարդական պալատներու մէջ մեր մանուկները կը հաղուին եկեղեցական չապիկ եւ կ'երդուին չարական...: Ճիչենք որ երբ 301 թուին քրիստոնէութիւնը հռչակուեցաւ պետական կրօնք, դեռ ամբողջ մէկ դար պէտք եղաւ որ ան ժողովուրդի լայն դասուածներու մէջ լաւ մը ամրապնդուի: Ուրեմն, այսօրուան Հայաստանի մէջ ալ հոգիներու վերանուաճումը պիտի ըլլայ երկար եւ ժամանակ պիտի առնէ:

Այսօր ուրախութեամբ կը տեսնենք թէ, պետական աւագանին իր դլուխն ունենալով Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը, ներկայ կ'ըլլայ Միւռոնօրհնութեան եւ մեծ տօներու պատարագներուն, էջմիածնի պատմական կամարներուն տակ: Այդ շատ լաւ է, սակայն անբաւարար: Ամբողջ 17 դարեր, Հայաստանեայց եկեղեցին, իր բոլոր ուժերով յաճախ հայրենի հողին վրայ իսկ հալածական, աչքի լոյսի պէս պահեց հայ ժողովուրդին ազգային եւ կրօնական միասնականութիւնը, եւ Քրիստոսի լոյսով լուսաւորեց Հայաստան աչխարհը: Այսօր հայ պետականութեան ճիւղին պարտքն է հայ եկեղեցւոյ տալ կարելի բոլոր օրինական եւ իրաւական միջոցները որ Ան չարունակէ լաւագոյնս իր պատմական առաքելութիւնը: Այսօր Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին առաջին դիծի վրայ է հայ պետականութեան ամրապնդման գործին մէջ. վկայ անոր հսկայ դերը համահայկական հիմնադրամին ստեղծման մէջ:

Եւ ահա կը հասնիմ եզրակացութեանս. այն ոմանց թող արտառոց չթուի: Ո՞վ կրնայ ըսել թէ այսօր Ցունաստան իրաւական պետութիւն չէ, թէ Ցունաստանի Հանրապետութիւնը ժողովրդավար (démocrate) երկիր չէ: Ոչ ոք: Սակայն, Ցունաստանի Հանրապետութեան Սահմանադրութեան մէջ, սեւը ճերմակին վրայ գրուած է որ Ցունաստանի պաչտօնական կրօնքը օրթոտոքս քրիստոնէութիւնն է:

Ի՞նչը կ'արգիլէ որ Հայաստանի մէջ եւս, վաղը հռչակուելիք Սահմանադրութեան մէջ, նոյնը չկատարուի: Հռչակուի որ Հայաստանի պաչտօնական կրօնքը Քրիստոնէութիւնն է, Ազգային - Առաքելական Եկեղեցիով մարմնաւորուած:

Որովհետեւ Հայ ժողովուրդը ուրիչ կրօնքի պէտք չունի քնաւ:

Այս ալ իմ անկիւնէս:

ՍՏԵՓԱՆ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Մարսէյլ

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ԺԱՄԱՆՑ

ԱՐՈՒԵՍՏԱՀԱՆԴԷՍ ԳԱՑՈՂ ԿՈՎԿԱՍՑԻՆ

(1889-ԻՆ)

ԱՐՓԻԱՐ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

Ալ ուղղակի պատրիարքարան կ'իյնեն: Նոր լուրթեամբ կը յառաչանան, մտածկոտ, ինքնամփոփ, Ներսէսի դերեզմանին մօտենալու վրայ են: Մայր Եկեղեցին իր տես հանգուցեալ պատրիարքին չիրմին կը բանան զլուխին երկիւղածութեամբ, զգածեալ կ'աղօթեն: Կը խոնարհին, կը համբուրեն տապանաքարը, եւ մխիթարուած դուրս կ'ելլեն արցունքոտ աչքերով:

Հայրիկի եւ Ներսէսի չիրմին հանդէպ է միայն որ Կովկասցիները քննադատութիւն ընելու սկզբունքը կը գտնեն:

Կարգը չարշուն տեսնելու եկած է: Ոտքով ամէնը մէկկող վեր կ'ելլեն կէտիկ - փաչայի դարիվերէն: Երբ կը մտնեն նեղ փողոցը ուրկէ մեծ չուկան կ'երթցուի, յանկարծ բանչարեղէնի խանութի մը առջեւ կանգ կ'առնեն հիացած.

- Ա՛խ, ի՛նչ մեծ խըչեար կը դոչեն. տես էտ էլ մեր երկրում չկայ:

- Ի՞նչ խըչեար, ո՞ւր է. կը հարցուի Պոլսեցիներէն,

- Դե՛հ, այդ կախը:

- Եղբայր, այդ դղում է. ամա գապպագ կ'ըսենք:

- Էդպէս դղո՞ւմ կը լինի:

- Էյ այդպէս ալ խըչեա՞ր կ'ըլլայ:

Ասոր ալ չեն համոզուիր: Կը պնդեն հատ մը առնել, այնտեղ ուտել, համը տեսնելու համար. «ախր փողը մենք ենք տալիս» կ'ըսեն:

Ի՞նչ փորձանք, Բանի Պոլսեցիները զանոնք կը հեռացնեն. վչտացած կը հեռանան:

- Ախր - ինչո՞ւ մեզ էդպէս ծաղրում էք: Ուզում էք որ խըչեարը մեզ դղում հատացնել տաք: Դուք մեր երկիրը որ զալու լինիք մենք ձեզ էտպէս պան չենք անում:

Շուկան վէճը իրենց միջեւ կը սկսի: Մէկը կ'ըսէ՝

- Է՛հ, մեր քաղաքումն էլ էսպէս չարշու կայ. չարժէ տեսնել:

- Տօ՛, իւղիօտ, կը պատասխանէ ուրիչ մը խնդալով, քո ամբողջ քաղաքը այս չարշուի կէսը չէ. ո՞ր տեղից էսպէս չարշու պէտք է ունենաք:

Այդ միջոցին լրագիր ծախողները կ'անցնէին: Պոլսեցիները Արեւելք մը կ'առնեն. եւ երկրորդ երեսը, ազգային լուրերու չարքը կը տեսնեն այցելուներուն անունները, մականունները, քաղաքավարական յիշատակութեամբ մը: Ցոյց կուտան անոնց: Չեն հաւատար. իրենք ալ կը կարդան, ու ձեռքէ ձեռք կ'անցընեն:

- Տօ՛, մենք ովքե՛ր ենք որ գրել են. ո՞ր տեղից էլ իմացել են: Իսկ Մշակ էտպէս պան չի՛ անի, Ուղիղ ասած որ հոսհոս էք: Ու կը խնդան, կը խնդան:

Իւրաքանչիւրը իրենցմէ քանի մը Արեւելք կ'առնէ: Ամէն մէկը կը բանան կը նային թէ ստուգիւ անունին ամէնուն ալ մէջը կ'ա՞յ:

Ալ ուրիչ բանի վրայ չեն նայիր. աչքերնին Արեւելքին է:

Ցողնած գաղտած կը հասնին Սիրքէճի: Արեւելքի ցրուիչը որ առաուընէ ի վեր Հայրիկը կը փնտռէր, հոն կուգայ լուր բերելով թէ Հայրիկը այն օրը Պոլիս չէ իջած: Ուղեւորները անմխիթար են. մինչեւ իսկ Արեւելքն ալ կը գոյն: Աւուրս տահանդէսը հարամ պիտի ըլլայ: Ի՞նչ երեսով երկիր պիտի վերադառնան.

- Դուք մարդ չէք, պիտի ասեն մեզ, մեր երեսին պիտի թքեն:

Ամէն մը եաքը իրենց երկիրն են: Առաջին գործերնին է իրենց ազգականներուն, բարեկամներուն, ծանօթներուն Արեւելքը ցոյց տալ:

- Տեսէք, ի՛նչ հոսհոսներ են. մեր անունը, ազգանունը, Պոլիս գնալը գրեր են. Մշակ էտպէս պան կ'անի՞: Ի՞նչ ասես. հոսհոս են. մեզ պատիւ են արել. չէ՞:

Ու յետոյ հպարտօրէն կ'աւելցնեն.

- Ի՛նչ մեծ թերթ. չէ՞. իսկի մենք էլ էտպէս մեծ թերթ չունենք: Պատիւ է բերում Հայերին. ուղիղ ասած Եւրոպացու թերթ:

- Է՛հ, եղբայր, ուրիչ ի՞նչ պատիւ արեցին ձեզ Պոլսեցիները:

- Ոչինչ. մի մի փնջան դայֆով հիւրասիրեցին մեզ: Ի՛նչ մեծ թերթ:

(Շար. 3 եւ վերջ)

Ա Յ Ց՝ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ին ոգեկոչումի խմբական այց մը կուտայ Պանեէօ Փարիզիէնի ժերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու շիրիմին:

Սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, յարգոյ հասարակութիւնը:
յարգոյ հասարակութիւնը:

Շիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ:

Հաւաքուիլ ժամը 15-ին Սիմբիէնէ տը Պանեէօ Փարիզիէնի գլխաւոր մուտքին, Ամբնիւ Մաքս Տորմուա:

Փոքր տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 համբակառքը ու իջնել Սիմբիէնէ Փարիզիէն կայանը:

RECHERCHE

L'ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord
93340 LE RAINCY

RECHERCHE
UN(E) CUISINIER(E)
demeurant secteur *Arnouville, Gonesse* de préférence.

Հ·Բ·Ը·Մ· -- ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ԵԼՈՅԹ

Հ· Բ· Ը· Մ·-ի
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԸ
118, rue de Courcelles, Paris 17e

կիրակի, Հոկտեմբեր 30, ժամը 16·30-ին
մասնակցութեամբ՝
երեւանի Սունդուկեան Թատրոնի
դերասանուհի եւ դերասան՝
ԿԱՐԻՆԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ
եւ
ԱՐԱ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

Յայտագիր· - Պարոյր Սեւակ, Յովհ· Շիրազ, Չարենց, Մուշեղ Իշխան, Պերճ Չէյթունցեան, Չեխով, Պօտլէր:

ASSOCIATION NAREG ENGHIEN

organise son

Dîner Dansant

au profit de ses élèves

le Samedi 5 Novembre à 20h30 précises

Salle des Fêtes d'Enghien-les-Bains

Soirée animée par l'Orchestre *A N I* de Lyon

Troupe de danse *N A R E G* et attractions

Réservations au : 48. 41. 49. 37.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «Araxe» de Lyon-Villeurbanne

GRAND BAL ANNUEL

avec l'*Orchestre N a ï r i*
et le *DJ K a r n i g*

Samedi 5 Novembre à partir de 21 heures

Salon «*Le Lyon Vert*»
au Casino de Charbonnières-les-Bains

Tenue correcte —
Jeans interdits par la direction du Casino.

Nous vous attendons tous.
Venez nombreux.

Messe et Repas

La Croix Bleue des Arméniens de France
Section de Paris
«*Archalouïse Tathéossian*»

organise

le Dimanche 6 Novembre

Un repas à la mémoire des Enguérouïes disparues

Messe commémorative
en l'église arménienne
15, rue Jean-Goujon, Paris 8e

Repas à partir de 13h30 à la M.C.A.
17, rue Bleue, Paris 9e

Animation culturelle et musicale

Prix du repas : 100 F.

Réservation auprès de :
Nevarte ARTINIAN - 42 01 15 69.
(de préférence à partir de 19h).

U. G. A. B. — *Paris*

sous le haut patronage
du Ministère de la Culture
et de la Francophonie

et le parrainage de
Mstislav ROSTROPOVITCH

CONCERT EXCEPTIONNEL

organisé en collaboration avec
l'A.M.I. du Jardin de Musique

LE QUATUOR KOMITAS

le Mardi 15 Novembre à 20h30
à l'UNESCO
(7, Place Fontenoy, Paris 7e)

au programme:
Brahms — Chostakovitch — Debussy
Haydn — Hindemith — Komitas
Mirzoian — Schubert — Schumann
Mozart — Vartan

Prix des places :
Cat. A - 250 F. (membre UGAB-180 F.)
Cat. B - 150 F. (membre UGAB-100 F.)

Réservation à l'UGAB :
Tél. : 45. 20. 03. 18

VOUS DEMANDE DE L'AIDER

EN OFFRANT VOS OBJETS DE VALEUR, NEUFS OU ANCIENS :
BIBELOTS, OBJETS D'ART, TAPIS, ARTISANAT, BIJOUTERIE, MARQUETERIE, PETITS MEUBLES, MAROQUINERIE ETC...
POUR SA

GRANDE BRADERIE DE NOEL

DU 10 ET 11 DECEMBRE

«ՇԷՆ»Ը

ՁեԶի կը Դիմէ
Դեկտեմբեր 10 եւ 11-ի
Իր Վաճառքին Համար
«Շ է ն»-ին Նուիրեցէք
Արժէքաւոր Իրեր, Հին թէ Նոր
Գեղօր, Գիրք, Գորգ,
Գոհարեղէն եւ լն., եւլն.

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15 sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

Սուրբ Եկեղեցւոյ օծման 12-րդ տարեդարձին առթիւ Փոն - տը - Շէրի - Շարվիոյի Ազգային Մխիթեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԵՍՐՈՊ Ա· ՔՀՆԾ· ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ
Նախաձեռնութեամբ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ

Այս առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյ գլխաւոր բահերար, ողբացեալ՝ ՃԻՊՐԱՃԼԻ եւ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ, նաեւ տեղի կ'ունենայ իրենց ծնողաց՝ Նշան, Փիլոր Պահատուրեանի, Պահատուրեան, Պաթմաճեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Ցարութիւնեան, Հիլպաճեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգւոցն ի հանգիստ:

Նաեւ կը յիշատակուին Եկեղեցւոյ մխս բարերարները նախկին հոգեւոր հովիւ՝ Շմայեակ Ծ· Վրդ· Պաղտասարեան, Պալեան, Ճընկըլեան, - Գարակէօզեան, Աչտատուրեան, Մելգոնեան, Մուկհամեան, Սանթուլլօ, Զիզմէմեան, Զիլինկիրեան, Թիլպիեան, Տէյիրմէնճեան, Հիլպաճեան, Պաթմաճեան, Զատիկեան, Տիրանեան, Ցարութիւնեան, Մարզպանեան, Գարիպեան, Պըչաքճեան, Աղէկեան, Պաղըրճեան, Պեհրոսեան, Կիւրկինեան, Մուրատեան, Սմմունճեան, Արտաշէս Մուրատեան, Ժիրայր Քելիճեճեան, վարիչ Ցակոբ Աբրահամեան, նորոգ հանդուցեալ Ֆրեսէրիկ - Վարդան Թերզեան, նորոգ հանդուցեալ Արաքսի Սարեան:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Լիոնի Ս· Ցակոբ Մայր Եկեղեցւոյ «Կոմիտաս» երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պ· Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամը 12·30-ին Ազգ· Տան ձիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ:
Ճաշագին՝ 100 Ֆր·:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:

L'ASSOCIATION ARMÉNIENNE D'AIDE SOCIALE

reconnue d'utilité publique
recherche

DIRECTEUR ou **DIRECTRICE**
pour diriger
l'Etablissement de Montmorency

Ce poste implique la gestion d'ensemble de la maison de retraite, du personnel et l'organisation. Connaissance indispensable du français et de l'arménien.

Logement assuré.

Prière de prendre rendez-vous ou adresser C.V. au Siège de l'Association :

77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 48. 78. 02. 99

Secrétariat ouvert tous les jours de 14h à 18h sauf samedi et dimanche.

ԹԷՅԱՍԻՂԱՆ

Կապոյտ աչի Առնուվիլի «Աստղիկ» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ Թէյասեղան մը, Կիրակի, Նոյեմբեր 6-ին, Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ -ին Հաճրի Պարպիւսսրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին համայն ժողովուրդը, ինչպէս նաեւ Կապոյտ Աչի Փարիզի եւ շրջակայքի բոլոր մասնաճիւղերը:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R. C. Paris
Commission Paritaire : N° 55935

CONCERT
au PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES — Issy-les-Moulineaux
25, avenue Victor Cresson
VENDREDI 16 DECEMBRE à 20 heures 30
LE CHŒUR MIXTE ARMENIEN DE PARIS
SIPAN - KOMITAS
présente

NAISSANCE DE DAVID DE SASSOUN

d'après H. OSHAGAN

Fresque musicale pour Soli, Chœurs et Orchestre de

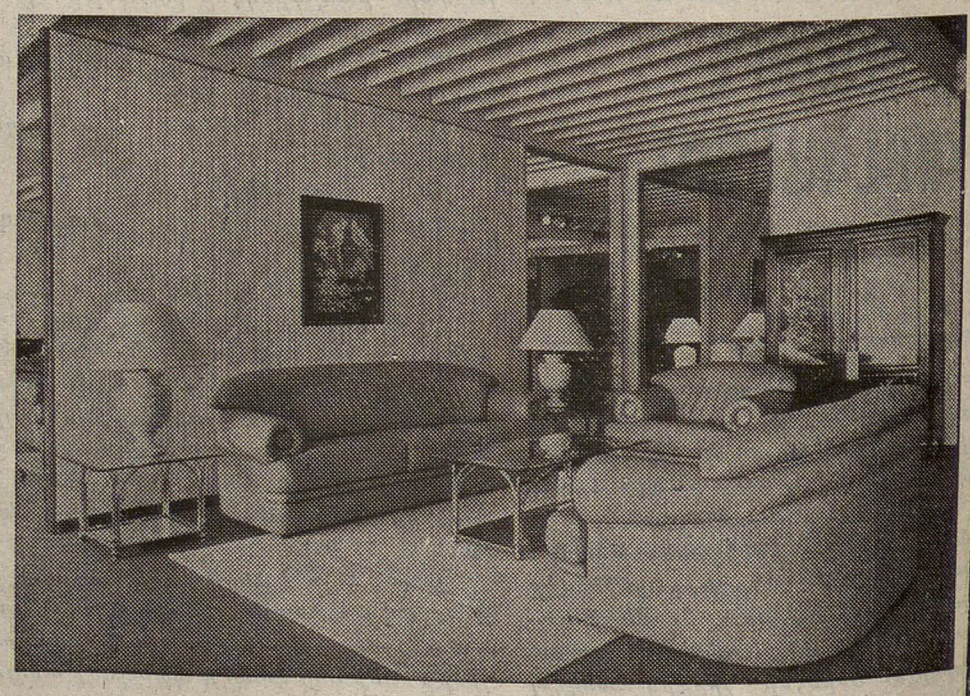
Garbis APRIKIAN

Sous la présidence d'honneur de *M. André SANTINI*
Ancien Ministre, Député-Maire d'Issy-les-Moulineaux
Solistes: Fabienne CHANOYAN, *Soprano* — Anna KARAKAYA, *Mezzo-soprano*
Armand ARAPIAN, *Baryton* — Armen TER-BARSEGHIAN, Basse.
Chœurs: SIPAN-KOMITAS, ROLAND DE LASSUS, PETITS CHANTEURS DE L'ECOLE ARMENIENNE TEBROTZASSERE
Orchestre symphonique : BELL'ARTE
L'ensemble sous la direction de *GARBIS APRIKIAN*
Avec le soutien du Conseil Général des Hauts-de-Seine.
Places numérotées : 150 F. — Pour les moins de 18 ans : 120 F.
Vente de billets sur place une heure avant le concert, ainsi qu'auprès des membres de la Chorale Sipan-Komitas.
Réservations et renseignements : 46 42 70 91 ou 46 45 60 90 et 47 20 71 10.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Ծառաչ»ի բաժանորդներուն"